

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 15^{ου} ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Αθήνα, 2025

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ
ΟΡΟΛΟΓΙΑ**

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 15^{ου} ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Αθήνα, 2025

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Τίτλος: **Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία**
Ανακοινώσεις 15^{ου} Συνεδρίου

Αγγλικός τίτλος: **Hellenic Language and Terminology**
15th Conference Papers

Επιμέλεια έκδοσης: **Κώστας Βαλεοντής**
Φωτεινή Καζάλα
Μαλαματένια Παναγιώτου
Ελένη Τζιάφα
Γιώργος Τσιάμας
Ευφροσύνη Φράγκου

Εκδότης: Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας
Λεωφ. Συγγρού 63
11745 ΑΘΗΝΑ
τηλ. 210-8662069
ιστότοπος: www.eleto.gr
ηλ-ταχ. valeonti@otenet.gr

© 2025 Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας

ISBN : 978-618-5788-04-9

Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία: ThessPrint ΑΕ
Τ.Θ. 129, 63080 Λάκκωμα Χαλκιδικής
Τηλ. 23990.20393
Email: info@thessprint.gr

Τα δικαιώματα της παρούσας έκδοσης ανήκουν στην Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας.
Το βιβλίο εκδόθηκε σε 300 αντίτυπα. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε τρόπο ανατύπωση, καταχώριση σε σύστημα αποθήκευσης και επανάκτησης ή μετάδοσης μέρους ή του συνόλου του βιβλίου αυτού, ή η διασκευή σε CD-ROM, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη και των συγγραφέων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΕΧΝΙΚΟ
ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ
ΕΛΛΑΔΑΣ

15^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»

6–8 Νοεμβρίου 2025, Αθήνα

Υπό την Αιγίδα της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ

Αφιερωμένο στον Παναγιώτη Κοντό

Εναρκτήρια Συνεδρία:

Πέμπτη 6 Νοεμβρίου 2025, ώρα 19.00

Διεξαγωγή:

Παρασκευή 7 και Σάββατο 8 Νοεμβρίου 2025

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ:

- Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ)
- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)
- Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ)

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:	Μαρίνα Πανταζάρα
Αντιπρόεδρος:	Κώστας Βαλεοντής
Γ. Γραμματέας:	Γιώργος Τσιάμας
Ταμίας:	Μαλαματένια Παναγιώτου
Μέλη:	Φωτεινή Καζάλα Βαλεντίνη Καλφαδοπούλου Ευάγγελος Καμαριωτάκης Μαριάννα Κατσογιάννου Παναγιώτης Γ. Κριμπάς Ελπίδα Λουπάκη Κώστας Ριζιώτης Ελένη Τζιάφα Ευφροσύνη Φράγκου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:	Μαριάννα Κατσογιάννου
Επίτιμος Πρόεδρος:	Θεοδόσης Τάσιος
Α΄ Αντιπρόεδρος:	Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη
Β΄ Αντιπρόεδρος:	Μαρίνα Πανταζάρα
Γεν. Γραμματέας:	Κώστας Βαλεοντής
Μέλη:	Μαρία Γαβριηλίδου Θεόδωρος Βυζάς Διονύσης Γιαννίμπας Αφροδίτη Γιοβάνη Διονύσης Γούτσος Τιτίκα Δημητρούλια Σπύρος Δόικας Άννα Ιορδανίδου Βαλεντίνη Καλφαδοπούλου Μαριλένα Καρυολαίμου Παναγιώτης Κελάνδριας Κολιοπούλου Μαρία Παναγιώτης Γ. Κριμπάς Πένυ Λαμπροπούλου Ελπίδα Λουπάκη Έλενα Μάντζαρη Στέλλα Μαρκαντωνάτου Ροδόλφος Μασλίας Μαλαματένια Παναγιώτου Αναστασία Παριανού Κώστας Ριζιώτης Νίκος Σαραντάκος Ιωάννης Σαριδάκης Βιλελμίνη Σωσώνη Ελένη Τζιάφα Κατερίνα Τοράκη Γεώργιος Τσιάμας Μαρία Τσίγκου Ασημάκης Φλιάτουρας Φλώρος Γιώργος Ευφροσύνη Φράγκου Κατερίνα Φραντζή Αγγελική Φωτοπούλου Αναστασία Χριστοφίδου

Γραμματεία	Μαντώ Τσιάμα Μαριλού Βαλεοντή Τατιάνα Βαλεοντή
------------	--

Ιστότοπος: <https://eleto.gr/el/ekdiloseis/synedria-orologias/15o-synedrio-elliniki-glossa-kai-orologia-athina-6-8-noemvrioy-2025/>

Παναγιώτης Κοντός
(1936–2024)

«Στις 28 Μαρτίου 2024, μία ημέρα πριν από τα γενέθλιά του (γεννήθηκε στις 29 Μαρτίου 1936) έφυγε από τη ζωή ένα εκλεκτό ιδρυτικό μέλος της ΕΛΕΤΟ, ο **Παναγιώτης Κοντός**.

Ο **Παναγιώτης Κοντός**, ο Καθηγητής και Γενικός Γραμματέας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ), φεύγοντας από τη ζωή στο κλείσιμο των 88 χρόνων του, εκτός από ένα πλουσιότατο εκπαιδευτικό έργο και μια έντονη ακαδημαϊκή δράση – που περιγράφονται συνοπτικά στην ανακοίνωση του ΕΚΠΑ για τον θάνατό του – άφησε πίσω του και *43 χρόνια σχέσης με την Ορολογία*.

Ήταν το 1981 όταν, με τη συμμετοχή του και την ενεργό γλωσσολογική συμβολή του ως μέλους της εθνικής επιτροπής τυποποίησης ΕΛΟΤ/ΤΕ21 «Τεχνική Ορολογία»¹ εκπροσώπου του ΕΚΠΑ, επεξεργαστήκαμε – μαζί με τον αείμνηστο **Βασίλη Φιλόπουλο**, μετέπειτα πρώτο πρόεδρο της ΕΛΕΤΟ, και με τα άλλα μέλη της επιτροπής – την πρώτη έκδοση των Ελληνικών Προτύπων ΕΛΟΤ 561² και ΕΛΟΤ 402³, τα οποία ορίζουν και καθορίζουν τις βασικές έννοιες και αρχές της Επιστήμης της Ορολογίας, σύμφωνα με τα Πρότυπα του Διεθνούς Οργανισμού Τυποποίησης (ISO⁴)...»

Κ.Β.

Ορόγραμμα αρ. 185 (<https://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or185.pdf>)

¹ Σήμερα η επιτροπή αυτή έχει μετονομαστεί σε «Ορολογία – Γλωσσικοί πόροι». Από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, η ΤΕ21 υποστηρίζεται γραμματειακά από το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ).

² ΕΛΟΤ 561 Λεξιλόγιο Ορολογίας

³ ΕΛΟΤ 402 Αρχές ονοματοδοσίας

⁴ ISO: International Organization for Standardization

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας και η Οργανωτική Επιτροπή του 15^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» εκφράζουν τις θερμές ευχαριστίες τους στους συνδιοργανωτές, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ) και Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ), χορηγούς και υποστηρικτές της διοργάνωσης και διεξαγωγής του Συνεδρίου, και ειδικότερα στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ για την κάλυψη της φιλοξενίας της εναρκτήριας συνεδρίας και στο ΤΕΕ για την κάλυψη της έκδοσης του παρόντος τόμου.

Ειδικές ευχαριστίες απευθύνουν στους χορηγούς του 15^{ου} Συνεδρίου: Πανελλήνια Ένωση Επαγγελματιών Μεταφραστών Πτυχιούχων Ιονίου Πανεπιστημίου (ΠΕΕΜΠΙΠ), Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ)/Ερευνητικό Κέντρο «Αθηνά», Πανελλήνια Ένωση Μεταφραστών (ΠΕΜ) και μεταφραστική εταιρεία ORCO, στους χορηγούς διερμηνείας, ELIT LANGUAGE SERVICES και Σύνδεσμο Διερμηνέων Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας, καθώς και στην εφημερίδα «Καθημερινή» ως χορηγό επικοινωνίας.

Παρομοίως, ευχαριστούν όλους όσους συνετέλεσαν στην επιτυχή πραγματοποίηση του Συνεδρίου, ηθικά, υλικά ή με προσωπική απασχόληση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας Κώστα Βαλεοντή (Ομιλία κατά την Εναρκτήρια Συνεδρία του 15 ^{ου} Συνεδρίου)	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ από την Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής, Αντιπρόεδρο της ΕΛΕΤΟ, Μαρίνα Πανταζάρα (Ομιλία κατά την Εναρκτήρια Συνεδρία του 15 ^{ου} Συνεδρίου)	11
Το 15 ^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» Χαιρετισμός κατά την Εναρκτήρια Συνεδρία από την Πρόεδρο της Επιστημονικής Επιτροπής Μαριάννα Κατσογιάννου .	14
Ορολογία, Φιλολογία και Γλωσσολογία Αμαλία Μόζερ (προσκεκλημένη ομιλήτρια)	16
Translating Variation in Multi-Word Terms: Is the human going to stay in the loop? Natalie Kübler (προσκεκλημένη ομιλήτρια).....	28
ΕΝΟΤΗΤΑ 1 Θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις της Ορολογίας.....	41
1 Εισαγωγή στην έννοια του μικροπεριεχομένου για τα θεματικά πεδία Ορολογίας και Πληροφόρησης Κατερίνα Τοράκη	43
2 Οι βασικές έννοιες της Ορολογίας ύστερα από 50 χρόνια – Από τη Διεθνή Σύσταση ISO/R 1087:1969 στο Διεθνές Πρότυπο ISO 1087:2019 Κώστας Βαλεοντής.....	55
3 Το αρχαιοσυστατικό -γόνο(ς) στο επιστημονικό λεξιλόγιο της νέας ελληνικής: Σύγκριση με το αρχαιοσυστατικό -γενή(ς) Στέλλα Βογιατζή.....	71
4 Τα επιστημονικά επιθήματα -it της αλβανικής και -ίπδα της νέας ελληνικής: συγκριτική ανάλυση Ευδοξία Ντούκο	83
5 Σύγκριση του επιθήματος -ωμα με το αλβανικό -omë Θοδωρούλα Γκούτζου Ματούση.....	95
ΕΝΟΤΗΤΑ 2 Ορολογία και Διδακτική	105
6 Ένας σύμπλοκος όρος στον ειδικό χώρο της Παιδαγωγικής επιστήμης: «ατομαδική εργασία» Παρασκευή Ακριτίδου.....	107
7 Η μεταγλωσσική ορολογία των παιδαγωγικών γραμματικών της νέας ελληνικής γλώσσας: πιθανές στρεβλώσεις και προτάσεις αναθεώρησης Αθανάσιος Μιχάλης	117
8 Εννοιολογική περιγραφή, οριοθέτηση και αναπλαισίωση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών στις Βιβλιοθήκες: από τη φιλαναγνωσία στον πολυγραμματισμό Τάσος Μιχαηλίδης, Άρτεμις Χαλεπλιόγλου	131
ΕΝΟΤΗΤΑ 3 Ορολογία συγκεκριμένων θεματικών πεδίων	145
9 Το επίθημα -ίπδα της ΝΕ στην επιστημονική ορολογία της ιατρικής και στη νεολογία της γενικής γλώσσας Γεώργιος Μπότσογλου	147
10 Το επιστημονικό επίθημα -ένιο στην ορολογία της νανοτεχνολογίας Κατερίνα Γκατζιώνη, Άννα Αναστασιάδη–Συμεωνίδη	162
11 Η ορολογία των δημοσίων συμβάσεων Μαρία Αναγνωστοπούλου, Μαριάννα Κατσογιάννου, Διονύσιος Γούτσος.....	172
12 Ορολογία της παροιμίας: Συγκριτική μελέτη όρων στην ισπανική και ελληνική γλώσσα Μιχαλία Παπαϊωάννου	187
ΕΝΟΤΗΤΑ 4 Ορολογία και μετάφραση – διερμηνεία	199
13 Προκλήσεις Ορολογίας στη Μετάφραση Πολιτικών Κειμένων για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά και την Κλιματική Αλλαγή Σταύρος Κάτσιος, Αθηνά Φατσέα.....	201
14 Αντιμέτωπη πολυπολιτισμικών ασυμβατοτήτων στη μετάφραση νομικών κειμένων – Η μετάφραση των Γενικών Αρχών του ελληνικού Αστικού Κώδικα στα Γερμανικά Χρήστος Γιαννούτσος	211

15	Διερμηνεία στην Ψυχική Υγεία: Ορολογία, Εκπαίδευση και Πολιτισμική Προσαρμογή σε Προσφυγικά Πλαίσια για Ευάλωτες Ομάδες (M-THRIVE) Ευφροσύνη Φράγκου	222
16	Μεταφράζοντας κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες: νεολογισμοί και ορολογία Κική Καψαμπέλη	243
ΕΝΟΤΗΤΑ 5 Ορολογικοί πόροι και ψηφιακά εργαλεία		255
17	Αγγλοελληνικό και ελληνοαγγλικό γλωσσάριο όρων τροφίμων: ψυκτική εφοδιαστική αλυσίδα και πράσινοι διάδρομοι Μαλαματένια Παναγιώτου, Κωνσταντίνος Γκατζιώνης, Γεώργιος Α. Τσιάμας	256
18	Ελληνοαγγλικό γλωσσάρι όρων από Συγκρίσιμο Σώμα Κειμένων της Δημόσιας Διοίκησης Αγγελική Χριστοπούλου	268
19	Σχεδιασμός και υλοποίηση ηλεκτρονικού λεξικού της γλώσσας του ποδοσφαίρου Χρήστος Παπαναγιώτου	281
20	Αξιοποίηση της τεχνητής νοημοσύνης για τη σύνταξη ορισμών στην ορολογική βάση ΙΑΤΕ Χριστίνα Νικητοπούλου	291
21	Σώμα Κειμένων Ελληνόφωνης Αρθρογραφίας κατά τις δύο Προεδρικές Θητείες του Barack Obama και την πρώτη Προεδρική θητεία του Donald Trump Ζωοπηγή Ν. Τουβρά, Κατερίνα Θ. Φραντζή	303
22	Λεξιλογικές και κοινωνιοσημειωτικές πτυχές της γλωσσικής ποικιλίας της Κωνσταντινούπολης: μελέτη βασισμένη σε σώμα κειμένων Νίκη Χρ. Τρύφωνα	313
23	Σχεδιασμός και δημιουργία της βάσης ορολογίας «DFLTI Terminology Project» Χριστίνα Μας, Σταύρος Κοζομπόλης, Μηνάς Περγαντής, Ρουμπίνη Οικονομίδου, Σωτήριος Λίβας, Ανδρέας Γιαννακουλόπουλος	328
ΕΝΟΤΗΤΑ 6 Τυποποίηση Ορολογίας		339
24	Τυποποίηση της απόδοσης επιστημονικών όρων στη Νέα Ελληνική: η περίπτωση της Παλαιοντολογίας Διονύσης Μερτύρης	340
25	Προς μια ελληνική ορολογία για τις τεχνικές προτροπών σε Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα Μαβίνα Πανταζάρα, Ελένη Τζιάφα	353
ΕΝΟΤΗΤΑ 7 Ορολογική πολιτική – Δραστηριότητα φορέων Ορολογίας		367
26	The Importance of Terminological Research Lia Karosanidze, Linda Giorgadze	369
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ		379
INDEX OF AUTHORS		380

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας Κώστα Βαλεοντή

(Ομιλία κατά την Εναρκτήρια Συνεδρία του 15^{ου} Συνεδρίου)

Εκ μέρους της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ) σας καλωσορίζω στην Εναρκτήρια Συνεδρία του 15^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» και ευχαριστώ θερμά τόσο την Οργανωτική Επιτροπή και την Πρόεδρό της κυρία **Μαρίνα Πανταζάρα** όσο και την Επιστημονική Επιτροπή και την Πρόεδρό της κυρία **Μαριάννα Κατσογιάννου** για τον ζήλο και τις προσπάθειες που κατέβαλαν και καταβάλλουν για να είναι το 15^ο Συνέδριο επιτυχές και εφάμιλλο των προηγούμενων.

Είναι γεγονός ότι η Πανδημία επηρέασε σημαντικά και τη διοργάνωση και διεξαγωγή των Συνεδρίων «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», επιβάλλοντας, έστω και προσωρινά, μια νέα κανονικότητα. Τα δύο τελευταία Συνέδρια (13^ο και 14^ο), προσαρμοζόμενα σε αυτή τη νέα κανονικότητα, πραγματοποιήθηκαν διαδικτυακά, χωρίς να υστερήσουν καθόλου σε επιτυχία έναντι των προηγούμενων. Με τη διά ζώσης διεξαγωγή του 15^{ου} Συνεδρίου επανερχόμαστε στη «ζεστή» ζωντανή επικοινωνία και συζήτηση των ορολογικών θεμάτων, η αμεσότητα της οποίας είναι αναντικατάστατη.

Το διάστημα που πέρασε από το προηγούμενο Συνέδριο σημαδεύτηκε με μια μεγάλη απώλεια της ακαδημαϊκής κοινότητας, της ΕΛΕΤΟ και ιδιαίτερα των Συνεδρίων «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»: την απώλεια του Καθηγητή του ΕΚΠΑ **Παναγιώτη Κοντού**. Θα είναι, όμως, «παρών» και σε τούτο το Συνέδριο ο **Παναγιώτης Κοντός!** Το 15^ο Συνέδριο είναι αφιερωμένο στη μνήμη του.

Η διοργάνωση του 15^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» συμπίπτει χρονικά με την πολυδιάστατη «επανάσταση» της Τεχνητής Νοημοσύνης, που αγγίζει και το πεδίο της Ορολογίας (ανεξέλεγκτα, προς το παρόν, όπως και πολλά άλλα πεδία). Τα Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα (LLM/MGM) αλλάζουν τον τρόπο επικοινωνίας ανθρώπου-μηχανής, οδηγώντας σε «κρίση» την «κρίση» των ειδικών. Στην ορολογική εργασία, μπορούν να αποβούν χρήσιμα «εργαλεία», όχι όμως για άσχετους χρήστες, αλλά για χρήστες που έχουν γνώση των βασικών αρχών και μεθόδων της Ορολογίας και μπορούν να «κρίνουν» τις απαντήσεις τους.

Εκτός από επιμέρους ανακοινώσεις του 15^{ου} Συνεδρίου με σχετική θεματολογία, οι προκλήσεις, τα θετικά και αρνητικά στοιχεία της ραγδαία αναπτυσσόμενης Τεχνητής

Νοημοσύνης και της χρήσης της στο πεδίο της Ορολογίας θα είναι αντικείμενα της εξαιρετικά ενδιαφέρουσας Ανοικτής Συζήτησης με την οποία θα κλείσει, το απόγευμα του Σαββάτου, το 15^ο Συνέδριο.

Κλείνοντας αυτήν τη σύντομη ομιλία μου, αφήνω την Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του ΕΚΠΑ και Αντιπρόεδρο της ΕΛΕΤΟ, κυρία **Μαρίνα Πανταζάρα**, να κάνει μια γενική εισαγωγή για το 15^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» και τη διοργάνωσή του, και την Πρόεδρο της Επιστημονικής Επιτροπής, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, κυρία **Μαριάννα Κατσογιάννου**, να αναφερθεί στο επιστημονικό περιεχόμενο του Συνεδρίου και στο έργο της Επιστημονικής Επιτροπής και εύχομαι σε όλες και όλους ανεξαιρέτως, προσκεκλημένους, συντελεστές και συνέδρους: Καλό 15^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»!

Κώστας Βαλεοντής

Πρόεδρος της ΕΛΕΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

**από την Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής, Αντιπρόεδρο της ΕΛΕΤΟ,
Μαβίνα Πανταζάρα**

(Ομιλία κατά την Εναρκτήρια Συνεδρία του 15^{ου} Συνεδρίου)

Ως Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής του 15ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», που διοργανώνεται από την ΕΛΕΤΟ, σε συνεργασία με το Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ), σας καλωσορίζω με ιδιαίτερη χαρά στην εναρκτήρια εκδήλωση που φιλοξενείται σήμερα στο ιστορικό κτήριο «Κωστής Παλαμάς».

Φέτος συμπληρώνονται 28 χρόνια από το 1ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» του 1997 που είχε διεξαχθεί, και τότε όπως και τώρα, στους χώρους του Πανεπιστημίου μας. Στη διάρκεια όλων αυτών των ετών, το ΕΚΠΑ βρίσκεται στο πλευρό της ΕΛΕΤΟ, σταθερά και αδιάλειπτα, ενθαρρύνοντας και στηρίζοντας το έργο και τις δράσεις της από την πρώτη στιγμή. Κι αυτό, εν πολλοίς, γιατί για την ΕΛΕΤΟ ο αδιάρρηκτος σύνδεσμος με το ΕΚΠΑ εκφραζόταν, μέχρι πρόσφατα, στο πρόσωπο ενός δραστήριου και άξιου ανθρώπου που ενδιαφέρθηκε για τα ζητήματα της ορολογίας στην ελληνική γλώσσα, καθηγητή πολλών από μας που αποφοιτήσαμε από τον Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του ΕΚΠΑ, αλλά και μετέπειτα Γενικού Γραμματέα του Πανεπιστημίου μας – εμβληματική θέση στην οποία είχε θητεύσει τελευταίος ο Κωστής Παλαμάς από τον οποίο πήρε και το όνομά του το κτήριο στο οποίο βρισκόμαστε –, του αλησμόνητου **Παναγιώτη Κοντού** που υπήρξε, μεταξύ των πολλών άλλων ιδιοτήτων του, και ιδρυτικό μέλος της ΕΛΕΤΟ και επί σειρά ετών πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής των Συνεδρίων της, καθώς και μέλος της Επιτροπής του ΕΛΟΤ για την τεχνική ορολογία. Το 15ο Συνέδριο της ΕΛΕΤΟ, επιστρέφοντας ξανά στους φυσικούς χώρους του Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι αφιερωμένο στη μνήμη του.

Για τη σύνδεση Ορολογίας, Φιλολογίας και Γλωσσολογίας θα μας μιλήσει σε λίγο η προσκεκλημένη ομιλήτρια, Καθηγήτρια Γλωσσολογίας, συνάδελφος του Παναγιώτη Κοντού στο Τμήμα Φιλολογίας και πρώην Κοσμητόρισσα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ (υπό την αιγίδα της οποίας τελεί το παρόν Συνέδριο), κυρία **Αμαλία Μόζερ**. Την ευχαριστούμε πολύ που αποδέχτηκε την πρόσκλησή μας. Η παρουσία της τιμά την ΕΛΕΤΟ και υπόσχεται τη συνέχεια της συνεργασίας μεταξύ επιστημόνων της γλώσσας και όσων ασχολούνται έμπρακτα με την ορολογία με στόχο την επικοινωνιακή ορολογική εργασία και την

τυποποίηση της ορολογίας στον επιστημονικό και τεχνικό λόγο.

Τις επόμενες δύο ημέρες των εργασιών του Συνεδρίου, που θα πραγματοποιηθούν στην αίθουσα του ΤΕΕ, θα έχουμε τη χαρά να ακούσουμε 26 ανακοινώσεις που αξιολογήθηκαν με τη διαδικασία της ανώνυμης κρίσης και εγκρίθηκαν από την Επιστημονική Επιτροπή. Ευχαριστούμε πολύ τα 34 μέλη που απαρτίζουν τη φετινή Επιτροπή και προέρχονται από πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα όλης της χώρας. Φέτος, είχαμε την τιμή να έχουμε ως Πρόεδρό της την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου κυρία **Μαριάννα Κατσογιάννου**, Α΄ Αντιπρόεδρο την Ομότιμη Καθηγήτρια Γλωσσολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κυρία **Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη** και επίτιμο Πρόεδρο τον Ομότιμο Καθηγητή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου κύριο **Θεοδόση Τάσιο**. Τα πλήρη κείμενα των ανακοινώσεων περιλαμβάνονται στον τόμο που θα παραλάβουν επιτόπου αύριο οι σύνεδροι, ενώ σε λίγο καιρό θα αναρτηθούν, όπως είθισται, και στον ιστότοπο της ΕΛΕΤΟ, όπου μπορεί κανείς να βρει και τα κείμενα όλων των προηγούμενων συνεδρίων.

Αύριο, Παρασκευή 7 Νοεμβρίου, στην πρωινή συνεδρία θα πραγματοποιηθεί η κεντρική ομιλία από την προσκεκλημένη ομιλήτρια κυρία **Natalie Kübler**, Καθηγήτρια στο Τμήμα Διαπολιτισμικών Σπουδών και Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Paris Cité της Γαλλίας, όπου διδάσκει ορολογία και ειδική μετάφραση. Η έρευνά της επικεντρώνεται στις ειδικές γλώσσες, στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων με εφαρμογές στη μετάφραση, καθώς και στην αξιολόγηση ανθρώπινης και μηχανικής μετάφρασης, ενώ συμμετέχει στο έργο MaTOS (Μηχανική μετάφραση για την ανοικτή επιστήμη). Χαιρόμαστε ιδιαίτερα που ταξίδεψε στη χώρα μας ειδικά για το συνέδριο της ΕΛΕΤΟ και ανυπομονούμε να ακούσουμε την ομιλία της με θέμα «Translating Variation in Multi-Word Terms: Is the human going to stay in the loop?», η οποία θα πραγματοποιηθεί στην αγγλική γλώσσα.

Το 15ο Συνέδριο θα ολοκληρωθεί το απόγευμα του Σαββάτου, 8 Νοεμβρίου, με την καθιερωμένη Ανοικτή Συζήτηση η οποία, όπως κάθε φορά, είναι ανοικτή σε όλους και όλες με ελεύθερη είσοδο. Το επίκαιρο, λόγω των ραγδαίων εξελίξεων, θέμα «Τεχνητή Νοημοσύνη και Ορολογία» θα αναλάβουν να φωτίσουν από διαφορετικές όψεις και με διαφορετικές ιδιότητες, οι έξι εκλεκτοί προσκεκλημένοι συνομιλητές και συνομιλήτριες, **Στέλλα Μαρκαντωνάτου**, **Μαρία Παπαδοπούλου**, **Έλσα Σκλαβούνου**, **Κατερίνα Φραντζή**, **Προκόπης Προκοπίδης** και **Στέργιος Χατζηκυριακίδης** που προέρχονται από τον ακαδημαϊκό, ερευνητικό και επαγγελματικό χώρο της υπολογιστικής γλωσσολογίας, της μετάφρασης και της ανάπτυξης γλωσσικών μοντέλων και ορολογικών πόρων. Τη συζήτηση θα συντονίσουν δύο γνώστριες του θέματος, η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΚΠΑ **Ελένη**

Τζιάφα και η Υποψήφια Διδασκίστρια στο Τμήμα Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου **Βαλεντίνη Καλφαδοπούλου**. Η Ανοικτή Συζήτηση θα καλυφθεί από διερμηνεία στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, ενώ θα βιντεοσκοπηθεί για να αναρτηθεί αργότερα στον ιστότοπο ανοικτών διαλέξεων Blod.gr.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συνδιοργανωτές, όλους τους συντελεστές και ιδιαίτερα τα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής που εργάστηκαν με ζήλο για την προετοιμασία του 15ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία». Το 15ο Συνέδριο χρωστά επίσης πολλά στην αρωγή και τη γενναιοδωρία φορέων και ενώσεων που ενδιαφέρονται για τη Γλώσσα και την Ορολογία. Εκφράζω ιδιαίτερες ευχαριστίες προς τους χορηγούς μας: Πανελλήνια Ένωση Επαγγελματιών Μεταφραστών Πτυχιούχων Ιονίου Πανεπιστημίου (ΠΕΕΜΠΠ), Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ)/Ερευνητικό Κέντρο «Αθηνά», Πανελλήνια Ένωση Μεταφραστών (ΠΕΜ) και μεταφραστική εταιρεία ORCO, τους χορηγούς διερμηνείας, ELIT LANGUAGE SERVICES και Σύνδεσμο Διερμηνέων Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας, καθώς και την εφημερίδα «Καθημερινή» ως χορηγό επικοινωνίας.

Εκ μέρους τόσο της ΕΛΕΤΟ όσο και του ΕΚΠΑ, θέλω επίσης να ευχαριστήσω θερμά τη Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και την Αντιπροσωπεία της στην Ελλάδα για την από κοινού διοργάνωση της προσυνεδριακής ημερίδας που πραγματοποιήθηκε σήμερα το πρωί στο Αμφιθέατρο της Βιβλιοθήκης της Φιλοσοφικής Σχολής με θέμα τις αλλαγές και τις προοπτικές που οι σύγχρονες εξελίξεις επιφυλάσσουν στην ορολογική εργασία και συνεργασία σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Τέλος, σας ευχαριστώ όλες και όλους για την παρουσία σας στη σημερινή εναρκτήρια εκδήλωση και εύχομαι καλή συνέχεια με ένα ενδιαφέρον και εποικοδομητικό διήμερο εργασιών για την «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»!

Μαρίνα Πανταζάρα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΚΠΑ
Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής
Αντιπρόεδρος της ΕΛΕΤΟ

Το 15^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»

Χαιρετισμός κατά την Εναρκτήρια Συνεδρία από την Πρόεδρο της Επιστημονικής Επιτροπής Μαριάννα Κατσογιάννου

15 συνέδρια είναι μία σπάνια επίδοση στον χώρο της ελληνόφωνης έρευνας. Κι αυτή είναι άλλη μία απόδειξη ότι η σειρά συνεδρίων «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» είναι ένας θεσμός που, από το 1997, δεν σταμάτησε να ανεβάζει τη στάθμη του, δημιουργώντας έναν μοναδικό χώρο μελέτης των αρχών της ορολογίας και ένα βήμα για την ανάδειξη των εργασιών στο αντικείμενο. Ένας θεσμός που διαχρονικά κατόρθωσε:

- να εξασφαλίσει τη συμμετοχή όλων σχεδόν των ελληνικών Πανεπιστημίων και Πολυτεχνείων, του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, δεκάδων επιστημονικών, διοικητικών και επαγγελματικών φορέων και πολλών ξένων οργανισμών
- να αναπτύξει σχέσεις σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, για παράδειγμα με την Ευρωπαϊκή Ένωση Ορολογίας (EAFT), το Διεθνές Κέντρο Πληροφοριών για την Ορολογία (Infoterm) ή με τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης (ISO), ή, όπως έγινε μόλις σήμερα το πρωί, με την Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα για τη διοργάνωση της ημερίδας «Μεταβατική Εποχή για την Ορολογία – Συνεργασίες, Προκλήσεις και Τεχνητή Νοημοσύνη», και
- να αναδείξει τη σημασία της ορολογίας για την παραγωγή γνώσης στη σημερινή τεχνολογική κοινωνία.

Χάρη στη συνέπεια και τη συνεχή βελτίωση των συνεδρίων «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», η ΕΛΕΤΟ παγίωσε διεθνώς τη θέση της ως θεσμού που ασχολείται με την ανάπτυξη και την προώθηση της ελληνόφωνης ορολογίας. Πράγματι, όλα αυτά τα χρόνια, δεν υπήρξε εμπόδιο που να μην ξεπεράστηκε από τη σταθερότητα, την παραγωγική συνεργασία και τη σύμπνοια ανάμεσα στους οργανωτές, με κορύφωση τα προβλήματα που δημιούργησε η πανδημία κόβιντ 2019. Όλοι θυμόμαστε πώς, ακόμη και σε εκείνες τις τόσο δύσκολες συγκυρίες, το συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» κατόρθωσε να διατηρήσει αμείωτο τον αριθμό των συμμετοχών του, να διεξαχθεί με υποδειγματικό τρόπο και να αποδείξει, για μία ακόμη φορά, πόσο μεγάλη είναι η ανταπόκριση που βρίσκει το έργο της ΕΛΕΤΟ.

Από τη θέση της προέδρου της Επιστημονικής Επιτροπής, είχα αρκετές φορές την ευκαιρία να πω ότι η ποιότητα των ανακοινώσεων, που βελτιώνονται συνεχώς, αντανakλά την

πρόοδο που έχει γίνει στον τομέα των ορολογικών ερευνών. Σήμερα, μπορώ να προσθέσω και τις βελτιώσεις που από φέτος αρχίσαμε να εφαρμόζουμε στον τρόπο αξιολόγησης, εισάγοντας αναλυτικότερα κριτήρια και ζητώντας λεπτομερέστερη αιτιολόγηση της βαθμολογίας από τους κριτές, κάτι που πιστεύουμε ότι θα συμβάλει στην αναβάθμιση της όλης διαδικασίας και, κυρίως, των αποτελεσμάτων της, δηλαδή του τελικού εκδοτικού προϊόντος που είναι ο τόμος των πρακτικών.

Φέτος υποβλήθηκαν 33 προτάσεις παρουσίασης επιστημονικών ερευνών, από τις οποίες μόνο δύο απορρίφθηκαν από την Επιστημονική Επιτροπή. Από τις υπόλοιπες, 26 ολοκληρώθηκαν και εντάχθηκαν στο πρόγραμμα του συνεδρίου με τη μορφή των ανακοινώσεων που θα παρουσιαστούν τις επόμενες μέρες και των άρθρων που περιέχονται στον τόμο των Πρακτικών. Όπως πάντα, ο τόμος των Πρακτικών εκδόθηκε πριν από την έναρξη των εργασιών και είναι αυτή τη στιγμή στη διάθεση όλων, ώστε να μπορεί κανείς να παρακολουθεί τις παρουσιάσεις έχοντας μπροστά του και τα κείμενα.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να θυμίσω ότι το φετινό συνέδριο, το πρώτο που γίνεται διά ζώσης από το 2021, τελεί υπό την αιγίδα της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ, ενώ το Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της ίδιας αυτής σχολής ανέλαβε τη χορηγία της αίθουσας στην οποία βρισκόμαστε αυτή τη στιγμή. Στις ευχαριστίες της Επιστημονικής Επιτροπής για τα πιο πάνω, θα προσθέσω ότι πρόκειται και για ένα ακόμη βήμα στην αναγνώριση του αντικείμενου της Ορολογίας που έχει πλέον αρχίσει να βρίσκει τη θέση του στον κλάδο των γλωσσικών επιστημών και να διδάσκεται ως ακαδημαϊκό μάθημα.

Επιτρέψτε μου επίσης να ευχαριστήσω τους συνδιοργανωτές και ιδιαίτερα τα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής που ανιδιοτελώς εργάστηκαν για πολλούς μήνες ώστε να εξασφαλίσουν την επιτυχία του συνεδρίου, όπως και τους εισηγητές που θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους. Κυρίως όμως πρέπει να ευχαριστήσω εσάς που είστε εδώ, που υποστηρίζετε το συνέδριο και με τη φυσική σας παρουσία συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη συνέχιση του έργου της ΕΛΕΤΟ και στην ενίσχυση της ελληνικής Ορολογίας.

Εύχομαι καλή συμμετοχή σε όσες και όσους θα παρακολουθήσουν τις εργασίες του συνεδρίου.

Μαριάννα Κατσογιάννου
Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής

Ορολογία, Φιλολογία και Γλωσσολογία

Αμαλία Μόζερ
(προσκεκλημένη ομιλήτρια)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ομιλία ξεκινά με την επισήμανση της σημασίας και της επίδρασης της ορολογίας όχι μόνο στον επιστημονικό λόγο, αλλά και στην καθημερινή ζωή. Διερευνά τη σχέση των όρων με τις υπόλοιπες λέξεις της γλώσσας και τους τοποθετεί σε ένα συνεχές το οποίο ορίζεται από την ακρίβεια και τη διαφάνεια. Μια σύντομη συζήτηση των δύο αυτών ιδιοτήτων θίγει το πρόβλημα των δάνειων όρων, μεταφρασμένων ή αυτούσιων, και των δυσκολιών που παρουσιάζουν ακόμη και όροι κατασκευασμένοι από ελληνικές ρίζες. Η προσπάθεια ικανοποιητικής απόδοσής τους είναι ακριβώς το σημείο όπου μπορεί να αποδώσει καρπούς η συνεργασία των γλωσσολόγων και των φιλόλογων.

Terminology, Philology and Linguistics

Amalia Moser

ABSTRACT

The paper starts with some thoughts about the impact of terminology not only on communication within specialized fields, but also on everyday discourse. It considers the relationship of terms to the other lexemes of the language and suggests that they form a continuum based on the degree of precision and transparency. After a short discussion of the issue of transparency, it tackles the problem of borrowed terminology in the form of either direct loans or translations, even if the original terms are based on Greek roots. It is precisely the quest for apposite translations that favours the close collaboration of linguists and philologists, the latter term, used here in its continental sense of students of language and mainly literature, being an excellent example of the confusion that can occur through the different uses of cognate and even identical terms in different languages.

0 Εισαγωγή

Ευχαριστώ πάρα πολύ την ΕΛΕΤΟ για την ιδιαίτερα τιμητική πρόσκληση. Η τιμή που αισθάνθηκα από την πρώτη στιγμή πολλαπλασιάστηκε όταν έμαθα ότι το συνέδριο είναι αφιερωμένο στη μνήμη του Παναγιώτη Κοντού, που άφησε τόσο μεγάλο κενό φεύγοντας. Θα ξεκινήσω μάλιστα τη σημερινή ομιλία τονίζοντας το πόσο ικανός ήταν ο Παναγιώτης Κοντός στην απόδοση των γλωσσολογικών όρων στα Ελληνικά. Ήταν ένα από τα πολλά ταλέντα που τον έχουν κάνει πραγματικά αξέχαστο.

Η πρόσκληση της Εταιρείας δεν ήταν μόνο τιμητική, αλλά και πολύ ενδιαφέρουσα. Ήταν αφενός πρόκληση για μένα, καθώς δεν είμαι ειδική στο αντικείμενο της ορολογίας, αν και

κινούμαι στον σχετικό χώρο της σημασιολογίας· αφετέρου, αν και δεν έχω ασχοληθεί επιστημονικά και θεωρητικά με το αντικείμενο, παρά μόνο πρακτικά για την απόδοση γλωσσολογικών όρων στα Ελληνικά, το βρίσκω εξαιρετικά ενδιαφέρον. Θεωρούσα ανέκαθεν ότι η παραγωγή νέων όρων είναι μια από τις πιο δημιουργικές ενασχολήσεις με τη γλώσσα και, για να είναι επιτυχημένη, απαιτεί έναν συνδυασμό γνώσεων, διορατικότητας και ευαισθησίας που την καθιστά συναρπαστική. Ήταν όμως ένα συγκεκριμένο περιστατικό που με έκανε να συνειδητοποιήσω τη σημασία της ορολογίας, όχι μόνο για τους ειδικούς κάθε κλάδου, αλλά για πολλές πτυχές της καθημερινής μας ζωής και να προβληματιστώ ουσιαστικότερα, επισημαίνοντας θέματα όχι μόνο πρακτικού, αλλά και θεωρητικού ενδιαφέροντος.

Εδώ και αρκετά χρόνια ο οκτάχρονος τότε ανιψιός μου, που ήταν στην Τετάρτη Δημοτικού, με πήρε τηλέφωνο. «Αμαλία», μου λέει, «παίρνω εσένα, γιατί είσαι γλωσσολόγος και έχουμε μια απορία. Σήμερα κάναμε στο σχολείο το κατηγορούμενο και ο ορισμός που μας έδωσε η δασκάλα -και τον βρήκαμε και στο βιβλίο- είναι ίδιος με του επιθέτου: δίνει μια ιδιότητα σε ένα ουσιαστικό. Και βλέπω και ότι όλα τα κατηγορούμενα στα παραδείγματα είναι επίθετα. Μπορείς να μου εξηγήσεις ποια είναι η διαφορά, γιατί κανένας στην τάξη δεν έχει καταλάβει; Το μόνο που βλέπω εγώ είναι ότι στα παραδείγματα για το κατηγορούμενο υπάρχει πάντα ρήμα».

Αφήνω κατά μέρος τον παραλογισμό του να διδάσκεις σε παιδιά αυτής της ηλικίας το κατηγορούμενο, μια αφηρημένη έννοια για την οποία ακόμη δεν είναι έτοιμος ο εγκέφαλός τους. Σκέφτηκα να προσπαθήσω να του το εξηγήσω ως εξής:

«Εγώ είμαι πάντα η Αμαλία. Όταν όμως είμαι μαζί σου είμαι η θεία σου, όταν είμαι με τον πατέρα σου είμαι η αδερφή του, όταν είμαι στο πανεπιστήμιο με τους φοιτητές είμαι καθηγήτρια, όταν είμαι στο σούπερ μάρκετ πελάτισσα. Έχω δηλαδή πολλούς διαφορετικούς ρόλους και διαφορετικές σχέσεις με τους διάφορους ανθρώπους. Έτσι και το επίθετο: μερικές φορές είναι απλώς δίπλα σ' ένα ουσιαστικό, άλλες φορές βρίσκεται μετά από το ουσιαστικό και μετά από ένα ρήμα και τότε το λέμε κατηγορούμενο».

«Δηλαδή», μου λέει «είναι πάντα επίθετο, αλλά παίζει διαφορετικούς ρόλους, άλλοτε επίθετο και άλλοτε κατηγορούμενο. Αλλά τότε θα έπρεπε να το λένε κάπως αλλιώς ή να λένε κάπως αλλιώς τον ρόλο που παίζει, γιατί έτσι μπερδευόμαστε».

Του εξήγησα ότι σε πιο μεγάλη τάξη θα τους πούνε ένα άλλο όνομα για τον ρόλο που παίζει, ότι εμείς π.χ. στο Γυμνάσιο το λέγαμε *επιθετικό προσδιορισμό*. «Αυτό μάλιστα, βγάζει πιο πολύ νόημα», μου λέει, παρόλο που προφανώς δεν μπορούσε να καταλάβει την ακριβή σημασία του όρου.

Το παιδί με μια πρόταση κατάφερε να καταδείξει το πρόβλημα που δημιουργεί η ασαφής ορολογία. Δεν αμφιβάλλω ότι οι συγγραφείς των βιβλίων απέφυγαν όρους όπως *επιθετικός προσδιορισμός*, *επιθετική φράση* ή *επιθετικό σύνολο*, για να μην επιβαρύνουν τους μικρούς μαθητές· το αποτέλεσμα όμως είναι μια σοβαρή σύγχυση, η οποία δεν είμαι σίγουρη ότι μπορεί να αρθεί αργότερα: σύγχυση μεταξύ της γραμματικής κατηγορίας και των λειτουργιών που επιτελεί. Το ότι χρησιμοποιήθηκαν, λοιπόν, λιγότεροι και απλούστεροι όροι στην περιγραφή ενός φαινομένου δεν έκανε κατ' ανάγκην τη ζωή των μαθητών απλούστερη – αλλά το *απλό* είναι ένας ακόμη όρος που δεν είναι αρκετά σαφής.

1 Λέξεις, όροι και ορολογία

Η γραμματική στο σχολείο δεν είναι ακριβώς η καθημερινή ζωή, αλλά δεν είναι και επιστημονική ή τεχνική δραστηριότητα· είναι κάτι που διδάσκεται σε όλο τον πληθυσμό. Το κατηγορούμενο δεν υπάρχει αμφιβολία για κανέναν φυσικό ομιλητή ότι είναι γραμματικός όρος. Το επίθετο πάλι είναι όρος όταν αναφέρεται στη γραμματική κατηγορία, αλλά υπάρχει στη γλώσσα με τη σημασία του επωνύμου και τότε δεν θα θεωρούσαμε ότι είναι όρος, αν και η σημασία του δεν είναι άσχετη με εκείνη της γραμματικής κατηγορίας. Η ίδια λέξη, επομένως, μπορεί άλλοτε να είναι όρος και άλλοτε όχι. Πράγμα που με φέρνει σε κάτι που με απασχόλησε κατά την προετοιμασία αυτής της ομιλίας: Πού τελειώνουν οι συνήθεις λέξεις και πού αρχίζουν οι όροι; Γιατί θεωρούμε όρο το «κατηγορούμενο» αλλά όχι το «σαπούνι»; Έψαξα να βρω τους ορισμούς του *όρου* και της *ορολογίας* τόσο σε λεξικά γενικής χρήσης όσο και σε μελέτες για την ορολογία, για να μπορώ να δώσω μια τεκμηριωμένη απάντηση. Δεν θα σας κουράσω με παράθεση ορισμών, οι οποίοι για τους περισσότερους από σας είναι γνωστοί και δεδομένοι. Θα πω απλώς ότι στα γενικά λεξικά βρίσκουμε ορισμούς του τύπου:

«3. ονομασία έννοιας ή πράγματος, η οποία χρησιμοποιείται σε συγκεκριμένο τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας: *Επιστημονικός ~. Νομικοί/ιατρικοί όροι. Ένας ~ του ποδοσφαίρου. Πρόκειται για όρο της φυσικής / της χημείας / της γλωσσολογίας / της τεχνολογίας. Λεξικό γλωσσολογικών όρων. Διάφοροι ορισμοί έχουν δοθεί στον όρο κάθαρση.*» (Λεξικό Τριανταφυλλίδη)

Παρόμοιοι είναι οι ορισμοί στο Μείζον Ελληνικό Λεξικό, στο Λεξικό Μπαμπινιώτη και στο Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών.

Και το σαπούνι όμως σε συγκεκριμένο τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας χρησιμοποιείται: στο πλύσιμο. Γιατί δεν θα το λέγαμε όρο; Συνήθως μιλάμε για όρους όταν πρόκειται για λέξεις που δεν χρησιμοποιούνται στην καθημερινή μας ομιλία, αλλά σε τεχνικά ή/και επιστημονικά περιβάλλοντα. Αυτή η ερμηνεία ενισχύεται από τα ερμηνεύματα του

λήμματος ορολογία:

«Το σύνολο των ειδικών όρων που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένο γνωστικό ή επαγγελματικό χώρο: *ιατρική/τεχνική/νομική/ναυτική* ~ ». (Λεξικό Μπαμπινιώτη).

Είναι όμως απόλυτα ακριβές να μεταφέρουμε αυτόν τον ορισμό στον όρο *όρος*; Χρησιμοποιούμε στην καθημερινή μας ομιλία (και όχι σε συγκεκριμένο γνωστικό ή επαγγελματικό χώρο) πολλές λέξεις που είναι αναμφίβολα όροι, ελληνικής προέλευσης ή δάνειοι: *το βαρομετρικό χαμηλό, το καρμπιρατέρ, η σεισμική δραστηριότητα, το κύμα καύσωνα, η επαγωγική εστία, το ρομπότ, οι θερμίδες, η χοληστερίνη*. Άλλωστε πολλές από τις εντελώς καθημερινές λέξεις είναι και μέρος της ορολογίας συγκεκριμένων γνωστικών ή επαγγελματικών χώρων: *το κατασβίδι, η σκούπα, η έκθεση, η αναφορά, το τσιμέντο, το άστρο*. Προφανώς οι λεξικογράφοι κάτι τέτοιο είχαν στον νου τους όταν αποφάσισαν να δώσουν λιγότερο περιοριστικό ορισμό στον όρο απ' ό,τι στην ορολογία.

Στη βιβλιογραφία της ορολογίας υπάρχει αυτός ο προβληματισμός· ενδεικτικά αναφέρω την εισαγωγή των Bézoin & Thoiron (2000) στον τόμο που επιμελήθηκαν με θέμα την έννοια στην ορολογία (*Le sens en terminologie*). Φαίνεται ότι κατά τις πρώτες δεκαετίες της επιστήμης της ορολογίας, δηλαδή κατά το μεγαλύτερο μέρος του εικοστού αιώνα, οι μελετητές διακήρυτταν τη διαφορά των όρων από τις κοινές λέξεις και επομένως την πλήρη ανεξαρτησία της Ορολογίας από τη Γλωσσολογία, ενώ από το τέλος του 20^{ου} αιώνα υπάρχει μια τάση διερεύνησης της σχέσης των όρων με τις υπόλοιπες λέξεις και συνακόλουθα της Ορολογίας με τη Γλωσσολογία. Πώς μπορεί να βοηθήσει λοιπόν η Γλωσσολογία στο σημείο αυτό;

2 Ορολογία και Γλωσσολογία

Πολλοί γλωσσολόγοι, ανάμεσά τους κι εγώ, θα έλεγαν ότι στην περίπτωση των όρων βρισκόμαστε μπροστά σε ένα ακόμα *συνεχές*, μια τόσο αγαπημένη έννοια των σύγχρονων επιστημών. Ένα συνεχές που κυμαίνεται από τις πιο διαδεδομένες λέξεις της καθημερινής ομιλίας μέχρι τις σπανιότερες και μη κατανοητές για τον μέσο ομιλητή λέξεις που χρησιμοποιούνται στους πιο θεωρητικούς κλάδους των διάφορων επιστημών (και όχι μόνο αυτών που έχει επικρατήσει να λέγονται *θεωρητικές* σε αντιδιαστολή με τις λεγόμενες *θετικές* – άλλο ένα πρόβλημα ορολογίας). Στο ενδιάμεσο κατατάσσονται οι όροι που χρησιμοποιούνται στην καθημερινή ομιλία, από πολύ συχνά έως σπάνια.

Αν όντως υπάρχει (ή μπορούμε να υποθέσουμε) ένα τέτοιο συνεχές, είναι λογικό να θεωρήσουμε ότι οι βασικές αρχές που διέπουν την παραγωγή, τη χρήση και τη δομή των μελών του θα πρέπει να είναι κατ' αρχήν ενιαίες. Η πιο βασική γλωσσολογική αρχή ως προς

τις λέξεις είναι ότι η σχέση μεταξύ της μορφής και του περιεχομένου τους, δηλαδή μεταξύ της ακουστικής τους εικόνας και της σημασίας τους (του σημαίνοντος και του σημαινόμενου, αν θέλουμε να ακολουθήσουμε τη σημειολογική ορολογία), είναι συμβατική.¹

Η συμβατικότητα του σημείου είναι ένα από τα πρώτα πράγματα που λέμε στους φοιτητές μας στην Εισαγωγή στη Γλωσσολογία και επαναλαμβάνουμε συχνά σε όλη τη διάρκεια των σπουδών τους. Η μόνη εξαίρεση, τους λέμε, είναι οι ηχομιμητικές λέξεις. Γιατί; Γιατί η γλώσσα το μόνο που μπορεί να μιμηθεί είναι οι ήχοι, ακριβώς επειδή το υλικό μέρος της είναι οι φθόγγοι, δηλαδή οι ήχοι που παράγονται από τα ανθρώπινα φωνητικά όργανα. Μια δεύτερη, αλλά φαινομενική, εξαίρεση είναι οι σύνθετες και παράγωγες λέξεις, των οποίων η σημασία εξαρτάται άμεσα από τα συστατικά τους· φαινομενική, γιατί απλούστατα τα συστατικά τους δεν έχουν παρά συμβατική σχέση με τη σημασία τους.

Αν λοιπόν δεχτούμε την ύπαρξη του συνεχούς απλών λέξεων και όρων, η αρχή της συμβατικότητας θα πρέπει να ισχύει για ολόκληρο το συνεχές; ακόμη και για τους πιο εξειδικευμένους όρους δεν θα έπρεπε να υπάρχει καμία απαίτηση διαφάνειας. Ισχύει αυτό; Βεβαίως. *Απαίτηση* τέτοια δεν υπάρχει. Και υπάρχουν όροι, κυρίως όσοι δεν είναι ούτε σύνθετοι ούτε παράγωγοι, που δεν διαθέτουν καμία διαφάνεια. Μερικά παραδείγματα: τα *κβάντα*, το *Hertz*, το *κοβάλτιο* και, για τον μέσο ομιλητή, οι περισσότεροι δάνειοι όροι που δεν έχουν αποδοθεί στη γλώσσα του, ακόμη κι αν είναι διαφανείς στην ξένη γλώσσα: το *ντιστριμπιτέρ*, το *κάμπριο*, το *ασανσέρ*, το *τρέιλερ*, το *κουπέ* – για να μη μιλήσω και για τα αρχικά που με τόση άνεση χρησιμοποιεί και ο τελευταίος χρήστης του διαδικτύου (τα *mbps*) και των κλιματιστικών μηχανημάτων (τα *BTU – British Thermal Units*).

Αν λοιπόν συμβαίνει αυτό και ισχύει η αρχή της συμβατικότητας, πώς έγινε και μίλησα με τόσο ενθουσιασμό, η γλωσσολόγος, για τη δημιουργικότητα της παραγωγής νέων όρων και για επιτυχημένους και αποτυχημένους όρους; Αυτό δεν είναι κάτι που θα περιμέναμε από τους φιλόλογους; Ε, λοιπόν, ναι! Και εδώ αρχίζει να διαφαίνεται ένα σημείο σύγκλισης των δύο κλάδων που συχνά έχουν τόσο διαφορετική αντίληψη για τη γλώσσα.

Μπορεί να μην είναι απαραίτητη η διαφάνεια, αλλά, άσχετα από τις θεωρητικές μας τοποθετήσεις, θα συμφωνήσουμε όλοι ότι είναι εξαιρετικά επιθυμητή στην περίπτωση της

¹ Αν και αυτός που εισήγαγε αυτή την αρχή στη Γλωσσολογία είναι ο Ferdinand de Saussure, στις αρχές του εικοστού αιώνα, θέτοντας έτσι τη βάση τόσο της Σύγχρονης Γλωσσολογίας όσο και της Σημειολογίας, η αρχική ιδέα ήταν των Στωικών: πρώτοι εκείνοι μίλησαν για *σημεία* με δύο πλευρές, το *σημαίνον* και το *σημαινόμενον*, των οποίων η σχέση πίστευαν ότι είναι συμβατική, παίρνοντας θέση σε ένα ζήτημα που απασχολούσε έντονα τους αρχαίους φιλοσόφους.

ειδικής ορολογίας. Είναι κατ' αρχάς και κατ' αρχήν ιδιαίτερα χρήσιμη κατά την εκμάθηση της ορολογίας, από τους τεχνικούς και τους επιστήμονες που εντρυφούν στον κάθε κλάδο. Δεύτερον, διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ των ειδικών και μετά το πέρας της εκμάθησης. Τρίτον, γκρεμίζει ένα μέρος των τειχών που υψώνονται ανάμεσα στους ειδικούς και τους μη ειδικούς, συμμετέχοντας έτσι στον εκδημοκρατισμό της γνώσης.

Είναι όμως εφικτή η διαφάνεια; Υπάρχουν περιπτώσεις απόλυτης διαφάνειας: όροι όπως *οδοστρωτήρας*, *συμπιεστής εδάφους*, *ενδοστοματική κάμερα*, *κουρτινόβεργα*, είναι αμέσως και άμεσα κατανοητοί, χωρίς καν να χρειάζεται να είναι κανείς οδοποιός, πολιτικός μηχανικός, οδοντίατρος ή διακοσμητής. Οι όροι όμως συχνά αναφέρονται σε έννοιες θεωρητικές ή/και αφηρημένες. Στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι εύκολοι ούτε καν οι ορισμοί – και, όπως έμαθα από τα πρόσφατα διαβάσματά μου, η σύγχρονη θεωρία της ορολογίας έχει αναπτύξει προβληματισμούς προς αυτή την κατεύθυνση.² Καθώς έχει προχωρήσει στη μελέτη σωμάτων κειμένων, έχει διαπιστώσει ότι υπάρχουν διακυμάνσεις στη χρήση των όρων, οι οποίοι συχνά αποκαλύπτουν και μια εγγενή ασάφεια της έννοιας που εκφράζουν.³ Αυτή η εξέλιξη συνάδει με τους θεωρητικούς προβληματισμούς της Σημασιολογίας, οι οποίοι έχουν καταλήξει σε δύο θεωρήσεις της λεξικής σημασίας: μία αναλυτική και μία ολιστική. Η πρώτη βλέπει τη σημασία της λέξης ως σύνολο σημασιακών χαρακτηριστικών, η δεύτερη ως μια συνολική εικόνα (*Gestalt*), η οποία προκύπτει ως αφαίρεση από το σύνολο των πιο χαρακτηριστικών εκπροσώπων κάθε κατηγορίας και η οποία ονομάζεται *πρότυπο* ή *πρωτότυπος* (εγείροντας ένα ενδιαφέρον θέμα απόδοσης της σημασίας του αγγλικού *prototype*, το οποίο βέβαια δεν σημαίνει 'πρωτότυπο', αλλά 'πρότυπο': ο όρος *πρωτότυπος* επιλέγεται από πολλούς γλωσσολόγους ως πλησιέστερος στον διεθνή όρο και συγχρόνως διακριτός από τους τύπους της ελληνικής λέξης). Οι δύο αυτές θεωρίες εντάσσονται σε δύο ρεύματα που υπάρχουν στη φιλοσοφία από την αρχαιότητα, εκφράζοντας δύο αντίθετες απόψεις για τη φύση των κατηγοριών: στεγανότητα και μη στεγανότητα ή ασάφεια, με πιο χαρακτηριστικούς εκπροσώπους τον Αριστοτέλη και τον Ευβουλίδη τον Μιλήσιο. Στην αριστοτελική παράδοση οι κατηγορίες θεωρούνται σαφείς, περιγεγραμμένες και στεγανές, μπορούν (και πρέπει) να ορίζονται με ακρίβεια, ώστε να παρέχουν αξιόπιστα κριτήρια βάσει των οποίων μπορεί να κριθεί αν κάποια οντότητα ανήκει σε μια κατηγορία ή όχι – και μάλιστα δεν υπάρχει άλλη δυνατότητα, δηλαδή και να ανήκει και να μην ανήκει· *tertium non*

² Βλ. π.χ. Pearson (1998, σ. 67-120)· Cabré (1998)· Temmerman (2000, σ. 8-10).

³ Βλ. π.χ. Massion (2024)· Béjoint & Thoirion (2000, σ. 1-19)· Cabré (1998, σ. 21-60)· Temmerman (2000).

datur, όπως έλεγαν οι μεσαιωνικοί φιλόσοφοι της Δύσης. Η αντίπαλη παράδοση, η οποία δεν είχε μεγάλη απήχηση παρά πρόσφατα, υποστηρίζει ότι δεν είναι όλες οι κατηγορίες σαφώς οριοθετημένες. Από τα πολλά παράδοξα που έχουν διατυπωθεί ως επιχειρήματα αναφέρω το παράδοξο του σωρείτη: ένας κόκκος άμμου είναι σαφές ότι δεν αποτελεί αμμόλοφο. Το ίδιο σαφές είναι αυτό και για δύο, δέκα ή εκατό κόκκους άμμου. Ποιος αριθμός όμως είναι εκείνος στον οποίο παύουν οι κόκκοι να αποτελούν ένα απλό σύνολο κόκκων και γίνονται αμμόλοφος; Είναι σαφές ότι δεν υπάρχει απάντηση.

Στη σύγχρονη μορφή τους, σε σχέση με τις γλωσσικές κατηγορίες, οι δύο αυτές προσεγγίσεις έχουν γίνει αντικείμενο πικρής διαμάχης, γιατί δεν αντιμετωπίζονται απλώς ως εργαλεία ανάλυσης, αλλά θεωρείται από τους υποστηρικτές τους ότι ανταποκρίνονται στον τρόπο με τον οποίο ο ανθρώπινος νους αντιλαμβάνεται τη σημασία. Έτσι η θεωρία των σημασιακών χαρακτηριστικών, από τη στιγμή που υιοθετήθηκε από τη Γενετική Θεωρία (άλλος ένας κάπως προβληματικός όρος), υποστηρίζει ότι στο μυαλό μας οι σημασίες αποθηκεύονται ως δέσμες σημασιακών χαρακτηριστικών, όχι αναγκαστικά επιστημονικών (π.χ. ο όρος *ψάρι* μπορεί να μην είναι αποθηκευμένος ως μία από τις δύο υποσυνομοταξίες των σπονδυλωτών, αλλά ως ζώο που ζει στο νερό, αναπνέει μόνο μέσα στο νερό με βράγχια και γεννά αυγά). Για τη θεωρία των προτύπων, η οποία υποστηρίζεται χαλαρότερα από την αντίπαλη της Γενετικής Γνωστική ή Γνωσιακή Θεωρία (άλλη μία ενδιαφέρουσα περίπτωση απόδοσης ξένης ορολογίας), οι ομιλητές έχουν στο μυαλό τους μια χαρακτηριστική εικόνα ψαριού, που συνήθως είναι αποτέλεσμα μιας σύνθεσης των πιο χαρακτηριστικών ψαριών. Ακόμα λοιπόν και αν τύχει να ξέρουν ότι ο ιππόκαμπος επιστημονικά ανήκει στα ψάρια, η εικόνα του δεν είναι η πρώτη που έρχεται στο μυαλό τους, ούτε εκείνη του χελιού ή της σμέρνας. Ενώ λοιπόν η πρώτη άποψη μπορεί να αναπαραστήσει τη σημασία ως σαφώς περιγεγραμμένη δέσμη χαρακτηριστικών, η δεύτερη την αναπαριστά ως έναν κύκλο με ασαφή όρια, στο κέντρο του οποίου βρίσκονται τα πιο χαρακτηριστικά μέλη της κατηγορίας και στην (ασαφή, θολή) περιφέρεια τα λιγότερο χαρακτηριστικά ή αυτά για τα οποία δεν είναι σίγουροι οι ομιλητές.

Η έννοια των προτύπων είναι σχετική, αν και όχι ταυτόσημη, με την έννοια του συνεχούς. Αυτό που τις συνδέει είναι η πεποίθηση για την απουσία στεγανότητας των κατηγοριών. Η έννοια της ανάλυσης σε συστατικά είναι πολύ πιο εύκολα διαχειρίσιμη στην επιστημονική ανάλυση. Το πρόβλημά της είναι ότι συχνά δεν (φαίνεται να) ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και υπεραπλουστεύει (βλ. π.χ. Lyons 1995, σ. 114-117). Η προτυπική προσέγγιση παρουσιάζει επίσης αρκετά προβλήματα (βλ. Riemer 2010, σ. 233-237), το πιο βασικό από τα οποία είναι ότι, καθώς δεν έχει σαφή όρια, εύκολα μπορεί να διολισθήσει σε

έλλειψη επιστημονικότητας και στο χάος. Υπάρχουν «προτυπιστές» που διατείνονται ότι δεν υπάρχει όχι μόνο σαφής ορισμός της κατηγορίας, αλλά ούτε καν ένα μόνο πρότυπο, γιατί κι αυτό είναι διαφορετικό για κάθε ομιλητή. Είναι σαφές ότι έτσι όχι μόνο δεν μπορεί να γίνει επιστημονική ανάλυση, αλλά η θεωρία παύει να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, δεδομένου ότι η ανθρώπινη σκέψη, ή τουλάχιστον η αντίληψη του κόσμου, είναι προφανές ότι βασίζεται στην κατηγοριοποίηση.

Η λύση φαίνεται να βρίσκεται, όπως συνήθως, κάπου στη μέση. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 ο Lyons (1995, σ. 96-101) είχε επισημάνει τη σχέση ανάμεσα στον παραδοσιακό ορισμό και στα προτυπικά μέλη μιας κατηγορίας. Στην επόμενη δεκαετία, ο Aarts (2007) μιλώντας για τη *διαβαθμισιμότητα* (αν αυτό είναι η κατάλληλη απόδοση του όρου *gradience*) πέτυχε δύο πράγματα: αφενός συνέδεσε με συστηματικό τρόπο πρότυπα και συνεχή, αποδίδοντάς τους αντίστοιχα *ενδοκατηγορική* και *διακατηγορική διαβαθμισιμότητα* (αποδίδω έτσι τα *subsective* και *intersective gradience*)· στην πρώτη εμπλέκονται τα μέλη μιας κατηγορίας, ενώ στη δεύτερη δύο κατηγορίες (στην περίπτωση μας οι κοινές λέξεις και οι όροι). Αφετέρου έκανε την εξαιρετικά σημαντική επισήμανση ότι κατά παράδοξο τρόπο (και παραθέτω) "όταν υποστηρίζεται ότι υφίσταται διαβαθμισιμότητα μεταξύ δύο κατηγοριών α και β, πρέπει πρώτα τα α και β να οριστούν ως λεξικές κατηγορίες, με άλλα λόγια ο καθορισμός στεγανών κατηγοριών προηγείται λογικά της υπόθεσης ότι υφίσταται διαβάθμιση μεταξύ τους" (Aarts 2007, σ. 201). Αν λοιπόν θέλουμε να υποστηρίξουμε ότι υπάρχει ένα συνεχές μεταξύ κοινών λέξεων και όρων, θα πρέπει να ορίσουμε αυστηρά τα δύο άκρα του. Θα πρέπει δηλαδή να ορίσουμε τον προτυπικό όρο και την προτυπική κοινή λέξη – ακόμη και στην περίπτωση που δεν υπάρχουν στην πραγματική γλώσσα δείγματα των προτυπικών περιπτώσεων. Νομίζω ότι για τους όρους δεν έχουμε δυσκολία να βρούμε προτυπικά δείγματα: το *δεσοξυριβοζονουκλεϊνικό οξύ* είναι προτυπικός όρος, αντίθετα με τη συντομογραφία του, *DNA*, η οποία χρησιμοποιείται κατά κόρον στην καθημερινή ομιλία. Στο άλλο άκρο το *ούτε* δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί όρος, το *σαπούνι* με δυσκολία, το *αυτοκίνητο* άλλοτε ναι, άλλοτε όχι, το *όχημα* σίγουρα, αλλά λιγότερο προτυπικός από το *δεσοξυριβοζονουκλεϊνικό οξύ*.

Με αυτή την αφετηρία, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι η παραδοσιακή αυστηρότητα στον ορισμό και στη μορφή των όρων είναι κρίσιμη για τους προτυπικούς όρους που βρίσκονται στο άκρο του συνεχούς και λιγότερο σημαντική όσο κινούμαστε προς το άκρο των κοινών λέξεων. Αυτό είναι που μας δίνει και το δικαίωμα να μιλάμε για επιτυχημένους

και αποτυχημένους όρους, καθώς και για δημιουργικότητα στην παραγωγή ορολογίας.⁴

3 Ορολογία και Φιλολογία

Η δημιουργικότητα με φέρνει στη σχέση της Ορολογίας με τη Φιλολογία. Από την αρχή τόνισα ότι η διαδικασία παραγωγής νέων όρων είναι γοητευτική επειδή ακριβώς είναι εξαιρετικά δημιουργική και αυτό ισχύει τόσο για τη δημιουργία εντελώς νέων όρων όσο και για την απόδοση ξένων όρων. Κατά τη γνώμη μου η διαδικασία αυτή κατατάσσεται ως προς τη δημιουργικότητα αμέσως μετά τη λογοτεχνία, η οποία είναι βέβαια η πιο δημιουργική και πρωτότυπη χρήση της γλώσσας (αν και όχι προτυπική). Οι ειδικοί στη μελέτη της λογοτεχνίας είναι βέβαια οι φιλόλογοι. Εκείνοι έχουν την πιο συστηματική γνώση και τη στενότερη επαφή με τα κείμενα και μάλιστα – και αυτό είναι κρίσιμο – με τη διαχρονία της λογοτεχνικής παραγωγής. Έχουν έτσι τη δυνατότητα να αντλούν ακόμη και λέξεις και ρίζες που έχουν χαθεί από τη γλώσσα και έχουν ξεχαστεί, αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποδώσουν τις λεπτές διακρίσεις που είναι απαραίτητες στην επιστημονική κυρίως ορολογία. Το πιο επιτυχημένο ίσως παράδειγμα μιας τέτοιας αναβίωσης είναι ο όρος *υπουργός*, που χρησιμοποιήθηκε μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους για την αντικατάσταση του όρου *μινίστρος*. Θα μπορούσε να είχε παραμείνει το *μινίστρος*· πόσο πιο επιτυχημένη όμως είναι η χρήση του *υπουργός*, μιας σπάνιας λέξης, η οποία μαρτυρείται στον Ξενοφώντα, στον Λουκιανό, στον Πλάτωνα και στον Πολύβιο και η οποία σημαίνει τον υπηρέτη, ακριβώς δηλαδή αυτό που σημαίνουν και τα *minister*, *ministre* κ.λπ., αλλά με την εξειδικευμένη χρήση στην πολιτική. Κάτι ανάλογο έγινε και με τη λέξη *υπάλληλος*, ακόμη πιο σπάνια σε αρχαία κείμενα (μαρτυρείται στον Φίλωνα τον Αλεξανδρέα και στον Γαληνό με τη σημασία του εκτελεστικού οργάνου και του βοηθητικού παράγοντα αντίστοιχα), η οποία αποδίδει τα *fonctionnaire*, *funzionario* κ.λπ. και το *servant* στον όρο *civil servant* (δημόσιος υπάλληλος). Η λέξη *λειτουργός*, που θα ήταν η πιο ακριβής τους μετάφραση, περιορίστηκε τελικά σε επαγγέλματα που έχουν ή θεωρείται ότι ενέχουν μεγαλύτερη κοινωνική προσφορά, όπως του δασκάλου ή του γιατρού. Στις εξαιρετικά επιτυχημένες ελεύθερες αποδόσεις θα κατέτασσα το *ποδήλατο* (και όχι απλώς δίκυκλο) από το *bicyclette*.

Ο 19^{ος} αιώνας ήταν από τις πιο δημιουργικές εποχές ως προς τη δημιουργία ορολογίας, καθώς ήταν απαραίτητη πρώτον για την ορολογία της κρατικής διοίκησης, για υπηρεσίες αξιώματα κ.λπ. που είτε δεν υπήρχαν στην ιεραρχία και στην οργάνωση της παλαιού τύπου

⁴ Για τα κριτήρια επιτυχίας της απόδοσης ξένων όρων στην Ελληνική βλ. Μπαμπινιώτη (1994)· Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2019)· Κακριδή-Φερράρι (2001)· Ξυδόπουλο (2002)· Χαραλαμπίκη (2011)· Χριστοφίδου (2017).

αυτοκρατορίας των Οθωμανών είτε δεν είχαν αποδοθεί στην Ελληνική και δεύτερον για την επιστήμη, την εκπαίδευση και την τεχνολογία. Εκεί τα πράγματα ήταν ευκολότερα, γιατί οι περισσότεροι ξενόγλωσσοι όροι ήταν κατασκευασμένοι από ελληνικές ρίζες· δεν παύει να με εντυπωσιάζει η απίστευτα καλή γνώση των κανόνων παραγωγής και σύνθεσης της Αρχαίας Ελληνικής επιστημόνων όλων των ειδικοτήτων, παρόλο που ξέρω ότι όλοι είχαν κλασική παιδεία από το σχολείο. Και στις περιπτώσεις αυτές όμως, δεν είναι πάντοτε εύκολη η απόδοση, γιατί υπάρχουν ρίζες που έχουν αλλάξει σημασία είτε στα Ελληνικά είτε στην ξένη γλώσσα. Τα *πρότυπα* ή *πρωτότυποι* που ανέφερα προηγουμένως είναι μια τέτοια περίπτωση.

4 (Περιορισμένα παραδείγματα

Θα κλείσω με ορισμένα παραδείγματα προβληματικών περιπτώσεων ορολογίας από τον δικό μου επιστημονικό χώρο, δηλαδή από τη Γλωσσολογία, οι οποίες πηγάζουν από τη χρήση λατινικών ριζών. Στην ελληνική ορολογία δεν χρησιμοποιούμε λατινικές ρίζες, οι οποίες συχνά στις άλλες γλώσσες χρησιμοποιούνται σε αντιδιαστολή με τις ελληνικές, για να διακρίνουν συγγενείς, αλλά όχι ίδιες έννοιες. Στον χώρο της Γλωσσολογίας το έχουμε αντιμετωπίσει π.χ. στην περίπτωση των κλάδων της Φωνητικής, *Acoustic* και *Auditory Phonetics*. Ο πρώτος μελετά τον τρόπο μετάδοσης της ομιλίας και σχετίζεται περισσότερο με τα φυσικά χαρακτηριστικά των ακουστικών κυμάτων (άρα ο όρος *Ακουστική* ορθά παραπέμπει και στον ομώνυμο κλάδο της Φυσικής), ενώ ο δεύτερος στον τρόπο αντίληψης της ομιλίας από τον ακροατή. Η αρχική απόδοση ήταν εφευρετική, χρησιμοποιώντας ένα μερικώς συνώνυμο: *Ακροαματική Φωνητική*. Αργότερα προτάθηκε και ο όρος *Αντιληπτική Φωνητική*, ο οποίος είναι λιγότερο πιστός στον πρωτότυπο, αλλά πιο διαφανής.

Ανάλογη είναι η περίπτωση των *reference* και *anaphora*: *reference* είναι η αναφορά μέσω της γλώσσας στον κόσμο (π.χ. η λέξη σκύλος στην πρόταση *Ο γείτονάς μου έχει δύο σκύλους* αναφέρεται στους δύο συγκεκριμένους σκύλους του γείτονα), ενώ *anaphora* η αναφορά εντός του κειμένου (π.χ. το *του* στην πρόταση *Συνάντησα τον Άρη και του μίλησα* αναφέρεται στον Άρη). Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με τη χρήση του περιφραστικού όρου (*ενδοκειμενική αναφορά* για το *anaphora*). Είναι όμως ακόμα πιο περίπλοκο, γιατί οι υποδιαίρεσεις της ενδοκειμενικής αναφοράς είναι η *anaphora* και η *cataphora*. Αφήνω το ότι έχουμε το ίδιο πρόβλημα με το επίθετο στην ιστορία που σας διηγήθηκα στην αρχή και πιάνω το *cataphora*, το οποίο εννοείται ότι δεν στέκει καθόλου στα Ελληνικά. *Anaphora* έχουμε στο παράδειγμα που ανέφερα, *cataphora* στην περίπτωση της αντωνυμίας *το* στο παράδειγμα: *Σου το λέω για πρώτη και τελευταία φορά: δεν μ' αρέσουν τα ταξίδια*. Το αντιμετωπίσαμε γράφοντας ένα άρθρο με τη συνάδελφο κ. Μπέλλα, η οποία πρότεινε το

εξαιρετικά επιτυχημένο κατά τη γνώμη μου επαναφορά για το anaphora, το οποίο έδωσε και σ' εμένα τη δευτερογενή έμπνευση για την απόδοση του cataphora με το προαναφορά. (Μόζερ & Μπέλλα 2003).

Τεράστιο πρόβλημα αποτελεί για μας ο όρος proposition της Λογικής και της Τυπικής Σημασιολογίας, τον οποίο έχουμε αποδώσει με το εξαιρετικά παροδηγητικό *λογική πρόταση* (επειδή η ακριβής μετάφραση, *πρόταση*, αποδίδει στα Ελληνικά το sentence). Ελάχιστοι είναι οι φοιτητές που στο τέλος των σπουδών τους έχουν καταλάβει ότι δεν σημαίνει μια πρόταση που έχει λογική και βγάζει νόημα, αλλά πρόκειται για μια θεωρητική σύλληψη, ένα αναλυτικό εργαλείο που με κάποια υπεραπλούστευση μπορούμε να φανταστούμε σαν τη σημασία μιας πρότασης πριν πάρει τη γλωσσική της μορφή.

Περιπτώσεις σαν αυτές, που δεν περιορίζονται στον χώρο της Γλωσσολογίας, θα μπορούσαν να αποδοθούν με ιδανικό τρόπο μέσω της συνεργασίας γλωσσολόγων, φιλόλογων και των ειδικών κάθε κλάδου. Αντιλαμβάνομαι ότι κοιμίζω γλαύκα ες Αθήνας, γιατί τέτοιες συνεργασίες υπάρχουν ήδη, αλλά θέλω να εκφράσω την επιδοκιμασία μου για αυτές και την ευχή μου να γίνουν ακόμη περισσότερες και συστηματικότερες, συνεχίζοντας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το πολύτιμο έργο της ΕΛΕΤΟ.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Aarts, B. (2007). *Syntactic Gradience: The Nature of Grammatical Indeterminacy*. Oxford University Press.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. (2019). Ακαδημαϊκό λεξιλόγιο και ορολογία. 12^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία, 7-9 Νοεμβρίου, Αθήνα (45-54). ΕΛΕΤΟ. https://www.eleto.gr/download/Conferences/12th%20Conference/Papers-and-speakers/12th_01-09-03_Anastasiadou-Symeonidou_Paper2_V03.pdf
- Béjoint, H., & Thoiron, P. (2000). *Le sens en terminologie*. Presses Universitaires de Lyon.
- Cabré, M.T. (1998) *La terminologie : théorie, méthode et applications*. (Traduit du catalan et adapté par M.C. Cormier & J. Humbley). Armand Colin / Les Presses de l'Université d'Ottawa. (Τίτλος πρωτοτύπου: La terminologia: la teoria, els mètodes, les aplicacions. 1992).
- Cruse, A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge University Press.
- Evans, V. (2009). *How Words Mean: Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction*. Oxford University Press.
- Κακριδή-Φερράρι, Μ. (2001). Μετάφραση ξένων όρων. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. (επιμ.) *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge University Press.
- Magris, M., Musacchio, M.T., Rega, L., & Scarpa, F. (eds.) (2002). *Manuale di terminologia : aspetti teorici, metodologici e applicativi*. Hoepli.
- Massion, F. (2024). Terminology in the age of AI: The transformation of terminology theory and practice. *Journal of Translation Studies*, 1, 67-94.
- Μόζερ, Α. & Μπέλλα, Σ. (2005). Παρελθόν, παρόν, οριστικότητα και παρακείμενος. Στο Κατσιμαλή, Γ.,

Καλοκαιρινός, Α., Αναγνωστοπούλου, Ε. & Κάππα, Ι. (επιμ.), 6^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003, Ρέθυμνο. Εργαστήριο Γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1994). *Η γλώσσα ως αξία* (Κεφ. 4, Επιστημονική μεταγλώσσα: οι επιστημονικοί όροι της Ελληνικής). Gutenberg.

Ξυδόπουλος, Γ.Ι. (2002). Προβλήματα απόδοσης των γλωσσολογικών όρων από την Αγγλική στην Ελληνική. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 22^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του ΑΠΘ. 17-19 Μαΐου 2001, Θεσσαλονίκη* (495-506).

Pearson, J. (1998). *Terms in Context*. John Benjamins Publishing.

Riemer, N. (2010). *Introducing Semantics*. Cambridge University Press.

ΤΕΕ – ΕΛΟΤ/ΤΕ 21 (1992). *Τυποποίηση Ορολογίας: Πρακτικά Διημέρου Ορολογίας, 11-12 Νοεμβρίου 1992, Αθήνα*. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.

Temmerman, R. (2000). *Towards New Ways of Terminology Description: The Socio-cognitive Approach*. John Benjamins Publishing.

Thelen, M. & Steurs, F. (eds.) (2010). *Terminology in Everyday Life*. John Benjamins Publishing.

Χαραλαμπάκης, Χ. (2011). Λεξικογραφία και ορολογία: Συμπεράσματα από τη σύγκριση δύο σύγχρονων ελληνικών λεξικών. 8^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία, 10-12 Νοεμβρίου, Αθήνα (27-39). ΕΛΕΤΟ. https://www.eleto.gr/download/Conferences/8th%20Conference/Papers/8th_00b_CharalambakisChristoforos_Paper_V02.pdf

Χριστοφίδου, Α. (2017). Νεολογία και Ορολογία στην Ακαδημία Αθηνών. 11^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία, 9-11 Νοεμβρίου, Αθήνα (25-38). ΕΛΕΤΟ, Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία: Ανακοινώσεις 11^{ου} Συνεδρίου. Αθήνα, σσ. 25-38. https://www.eleto.gr/download/Conferences/11th%20Conference/Papers-and-speakers/11th_00b-42_ChristofidouAnastasia_InvitedPaper_Paper2_V03.pdf

Αμαλία Μόζερ

Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλολογίας

Τομέας Γλωσσολογίας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ηλ-ταχ.: amoser@phil.uoa.gr

Translating Variation in Multi-Word Terms: Is the human going to stay in the loop?

Natalie Kübler
(προσκεκλημένη ομιλήτρια)

ABSTRACT

This study examines terminological variation in specialised translation, with a focus on multi-word terms (MWTs), complex noun phrases (CNPs), and the specific challenges they pose in Earth and Planetary Sciences (EPS). Drawing on established typologies, the distinction between denominative and conceptual variation is explored, along with their linguistic, cognitive, and discursive causes. The analysis highlights the limitations of existing terminological resources, particularly regarding MWTs, which are often underrepresented in term bases. Empirical data show that both NMT and generative language models frequently introduce inappropriate variants and errors when processing MWTs and CNPs. Classroom-based translation and post-editing experiments confirm a high frequency of terminological errors, especially those involving misidentification of semantic heads or literal translations. Term extraction experiments using ChatGPT-4o and Termostat© demonstrate inconsistencies in automatic outputs, necessitating manual validation and corpus-based verification. These findings underscore the need for corpus-informed translation practices and terminological training that integrates both human expertise and computational tools. The study contributes to the development of structured pedagogical approaches for terminology work in translation training and addresses current limitations in the automated handling of scientific terminology in multilingual contexts.

0 Introduction

This paper offers reflections, illustrated with various examples, on how Generative AI (GenAI) can support translators in handling specialised translation, with a focus on the complex issue of translating multi-word term (MWT) variation. After outlining the concept of term variation and its causes and types, we will discuss the question of MWT variation in specialised translation. The advantages and limitations of Neural Machine Translation (NMT) and GenAI for specialised translation are then examined. Finally, the paper presents two experiments on how GenAI, specifically ChatGPT 4o addresses specialised translation and the processing of MWTs.

1 Types of Term Variation

Over the past two decades, interest in terminological variation has grown significantly, with considerable advances in the field (Humbley & Picton, 2017). The advent of digital corpora and corpus-linguistic methodologies enabled the systematic observation of recurring variation in texts. Terminologists, once domain experts with linguistic inclinations, have increasingly become linguists or translators—language specialists rather than subject-matter

experts. This shift has led to the rise of textual terminology (Bourrigault & Slodzian) and has elevated the role of corpora in extracting specialised, context-sensitive data (Pecman & Kübler, 2022), particularly through Knowledge-Rich Contexts (Meyer, 2001). As a result, research has shifted from suppressing variation to analysing it as a legitimate and meaningful phenomenon.

Term variation can be classified according to form (denominative) and meaning (conceptual). Denominative variation, defined by Sager (1990) as the use of multiple terms for a single concept, often reflects synonymy and is linked to neonymy (Gledhill & Pecman, 2018). Cabre (1999, p. 250) describes it as formal instability—morphological, graphical, or phonetic—occurring in lexical structures. This phenomenon is now well-documented, particularly in neology, where term creation and disappearance frequently result in terminological proliferation and synonymic variation (Dury et Picton, 2009; Pantazara & Tziafa, 2019).

Daille (2017) identifies several causes of denominative variation, including communicative needs, conceptual evolution, and user preferences. Freixa (2006) categorises dialectal causes into diatopic, diastratic, and diachronic variation. Diachronic variation, closely tied to neology, includes primary/secondary (Sager, 1997) and origin/transfer neology (Rondeau, 1984 in Humbley, 2012). Functional, discursive, interlinguistic, and cognitive factors further account for variation (Freiwa, 2006). Conceptual variation does not always entail denominative change, as shown by Pecman (2025) with *data pollution*, where the meaning shifted despite lexical stability.

Additional types include rhetorical (Pecman, 2012), emotional (Condamines, 2017), and ideological variation (Rossi, 2017). These diverse forms underscore the multifaceted, multifunctional nature of terminological variation, which has been enriched by broader linguistic research.

2 Variation in specialised translation

In linguistic practice, term variation creates uncertainty for individuals (researchers, translators, non-specialist writers) and organisations, particularly during company mergers (Gaudin, 1994; Alarcón-Navío et al., 2016; De Vecchi, 2012). Several studies in specialised translation—such as Jimenez-Crespo & Tercedor-Sanchez (2017), Sabela-Fernandez & Kerremans (2011), and Li (2023)—highlight that translating term variation is a key issue, often amplified in the translation process.

To manage term variation, translators typically rely on term bases. However, these

resources are rarely exhaustive or up to date, especially for multi-word terms (MWT), which are more variable and harder to standardise. For instance, the established EPS term *true polar wander* was missing from several major databases. According to Cabezas-García & León Araúz (2020), MWTs are less lexicalised and behave like phraseological units. Their link to neology may explain their underrepresentation in standard terminological resources, pointing to a need for enrichment. Translation challenges also stem from contrasting views on equivalence: while term bases assume direct term-to-term matches, translation practice favours functional, context-based solutions. For example, the English term *creep* has several French equivalents in EPS—*fluage*, *reptation*, *cryptosolifluxion*—each context-dependent. Corpus analysis confirms additional variants like *glissement* or *déformation asismique lente*, revealing the complexity of establishing reliable equivalence.

Finally, a single-word term with multiple equivalents can generate compound terms, but not all equivalents are usable in new formations. For instance, *dislocation creep* becomes *fluage par dislocation*, not *reptation par dislocation*. Studies (e.g. Bowker 1998; Fernandez-Silva & Kerremans 2011; Giacomini, 2018) confirm that MWTs are more prone to variation than single-word terms, as each component can shift or expand in form.

As previously noted, the translation process further amplifies the challenges associated with term variation. Our experience in annotating error in Learner Translation Corpora (LTC) indicates (Kübler et al. 2016, 2018, 2022, 2024; Minder et al., 2025) that, in the context of specialised translation, terminological errors represent the most frequent error type. Several factors contribute to the high incidence of terminological errors. Firstly, students often struggle to identify MWTs, as well as to understand the internal semantic relations among their constituents. In some cases, they fail to correctly identify the head of the term, leading to meaning distortions. When no established French equivalent exists for an English term, students frequently resort to literal translation, which further contributes to terminological errors.

An additional difficulty lies in the fact that MWT are often part of complex noun phrases (CNPs, Kübler et al. 2018, 2022), which makes it difficult for translators to find the correct equivalent and to process term variation. The increasing use of machine translation tools, whether NMT or GenAI, brings back these long-standing questions that the translation community has faced in relation to machines (Kübler et al. 2022, Cabezas-García & León-Araúz, 2023). Over the last decades, much has been done to specialise machine translation systems with terminological resources (Semenov et al. 2023). However, MWT terms processing has received little attention and machines are not consistent while translating

terms, especially in CNPs, thus introducing inappropriate variation.

3 The advent of AI in specialised translation

NMT employs deep learning models to produce translations by predicting word sequences based on large bilingual corpora. NMT typically yields fluent results but often struggles with domain-specific terminology. The emergence of genAI marks a significant evolution in this field. Unlike NMT, generative models use contextual “reasoning” to “interpret” meaning, rather than aligning words directly, enabling them to handle complex instructions and multi-step tasks. This expanded capacity introduces both new possibilities and limitations in the context of specialised translation. GenAI for example, can extract terms from a source text and obtain their equivalents in another language, thereby processing bilingual terminology upstream of the translation process. Thanks to prompts and Chain-of Thought Prompting, it can produce translations that appear natural and fluent, yet may still contain inaccuracies or errors. It can also be employed to evaluate translated texts, although its outputs may contain errors and inconsistencies (Minder et al. 2025). The comparison of translations produced by NMT and GenAI systems reveals that, while both can generate accurate output, human intervention remains necessary to ensure precision and consistency. For instance, Farrell (2023) compares three systems: two NMT tools (DeepL and Google Translate) and one GenAI model (ChatGPT-4). The results indicate that DeepL outperforms Google Translate, which in turn performs better than ChatGPT. However, the evaluation relies solely on automatic metrics and does not provide insight into the specific translation issues encountered. There are few studies evaluating specialised translations produced by GenAI, and even fewer that specifically address terminological challenges. While Lyu et al. (2023) suggest that fine-tuning such systems can help resolve terminology-related issues, Siu (2024) demonstrates that these problems persist.

We conducted an experiment to compare DeepL and ChatGPT-4o in translating an excerpt from a research article in Earth and Planetary Sciences. One of the sentences included the term *moonquake*, a neologism in English formed by analogy with *earthquake*. The correct French equivalent is *séisme lunaire*. In French scientific discourse, the standard term for *earthquake* is *séisme*, whereas *tremblement de terre* is typically used in general language. Unlike English, which uses *earthquake* across both registers, French maintains this distinction for different registers. The following example illustrates that DeepL produced a more accurate translation of *moonquake* than ChatGPT-4o.

Table 1: Translation of *moonquake* by DeepL and ChatGPT

Source text:	<i>a limiting distance beyond which a moonquake and a fault are considered unrelated must be established.</i>
MT Chat GPT:	<i>il est nécessaire d'établir une distance limite au-delà de laquelle un *tremblement de lune et une faille sont considérés comme non liés.</i>
MT DeepL:	<i>il faut établir une distance limite au-delà de laquelle un séisme lunaire et une faille sont considérés comme n'étant pas liés.</i>

As evocative as the translation *tremblement de lune* may be in French, it is not an established term. Unlike *tremblement de terre*, which is the conventional expression for *earthquake*, no analogous construction exists in French to form *tremblement de lune*. A second experiment was carried out in which ChatGPT was asked to evaluate the translations provided by DeepL. ChatGPT was not asked to evaluate its own translations, as a previous study (Minder et al., 2025) demonstrated that self-evaluation presents significant challenges. The following response was obtained for the translation by DeepL:

Table 2: ChatGPT's comment on the translation of moonquake by DeepL

ChatGPT (about DeepL translation):	"Moonquake" Translation: The term " moonquake " is translated as " séisme lunaire ", which is correct but loses the specific connotation of 'moonquake' . A more direct translation like " tremblement de lune " could have been considered, though "séisme lunaire" is not incorrect
------------------------------------	---

In this instance, the system offers no meaningful assistance and risks misleading the specialised translator seeking support.

After a reminder of term, and especially, MWT variation, we will tackle the issue of translating term variation with examples in English and French. We will then address the issue of evaluating how TAN and GenAI translate terminological variation and MWTs, particularly within complex noun phrases. Finally, we will show some possible solutions, especially on a human-in-the loop approach of GenAI.

4 Translating Multi-Word terms and Complex Noun Phrases

Research on the machine translation of complex noun phrases (CNPs) remains limited, especially when these structures include specialised terminology. Similarly, the automatic translation of MWTs has not been widely explored. In a classroom experiment (Kübler et al., 2022), we examined the challenges faced by students translating CNPs in Earth and

Planetary Science texts, producing an error typology based on annotated student translations. From a different angle, Cabezas-García and León-Araúz (2023) analysed the translation of English MWTs into Spanish by machine translation systems and developed an error typology specific to MWTs. Although the two studies adopt different perspectives — Kübler et al. (2022) analysing student translations and Cabezas-García and León-Araúz (2023) examining machine-generated output—their error typologies show striking similarities. This overlap suggests that both human translators and machine translation systems tend to produce comparable errors with terminology-rich structures.

In another classroom-based study on student post-editing of Earth and Planetary Science research articles (Kübler, Mestivier, Pecman, in preparation), the general error typology we developed (Kübler, 2008; Castagnoli et al. 2011; Kübler et al. 2024) was applied to both the machine-translated texts and the post-edited versions. The translations were produced using DeepL and ChatGPT-4o. As is typical in specialised domains, most errors were terminological in nature. Both systems struggled with complex noun phrases containing specialised terms, although the difficulties did not always occur in the same cases. The students' post-edited texts were also annotated, revealing the same type of terminological and CNP errors; instances of both overconfidence and underconfidence in the output of MT systems were observed, depending on their level of language, findings that align with those reported in Kübler et al. (2022) & Schuhmacher (2020, 2023).

Qualitative analysis shows that single-word terminological variants are a frequent source of error in the translation of MWTs. Table 3 presents a complex noun phrase containing two MWTs, where individual components were mistranslated by both DeepL and ChatGPT. However, the machine-translated output was correctly revised during post-editing.

Table 3: Erroneous literal term in FR, correctly modified in the post-editing process

Source text:	<i>The resulting structure is bounded by low-angle thrusting along the external faults</i>
MT DeepL:	<i>La structure résultante est délimitée par des *poussées à faible *angle le long des failles externes</i>
MT ChatGPT:	<i>(...) chevauchements à faible *angle</i>
PE:	<i>la structure résultante est délimitée par le chevauchement à faible pendage le long des failles externes</i>

Table 4 illustrates a case of a graphical denominative variant of a MWT that can alternate with an acronym in English.

Table 4: Incorrect MT, erroneously corrected

Source text:	<i>We also develop an algorithm to invert for the [centroïd MT] of the [VLPs]</i>
MT DeepL:	<i>Nous développons également un algorithme pour inverser *le [centroïde MT] des [*VLP]</i>
MT ChatGPT:	<i>(...)[*moment *tensoriel *centroïdal] (MT) des [*VLP]</i>
Incorrect PE:	<i>Nous développons également un algorithme pour inverser les [moments sismiques centroïdes] des [signaux longue durée]</i>
Correct PE:	<i>(...)[moments sismiques centroïdes] des [signaux à longue période]</i>

The MWT *centroid MT* appears as the head of a CNP that includes the prepositional phrase *des VLP* containing an acronym. Both acronyms have no French equivalent, as French employs the expanded forms: *moment sismique centroïde* for English *MT* and *signaux longue période* for English *VLP*. Neither the MT systems nor the post-editing student were able to produce a fully accurate translation for the English CNP. However, the student did identify the correct French expanded equivalent for *centroid moment tensor*, though they did not provide the appropriate equivalent for the acronym *VLP*.

As previously noted, terminological databases typically include single-word terms or, at most, two-terms, while entries exceeding two words are rare. However, the examples discussed above show that specialised texts frequently contain CNPs incorporating MWTs, in which individual lexical components may vary erroneously.

For two decades, our university has developed a corpus-based approach to specialised translation (Kübler 2003), drawing on earlier frameworks, such as Zanettin (1998) and Bowker (1998). As part of this approach, students engage in a year-long project centered on the final translation of a research article in EPS. During the first term, they compile a comparable English-French corpus related to the article's subject area and conduct a detailed terminological analysis. By exploring the corpus, students are able to define domain-specific terms, identify appropriate term equivalents, and document usage contexts - among other things (Kübler et al 2018). These findings are used to create term records, which are then entered into the ARTES database, a terminological and phraseological resource developed at our institution (Pecman & Kübler 2011, Kübler & Pecman 2012). Emphasis is placed on documenting MWTs to address gaps in official databases or emerging terms.

In the second term, students translate and post-edit the selected articles. They also participate in numerous classroom activities focusing on using corpora to resolve specific specialised translation challenges, including the translation of complex noun phrase. In Kübler et al. (2016), we analysed translation produced with and without corpus use; our results indicated that corpus use significantly improved the students' translation. The various experiment we conducted later have shown (2018, 2022, 2024) that corpus use can help students improve their translations or their post-edited texts. These findings are important as they demonstrate how the development of corpus competence enables translators to solve problems that NMT or GenAI cannot resolve effectively, thereby reinforcing the essential role of human involvement in the translation process.

Taking this into account, we are currently working on providing term variation information to LLMs in order to better translate term variation. This is part of an ANR-funded project, the MaTOS¹ project, whose aim consists in improving the translation by LLMs of complete research papers in Natural Language Processing, Earth and Planetary Sciences, and Medicine, in order to better disseminate scientific information in languages other than English (cf. The Helsinki Initiative on Multilingualism in Scholarly Education²). Preliminary results show that term variation is very common in EPS for example, and generates difficulties for machine translation by GenAI.

We have demonstrated that translations generated by genAI cannot be considered more reliable than those produced by NMT. This applies to the overall translation of the text, as well as to the translation of MWTs, complex noun phrases, and term variation—three interrelated phenomena. However, it is possible to develop equivalent terminology between English and French through an iterative process involving constant interaction between the human translator and the system. In a pilot study aimed at developing a teaching protocol for using such systems in terminological validation and definition building, Pecman (2025) shows how they can support the understanding of the evolving meaning of an existing term and assist in formulating comprehensive definitions.

This work on understanding terms is part of the initial phase of translating a text, which involves understanding the subject area by analysing the terminology and identifying equivalents in the target language, including collocations and variants (Pecman & Kübler

¹ MaTOS (Machine Translation for Open Science) is a project funded by the French National Research Agency : <https://anr-matos.github.io/>

² <https://www.helsinki-initiative.org/en>

2011). Siu (2023) shows how ChatGPT and ChatGPT-4 can be used to extract terms and their definitions. The demonstration has two main limitations. First, the examples are taken from very short medical texts; extracting terminology from a full research article or a larger corpus remains a challenge (Giacomini, 2025). Second, medicine is a field that has been widely studied in terminology and specialised translation, and the system may be drawing on existing term banks and bilingual texts. Using ChatGPT-4o, we prepared a bilingual English–French glossary with definitions to support the translation or post-editing of a research article in Earth and Planetary Sciences. The article contains 13 170 words.

Relying on White et al. (2023) prompt patterns classification, we provided the context in which the task was taking place (provided a definition of term with examples (few-shots) and explained the task in several steps:

Table 5: Example of prompt for the term extraction task

You are a translator in specialised translation; you have to translate a research article in earth and planetary science. The article is highly specialised and contains many terms. A term is a unit of meaning in a particular domain, that correspond to a concept and has a specific definition. A term can be composed of one single word or of several words. Here are a few examples in earth and planetary science, in English: volcano, mantle wedge, active source refraction seismology; in French: croute, volcan effusif, élément réfractaire lithophile, fluide issu de la déstabilisation. Extract all the terms from the uploaded article, find their equivalent in French by searching in academic documents. Create a three-column table: First column: English term; second column: French equivalent; third column: definition in English.

The results show that the system has difficulty extracting terms from an entire article. This is a common issue when translating full documents (Peng et al., 2025). To address this limitation, the article was divided into five parts, which were submitted one after the other. Follow-up questions were used to obtain more terms. A sample of the first 39 terms, corresponding to the first section (2300 words), was analysed. Table 6 presents the results.

Table 6: Results with examples

Term candidates in English	39	
Erroneous French equivalent	9	<i>seismic moment release</i> > <i>*liberation de moment</i> > <i>moment sismique relâché</i>
Not a term, but collocations	5	<i>triggered SSE</i> > <i>*évènement de glissement lent déclenché</i> > <i>glissement lent a été déclenché</i>
Not a term, not a collocation	1	<i>*fluid pressure change</i> : <i>change</i> is found several lines later
The term exists, but is not present in the text	2	<i>fault mechanics</i> : the term in the text is <i>mechanic of faults</i>

The sample is limited, but it highlights the challenges a translator would face when using the results without further processing.

We compared ChatGPT's results with Termostat© (Drouin, 2003³), a tool designed for term extraction, 1,443 term candidates (both single-word and multi-word units) were identified from the full article, and 331 from the first section. In both cases, the results require manual validation. All of the suggested terms were checked against the article and a comparable corpus in Earth and Planetary Sciences, compiled at Université Paris Cité (Kübler et al. 2016, 2018, 2022), to confirm or reject the term candidates and their French equivalents. Corpus analysis confirmed that the system was not entirely reliable and helped identify suitable translations.

5 Conclusion

This study has examined the challenges of translating multi-word term (MWT) variation in specialised domains such as Earth and Planetary Sciences. The findings show that neither Neural Machine Translation (NMT) nor generative models consistently manage terminological variation, particularly within complex noun phrases. While such tools can support term extraction and glossary building, their output often lacks precision and requires manual validation. Effective specialised translation still depends on corpus-informed, human-in-the-loop approaches to ensure accuracy and consistency.

References

- Gledhill, C., & Pecman, M. (2018). On alternating pre-modified and post-modified nominals such as aspirin synthesis vs. synthesis of aspirin: Rhetorical and cognitive packing in English science writing. *Fachsprache-Journal of Professional and Scientific Communication*, 40(1+ 2), 24-46.
- Cabre Castellví, M. T. (1999). *Terminology: Theory, methods and applications* (Vol. 1). John Benjamins Publishing.
- Pantazara, M., & Tziafa, E. (2018). Les termes de la crise économique grecque dans les corpus. *Meta*, 63(3), 739-765.
- Dury, P., & Picton, A. (2009). Terminologie et diachronie: vers une réconciliation théorique et méthodologique?. *Revue française de linguistique appliquée*, (2), 31-41.
- Daille, B. (2017). *Term variation in specialised corpora*. Amsterdam: John Benjamins
- Gaudin, F. (1994). L'insécurité linguistique des scientifiques. A propos d'une enquête socioterminologique. *Cahiers de lexicologie*, (65), p-47.
- Freixa, J. (2006). Causes of denominative variation in terminology: A typology proposal. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialised Communication*, 12(1),

³ <https://termostat.ling.umontreal.ca/index.php>

- Sager, Juan Carlos. 1997. Term formation. In Sue Ellen Wright and Gerhard Budin (eds.), *Handbook of Terminology Management*, vol 1, 25–41. Philadelphia: John Benjamins.
- Humbley, J. (2012). Retour aux origines de la terminologie: l'acte de dénomination. *Langue française*, (2), 111-125.
- Pecman, Mojca (in press) Drafting definitions for emerging concepts and terms undergoing semantic shift within the ARTES knowledge base: A protocol for integrating LLMs into terminological analysis by experimental approach. *Terminologija* 32 (2025).
- Condamines, A. (2017). The emotional dimension in terminological variation. Multiple perspectives on terminological variation. John Benjamins Publishing Company. Pp. 11-18
- Rossi, M. (2017). Chapter 8. Terminological metaphors and the nomadism of specialised terms: Some observations on intralinguistic and interlinguistic variation. In *Multiple Perspectives on Terminological Variation*. John Benjamins Publishing Company. Pp. 181-211
- Alarcón-Navío, E., López-Rodríguez, C., & Tercedor-Sánchez, M. 2016. Variation dénominative et familiarité en tant que source d'incertitude en traduction médicale. *Meta*, 61(1), 117-144.
- De Vecchi, D. (2012). What do "They" Mean by That? *LSP Journal-Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition*, 3(2).
- Jiménez-Crespo, Miguel A. & Maribel Tercedor. (2017) "Lexical Variation, Register and Explication in Medical Translation: A Comparable Corpus Study of Medical Terminology in US Websites Translated into Spanish." *TIS: Translation and Interpreting Studies* 12: 3, pp. 405-426.
- Fernández-Silva, S., & Kerremans, K. (2011). Terminological variation in source texts and translations: A pilot study. *Meta*, 56(2), 318-335.
- Li, B. (2023). Conceptual deviation in terminology translation: A case study on translating COVID-19 terminology in multilingual news media. *Terminology*, 29(2), 351-382.
- Cabezas-García, M., & León-Araúz, P. (2023). Machine versus corpus-based translation of multiword terms. *Digital Scholarship in the Humanities*, 38(Supplement_1), i6-i16.
- León-Araúz, Pilar & Cabezas-García M. (2020) "Term and translation variation of multi-word terms." In: Mogorron Huerta, Pedro (ed.) 2020. Análisis multidisciplinar del fenómeno de la variación fraseológica en traducción e interpretación / Multidisciplinary Analysis of the Phenomenon of Phraseological Variation in Translation and Interpreting. *MonTI Special Issue* 6, pp. 210-247.
- Bowker, L. (1998). Using specialised monolingual native-language corpora as a translation resource: A pilot study. *Meta*, 43(4), 631-651.
- Gledhill, C., & Pecman, M. (2018). On alternating pre-modified and post-modified nominals such as aspirin synthesis vs. synthesis of aspirin: Rhetorical and cognitive packing in English science writing. *Fachsprache-Journal of Professional and Scientific Communication*, 40(1+ 2), 24-46.
- Kübler, N., Mestivier, A., Pecman, M., & Zimina, M. (2016). Exploitation quantitative de corpus de traductions annotés selon la typologie d'erreurs pour améliorer les méthodes d'enseignement de la traduction spécialisée. *Actes des 13èmes Journées internationales d'analyse statistique des données textuelles (JADT 2016)*, 7-10.
- Kübler, N., Mestivier, A., & Pecman, M. (2018). Teaching specialised translation through corpus linguistics: translation quality assessment and methodology evaluation and enhancement by experimental approach. *Meta*, 63(3), 807-825.
- Kübler, N., Mestivier, A., & Pecman, M. (2022). Using comparable corpora for translating and post-editing complex noun phrases in specialised texts. Syviane Granger & Marie-Aude Lefer. *Extending the Scope of Corpus-Based translation Studies*, **Bloomsbury Publishing**, p. 237-266
- Kübler, N., Martikainen, H., Mestivier, A., & Pecman, M. (2024). Post-editing neural machine translation

in specialised languages: The role of corpora in the translation of phraseological structures. In *Recent Advances in Multiword Units in Machine Translation and Translation Technology* (pp. 57-78). John Benjamins Publishing Company.

- Semenov, K., Zouhar, V., Kocmi, T., Zhang, D., Zhou, W., & Jiang, Y. E. (2023, December). Findings of the WMT 2023 Shared Task on Machine Translation with Terminologies. In *Proceedings of the Eighth Conference on Machine Translation* (pp. 663-671).
- Minder, J., Wisniewski, G., & Kübler, N. (2025). Testing LLMs' Capabilities in Annotating Translations Based on an Error Typology Designed for LSP Translation: First Experiments with ChatGPT. *arXiv preprint arXiv:2504.15052*.
- Farrell, M. (2023, July). Preliminary evaluation of ChatGPT as a machine translation engine and as an automatic post-editor of raw machine translation output from other machine translation engines. In *Proceedings of the International Conference HiT-IT 2023* (pp. 108-113). Incoma Ltd..
- Lyu, C., Du, Z., Xu, J., Duan, Y., Wu, M., Lynn, T., ... & Wang, L. (2023). A Paradigm Shift: The Future of Machine Translation Lies with Large Language Models. *arXiv preprint arXiv:2305.01181*.
- Siu, S. C. (2023). ChatGPT and GPT-4 for professional translators: Exploring the potential of large language models in translation. *Available at SSRN 4448091*
- Kübler, N. (2008), 'A comparable Learner Translator Corpus: creation and use', in P. Zweigenbaum (ed) *Proceedings of the Comparable Corpora Workshop of the LREC Conference*, 73-78, May 28-30 2008, Marrakech, Morocco.
- Castagnoli, S., Ciobanu, D., Kunz, K., Kübler, N., & Volanschi, A. (2011). Designing a learner translator corpus for training purposes. *Corpora, language, teaching, and resources: From theory to practice*, 12, 221-248.
- Schumacher, P. (2020). Post-édition et traduction humaine en contexte académique : une étude empirique. *Transletters : International Journal of Translation and Interpreting*, (4), 239-274.
- Schumacher, P. (2023). Traduction humaine et postédition : contrôle qualité en contexte académique. *Meta*, 68(3), 510-536.
- White, J., Fu, Q., Hays, S., Sandborn, M., Olea, C., Gilbert, H., ... & Schmidt, D. C. (2023). A prompt pattern catalog to enhance prompt engineering with chatgpt. *arXiv preprint arXiv:2302.11382*.
- Peng, Z., Bawden, R., & Yvon, F. (2024). Investigating Length Issues in Document-level Machine Translation. *arXiv preprint arXiv:2412.17592*.

Natalie Kübler

Professeur UFR EILA, linguistique et traduction
Université Paris Cité
E-mail: natalie.kubler@u-paris.fr

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

**Θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις της
Ορολογίας**

1 Εισαγωγή στην έννοια του μικροπεριεχομένου για τα θεματικά πεδία Ορολογίας και Πληροφόρησης

Κατερίνα Τοράκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια εισαγωγική προσέγγιση στην έννοια του μικροπεριεχομένου, κυρίως στα πεδία Ορολογίας και Πληροφόρησης. Το μικροπεριεχόμενο στο παρόν συγκείμενο περιγράφεται ως μια διακριτή, εννοιολογική μονάδα περιεχομένου, μικρού μεγέθους, με δομημένα δεδομένα, που μεταφέρει μια πρωταρχική ιδέα ή έννοια και που μπορεί να απομονωθεί, να περιγραφεί, να αναζητηθεί, να επικοινωνηθεί, να επαναχρησιμοποιηθεί και γενικότερα να αξιοποιηθεί στο ψηφιακό περιβάλλον. Η μορφή του μπορεί να περιέχει κείμενο, εικόνα, ηχητικό τεκμήριο, βίντεο. Μπορεί να αποτελεί μέρος του συνολικού περιεχομένου μιας οντότητας ή περιεχόμενο που δημιουργείται δευτερογενώς, π.χ. από μεταδεδομένα. Παραδείγματα πηγών μικροπεριεχομένου είναι κατάλογοι προϊόντων, μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, αναρτήσεις σε κοινωνικά δίκτυα, θησαυροί, βάσεις βιβλιογραφικών και ορολογικών δεδομένων, εργαλεία έρευνας των αρχείων, αποσπάσματα βιβλίων, πρότυπα κ.ά. Επισημαίνεται η συμβολή της Τυποποίησης, με έμφαση στο έργο της ΤΕ ISO/TC 37. Τέλος, εντοπίζονται ζητήματα για παραπέρα μελέτη, όπως οι διαστάσεις της έννοιας της ορολογίας, η σχέση με την έννοια του ορολογικού πόρου, οι προσεγγίσεις της αυτονόμησης τμήματος περιεχομένου με σκοπό την επικοινωνία και επαναχρησιμοποίηση σε άλλα συγκείμενα, η σχέση με τις αρχές FAIR, τεχνικά ζητήματα διαχείρισης, ο ρόλος στις ψηφιακές ανθρωπιστικές επιστήμες, θεωρητικά και ιδεολογικά ζητήματα για την αξία και τη διαχείριση της πληροφορίας και της γνώσης σε σχέση με το μέγεθος και τον κατακερματισμό σε μικρότερες μονάδες.

Introduction in the concept of microcontent in the domains of Terminology and Information

Katerina Toraki

ABSTRACT

This paper attempts an introductory approach to the concept of microcontent, mainly in the fields of Terminology and Information science. Microcontent in this context is described as a discrete, small-sized, concept-based unit of content, with structured data, that conveys a primary idea or concept and that can be isolated, described, searched, communicated, reused and generally exploited in the digital environment. Its format can contain text, image, audio, video. It can be part of the overall content of an entity or content generated secondarily, e.g. from metadata. Examples of microcontent sources are product catalogues, emails, social media posts, thesauri, bibliographic and terminology databases, archives finding aids, book excerpts, standards, etc. The contribution of standardization is highlighted, with emphasis on the work of ISO/TC 37. Finally, issues for further study are identified, such as the dimensions of the concept of 'terminology', the relationship with the concept of the 'terminology resource', the approaches to the self-identification of a piece of content for the purpose of communication and reuse in other contexts, the relationship with the FAIR principles, technical

management issues, the role in the digital humanities, theoretical and ideological issues regarding the value and management of information and knowledge in relation to size and fragmentation into smaller units.

0 Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια εισαγωγική προσέγγιση στην έννοια του μικροπεριεχομένου, κυρίως στα πεδία Ορολογίας και Πληροφόρησης – Τεκμηρίωσης. Η επιλογή των δύο θεματικών πεδίων μαζί έγινε γιατί αναγνωρίζονται κοινά στοιχεία μεταξύ τους και δυνατότητες κοινών βηματισμών για συστηματική διερεύνηση τόσο της έννοιας στο θεωρητικό επίπεδο όσο και των δυνατοτήτων οργάνωσης και διαχείρισης σχετικών οντοτήτων.¹ Εξάλλου, το μικροπεριεχόμενο στο παρόν συγκείμενο αντιμετωπίζεται ως ένα μικροσύνολο δομημένων δεδομένων, έννοια που χρησιμοποιείται και συχνά ταυτίζεται στα δύο θεματικά πεδία (παράσταση εννοιών με λεκτικά και μη λεκτικά μέσα, περιγραφή και διαχείριση δεδομένων, εννοιολογική / θεματική προσέγγιση, ταξινομίες / ταξινόμηση / θησαυροί / οντολογίες). Αντίστοιχα, βέβαια, θα μπορούσαμε να ασχοληθούμε και με άλλα πεδία όπως εκπαίδευση, ιατρική, βιολογία, φυτολογία, γεωλογία κτλ.

Ιδιαίτερα για τον τομέα της εκπαίδευσης, στον οποίο υπάρχει και ελληνικό ερευνητικό ενδιαφέρον, το μικροπεριεχόμενο είναι βασικό εργαλείο στα προγράμματα μάθησης (μικρομάθηση). Είναι *πληροφορίες των οποίων η έκταση καθορίζεται από ένα συγκεκριμένο θέμα, αφορά μια ιδέα ή έννοια και είναι προσβάσιμο από μια διεύθυνση url, όντας κατάλληλο για παρουσίαση σε συσκευές χειρός, emails και προγράμματα περιήγησης ιστού* (Τσουμάνη & Κώστας, 2024). Επίσης, *δεν μπορεί να διαιρεθεί περισσότερο χωρίς να χάσει το νόημά του* (Καμήλαλη & Σοφianoπούλου, 2019).

1 Επισκόπηση και ορισμοί εννοιών

Ένας γενικός ορισμός του περιεχομένου, όπως δίνεται στο Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής είναι: *ό,τι περιέχεται, υπάρχει μέσα σε κάτι*. Στο ορολογικό λεξικό για την επιστήμη της πληροφόρησης το ορίζουμε ως *ιδέες, σκέψεις, θέματα, στοιχεία κτλ. που περιλαμβάνονται ή*

¹ Βλ. Bowker & Delsey, 2016, αλλά και τη συμβολή τόσο του Eugene Wüster όσο και του Christian Galinski μέχρι σήμερα στη συνάντηση των δύο πεδίων (στη θεωρία και στην πράξη) λόγω και του ρόλου τους στο Κέντρο Πληροφόρησης για την Ορολογία INFOTERM (ενδεικτικά: Galinski, 1995· Wüster, 1974).

στα οποία αναφέρεται ένα έργο λόγου ή τέχνης.² Στο ίδιο, η μονάδα περιεχομένου ορίζεται ως ηλεκτρονικά επεξεργασμένο, μοναδικά αναγνωρίσιμο, κειμενικό ή οπτικοακουστικό δημοσιευμένο έργο, που μπορεί να είναι το πρωτότυπο ή, με διάφορους τρόπους, σύνοψή του. Αναζητώντας ορισμούς στα πρότυπα, στο ΕΛΟΤ EN ISO 17100 (Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης [ΕΛΟΤ], 2016) το περιεχόμενο ορίζεται ως *οτιδήποτε παριστάνει πληροφορίες ή γνώσεις*, ενώ συναφείς ορισμοί δίνονται και σε πρόσφατες εκδόσεις άλλων προτύπων.³ Αντίστοιχα, η μονάδα περιεχομένου ορίζεται ως *το πρωτότυπο ή μια σύνοψη δημοσιευμένου έργου* (ISO, 2022a) ή, ευρύτερα, ως *αναγνωρίσιμο και διαχειρίσιμο μέρος μεγαλύτερων πληροφοριακών αντικειμένων* (International Organization for Standardization/International Electrotechnical Commission/ Institute of Electrical and Electronics Engineers, 2023).

Είναι χαρακτηριστικό ότι το μικροπεριεχόμενο δεν ορίζεται μέχρι τώρα σε πρότυπα του ISO. Λαμβάνεται υπόψη στο πρότυπο ISO/IEC/IEEE 26531:2023 για τη διαχείριση περιεχομένου όπου περιγράφεται, χωρίς να ορίζεται στο κεφ.3, ως *μία και μόνο, ενιαία, μονάδα περιεχομένου*. Στο πρότυπο σημειώνεται ότι: *στόχος της διαχείρισης περιεχομένου είναι να δημιουργηθεί περιεχόμενο μία φορά και να χρησιμοποιηθεί, ανάλογα με τις ανάγκες, σε πολλαπλά παραδοτέα. Το περιεχόμενο μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί είτε ως πλήρεις ενότητες ή θέματα είτε ως μικροπεριεχόμενο, όπως δηλώσεις επικινδυνότητας, λίστες, παράγραφοι, λέξεις και φράσεις*.

Στο ίδιο, σε χωριστό υποκεφάλαιο σημειώνεται:

Το μικροπεριεχόμενο είναι συνήθως μια μεμονωμένη ενότητα περιεχομένου, π.χ. μια παράγραφος, μια δήλωση επικινδυνότητας. Η λεπτομερειακότητα του επαναχρησιμοποιήσιμου περιεχομένου είναι κρίσιμη, διαφορετικά γίνεται δυσχερής η διαχείρισή του και μερικές φορές αδύνατη η μετάφρασή του λόγω απώλειας συγκεκριμένου. Το επαναχρησιμοποιήσιμο περιεχόμενο δεν θα πρέπει να είναι μικρότερο από μια πρόταση. Οι συντάκτες πρέπει να έχουν κατά νου την επαναχρησιμοποίηση, χρησιμοποιώντας περιορισμένες διαπαράπομπες, αλλά και παραλείποντας περιττές λεπτομέρειες, χρησιμοποιώντας πιο γενικές λέξεις («το προϊόν» αντί για το πραγματικό όνομα του

² <https://liblex.gr/>

³ Ενδεικτικά, στο ISO 20539 (International Organization [ISO], 2023) το περιεχόμενο ορίζεται ως *information in any form* (π.χ. *text*, audio, video) και στο ISO/IEC 25389 (International Organization for Standardization/International Electrotechnical Commission, 2025) ως *text, images, audio and videos which are accessed by users via a digital product or service*.

προϊόντος) καθώς και παραδείγματα που ισχύουν ανεξάρτητα από το συγκείμενο στο οποίο χρησιμοποιείται το περιεχόμενο.

Στη βιβλιογραφία, το μικροπεριεχόμενο περιγράφεται ως διάκριτη μονάδα περιεχομένου, μικρού μεγέθους και με δομημένα δεδομένα, που μπορεί να απομονωθεί, να περιγραφεί, να αναζητηθεί, να επικοινωνηθεί, να επαναχρησιμοποιηθεί και γενικότερα να αξιοποιηθεί στο ψηφιακό περιβάλλον. Ο Jacob Nielsen το 1998 όρισε το μικροπεριεχόμενο ως σύντομο περιεχόμενο, όπως οι επικεφαλίδες, που χρειάζεται να είναι αμέσως σαφές και ελκυστικό για τον αναγνώστη και που εξακολουθεί να έχει νόημα όταν απομακρύνεται από το αρχικό συγκείμενο (Nielsen, 1998). Το 2002 ο Anil Dash δημοσίευσε σε ανάρτηση στο ιστολόγιό του ότι το μικροπεριεχόμενο είναι πληροφορίες που δημοσιεύονται σε σύντομη μορφή, περιορίζονται σε ένα μόνο κύριο θέμα και υπόκεινται σε φυσικούς και τεχνικούς περιορισμούς ανάλογα με το λογισμικό και τις συσκευές που χρησιμοποιούμε για την προβολή ψηφιακού περιεχομένου (Dash, 2002). Ο Nova Spivack (2003), κάνοντας λόγο για τον Μετα-Ιστό (Metaweb) περιέγραψε το αντικείμενο μικροπεριεχομένου (microcontent object) ως *μια πεπερασμένη συλλογή μεταδεδομένων και δεδομένων που έχει τουλάχιστον μία μοναδική ταυτότητα και τουλάχιστον μία μοναδική διεύθυνση στο δίκτυο και η οποία ενσωματώνει μόνο έναν μικρό αριθμό κεντρικών ιδεών, όπου ο αριθμός των κεντρικών ιδεών που ενσωματώνονται είναι συνήθως 1*. Αντίστοιχα με τους παραπάνω, ο Arnaud Leene (2006), αναφερόμενος κυρίως στον τομέα της μικρομάθησης, ορίζει το μικροπεριεχόμενο ως *αυτοτελή αδιάιρετα δομημένα τμήματα περιεχομένου, τα οποία έχουν ενιαία εστίαση και μοναδική διεύθυνση για (επαν)ευρεσιμότητα*.

Στο πεδίο της ορολογίας ειδικότερα, το μικροπεριεχόμενο, ως εννοιοπαγής οντότητα περιεχομένου και με δομημένο χαρακτήρα σε επίπεδο λεξιλογικής σημασιολογίας, δηλώνει *περιεχόμενο που μεταφέρει μια πρωταρχική ιδέα ή έννοια* (Galinski, 2017· Schmitz & Galinski, 2017· The International Council of Onomastic Sciences, 2023). Η σημασία του δομημένου χαρακτήρα, της περιγραφής δηλαδή με μεταδεδομένα, αναφέρεται συχνά από τον Galinski και άλλους επιστήμονες (όπως παραπάνω και επίσης ενδεικτικά σε: Galinski & Giraldo Pérez, 2014· Giraldo Pérez & Galinski, 2024). Αντίστοιχα ορίζεται και στο πεδίο της πληροφόρησης.

Έτσι, αν και μέχρι τώρα το ενδιαφέρον βασίζεται σε συγκεκριμένες μορφές δομημένου περιεχομένου ή μεταδεδομένων (π.χ. τίτλος, περίληψη, ορισμός έννοιας), η πληθώρα πληροφορίας και δεδομένων, η ανάγκη αναζήτησης, εύρεσης, ανάκτησης, επικοινωνήσεως και επαναχρησιμοποίησης, αλλά και η ανάγκη αξιοποίησης περιεχομένου πέραν των παραπάνω και η ανάγκη διάχυσης, διαλειτουργικότητας και εξοικονόμησης πόρων, οδήγησε

στη διερεύνηση τρόπων απομόνωσης από μονάδες περιεχομένου μικρότερων μονάδων και αξιοποίησής τους στην πράξη. Αναφέρεται σε μικρές ενότητες ψηφιακού περιεχομένου που είναι συνοπτικές, εστιασμένες σε μια ιδέα ή έννοια και εύκολα χρησιμοποιήσιμες από τους χρήστες.⁴ Μπορεί να είναι κείμενο, εικόνα, ηχητικό τεκμήριο, βίντεο, κτλ. Μπορεί να αποτελεί μέρος του συνολικού περιεχομένου από οντότητες στις παραπάνω μορφές ή περιεχόμενο που δημιουργείται δευτερογενώς, π.χ. από μεταδεδομένα, όπως ορισμός, λέξεις-κλειδιά, περίληψη, σημείωση κτλ.

Είναι συνήθως σύντομο, συγκεκριμένο και βελτιστοποιημένο για γρήγορη χρήση σε ψηφιακές πλατφόρμες όπως μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ιστότοπους κτλ. Σχεδιάζεται για να μεταδίδει πληροφορίες και να προσελκύει το κοινό σε σύντομο χρονικό διάστημα. Παραδείγματα μικροπεριεχομένου περιλαμβάνουν επικεφαλίδες, ετικέτες, λεζάντες, όρους, κωδικούς διαφόρων χρήσεων, αποσπάσματα κειμένου που επικοινωνούν βασικά μηνύματα ή ιδέες. Στόχος είναι να παρέχεται περιεχόμενο σε συμπυκνωμένη μορφή κατάλληλη για το σημερινό γρήγορο και πλούσιο σε πληροφορίες περιβάλλον επικοινωνίας. Χρησιμοποιείται στο μάρκετινγκ περιεχομένου, τη στρατηγική μέσω κοινωνικής δικτύωσης, τη βελτιστοποίηση ιστοτόπων και άλλες δράσεις ψηφιακής επικοινωνίας.

Για την ιστορία, πάντως, με μικροπεριεχόμενο, δηλαδή μικρές μονάδες περιεχομένου που μεταφέρουν μία ή και περισσότερες πρωταρχικές ιδέες ή έννοιες, ασχοληθήκαμε από παλιά και στο συμβατικό περιβάλλον. Για παράδειγμα, μορφές μικροπεριεχομένου είναι οι όροι σε ένα λεξικό ή γλωσσάριο, τα λήμματα μιας εγκυκλοπαίδειας, οι περιλήψεις και τα άλλα διάκριτα πεδία σε μια βιβλιογραφική βάση δεδομένων (όπως τα Chemical Abstracts από τον 19^ο αιώνα), αλλά και τα λήμματα των ευρετηρίων στα βιβλία,⁵ η ανθολογία του Πατριάρχη Φώτιου «Βιβλιοθήκη: Όσα της Ιστορίας» με περιλήψεις βιβλίων που διάβασε τον μακρινό 9^ο αιώνα, η ταξινομία φυτών που διατύπωσε ο Λινναίος τον 17^ο αιώνα, τα ταξινομικά συστήματα των βιβλιοθηκών κ.ά. Σίγουρα, θα μπορούσαμε να πάμε ακόμη πιο πίσω, στους χρόνους του Αριστοτέλη, και σε ακόμη αρχαιότερους πολιτισμούς, για να παρατηρήσουμε ότι πάντα υπήρχε η ανάγκη τεκμηρίωσης, οργάνωσης και συνόψισης των πληροφοριών ώστε να είναι προσιτές, δηλαδή αναζητήσιμες και προσβάσιμες, και βέβαια κατανοητές και

⁴ Αποφεύγω τη χρήση του «αναλώσιμες» που συχνά απαντά ως χαρακτηριστικό του μικροπεριεχομένου λόγω του αρνητικού φορτίου που μπορεί να υπονοηθεί, αν και στην πραγματικότητα κατά τη γνώμη μου το μικροπεριεχόμενο σε κάποιες περιπτώσεις «εμπλέκεται» στον κατακερματισμό των δεδομένων αποκτώντας ρόλο γρήγορης πρόσληψης και κατανάλωσης πληροφορίας. Υποθέτω ότι π.χ. στο πεδίο της μάθησης θα λαμβάνονται υπόψη και αυτές οι παράμετροι.

⁵ Για την ιστορία των ευρετηρίων, βλ. Duncan, 2022.

αξιοποιήσιμες. Βλέπουμε λοιπόν πως ό,τι παρατηρούμε να γίνεται με την εκρηκτική ανάπτυξη των τεχνολογιών και την εκθετική πρόοδο στην παραγωγή και διάδοση των πληροφοριών έχει τις ρίζες του σε πρακτικές που επινόησαν οι άνθρωποι στο πέρασμα των χρόνων.

2 Ζητήματα και προβληματισμοί

Στον τομέα της Ορολογίας, η Kara Warburton σημειώνει ότι ιδιαίτερα στο εμπορικό περιβάλλον, η ορολογία είναι μικροπεριεχόμενο που εκδηλώνεται με διαφορετικούς τρόπους και μπορεί να ωφελήσει διάφορες επιχειρηματικές απαιτήσεις, όπως την υποστήριξη της επιτυχίας τους στις πολύγλωσσες παγκόσμιες αγορές, τη βελτιστοποίηση των επικοινωνιών, την ανάκτηση περιεχομένου, την ικανοποίηση των πελατών (Rey, 2021, 2022· Warburton, 2021, 2024, 2025). Σημειώνει ότι το μικροπεριεχόμενο έχει τρεις ιδιότητες που δεν έχουν οι μεγαλύτερες μονάδες περιεχομένου: είναι μονοσήμαντο, διακριτό και απείρως επαναχρησιμοποιήσιμο (2021, σ. 103). Διατυπώνει προβληματισμούς για τη μέχρι τώρα χρήση εννοιών όπως «ορολόγιο», «διαχείριση ορολογίας», «ορολογικός πόρος», προτείνοντας, τουλάχιστον στο εμπορικό περιβάλλον, τη χρήση των όρων «μικροπεριεχόμενο» και «διαχείριση μικροπεριεχομένου» ώστε να μην δημιουργείται σύγχυση με τη μέχρι τώρα καθιερωμένη περιγραφή των παραπάνω εννοιών.⁶ Αυτό που διασφαλίζεται με τη διαχείριση μικροπεριεχομένου, είναι όχι μόνο η ποιότητα του περιεχομένου και η βελτίωση του μεταφραστικού έργου, αλλά και η επικοινωνήση με συνέπεια και αναγνωρισιμότητα στοιχείων όπως εμπορικό όνομα και σήμα, οπτικοακουστικό υλικό κ.ά. Στο πλαίσιο αυτό, η Warburton χρησιμοποιεί τις έννοιες *unithood* και *termhood* συνδέοντας το μικροπεριεχόμενο με την πρώτη ως έννοια συγκριτικά ευρύτερης περιγραφής.⁷

Αντίστοιχα, και στο πεδίο της Πληροφόρησης, στο μικροπεριεχόμενο περιλαμβάνονται οι όροι ενός θησαυρού, οι κωδικοί ενός ταξινομικού συστήματος, τα στοιχεία ενός αρχείου καθιερωμένων επικεφαλίδων (συγγραφέων, τίτλων, γεωγραφικών τόπων, κτλ.).

Έτσι, παραδείγματα πηγών μικροπεριεχομένου είναι οι κατάλογοι και οδηγοί χρήσης προϊόντων στον εμπορικό τομέα, οι ονομασίες και τα σλόγκαν των εταιρειών, τα μηνύματα

⁶ Ο ορολογικός πόρος, όπως ορίζεται στο ΕΛΟΤ 561 (ΕΛΟΤ, 2024) είναι *συλλογή ορολογικών δεδομένων*, ενώ ορολογικά δεδομένα στα ίδια πρότυπα ορίζονται ως *δεδομένα που σχετίζονται με έννοιες και κατασημάνσεις τους*.

⁷ Στο ΓΕΣΥ της ΕΛΕΤΟ συζητήθηκαν οι έννοιες αυτές τον Οκτώβριο του 2020 και προτάθηκαν στα ελληνικά οι αποδόσεις *μοναδότητα*, *μοναδοποιησιμότητα* για τον όρο *unithood* και *ορότητα*, *οροποιησιμότητα* για τον όρο *termhood*.

ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και οι αναρτήσεις σε κοινωνικά δίκτυα, οι θησαυροί, οι βάσεις ορολογικών και βιβλιογραφικών δεδομένων, τα ευρετήρια περιλήψεων, τα εργαλεία έρευνας των αρχείων, τα πρότυπα, οπτικές παραστάσεις που αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένες έννοιες (π.χ. σήματα οδικής κυκλοφορίας, λογότυπα επιχειρήσεων) κ.ά.

Με βάση τα παραπάνω, το μικροπεριεχόμενο αποτελεί μονάδα περιεχομένου ορισμένης εμβέλειας και περιορισμένου μεγέθους που μπορεί να αποτελέσει τόσο αυτοτελή μικρομονάδα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά όσο και περιεχόμενο σε μεταδεδομένα περιγραφής ενός πόρου, αλλά και που το ίδιο μπορεί να περιγραφεί με μεταδεδομένα ανάλογα με το συγκεκριμένο χρήσης, όπως π.χ. με μόνιμο αναγνωριστικό, ονομασία, τίτλο, δημιουργό, ημερομηνίες, διανοητική ιδιοκτησία, τομέα ενδιαφέροντος, πλαίσιο εφαρμογής, μέγεθος κτλ.

Μια (μικρο)μονάδα περιεχομένου, εφόσον θεωρούμε ότι αντιπροσωπεύει μια συγκεκριμένη έννοια, γενική ή ατομική, μπορεί να έχει τα χαρακτηριστικά μιας κατασήμανσης όπως ορίζεται στην ορολογία, μπορεί δηλαδή να είναι όρος, κύριο όνομα, ονομασία ή σύμβολο. Μπορεί επίσης να είναι μια έκφραση από τη γενική γλώσσα (π.χ. ιδιωματική, παροιμία, στροφή ενός ποιήματος), μια εικόνα, ένα βίντεο, ένα εμπορικό σλόγκαν, ένα λογότυπο, ένα εμπορικό όνομα και σήμα, μια εντολή κ.ά. Αυτά όλα μπορούν να θεωρηθούν κατάλληλα για αξιοποίηση σε συγκεκριμένες εφαρμογές, αλλά και σε μια βάση ορολογικών δεδομένων, εφόσον θεωρείται ότι παριστάνουν μια συγκεκριμένη έννοια ή ιδέα. Κι εδώ βέβαια ανοίγει συζήτηση για την «ορότητα» (termhood) και τη «μοναδότητα» (unithood), για το αν και πώς μια λεξική μονάδα μπορεί να είναι όρος και μια διαδοχή λέξεων μπορεί να είναι μια λεξική μονάδα αντίστοιχα.⁸

Έτσι, γενικά, το μικροπεριεχόμενο δεν είναι (μόνο) ορολογικός πόρος, όπως αυτός ορίζεται στην ορολογία (μέχρι τώρα): μπορεί όμως μια μονάδα μικροπεριεχομένου (σε μορφή π.χ. φραστικής μονάδας) να αντιμετωπίζεται και ως όρος κατά τη μεταφραστική διαδικασία, όπου, σωστά, αντί της μετάφρασης από γλώσσα πηγή σε γλώσσα στόχο, υποστηρίζει την αναζήτηση ισοδυναμιών ανάμεσα στις δύο γλώσσες, αυτό, δηλαδή, που ονομάζουμε εναρμόνιση εννοιών και όρων.⁹ Σε κάθε περίπτωση, οι μικρομονάδες αυτές χρειάζεται να

⁸ Η Kara Warburton και άλλοι έχουν επανειλημμένα αναφερθεί στις έννοιες αυτές, υπάρχει ανάγκη περαιτέρω προβληματισμών και σε σχέση με την έννοια του μικροπεριεχομένου. Ορίζονται, πάντως, και αναπτύσσονται στα πρότυπα ISO 5078 (ISO, 2025) και ISO 26162-3 (ISO, 2023).

⁹ Η Kara Warburton (2021) αναφέρει ότι το μικροπεριεχόμενο κάθε μορφής, εφόσον παριστάνει μια συγκεκριμένη έννοια είναι ορολογία και μπορεί να περιλαμβάνεται σε μια βάση ορολογικών δεδομένων, ενώ σημειώνει επίσης ότι ο όρος είναι μια μορφή μικροπεριεχομένου. Χωρίς να

έχουν τυποποιημένη, ελεγχόμενη, μορφή για μεγαλύτερη ακρίβεια στην περιγραφή και αναζήτηση.

Από πολύ νωρίς ο Christian Galinski έχει κάνει λόγο για τις εννοιοπαγείς οντότητες μικροπεριεχομένου και έχει δημοσιεύσει πλήθος εργασιών για την αξιοποίηση μικροπεριεχομένου σε διάφορα θεματικά πεδία από τη σκοπιά της θεωρίας και των μεθόδων ορολογίας και τυποποίησης, όπως επίσης και η Stella Bianca Geraldo Perez που ασχολείται ιδιαίτερα με τον τομέα της μικρομάθησης.¹⁰

Πάντως, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι τόσο στην Επιστήμη της Ορολογίας όσο και στην Επιστήμη της Πληροφόρησης, η έννοια του δομημένου και εν πολλοίς εννοιοπαγούς μικροπεριεχομένου ήδη χρησιμοποιείται, χωρίς να κατονομάζεται έτσι. Μπορούμε να πούμε, όμως, ότι η έννοια του μικροπεριεχομένου μπορεί να αναφέρεται και σε μονάδες περιεχομένου που δεν έχουν μέχρι τώρα απασχολήσει θεωρητικά, αλλά που είναι απαραίτητες προκειμένου να εξυπηρετηθούν ευρύτερα οι ανάγκες στον εμπορικό, εκπαιδευτικό, ιατρικό και άλλους τομείς, σε πολυγλωσσικά περιβάλλοντα, και που μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση των υπηρεσιών, στην αύξηση της αποδοτικότητας, στη διαλειτουργικότητα (ανταλλαγή και διαμοιρασμό) και στην επαναχρησιμοποίηση, στην εξοικονόμηση πόρων κτλ.

Η τεχνική λύση που προτείνεται από την επιστημονική κοινότητα για τον εντοπισμό και την ανάκτηση μικροπεριεχομένου προβλέπει την εφαρμογή σε κάθε μονάδα μικροπεριεχομένου ενός υποχρεωτικού, μόνιμου και σταθερού αναγνωριστικού (π.χ. μιας μόνιμης διεύθυνσης URL) για την εξασφάλιση της μοναδικότητας, της διαλειτουργικότητας και της (επανα)χρησιμοποιησιμότητάς του. Σε κάθε περίπτωση, η διατύπωση και υιοθέτηση κανόνων Τυποποίησης και Ορολογίας είναι παράγοντες που θα συμβάλουν στα παραπάνω.¹¹ Στο πλαίσιο της TC 37 έχει συσταθεί η ομάδα εργασίας TC 37/SC 3/WG 1 για

διαφωνώ συνολικά, νομίζω ότι χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση σχετικά με τους τρόπους παράστασης και κατασήμανσης των εννοιών (ή και των «ιδεών», λαμβάνοντας υπόψη τον ορισμό του μικροπεριεχομένου). Στην τελευταία έκδοση του ISO 1087 (ISO, 2019) και του ΕΛΟΤ 561 (ΕΛΟΤ, 2024) οι έννοιες κατασημαίνονται με όρους (terms, παράσταση γενικής έννοιας με γλωσσικά μέσα), με κύρια ονόματα (proper names, για ατομικές έννοιες), με ονομασίες (appellations, για ομάδες αντικειμένων) και με σύμβολα (symbols, παράσταση με μη γλωσσικά μέσα).

¹⁰ Βλ. ενδεικτικά Galinski & Geraldo Perez, 2020, 2022· Geraldo Perez, 2022· Geraldo Perez & Galinski, 2024).

¹¹ Μέχρι τώρα, το πρότυπο ISO/IEC/IEEE 26531 κάνει αναφορά στο μικροπεριεχόμενο, ενώ μας ενδιαφέρουν πρότυπα της Τεχνικής Επιτροπής για τη Γλώσσα και την Ορολογία ISO/TC 37, καθώς και της ISO/TC 46 για την Τεκμηρίωση και Πληροφόρηση (βλ. λίστα προτύπων στη Βιβλιογραφία).

να διερευνηθούν ζητήματα, τεχνικές λύσεις και τρόποι αξιοποίησης του μικροπεριεχομένου, καταλήγοντας στην εκπόνηση ενός τυποποιητικού εγγράφου αρχικά με εφαρμογή σε ένα συγκεκριμένο θεματικό πεδίο (Mahr, 2023).

Από τη μελέτη του μικροπεριεχομένου, τόσο σε σχέση με τα δύο πεδία που μας απασχολούν στην παρούσα εργασία αλλά και γενικότερα, θα μπορούσαν να διερευνηθούν ζητήματα σχετικά με:

- τις διαστάσεις της έννοιας της ορολογίας (όπως π.χ. οροποίηση φράσεων)·
- τη σχέση ορολογικού πόρου και μικροπεριεχομένου·
- τη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ εννοιών που ήδη χρησιμοποιούνται στα δύο θεματικά πεδία, όπως ‘μεταδεδομένα’, ‘πεδίο δεδομένων’, ‘στοιχείο δεδομένων’, ‘κατηγορία δεδομένων’, ‘έννοια’, ‘όρος’, ‘ορολογικός πόρος’·
- τη σχέση ανάμεσα στον ελεγχόμενο και κατ’ επέκταση ορολογικό πόρο και στη γενική ή εξειδικευμένη γλώσσα που (μπορεί να) αξιοποιείται σε μονάδες μικροπεριεχομένου ώστε να εξασφαλίζεται η επικοινωνία, η πρόσβαση, η κατανόηση και η χρήση, ανεξάρτητα κοινωνικών, μορφωτικών, τεχνολογικών κ.ά. δυνατοτήτων·
- τις προσεγγίσεις και δυνατότητες της αυτόνομης τμήματος περιεχομένου (μικροπεριεχόμενο) με σκοπό την επικοινωνία και επαναχρησιμοποίηση σε άλλα συγκείμενα (π.χ. ορισμούς εννοιών ενός ορολογικού λεξικού, όρους και σχέσεις μεταξύ εννοιών και όρων ενός θησαυρού, κλάσεις και περιγραφή τους σε ένα ταξινομικό σύστημα κτλ.)·
- τη σχέση του μικροπεριεχομένου με τις αρχές FAIR (ευρεσιμότητας, προσβασιμότητας, διαλειτουργικότητας και επαναχρησιμοποιησιμότητας)·
- τεχνικά ζητήματα εντοπισμού, περιγραφής, αποθήκευσης (σε αποθετήρια), επικοινωνίας, τυποποίησης και εγκωδίκευσης του μικροπεριεχομένου, αλλά και μέσω αυτών εξασφάλιση – για τους πολλούς – πρόσβασης, εύρεσης και ανάκτησης, χρήσης και επαναχρησιμοποίησης, ενημέρωσης, ανταλλαγής·
- τη θέση του μικροπεριεχομένου στις ψηφιακές ανθρωπιστικές επιστήμες και τη σχέση με τη χρήση του μορφότυπου σήμανσης κειμένων TEI·
- τη σχέση του μικροπεριεχομένου με την τεχνητή νοημοσύνη·
- θεωρητικά και ιδεολογικά ζητήματα ως προς την αξία και τη διαχείριση της πληροφορίας και της γνώσης σε σχέση με το μέγεθος και τον κατακερματισμό σε μικρότερες μονάδες.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι η αξιοποίηση μικροπεριεχομένου στο πεδίο της Ορολογίας αποσκοπεί τόσο στην παραγωγή ορολογικών πόρων, όσο και ευρύτερα στη βελτίωση του μεταφραστικού έργου και στις σχετικές εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η ποιότητα και η συνέπεια του αποτελέσματος. Αντίστοιχα, στο πεδίο της Πληροφόρησης, μικροπεριεχόμενο είναι οι τυποποιημένοι, ελεγχόμενοι, όροι, κωδικοί, επικεφαλίδες και λοιπά στοιχεία δεδομένων που είναι απαραίτητα για την εύρεση, πρόσβαση, επικοινωνήση-ανταλλαγή και επαναχρησιμοποίηση σε ίδια ή διαφορετικά περιβάλλοντα. Χρειάζεται όμως διεύρυνση του πεδίου μελέτης και εφαρμογής, δεδομένου ότι και εδώ υπάρχει εξέλιξη στην έννοια των πόρων (resources), ως προς την ονομασία, την περιγραφή, την ευρετηρίαση και τη διαχείρισή τους συνολικά.

Βιβλιογραφία

- Bowker, L., & Delsey, T. (2016). Information science, terminology and translation Studies: Adaptation, collaboration, integration. Στο Y. Gambier & L. v. Doorslaer (Επιμ.). *Border Crossings: Translation Studies and other disciplines* (σ. 73–96). John Benjamins.
- Dash, A. (2002, 13 Νοεμβρ.). Introducing the Microcontent Client. *Anil Dash*. <https://www.anildash.com/2002/11/14/introducing-microcontent-client/>
- Duncan, D. (2022). *Index, A History of the: A Bookish Adventure*. Penguin UK.
- Galinski, C. (1995). The Terminology Market. *Language Resources for Language Technology: Proceedings of the TELRI (Trans-European Language Resources Infrastructure) European Seminar* (1st, Tihany, Hungary, September 15-16, 1995). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED413742.pdf>
- Galinski, C. (2017). The Internet of Things – Hype and reality: Crucial issues about Internet of Things technology and ‘content’ of human-machine communication. *Terminologija / Terminology*, 24, Article 24. <https://journals.iki.lt/terminologija/article/view/486>
- Galinski, C., & Giraldo Pérez, B. S. (2014). Typology of structured content in eApplications: Under a content interoperability, quality and standardization perspective. Στο G. Budin & V. Lušický (Επιμ.), *Languages for Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World, Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes, 8-10 July 2013, Vienna* (σ. 405-417). University of Vienna
- Galinski, C., & Giraldo Perez, B. S. (2020). *Accessible communication and content interoperability in urban public transport*. ICCHP 2020 AAATE/SIG S13N Workshop: Communication in Accessible Urban Public Transport Workshop on standardisation activities concerning communicated content and interfaces. https://aaate.net/wp-content/uploads/sites/12/2020/09/ICCHP-AAATE-workshop_2020_v0-8_Galinski.pdf
- Galinski, C., & Giraldo Perez, B. S. (2022). H-H and H-M Communication with and among Disabled Persons in Public Transport: TRIPS Deliverable D3.3 Report on Accessibility Standards and Legislation [PDF]. *JKU Universitätsbibliothek ICCHP-AAATE 2022 Open Access Compendium ‘Assistive Technology, Accessibility and (e)Inclusion’ Part I*, 6 pages. <https://doi.org/10.35011/icchp-aaate22-p1-03>
- Giraldo Perez, B. (2022). *A generic approach to microlearning objects (microLOs) from the perspective of terminological principles and methods* [Διδακτορική διατριβή, University of Vienna]. <https://phaidra.univie.ac.at/detail/o:1543247>

- Giraldo Perez, B. S., & Galinski, C. (2014). Differences and Similarities of Micro-content and Structured Content (Including Terminologies and Other Language and Content Resources). *Terminologija / Terminology*, 21, 10–27. <https://journals.lki.lt/terminologija/article/view/532>
- Giraldo Perez, B. S., & Galinski, C. (2024). Terminology and Microlearning: Contrasting Their Respective Methods and Content. *Terminologija / Terminology*, 31, 24–52. <https://journals.lki.lt/terminologija/article/view/2408>
- International Organization for Standardization. (2011a). *Information and documentation — Thesauri and interoperability with other vocabularies. Part 1: Thesauri for information retrieval* (ISO 25964-1:2011)
- International Organization for Standardization. (2011b). *Terminological entries in standards — Part 1: General requirements and examples of presentation* (ISO 10241-1:2011).
- International Organization for Standardization. (2012). *Terminological entries in standards — Part 2: Adoption of standardized terminological entries* (ISO 10241-2:2012).
- International Organization for Standardization. (2013). *Information and documentation — Thesauri and interoperability with other vocabularies. Part 2: Interoperability with other vocabularies* (ISO 25964-2:2013).
- International Organization for Standardization. (2017). *Computer applications in terminology — Terminological markup framework* (ISO 16642:2017).
- International Organization for Standardization. (2019a). *Management of terminology resources — TermBase eXchange (TBX)* (ISO 30042:2019).
- International Organization for Standardization. (2019b). *Terminology work and terminology science — Vocabulary* (ISO 1087:2019).
- International Organization for Standardization. (2022a). *Information and documentation — International library statistics* (ISO 2789:2022).
- International Organization for Standardization. (2022b). *Management of terminology resources — Data categories. Part 1: Specifications* (ISO 12620-1:2022).
- International Organization for Standardization. (2022c). *Management of terminology resources — Data categories. Part 2: Repositories* (ISO 12620-2:2022).
- International Organization for Standardization. (2023). *Management of terminology resources — Terminology databases — Part 3: Content* (ISO 26162-3:2023).
- International Organization for Standardization. (2023). *Translation, interpreting and related technology — Vocabulary* (ISO 20539:2023).
- International Organization for Standardization. (2025). *Management of terminology resources — Terminology extraction* (ISO 5078:2025).
- International Organization for Standardization/International Electrotechnical Commission/ Institute of Electrical and Electronics Engineers. (2023). *Systems and software engineering — Content management for product life cycle, user and service management information for users* (ISO/IEC/IEEE 26531:2023).
- International Organization for Standardization/International Electrotechnical Commission. (2025). *Information technology — The safe framework* (ISO/IEC 25389:2025).
- Leene, A. (2006). Microcontent Is Everywhere (on Microlearning). Στο T. Hug, M. Lindner, & P. A. Bruck, (Επιμ.), *Micromedia & E-Learning 2.0: Gaining the Big Picture: Proceedings of Microlearning Conference 2006* (σ. 20–40). Innsbruck University Press. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/39646>
- Mahr, S. (2023). The impact of ISO/TC 37 standards on technical communication. *Digital Translation*, 10(2), 180–199. <https://doi.org/10.1075/dt.00007.mah>
- Nielsen, J. (1998, 6 Σεπτεμβρίου). *Microcontent: How to Write Headlines, Page Titles, and Subject Lines*.

<https://web.archive.org/web/20120825023015/http://www.useit.com/alertbox/980906.html>
(επικαιροποιημένη έκδοση 2017 στο <https://www.nngroup.com/articles/microcontent-how-to-write-headlines-page-titles-and-subject-lines/>).

Rey, A. (2021, 9 Φεβρ.). Terminology 101: With Kara Warburton, Director of Terminologic (6) [podcast]. Στο *Project management. Global Ambitions*. <https://globalambitions.net/terminology-101/>

Rey, A. (2022, 20 Σεπτ.). *Redefining Terminology: Using Microcontent for Major Effect*. Argos Multilingual. <https://www.argosmultilingual.com/blog/redefining-terminology-using-microcontent-for-major-effect>

Schmitz, K.-D., & Galinski, C. (2017). *Eugen Wüster meets microcontent*. Infoterm International Workshop on Terminology Scientific, Administrative and Educational Dimensions of Terminology, Vienna, 24 June. http://ontologia.fr/TOTh-TKE-Vienna-2017/TOTH-WS_2017_KDS&GA_fv.pdf

Spivack, N. (2003, 10 Δεκ.). Defining Microcontent. *NovaSpivack.com*. https://novaspivack.typepad.com/nova_spivacks_weblog/2003/12/defining_microc.html

The International Council of Onomastic Sciences. (2023, 22 Αυγ.). *ONOMASTICS ONLINE | Christian Galinski: Terminology – past, present and future* [Καταγραφή βίντεο]. <https://www.youtube.com/watch?v=7X-04ZTN-iE>

Warburton, K. (2021). *The Corporate Terminologist*. John Benjamins Publishing Company.

Warburton, K. (2024). *Microcontent* [Ανάρτηση LinkedIn]. <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:721327221149795328/>

Warburton, K. (2025). Terminology in the Age of AI. *Multilingual*, (Μάρτιος). <https://multilingual.com/magazine/march-2025/terminology-in-the-age-of-ai/>

Wüster, E. (1974). Die Allgemeine Terminologielehre – Ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften [Γενική θεωρία της ορολογίας – Ένα πεδίο στα όρια μεταξύ γλωσσολογίας, λογικής, οντολογίας, επιστήμης της πληροφορίας και των θεματικών πεδίων]. *Linguistics*, 119, 61-106.

Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (2016). *Υπηρεσίες Μετάφρασης - Απαιτήσεις για την παροχή υπηρεσιών μετάφρασης* (ΕΛΟΤ EN ISO 17100:2016).

Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (2025). *Ορολογική εργασία και επιστήμη της ορολογίας – Λεξιλόγιο* (ΕΛΟΤ 561:2025).

Καμήλαλη, Δ., & Σοφianoπούλου, Χ. (2019). Υλοποίηση ενός MOOC με Drupal για την Εφαρμογή της Μικρομάθησης και της Αυτοκατευθυνόμενης Μάθησης. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 15(1). <https://doi.org/10.12681/jode.18203>

Τσουμάνη Δ., & Κώστας Α. (2024). Η εφαρμογή της μικρομάθησης (micro-learning) στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 1, 338–345. <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/7293>

Κατερίνα Τοράκη

Βιβλιοθηκονόμος-Ορολόγος

Ηλ-ταχ.: toraki@tee.gr

2 Οι βασικές έννοιες της Ορολογίας ύστερα από 50 χρόνια – Από τη Διεθνή Σύσταση ISO/R 1087:1969 στο Διεθνές Πρότυπο ISO 1087:2019

Κώστας Βαλεοντής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Έννοιες, και αντίστοιχοι όροι ή ονόματα, θα υπήρχαν από τις απαρχές της ιστορίας του λογικού όντος που λέγεται «άνθρωπος» (homo sapiens). Οι πρώτες θα υπήρχαν ακόμα και πριν αναπτυχθεί η γλωσσική επικοινωνία, που ικανοποίησε την ανάγκη ονοματοδότησης των εννοιών κάποιων πραγμάτων και καταστάσεων και μετάδοσής τους από το ένα μέλος της κοινότητας στο άλλο. Χρειάστηκαν, όμως, πολλές χιλιάδες χρόνια, ωστόσο έρθει ο Αριστοτέλης (τον 4^ο αιώνα ΠΚΧ) να διευκρινίσει τις έννοιες 'γένος'¹, 'είδος', 'διαφορά' (ειδοποιός διαφορά) και να θέσει τις βάσεις της κλασικής λογικής. Και χρειάστηκαν, στη συνέχεια, είκοσι τρεις αιώνες, ως τη δεκαετία του 1960, όταν ο «πατέρας» της επιστήμης της Ορολογίας Αυστριακός Μηχανικός Eugen Wüster, συνεργαζόμενος με τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης (ISO), ανάμεσα στις Διεθνείς Συστάσεις των οπείων τα σχέδια εκπόνησε, περιέλαβε και τις συστάσεις: ISO/R 704:1968 *Naming principles* και ISO/R 1087:1969 *Vocabulary of Terminology*. Η πρώτη πραγματευόταν τις αρχές που διέπουν την ονοματοδοσία και η δεύτερη ήταν ένας κατάλογος των όρων και ορισμών των εννοιών της ορολογικής εργασίας. Αυτές οι δύο Συστάσεις και η μετεξέλιξή τους σε Διεθνή Πρότυπα έχουν παίξει θεμελιακό ρόλο και στηρίζουν το οικοδόμημα της επιστήμης της Ορολογίας που αναπτύχθηκε στα 50 χρόνια που πέρασαν από τότε.

The basic concepts of terminology after 50 years –

From International Recommendation ISO/R 1087:1969 to International Standard ISO 1087:2019

Kostas Valeontis

ABSTRACT

Concepts, and corresponding terms or names, must have existed from the very beginning of the history of the rational being called "human" (homo sapiens). The former would have existed even before the development of linguistic communication, which satisfied the need to name the concepts of certain things and situations and to transmit them from one member of the community to another. But it took many thousands of years until Aristotle (in the 4th century BCE) clarified the concepts of 'genus', 'species', 'difference' (specific difference) and laid the foundations of classical logic. And it took twenty-three centuries, until the 1960s, when the "father" of the science of terminology, the Austrian engineer Eugen Wüster, working with the International Organization for Standardization (ISO), included among

¹ Σε όλη την έκταση της παρούσας εργασίας οι έννοιες, είτε ως όροι είτε ως ορισμοί, εγκλείονται σε μονά εισαγωγικά (' '), ενώ η χρήση των κανονικών εισαγωγικών (« ») είναι η συνήθης.

the International Recommendations whose drafts he prepared, the recommendations ISO/R 704:1968 *Naming principles* and ISO/R 1087:1969 *Vocabulary of Terminology*. The former dealt with the principles governing *naming* and the latter was a list of terms and definitions of concepts in terminology work. These International Recommendations and their evolution into International Standards have played a fundamental role and underpin the edifice of the science of terminology that has developed in the 50 years since then.

0 Εισαγωγή

Στην Ελλάδα, δεκατρία χρόνια μετά την έκδοση των Διεθνών Συστάσεων ISO/R 704:1968 και ISO/R 1087:1969, δημοσιεύτηκαν (με τη μορφή Σχεδίου για δημόσια κρίση) τα αντίστοιχα Ελληνικά Πρότυπα: ΕΛΟΤ 402:1982 *Αρχές ονοματοδοσίας* και ΕΛΟΤ 561:1983 *Λεξιλόγιο Ορολογίας*, που εκπονήθηκαν από την Τεχνική Επιτροπή ΕΛΟΤ/ΤΕ 21 *Τεχνική ορολογία* (Κατσογιάννου & Τοράκη 2011· Πανταζάρα, 2023), την ευθύνη λειτουργίας της οποίας είχε (και έχει, με τη σημερινή ονομασία και σύνθεσή της,²) το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ). Αυτά τα δύο Πρότυπα – μέσω και μιας ειδικής έκδοσης του ΕΛΟΤ στην οποία έγινε ανάλυσή τους (Βαλεοντής, 1988) – αποτέλεσαν εργαλεία για τη συστηματική αντιμετώπιση των όρων του τομέα καθεμιάς Τεχνικής Επιτροπής του ΕΛΟΤ και όχι μόνο.

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με τη Σύσταση ISO/R 1087:1969 και τη μετεξέλιξή της στο σημερινό ισχύον Πρότυπο ISO 1087:2019, μέσω των διάφορων εκδόσεων του Διεθνούς Προτύπου ISO 1087 – οι οποίες ακολουθήθηκαν από αντίστοιχες εκδόσεις του Ελληνικού Προτύπου ΕΛΟΤ 561 – και θα εξετάσουμε και σχολιάσουμε τις αλλαγές που έγιναν σε ορισμένες βασικές έννοιες της Ορολογίας, επισημαίνοντας και ορισμένα σημεία προβληματισμού.

Στον Πίνακα 1 αναγράφονται τα έτη και οι εκδόσεις του ISO, καθώς και τα έτη και οι αντίστοιχες εκδόσεις του ΕΛΟΤ. Η εκπόνηση των διεθνών εκδόσεων έγινε από τη διεθνή Τεχνική Επιτροπή ISO/TC 37 *Terminology (Principles and coordination)*³, ενώ η εκπόνηση των ελληνικών εκδόσεων έγινε, όπως προαναφέρθηκε, από την ΕΛΟΤ/ΤΕ 21, ελληνική Τεχνική Επιτροπή κατοπτρική της ISO/TC 37. Στο εξής οι δυο επιτροπές θα αναφέρονται ως TC 37 και TE 21, αντίστοιχα.

² Τεχνική Επιτροπή ΕΛΟΤ/ΤΕ 21 *Ορολογία – Γλωσσικοί πόροι*.

³ Σημερινή ονομασία: ISO/TC 37 *Language and Terminology*

Πίνακας 1 Εξέλιξη της Σύστασης ISO/R 1087 και του Προτύπου ΕΛΟΤ 561

Έτος	Έκδοση του ISO	Έτος	Έκδοση του ΕΛΟΤ
1969	ISO/R 1087 <i>Vocabulary of Terminology</i>	1982	ΕΛΟΤ 561 <i>Λεξιλόγιο ορολογίας</i> (Σχέδιο που τέθηκε σε Δημόσια Κρίση)
1990	ISO 1087 <i>Terminology – Vocabulary</i>		(Δεν έγινε αντίστοιχη έκδοση του ΕΛΟΤ)
2000	ISO 1087-1 <i>Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application</i>	2006	ΕΛΟΤ 561-1 <i>Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή</i>
2000	ISO 1087-2 <i>Terminology work – Vocabulary – Part 2: Computer applications</i>	2007	ΕΛΟΤ 561-2 <i>Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές</i>
2019	ISO 1087 <i>Terminology work and terminology science – Vocabulary</i> ⁴	2025	ΕΛΟΤ 561 <i>Ορολογική εργασία και επιστήμη της ορολογίας – Λεξιλόγιο</i>

Στη συνέχεια, αναφέροντας απλώς τα έτη 1969, 1990, 2000 και 2019 θα εννοούμε τις αντίστοιχες εκδόσεις του ISO.

Την εξέλιξη των παραπάνω Διεθνών Προτύπων παρακολούθησε στενά η ΕΛΟΤ/ΤΕ 21, ιδιαίτερα μετά την ανασυγκρότησή της το 2005, που «πρώτη μέριμνά της ήταν η εκπόνηση των αντίστοιχων Ελληνικών Προτύπων ΕΛΟΤ 561 και ΕΛΟΤ 402 με προσαρμογή των Διεθνών Προτύπων για την ελληνική γλώσσα» (Βαλεοντής, 2007) και έπαιξε σημαντικό ρόλο μελετώντας τα ως Σχέδια και διατυπώνοντας εποικοδομητικά σχόλια τα οποία, στην πλειονότητά τους, γίνονταν αποδεκτά από τις σχετικές Ομάδες Εργασίας του ISO που ασχολήθηκαν με τις αναθεωρήσεις του ISO 1087. Κάποια από αυτά που δεν έγιναν δεκτά αποτελούν ως σήμερα σημεία προβληματισμού.

Συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία θα εξεταστούν οι ορισμοί των πέντε θεμελιωδών εννοιών ‘αντικείμενο’, ‘χαρακτηριστικό’, ‘έννοια’, ‘κατασήμανση’ και ‘ορισμός’, που παίζουν τον ρόλο «πρωταγωνιστών της γνώσης» (Βαλεοντής, 2011) καθώς και οι ορισμοί των εννοιών που σχετίζονται άμεσα με αυτές. Στο Παράρτημα Α (το οποίο θα αναρτηθεί, μετά το Συνέδριο, στην ιστοσελίδα των ανακοινώσεων του 15^{ου} Συνεδρίου πλάι στο κείμενο της ανακοίνωσης) θα υπάρχουν οι πλήρεις ορισμοί των εννοιών που θα μας απασχολήσουν, με τα παραδείγματα και τις σημειώσεις τους. Στο Παράρτημα Α

⁴ Στις 3/12/2024 έκλεισε, στον ISO, η ψηφοφορία για την 5ετή συστηματική ανασκόπηση (systematic review) του ISO 1087:2019 κατά την οποία υπερψηφίστηκε να συνεχιστεί η ισχύς του ως την επόμενη συστηματική ανασκόπηση (που θα πραγματοποιηθεί το αργότερο ως το 2029).

περιλαμβάνεται, επιπλέον, η εξέλιξη των ορισμών των 'σχέσεων εννοιών' και των 'συστημάτων εννοιών', που, λόγω στενότητας του χώρου, δεν παρουσιάζουμε εδώ.

Πρώτα, όμως, ας δούμε μια έννοια που αποτελεί το εκάστοτε πλαίσιο της ορολογικής εργασίας: το 'θεματικό πεδίο'. Στη Σύσταση του 1969, ο όρος ήταν «field of knowledge» ή «subject field» («πεδίο γνώσεως», Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης [ΕΛΟΤ], 1982), με ορισμό: 'A specialized sphere of the activity of human mind' ('μία εξειδικευμένη περιοχή της δραστηριότητας του ανθρώπινου πνεύματος', ΕΛΟΤ, 1982). Στο Πρότυπο του 1990 ο όρος έμεινε μόνο «*subject field*» και ο ορισμός έγινε: 'Section of human knowledge, the border lines of which are defined from a purpose-related point of view', ενώ το 2000 και 2019 ο ορισμός έγινε 'field of special knowledge' ('πεδίο ειδικής γνώσης', ΕΛΟΤ, 2006, 2025) και ο αγγλικός προτιμώμενος όρος έγινε: «*domain*», με δεκτό συνώνυμο όρο: «*subject field*». Η ΤΕ 21 δεν ακολούθησε τον ISO στη διαβάθμιση αποδεκτότητας των όρων και ο ελληνικός προτιμώμενος όρος παρέμεινε: «*θεματικό πεδίο*», ενώ δεκτός συνώνυμος όρος: «*τομέας*». Το 2019, όμως, στο Πρότυπο του ISO προστέθηκε και ο ορισμός της έννοιας 'subject': 'area of interest or expertise' ('θέμα': 'περιοχή ενδιαφέροντος ή εμπειρογνώσας', ΕΛΟΤ, 2025). Τώρα πλέον, το πλαίσιο αναφοράς δεν είναι μόνο ένα συγκεκριμένο «*θεματικό πεδίο*», αλλά μπορεί να είναι και ένα «*θέμα*», το οποίο ενδέχεται να άπτεται δύο ή περισσότερων «*θεματικών πεδίων*».

1 Το 'αντικείμενο' του πραγματικού κόσμου

Ένα σημείο προβληματισμού υπάρχει ήδη στο 1^ο κεφάλαιο της Σύστασης του 1969, που φέρει τον τίτλο «Ο κόσμος» (ο οποίος τίτλος το 1990 και το 2000 έγινε «Γλώσσα και πραγματικότητα», ενώ το 2019 έγινε «Πραγματικότητα και γλώσσα») όπου ορίζεται ως βασικό (ατομικό) στοιχείο του πραγματικού κόσμου το 'ιδιαίτερο αντικείμενο', το οποίο, στη συνέχεια, σε όλες τις εκδόσεις του Προτύπου έμεινε απλώς 'αντικείμενο' (Βλέπε Πίνακα 2).

Πίνακας 2 Εξέλιξη του ορισμού του (ιδιαίτερου) 'αντικειμένου'

ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
<u>individual object, particular object, individual</u> Any phenomenon of the outer or inner world which is observed (or can be observed) by a man <u>at a given moment</u>. Examples: Socrates as a living person capable of being touched; this tree in our garden; a given spot on this tree; that physical or psychic pain which I feel at the moment; this perception or mental image.	Object: <u>Any part</u> of the perceivable or conceivable world. NOTE - Objects may also be material (e.g. engine) or immaterial (e.g. magnetism).	object anything perceivable or <u>conceivable</u> NOTE Objects may be material (e.g. an engine, a sheet of paper, a diamond), immaterial (e.g. conversion ratio, a project plan) or imagined (e.g. a unicorn).	object anything perceivable or <u>conceivable</u> Note 1 to entry: Objects can be material (e.g. 'engine', 'sheet of paper', 'diamond'), immaterial (e.g. 'conversion ratio', 'project plan') or imagined (e.g. 'unicorn', 'scientific hypothesis').

ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
Ιδιαίτερο αντικείμενο είναι κάθε φαινόμενο του εξωτερικού ή του εσωτερικού κόσμου που παρατηρείται (ή που μπορεί να παρατηρηθεί) από ένα άτομο ορισμένη στιγμή. Παραδείγματα: Ο Σωκράτης ως άτομο που μπορεί να το αγγίξει κάποιος· αυτό το συγκεκριμένο δέντρο στον κήπο μας· το πέσιμο αυτού του δέντρου· ο σωματικός ή ψυχικός πόνος που αισθάνομαι αυτή τη στιγμή· αυτή η αντίληψη ή φανταστική εικόνα.		αντικείμενο κάθε τι αντιληπτό μέσω των αισθήσεων ή συλληπτό μέσω του νου ΣΗΜΕΙΩΣΗ Τα αντικείμενα μπορούν να είναι υλικά (π.χ. μια μηχανή, ένα φύλλο χαρτί, ένα διαμάντι), άυλα (π.χ. ένα επιτόκιο, ένα σχέδιο μελέτης) ή φανταστικά (π.χ. ένας κένταυρος).	αντικείμενο κάθε τι αντιληπτό μέσω των αισθήσεων ή συλληπτό μέσω του νου Σημείωση 1: Τα αντικείμενα μπορούν να είναι υλικά (π.χ. 'μηχανή', 'φύλλο χαρτί', 'διαμάντι'), άυλα (π.χ. 'λόγος μετατροπής', 'σχέδιο έργου') ή φανταστικά (π.χ. 'μονόκερος', 'επιστημονική υπόθεση').

Ο ορισμός του 1969 αναδεικνύει το βασικό χαρακτηριστικό του 'αντικειμένου', που είναι η ατομικότητά του, με την προσθήκη του χρονικού προσδιορισμού «*at a given moment*»· επιπλέον, η ατομικότητα αυτή εμφανιζόταν και στον όρο με το προσδιοριστικό συνθετικό: «*individual*». Ο ορισμός του 1990: '*any part of the perceivable or conceivable world*' μπορεί να καλύψει ένα, αλλά μπορεί να καλύψει και πολλά «αντικείμενα» μαζί, που αποτελούν 'μέρος' του πραγματικού κόσμου.

Η παράλειψη του επιθέτου «*individual*»/«*particular*»/«*ιδιαίτερο*» από τον όρο, αλλά και οι τροποποιήσεις του ορισμού του 'αντικειμένου' στις εκδόσεις του Προτύπου ISO 1087 που ακολούθησαν τη Σύσταση ISO/R 1087 δίνουν την εντύπωση ότι άλλαξε η έννοια 'αντικείμενο', ότι δηλαδή το αντικείμενο «έχασε» την ατομικότητά του, κάτι που δεν ισχύει, όμως. Η παράλειψη της φράσης «*at a given moment*» (σε δεδομένη/ορισμένη στιγμή) στον ορισμό «*anything perceivable or conceivable*» (κάθε τι αντιληπτό μέσω των αισθήσεων ή συλληπτό μέσω του νου) τον κάνει να καλύπτει ακόμα και την 'έννοια', δεδομένου ότι και αυτή είναι «*conceivable*» (συλληπτή) από τον ανθρώπινο νου. Με τον ορισμό αυτόν δηλαδή συγχέεται το 'αντικείμενο' με την 'έννοια'. Η «αντίληψη» μέσω μιας αίσθησής μας ενός μεμονωμένου/ατομικού/ιδιαίτερου αντικειμένου υπάρχει μόνο όσο αυτό ερεθίζει την αίσθησή μας. Μόλις αυτό πάψει να ερεθίζει την αίσθησή μας, αυτό που μένει στον νου μας είναι η 'ατομική έννοια' του αντικειμένου και η ένταξή του στο πλάτος μιας 'γενικής έννοιας' που αντιπροσωπεύει και άλλα ομοειδή αντικείμενα. Το ίδιο το αντικείμενο μπορεί και να πάψει να υπάρχει. Τα παραδείγματα της Σύστασης ISO/R 1087:1969 (ΕΛΟΤ, 1982) ήταν σαφή:

Ο Σωκράτης ως άτομο που μπορούσε να το αγγίξει κάποιος (*κάποια στιγμή*).
Αυτό το συγκεκριμένο δέντρο στον κήπο μας (*κάθε στιγμή που το βλέπουμε*).
Το πέσιμο αυτού του δέντρου (*τη στιγμή που το είδαμε να πέφτει*).
Ο σωματικός ή ψυχικός πόνος που αισθάνομαι *αυτή τη στιγμή*.
Αυτή η αντίληψη ή φανταστική εικόνα (*αυτής της στιγμής*).

Ένα «φύλλο χαρτί» π.χ. που κρατώ στο χέρι μου είναι ‘αντικείμενο’ γιατί πρόκειται για το συγκεκριμένο φύλλο που κρατώ, ενώ ζητώντας ένα «φύλλο χαρτί» από έναν συνάδελφο, χρησιμοποιώ τον όρο «φύλλο χαρτί» αναφερόμενος στη *γενική έννοια* ‘φύλλο χαρτί’ και το φύλλο χαρτί που μου δίνει ο συνάδελφος, ικανοποιώντας το αίτημά μου, είναι ένα ‘αντικείμενο’ που καλύπτεται από την έννοια αυτή. Ένας μονόκερος που φαντάστηκα είναι ‘αντικείμενο’ τη στιγμή που τον φαντάστηκα, ενώ γράφοντας ή λέγοντας για τον μονόκερο αυτόν αργότερα αναφέρομαι στην *ατομική έννοια* ‘ο μονόκερος που φαντάστηκα’ και δεν πρόκειται για τη *γενική έννοια* ‘μονόκερος’.

Σε σχόλιό της προς την TC 37, η TE 21 είχε θέσει το ζήτημα της επαναφοράς της φράσης «at a given moment» (δηλαδή, *object: anything perceivable or conceivable, at a given moment*), αλλά δεν εισακούστηκε. Εναλλακτικά, θα μπορούσε να προστεθεί η λέξη «individually» («ατομικά»), δηλαδή: *object: anything individually perceivable or conceivable* (αντικείμενο: κάθε τι ατομικά αντιληπτό μέσω των αισθήσεων ή συλληπτό μέσω του νου).

2 Το ‘χαρακτηριστικό’ ως νοητική αφαίρεση ιδιότητας του ‘αντικειμένου’

Στον Πίνακα 3 φαίνεται η εξέλιξη του ορισμού του ‘χαρακτηριστικού’. Στον ορισμό του 1969, το ‘χαρακτηριστικό’ της ‘έννοιας’ ταυτιζόταν με την ‘ιδιότητα’ του ‘αντικειμένου’, κάτι που διορθώθηκε το 1990 ως ‘νοητική παράσταση μιας ιδιότητας’ και συνεχίστηκε στις επόμενες εκδόσεις (ΕΛΟΤ, 2000, 2019) ως ‘νοητική αφαίρεση μιας ιδιότητας’, αφού όμως δόθηκε και ορισμός της ‘ιδιότητας’ ως ‘γνώρισμα ενός αντικειμένου’ (‘property’: ‘feature of an object’).

Πίνακας 3 Εξέλιξη του ορισμού του ‘χαρακτηριστικού’

ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
characteristic (of a concept) Any of the properties that constitute a concept.	characteristic Mental representation of a property an object serving to form and delimit its concept	characteristic abstraction of a property of an object or of a set of objects	characteristic abstraction of a <i>property</i>
ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
χαρακτηριστικό μιας έννοιας είναι καθεμιά από τις ιδιότητες που συναποτελούν την έννοια		χαρακτηριστικό αφαίρεση (νοητική) μιας ιδιότητας ενός αντικειμένου ή ενός συνόλου αντικειμένων	χαρακτηριστικό νοητική αφαίρεση μιας ιδιότητας
ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
type of characteristic (Δεν ορίζεται στη Σύσταση).	type of characteristic Any category of characteristics used as a criterion for the establishment of a generic System of concepts.	type of characteristics category of characteristics which serves as the criterion of subdivision when establishing concept systems	type of characteristic category of <i>characteristics</i> that are grouped for the purposes of terminological analysis

ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
τύπος χαρακτηριστικού (Δεν ορίζεται στο Πρότυπο).		τύπος χαρακτηριστικού κατηγορία χαρακτηριστικού που εξυπηρετεί ως κριτήριο υποδιαίρεσης κατά τη δημιουργία συστημάτων εννοιών	τύπος χαρακτηριστικού κατηγορία χαρακτηριστικών που ομαδοποιούνται για τους σκοπούς της ορολογικής ανάλυσης

Ο ‘**τύπος χαρακτηριστικού**’ δεν οριζόταν το 1969, ενώ από το 1990 και μετά ξεχώρισε από το ‘χαρακτηριστικό’ ως ‘κατηγορία χαρακτηριστικών’ που χρησιμεύει ως *κριτήριο υποδιαίρεσης* για τη δημιουργία *συστημάτων εννοιών*, αλλά και, ευρύτερα, ‘για τους σκοπούς της ορολογικής ανάλυσης’ (Βλέπε και Παράρτημα Α).

Στη Σύσταση του 1969 δεν ορίζονταν ‘**ουσιώδες χαρακτηριστικό**’ και ‘**επουσιώδες χαρακτηριστικό**’, τα οποία ορίστηκαν το 2000 και 2019: το πρώτο ότι ‘είναι απαραίτητο για την κατανόηση της έννοιας’ και το δεύτερο ότι ‘δεν είναι απαραίτητο για την κατανόηση της έννοιας’. Το 2000 ορίστηκε, και το 2019 επαναλήφθηκε, το ‘**διακριτικό χαρακτηριστικό**’ ως ‘ουσιώδες χαρακτηριστικό που χρησιμοποιείται για να διακρίνεται μια έννοια από άλλες έννοιες που σχετίζονται με αυτήν’ (Βλέπε και Παράρτημα Α).

Το 1969 ορίζονταν δύο σημαντικά είδη χαρακτηριστικού: το ‘**ενδογενές χαρακτηριστικό**’ ή ‘**σύμφυτο χαρακτηριστικό**’ (intrinsic characteristic, inherent characteristic) και το ‘**εξωγενές χαρακτηριστικό**’ (extrinsic characteristic) ως αναφερόμενα: το πρώτο σε αυτό καθαυτό το ‘αντικείμενο’ και το δεύτερο στη σχέση του αντικειμένου με άλλα αντικείμενα. Και τα δύο, όμως, ως ‘χαρακτηριστικά’, αφορούσαν πλέον έννοιες και σχέσεις εννοιών και όχι αντικείμενα· αυτό έλαβε υπόψη της η ΤΕ 21 και απέδωσε τους αντίστοιχους ορισμούς στο ΕΛΟΤ 561:1982 αναφερόμενη στις έννοιες. Όμως, στις επόμενες εκδόσεις του ISO 1087, όπου διαχωρίστηκε το ‘**χαρακτηριστικό**’ της έννοιας από την ‘**ιδιότητα**’ του αντικειμένου, οι παραπάνω έννοιες και οι αντίστοιχοι όροι εγκαταλείφθηκαν. Θα μπορούσαν, όμως, να διατηρηθούν τόσο οι έννοιες όσο και οι όροι και να οριστούν η ‘ενδογενής ιδιότητα’ και η ‘εξωγενής ιδιότητα’ ενός ‘αντικειμένου’.

3 Η ‘έννοια’ ως **μονάδα γνώσης**, ένας μοναδικός συνδυασμός **χαρακτηριστικών**

Στον Πίνακα 4 φαίνεται η εξέλιξη του ορισμού της ‘έννοιας’. Στον ορισμό του 1969, η ‘έννοια’ ήταν ‘**μονάδα σκέψης**’ («αυτοτελές στοιχείο σκέψης», ΕΛΟΤ, 1982) που εκφράζεται γενικά με έναν όρο, με ένα γραμματοσύμβολο ή με οποιοδήποτε άλλο σύμβολο’, οριζόταν δηλαδή μέσω του ‘όρου’, ο οποίος όμως (βλέπε Πίνακα 7) οριζόταν μέσω της ‘έννοιας’ ως: ‘κάθε συμβατικό σύμβολο μιας έννοιας το οποίο αποτελείται από έναρθρους ήχους (φθόγγους)’ (ΕΛΟΤ, 1982). Ο ορισμός δηλαδή του 1969 εμφάνιζε το ελάττωμα της

«ετεροκυκλικότητας», του «κύκλου μεταξύ δύο ορισμών» (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014) και δεν έδινε περισσότερες πληροφορίες για την 'έννοια' πέρα από το ότι ήταν μια (αδόμητη και ασαφής) 'μονάδα σκέψης'. Το 1990 η 'μονάδα σκέψης' αποκτά «συγκρότηση μέσω νοητικής αφαίρεσης των κοινών ιδιοτήτων ενός συνόλου αντικειμένων». Το 2000 και το 2019, με δεδομένο και τον ορισμό του 'χαρακτηριστικού' (βλέπε Πίνακα 3), η 'έννοια' ορίζεται πλέον ως **μονάδα γνώσης** που δημιουργείται από έναν μοναδικό συνδυασμό χαρακτηριστικών'. Η 'έννοια', δηλαδή, αποτελείται από 'χαρακτηριστικά' που συνδυάζονται μεταξύ τους με τρόπο μοναδικό.

Πίνακας 4 Εξέλιξη του ορισμού της 'έννοιας'

ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
concept Any unit of thought, generally expressed by a term, a letter symbol or by any other symbol.	concept A unit of thought constituted through abstraction on the basis of properties common to a set of objects.	concept unit of knowledge created by a unique combination of characteristics	concept unit of knowledge created by a unique combination of <i>characteristics</i>
ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
έννοια είναι κάθε αυτοτελές στοιχείο σκέψεως που εκφράζεται γενικά με έναν όρο, με ένα γραμματο-σύμβολο ή με οποιοδήποτε άλλο σύμβολο.		έννοια μονάδα γνώσης που δημιουργείται από ένα μοναδικό συνδυασμό χαρακτηριστικών ΣΗΜΕΙΩΣΗ 1 Παραδείγματα εννοιών: «πλανήτη», «Κρόνος», «πύργος», «Λευκός Πύργος».	έννοια μονάδα γνώσης που δημιουργείται από έναν μοναδικό συνδυασμό <i>χαρακτηριστικών</i>

Το '**βάθος**' ή '**ένταση**' (intension) της 'έννοιας' οριζόταν, το 1969, ως '**το σύνολο όλων των** χαρακτηριστικών που αποτελούν την έννοια'. Στις επόμενες εκδόσεις (Βλέπε και Παράρτημα Α) ο ορισμός έγινε απλώς '**σύνολο** χαρακτηριστικών που συναποτελούν μια έννοια', ενώ η έννοια 'βάθος' δεν έπαψε να είναι το **σύνολο όλων** των χαρακτηριστικών..., άσχετα αν, στην ορολογική εργασία, ασχολούμαστε κυρίως με τα 'ουσιώδη' και ιδιαίτερα με τα 'διακριτικά χαρακτηριστικά' (Βλέπε και Παράρτημα Α).

Το '**πλάτος**' ή '**έκταση**' (extension) της 'έννοιας' το 1969 οριζόταν διττά αποκαλούμενο «πλάτος με βάση την ομοιότητα»: 'το σύνολο των ειδών της έννοιας τα οποία μπορεί να σκεφτεί κάποιος, θεωρούμενων χωριστά, καθώς επίσης και το σύνολο των ιδιαίτερων αντικειμένων που αντιπροσωπεύει η έννοια'. Το 1990 ο ορισμός αυτός χωρίστηκε στη μέση: το πρώτο μισό ορίστηκε ως '**πλάτος**' (extension) της έννοιας, ενώ με το δεύτερο μισό ορίστηκε μια νέα έννοια η '**κλάση**' (class), που ήταν ακριβώς η έννοια '**πλάτος**' στην κλασική Λογική (Παπανούτσος, 1974). Έκτοτε, όμως, η 'κλάση' εγκαταλείφθηκε, και το 2000 και 2019, ο ορισμός «ήρθε στα σωστά του», δηλαδή: 'πλάτος' (extension): 'το σύνολο **όλων**

των αντικειμένων στα οποία αντιστοιχεί μια έννοια' (ΕΛΟΤ, 2006), δηλαδή όπως ακριβώς ο ορισμός της κλασικής Λογικής (Παπανούτσος, 1974). Ταυτόχρονα, το 2000 και 2019, ορίστηκαν και οι έννοιες 'ατομική έννοια' (individual concept) και 'γενική έννοια' (general concept) η πρώτη που περιέχει στο πλάτος της ένα μόνο αντικείμενο (η 'ενική έννοια' της κλασικής λογικής) και η δεύτερη περισσότερα από ένα αντικείμενα (Βλέπε και Παράρτημα Α).

Στην έννοια 'γένος' (genus), ενώ ο ορισμός ουσιαστικά δεν άλλαξε, από το 1990 και μετά εγκαταλείφθηκε στα αγγλικά ο όρος «genus» και αντικαταστάθηκε από τον όρο «generic concept» ('γένια έννοια'). Αντίστοιχα, ο όρος «species» (είδος) αντικαταστάθηκε από τον όρο «specific concept» ('είδια έννοια'), με την αβάσιμη αιτιολογία ότι οι όροι «genus/species» εφαρμόζονται σε αντικείμενα και όχι σε έννοιες. Στις ελληνικές εκδόσεις, όμως, η ΤΕ 21 δεν ακολούθησε τον ISO και διατήρησε, στα ελληνικά, τους όρους «γένος/είδος» ως δεκτά συνώνυμα των όρων «γένια έννοια»/«είδια έννοια» (Βλέπε και Παράρτημα Α).

4 Ο 'ορισμός', η λεκτική, γλωσσική ή άλλη παράσταση της 'έννοιας' που την περιγράφει

Ο 'ορισμός' του 'ορισμού' (βλέπε Πίνακα 5) ξεκίνησε, το 1969, ως 'λεκτική (verbal) περιγραφή της έννοιας', συνεχίστηκε, το 1990, ως 'δήλωση (statement) που περιγράφει την έννοια και τη διαχωρίζει από άλλες έννοιες μέσα σε ένα σύστημα εννοιών', το 2000 ως 'παράσταση (representation) της έννοιας μέσω μιας περιγραφικής δήλωσης που την περιγράφει και τη διαφοροποιεί από συναφείς έννοιες' και, το 2019, η «περιγραφική δήλωση» αντικαταστάθηκε από την «έκφραση» (expression), η οποία δίνει τη δυνατότητα να μην είναι υποχρεωτικά «γλωσσική», καλύπτοντας έτσι και τους ορισμούς φυσικών ή μαθηματικών μεγεθών μέσω μαθηματικών 'εκφράσεων'.

Πίνακας 5 Εξέλιξη του ορισμού του 'ορισμού' ως παράστασης της 'έννοιας'

ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
definition verbal description of a concept.	definition: Statement which describes a concept and permits its differentiation from other concepts within a System of concepts.	definition: representation of a concept by a descriptive statement which serves to differentiate it from related concepts	definition representation of a <i>concept</i> by an expression that describes it and differentiates it from related concepts
ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
ορισμός μιας έννοιας λεκτική περιγραφή της έννοιας.		ορισμός παράσταση μιας έννοιας μέσω μιας περιγραφικής δήλωσης που εξυπηρετεί τη διαφοροποίησή της από συναφείς έννοιες	ορισμός παράσταση μιας έννοιας μέσω μιας έκφρασης που την περιγράφει και τη διαφοροποιεί από συναφείς έννοιες

Από την αρχή, το 1969, ο **‘εντατικός ορισμός’** (definition by genus and difference, definition by intension, intensional definition) ήταν ο **‘καθορισμός του βάθους της έννοιας’**. Στη συνέχεια, το 1990: **‘ορισμός που βασίζεται στο βάθος μιας έννοιας’**, και το 2000/2019: **‘ορισμός που περιγράφει/εκφράζει το βάθος μιας έννοιας δηλώνοντας την υπερτασσόμενη έννοια και το ή τα διακριτικά χαρακτηριστικά’** (Βλέπε και Παράρτημα Α).’

Ο **‘εκτατικός ορισμός’** (definition by extension, extensional definition), το 1969, ήταν ο **‘καθορισμός του πλάτους της έννοιας’** (με τον διττό ορισμό του πλάτους που προαναφέρθηκε). Ο **‘εκτατικός ορισμός’** του 1990 βασίστηκε επίσης στον διττό ορισμό του **‘πλάτους’**: **‘εξαντλητική απαρίθμηση των αντικειμένων που καλύπτει η έννοια ή των ειδών της έννοιας στην επόμενη στάθμη αφαίρεσης’**. Το 2000, όμως, ξεκαθαρίστηκε ότι στον εκτατικό ορισμό δεν απαριθμούνται **‘αντικείμενα’**, αλλά όλες οι **‘υποτασσόμενες έννοιες’** με ένα (το ίδιο) **‘κριτήριο υποδιαίρεσης’**. Ο ορισμός αυτός διατηρήθηκε και το 2019 και, επιπλέον, διακρίθηκε σε δύο είδη με κριτήριο υποδιαίρεσης αν η οριζόμενη (υπερτασσόμενη) έννοια είναι **‘γένος’** (γένια έννοια) ή **‘όλον’** (ολομερής έννοια) και οι υποτασσόμενες της είναι **‘είδη’** (είδεις έννοιες) ή **‘μέρη’** (επιμερείς έννοιες). Στην πρώτη περίπτωση ο **‘εκτατικός ορισμός’** είναι **‘ειδογονικός εκτατικός ορισμός’** και στη δεύτερη είναι **‘μεριστικός εκτατικός ορισμός’** (Βλέπε και Παράρτημα Α).

5 Η **‘κατασήμενση’** ως παράσταση της **‘έννοιας’**

Η **‘κατασήμενση’** (βλέπε Πίνακα 6) δεν οριζόταν το 1969, αν και ο ορισμός της διαφαινόταν μέσα από τον ορισμό της **‘έννοιας’**. Ο ορισμός του 1990: **‘any representation of a concept’** (**‘κάθε παράσταση μιας έννοιας’**) ήταν προβληματικός, διότι η **‘κατασήμενση’** συγγεόταν με τον **‘ορισμό’**, ο οποίος είναι επίσης **‘παράσταση’** της έννοιας ισοδύναμη της **‘κατασήμενσης’**. Το 2000 ο ορισμός της **‘κατασήμενσης’** διορθώθηκε: **‘παράσταση μιας έννοιας με ένα σημείο που την υποδηλώνει’** (ΕΛΟΤ, 2006) ενώ το 2019 βελτιώθηκε παραπέρα με την προσθήκη της φράσης **‘σε ένα θεματικό πεδίο ή θέμα’** (ΕΛΟΤ, 2025).

Πίνακας 6 Εξέλιξη του ορισμού της **‘κατασήμενσης’**

ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
designation (Δεν ορίζεται ούτε χρησιμοποιείται η έννοια στη Σύσταση)	designation : Any representation of a <i>concept</i> .	designation designator representation of a concept by a sign which denotes it NOTE In terminology work three types of designations are distinguished: symbols, appellations and terms.	designation designator representation of a concept by a sign which denotes it in a <i>domain or subject</i> Note 2 to entry: A designation can be a <i>term</i> including <i>appellations</i> , a <i>proper name</i> , or a <i>symbol</i> .

ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
κατασήμανση (Δεν ορίζεται ούτε χρησιμοποιείται η έννοια στο Πρότυπο)		κατασήμανση παράσταση μιας έννοιας με ένα σημείο (σημάδι) που την υποδηλώνει ΣΗΜΕΙΩΣΗ Στην ορολογική εργασία διακρίνονται τρεις κατασημάνσεις: σύμβολα, ονόματα και όροι.	κατασήμανση παράσταση μιας έννοιας με ένα σημείο που την υποδηλώνει σε ένα <i>θεματικό πεδίο</i> ή <i>θέμα</i> Σημείωση 2: Μια κατασήμανση μπορεί να είναι <i>όρος</i> , συμπεριλαμβανομένων και των <i>ονομασιών</i> , <i>κύριο όνομα</i> ή <i>σύμβολο</i> .

6 Ο ‘όρος’ ως ‘κατασήμανση’ ‘γενικής έννοιας’ με γλωσσικά μέσα

Ο ‘**όρος**’ (βλέπε Πίνακα 7) ορίστηκε το 1969 ως ‘κάθε συμβατικό σύμβολο μιας έννοιας το οποίο αποτελείται από έναρθρους ήχους (φθόγγους)’, ενώ μετά τον ορισμό της ‘κατασήμανσης’ το 1990, ορίστηκε ως είδος της: ‘κατασήμανση έννοιας σε μια ειδική γλώσσα με μια γλωσσική έκφραση’ και επειδή ο ορισμός αυτός κάλυπτε και την έννοια ‘**ονομα**’ (που παρίστανε ‘ατομική έννοια’), το 2000 περιορίστηκε ως ‘λεκτική κατασήμανση γενικής έννοιας’ (ΕΛΟΤ, 2006) και το 2019 ως ‘κατασήμανση που παριστάνει γενική έννοια με γλωσσικά μέσα’ (ΕΛΟΤ, 2025).

Πίνακας 7 Εξέλιξη του ορισμού του ‘όρου’

ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
term (for a concept) Any conventional symbol for a concept which consists of articulated sounds or of their written representation. technical term A term the use or sense of which is restricted to the specialists of a particular subject field.	term : Designation of a defined concept in a special language by a linguistic expression.	term verbal designation of a general concept in a specific subject field	term <i>designation</i> that represents a <i>general concept</i> by linguistic means
ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
όρος Κάθε συμβατικό σύμβολο μιας έννοιας το οποίο αποτελείται από έναρθρους ήχους (φθόγγους) τεχνικός όρος είναι <i>όρος</i> , η χρήση ή η σημασία του οποίου περιορίζεται κυρίως σε ένα ιδιαίτερο πεδίο γνώσεως.		όρος λεκτική κατασήμανση μιας γενικής έννοιας σε ειδικό θεματικό πεδίο	όρος <i>κατασήμανση</i> που παριστάνει <i>γενική έννοια</i> με γλωσσικά μέσα

Έννοια ‘**απλός όρος**’ (‘**simple term**’) δεν ορίστηκε στη Σύσταση του 1969 (βλέπε Πίνακα 8), αλλά, από τον ορισμό της έννοιας ‘**complex term**’ (βλέπε Πίνακα 9) συνάγεται ο ορισμός ‘Α

term containing only one terminological morpheme' ('όρος που περιέχει μόνο ένα ορολογικό μόρφημα'). Η πρώτη απόδοση της έννοιας 'complex term' στα ελληνικά, από την TE 21, ήταν «**σύνθετος όρος**» (ΕΛΟΤ, 1982). Στην έκδοση του 1990 ο ISO όρισε τον 'simple term' (απλό όρο) ως 'a term that consists of a single word or linguistic expression', ενώ, το 2000, ο ορισμός έγινε 'simple term': 'term containing only one root' και ο ορισμός του 'complex term': 'term containing two or more roots'. Οι ορισμοί αυτοί υιοθετήθηκαν από την TE 21 στο ΕΛΟΤ 561-1:2006, ('απλός όρος': 'όρος που περιλαμβάνει μόνο μία ρίζα' και 'σύμπλοκος όρος': 'όρος που περιλαμβάνει δύο ή περισσότερες ρίζες') όπου έγινε και αναθεώρηση του όρου «σύνθετος όρος» και έκτοτε η έννοια '**complex term**' αποδίδεται με τον ελληνικό ισοδύναμο όρο «**σύμπλοκος όρος**».

Πίνακας 8 Εξέλιξη του ορισμού του 'απλού όρου'

ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
simple term Δεν ορίζεται, αλλά συνάγεται από τον ορισμό του 'complex term': A term containing only one terminological morpheme. (Βλέπε Πίνακα 9)	simple term : a term that consists of a single word or linguistic expression	simple term term containing only one root NOTE Examples of simple terms are: <i>sound, light</i>	simple term <i>term</i> that consists of a single word or lexical unit
ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
απλός όρος Δεν ορίζεται, αλλά συνάγεται από τον ορισμό του 'σύνθετου όρου': όρος που περιέχει μόνο ένα ορολογικό μόρφημα (Βλέπε Πίνακα 9).		απλός όρος όρος που περιλαμβάνει μόνο μία ρίζα ΣΗΜΕΙΩΣΗ Παραδείγματα απλών όρων: <i>ήχος, φως</i> .	απλός όρος <i>μονολεκτικός όρος</i> που περιλαμβάνει μόνο ένα λεξικό μόρφημα (δε-σμευμένο ή ελεύθερο) ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ «ήχ-ος», «φω-ς», «φωτ-ίζω», «ι-ός», «ι-ικ-ός», «μπά-σκέτ», «μπασκέτ-ικ-ός».

Πίνακας 9 Εξέλιξη του ορισμού του 'σύμπλοκου όρου'

ISO/R 1087:1969	ISO 1087:1990	ISO 1087-1:2000	ISO 1087:2019
complex term, complex form, combination of morphemes, word combination A term containing several terminological morphemes. It is either a compound or derivative, or a phrase. <i>Examples</i> slideway, shap/er, pre/cede, slide way)	complex term : Term consisting of two or more stems with or without other term elements.	complex term term containing two or more roots NOTE Examples of complex terms are: <i>bookmaker, know-how, fault recognition circuit</i> .	complex term <i>term</i> that consists of more than one word or lexical unit EXAMPLE "computer mouse", "fault recognition circuit".
ΕΛΟΤ 561:1982	–	ΕΛΟΤ 561-1:2006	ΕΛΟΤ 561:2025
σύνθετος όρος είναι όρος που περιέχει		σύμπλοκος όρος όρος που περιλαμβάνει δύο ή	σύμπλοκος όρος μονολεκτικό σύνθετο

περισσότερα από ένα ορολογικά μορφήματα. Είναι σύνθετη λέξη, παράγωγη λέξη ή φράση <i>Παραδείγματα</i> αστραπό/βροντο, μερό/νυχτο, περι/γραφή, περι/γραφικός		περισσότερες ρίζες ΣΗΜΕΙΩΣΗ Παραδείγματα σύμπλοκων όρων: <i>ηχοαπορρόφηση, ταχύτητα του ήχου, φωτοβολία, υπέρυθρο φως.</i>	ή πολυλεκτικός όρος ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ «ηχοαπορρόφηση», «φωτοβολία», «μπασκετόφιλος», «καλλιτέχνης», «ωοειδής», «ταχύτητα του ήχου», «υπέρυθρο φως», «μπάσκετ μπολ».
--	--	--	---

Το 2019 ο ορισμός του ISO έγινε: 'simple term': 'term that consists of a single word or lexical unit' με τον οποίο, όμως, δεν συμφώνησε απόλυτα η TE 21. Έτσι, στο ΕΛΟΤ 561:2025, ο ελληνικός ορισμός του **‘απλού όρου’** είναι ‘μονολεκτικός όρος που περιλαμβάνει μόνο ένα λεξικό μόρφημα (δεσμευμένο ή ελεύθερο)’ και ο ελληνικός ορισμός του **‘σύμπλοκου όρου’** είναι: ‘μονολεκτικό σύνθετο ή πολυλεκτικός όρος’. Το 1969 ορίζονταν και τα δύο ‘immediate constituents/components’ (‘άμεσα συνθετικά’, ΕΛΟΤ, 1982) του σύμπλοκου όρου: το ‘determined constituent/component’ (‘προσδιορισμένο συνθετικό’) και το ‘determining constituent/component’ (‘προσδιοριστικό συνθετικό’), δυο έννοιες πολύ σημαντικές τόσο για την πρωτογενή όσο και για τη δευτερογενή ονοματοδοσία. Στις επόμενες εκδόσεις οι έννοιες αυτές δεν περιλαμβάνονται.

Το 2019 ο ISO όρισε και τον **‘compound term’** (σύνθετο όρο): ‘single-word term that can be split morphologically into separate components’. Η TE 21 όρισε διαφορετικά τον **‘σύνθετο όρο’**: ‘μονολεκτικός όρος που περιλαμβάνει δύο ή περισσότερα λεξικά μορφήματα (δεσμευμένα ή ελεύθερα) ή μέρη λέξεων’ (ΕΛΟΤ, 2025) καλύπτοντας έτσι και τα **‘συμμείγματα’** (blends), τα οποία, στο ISO 1087:2019, δεν θεωρούνται καν όροι (Βλέπε και Παράρτημα Α).

7 Το ‘όνομα’ ως ‘κατασήμανση’ ‘ατομικής έννοιας’, που δεν είναι πάντοτε ‘κύριο όνομα’

Το 1990 ορίστηκε η έννοια: ‘name’: ‘designation of an object by a linguistic expression’ (Βλέπε και Παράρτημα Α). Αλλά, η ‘designation’ είναι παράσταση της ‘έννοιας’ και όχι του ‘αντικειμένου’. Το 2000 αυτό διορθώθηκε με τον ορισμό: ‘appellation, name’: ‘verbal designation of an individual concept’ (‘όνομα, κατονομασία’: ‘λεκτική κατασήμανση μιας ατομικής έννοιας’, ΕΛΟΤ, 2006). Το 2019 ορίστηκε ως ‘proper name’: ‘designation that represents an individual concept’ (‘κύριο όνομα’: ‘κατασήμανση που παριστάνει ατομική έννοια’, ΕΛΟΤ 2025). Όμως, οι κατασημάνσεις των ατομικών εννοιών δεν είναι όλες κύρια ονόματα. Για παράδειγμα, αν μείνει ο ορισμός ως έχει δεν καλύπτονται οι έννοιες των αριθμών, που είναι ατομικές έννοιες, οπότε και η κατασήμανση της έννοιας ενός συγκεκριμένου αριθμού (π.χ. ‘ένα’, ‘δέκα’ ‘τετραγωνική ρίζα του 2’), που είναι ‘ατομική έννοια’, να πρέπει να θεωρηθεί ‘κύριο όνομα’.

8 Συνοψιση

Στον Πίνακα 10 συνοψίζονται ορισμένα βασικά στοιχεία των πέντε θεμελιωδών εννοιών που περιγράφηκαν και ορισμένων εννοιών που σχετίζονται άμεσα με αυτές.

Πίνακας 10 Σύνοψη βασικών στοιχείων των πέντε θεμελιωδών εννοιών

Έννοια	Βασικά στοιχεία από την εξέλιξη της έννοιας
‘αντικείμενο’:	Η έννοια ‘αντικείμενο’ δεν έχει αλλάξει. Ο ορισμός, όμως, χρειάζεται βελτίωση ώστε να επανέλθει η ένδειξη της ατομικότητας του ‘αντικειμένου’. Τα ‘αντικείμενα’ έχουν ιδιότητες, που είναι ‘ενδογενείς’ ή ‘εξωγενείς’· καλό είναι να περιληφθούν οι ορισμοί τους.
‘χαρακτηριστικό’:	Η έννοια ‘χαρακτηριστικό’ διαχωρίστηκε από την ‘ιδιότητα’ του ‘αντικειμένου’ ως ‘νοητική αφαίρεση’ της ιδιότητας του ‘αντικειμένου’. Καθιερώθηκαν οι έννοιες ‘τύπος χαρακτηριστικού’, ‘ουσιώδες/επουσιώδες χαρακτηριστικό’ και ‘διακριτικό χαρακτηριστικό’.
‘έννοια’:	Η έννοια ‘έννοια’ από απλή ‘μονάδα σκέψης’ καθιερώθηκε ως ‘μονάδα γνώσης’ που δημιουργείται από έναν μοναδικό συνδυασμό ‘χαρακτηριστικών’. Οι ‘έννοιες’ αντιστοιχούν στα ‘αντικείμενα’· τα αντιπροσωπεύουν στον νου του ανθρώπου. Οι ‘έννοιες’ έχουν ‘βάθος’ και ‘πλάτος’. ‘βάθος’: ‘το σύνολο <u>όλων</u> των χαρακτηριστικών που αποτελούν μια έννοια’ ‘πλάτος’: ‘το σύνολο <u>όλων</u> των αντικειμένων που αντιστοιχούν σε μια έννοια’. ατομική έννοια → ένα αντικείμενο στο πλάτος γενική έννοια → περισσότερα από ένα αντικείμενα στο πλάτος.
‘ορισμός’:	Η έννοια ‘ορισμός’ δεν έχει αλλάξει· ο ορισμός του ‘ορισμού’ έχει βελτιωθεί: ‘παράσταση μιας έννοιας μέσω μιας έκφρασης που την περιγράφει και τη διαφοροποιεί από συναφείς έννοιες’. Ο ‘έντατικός ορισμός’ δεν έχει αλλάξει. Ο ‘εκτατικός ορισμός’, όμως, που αρχικά αναφερόταν σε «καθορισμό του πλάτους της έννοιας», καθιερώθηκε ως ‘ορισμός που απαριθμεί όλες τις υποτασσόμενες έννοιες μιας υπερτασσόμενης έννοιας που αντιστοιχούν σε ένα κριτήριο υποδιαίρεσης’.
‘κατασήμεανση’:	Η έννοια ‘κατασήμεανση’ εισήχθη το 1990 με προβληματικό ορισμό που βελτιώθηκε το 2000 και συμπληρώθηκε το 2019 ως ‘παράσταση μιας έννοιας με ένα σημείο που την υποδηλώνει σε ένα <i>θεματικό πεδίο</i> ή <i>θέμα</i> ’. Είδη ‘κατασήμεανσης’: ο ‘όρος’, η ‘ονομασία’, το ‘κύριο όνομα’ και το ‘σύμβολο’. Ένα ζήτημα υπάρχει με το ‘κύριο όνομα’ που δεν καλύπτει όλες τις ατομικές έννοιες. Η εξέλιξη των εννοιών ‘απλός όρος’, ‘σύμπλοκος όρος’ και ‘σύνθετος όρος’ έχει συντελέσει σε διαφοροποίησή τους στην ελληνική γλώσσα έναντι της αγγλικής. Δυο σημαντικές έννοιες που ορίζονταν αρχικά και δεν περιλαμβάνονται στις νεότερες εκδόσεις είναι τα δύο ‘άμεσα συνθετικά’ των σύμπλοκων όρων: ‘προσδιορισμένο/προσδιοριζόμενο συνθετικό’ και ‘προσδιοριστικό συνθετικό’.

Σε μια παράγραφο, μπορούμε να πούμε ότι το Διεθνές Πρότυπο ISO 1087:2019, παρουσιάζει σημαντικές βελτιώσεις έναντι της Διεθνούς Σύστασης ISO R 1087:1969 σε ό,τι αφορά τους ορισμούς των θεμελιωδών εννοιών της ορολογικής εργασίας, γεγονός που αποτελεί ένδειξη «ωριμότητας» του θεματικού πεδίου <Ορολογία>. Τα ζητήματα που επισημάνθηκαν μπορούν να τεθούν, μέσω της TE 21, στην TC 37 και να ξανασυζητηθούν. Στον ελληνόφωνο χώρο το Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1:2006 έχει πλέον αντικατασταθεί από το ΕΛΟΤ 561:2025, σημαντικότερο έργο της TE 21.

Βιβλιογραφία

- International Organization for Standardization. (1968). *Naming principles* (ISO/R 704:1968).
- International Organization for Standardization. (1969). *Vocabulary of Terminology* (ISO/R 1087:1969).
- International Organization for Standardization. (2022). *Terminology work – Principles and methods* (ISO 704:2022).
- International Organization for Standardization. (1990). *Terminology – Vocabulary* (ISO 1087:1990).
- International Organization for Standardization. (2000α). *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application* (ISO 1087-1:2000).
- International Organization for Standardization. (2000β). *Terminology work – Vocabulary – Part 2: Computer applications* (ISO 1087-2:2000).
- International Organization for Standardization. (2019). *Terminology work and terminology science – Vocabulary* (ISO 1087:2019).
- Βαλεοντής, Κ. (1988). *Ανάλυση των βασικών αρχών της τεχνικής ορολογίας*. ΕΛΟΤ http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/1988_AnalysiTwnVasikwnArxwnTisTechnikisOrologias_KValeontis.pdf
- Βαλεοντής, Κ. (2007). *Τα νέα πρότυπα ΕΛΟΤ 561 και ΕΛΟΤ 402*. 6ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 1-3 Νοεμβρίου 2007, Ανοικτή συζήτηση με θέμα: Αρχές της Ορολογίας – Προσαρμογή των Διεθνών Προτύπων για την ελληνική γλώσσα. http://www.eleto.gr/download/Conferences/6th%20Conference/6thConference-RoundTable-ValeontisKostas-doc_GR.pdf
- Βαλεοντής Κ. (2011). *Οι πρωταγωνιστές της γνώσης*. ΙΑΤΡΙΚΗ 2011, 100(3):194–205. http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/2011_KValeontis_Oi-protagonistes-tis-gnosis.pdf
- Βαλεοντής, Κ. & Κριμπάς, Π.Γ. (2014). *Νομική γλώσσα, νομική ορολογία. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/2014_Valeontis_&_Krimpas_LegalLanguage-LegalTerminology.pdf

- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (1982α). *Λεξιλόγιο Ορολογίας* (ΕΛΟΤ 561:1982).
- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (1982β). *Αρχές ονοματοδοσίας* (ΕΛΟΤ 402:1982).
- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (2006α). *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή* (ΕΛΟΤ 561-1:2006).
- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (2006β). *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές* (ΕΛΟΤ 561-2:2006).
- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (2010). *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι* (ΕΛΟΤ 402:2010).
- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (2025). *Ορολογική εργασία και επιστήμη της ορολογίας–Λεξιλόγιο* (ΕΛΟΤ 561:2025).
- Κατσογιάννου, Μ. & Τοράκη, Κ. (2011). *Ζητήματα Τυποποίησης στην Ορολογία – ο ρόλος και οι δράσεις της Επιτροπής Ορολογίας TE21 του ΕΛΟΤ*. Στο 8ο Συνέδριο ΕΛΕΤΟ «Ελληνική γλώσσα και Ορολογία», 10-12 Νοεμβρίου, https://www.eleto.gr/download/Conferences/8th%20Conference/Papers/8th_31-29_KatsoyannouM-TorakiK_V02.pdf.
- Πανταζάρα, Μ. (2023). *Εθνικά και διεθνή πρότυπα για γλώσσα, ορολογία και μετάφραση: μια γενική επισκόπηση*. Στο Translating Europe Workshop: Τυποποίηση και γλωσσικές υπηρεσίες. http://translating-europe.frl.uoa.gr/Pantazara_TEW_2-6-2023_final.pdf
- Παπανούτσος, Ε. (1974). *Λογική*. Εκδόσεις Δωδώνη
- Παπανούτσος, Ε. (1974). ΕΛΕΤΟ (2024). *Τετράγλωσσο γλωσσάριο όρων λογικής του Ευάγγελου Παπανούτσου*, https://www.eleto.gr/download/Bodies/Quadrilingual_Glossary_of_EP_apanoutsos'-terms-of-logic.pdf

Κώστας Βαλεοντής

Φυσικός-Ηλεκτρονικός

Υπεύθυνος Ομάδων Ορολογίας

Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ)

Μέλος της Τεχνικής Επιτροπής ΕΛΟΤ/ΤΕ 21

Ηλ-ταχ.: valeonti@otenet.gr

3 Το αρχαιοσυστατικό -γόνο(ς) στο επιστημονικό λεξιλόγιο της νέας ελληνικής: Σύγκριση με το αρχαιοσυστατικό -γενή(ς)

Στέλλα Βογιατζή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα αφορά τη μελέτη του αρχαιοσυστατικού -γόνο(ς) στο επιστημονικό λεξιλόγιο της νέας ελληνικής και τη σύγκρισή του με το αρχαιοσυστατικό -γενή(ς). Ακολουθώντας το μοντέλο της Κατασκευαστικής Μορφολογίας της Danielle Corbin, η εργασία επιχειρεί, μέσω της δημιουργίας ενός σώματος δεδομένων από λεξικά και σχετικούς ιστότοπους, να μελετήσει τη χρήση και τη σημασία του αρχαιοσυστατικού. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι το -γόνο(ς), όσον αφορά τη διαχρονία, προέρχεται από την αρχαία ελληνική και καταλήγει στο επιστημονικό λεξιλόγιο της νέας ελληνικής μέσω εξωτερικών διαδικασιών. Αναφορικά με τη συγχρονία, το αρχαιοσυστατικό εφαρμόζεται σε ονοματικά στοιχεία της Ιατρικής και της Χημείας, τα οποία ανήκουν στη [+λόγια] ζώνη και με την εφαρμογή του -γόνο(ς) αποκτούν τον θεματικό ρόλο (θ-ρόλο) του εσωτερικού ορίσματος. Το αρχαιοσυστατικό ανήκει επίσης στη ζώνη αυτή και κατασκευάζει επίθετα. Στη σύγκρισή του με το -γενή(ς) καθίσταται εμφανές ότι τα δύο αρχαιοσυστατικά έχουν την αντίθετη σημασία: Το -γενή(ς) σύμφωνα με τα δεδομένα αποδίδει τον θ-ρόλο του εξωτερικού ορίσματος στο συστατικό που εφαρμόζεται, ενώ το -γόνο(ς) του αποδίδει τον θ-ρόλο του εσωτερικού ορίσματος.

The archaic constituent -γόνο(ς) in the scientific vocabulary of Modern Greek: Comparison with the archaic constituent -γενή(ς)

Stella Vogiatzi

ABSTRACT

The present research concerns the study of the archaic constituent -γόνο(ς) in the scientific vocabulary of modern Greek and its comparison with the archaic constituent -γενή(ς). Following the model of Danielle Corbin's Constructive Morphology, the paper attempts, through the creation of a corpus of data from dictionaries and related websites, to study the use and semantics of the archaic constituent. It is thus established that the -γόνο(ς), as far as diachrony is concerned, comes from Ancient Greek and ends up in the scientific vocabulary of Modern Greek through external processes. Regarding synchrony, the archaic constituent is applied to nominal constituents of Medicine and Chemistry, which belong to the [+formal] zone and with the application of -γόνο(ς) acquire the theta role of the internal argument. The archaic constituent also belongs to this zone and constructs adjectives. In comparison with -γενή(ς), it becomes apparent that the two archaic constituents have the opposite meaning: The -γενή(ς) according to the data assigns the theta role of the external argument to the constituent being applied, while -γόνο(ς) assigns the theta role of the internal argument.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο μεταπτυχιακής εργασίας και βασικός της στόχος αποτελεί η μελέτη του αρχαιοσυστατικού -γόνου(ς) και η σύγκρισή του με το αρχαιοσυστατικό -γενή(ς) στην ιατρική και χημική ορολογία της Νέας Ελληνικής (ΝΕ), ενώ απώτερος στόχος είναι η συμβολή στη σύνταξη της γραμματικής του επιστημονικού λόγου της ΝΕ.

1 Βιβλιογραφική επισκόπηση

Τα δύο αρχαιοσυστατικά (-γόνου(ς) και -γενή(ς)) δεν περιλαμβάνονται στα περισσότερα από τα λεξικά και τις γραμματικές που ερευνήθηκαν¹, γεγονός που δείχνει για άλλη μια φορά πόσο σημαντική είναι η μελέτη της επιστημονικής ορολογίας, ώστε να δημιουργηθεί μία γραμματική που θα καθιστά σαφή την κατασκευή των όρων. Η μόνη αναφορά που γίνεται στα συγκεκριμένα αρχαιοσυστατικά είναι όταν αυτά παρατηρούνται σε λέξεις: για παράδειγμα στο λήμμα *οξυγόνο* (*Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, 1998) αναφέρεται ότι αποτελείται από τις μονάδες *οξύ* + *-γόνο*, χωρίς όμως να γίνεται περαιτέρω αναφορά στην κατηγορία, την ετυμολογία και τη σημασία του *-γόνου(ς)*. Στα μόνα λεξικά που περιλαμβάνονται τα συστατικά αυτά είναι το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* και το *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2002), στα οποία παρουσιάζονται ως δύο ξεχωριστά λήμματα. Και τα δύο αντιμετωπίζονται ως β' συνθετικά με λόγια προέλευση, που σχηματίζουν σύνθετα επίθετα. Σύμφωνα με το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, τα συνθετικά αυτά προέρχονται από την αρχαία ελληνική (ΑΕ). Όσον αφορά τη σημασία τους, το *-γόνου(ς)* δηλώνει την ιδιότητα να προκαλεί αυτό που εκφράζει το α' συνθετικό (για παράδειγμα *αλλεργιογόνο*: αυτό που προκαλεί αλλεργίες), ενώ το *-γενή(ς)* δηλώνει ότι το προσδιοριζόμενο οφείλει την προέλευσή του σε αυτό που εκφράζει το πρώτο συνθετικό (για παράδειγμα *υδρογενής*: αυτός που δημιουργείται από το νερό).

Συμπερασματικά, σε κανένα λεξικό και γραμματική που μελετήθηκε το *-γόνου(ς)* και το *-γενή(ς)* δεν θεωρούνται αρχαιοσυστατικά.

¹ Μελετήθηκαν το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (1998), η *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας* (1999), το *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (2002), το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* (1998), το "Πρωΐας" λεξικόν της ελληνικής γλώσσης: ορθογραφικόν και ερμηνευτικόν (Έκδοσις νεωτάτη), το *Μείζον Ελληνικό Λεξικό* (2002), το *Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας* (1995) και το *Ελληνικό Λεξικό* (1993).

2 Θεωρητικό πλαίσιο

Στην παρούσα εργασία, τα -γόνο(ς) και -γενή(ς) αντιμετωπίζονται ως αρχαιοσυστατικά και όχι ως β' συνθετικά ή επιθήματα. Οπότε αντίστοιχα και το άλλο στοιχείο, κάθε φορά, της εκάστοτε λέξης δεν μπορεί να θεωρηθεί βάση στη συγκεκριμένη μελέτη. Σύμφωνα λοιπόν με τη θεωρία της Danielle Corbin (προσεχώς), την οποία ενστερνίζεται η παρούσα έρευνα, τα -γόνο(ς) και -γενή(ς) αντιμετωπίζονται ως αρχαιοσυστατικά. Η έννοια αυτή συνδέεται στενά με την ιστορική εξέλιξη της γλώσσας και τη διατήρηση γλωσσικών στοιχείων που έχουν χάσει την αυτονομία τους. Σύμφωνα με την Corbin (προσεχώς), το αρχαιοσυστατικό είναι ένα μορφολογικό συστατικό που προέρχεται από παλαιότερες φάσεις της γλώσσας (για παράδειγμα, ΑΕ) και επιβιώνει μέσα σε κατασκευασμένες λέξεις. Πλέον δεν θεωρείται ανεξάρτητη λέξη και ανήκει στην κατηγορία των λεγόμενων υπολεξικών μονάδων, δηλαδή των μονάδων που δεν μπορούν να εμφανιστούν ελεύθερες. Επίσης, όσον αφορά τη σημασία, συχνά έχει απομακρυνθεί από την αρχική σημασία του. Έτσι λοιπόν και τα -γόνο(ς) και -γενή(ς) προέρχονται από παλιότερες φάσεις της ελληνικής και εμφανίζονται μόνο σε κατασκευασμένες λέξεις, όπως θα διαπιστωθεί και παρακάτω, και όχι αυτόνομα. Στην παρούσα μελέτη λοιπόν, τα συστατικά -γόνο(ς) και -γενή(ς) θα αντιμετωπίζονται ως αρχαιοσυστατικά.

Μία άλλη θεωρία που αξίζει να αναφερθεί, είναι αυτή του Martinet (1979), η οποία προτείνει τον όρο *confixe*, ο οποίος έχει αποδοθεί στη ΝΕ ως σύμφυμα. Σύμφωνα με τη θεωρία, όπως αναφέρεται σε Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1986), η συμφυματοποίηση (confixation) αποτελεί ένα ενδιάμεσο είδος σχηματισμού λέξεων, ανάμεσα στην παραγωγή και τη σύνθεση. Μία συμφυματική λέξη λοιπόν, αποτελείται από δύο μη ελευθερώσιμα μονήματα (Martinet, 1979, όπως αναφέρεται σε Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986), τα συμφύματα. Έτσι, το σύμφυμα δεν είναι ελεύθερο, αλλά δεσμευμένο μόρφημα. Ταυτόχρονα, η συμφυματοποίηση είναι ως έναν βαθμό μία λόγια σύνθεση και τα συμφύματα αποτελούν συχνά μεταφραστικά δάνεια. Γι' αυτό, τα συμφύματα της ΑΕ έχουν περάσει στη ΝΕ μέσω άλλων γλωσσών. Τα -γόνο(ς) και -γενή(ς) θεωρούνται συμφύματα, καθώς δεν είναι ελεύθερα μορφήματα και αποτελούν δάνεια από αναγνώριση (γαλλική: *oxygène* → *οξυγόνο*) στη ΝΕ. Η διαδικασία αυτή παρατηρείται συχνά στη δημιουργία ορολογίας, αφού τα συμφύματα αποτελούν σταθερό χαρακτηριστικό και οδηγούν στην ενοποίηση της ορολογίας σε διάφορες γλώσσες με βάση το ΑΕ λεξιλόγιο (Martinet, 1979, όπως αναφέρεται σε Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986).

Στην παρούσα εργασία ωστόσο, ακολουθείται το μοντέλο της Κατασκευαστικής Μορφολογίας (Corbin, προσεχώς) και τα συστατικά που μελετώνται αντιμετωπίζονται ως αρχαιοσυστατικά. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η συμφυματοποίηση είναι κομμάτι της

σύνθεσης, καθώς στο συγκεκριμένο μοντέλο μεγαλύτερη βαρύτητα δίνεται στο κριτήριο της σημασίας, και έπειτα στο κριτήριο της ελευθερίας. Εφόσον λοιπόν τόσο τα συνθετικά όσο και τα αρχαιοσυστατικά φέρουν περιγραφική σημασία η τελευταία διαδικασία ανήκει στην πρώτη, δηλαδή στη σύνθεση, και για τον λόγο αυτό τα αρχαιοσυστατικά κατασκευάζουν σύνθετες λεξικές μονάδες. Η διαφορά τους από τα συνθετικά συνίσταται στο ότι τα συνθετικά έχουν αναφορική σημασία ενώ τα αρχαιοσυστατικά υποαναφορική λόγω του ότι πρόκειται για μη ελεύθερες μονάδες.

Ένας βασικός λόγος που επιλέχθηκε η συγκεκριμένη θεωρία έναντι κάποιας άλλης, είναι ότι το μοντέλο αυτό δεν μένει στη μορφή ή στη δομή, αλλά εξετάζει ενδελεχώς και τη σημασία (Corbin, 1987), δίνοντάς της μάλιστα πρωτεύοντα ρόλο, επειδή θεωρεί ότι η ταυτότητα του κάθε συστατικού διαμορφώνεται κυρίως από τη σημασία του. Επίσης, εκτός από τη σύζευξη μορφής-σημασίας, η θεωρία εξετάζει τα συστατικά σε επίπεδο χρήσης, τον ρόλο του εκάστοτε συστατικού στις περιστάσεις επικοινωνίας, με αποτέλεσμα να συμβάλλει κάθε φορά στην επιλογή της κατάλληλης λέξης, αλλά ταυτόχρονα το μοντέλο παράγει και το δυνάμει λεξιλόγιο, όχι μόνο το πραγματωμένο, κάνοντας έτσι προβλέψεις για τη μορφολογική διαδικασία της κατασκευής των λεξικών μονάδων.

Σε αυτή τη μελέτη λοιπόν, η μεγαλύτερη βαρύτητα δίνεται στη σημασία των αρχαιοσυστατικών και στη σύνδεσή τους με τη μορφή.

3 Το αρχαιοσυστατικό -γόνος(ς) στη διαχρονία

Κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα αναπτύσσεται η ελληνική ιατρική και χημική ορολογία. Για τη δημιουργία των όρων, όπως έχει παρατηρηθεί να συμβαίνει με το επιστημονικό λεξιλόγιο, ακολουθείται η εξωτερική διαδικασία, καθώς μεσολαβεί μία άλλη γλώσσα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997).

Αυτό μπορεί να θεωρηθεί αναμενόμενο, αφού η ΝΕ δεν είναι η γλώσσα των επιστημονικών εξελίξεων, με αποτέλεσμα να συντελείται η μεταφραστική ή η αναγνωριστική διαδικασία. Έχει παρατηρηθεί ότι όροι, τόσο από το πεδίο της Χημείας όσο και από το πεδίο της Ιατρικής, προέρχονται είτε από μετάφραση είτε από αναγνώριση όρων που κατασκευάστηκαν σε άλλες γλώσσες με συστατικά ΑΕ προέλευσης. Κατά τη μετάφραση ή την αναγνώριση καταβάλλεται προσπάθεια να τηρηθεί η διαγλωσσική αντιστοιχία των εκάστοτε λεξικών μονάδων και συστατικών (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997). Η τήρηση της αντιστοιχίας αυτής μπορεί να αποδειχθεί δύσκολη στην πράξη. Συγκεκριμένα, ως παράδειγμα μπορεί να δοθεί μία περίπτωση που αφορά το αρχαιοσυστατικό -γόνος(ς), η λεξική μονάδα (λ.μ.) οξυγόνο. Σύμφωνα με τον Γεωργολιό (2004) ο Λαβουαζιέ (Lavoisier)

ονόμασε πρώτα το αέριο oxigène, βασιζόμενος στη σύνθεση των λέξεων *οξύ* και *γίνομαι*, όμως στη συνέχεια ο Φουρκουά (Fourcroy) το άλλαξε σε oxygène. Η απόδοση είτε του ενός είτε του άλλου όρου στη ΝΕ δημιούργησε δυσκολίες, καθώς το «οξυγίνιο» στη ΝΕ δεν φέρει σημασία, ενώ το «οξυγενές» φέρει την αντίθετη σημασία (αυτό που γεννήθηκε από οξύ). Για τον λόγο αυτόν, πρέπει κάθε φορά να λαμβάνεται υπόψη το σύστημα κάθε γλώσσας.

Στο -γόνο(ς) λοιπόν ακολουθείται η εξωτερική διαδικασία. Από την ΑΕ, όπου ανήκε στο θεολογικό λεξιλόγιο² (Bassole, 2013) (όπως και το -γενή(ς)), πέρασε σε άλλες γλώσσες μέσω της μεταφραστικής διαδικασίας, όπως τη γαλλική (Bassole, 2013), και επέστρεψε στη ΝΕ στο επιστημονικό λεξιλόγιο της Ιατρικής και της Χημείας, μέσω της διαδικασίας της *αναγνώρισης* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997). Δεν θεωρείται λοιπόν αντιδάνειο, αλλά δάνειο από αναγνώριση, καθώς στην ΑΕ δεν είχαν δημιουργηθεί ακόμα οι επιστημονικοί όροι τους οποίους κατασκευάζει το -γόνο(ς) (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1985).

4 Το αρχαιοσυστατικό -γόνο(ς) στη Νέα ελληνική

4.1 Εργαλεία-Υλικό

Τα δεδομένα για το -γόνο(ς) στη ΝΕ αντλήθηκαν με τη βοήθεια του *Αντίστροφου Λεξικού της Νέας Ελληνικής* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2002), λεξικών της ΝΕ (*Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*), ιατρικών λεξικών (Dorland, 1997) και αντίστοιχων με τη χημική ορολογία ιστότοπων http://users.uoa.gr/~cefstath/scinews/Reports/Rep_Etymol_lexicon.htm, https://www.elinyae.gr/ilektroniko-lexiko/ellinoaggliko?field_ellinikos_oros_2_value=&field_agglikos_oros_2_value=&page=0 (ΕΛΙΝΥΑΕ). Τα δύο τελευταία χρησιμοποιήθηκαν και ως προς την ερμηνεία των λημμάτων.

Αναζητώντας το -γόνο(ς) στο *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής*, επιστράφηκαν 24 λήμματα που αφορούν την ιατρική και χημική ορολογία. Παράλληλα, αναζητώντας το συγκεκριμένο αρχαιοσυστατικό και σε άλλα λεξικά και ιστότοπους που αναφέρθηκαν παραπάνω, η έρευνα συγκέντρωσε τελικά 84 λήμματα, τα οποία συγκροτούν τα δεδομένα της (παράρτημα 1).

4.2 Πρώτο στοιχείο παράγωγης λέξης

Όπως αναφέρθηκε στο θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης, τα -γόνο(ς) και -γενή(ς)³

² Στον Άγιο Σωφρόνιο Ιεροσολύμων: «Φωτογόνου τελετής άρτι φανείσης» και στον Άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη: «[...] απαυγασμάτων προαγωγικής φωτογονίας ή άλλας τινάς υπερουσίουν θεολογικών εκφαντορικάς ιερογραφίας.»

³ Παρατηρήθηκε ότι σε όλα τα λήμματα τα -γόνο(ς) και -γενή(ς) καταλαμβάνουν τη β' θέση.

θεωρούνται αρχαιοσυστατικά και όχι επιθήματα. Οπότε και το στοιχείο στο οποίο εφαρμόζονται, δηλαδή το στοιχείο στα αριστερά, δεν μπορεί να ονομαστεί βάση. Για τον λόγο αυτόν, στο εξής το πρώτο στοιχείο, που βρίσκεται αριστερά του αρχαιοσυστατικού (καθώς και τα δύο αρχαιοσυστατικά πάντα καταλαμβάνουν τη β' θέση), θα αναφέρεται ως λεξικό συστατικό.

Σύμφωνα με το μοντέλο Κατασκευαστικής Μορφολογίας της Corbin (1987), κατά την παραγωγή μιας λέξης, το κάθε πρόσφυμα ή αρχαιοσυστατικό κάθε φορά επιλέγει να συνδεθεί με ένα στοιχείο που ανήκει σε μία συγκεκριμένη κατηγορία, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μία κανονικότητα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, με βάση τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, το -γόνο(ς) εφαρμόζεται σε ουσιαστικά, ονομαστικά στοιχεία, (για παράδειγμα: βλεννογόνο(ς) (βλέννα), αλλεργιογόνο(ς) (αλλεργία), φωτογόνο(ς) (φως)) και δημιουργεί επίθετα. Αυτός ο κανόνας κατασκευής μπορεί να αποδοθεί φορμαλιστικά με τον εξής τρόπο:

$$[[X]_o(-\text{γόνο}(\text{ς}))]_{\text{αρχαιοσ}}]_{\text{επιθ}}$$

Πιο συγκεκριμένα στα 81 από τα 84 λήμματα που συγκεντρώθηκαν παρατηρείται αυτό που μόλις αναφέρθηκε. Φαίνεται λοιπόν να υπάρχουν 3 εξαιρέσεις. Ένα λήμμα όπου το πρώτο στοιχείο είναι ρήμα (πνικτογόνο < πνίγω) και δύο όπου το πρώτο τους στοιχείο είναι επίθετο (κυανογόνο(ς) < κυανό, σκληρογόνο(ς) < σκληρός). Σύμφωνα με τη θεωρία που ακολουθεί η έρευνα, αυτές οι μη κανονικότητες είναι φαινομενικές, καθώς μπορούν να εξηγηθούν, παρόλο που η εφαρμογή του ίδιου κανόνα κατασκευής λέξεων σε στοιχεία περισσότερων από μία κατηγοριών δεν αντιβαίνει τις βασικές αρχές της θεωρίας. Στην προκειμένη περίπτωση, η εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι ότι ο κυανός και ο σκληρός ουσιαστικοποιούνται μέσω της μετατροπής, πριν εφαρμοστεί σε αυτά το -γόνο(ς), με αποτέλεσμα όταν αυτό εφαρμόζεται, το στοιχείο να είναι ήδη ουσιαστικό (κυανός_ε → κυανό_ο (χρώμα) → κυανογόνο, σκληρός_ε → σκληρό_ο → σκληρογόνο), όπως συμβαίνει στις υπόλοιπες περιπτώσεις.

Όσον αφορά το επίπεδο λογιότητας του στοιχείου, αυτό βρίσκεται στο θετικό άκρο, στη λόγια ζώνη του φάσματος (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2003), με βάση δύο κριτήρια, το χρηστικό και το ετυμολογικό (Τσιακμάκης, 2017). Σχετικά με το πρώτο, το στοιχείο, αλλά και ολόκληρη η κατασκευασμένη λέξη, χρησιμοποιούνται σε επικοινωνιακές περιστάσεις με «υψηλό» ύψος (Τσιακμάκης, 2017), γεγονός που αναμενόταν, καθώς πρόκειται για λεξήματα που αφορούν επιστημονικά πεδία, τον χώρο της Ιατρικής και της Χημείας. Για παράδειγμα, από τον χώρο της Ιατρικής παρατηρούνται ονόματα νόσων, και διαδικασιών (καρκινογόνο < καρκίνος, μιτογόνο < μίτωση, σιελογόνο(ς) < σίελος (και όχι σάλιο)). Αναφορικά με το ετυμολογικό κριτήριο, τα λεξήματα προέρχονται από την ΑΕ (για

παράδειγμα βιογόνος < βίος (αντί για ζωή), νοσογόνος < νόσος (αντί για αρρώστια), λοιμογόνος < λοιμός). Σε μόνο 2 περιπτώσεις εμφανίζονται ξένες λέξεις (στρεσογόνο < στρες, νιτρογόνο < νίτρο (nitrogen)), κατάσταση που θεωρείται δικαιολογημένη, εφόσον πρόκειται για επιστημονικό λεξιλόγιο Ιατρικής και Χημείας, όπου οι περισσότερες εξελίξεις του κλάδου λαμβάνουν χώρα στο εξωτερικό, με την αγγλική να έχει την πρωτοκαθεδρία.

Τέλος, στρέφοντας το ενδιαφέρον στη σημασία του συστατικού, η οποία, όπως αναφέρθηκε, έχει τον πιο βασικό ρόλο στην έρευνα, στους όρους που αφορούν την Ιατρική, διακρίνονται ουσίες (για παράδειγμα ινωδογόνο < ινώδες⁴, εξογόνο < εξαμίνη, πεψιγόνο < πεψίνη), ορμόνες (για παράδειγμα ανδρογόνο), πρωτεΐνες (για παράδειγμα αγγειοτενσιογόνο) και νόσοι (για παράδειγμα τυφογόνος < τύφος, βηχογόνος < βήχας, καρκινογόνος < καρκίνος, ελονοσιογόνος < ελονοσία), ενώ στους χημικούς όρους διακρίνονται χημικά στοιχεία (για παράδειγμα υδρογόνο < ύδωρ, αλογόνο < άλας, χαλκογόνο < χαλκός) και χημικές ενώσεις (οιστρογόνο < οίστρος, κυανογόνο < κυανός⁵).

5 Σημασιακή ανάλυση

5.1 Αρχαιοσυστατικό -γόνο(ς)

Το -γόνο(ς) είναι ρηματικό και, όπως σημειώθηκε παραπάνω, εφαρμόζεται σε ουσιαστικά που σχετίζονται με το πεδίο της Ιατρικής και της Βιολογίας (ουσίες, πρωτεΐνες, νόσοι) και της Χημείας (χημικά στοιχεία και ενώσεις).

Θα πρέπει όμως να αναφερθεί ότι στη συγκεκριμένη έρευνα ο τονισμός είναι πολύ σημαντική παράμετρος, η οποία επηρέασε τα δεδομένα αυτά που προαναφέρθηκαν. Στην παρούσα εργασία μελετάται το -γόνο(ς) και όχι το -γονο(ς). Μία τέτοια σύγχυση θα μπορούσε να αλλοιώσει τα αποτελέσματα της μελέτης, καθώς πρόκειται για δύο διαφορετικά στοιχεία, τα οποία εφαρμόζονται σε διαφορετικών κατηγοριών βάσεις, με διαφορετική σημασία, λογιότητα και χρήση. Για παράδειγμα, στα απόγονος, πρόγονος το -γονο(ς), το οποίο δεν τονίζεται, δεν έχει την ίδια σημασία με το -γόνο(ς), καθώς δεν δηλώνει ότι παράγεται/δημιουργείται κάτι. Επίσης δεν εφαρμόζεται στις ίδιες κατηγορίες στοιχείων που εφαρμόζεται το -γόνο(ς) και τα λήμματα δεν σχετίζονται σημασιολογικά με τις επιστήμες της Ιατρικής και Βιολογίας.

⁴ Η ουσία στην οποία μετατρέπεται το ινωδογόνο κατά την πήξη του αίματος (Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής).

⁵ Πρόκειται για επίθετο το οποίο σημαίνει σκούρο γαλάζιο. Εφαρμόζεται επειδή η ένωση πρωτοπαρασκευάστηκε με θέρμανση μιας χρωστικής, γνωστής ως κυανό του Βερολίνου (http://users.uoa.gr/~cefstath/scinews/Reports/Rep_Etymol_lexicon.htm).

Το σύμφυμα -γόνο(ς), λοιπόν, προέρχεται από το αρχαιοελληνικό *γίγνομαι* και σύμφωνα με το σώμα δεδομένων της έρευνας κατασκευάζει επίθετα (για παράδειγμα *γαλακτογόνος*, *κυτταρογόνος*, *ορογόνος*). Όσον αφορά το σημείο λογιότητας που καταλαμβάνει πάνω στο συνεχές, καθώς όχι μόνο τα λεξήματα, αλλά και τα αρχαιοσυστατικά κατανέμονται στο φάσμα της λογιότητας (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2019), αυτό ανήκει στη ζώνη του [+λόγιου] με βάση τα δύο κριτήρια που αναφέρθηκαν (ενότητα 4.2), αφού το αρχαιοσυστατικό αυτό είναι επιστημονικό και χρησιμοποιείται σε «υψηλές» περιστάσεις επικοινωνίας, ενώ ετυμολογικά προέρχεται από την ΑΕ.

Το -γόνο(ς), με βάση τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, σε κάθε στοιχείο που εφαρμόζεται έχει την ίδια σημασία και την ίδια λειτουργία. Αναλυτικότερα, το συγκεκριμένο αρχαιοσυστατικό κατασκευάζει επίθετα που δηλώνουν «που παράγει/δημιουργεί/προκαλεί κάτι» (για παράδειγμα *αντιγόνο*: που γεννάει αντισώματα, *μιτογόνο*: που προκαλεί μιτωτική διαίρεση, *σακχαρογόνος*: που παράγει σάκχαρο). Έτσι παρατηρείται ότι κάθε φορά το ρηματικό αυτό σύμφυμα δίνει τον ίδιο θεματικό ρόλο (θ-ρόλο) στο στοιχείο στο οποίο εφαρμόζεται. Συγκεκριμένα, σε κάθε κατασκευασμένη με το -γόνο(ς) λ.μ., το στοιχείο στο οποίο εφαρμόζεται το αρχαιοσυστατικό έχει τον θ-ρόλο του εσωτερικού ορίσματος, δηλαδή του αντικειμένου, καθώς δηλώνει το τι θα παραχθεί/δημιουργηθεί/προκληθεί (για παράδειγμα *αλλεργιογόνο* < *αλλεργία* + -γόνο(ς): που προκαλεί/δημιουργεί αλλεργίες, *εκζεματογόνο* < *έκζεμα* + -γόνο(ς): που δημιουργεί έκζεμα).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως μαρτυρείται στον Bassole (2013), το αρχαιοσυστατικό -γόνο(ς) παρατηρείται και σε λήμματα που δεν σχετίζονται με την επιστήμη της ιατρικής. Για παράδειγμα το *φωτογόνος* εμφανίζεται στη gay αργκό με τη σημασία της αφθονίας των ιδιοτήτων των ανδρικών γεννητικών οργάνων. Συνεπώς, σε αυτή την περίπτωση έχει αποβάλει τον λόγιο χαρακτήρα του και άρα έχει υποστεί αποορολογιοποίηση.

5.2 Αρχαιοσυστατικό -γενή(ς) – Σύγκριση με το αρχαιοσυστατικό -γόνο(ς)

Στην παρούσα έρευνα το -γενή(ς) αντιμετωπίζεται κι αυτό ως αρχαιοσυστατικό. Έχει παρατηρηθεί ότι υπάρχει μία σύγχυση ανάμεσα στα δύο αρχαιοσυστατικά ως προς τη χρήση και τη σημασία τους. Για παράδειγμα, και τα δύο μπορεί να συναντηθούν, στο ίδιο συγκείμενο, εφαρμοσμένα στο ίδιο λεξικό συστατικό, με την ίδια σημασία (*μη ακνεογόνος φόρμουλα* και *μη ακνεογενής φόρμουλα* (για ένα προϊόν που δεν προκαλεί ακμή στο δέρμα)). Όπως θα γίνει σαφές και στη συνέχεια, πρόκειται για λανθασμένη χρήση του -γενή(ς), καθώς δε φέρει την ίδια σημασία με το -γόνο(ς).

Αρχικά, εξετάζοντας το σώμα δεδομένων της έρευνας, παρατηρήθηκε ότι το -γενή(ς) δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα στοιχεία που εφαρμόζεται το -γόνο(ς). Από τα 84 λήμματα που συλλέχθηκαν, το αρχαιοσυστατικό -γενή(ς) εφαρμόζεται στα 50 (παράρτημα 2). Αυτό παρατηρείται λόγω της σημασίας του αρχαιοσυστατικού. Σε αντίθεση με το -γόνο(ς), κατά την κατασκευή μιας λέξης, το -γενή(ς) δίνει τη σημασία «γεννιέται/δημιουργείται/παράγεται κάτι από κάτι άλλο». Δίνει δηλαδή την αντίθετη σημασία από το -γόνο(ς), δημιουργώντας την αίσθηση μιας παθητικής σύνταξης, με το στοιχείο στο οποίο εφαρμόζεται να παίρνει τον θ-ρόλο του εξωτερικού ορίσματος (για παράδειγμα *φωτογενής*: που παράγεται από το φως ≠ *φωτογόνος*: που παράγει φως). Έτσι, στα λήμματα που δεν ευσταθεί σημασιολογικά ο θ-ρόλος του εξωτερικού ορίσματος, καθώς δεν μπορεί να παραχθεί/δημιουργηθεί κάτι από αυτό που δηλώνει το λεξικό στοιχείο του λήμματος, δεν εφαρμόζεται το σύμφυμα -γενή(ς). Για παράδειγμα *παρμολόγος*: που δημιουργεί φτάρνισμα, αλλά δεν υπάρχει **παρμολογενής* αφού δεν δημιουργείται κάτι από το φτάρνισμα).

6 Επίλογος

Συμπερασματικά, η έρευνα που διεξήχθη ανέλυσε στη συγχρονία της ΝΕ το αρχαιοσυστατικό -γόνο(ς) και προσπάθησε να διαλευκάνει τη σύγχυση μεταξύ αυτού και του αρχαιοσυστατικού -γενή(ς).

Κατέστη σαφές ότι το -γόνο(ς) είναι ένα επιστημονικό αρχαιοσυστατικό που σχετίζεται με τον χώρο της Ιατρικής και της Χημείας, με 84 λήμματα να απαρτίζουν το σώμα δεδομένων της παρούσας έρευνας. Το αρχαιοσυστατικό αυτό ξεκινώντας από την ΑΕ, μέσω της εξωτερικής διαδικασίας, αφού μεσολάβησαν άλλες γλώσσες (όπως η αγγλική και η γαλλική), επέστρεψε στη ΝΕ ως αρχαιοσυστατικό των δύο προαναφερθέντων επιστημονικών κλάδων με τη σημασία «που παράγει/δημιουργεί/προκαλεί κάτι». Πρόκειται για ένα λόγιο συστατικό, που εφαρμόζεται σε ονοματικά συστατικά, στα οποία δίνει πάντα τον θ-ρόλο του εσωτερικού ορίσματος, και κατασκευάζει επίθετα.

Σε σύγκριση που πραγματοποιήθηκε με το αρχαιοσυστατικό -γενή(ς), παρατηρήθηκε ότι, αν και κάποτε οι σημασίες των δύο στοιχείων συγχέονται, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται και τα δύο με παρόμοιο τρόπο, εν τέλει τα δύο αρχαιοσυστατικά δηλώνουν το ακριβώς αντίθετο, με το -γενή(ς) να δίνει στο κατασκευασμένο επίθετο τη σημασία «αυτού που γεννιέται/δημιουργείται/ παράγεται από κάτι».

Έτσι, η ανάλυση του αρχαιοσυστατικού -γόνο(ς), αν και δεν είναι εξολοκλήρου πρωτότυπη (βλ. Bassole, 2013), ενισχύει τις ήδη διατυπωμένες απόψεις προσθέτοντας καινούρια ευρήματα, με βάση τη μελέτη του σώματος δεδομένων της έρευνας. Ταυτόχρονα, μέσω της

σύγκρισης των δύο αρχαιοσυστατικών, ανακαλύφθηκαν οι διαφορές που παρουσιάζουν αυτά ως προς τη σημασία και τη χρήση, με αποτέλεσμα να γίνει, έστω, ένα πρώτο εγχείρημα διαλεύκανσης μεταξύ των δύο αρχαιοσυστατικών.

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την καθηγήτριά μου, κυρία Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, για την πολύτιμη βοήθειά της στην παρούσα έρευνα. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τη φοιτήτρια ιατρικής Ελένη Αβραμίδου και τη φοιτήτρια φαρμακευτικής Αγγελική Αρχιγένη, για τη συμβολή τους στην εύρεση των επιστημονικών όρων που λάβαμε υπόψη στην έρευνα αυτή.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1985). Πώς ορίζεται ο όρος αντιδάνειο;. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 6, Θεσσαλονίκη, 261-268. Κυριακίδης.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1986). Η φύση και η παραγωγικότητα του σχηματιστικού στοιχείου -ποιώ. Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα-Πρακτικά της 7^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ., 12-14 Μαΐου 1986*, Θεσσαλονίκη, σσ. 49-70. Κυριακίδης.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1997). Γλωσσικές διαδικασίες κατά τη δημιουργία των όρων. *Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Στο Ελληνική γλώσσα και ορολογία: Ανακοινώσεις 1^{ου} Συνεδρίου*. ΕΛΕΤΟ, 77-87.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2002). *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., & Α. Φλιάτουρας (2003). Η διάκριση λόγιο και λαϊκό στη Νέα Ελληνική. Ορισμός και ταξινόμηση. Στο *Πρακτικά του 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, Ρέθυμνο. <http://www.philology.uoc.gr/conference/6thICGL>
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2019). Γλωσσική ποικιλία στο σύστημα επιθηματοποίησης της Νέας Ελληνικής. Στο Α. Αρχάκης, Ν. Κουτσούκος, Γ. Ι. Ξυδόπουλος, Δ. Παπαζαχαρίου (Εκδ.) *Γλωσσική ποικιλία. Μελέτες αφιερωμένες στην Αγγελική Ράλλη*. 19-34. Κάπα Εκδοτική.
- Bassole, J. Y. (2013). Φωτογενής / φωτογόνος - photogénique / photogène. Les aventures scientifiques de deux termes théologiques. Στο *Πρακτικά του 9^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» (7–9 Νοεμβρίου 2013, Αθήνα)*. ΕΛΕΤΟ..
- Γεωργολιός, Ν. (2004). Χημική ονοματολογία και ελληνική πραγματικότητα. *Χημικά Χρονικά*, 12, 37–38.
- Corbin, D. (1987). *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. Presses Universitaires de Lille.
- Dorland, W. A. N. (1997). *Dorland's ιατρικό λεξικό: αγγλοελληνικό & ελληνοαγγλικό*. Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ.
- Ζευγώλης, Γ. Δ. (χ.χ.) «*Πρωΐας*» λεξικόν της ελληνικής γλώσσης: ορθογραφικόν και ερμηνευτικόν (Έκδοσις νεωτάτη.). Δημητράκος.

- Holton, D., Mackridge, P., & Φιλιππάκη-Warburton, E. (1999). *Γραμματική της Ελληνικής γλώσσας* (Μτφ. Β. Σπυρόπουλος). Πατάκης.
- Κριαράς, Ε. (1995). *Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας*. Εκδοτική Αθηνών.
- Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη). (1998). *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Μπαμπινιώτης, Γ. Δ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας: με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων: ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων-αντιθέτων κυρίων ονομάτων, επιστημονικών όρων, ακρωνυμίων*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Τεγόπουλος-Φυτράκης & Μανδαλά, Μ. (1993). *Ελληνικό λεξικό: ορθογραφικό, ερμηνευτικό, ετυμολογικό, συνωνύμων, αντιθέτων, αρκτικολέξων, κυρίων ονομάτων* (3η εκδ.). Αρμονία.
- Τεγόπουλος-Φυτράκης & Μανδαλά, Μ. (2002). *Το Μείζον ελληνικό λεξικό: ορθογραφικό, ερμηνευτικό, ετυμολογικό, συνωνύμων, αντιθέτων, αρκτικολέξων, κυρίων ονομάτων* (3^η εκδ.). Αρμονία.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1941). *Νεοελληνική γραμματική: (της δημοτικής)*. Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Τσιακμάκης, Ε. (2017). Το μόρφωμα *-ίαση* στο λεξιλόγιο της παθολογίας της Νέας Ελληνικής. Στο *Πρακτικά του 11^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»* (9-11 Νοεμβρίου, 2017, Αθήνα, 41-51. ΕΛΕΤΟ

Ιστότοποι

ΕΛΙΝΥΑΕ. (χ.χ.). Ηλεκτρονικό λεξικό – Ελληνοαγγλικό. Ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2025 από [https://www.elinyae.gr/ilektroniko-](https://www.elinyae.gr/ilektroniko-lexiko/ellinoaggliko?field_ellinikos_oros_2_value=&field_agglikos_oros_2_value=&page=0)

[lexiko/ellinoaggliko?field_ellinikos_oros_2_value=&field_agglikos_oros_2_value=&page=0](https://www.elinyae.gr/ilektroniko-lexiko/ellinoaggliko?field_ellinikos_oros_2_value=&field_agglikos_oros_2_value=&page=0)

Rep_Etymol_lexicon. (χ.χ.). Ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2025 από http://users.uoa.gr/~cefstath/scinews/Reports/Rep_Etymol_lexicon.htm

Παράρτημα 1

κολλαγόνο, βλεννογόνο, ορογόνο, παγγόνο, αντιγόνο, αλλεργιογόνο, ινωδογόνο, γλυκογόνο, αλογόνο, ζυμογόνο, υδρογόνο, οιστρογόνο, οξυγόνο, ανδρογόνο, ασφυξιογόνο, δακρυγόνο (αδένας), αφρογόνο, εξογόνο⁶, κυανογόνο, τερατογόνο, στρεσογόνο, νιτρογόνο, φωτογόνο, σιελογόνο, παθογόνο, μεταλλαξιογόνο, αγγειοτενσιογόνο, μιτογόνο, πνικτογόνο, εξαρτησιογόνο, κρυογόνο, χαλκογόνο, πεψιγόνο, σμηγματογόνο, οσμητογόνο, σηψιγόνο, λοιμογόνο, σπερματογόνο, ορμογόνο, οργανογόνο, κυτταρογόνο, σκληρογόνο, σπορογόνο, σαπρογόνο, θηλυγόνο, νοσογόνο, πυρετογόνο, γαλακτογόνο, πυογόνο, ωογόνο, λυσιγόνο, καματογόνο, βιογόνο, ερωτογόνο, ψευδαισθησιογόνο, παραισθησιογόνο, αναισθησιογόνο, ελonoσιογόνο, φυματογόνο, ανθρακογόνο, ογκογόνο, κρυσταλλογόνο, πταρμογόνο, χυμογόνο, χρωμογόνο, υπνογόνο, σακχαρογόνο, σιδηρογόνο, ηλεκτρογόνο, ονυχογόνο, αρρενογόνο, εκζεματογόνο, αιματογόνο, δερματογόνο, κυματογόνο, διαβητογόνο, ιστογόνο, ουρογόνο, λεμφογόνο, τυφογόνο, βηχογόνο, ακνεογόνο⁷, νευρογόνο.

Παράρτημα 2

κολλαγογενής, ορογενής, παγγενής, αλλεργιογενής, υδρογενής, οιστρογενής, οξυγενής, ανδρογενής, κυανογενής, τερατογενής, καρκινογενής, στρεσογενής, νιτρογενής, φωτογενής, σιελογενής, παθογενής, μιτογενής, κρυογενής, χαλκογενής, σμηγματογενής, ορμογενής, οργανογενής, κυτταρογενής, σκληρογενής, σπορογενής, σαπρογενής, θηλυγενής, νοσογενής, πυρετογενής, γαλακτογενής, πυογενής, ωογενής, λυσιγενής, βιογενής, ερωτογενής, ελonoσιογενής, ανθρακογενής, ογκογενής, κρυσταλλογενής, χρωμογενής, ηλεκτρογενής, αιματογενής, δερματογενής, κυματογενής, διαβητογενής, ιστογενής, λεμφογενής, τυφογενής, ακνεογενής, νευρογενής.

Στέλλα Βογιατζή

Απόφοιτη Π.Μ.Σ. Θεωρητικής & Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας Α.Π.Θ.

Ηλ-ταχ.: stellavo21@gmail.com

⁶ (hexogen). Πρόκειται για χημική ένωση που χρησιμοποιείται ως συμπλήρωμα σε αποσμητική σκόνη, ως αντιδιαβρωτικός παράγοντας από χάλυβα και ως παράγοντας κατά της συσσωμάτωσης για ουρία με πτύχωση (http://users.uoa.gr/~cefstath/scinews/Reports/Rep_Etymol_lexicon.htm)

⁷ Συναντάται ως *ακνεογόνος παράγοντας*, *μη ακνεογόνος σύνθεση* (ενός προϊόντος). Χρησιμοποιείται για κάτι που προκαλεί ακμή στο δέρμα (http://users.uoa.gr/~cefstath/scinews/Reports/Rep_Etymol_lexicon.htm)

4 Τα επιστημονικά επιθήματα *-it* της αλβανικής και *-ίτιδα* της νέας ελληνικής: συγκριτική ανάλυση

Ευδοξία Ντούκο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ιατρική ορολογία αποτελεί έναν κρίσιμο τομέα επικοινωνίας στον χώρο της υγείας, όπου η ακρίβεια και η σαφήνεια είναι ζωτικής σημασίας. Στην παρούσα εργασία εξετάζονται τα επιθήματα *-it* της αλβανικής και *-ίτιδα* της νέας ελληνικής καθώς και οι όροι που κατασκευάζονται με τα επιθήματα αυτά, οι οποίοι στο πλαίσιο της ιατρικής ορολογίας δηλώνουν τη φλεγμονή κάποιας ανατομικής δομής. Η ανάλυση των 317 ιατρικών όρων στα αλβανικά αποκαλύπτει μια ισχυρή γλωσσική σχέση με την ελληνική γλώσσα να διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της αλβανικής ιατρικής ορολογίας. Η μελέτη αποδεικνύει πώς η επιρροή της ελληνικής διατηρείται και εξελίσσεται, αποτυπώνοντας τη δυναμική της ιατρικής γλώσσας στην περιοχή των Βαλκανίων.

The scientific suffixes *-it* in Albanian and *-ίτιδα* in Modern Greek: a comparative analysis

Evdhoksia Duko

ABSTRACT

Medical terminology is a crucial area of communication in the field of health, where accuracy and clarity are of vital importance. This paper examines the suffixes *-it* in Albanian and *-ίτιδα* in Modern Greek, as well as the terms constructed with these suffixes, which in the context of medical terminology denote the inflammation of an anatomical structure. The analysis of 317 medical terms in Albanian reveals a strong linguistic relationship, with the Greek language playing a central role in shaping Albanian medical terminology. The study demonstrates how Greek influence is maintained and developed, reflecting the dynamics of medical language in the Balkan region.

0 Εισαγωγή

Η ιατρική ορολογία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της επιστημονικής επικοινωνίας στον χώρο της υγείας, καθώς η ακρίβεια, η σαφήνεια και η μονοσημία των όρων είναι ζωτικής σημασίας για τη διάγνωση, τη θεραπεία και την έρευνα (Sager, 1990, σ. 5). Ειδικά στις βαλκανικές χώρες, όπου συνυπάρχουν διαφορετικές γλωσσικές και πολιτισμικές παραδόσεις, η διαμόρφωση και χρήση ιατρικών όρων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στη συγκριτική ανάλυση δύο μορφολογικών συστατικών

που συναντώνται στην ιατρική ορολογία των γλωσσών αυτών: του επιθήματος *-ίτιδα* στη νέα ελληνική (NE) και του επιθήματος *-it* στην αλβανική γλώσσα, τα οποία και τα δύο κατασκευάζουν όρους που δηλώνουν φλεγμονώδεις καταστάσεις.

Η κατάληξη *-ίτιδα* της NE έχει τις ρίζες της στην αρχαία ελληνική (ΑΕ) και ειδικότερα στο επίθημα *-ίτις*, το οποίο χρησιμοποιούνταν ήδη από την εποχή του Ιπποκράτη για την περιγραφή φλεγμονών ανατομικών δομών (Βαλεοντή, 2009). Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν όροι όπως *αρθρίτιδα*, *νεφρίτιδα* και *ηπατίτιδα*, οι οποίοι έχουν επιβιώσει σχεδόν αναλλοίωτοι στο πέρασμα των αιώνων, υποδηλώνοντας τη διαχρονική αξία και επιρροή της ελληνικής ιατρικής ορολογίας. Η χρήση του επιθήματος αυτού προσφέρει όχι μόνο πληροφορία για τη φύση της νόσου αλλά και για τη θέση της φλεγμονής, εξασφαλίζοντας έτσι τη διαφάνεια του όρου.

Αντίστοιχα, στην αλβανική γλώσσα, το επίθημα *-it* χρησιμοποιείται για τη δημιουργία όρων που δηλώνουν φλεγμονώδεις παθήσεις, όπως *gastrit*, *artrit*, *bronkit*, οι οποίοι αντιστοιχούν στους ελληνικούς όρους *γαστρίτιδα*, *αρθρίτιδα* και *βρογχίτιδα* αντίστοιχα. Η ανάλυση δείχνει ότι το μεγαλύτερο μέρος των αλβανικών όρων (~70%) έχει ελληνική προέλευση, ενώ το υπόλοιπο (~30%) προέρχεται από λατινικές ρίζες. Αυτή η επιρροή δεν είναι τυχαία αλλά αντανακλά το γεγονός ότι η ελληνική υπήρξε η κύρια πηγή επιστημονικής ορολογίας στην ευρύτερη περιοχή ιδίως στην ιατρική, με την αλβανική να δανείζεται και να προσαρμόζει αυτούς τους όρους τόσο φωνολογικά όσο και μορφολογικά.

Για την παρούσα εργασία αποδελτίωσα το αλβανικό λεξικό “Fjalor i terminologjisë mjekësore” των Velija, N. N., & Velija, N. A. (2013) καθώς και το “Fjalor i Shtjelluem i Gjuhë Shqipes - Mjekë” του Benedikt Dema (2015). Από τα λεξικά αυτά άντλησα συνολικά 317 ιατρικούς όρους με το επίθημα *-it*, το οποίο στην αλβανική ιατρική ορολογία αντιστοιχεί στο ελληνικό επίθημα *-ίτιδα*. Από την αποδελτίωση προέκυψε ότι: 222 όροι (~70%) είναι ελληνικής προέλευσης και 95 όροι (~30%) είναι λατινικής προέλευσης. Για τη μελέτη του ελληνικού επιθήματος *-ίτιδα* και τη λειτουργία του στην ιατρική ορολογία, βασίστηκα στην εργασία της Τατιάνας Βαλεοντή (2009), η οποία εξετάζει το επίθημα *-ίτις* / *-ίτιδα* στην ιατρική ορολογία της νέας ελληνικής και προσφέρει αναλυτικά στοιχεία για την ετυμολογία, τη γραμματική συμπεριφορά και τη χρήση του επιθήματος στη NE.

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να αναδείξει τις ομοιότητες, τις διαφορές και τις γλωσσικές εξελίξεις που σχετίζονται με αυτά τα επιστημονικά επιθήματα, συμβάλλοντας στην ευρύτερη κατανόηση της ορολογίας ως γλωσσικού φαινομένου.

1 Θεωρητικό Πλαίσιο

Η μελέτη της ορολογίας αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για την κατανόηση της

επιστημονικής γλώσσας, ιδίως όταν εξετάζονται εξειδικευμένα μορφήματα που μεταφέρουν σημασιολογικό φορτίο στο πλαίσιο της ιατρικής επικοινωνίας. Στην περίπτωση των επιθημάτων *-ίτιδα* στη ΝΕ και *-it* στην αλβανική, διαπιστώνεται ότι πρόκειται για υπολεξικές μονάδες που φέρουν σταθερό σημασιολογικό περιεχόμενο και κατασκευάζουν όρους που δηλώνουν την ύπαρξη φλεγμονής σε συγκεκριμένη ανατομική δομή (Βαλεοντή, 2009, σ. 57).

Η επιθηματοποίηση, δηλαδή η διαδικασία εφαρμογής επιθημάτων σε συστατικά με περιγραφική σημασία για τη δημιουργία νέων όρων, αποτελεί βασική μορφολογική στρατηγική σε πολλές γλώσσες ειδικής επικοινωνίας (Cabr , 1999). Το επίθημα *-ίτιδα*,  πως και το *-it*, ανήκουν στην κατηγορία των επιστημονικών επιθημάτων, τα οποία  χουν σημασιολογική οδηγία η οποία  ναι εν μερι οδηγητικού (γραμματικού) τύπου και εν μερι περιγραφικού και λειτουργούν ως ταξινομητές, αφού εντάσσουν την κατασκευασμένη λέξη σε μια τάξη, σε μια εννοιολογική κατηγορία (Corbin,  ροσεχώς), λ.χ. τα επιστημονικά επιθήματα *-ίτιδα* και *-it* εντάσσουν τους  ρους στην κατασκευή των οποίων μετέχουν στην τάξη των φλεγμονωδών παθήσεων.

Σ μφωνα με το θεωρητικό π άσιο της Κατασκευαστικής Μορφολογίας που ακολουθ με (Corbin 1987,  ροσεχώς) η επιθηματοποίηση αποτελεί μία απ  τις βασικές διαδικασίες παραγωγής  ρων και σχετίζεται με την εφαρμογή Κατασκευαστικών Κανόνων Λέξεων (ΚΚΛ), οι οποίοι ενσωματώνουν σημασιολογικές και μορφολογικές οδηγίες, ταξινομώντας τους  ρους ως  ρος τη λειτουργία και το εννοιολογικό τους πεδίο. Ο βασικός ΚΚΛ στην ορολογία  ναι εκείνος σ μφωνα με τον οποίο  να επίθημα εφαρμόζεται σε μια βάση που  ναι ουσιαστικό, το οποίο  χει περιγραφική σημασία και μ πορεί να  ναι ελεύθερο, π.χ. *αμυγδαλ(ή)*¹ → *αμυγδαλ-ίτιδα*, ή μη ελεύθερο π.χ. *amigdal-* → *amigdal-it*. Στη β' περίπτωση τα μη ελεύθερα συστατικά ονομάζονται αρχαιοσυστατικά, γιατί  ναι αρχαιοελληνικής ή λατινικής αρχής, τα οποία  χουν περιγραφική και υποαναφορική σημασία.² Ο παραπάνω

¹ Το κλιτικό επίθημα τοποθετείται σε παρένθεση, γιατί δεν μετέχει στην επιθηματοποίηση.

² Η υποαναφορική σημασία των αρχαιοσυστατικών οφείλεται στο  τι  ναι μη ελεύθερα συστατικά.

³  πως επισημαίνει η Cabr  (1999, σ. 227), η ελληνική *-μαζί* με τη λατινική *-* αποτελεί μία απ  τις πιο παραγωγικές γλώσσες-πηγές για τη δημιουργία  ρων στις ειδικές επιστημονικές γλώσσες, γεγονός που σχετίζεται άμεσα με τη μορφολογική τους συνέπεια και σημασιολογική διαφάνεια.

⁴ Παράλληλα, στην ιατρική εκπαίδευση η διδασκαλία της ετυμολογίας των  ρων ενισχύει την κατανόηση και απομνημόνευση,  ροσφέροντας στους φοιτητές  να εργαλείο για τη συστηματική προσέγγιση της ορολογίας.  πως υπογραμμίζεται απ  την Cabr  (1999, σ. 46), η αποτελεσματική και συστηματική εργασία στην ορολογία  ναι αδιανόητη χωρίς τη συμβολή των ειδικών του εκάστοτε επιστημονικού πεδίου, οι οποίοι διαθέτουν το απαραίτητο εννοιολογικό υπόβαθρο για την

ΚΚΛ μπορεί να παρασταθεί ως εξής:

$$[[X]_O (x)_{\text{επίθ.}}]_O$$

όπου X είναι η βάση, που είναι ουσιαστικό, και x είναι το επίθημα.

Το γεγονός ότι η αλβανική γλώσσα υιοθέτησε το ελληνικό μοντέλο επιθηματοποίησης, έστω και με φωνολογικές και μορφολογικές προσαρμογές, καταδεικνύει τη βαθιά επιρροή της ελληνικής γλώσσας στη βαλκανική ορολογία (Joseph, 2010, σ. 618). Η τυποποίηση της ορολογίας μέσω των επιθημάτων αυτών έχει ιδιαίτερη σημασία στην ιατρική πρακτική, διότι εξασφαλίζει τη συνέπεια και την ακρίβεια των διαγνώσεων. Για παράδειγμα, όροι όπως *ηπατίτιδα*, *γαστρίτιδα* ή *αρθρίτιδα* αναγνωρίζονται παγκοσμίως λόγω της διαχρονικής χρήσης τους. Αυτό καθιστά δυνατή την επικοινωνία μεταξύ επαγγελματιών υγείας διαφορετικών γλωσσικών και πολιτισμικών υποβάθρων, μειώνοντας τον κίνδυνο παρερμηνειών και διασφαλίζοντας την αποτελεσματική διαχείριση των περιστατικών (Pöschhacker, 2004, σ. 54).

2 Τα επιθήματα *-ίτιδα* και *-ίτ*

Η ελληνική γλώσσα κατέχει διαχρονικά κεντρική θέση στη διαμόρφωση της ιατρικής ορολογίας σε παγκόσμιο επίπεδο, προσφέροντας όχι μόνο λεξιλογικά στοιχεία αλλά και πρότυπα κατασκευής επιστημονικών όρων (Montgomery, 2000, σ. 12). Ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά μορφολογικά στοιχεία της ελληνικής ιατρικής ορολογίας είναι το επιστημονικό επίθημα *-ίτιδα*, το οποίο χρησιμοποιείται για να κατασκευάσει όρους που δηλώνουν φλεγμονή σε κάποια ανατομική δομή (Cabré 1999, σ. 230). Η επιλογή αυτού του επιθήματος για την περιγραφή των φλεγμονωδών παθήσεων αντανακλά μία πρώιμη προσπάθεια ταξινόμησης των νόσων με βάση τα παθογενετικά τους χαρακτηριστικά. Το φαινόμενο αυτό της μορφολογικής συνέπειας και διαφάνειας αποδεικνύει τη σημασία της ελληνικής ως γλώσσας-πηγής (source language) για την παγκόσμια ιατρική κοινότητα (Cabré, 1999, σ. 227)⁵.

Το επίθημα *-ίτιδα* της ΝΕ προέρχεται από το ΑΕ *-ίτις*, κατάληξη θηλυκών επιθέτων των αντίστοιχων αρσενικών σε *-ίτης*, το οποίο προέκυψε μέσω επανανάλυσης του *-της* σε

αναγνώριση της σκοπιμότητας των ορισμών και την ανάπτυξη εννοιολογικών συστημάτων. Η προσεκτική και μεθοδική ανάλυση των όρων με βάση τη δομή και την ετυμολογία τους δεν εξυπηρετεί μόνο την τυποποίηση, αλλά και τη βαθύτερη κατανόηση της επιστημονικής γνώσης, καθιστώντας την ορολογία εργαλείο μάθησης και επαγγελματικής επάρκειας.

⁵ Η τεχνική μετάφραση απαιτεί όχι μόνο την αναπαραγωγή του περιεχομένου, αλλά και τη χρήση των μορφών που θα ανέμενε ένας φυσικός αναγνώστης της γλώσσας-στόχου, γεγονός που προϋποθέτει γνώση της ορολογίας και ακρίβεια στη χρήση της (Cabré, 1999).

θέματα που έληγαν σε *-ι-*. Στη συνέχεια το επίθετο σε *-ίτης* ουσιαστικοποιήθηκε στο θηλυκό γένος μέσω του μεταπλάσμου (conversion), επειδή στην ΑΕ προσδιόριζε το ουσιαστικό νόσος, που είναι θηλυκό: ΑΕ *η άρθριτης νόσος* → *η άρθριτης* (Liddell & Scott, 1996). Το θέμα του μεταπλασμένου ουσιαστικού στη γενική πτώση είναι *αρθριτιδ-*, το οποίο έδωσε το ουσιαστικό *αρθρίτιδα* στη ΝΕ. Ωστόσο όλοι οι όροι που είναι κατασκευασμένοι με το επίθημα *-ίτιδα* δεν είχαν κατασκευαστεί στην ΑΕ· κατασκευάστηκαν σε ευρωπαϊκές γλώσσες κατά το ίδιο πρότυπο, π.χ. ΝΕ *αμυγδαλίτιδα* < γαλλ. amygdalite (1775) < γαλλ. amygdale 'αμυγδαλή, είδος αδένων' (1250) (Rey, 1992).

Σημαντικό είναι ότι ο όρος που κατασκευάζεται με το επίθημα *-ίτιδα* προσφέρει διττή πληροφορία: αφενός δηλώνει τον τύπο της παθολογίας (φλεγμονώδης νόσος) και αφετέρου υποδηλώνει το όργανο ή τον ιστό που πλήττεται (Βαλεοντή, 2009, σ. 64). Αυτό εξασφαλίζει τη λεξιλογική διαφάνεια και την ακρίβεια, δύο από τα βασικότερα χαρακτηριστικά που απαιτεί η επιστημονική ορολογία (Sager, 1990, σ. 104). Επί παραδείγματι, ο όρος *ωτίτιδα* πληροφορεί τον ιατρό τόσο για το γεγονός ότι πρόκειται για φλεγμονώδη κατάσταση όσο και για το ότι αφορά το αυτί (θέμα *ωτ-*). Η διαφάνεια αυτή καθιστά τους όρους αυτούς εύκολα αναγνωρίσιμους και ερμηνεύσιμους ακόμη και από μη ειδικούς.

Επίσης στην κατασκευή των όρων με το επιστημονικό επίθημα *-ίτιδα* στη ΝΕ παρατηρούνται δύο βασικοί τρόποι: η επιθηματοποίηση και η πολυλεκτική σύνθεση. Στην επιθηματοποίηση το επίθημα εφαρμόζεται απευθείας σε ένα ουσιαστικό-βάση με περιγραφική σημασία, π.χ. *ήπαρ* (θέμα *ηπατ-*) → *ηπατίτιδα*, *άρθρωση* → *αρθρίτιδα* (Βαλεοντή, 2009, σ. 58-59). Στην πολυλεκτική σύνθεση, ο όρος μπορεί να αποτελείται από περισσότερα από δύο συστατικά με περιγραφική σημασία, π.χ. *σκληροκοιδή απόφυση* → *σκληροκοιδήτιδα*. Οι μορφολογικές αυτές δομές ακολουθούν τους γενικούς κανόνες της νέας ελληνικής.

Παρ' όλα αυτά υπάρχουν και περιπτώσεις στις οποίες το επίθημα *-ίτιδα* έχει διατηρηθεί από παλαιότερη χρήση, παρόλο που η σχετική νόσος δεν είναι φλεγμονώδης. Ενδεικτικά αναφέρεται ο όρος *ραχίτιδα*, νόσος που αφορά τη διαταραχή της ανάπτυξης των οστών και όχι φλεγμονή (Βαλεοντή, 2009, σ. 66-67). Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν εξαιρέσεις στον κανόνα, χωρίς όμως να αποδυναμώνουν τη γενική ορολογική σταθερότητα του επιθήματος. Η σημασία του επιθήματος *-ίτιδα* στην ελληνική ιατρική ορολογία δεν περιορίζεται μόνο σε εθνικό επίπεδο. Η ΑΕ υπήρξε η κύρια πηγή για τη διαμόρφωση όρων στις λατινογενείς και γερμανικές γλώσσες της Ιατρικής, με αποτέλεσμα οι ίδιες βάσεις να εντοπίζονται σε όρους όπως *arthritis* (αγγλικά), *bronchite* (γαλλικά), *Nephritis* (γερμανικά), που φέρουν την ΑΕ καταγωγή τους (Montgomery, 2000, σ. 23). Αυτός ο διεθνής χαρακτήρας των όρων αποδεικνύει ότι η ελληνική δεν αποτελεί απλώς γλωσσικό υπόβαθρο, αλλά γλωσσικό

εργαλείο με συνεχιζόμενη επίδραση στην επιστημονική ορολογία.

Η αλβανική γλώσσα, ως μέλος της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας, παρουσιάζει σημαντικές επιρροές από τις γειτονικές γλώσσες, και ιδιαίτερα από την ελληνική και τη λατινική, τόσο στο κοινό λεξιλόγιο όσο και στο εξειδικευμένο επιστημονικό λεξιλόγιο (Hamp, 1994, σ. 65-67). Η ιατρική ορολογία στα αλβανικά αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της διαγλωσσικής αλληλεπίδρασης, με το επίθημα *-it* να κατέχει κεντρική θέση στην κατασκευή όρων που δηλώνουν φλεγμονώδεις καταστάσεις. Παρόλο που το αλβανικό *-it* εμφανίζεται ταυτόσημο ως προς τη λειτουργία του με το ελληνικό *-ίτιδα*, τα αρχαιοσυστατικά στα οποία εφαρμόζεται άλλοτε είναι ελληνικής προέλευσης όπως *gastrit* - *γαστρίτιδα*, *hepatit* - *ηπατίτιδα* και *artrit* - *αρθρίτιδα*, και άλλοτε λατινικής προέλευσης, όπως *sinusit* (< λατινικό *sinus*), *tonsilit* (< *tonsilla*) και *appendicit* (< *appendix*), καταδεικνύοντας την υβριδική φύση της αλβανικής επιστημονικής ορολογίας (Dema, 2015, σ. 448). Η ύπαρξη αυτών των κοινών όρων δεν είναι τυχαία, αλλά αντικατοπτρίζει τη βαθιά επίδραση της ελληνικής ιατρικής παράδοσης στην περιοχή των Βαλκανίων. Οι περισσότεροι αλβανικοί όροι προέρχονται από ευρωπαϊκές γλώσσες οι οποίες κατασκεύασαν ιατρικούς όρους με βάση αρχαιοσυστατικά είτε από την ΑΕ είτε από τη λατινική, η οποία είχε ήδη ενσωματώσει ελληνικούς ιατρικούς όρους κατά τη ρωμαϊκή περίοδο (Montgomery, 2000, σ. 21). Δηλ. η δομή της αλβανικής ιατρικής ορολογίας με το επίθημα *-it* παρουσιάζει δύο βασικές κατηγορίες: α) όρους ελληνικής προέλευσης και β) όρους λατινικής προέλευσης. Στην πρώτη κατηγορία, βρίσκουμε όρους όπως *gastrit* - *γαστρίτιδα*, *bronchit* - *βρογχίτιδα*, *kardit* - *καρδίτιδα*. Στη δεύτερη κατηγορία, περιλαμβάνονται όροι όπως *sinusit* 'ιγμορίτιδα', *tonsilit* 'αμυγαλίτιδα' και *appendicit* 'σκωληκοειδίτιδα', που έχουν λατινική προέλευση (Dema, 2015, σ. 112).

Η προσαρμογή των όρων στο φωνολογικό και μορφολογικό σύστημα κάθε γλώσσας αποτελεί έναν δεύτερο άξονα ενδιαφέροντος. Για παράδειγμα, στην αλβανική ο όρος *αμυγαλitis*/ NE *αμυγαλίτιδα*, συνώνυμο *tonsilit* 'αμυγαλίτιδα', αποδίδεται ως *amigdalit*, μέσω φωνολογικής απλοποίησης και μορφολογικής εξομάλυνσης: στον τύπο *amigdalit* έχει αποβληθεί μόνο το κλιτικό *-is* του όρου *αμυγαλitis*, και συνεπώς προκύπτει επίθημα *-it*. Επίσης ο όρος *αγγειίτιδα* αποδίδεται ως *angit*, με φυσιολογική συμπίκνωση στο σημείο ένωσης της βάσης με το επίθημα *-it* για λόγους αποφυγής της χασμωδίας. Αυτές οι αλλαγές υποδεικνύουν την τάση των γλωσσών να προσαρμόζουν τα δάνεια στις φωνολογικές και μορφολογικές τους απαιτήσεις (Velija & Velija, 2013, σ. 90), χωρίς να αλλοιώνεται το εννοιολογικό τους περιεχόμενο (Crystal, 2003, σ. 80).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι κατά τους Velija & Velija (2013) στην αλβανική γλώσσα εμφανίζεται το επίθημα *-it* και σε γεωλογικούς και ορυκτολογικούς όρους,

όπως *granitit* - *γρανίτης*, *bazaltit* - *βασάλτης*, *magnetitit* – *μαγνητίτης*, ωστόσο, στηριζόμενη σε σημασιολογικούς λόγους, θεωρώ ότι πρόκειται για διαφορετικό επίθημα, και για τον λόγο αυτό δεν θα ασχοληθώ περαιτέρω με το επίθημα αυτό.

Σε ένα παγκοσμιοποιημένο ιατρικό περιβάλλον, η χρήση διεθνώς κατανοητών όρων είναι απαραίτητη για την αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ επαγγελματιών υγείας. Η αλβανική γλώσσα, αν και δεν διαθέτει τον ίδιο βαθμό ιστορικής παραγωγής ιατρικής γνώσης όπως η ελληνική ή η λατινική, κατορθώνει να διατηρήσει γλωσσική αυτονομία μέσω φωνολογικών και μορφολογικών προσαρμογών, χωρίς να θυσιάζει την εννοιολογική ακρίβεια (Dema, 2015). Η υιοθέτηση ελληνικών όρων στην αλβανική ιατρική ορολογία δεν είναι μόνο προϊόν ιστορικών πολιτισμικών επαφών αλλά και αποτέλεσμα της ανάγκης για τυποποίηση της επιστημονικής γλώσσας (Sager, 1990, σ. 80).

Το αλβανικό επίθημα *-it* αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα γλωσσικής προσαρμογής και διαγλωσσικού δανεισμού που διατηρεί ταυτόχρονα διεθνή αναγνωρισιμότητα και τοπική γλωσσική ταυτότητα. Η σύγκριση με το ελληνικό *-ίτιδα* αποκαλύπτει βαθιές ομοιότητες αλλά και ιδιαίτερες διαφορές που καθιστούν τις δύο γλώσσες πλούσια πεδία για τη μελέτη της επιστημονικής ορολογίας.

3 Συγκριτική Ανάλυση των Όρων: Δομή, Σημασία και Γλωσσικές Προσαρμογές

Η συγκριτική ανάλυση των ιατρικών όρων με το επίθημα *-ίτιδα* στη νέα ελληνική και *-it* στην αλβανική αποκαλύπτει σημαντικές ομοιότητες αλλά και διαφορές, π.χ. η διαφορά στο γένος των όρων που κατασκευάζουν τα επιθήματα στις δύο γλώσσες, θηλυκά ουσιαστικά στη ΝΕ και αρσενικά στην αλβανική.

Η βασική μορφολογική ομοιότητα ανάμεσα στις δύο γλώσσες εντοπίζεται στο γεγονός ότι και οι δύο χρησιμοποιούν ένα σταθερό επίθημα για να κατασκευάσουν όρους που δηλώνουν φλεγμονή. Η χρήση αυτών των επιθημάτων εξασφαλίζει τη διαφάνεια και τη μονοσημία των όρων, καθώς παρέχει ταυτόχρονα πληροφορία για τη φύση της πάθησης (φλεγμονή) και για τη θέση της στο ανθρώπινο σώμα (Sager, 1990, σ. 42).

Στο επίπεδο της δομής, στη ΝΕ η κατάληξη *-ίτιδα* εφαρμόζεται είτε απευθείας σε ουσιαστικά που δηλώνουν το πάσχον όργανο (π.χ. *ήπαρ* (θέμα *ηπατ-*) → *ηπατίτιδα*, *άρθρωση* → *αρθρίτιδα*) είτε σε πολυλεκτικά σύνθετα που περιλαμβάνουν περισσότερα από ένα λεξικά στοιχεία (π.χ. *σκωληκοειδής απόφυση* → *σκωληκοειδίτιδα*) (Βαλεοντή, 2009, σ. 64). Οι περισσότεροι όροι διατηρούν αυστηρή μορφολογική συνοχή, τηρώντας τους κανόνες κατασκευής της ελληνικής γλώσσας (Τριανταφυλλίδης, 1998). Στην αλβανική γλώσσα, η

μορφολογική δομή των αντίστοιχων όρων παρουσιάζει μια τάση προς απλοποίηση, με αφαίρεση του κλιτικού επιθήματος ή αποφυγή της χασμωδίας. Για παράδειγμα, ο ελληνικός όρος *αμυγδαλίτιδα* μετατρέπεται σε *amigdalit* στα αλβανικά, ενώ η *αγγειίτιδα* αποδίδεται ως *angit*.

Σε επίπεδο σημασίας, οι όροι των δύο γλωσσών φέρουν παρόμοιο εννοιολογικό φορτίο, αποδίδοντας με σαφήνεια το φαινόμενο της φλεγμονής σε συγκεκριμένο ιστό ή όργανο. Οι περισσότερες από τις βάσεις των όρων είναι ελληνικής προέλευσης, όπως *gastrit* 'γαστρίτιδα', *hepatit* 'ηπατίτιδα', *dermit* 'δερματίτιδα', γεγονός που επιβεβαιώνει την ιστορική κυριαρχία της ελληνικής ιατρικής ορολογίας στον βαλκανικό χώρο (Montgomery, 2000, σ. 21). Παράλληλα, η λατινική συμβολή είναι εμφανής σε όρους όπως *sinusit* (< *sinus*), *tonsilit* (< *tonsilla*), *appendicit* (< *appendix*), υποδηλώνοντας τη διαχρονική επιρροή της λατινικής ως γλώσσας της δυτικής ιατρικής επιστήμης (Velija & Velija, 2013).

Στην ελληνική, η κατάληξη *-ίτιδα* συνεχίζει να χρησιμοποιείται για τη δημιουργία νέων όρων που ανταποκρίνονται σε σύγχρονες ιατρικές ανάγκες, όπως η *φλεβίτιδα* ή η *σιγμοειδίτιδα* (Βαλεοντή, 2009). Η αλβανική, αντιθέτως, αν και διατηρεί τη χρήση του *-it* για νέες φλεγμονώδεις παθήσεις, εμφανίζει μικρότερη τάση για την αυτόνομη δημιουργία νέων όρων, υιοθετώντας συχνά τους διεθνείς αγγλικούς όρους αυτούσιους (Velija & Velija, 2013, σ. 67-68). Αυτό αντικατοπτρίζει τη γενικότερη πρόκληση μικρότερων γλωσσών να αντεπεξέλθουν στον ρυθμό της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου (Crystal, 2003, σ. 80).

Η συγκριτική αυτή προσέγγιση υπογραμμίζει την ανάγκη για διαγλωσσική συνέπεια και την ανάπτυξη κοινών ορολογικών βάσεων, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της ιατρικής εκπαίδευσης, της μετάφρασης και της κλινικής πράξης (Pöschhacker, 2004, σ. 218). Η ύπαρξη διεθνώς κατανοητών όρων ενισχύει τη συνεργασία και την κινητικότητα μεταξύ των επαγγελματιών υγείας, ενώ η καλλιέργεια της επίγνωσης των ετυμολογικών και σημασιολογικών διαφορών συμβάλλει στην αποφυγή παρερμηνειών και λαθών στη χρήση της ορολογίας (Sager, 1990, σ. 117).

4 Χρησιμότητα της έρευνας

Η κατανόηση της δομής, της σημασίας και της ετυμολογίας των επιθημάτων *-ίτιδα* και *-it* έχει ουσιαστική πρακτική αξία, ιδίως στο πεδίο της ιατρικής μετάφρασης και επικοινωνίας. Η σωστή απόδοση των ιατρικών όρων σε πολυγλωσσικά περιβάλλοντα διασφαλίζει την ακρίβεια στη διάγνωση, τη θεραπεία και την κλινική συνεργασία (Pöschhacker, 2004, σ. 219). Η ορολογική συνέπεια είναι ζωτικής σημασίας στη μετάφραση εγχειριδίων, οδηγιών φαρμάκων και ιατρικών φακέλων, όπου η σύγχυση μεταξύ μορφολογικά παρόμοιων όρων

μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρά λάθη (Sager, 1990, σ. 117). Η σημασία της ετυμολογικής διερεύνησης των επιθημάτων αυτών επεκτείνεται και στο πεδίο της ορολογικής εκπαίδευσης και της μετάφρασης. Η γνώση της ιστορικής εξέλιξης και της διαγλωσσικής σχέσης των όρων μπορεί να βελτιώσει την ακρίβεια των μεταφράσεων και να υποστηρίξει τη διαπολιτισμική κατανόηση (Pöschhacker, 2004, σ. 219).

Παράλληλα, στην ιατρική εκπαίδευση, η διδασκαλία της ετυμολογίας, της σημασίας και του τρόπου κατασκευής των όρων ενισχύει την κατανόηση και απομνημόνευση, προσφέροντας στους φοιτητές ένα εργαλείο για τη συστηματική προσέγγιση της ορολογίας (Cabré, 1999). Τέλος, η χρήση κοινών όρων με ελληνική ή λατινική βάση διευκολύνει την επικοινωνία σε διεθνές επίπεδο, μειώνοντας τα γλωσσικά εμπόδια και συμβάλλοντας στη βελτίωση των υπηρεσιών υγείας σε επίπεδο επικοινωνίας (Montgomery, 2000, σ. 34).

Η μελέτη αυτών των επιθημάτων είναι σημαντική για τρεις βασικούς λόγους. Πρώτον, συμβάλλει στην κατανόηση της ιστορικής εξέλιξης της ιατρικής ορολογίας στα Βαλκάνια και της γλωσσικής διασύνδεσης ανάμεσα στις γλώσσες της περιοχής (Joseph, 2010, σ. 619). Δεύτερον, αναδεικνύει τη σημασία της ορολογικής συνέπειας και ακρίβειας, ιδιαίτερα σε τομείς όπως η μετάφραση ιατρικών κειμένων, όπου οι διαφορές στη μορφολογία και τη σημασία μπορεί να οδηγήσουν σε σοβαρές παρανοήσεις. Τρίτον, η ανάλυση αυτών των όρων έχει εφαρμογές στην ιατρική εκπαίδευση, όπου η διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης διδασκαλίας (Pöschhacker, 2004, σ. 163).

5 Συμπεράσματα και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η παρούσα συγκριτική ανάλυση των επιθημάτων *-ίτιδα* της ΝΕ και *-it* της αλβανικής αποκάλυψε την ισχυρή επίδραση της ΑΕ στην επιστημονική ορολογία της αλβανικής, ιδίως στον τομέα της ιατρικής. Η κοινή λειτουργία των επιθημάτων αυτών αποδεικνύει τη δύναμη των γλωσσικών δανείων και τη σημασία της τυποποιημένης ορολογίας για την ορθή επιστημονική επικοινωνία.

Για το μέλλον, προτείνεται η επέκταση της έρευνας α) και στην ορυκτολογία, β) σε άλλες βαλκανικές γλώσσες (λ.χ. σερβικά, βουλγαρικά, ρουμανικά), η καταγραφή και τυποποίηση όρων με βάση τα διεθνή πρότυπα ISO 1087 (ISO, 2019) και η δημιουργία δίγλωσσων ή πολύγλωσσων ιατρικών λεξικών με έμφαση στα αρχαιοσυστατικά και στα επιστημονικά επιθήματα για την κατανόηση και χρήση της επιστημονικής γλώσσας.

Βιβλιογραφία

Βαλεοντή, Τ. (2009). Η παραγωγική κατάληξη *-ίτις/-ίτιδα* στην ιατρική ορολογία. *Πρακτικά του 7ου Συνεδρίου ΕΛΕΤΟ: Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*, Αθήνα, 56–69.

- Cabré, M. T. (1999). *La Terminologie - Théorie, méthode et applications*. John Benjamins Publishing.
- Corbin, D. (1987/1991). *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique* (Vols. 1–2). Max Niemeyer Verlag / Presses Universitaires de Lille.
<https://books.openedition.org/septentrion/124160>
- Crystal, D. (2003). *English as a global language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Dema, B. (2015). *Fjalor i Shtjelluem i Gjuhë Shqipes – Mjeki* [Λεξικό της ανεπτυγμένης αλβανικής γλώσσας – Ιατρική]. ISKK.
- Hamp, E. (1994). The position of Albanian. In R. E. Asher (Ed.), *The encyclopedia of language and linguistics* (Vol. 1, pp. 103–105). Pergamon Press.
- International Organization for Standardization (ISO). (2019). *ISO 1087:2019 – Terminology work and terminology science—Vocabulary*. ISO
- Jouanna, J. (1999). *Hippocrates*. Johns Hopkins University Press.
- Joseph, B. (2010). Language contact in the Balkans. In *The handbook of language contact* (pp. 618–633). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444318159.ch30>
- Liddell H. & Scott R. 1996. *A Greek-English Lexicon*. Oxford University Press.
https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq
- Montgomery, S. (2000). *Science in translation: Movements of knowledge through cultures and time*. University of Chicago Press.
- Pöschhacker, F. (2004). *Introducing interpreting studies*. Routledge.
- Rey, A. (1992). *Dictionnaire historique de la langue française*. Le Robert.
- Sager, J. C. (1990). *A practical course in terminology processing*. John Benjamins Publishing.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1998). *Νεοελληνική γραμματική (αναπροσαρμογή)*. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (ΟΕΔΒ).
- Velija, N. N., & Velija, N. A. (2013). *Fjalor i terminologjisë mjekësore* [Λεξικό ιατρικής ορολογίας]. Infbotues.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παραδείγματα όρων με ελληνική προέλευση

Όρος (Αλβανικά)	Όρος (Ελληνικά)	Ουσιαστικό-Βάση (Ελληνικός Όρος)
Adenit	Αδενίτιδα	Αδένας
Blefarit	Βλεφαρίτιδα	Βλέφαρο
Dermatit	Δερματίτιδα	Δέρμα
Encefalit	Εγκεφαλίτιδα	Εγκέφαλος
Esophagit	Οισοφαγίτιδα	Οισοφάγος
Glosit	Γλωσσίτιδα	Γλώσσα
Mastit	Μαστίτιδα	Μαστός
Meningjit	Μηνιγγίτιδα	Μήνιγγα
Miokardit	Μυοκαρδίτιδα	Μυοκάρδιο
Neurit	Νευρίτιδα	Νεύρο
Otofaringit	Ωτοφαρυγγίτιδα	Ούς (θέμα ωτ-) + Φάρυγγας
Proktit	Πρωκτίτιδα	Πρωκτός

Παραδείγματα Ιατρικών Όρων με Λατινική Προέλευση

Όρος (Αλβανικά)	Όρος (Ελληνικά)	Ουσιαστικό-Βάση (Λατινικός Όρος)
Appendicit	Σκωληκοειδίτιδα	Appendix
Conjunctivit	Επιπεφυκίτιδα	Conjunctiva
Nasit	Ρινίτιδα	Nasus
Oculit	Οφθαλμίτιδα	Oculus
Pulmonit	Πνευμονίτιδα	Pulmo
Sinusit	Ιγμορίτιδα	Sinus
Tonsilit	Αμυγδαλίτιδα	Tonsilla
Uveit	Ραγοειδίτιδα	Uvea

Συγκριτικός Πίνακας Ιατρικών Όρων με Επίθημα -it/-ίτιδα (Α-Ω)

Αλβανικός Όρος	Ελληνικός Όρος	Σημασία	Γλωσσική Προέλευση
Adenit	Αδενίτιδα	Φλεγμονή αδένων	Ελληνική (αδεν-)
Appendicit	Σκωληκοειδίτιδα	Φλεγμονή σκωληκοειδούς απόφυσης	Λατινική (appendix)

Artrit	Αρθρίτιδα	Φλεγμονή αρθρώσεων	Ελληνική (αρθρ-)
Bronkit	Βρογχίτιδα	Φλεγμονή βρόγχων	Ελληνική (βρογχ-)
Endometrit	Ενδομητρίτιδα	Φλεγμονή ενδομητρίου	Ελληνική (ενδο- + μητρ-)
Faringit	Φαρυγγίτιδα	Φλεγμονή φάρυγγα	Ελληνική (φαρυγγ-)
Gastrit	Γαστρίτιδα	Φλεγμονή στομάχου	Ελληνική (γαστρ-)
Hepatit	Ηπατίτιδα	Φλεγμονή ήπατος	Ελληνική (ηπατ-)
Kardit	Καρδίτιδα	Φλεγμονή καρδιάς	Ελληνική (καρδ-)
Oculit	Οφθαλμίτιδα	Φλεγμονή οφθαλμού	Λατινική (oculus)
Otit	Ωτίτιδα	Φλεγμονή αυτιού	Ελληνική (ωτ-)
Pankreatit	Παγκρεατίτιδα	Φλεγμονή παγκρέατος	Ελληνική (παγκρεατ-)
Perikardit	Περικαρδίτιδα	Φλεγμονή περικαρδίου	Ελληνική (περικαρδ-)
Pulmonit	Πνευμονίτιδα	Φλεγμονή πνευμόνων	Λατινική (pulmo)
Rinit	Ρινίτιδα	Φλεγμονή μύτης	Ελληνική (ριν-)
Sinuzit	Ιγμορίτιδα	Φλεγμονή ιγμορείου	Λατινική (sinus)
Tonsilit	Αμυγδαλίτιδα	Φλεγμονή αμυγδαλών	Λατινική (tonsilla)

Ευδοξία Ντούκο

Φοιτήτρια του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού

Πανεπιστημιακό Κολέγιο «Λόγος» (Αλβανία)

Ηλ-ταχ.: evdhoksia.duko@s.kulogos.edu.al

5 Σύγκριση του επιθήματος -ωμα με το αλβανικό -omë

Θοδωρούλα Γκούτζου Ματούση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη μορφολογική και σημασιολογική συμπεριφορά του επιστημονικού επιθήματος -omë στην αλβανική ιατρική ορολογία σε σύγκριση με το αντίστοιχο ελληνικό επίθημα -ωμα της νέας ελληνικής, σύμφωνα με το μοντέλο της D. Corbin (1987, προσεχώς). Βασίζεται σε σώμα (corpus) 128 ιατρικών όρων, 13 από τους οποίους έχουν λατινική βάση, π.χ. *papilloma*, *granuloma*, *fibroma*, που συλλέχθηκαν μέσω συνεντεύξεων με γιατρούς και από το αλβανικό ιατρικό λεξικό των Qiriazati, Minga & Andoni (1975). Η εργασία αναδεικνύει τη σημασία της μορφολογικής και σημασιολογικής ανάλυσης των επιθημάτων -ωμα και -omë στη μελέτη της ιατρικής ορολογίας, και τονίζει τη συμβολή της αρχαίας ελληνικής στη σύγχρονη διεθνή επιστημονική ορολογία καθώς και την επίδραση της γλωσσικής δανειοδότησης στη συγκρότηση της ειδικής ορολογίας.

Comparison of the suffix -ωμα with the Albanian suffix -omë

Thodoroula Goutzou Matousi

ABSTRACT

This study examines the morphological and semantic behavior of the scientific suffix -omë in Albanian medical terminology, in comparison with the corresponding suffix -ωμα in Modern Greek, based on the theoretical framework of D. Corbin (1987, forthcoming). The analysis is based on a corpus of 128 medical terms, 13 of which have Latin origin, such as: *papilloma*, *granuloma*, *fibroma* collected through interviews with specialized physicians and from the Albanian medical dictionary compiled by Qiriazati, Minga, & Andoni (1975). This paper underscores the importance of a morphological and semantic analysis of suffixes -ωμα and -omë in the study of medical terminology, emphasizing the significant contribution of Ancient Greek to modern international scientific vocabulary and the influence of language borrowing in the construction of specialized terminology.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία εξετάζει την κατασκευή των όρων της αλβανικής με το επιστημονικό επίθημα -omë και συγκρίνει μορφολογικά και σημασιολογικά τους όρους που κατασκευάζει το -omë της αλβανικής με τους όρους που κατασκευάζει το αντίστοιχο επιστημονικό επίθημα -ωμα της νέας ελληνικής (ΝΕ), με βάση το μορφολογικό μοντέλο της D. Corbin (1987/1991 και προσεχώς). Οι όροι, αν και στο λεξικό ιατρικών όρων της αλβανικής των Qiriazati, Minga & Andoni (1975) λημματογραφήθηκαν με τη μορφή -oma, πιθανότατα επειδή καταγράφηκαν

απευθείας από ευρωπαϊκές γλώσσες, προτίμησα τη μορφή -omë, μορφή που αποτελεί προσαρμογή του -oma στο κλιτικό σύστημα της αλβανικής κατά πτώση και αριθμό.

Η έρευνα βασίζεται σε σώμα 128 όρων της αλβανικής που συλλέχθηκαν από συνεντεύξεις με ειδικούς γιατρούς και από δύο αλβανικά λεξικά ιατρικών όρων. Σημειώνεται ότι στην εργασία αυτή θα θεωρηθεί ελληνικής αρχής κάθε όρος ή συστατικό (λεξικό μόρφημα ή επίθημα) που είτε προέρχεται από την αρχαία ελληνική (ΑΕ) είτε προέρχεται από σύγχρονη ευρωπαϊκή γλώσσα στην οποία κατασκευάστηκε με ΑΕ συστατικά είτε, τέλος, προέρχεται από τη λατινική, η οποία τα δανείστηκε από την ΑΕ με τη μορφή άμεσων δανείων. Αποδελτίωσα:

α) Τα λήμματα με το επίθημα -omë της μακροδομής του ιατρικού λεξικού των Qiriazati, Minga & Andoni (1975), π.χ. *akantoma* (αλβ.) < *acanthoma*, *adenokarcinoma* (αλβ.) < *adenocarcinoma*.

β) Το κείμενο της προφορικής συνέντευξης με τη γυναικολόγο-χειρουργό Ιουλία Μίγιο, τον ειδικό παθολόγο Μάξιμο Γκούτζο και τον ακτινολόγο Τζερίλ Μπεκίρι.

γ) Προφορική συνέντευξη με τη δρ Αντέλα Βούλης, της οποίας η δ.δ. (2019) εξετάζει τα λόγια στοιχεία που δανείστηκε η αλβανική από την ελληνική μέσω ευρωπαϊκών γλωσσών.

Η επεξεργασία του υλικού οργανώθηκε με βάση α) την κατηγορία του όρου, που είναι ουσιαστικά, και β) την ετυμολογία: πρόκειται για αλβανικούς ιατρικούς όρους που αποτελούνται από ένα συστατικό είτε ΑΕ είτε λατινικής προέλευσης, τα οποία ονομάζονται αρχαιοσυστατικά (Corbin προσεχώς) και το επιστημονικό επίθημα -omë. Επίσης οι όροι σχετίζονται κατά κύριο λόγο με Α) νεοπλασματικές καταστάσεις, π.χ. *adenoma*, *lipoma*, *fibrosarcoma*, Β) παθολογικά μορφώματα ή κυστικούς σχηματισμούς, π.χ. *cystoma*, *hematoma*. Για τη μελέτη του επιστημονικού επιθήματος -ωμα της ΝΕ στηρίζομαι στην εργασία των Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2003). Η μελέτη αναδεικνύει τη συμβολή της ΑΕ στην παγκόσμια ιατρική ορολογία. Το -ωμα αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα δανεισμού και κατασκευής όρων με ρίζες στην ΑΕ και με ευρεία διάδοση στη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

1 Τα επιθήματα -ωμα/-omë στους ιατρικούς όρους

1.1 Προέλευση του επιθήματος -ωμα

Στην ΑΕ δεν φαίνεται να υπήρχε επίθημα -ωμα, το οποίο προέκυψε αργότερα με επανανάληψη από ρήματα σε -όω στα οποία εφαρμόστηκε το επίθημα -μα, με το οποίο κατασκευάζονται ουσιαστικά που δηλώνουν το αποτέλεσμα της ενέργειας του ρήματος, π.χ.

στέφαν-ος → στεφαν-ό-ω → στεφάν-ω-μα (Αναστασιάδη- Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2003). Κατά την επανάλυση του συμπλέγματος -ω-μα, το -ω εκλήφθηκε ως μέρος του επιθήματος και όχι ως τμήμα του ρηματικού θέματος, π.χ. ΑΕ *σάρκα* → *σαρκόω* → *σάρκω-μα* αλλά ΝΕ *σάρκα* → *σάρκ-ωμα*, *καρκίνος* → *καρκίν-ωμα*. Στη μεγάλη πλειονότητα των όρων η ονοματική βάση (Οβ) προκύπτει μέσω της αναγνώρισης του ΑΕ αρχαιοσυστατικού (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1997), π.χ. *melanoma* ‘μελάνωμα’ (*μέλας*, θέμα *μελαν-* + *-ωμα*). Ωστόσο στη ΝΕ (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2003), το επίθημα *-ωμα* εμπλέκεται και σε φαινόμενα έμμεσου μεταφραστικού δανεισμού, ιδίως στον τομέα της ιατρικής ορολογίας. Ο μεταφραστικός δανεισμός (*calque*) αποτελεί μορφή γλωσσικού δανεισμού κατά τον οποίο η ξένη λέξη ή έκφραση δεν αποτελεί αντικείμενο δανεισμού ως έχει, αλλά αποδίδεται μορφολογικά και σημασιολογικά στη γλώσσα υποδοχής μέσω της μετάφρασης του λεξικού συστατικού, π.χ. *fibr-oma* < λατ. *fibra* ‘ίνα’ + επίθημα *-oma*, που αποδίδεται ως *ίνωμα*, μέσω της βάσης *fibr-* ‘ίν(α)’ και του επιθήματος *-ωμα*. Η διαδικασία αυτή αποτελεί ενδογλωσσική απόδοση βασισμένη στη διαγλωσσική σημασιολογική ισοδυναμία. Το αποτέλεσμα είναι ένας όρος πλήρως ενταγμένος στο μορφολογικό σύστημα της ΝΕ, που ωστόσο διατηρεί την εννοιολογική του αντιστοιχία με το λατινογενές πρότυπο.

1.2 Προέλευση του επιθήματος -omē

Η μελέτη επικεντρώνεται στην καταγραφή και ανάλυση 128 όρων της αλβανικής που περιέχουν το επιστημονικό επίθημα *-omē*, το οποίο αποτελεί δάνειο από το ΑΕ *-ωμα* μέσω των ευρωπαϊκών γλωσσών. Στη λατινική επιστημονική γλώσσα το ΑΕ *-ωμα* μεταγράφηκε ως *-oma*, και από εκεί πέρασε στις ευρωπαϊκές γλώσσες και στη διεθνή ιατρική ορολογία, π.χ. αγγλικά *melanoma* (ΑΕ *μέλας* ‘μαύρος’ + *-ωμα*), γαλλικά *sarcome*, γερμανικά *Karzinome*, ιταλικά *adenoma* κ.ά. Στη συνέχεια πέρασε και στην αλβανική, κυρίως μέσω της διεθνούς ιατρικής ορολογίας. Στην αλβανική βρίσκουμε όρους όπως *karcinomë* ‘καρκίνωμα’, *sarkomë* ‘σάρκωμα’, *adenomë* ‘αδένωμα’, *limfomë* ‘λέμφωμα’. Ο δανεισμός αφορούσε τη μορφή, τη σημασία και τη χρήση του επιθήματος ως τυποποιημένου συστατικού για την ονομασία όρων που αναφέρονται σε όγκους. Από τα 128 λήμματα τα 9 αποτελούνται από αρχαιοσυστατικά λατινικής προέλευσης, π.χ. *adipomë*, *fibromë*, *tuberkulomë*, ενώ τα 119 από αρχαιοσυστατικά ΑΕ προέλευσης. Τα δεδομένα αυτά αποτέλεσαν τη βάση για τη μελέτη του επιθήματος *-omē*, από μορφολογική και σημασιολογική άποψη.

1.3 Η ταυτότητα των επιθημάτων -ωμα και -omē

Τα επιθήματα *-ωμα* της ΝΕ και *-omē* της αλβανικής ειδικά στην ιατρική ορολογία διαθέτουν σαφή ταυτότητα, η οποία έχει διαμορφωθεί ιστορικά, σημασιολογικά και μορφολογικά. Ακολουθώντας το θεωρητικό πρότυπο της Κατασκευαστικής Μορφολογίας της Corbin

(προσεχώς), το σημαίνον του επιθήματος είναι η ίδια η μορφή /'oma/ -ωμα και /'omə/ -omə, δηλαδή η φωνολογική και γραφηματική του έκφραση. Από την άλλη, το σημαινόμενο είναι η σημασιολογική οδηγία του. Τα επιστημονικά επιθήματα έχουν σημασιολογική οδηγία η οποία είναι ενμέρει οδηγητικού (γραμματικού) τύπου και ενμέρει περιγραφικού και λειτουργούν ως ταξινομητές, αφού εντάσσουν την κατασκευασμένη λέξη σε μια τάξη, π.χ. οι όροι *αδέν-ωμα* και *aden-omə* ταξινομούνται στην τάξη των όγκων.

2 Μορφολογική ανάλυση

2.1 Μορφολογική ανάλυση του -ωμα

Το επίθημα -ωμα χρησιμοποιείται συστηματικά για την κατασκευή ουσιαστικών ουδέτερου γένους που δηλώνουν όγκους. Οι όροι κατασκευάζονται με την εφαρμογή του εξής Κανόνα Κατασκευής Λέξεων (Corbin 1987): $[[X]_{o/e} (x)επιθ.]_o$, όπου ένα επιστημονικό επίθημα εφαρμόζεται σε μια ονοματική βάση (ΟΒ)¹ και κατασκευάζει ουσιαστικά, π.χ. *λίπος* → *λίπωμα*.

Σύμφωνα με τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2003) το επίθημα εφαρμόζεται κυρίως σε απλά ονοματικά και επιθετικά θέματα τόσο στην ΑΕ όσο και στη ΝΕ: *ΝΕ καρκίνος* → *καρκίνωμα*, *ΑΕ/ΝΕ λευκός* → *λεύκωμα*. Ωστόσο για τη δεύτερη περίπτωση θα μπορούσε να προταθεί ότι το -ωμα εφαρμόζεται σε ουσιαστικοποιημένη μορφή του επιθέτου μέσω της διαδικασίας του μεταπλάσμου (conversion), δηλ. *λευκός*_Ε → *λευκό*_Ο → *λεύκωμα*. Πιο σπάνια απαντά και σε παράγωγα, λ.χ. *πελ-ι-ός* → *πελίωμα*, ή σύνθετα, λ.χ. *λεμφαδένας* → *λεμφαδένωμα*. Παράλληλα, το -ωμα κατασκευάζει όρους που λειτουργούν ως β' συνθετικά σε ιατρικούς όρους, π.χ. *οστεοσάρκωμα*, *ινομύωμα*, *αιμαγγείωμα*, ή ως βάση σε προθήματα, π.χ. *υπερσάρκωμα*, *υποκαρκίνωμα*. Η επιθηματοποίηση χρησιμοποιείται και στις ευρωπαϊκές γλώσσες μεταξύ αυτών και στην αλβανική για την κατασκευή όρων που αναφέρονται σε όγκο, π.χ. *sarcomë*, όπου το επιστημονικό επίθημα -omë εφαρμόζεται στο αρχαιοσυστατικό *sarc-*.

Η προθηματοποίηση είναι λιγότερο συχνή στη δημιουργία όρων με -ωμα και συμβαίνει μετά την επιθηματοποίηση· για τον λόγο αυτό δεν θα μας απασχολήσει περαιτέρω, π.χ. *μετα-καρκίνωμα* (δευτερογενής όγκος), *υπο-αδένωμα* (μικροί σχηματισμοί σε ορισμένα συστήματα).

Τέλος, οι επιθηματοποιημένοι όροι μπορούν να κατασκευάζουν πολυλεκτικά σύνθετα, όπως: *πολυμορφικό καρκίνωμα*, *λεμφοκοκκικό σάρκωμα*, *μεταστατικό καρκίνωμα*.

¹ Με τον όρο ονοματική βάση αναφερόμαστε σε ουσιαστικό ή επίθετο που αναλαμβάνει τον ρόλο της βάσης στην οποία θα εφαρμοστεί το επίθημα.

2.2 Μορφολογική ανάλυση του -omë

Το επίθημα -omë δεν καταγράφεται στις βασικές γραμματικές και στη μορφολογία της αλβανικής γλώσσας (*Γραμματική της Αλβανικής Γλώσσας* «Gramatikë e Gjuhës Shqipe I» (1995), Buxheli (1983) και Çerani (2005)). Ωστόσο στο λεξικό του Ndreca (2007: 92-95)² είναι καταγεγραμμένοι 15 όροι, π.χ.

adenomë,-a f.³ (gr. ἀδὴν 'gjëndër' + prap. -ωμα - tumor) mjek.⁴ tumor epitelial beninj me ndërtim gjëndëror. 'καλοήθης επιθηλιακός όγκος με αδενική δομή'

hemangiom/ë,-a f. (gr. αἷμα 'gjak' + αγγείον 'enë' + -ωμα - tumor) mjek. tumor beninj i përbërë nga enët e gjakut të porsaformuara dhe të zgjeruara 'καλοήθης αγγειακός όγκος'

melanom/ë,-a f. (gr. μέλας 'i zi, i errët' + -ωμα - tumor) mjek. tumor i përbërë nga qeliza të pigmentuara me melaninë (pigment i zi) 'όγκος που προέρχεται από μελανοκύτταρα'

osteom/ë,-a f. (gr. οστέον 'kockë' + -ωμα - tumor) mjek. tumor kockash, tumor i përbërë nga inde kockore 'όγκος των οστών'

endotelium/ë,-a f. (gr. ένδον 'i brendshëm' + lat. tela 'ind' + -ωμα - tumor)⁵ mjek. tumor me prejardhje nga shtresa 'όγκος που προέρχεται από ενδοθηλιακά κύτταρα', endoteliale e enëve të gjakut, e enëve limfatike ose e zgavrave seroze 'όγκος του ενδοθηλίου των αγγείων'

Στην αλβανική, η Οβ είναι δεσμευμένη λεξική μονάδα, αλλά χρησιμοποιείται ως τμήμα ιατρικών όρων που δηλώνουν όγκους ή καρκινικές αναπτύξεις. Την ίδια λειτουργία έχει η βάση και στη λατινική ιατρική ορολογία. Στο θεωρητικό πλαίσιο της Corbin (προσεχώς) που ακολουθούμε, τα συστατικά αυτά ονομάζονται αρχαιοσυστατικά, έχουν περιγραφική σημασία και, επειδή δεν είναι ελεύθερες λεξικές μονάδες, έχουν και υποαναφορική σημασία. Δηλ. η αλβανική αλλά και άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες για την κατασκευή των όρων αυτών δεν χρησιμοποιούν ως Οβ τη λεξική μονάδα που έχουν στη νόρμα αλλά τα αρχαιοσυστατικά της γλώσσας τους, π.χ. aden-omë και όχι *gjender-ore ή *gjender-omë.

² Η πληροφορία από τη δ.δ. της Voulis (2019).

³ Το a αναφέρεται στο κλιτικό επίθημα που παίρνει το επίθημα om. Το f σημαίνει θηλυκό γένος.

⁴ Ιατρική ανάλυση

⁵ Ο όρος endotelium 'ενδοθηλίωμα' < ενδοθήλιον (ένδον 'μέσα' + θηλή 'θήκη') έχει ελληνική βάση και όχι λατινική (λατ. tela), όπως προτείνεται στο λεξικό.

Από ετυμολογική άποψη, οι όροι αυτοί είναι δάνειοι και ειδικότερα αποτελούν διεθνισμούς. Η αλβανική, όπως φαίνεται από το λεξικό των Qiriazati, Minga & Andoni (1975), τους ενσωματώνει με τη μορφή νεολογισμών με το -omë. Αυτό σημαίνει πως το επίθημα είναι μορφολογικά διαθέσιμο να κατασκευάζει νεολογισμούς, αλλά μόνο στο εξειδικευμένο επιστημονικό πλαίσιο. Δεν φαίνεται να παράγει νέες λέξεις στην καθομιλουμένη. Η παρουσία αυτών των όρων μαρτυρεί την ισχυρή επίδραση της ελληνικής επιστημονικής ορολογίας, είτε άμεσα είτε διά μέσου της λατινικής, στη συγκρότηση της αλβανικής ιατρικής ορολογίας.

Από ετυμολογική άποψη, όπως είπαμε, οι όροι αυτοί είναι δάνειοι. Ωστόσο, από συγχρονική άποψη, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι χάρη στις συνεντεύξεις που πήραμε από Αλβανούς γιατρούς διαπιστώθηκε η ανισότητα στη γλωσσική επίγνωση μεταξύ μονόγλωσσων και δίγλωσσων⁶ φυσικών ομιλητών της αλβανικής: σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο της Corbin (1987) για τους μονόγλωσσους φυσικούς ομιλητές της αλβανικής οι όροι AE αρχής δεν είναι ούτε απλοί αλλά ούτε και κατασκευασμένοι, από τη στιγμή που δεν αναγνωρίζουν βάση, ενώ αναγνωρίζουν το επιστημονικό επίθημα -omë. Αντίθετα για τους δίγλωσσους φυσικούς ομιλητές της αλβανικής και ελληνικής οι όροι αυτοί είναι κατασκευασμένοι (επιθηματοποιημένοι), από τη στιγμή που αναγνωρίζουν βάση στην οποία εφαρμόζεται το -omë. Δηλ. ο ελληνόφωνος κατανοεί πλήρως π.χ. τη λέξη gjinekolog 'γυναικολόγος', τόσο ως σύνθετο όσο και ως σημασιολογικό περιεχόμενο (γυνή + -λόγος), ενώ ο αλβανόφωνος αναγνωρίζει τον όρο gjinekolog μέσω της επιστημονικής του εκπαίδευσης, χωρίς να αναγνωρίζει απαραίτητα το συστατικό gjinek- ως αντίστοιχο της λέξης grua 'γυναίκα'. Δηλ. δεν συνδέει το αρχαιοσυστατικό gjinek- στο gjinekolog με την έννοια ΓΥΝΑΙΚΑ.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στην καθημερινή επικοινωνία (νόρμα) απαντά ένα επίθημα -omë σε ουσιαστικά θηλυκού γένους που δηλώνουν χώρο, τοποθεσία, ή ποσότητα, π.χ. katomë 'πάτωμα, δάπεδο ή όροφος', fadromë 'μηχάνημα, μπουλντόζα'. Απαιτείται περισσότερη έρευνα για να διαπιστωθεί αν πρόκειται για το ίδιο ή διαφορετικό επίθημα.

3 Σημασιολογική Ανάλυση των επιθημάτων -ωμα και -omë

Σύμφωνα με το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (ΛΚΝ) (1998) και τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2003), το επίθημα -ωμα εξειδικεύεται στη ΝΕ στο να δηλώνει όγκο, παθολογική κατάσταση σχετική με αυτό που δηλώνει η βάση, λ.χ. *καρκίνωμα* (αρχικό στάδιο), *έλκωμα* (τραύμα που εξελίσσεται σε έλκος), *ξάνθωμα* (είδη όγκων ή πληγών). Η ΟΒ δηλώνει:

⁶ Στη συγκεκριμένη περίπτωση μονόγλωσσοι θεωρούνται οι ομιλητές της αλβανικής που δεν γνωρίζουν ελληνικά, ενώ δίγλωσσοι οι Αλβανοί που μιλούν αλβανικά και ελληνικά.

A. σημείο του σώματος όπου εντοπίζεται η παθολογική κατάσταση:

σάρκα → σάρκωμα, οστό → οστέωμα, σπλήνα → σπλήνωμα, αίμα → αιμάτωμα.

B. αντικείμενα χαρακτηριστικά ως προς το σχήμα, μέγεθος, χρώμα, λειτουργία:

α) Καρπούς, όπως κόνδυλος → κονδύλωμα, σταφύλι → σταφύλωμα

β) Ζώα, όπως σφηξ (θέμα σφηκ-) → σφήκωμα, γλαυξ (θέμα γλαυκ-) → γλαύκωμα

γ) Αντικείμενα με χαρακτηριστικό σχήμα, όπως ασκός → άσκωμα, ύαλος → υάλωμα.

Γ. παθολογικές ασθένειες και καταστάσεις, όπως τέτανος → τετάνωμα, έλκος → έλκωμα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις παραπάνω περιπτώσεις εφαρμόζεται πρώτα σημασιολογικός κανόνας μεταφοράς (Corbin 1987), δηλ. η μορφή που παίρνει παθολογική εκδήλωση μοιάζει με το αντικείμενο αναφοράς της Οβ ως προς το σχήμα, το χρώμα ή την υφή, π.χ. κόνδυλος (διόγκωση) → κονδύλωμα (παρόμοια με υπόγειους κονδύλους όπως στην πατάτα).

Η σημασιολογική ανάλυση του -omë ταυτίζεται με τη σημασιολογική ανάλυση του -ωμα: το -omë λειτουργεί ως επίθημα για την κατασκευή όρων που δηλώνουν όγκους. Έτσι αποδίδει έννοιες που σχετίζονται με όγκους (osteomë, fibromë), καρκίνους (fibrosarcomë), κύστεις, διογκώσεις (hematomë, hydromë), γενικά ιστολογικούς σχηματισμούς (papillomë).

4 Η σύγκριση του επιθήματος -ωμα με το αλβανικό -omë

Εστιάζω τόσο σε μορφολογικά όσο και σε σημασιολογικά και ετυμολογικά κριτήρια, για να διαπιστωθούν ομοιότητες και διαφορές.

Το επίθημα -omë στην ιατρική ορολογία της αλβανικής και το -ωμα στην ιατρική ορολογία της ΝΕ χρησιμοποιούνται για να κατασκευάζουν ουσιαστικά που είναι όροι και αναφέρονται σε όγκους ή παθολογικές καταστάσεις. Δηλ. οι επιθηματοποιημένοι όροι με τα επιθήματα αυτά είναι και στις δύο γλώσσες προϊόντα κατασκευής του ίδιου Κανόνα Κατασκευής Λέξεων: [[X]_{Ο/Ε} (-ωμα/-omë)_{ΕΠ.}]_Ο, π.χ. λίπος → λίπωμα / lipomë. Οι όροι στη ΝΕ είναι ουδέτερου γένους. Στην αλβανική, αντίθετα, όλοι οι όροι είναι θηλυκού γένους.⁷ Επίσης οι όροι αυτοί και στις δύο γλώσσες αναφέρονται σε όγκους καλοήθεις ή κακοήθεις, εστίες συγκέντρωσης υγρού ή άλλων ουσιών είτε στο σημείο που δηλώνει το ουσιαστικό-βάση είτε σχετικά με το περιεχόμενο, το σχήμα, το χρώμα του όγκου, π.χ. αδένωμα – adenomë, λέμφωμα – lemfomë, λίπωμα – lipomë, σάρκωμα – sarkomë, κονδύλωμα – kondilomë,

⁷ “Gramatika e Gjuhës Shqipe I” (1995: 100-101), όπου γίνεται λάθος ταύτιση του -om (agronom) με το omë, αφού το agronom < αγρός + νόμος.

μελάνωμα – melanomë.

Από ετυμολογική άποψη, οι όροι της ιατρικής ορολογίας στη ΝΕ και την αλβανική είναι δάνεια, αφού προέρχονται από ευρωπαϊκές γλώσσες και ιδίως την αγγλική. Ειδικά στη ΝΕ, η βάση, αν είναι αρχαιοσυστατικό ΑΕ προέλευσης υιοθετείται μέσω της αναγνώρισης, π.χ. melanoma > μελάνωμα, ενώ αν είναι αρχαιοσυστατικό λατινικής προέλευσης υιοθετείται μέσω της μετάφρασης, π.χ. fibroma > ίνωμα. Στην αλβανική οι όροι υιοθετούνται όπως είναι με προσαρμογή στο κλιτικό σύστημα, π.χ. adenoma > adenomë, fibroma > fibromë.

Όσον αφορά τη χρήση, στη ΝΕ το επίθημα -ωμα εφαρμόζεται σε λόγιες βάσεις (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2019) αποφεύγοντας τις μη λόγιες, π.χ. οστέωμα (osteoma) και όχι *κοκάλωμα. Ομοίως, στην αλβανική η Οβ είναι αρχαιοσυστατικό ΑΕ ή λατινικής προέλευσης, ενώ αποκλείονται από τη θέση της Οβ οι λ.μ. της καθημερινής αλβανικής γλώσσας, π.χ. αδένωμα aden-omë και όχι *gjender-omë.

Τέλος, η σημασιολογική ρωγμή ανάμεσα στη μορφή και στο νόημα σχετικά με τους μονόγλωσσους και δίγλωσσους φυσικούς ομιλητές της αλβανικής καταδεικνύει την ανάγκη για διαγλωσσική ερευνητική προσέγγιση, με αντικείμενο εξέτασης το πώς οι όροι με ελληνική προέλευση ερμηνεύονται ή απλώς απομνημονεύονται από τον δανειολήπτη χωρίς πλήρη επίγνωση της εσωτερικής τους δομής. Προτείνεται, επομένως, ειδική έρευνα σε αυτό το πεδίο, με στόχο να διαπιστωθεί σε ποιο βαθμό οι αλβανόφωνοι επαγγελματίες της ιατρικής έχουν εννοιολογική πρόσβαση στη δομή των ιατρικών όρων της αλβανικής ελληνικής προέλευσης και πώς επηρεάζεται η κατανόηση και η χρήση τους.

5 Συμπεράσματα

Η μελέτη αναδεικνύει τη συμβολή της ΑΕ στην παγκόσμια ιατρική ορολογία, τη σημασία της μορφολογικής ανάλυσης στην κατανόηση της επιστημονικής οροπλασίας καθώς και τη δυναμική σχέση ανάμεσα στη μορφολογία, τη σημασιολογία και τη γλωσσική δανειοδότηση. Οι επιθηματοποιημένοι όροι είναι και στις δύο γλώσσες προϊόντα κατασκευής του ίδιου Κανόνα Κατασκευής Λέξεων. Οι κατασκευές αυτές αποτέλεσαν αντικείμενο δανεισμού από τη λατινική και αργότερα από τις ευρωπαϊκές γλώσσες όπου με επανανάληψη το επίθημα στη ΝΕ πήρε τη μορφή -ωμα προσαρτώντας το θεματικό φωνήεν -ω- του ρήματος.

Επίσης, η μελέτη αυτή ανέδειξε τη σημασιολογική συνέχεια ή ασυνέχεια που παρατηρείται στη χρήση ελληνικής προέλευσης ιατρικών όρων της αλβανικής από φυσικούς ομιλητές, όπως οι αλβανόφωνοι ιατροί. Ενώ οι δίγλωσσοι φυσικοί ομιλητές κατανοούν τη δομή των όρων, οι μονόγλωσσοι συχνά τους χρησιμοποιούν μηχανικά, χωρίς πλήρη επίγνωση της σημασιολογικής τους σύνθεσης. Το φαινόμενο αυτό καταδεικνύει την ανάγκη για

διαγλωσσική προσέγγιση, με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση των όρων και όχι την απλή απομνημόνευσή τους. Κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω έρευνα ως προς το πώς και σε ποιο βαθμό οι φυσικοί ομιλητές αποκτούν ή όχι εννοιολογική πρόσβαση στη δομική κατανόηση ιατρικών όρων, καθώς και πώς αυτή επηρεάζει τη χρήση και την κατανόηση στην πράξη.

Συμπερασματικά, μέσα από αυτήν την έρευνα φωτίζεται η ιστορική συνέχεια της ιατρικής ορολογίας, η παραγωγική δύναμη των επιστημονικών επιθημάτων και η σχέση μορφολογίας και σημασιολογίας σε εξειδικευμένα λεξιλόγια. Παράλληλα, αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο η αλβανική γλώσσα υιοθετεί και προσαρμόζει όρους ελληνικής και λατινικής καταγωγής, ενισχύοντας τον επιστημονικό της λόγο και τη διεθνή ορολογική της συμβατότητα.

Τέλος, η παρούσα εργασία θα είναι χρήσιμη στο να βελτιωθούν τα αλβανικά λεξικά, στο να εμπλουτιστεί η περιγραφή της Γραμματικής της αλβανικής γλώσσας καθώς και η μακροδομή του *Αντίστροφου Λεξικού της Αλβανικής*, που είναι αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημιακού Κολεγίου «Λόγος» (<https://www.logos.edu.al>). Όλες αυτές οι πληροφορίες θα είναι χρήσιμες για τους ερευνητές στον χώρο της ορολογίας της αλβανικής γλώσσας.

Ευχαριστίες

Εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες στον ειδικό παθολόγο κ. Μάξιμο Γκούτζο, τη γυναικολόγο κα. Ιουλία Μίγιο και τον ακτινολόγο κ. Τζελίλ Μπεκίρι, στις καθηγήτριες κα. Μανιόλια Μερντάνι, την κα. Αντέλια Βούλης και την κα. Βαλμπόνα Καλέμη, στη φιλόλογο κα. Μιρέλλα Καραντζιά Κώτσια καθώς και στην καθ. Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1997). Γλωσσικές διαδικασίες κατά τη δημιουργία όρων. «*Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*» – Πρακτικά του Α΄ συνεδρίου ελληνικής ορολογίας, ΕΛΕΤΟ, Αθήνα, 77-87. <http://www.eleto.gr/download/Conferences/All-Contents-of-Proceedings-of-TerminologyConferences1992%E2%80%93932023.pdf>
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Α. Φλιάτουρας (2003). Το επίθημα -ωμα στην ιατρική ορολογία. *Ελληνική γλώσσα και ορολογία-Πρακτικά του 4ου συνεδρίου ελληνικής ορολογίας* ΕΛΕΤΟ Αθήνα, 74-84. <http://www.eleto.gr/download/Conferences/All-Contents-of-Proceedings-of-TerminologyConferences1992%E2%80%93932023.pdf>
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Α. Φλιάτουρας (2019). Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης νέας ελληνικής: συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις. Στο Α. Φλιάτουρας & Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη *Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν...Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική – Θεωρία-Ιστορία-Εφαρμογή*. Αθήνα, Πατάκης, 15-56.

- Buxheli, L. (1983). *Prapashtesat e shqipes*. Studime filologjike.
- Çepani, A. (2005). *Morfemat rrënjore*. Studime filologjike.
- Corbin, D. (1987/1991). *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. (Τόμ. 1-2). Max Niemeyer Verlag / Presses Universitaires de Lille.
- Corbin, D. (προσεχώς). *Le lexique construit. Méthodologie d'analyse*. Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion.
- Gramatika e Gjuhës Shqipe I* (1995). Akademia e Shkencave të Republikës së Shqipërisë.
- Λεξικό της Κοινής Νέας Ελληνικής (ΛΚΝ) (1998). Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Qiriazati, K., Minga, G. & Andoni, R. (1975). *Fjalor Mjekësor Shqip i Mjekësisë*, botime Enciklopedike, Tiranë.
- Voulis, A. (2019). *Rreth Terminologjisë Shkencore me burim Grek në Shqipëri*. Διδακτορική διατριβή: Akademia e Studimeve Albanologjike. Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- Wiktionary. (χ.χ.). Μελάνωμα. Στο *Βικιλεξικό*. Ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2025 από <https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AC%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%B1>

Θοδωρούλα Γκούτζου Ματούση

Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης «Ενιαίο Σχολείο Δερβιτσάνης»
 Ηλ-ταχ.: theodhoraguxo@yahoo.com

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Ορολογία και Διδακτική

6 Ένας σύμπλοκος όρος στον ειδικό χώρο της Παιδαγωγικής επιστήμης: «ατομαδική εργασία»

Παρασκευή Ακριτίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εισήγηση προτείνεται ένας ειδικός όρος που αφορά την επιστήμη των Παιδαγωγικών και της Διδακτικής. Ο όρος είναι «ατομαδική εργασία» και σημαίνει «εργασία η οποία διεκπεραιώνεται στην τάξη εκ παραλλήλου ατομικά και ομαδικά κατ' επιλογήν των μαθητών/-τριών». Ο όρος προέκυψε από τη σχολική εμπειρία της γράφουσας και τις ανάγκες του μαθητικού πληθυσμού, καθώς και το μαθησιακό τους στυλ. Στην εισήγηση γίνεται αναφορά στη γλωσσική δημιουργικότητα, που έχει σχέση και με τη δημιουργία νεόκοπων όρων. Ακόμη, ο όρος και η έννοιά του συνδέονται με την ατομική εργασία και την εργασία σε ομάδες ως μορφές διδασκαλίας, καθώς και με τη νέα τάση της Διαφοροποιημένης Διδασκαλίας και κατατίθεται η επιχειρηματολογία υπέρ της χρήσης της εν λόγω υβριδικής μορφής διδασκαλίας και της χρήσης του αντίστοιχου όρου. Στη συνέχεια, αναλύεται ο τρόπος σχηματισμού του σύμπλοκου όρου. Τέλος, επισημαίνονται τα κριτήρια που πληροί ο όρος για να ισχύσει ως τέτοιος.

A compound term in the scientific field of Pedagogy: “Individual-team Work”

Paraskevi Akritidou

SUMMARY

In the present paper a special term is proposed to enter the field of Pedagogy and Didactics. The term is “Individual-team work” and it designates the concept “tasks performed in class at the same time individually and in group(s) based on the students’ preference. The term emerged from the author’s daily teaching practice and is based on the students’ needs. In this paper, linguistic creativity is mentioned and is associated with the creation of newly coined terms (neologisms). Then, the term and the concept are associated with these two teaching methods, namely individual work and team work, as well as with the new trend in differentiated instruction. Arguments supporting the implementation of this hybrid teaching mode and its related term are also mentioned. Finally, the process by which the compound term is formed is analyzed, with reference to the criteria it satisfies in order to be classified and used as such.

0 Εισαγωγή

Στην παρούσα εισήγηση προτείνεται ένας ειδικός όρος που αφορά την επιστήμη των Παιδαγωγικών και της Διδακτικής. Ο όρος είναι «ατομαδική εργασία». Η σημασία του νέου

αυτού όρου είναι «εργασία η οποία διεκπεραιώνεται στην τάξη εκ παραλλήλου ατομικά και ομαδικά κατ' επιλογήν των μαθητών/-τριών». Πρόκειται για έναν σύμπλοκο όρο κατασκευασμένο από τις λέξεις «ατομικός» και «ομαδικός».

Αρχικά, γίνεται αναφορά στην έννοια / το σημαίνόμενο της «ατομαδικής εργασίας», η οποία προκύπτει ως αναγκαία εφαρμογή της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, κάνοντας επισκόπηση της υπάρχουσας σχετικής βιβλιογραφίας. Έτσι, συνδέεται η έννοια με τις αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, αλλά και με τις διδακτικές αρχές της διαπροσωπικής επικοινωνίας και καταγράφονται οι λόγοι για τους οποίους επιβάλλεται να διαχωριστεί ως αυτόνομη έννοια και ξεχωριστή μορφή διδασκαλίας.

Στη συνέχεια ασχολούμαστε με τον όρο / το σημαίνον «ατομαδική εργασία», αφού το συνδέσουμε με τη γλωσσική δημιουργικότητα και τη νεολογία, καθώς πρόκειται για έναν νεολογισμό. Έπειτα, επεξηγούνται οι διαδικασίες σχηματισμού του νεόκοπου όρου και διερευνάται αν ο όρος «ατομαδική εργασία» πληροί τα κριτήρια / προαπαιτούμενα για να λειτουργήσει ως τέτοιος.

Η εισήγηση κλείνει με ορισμένα συμπεράσματα που βασίζονται στη διδακτική εμπειρία και πρακτική της γράφουσας όσον αφορά την εφαρμογή της «ατομαδικής εργασίας».

1 Η έννοια της «ατομαδικής εργασίας» και οι λόγοι υιοθέτησής της

Η πραγματικότητα της σχολικής τάξης είναι πολυσύνθετη και η διδασκαλία μια δυναμική διαδικασία. Η ατομική και η ομαδική εργασία αποτελούν έμμεσες μορφές διδασκαλίας, οι οποίες διαχωρίζονται ανάλογα με την κοινωνική μορφή τους (Χριστιάς, 2009). Εκκινούμε από την περίπτωση που κατά την ανάθεση ομαδικής εργασίας στην τάξη κάποιοι μαθητές / κάποιες μαθήτριες δυσανασχετούν ή αδυνατούν να ενταχθούν στις δημιουργούμενες ομάδες είτε αυτές είναι προκαθορισμένες είτε αφήνονται οι μαθητές/-τριες να τις σχηματίσουν αυθόρμητα εκείνη την ώρα. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει το έργο του/της εκπαιδευτικού και τον/την φέρνει σε αμηχανία.

Σε σχετικά εγχειρίδια με θέμα την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση ειδικά και τις μορφές, μεθόδους και τεχνικές διδασκαλίας γενικότερα επισημαίνεται στην τυπολογία των μαθητών/-τριών η κατηγορία των απομονωμένων μαθητών/-τριών. Πρόκειται για μαθητές/-τριες που «έχουν καλές μέχρι χαμηλές σχολικές επιδόσεις, αλλά συμμετέχουν ελάχιστα στη ζωή της τάξης. Συχνά κάθονται στα τελευταία θρανία και αγνοούνται τόσο από τους δασκάλους όσο και από τους συμμαθητές τους. Λόγω της δυσκολίας που έχουν στις κοινωνικές τους επαφές προτιμούν συχνά την ατομική από την ομαδική εργασία» (Ματσαγγούρας, 2008). Οι στάσεις εσωστρέφειας και απομονωτισμού λαμβάνονται και αλλού

υπ' όψιν (Χατζηδήμου & Χατζηδήμου, 2014) ως στοιχεία που δυσκολεύουν την εργασία σε ομάδες.

Τι κάνουμε σε αυτές τις περιπτώσεις που ορισμένοι μαθητές / ορισμένες μαθήτριες παρουσιάζουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά και αρνούνται να λειτουργήσουν ομαδοσυνεργατικά είτε λόγω ψυχосύνθεσης (εσωστρέφειας ή ακόμη και ψυχολογικής διαταραχής / πάθησης) είτε λόγω κακών σχέσεων με τους συμμαθητές ή τις συμμαθήτριές τους και απομόνωσής τους αυτοβούλως ή από εξωτερικούς παράγοντες; Λογικά, θα πρέπει να υπάρξει κάποια πρόβλεψη γι' αυτούς τους μαθητές ή αυτές τις μαθήτριες, όταν ο διδάσκων ή η διδάσκουσα επιθυμεί να λειτουργήσει η τάξη ομαδοσυνεργατικά.

Σύμφωνα με τις διδακτικές αρχές της διαπροσωπικής επικοινωνίας ο/η εκπαιδευτικός οφείλει να δείχνει ότι αποδέχεται το άτομο, σέβεται την προσωπικότητα και τις ανάγκες του, το κατανοεί, «ακούει» τα συναισθήματά του και το κάνει να νιώθει ασφάλεια, αυτοπεποίθηση, αυτοεκτίμηση και οικειότητα. Αυτή η φροντίδα και το ενδιαφέρον για όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες γίνονται ορατά μέσω της αποδοχής της διαφοροποίησής τους (Πηγιάκη, 2010). Επομένως, αν ένας μαθητής ή μια μαθήτρια δεν επιθυμεί να συμμετάσχει στις μαθητικές ομάδες εργασίας, αυτό θα πρέπει να γίνει σεβαστό από τον/την εκπαιδευτικό και να αφεθεί να λειτουργήσει ατομικά.

Συγκεκριμένα, στο ίδιο εγχειρίδιο (Πηγιάκη, 2010) επισημαίνεται ότι οφείλουμε να λάβουμε υπ' όψιν μας τις κλίσεις και τις προτιμήσεις των μαθητών/-τριών, ώστε να έχουν την ευκαιρία να μάθουν σύμφωνα με τους δικούς τους όρους ενδιαφέροντος. Μάλιστα, θέτοντας το κριτήριο της επίδοσης, προβλέπονται περιπτώσεις όπου ο μαθητής ή η μαθήτρια με μαθησιακά κενά, αλλά και ο μαθητής ή η μαθήτρια που «τρέχει» μπροστά ως προς την επίδοσή του/της, χρειάζεται να αναλάβει ατομικές εργασίες για να ικανοποιήσει τις προσωπικές εξειδικευμένες μαθησιακές του ανάγκες. Αυτό θα μπορούσε να γίνει και σε περίπτωση που η υπόλοιπη τάξη έχει επιλεγεί από τον/την εκπαιδευτικό να λειτουργήσει κατά ομάδες.

Αλλού (Χατζηδήμου & Χατζηδήμου, 2014) χαρακτηρίζεται η ατομική εργασία ως κατάλληλη και αποτελεσματική κυρίως σε περιπτώσεις μαθητών/-τριών που είναι σε θέση να διευθετούν τους ρυθμούς της μάθησής τους μόνοι/-ες τους υπερνικώντας ενδεχόμενες δυσκολίες κατά τη διάρκεια της εργασίας τους. Έτσι, χωρίς να παραβλέπονται τα οφέλη της ομαδικής εργασίας (διανοητικές ικανότητες και κοινωνικές δεξιότητες, όπως ικανότητα για διάλογο και ανάληψη ρόλων, πνεύμα συνεργασίας, συλλογικότητας, κατανόησης, αλληλοβοήθειας, συντροφικότητας, ομαδικότητας και αλληλεγγύης, ανάπτυξη

πρωτοβουλιών, καλλιέργεια κριτικής σκέψης και κοινωνικοποίηση των μαθητών/-τριών) (Χατζηδημού & Χατζηδημού, 2014· Χριστιάς, 2009), φαίνεται ότι για κάποιους τύπους μαθητών/-τριών προκρίνεται η ατομική εργασία, την οποία δεν πρέπει να απορρίψουμε ως πρακτική. Άλλωστε, διαβάζουμε αλλού ότι «οι ομαδικές εργασίες είναι εφικτές και αποτελεσματικές, αν οι μαθητές έχουν ήδη μάθει στο πλαίσιο των άλλων μορφών διδασκαλίας να συνεργάζονται στην τάξη και ο/η εκπαιδευτικός τούς έχει εξασκήσει σε μια τέτοια μορφή εργασίας» (Χριστιάς, 2009). Επομένως, μαθητές και μαθήτριες που δεν έχουν ασκηθεί στην ομαδική εργασία είναι προτιμότερο να ξεκινήσουν με την ατομική εργασία και σταδιακά να εισαχθούν στις μαθητικές ομάδες.

Βέβαια, στο ίδιο εγχειρίδιο (Χατζηδημού & Χατζηδημού, 2014) κρίνεται προτιμότερο η ατομική εργασία να εφαρμόζεται σε περιορισμένο βαθμό και για μικρό χρονικό διάστημα, γιατί δεν ευνοεί την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία. Όμως θεωρείται ότι δύναται να αποτελέσει προθάλαμο αλλά και αφετηρία και βάση για τη συνεργατική μάθηση. Επομένως, ατομική και ομαδική εργασία δεν αλληλοαποκλείονται ούτε αλληλοαναιρούνται (Brüning & Saum, 2007 στο Χατζηδημού & Χατζηδημού, 2014), όπως και άτομο και κοινωνία αποτελούν συμπληρωματικές καταστάσεις. Όπως αναφέρεται και από τον Μασαγγούρα (2008), «δεν αποτελούν επιθυμητές καταστάσεις ούτε η ατομικιστικά προσανατολισμένη αυτονομία ούτε η ακραία προσκόλληση του ατόμου στην ομάδα μέχρι σημείου που το άτομο αποκτά υπόσταση και αυτοπροσδιορίζεται μόνο ως μέλος της ομάδας». Το σχολείο θεωρείται ότι πρέπει να αναπτύξει τόσο στάσεις και δεξιότητες που εδραιώνουν την εμπιστοσύνη στον εαυτό του και προωθούν την αυτάρκεια του ατόμου ενώ ταυτόχρονα πρέπει να αναπτύξει στάσεις και δεξιότητες που προωθούν τις σχέσεις συνεργασίας και ένταξης του ατόμου στην κοινωνική ομάδα, όσο αυτό είναι εφικτό.

Μια άλλη σχετική άποψη, η οποία συνηγορεί υπέρ της διατήρησης και της ατομικής εργασίας, είναι ότι «σήμερα χρειάζεται να δοθεί μέσω της ατομικής προσπάθειας έμφαση και στην ελεύθερη και αυτοδύναμη ανάπτυξη των ατομικών ικανοτήτων ως αντίβαρο στην επίδραση της παγκοσμιοποίησης και των μέσων μαζικής ενημέρωσης που τείνουν στην επιβολή ενός ομοιόμορφου τρόπου ζωής και σκέψης» (Χριστιάς, 2009). Γι' αυτό προτείνεται εδώ η εκ παραλλήλου εφαρμογή των δύο πρακτικών στη σχολική τάξη, αφού άλλωστε αλλού αναφέρεται ρητά ότι «η ατομική οργάνωση χρησιμοποιείται συνδυαστικά με άλλες μορφές οργάνωσης» (Μασαγγούρας, 2008).

Αφορμώμενοι από την προαναφερθείσα δυνατότητα συνδυασμού των μορφών διδασκαλίας, θα αναφερθούμε σε ένα άλλο εγχειρίδιο, όπου προτείνεται ότι οι μορφές διδασκαλίας συνήθως είναι ανάμεικτες ή εναλλασσόμενες (Χριστιάς, 2009). Η παρατήρηση αυτή μας

οδηγεί στη ρήξη των στεγανών μεταξύ των μορφών διδασκαλίας και την ανάδειξη του συνεχούς των μορφών διδασκαλίας, οι οποίες κάλλιστα θα μπορούσαν να συνυπάρχουν (ατομική + ομαδική εργασία).

Έπειτα, έρευνες σχετικά με τις ομαδικές εργασίες καταλήγουν στο ότι η εναλλαγή ατομικής και ομαδικής εργασίας, σε σύγκριση με την εφαρμογή μόνο της πρώτης, επιδρά θετικά στην επίτευξη του σκοπού της διδασκαλίας, αλλά και ότι «καμιά μορφή δεν αποτελεί πανάκεια, χρειάζεται απεναντίας να εναλλάσσονται οι μορφές διδασκαλίας» (Χριστιάς, 2009). Όπως ορθά διατυπώνεται αλλού από τον Χριστιά (2009), κάθε μορφή διδασκαλίας έχει τη δική της αξία και όλες πρέπει να έχουν θέση στο σχολείο.

Φυσικά, υπεύθυνος για την οργάνωση της διδασκαλίας είναι ο/η εκπαιδευτικός. Αυτός/-ή πρέπει να «ζυγίσει» κατάλληλα τις δυνατότητες κάθε μαθητή/-τριας του/της και να κρίνει τι θα ταίριαζε στην εκάστοτε περίπτωση, ώστε να διευκολύνει τη διαδικασία της μάθησης και να καταστεί αυτή αποτελεσματικότερη και ουσιαστικότερη, αφού οι μορφές διδασκαλίας είναι ένα μέσον για την επίτευξη του σκοπού της διδασκαλίας (απόκτηση γνώσεων, ανάπτυξη ικανοτήτων, καλλιέργεια δεξιοτήτων, διαμόρφωση στάσεων, εκμάθηση μεθόδων και τεχνικών εργασίας) (Χριστιάς, 2009). Με τις κατάλληλες επιλογές, λοιπόν, παρωθούνται οι μαθητές να μην απογοητεύονται από την όποια πιθανή αποτυχία και να συνειδητοποιούν τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους, να νιώθουν την επιβεβαίωση και την ικανοποίηση από την εκτέλεση ενός έργου ακολουθώντας τον δικό τους ρυθμό μάθησης (ατομικά ή ομαδικά) και να οδηγούνται προοδευτικά στην αυτονομία και την υπευθυνότητα (Χριστιάς, 2009).

Μια άλλη σκέψη που φέρνει κοντά την ατομική με την ομαδική εργασία είναι ένας υφιστάμενος προτεινόμενος τρόπος συγκρότησης ομάδων. Εφόσον είναι θεμιτό οι μαθητές/-τριες να χωρίζονται ελεύθερα σε ομάδες με βάση τις φιλίες τους (Χατζηδήμου & Χατζηδήμου, 2014· Χριστιάς, 2009), κάτι το οποίο προκρίνεται και εδώ, και εφόσον «με τον τρόπο αυτό μειώνονται οι πιθανότητες να δημιουργηθούν προβλήματα και προστριβές μεταξύ τους και στην περίπτωση που αυτό συμβεί καθίσταται ευκολότερη η διαχείρισή τους δεδομένου ότι γνωρίζονται σχεδόν όλοι οι μαθητές μεταξύ τους και σταθεροποιούν έτσι τις ομάδες τους» (Χατζηδήμου & Χατζηδήμου, 2014), θα μπορούσε να είναι επίσης θεμιτό και καθόλου παράλογο ή καταστρεπτικό για τη διαδικασία να επιλέγει ένας μαθητής / μια μαθήτρια να εργαστεί ατομικά κατά την ίδια σχολική ώρα, αν δεν επιλέξει ο ίδιος / η ίδια κάποια ομάδα ή αν δεν επιλεγεί από τα μέλη της.

Για να φέρουμε επιχειρήματα για την ανάγκη καθιέρωσης της «ατομαδικής εργασίας» ως πρακτικής θα στραφούμε και στην έννοια της διαφοροποιημένης διδασκαλίας. Και η ιδέα της

«ατομαδικής εργασίας» βασίζεται στις πραγματικές συνθήκες της σημερινής σχολικής τάξης και παρακολουθεί το σύγχρονο εκπαιδευτικό πλαίσιο, όπως και η διαφοροποιημένη διδασκαλία (Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017). Μάλιστα, θα μπορούσαμε να εντάξουμε την «ατομαδική εργασία» στην έννοια της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, αφού ως φιλοσοφία και οι δύο έχουν τις ρίζες τους στην ισότητα όλων ως προς το δικαίωμα αναγνώρισης, σεβασμού, στήριξης και αγάπης ανεξάρτητα από οποιαδήποτε διαφορά μπορεί να έχουν (Lynn & Baker, 2005 στο Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017). Πράγματι, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο/η εκπαιδευτικός οφείλει να μελετήσει συστηματικά τους διαφορετικούς τρόπους μάθησης, τις ανάγκες και τις δεξιότητές τους, ώστε να επιλέξει την καταλληλότερη στρατηγική διαφοροποίησης για να ανταποκριθεί η διδασκαλία του/της στις ανάγκες τους και να είναι πιο δημοκρατική (Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017).

Πιο συγκεκριμένα, η διαφοροποίηση, που προκρίνεται και εδώ μέσω της «ατομαδικής εργασίας», εστιάζεται στη διαδικασία της μάθησης και όχι στην παράδοση της ύλης (Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017). Μάλιστα, θα μπορούσαμε να κάνουμε την εξής αντιπαραβολή: αφενός υπάρχει η θεωρία του Εποικοδομισμού, σύμφωνα με την οποία η οικοδόμηση της γνώσης αποτελεί προσωπικό και υποκειμενικό ζήτημα για κάθε άνθρωπο, στο οποίο το άτομο εμπλέκεται ενεργά σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης της νέας πληροφορίας με την προϋπάρχουσα γνώση που οδηγεί στην οικοδόμηση της νέας γνώσης (Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017). Αφετέρου υπάρχουν και οι κοινωνιογνωστικές θεωρίες, βάσει των οποίων η γνώση προκύπτει και διευκολύνεται από την κοινωνική συναναστροφή των μαθητικών υποκειμένων. Επομένως, θα μπορούσαν να υπάρχουν και δύο τύποι μαθητών/-τριών, οι μεν που προτιμούν να εργάζονται ατομικά και οι δε που λειτουργούν αποτελεσματικότερα στην ομάδα. Και η διδασκαλία μας θα πρέπει να ανταποκρίνεται και να ικανοποιεί ταυτόχρονα τις ανάγκες και των δύο κατηγοριών. Έτσι, η πρακτική της «ατομαδικής εργασίας» επιδιώκει να συγκεράσει με διαλεκτικό τρόπο (και χωρίς ακρότητες) τις δύο προσεγγίσεις, αυτήν της ατομοκεντρικής και εκείνη της κοινωνικοκεντρικής ανάπτυξης που έχουν διατυπώσει κορυφαίοι παιδαγωγοί.

Μια άλλη παιδαγωγική θεωρία που συνάδει με την εφαρμογή της «ατομαδικής εργασίας» είναι η θεωρία του Gardner για τους τύπους της πολλαπλής νοημοσύνης. Έτσι, όσοι μαθητές / όσες μαθήτριες χαρακτηρίζονται από διαπροσωπική νοημοσύνη θα βρουν χρήσιμες τις συνεργατικές μαθησιακές δραστηριότητες, όπου ενεργοποιούνται δεξιότητες σχέσεων και επικοινωνίας. Αντίθετα, όσοι/-ες μαθητές/-τριες έχουν σε μεγαλύτερο βαθμό ενδοπροσωπική νοημοσύνη θα προτιμούσαν να αφιερώνουν χρόνο για προσωπική

περισυλλογή και για ανεξάρτητη μελέτη (Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017). Επομένως, σε κάθε περίπτωση ταιριάζει διαφορετικός τρόπος εργασίας μέσα στη σχολική τάξη.

Όπως παρατηρούμε από τη μελέτη της βιβλιογραφίας, η εφαρμογή της «ατομαδικής εργασίας» θα μπορούσε να ενταχθεί στη διαφοροποίηση διαδικασίας (δηλαδή των δραστηριοτήτων στις οποίες θα εμπλακεί ο μαθητής για να κατανοήσει το περιεχόμενο και να κατακτήσει τη γνώση), που σημαίνει την εναλλαγή και τις προσαρμογές του τρόπου εργασίας των μαθητών/-τριών (ατομικά, ζευγάρια, ομάδες) (Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017). Αυτή η οργανωτική διαφοροποίηση εφαρμόζεται ώστε να μπορεί να εισαχθεί σταδιακά και η παιδαγωγική διαφοροποίηση και γίνεται βάσει της γνώσης που έχει (ο/η εκπαιδευτικός) για το μαθησιακό προφίλ, τα ενδιαφέροντα και άλλα χαρακτηριστικά των μαθητών/-τριών (Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017), όπως καταδείχθηκε και παραπάνω. Άλλωστε μέσα από μια σειρά καλά οργανωμένων δραστηριοτήτων, καθώς και την εξατομικευμένη υποστήριξη που μπορεί να παρέχει ο/η εκπαιδευτικός στους ατομικά εργαζόμενους μαθητές / στις ατομικά εργαζόμενες μαθήτριες, μπορούν σταδιακά να οδηγηθούν τα παιδιά στην ανάπτυξη και καλλιέργεια ανώτερων νοητικών δεξιοτήτων (Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017), αλλά και στην απόκτηση της απαραίτητης αυτοπεποίθησης που μελλοντικά μπορεί να τα καταστήσει θετικά προς την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση.

2 Η γλωσσική δημιουργικότητα και η νεολογία

Η νεολογία θεωρείται ως η δυναμική όψη της γλώσσας και έχει να κάνει με τη δημιουργικότητα. Ενώ όμως είναι δημιουργικότητα που διέπεται από κανόνες, είναι συγχρόνως και δημιουργικότητα που αλλάζει τους κανόνες, που προχωράει πέρα από αυτούς (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986). Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, η πραγματικότητα της σχολικής τάξης είναι σύνθετη και πολύπλευρη και, όπως και άλλες πτυχές της πραγματικότητας, υπόκειται σε διαρκή εμπλουτισμό, σε συνεχή ανανέωση του αποθέματος των γλωσσικών σημείων, άρα σε αλλαγή (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986). Έτσι, έλαχε ο κλήρος στη γράφουσα να αναδημιουργήσει τη γλώσσα κάτω από την επίδραση του σχολικού περιβάλλοντος. Άλλωστε, νεολογιογόνους τομείς / πιο γόνιμο έδαφος για τη νεολογία αποτελούν τα ειδικά λεξιλόγια (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986), όπως είναι και αυτό των Παιδαγωγικών και της Διδακτικής.

Σύμφωνα με τον Sampson (2016 στο Bergs, 2019), η (γλωσσική) δημιουργικότητα διακρίνεται σε F-creativity (fixed) και E-creativity (enlarging, extending), δηλαδή σε «σταθερή δημιουργικότητα» (δική μας μετάφραση) που ακολουθεί κάποιους κανόνες και «εκτεινόμενη, αναπτυσσόμενη δημιουργικότητα» (δική μας μετάφραση) η οποία διευρύνει την κατανόησή μας για το εύρος των πιθανών προϊόντων της δημιουργικής δράσης. Με βάση τα παραπάνω

θα λέγαμε ότι αφενός ο όρος «ατομαδική εργασία» υπακούει σε κάποιους συμβατικούς γλωσσικούς κανόνες, οπότε υπάγεται στο πρώτο είδος δημιουργικότητας, αφετέρου η σύλληψη και σημασία του εντάσσονται στο δεύτερο είδος δημιουργικότητας, καθώς συμπλέκει δύο αντίθετες διαδικασίες που καλούνται να συνυπάρξουν στο πλαίσιο μιας τάξης καταργώντας τους μέχρι τώρα αυστηρούς και δύσκαμπτους κανόνες στην επιλογή και εφαρμογή μιας αποκλειστικής μορφής διδασκαλίας.

Ο όρος «ατομαδική εργασία» είναι ένας σύμπλοκος όρος που υπάγεται στη δηλωτική νεολογία. Εντάσσεται στη σύνθεση, σύμφωνα με την τυπολογία του Τριανταφυλλίδη, στις δημιουργίες με στοιχεία που προϋπάρχουν στη γλώσσα, σύμφωνα με την τυπολογία του Deroy, και στον άξονα όπου νέα είναι τόσο το σημαίνον όσο και το σημαινόμενό του, κατά την τυπολογία της Rey-Debove (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986).

3 Ο σχηματισμός του όρου και τα κριτήρια

Στη συνέχεια, επεξηγούνται αναλυτικότερα οι διαδικασίες σχηματισμού του νεόκοπου όρου. Προέρχεται από τη σύνθεση των οροστοιχείων «ατομική (εργασία)» και «ομαδική (εργασία)» σε ένα παρατακτικό σύνθετο, που μαζί με την προσδιοριζόμενη λέξη «εργασία» δημιουργούν έναν περιφραστικό σύμπλοκο όρο. Παρόμοιοι όροι μπορούν να ανευρεθούν, είναι συνηθισμένοι και έχουν μελετηθεί στην επιστήμη της Ορολογίας (Βαλεοντής κ.ά., 1999· Βαλεοντής, 2001· Φούφη, 2007), επομένως με την παρούσα πρόταση νιώθουμε ότι είμαστε στο πνεύμα της σύγχρονης οροδοσίας. Τα δύο οροστοιχεία «ατομική (εργασία)» και «ομαδική (εργασία)» αντλούνται από το παραδοσιακό ειδικό λεξιλόγιο της Παιδαγωγικής επιστήμης, που είναι ευρέως γνωστό και κατανοητό, ώστε να μην απομακρυνόμαστε από το σημαινόμενο που θέλουμε να προσδώσουμε στον νέο όρο, ελπίζοντας δηλαδή ότι ο ειδικός αυτός όρος χαρακτηρίζεται από σχετική σημασιολογική διαφάνεια.

Πληροί όμως ο όρος «ατομαδική εργασία» τα κριτήρια / προαπαιτούμενα για να λειτουργήσει ως τέτοιος; Αρχικά, με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία (Αλίπα, 2011· Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986), ως προς το περιεχόμενο, ο όρος δεν αντιφάσκει ως προς τη σημασιολογία του, δηλαδή αναφέρεται με σαφήνεια σε μία και μοναδική έννοια και η σημασία του δεν θα μεταβληθεί αναλόγως των συμφραζομένων. Δεύτερον, ο όρος χαρακτηρίζεται από μονοσημία, δηλαδή δεν θα λάβει πολλές σημασίες μελλοντικά παρά μόνον αυτή που αρχικά τού έχει αποδοθεί. Τρίτον, ο όρος είναι ακριβής και ο ορισμός του περιέχει αναγκαία και επαρκή στοιχεία της δηλωμένης έννοιας. Τέταρτον, απ' όσο γνωρίζουμε δεν υπάρχουν συνώνυμα γι' αυτή την έννοια στην ελληνική ή σε άλλη γλώσσα. Πέμπτον, είναι συστηματική η σχέση με το υπερώνυμο και τα υπώνυμά του και, τέλος, θεωρούμε ότι είναι όσο το δυνατόν εύκολος στην απομνημόνευση.

Έπειτα, ως προς τη μορφή του όρου (Αλίπα, 2011; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986), κατ' αρχάς ο σχηματισμός του όρου συμφωνεί με τους κανόνες της γλώσσας, φωνολογικούς και μορφολογικούς. Συγκεκριμένα, στο μορφολογικό επίπεδο εντάσσεται στα παραγωγικά και κλιτικά παραδείγματα του κλιτικού συστήματος της νεοελληνικής γλώσσας. Δεύτερον, ο όρος τηρεί τον νόμο της οικονομίας των λεξικών μονάδων και είναι σύντομος. Σ' αυτό συμβάλλει η φωνολογική σύμπτωση των φθόγγων «ο» και «μ» στο «ατ-ομ-ική» και «ομ-αδική» χάρη στην οποία με την επικάλυψη των κοινών φωνητικών τμημάτων αποφεύγεται ένας πιθανός μακροσκελής / εκτενής όρος (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986). Τρίτον, αυτό το γεγονός εγγυάται και την ευφωνία του όρου, που είναι άλλο ένα μορφικό κριτήριο επιτυχίας του όρου. Τέταρτον, στο λεξιλογικό επίπεδο πιστεύουμε ότι το χρηστικό του επίπεδο συνταιριάζεται με το χρηστικό επίπεδο των άλλων λεξιλογικών μορφημάτων του ειδικού λεξιλογίου και, επιπλέον, ο όρος διαθέτει δυνητικά παραγωγική ικανότητα. Για παράδειγμα, θα μπορούσε από αυτόν να παραχθεί η λεξική μονάδα «ατομαδικότητα» με συναφές σημασιολογικό περιεχόμενο, η οποία θα μπορούσε να υιοθετηθεί και σε άλλα πλαίσια εκτός της διδασκαλίας και της σχολικής τάξης. Πέμπτον, η σημασιολογική διαφάνεια είναι ένα χαρακτηριστικό το οποίο κρίνουμε πως έχει ο προτεινόμενος όρος. Έκτον, στο συντακτικό επίπεδο ο νεολογισμός έχει τα χαρακτηριστικά της γραμματικής κατηγορίας στην οποία ανήκει και δεν παρουσιάζει προβληματική έλλειψη.

Επίσης, ευελπιστούμε πως με την παρουσίασή του εδώ τον θέτουμε υπό την κρίση και τη βάση των ειδικών του κλάδου της Παιδαγωγικής και της Διδακτικής, με την προσδοκία να τον αποδεχτούν, να τον συμπεριλάβουν στη χορεία των μορφών διδασκαλίας και να ενταχθεί τελικά στο ορολογικό σύστημα. Όσον αφορά τη διεθνοποίηση του όρου, εφόσον γίνει αποδεκτή ως υπαρκτή και αναγκαία μέθοδος στις σχολικές τάξεις, πιστεύουμε ότι δεν θα είναι δύσκολο να βρεθεί ένας αντίστοιχος ξενόγλωσσος όρος που να αποδίδει το ζητούμενο σημαινόμενο όσο κι αν χαθεί η συμπυκνωτική δύναμη του συνθέτου «ατομαδικός». Θεωρούμε δε ότι είναι ένας σύγχρονος όρος, χάρη στον οποίον η Παιδαγωγική επιστήμη δύναται να εμπλουτιστεί/ανανεωθεί μέσω νέων διδακτικών πρακτικών και πειραματισμών, ώστε να ικανοποιούνται τα διάφορα μαθησιακά στυλ, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, και να αναπτύσσεται πολύπλευρα η προσωπικότητα των μαθητών/-τριών.

4 Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, με την παρούσα εισήγηση θεωρούμε ότι φέρνουμε έναν διόλου ευκαταφρόνητο νεολογισμό για ένα απαραίτητο σημαινόμενο στην επιστήμη της Παιδαγωγικής, όπως και επιχειρηματολογήσαμε. Φρονούμε ότι η πρότασή μας δεν αποτελεί στείρα καινοτομία, αλλά διέπεται από την κατανόηση της εξέλιξης της σχολικής πραγματικότητας και των νέων αναγκών του μαθητικού κοινού / της σχολικής τάξης. Στοχεύει στο να προβληματίσει τους παιδαγωγούς και τους εκπαιδευτικούς κάθε βαθμίδας, ώστε να εισαγάγουν τη διαφοροποιημένη διδασκαλία στις τάξεις τους με τον τρόπο που προτείνουμε και όχι πλέον ακανόνιστα και απρογραμματίιστα. Επιδιώκουμε τελικά να καθιερωθεί η «ατομαδική εργασία» ως μορφή διδασκαλίας και ευχόμαστε να «λύσει τα

χέρια» των εκπαιδευτικών, παρά τις ενστάσεις που ενδέχεται να εγείρει και τις δυσκολίες αποδοχής του «νέου» σε κάθε τομέα. Η εμπειρία της γράφουσας ως διδάσκουσας, αλλά και ως αλλοτινής μαθήτριας, χάρη στην οποία κατέληξε στην έμπνευση αυτού του νεολογισμού ελπίζουμε να γίνει «τροφή για σκέψη» για κάθε εμπλεκόμενο στο εκπαιδευτικό σύστημα, η εξυγίανση και η πρόοδος του οποίου εξαρτάται κυρίως από τον εκπαιδευτικό κόσμο.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αλίπα, Ρ. (2011). Θεωρητικές απόψεις μελέτης των όρων. Στο 8^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 10-12 Νοεμβρίου. ΕΛΕΤΟ.
https://www.eleto.gr/download/Conferences/8th%20Conference/Papers/8th_04-11_AlipaRuslana_Paper_V02.pdf
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. (1986). *Η νεολογία στην κοινή νεοελληνική*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Επιστημονική επετηρίδα της Φιλοσοφικής σχολής Παράρτημα αρ. 65.
- Βαλεοντής, Κ., Ζερίτη, Κ. & Νικολάκη, Α. (1999). Το προσδιοριστικό συνθετικό του ελληνικού σύμπλοκου όρου και η χρήση της Γενικής. Στο Β. Φιλόπουλος (Επιμ.), 2^ο συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 21-23 Οκτωβρίου. ΕΛΕΤΟ.
https://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/TheGreekComplexTerm_Valeontis_Zeriti_Nikolaki_GR.pdf
- Βαλεοντής, Κ. (2001). Η σύνθεση και παραγωγή στην ελληνική γλώσσα για το σχηματισμό μονολεκτικών σύμπλοκων όρων. Στο Βαλεοντής, Κ. (Επιμ.) *ΕΛΕΤΟ Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία. Ανακοινώσεις 3^{ου} συνεδρίου*. Αθήνα, 1-3 Νοεμβρίου 2001 (σ. 45-62). Αθήνα. Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας.
- Βαλιαντή, Σ. & Νεοφύτου, Λ. (2017). *Διαφοροποιημένη διδασκαλία. Λειτουργική και αποτελεσματική εφαρμογή*. Πεδίο.
- Bergs, A. (2019). What, if anything, is linguistic creativity? *Gestalt Theory*, Vol. 41, No. 2, 173-184.
https://www.researchgate.net/publication/334723563_What_If_Anything_Is_Linguistic_Creativity
- Ματσαγγούρας, Η. (2008). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση. Για το καθημερινό μάθημα, το ολοήμερο σχολείο και για τα περιβαλλοντικά, τα πολιτιστικά και τα ευρωπαϊκής συνεργασίας προγράμματα*. Γρηγόρης.
- Πηγιάκη, Π. (2010). *Προετοιμασία, σχεδιασμός και αξιολόγηση της διδασκαλίας. Διδακτική μεθοδολογία*. Γρηγόρης.
- Φούφη, Β. (2007). Πολυλεκτικά σύνθετα και ορολογία. Στο 6^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 1-3 Νοεμβρίου. ΕΛΕΤΟ.
https://www.eleto.gr/download/Conferences/6th%20Conference/6th_03-12-FoufiVasilikiPaper_V06.pdf
- Χατζηδήμου, Δ. & Χατζηδήμου, Κ. (2014). *Προγραμματισμός διδασκαλίας στη θεωρία και στην πράξη. Εκπαιδευτικές-διδακτικές τεχνικές, σχέδια μαθήματος και διδακτικά σενάρια για το δημοτικό σχολείο, το γυμνάσιο και το λύκειο*. Διάδραση.
- Χριστιάς, Ι. (2009). *Θεωρία και μεθοδολογία της διδασκαλίας*. Γρηγόρης.

Παρασκευή Ακριτίδου

Φιλολογος-Γλωσσολόγος

Ηλ-ταχ.: parakritidou@yahoo.gr

7 Η μεταγλωσσική ορολογία των παιδαγωγικών γραμματικών της νέας ελληνικής γλώσσας: πιθανές στρεβλώσεις και προτάσεις αναθεώρησης

Αθανάσιος Μιχάλης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο κείμενο αυτό κατατίθεται πρόταση αντικατάστασης συγκεκριμένων όρων της ισχύουσας σχολικής γραμματικής της νέας ελληνικής γλώσσας για το γυμνάσιο με νέα ορολογία. Τα κριτήρια αξιολόγησης της ορολογίας της ισχύουσας γραμματικής και του σχηματισμού νέας ορολογίας χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: τα γλωσσολογικά και τα παιδαγωγικά. Στα πρώτα, ανήκουν η εγκυρότητα / περιγραφική επάρκεια και η σαφής οριοθέτηση, ενώ, στα δεύτερα, η απλότητα, η διαφάνεια / σαφήνεια, η οικειότητα και η συνάφεια. Βάσει των κριτηρίων αυτών, για τη γενική αντικειμενική και τη γενική υποκειμενική ως ετερόπρωτους ονοματικούς προσδιορισμούς των παραδοσιακών γραμματικών προτείνεται ο όρος ΟΦγεν-συμπλήρωμα ονόματος-κεφαλής ΟΦ· αντί του όρου κατηγορηματικός προσδιορισμός ως ομοιόπρωτος ονοματικός προσδιορισμός και του όρου επιρρηματικό κατηγορούμενο προτείνεται ο όρος κατηγορούμενο του υποκειμένου εννοούμενης μετοχής· σε αντικατάσταση του όρου επιθετικός ομοιόπρωτος ονοματικός προσδιορισμός προτείνεται ο όρος ΕΦ-ονοματικός προσδιορισμός· τέλος, επισημαίνεται και η αναγκαιότητα της χρήσης του όρου επεξήγηση ως σημασιολογικού ρόλου και όχι ως συντακτικής λειτουργίας / ρόλου, όπως και η πλεοναστικότητα του όρου παράθεση ως ομοιόπρωτου ονοματικού προσδιορισμού.

Metalinguistic terminology of Standard Greek language pedagogical grammars: possible distortions and revising proposals

Athanasios Michalis

ABSTRACT

This paper is the author's proposal to replace specific terms selected and used in current pedagogical grammars used in Greek secondary education with new terminology. The criteria for evaluating current grammar terminology are classified into two categories: linguistic and pedagogical criteria. The former are truthfulness, descriptive adequacy, and delimitation; the latter are simplicity, clarity, familiarity, and relevance. On the basis of the above-mentioned criteria, the term NP_{gen}-noun head complement is proposed instead of the traditional terms subjective genitive case and objective genitive case as nominal modifiers; the term predicative adjectives of an omitted participle is suggested for the replacement of the terms predicative adjunct as nominal modifier and adverbial predicative adjectives; finally, the necessity of using the term explanation as a semantic role and not as a syntactic function is stressed, as well as the redundancy of the term apposition as an NP-modifier.

0 Εισαγωγή: θεματικός άξονας και σκοποθεσία του άρθρου

Με αφορμή τη δημοσίευση των προγραμμάτων σπουδών της νέας ελληνικής γλώσσας για όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες το φθινόπωρο 2022 και την επικείμενη δημοσίευση των σχολικών εγχειριδίων της νέας ελληνικής γλώσσας, εντάθηκε η συζήτηση, η οποία πάντα διεξαγόταν στο πλαίσιο του επιστημονικού πεδίου της εκπαιδευτικής γλωσσολογίας, σχετικά με την ορολογία των παιδαγωγικών γραμματικών (με άλλα λόγια, των περιγραφών της νέας ελληνικής γλώσσας, οι οποίες προσδιορίζονται για εκπαιδευτικούς σκοπούς). Το ζήτημα της ορολογίας των παιδαγωγικών γραμματικών είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς συνδέεται, αφενός, με την επάρκεια και την πληρότητα της περιγραφής της νέας ελληνικής γλώσσας από τα σχολικά εγχειρίδια, και, αφετέρου, με τον βαθμό εμπέδωσης και κατανόησης της μεταγλώσσας από τους μαθητές κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας (Μιχάλης, 2025).

Ο στόχος του παρόντος άρθρου είναι διττός: αφενός, επιδιώκεται η αξιολόγηση της ορολογίας της ισχύουσας σχολικής γραμματικής της νέας ελληνικής γλώσσας για το γυμνάσιο (Χατζησαββίδης, 2010), σχετικά με τα δομικά συστατικά της πρότασης, τις συντακτικές σχέσεις και λειτουργίες τους και τους σημασιολογικούς τους ρόλους, βάσει συγκεκριμένων γλωσσολογικών και παιδαγωγικών κριτηρίων· αφετέρου, με βάση τα ίδια κριτήρια, προτείνεται νέα ορολογία για τις περιπτώσεις στις οποίες διαπιστώθηκε ότι η παραδοσιακή ορολογία (αυτή που αξιοποιείται στην ισχύουσα γραμματική) κρίνεται προβληματική ή εσφαλμένη.

1 Θεωρητικό πλαίσιο: η ορολογία ως στοιχείο της μεταγλώσσας των παιδαγωγικών γραμματικών

Με βάση τη γνωστή διάκριση του Jakobson, οι βασικές λειτουργίες που επιτελεί η γλώσσα ως όργανο επικοινωνίας είναι οι ακόλουθες (Γούτσος, 2012· Schiffrin, 2006): α) αναφορική (referential), β) βιωματική / συγκινησιακή (emotional), γ) ποιητική (poetic), δ) βουλητική (conative), ε) φατική (phatic) και στ) μεταγλωσσική (metalinguistic). Οι λειτουργίες αυτές συνδέονται αντίστοιχα με τις κύριες διαστάσεις της επικοινωνίας (Πίνακας 1): α) το επικοινωνιακό περιβάλλον (context), β) τον πομπό (addressor), γ) το μήνυμα (message), δ) τον δέκτη (addressee), ε) το κανάλι επικοινωνίας / το μέσο επαφής (contact) και στ) τον κώδικα επικοινωνίας (code).

Πίνακας 1. Γλωσσικές λειτουργίες

Διαστάσεις της επικοινωνίας						
Γλωσσικές λειτουργίες	Πομπός	Δέκτης	Μήνυμα	Περικείμενο	Κανάλι	Κώδικας
	Βουλευτική	Βιωματική	Ποιητική	Αναφορική	Φατική	Μεταγλωσσικ ή

Η μεταγλωσσική λειτουργία, ως έκφραση της ανακλαστικότητας της γλώσσας, αναφέρεται στη δυνατότητα αξιοποίησης συγκεκριμένης γλώσσας ως κώδικα περιγραφής, ανάλυσης, ερμηνείας και σχολιασμού της ίδιας ή άλλης γλώσσας (π.χ. αξιοποίηση της ελληνικής γλώσσας ως κώδικα περιγραφής της ίδιας της ελληνικής γλώσσας ή μίας άλλης εθνικής ή εθνοτικής γλώσσας): με άλλα λόγια, η γλώσσα Χ ως μεταγλώσσα (metalanguage) αποτελεί κώδικα περιγραφής και σχολιασμού της γλώσσας αυτής (Χ) ή κάποιας άλλης (Ψ), οι οποίες αποτελούν γλώσσες-αντικείμενα (object-language), ως αντικείμενα της περιγραφής, της ανάλυσης, της ερμηνείας και του σχολιασμού.

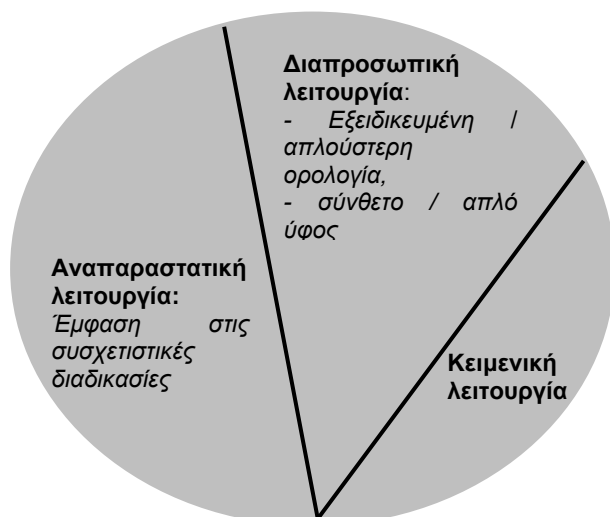
Τα βασικά χαρακτηριστικά της μεταγλώσσας είναι τα ακόλουθα (Γούτσος, 2012· Leech et al, 2006· Lock, 1996· Risk, 2007· Radford et al, 1999):

- i. Ως μέσο περιγραφής, ανάλυσης και σχολιασμού, ταυτίζεται με τη γλώσσα-αντικείμενο σε δομικό και λεξιλογικό επίπεδο·
- ii. Πεδίο αναφοράς της είναι η γλώσσα-αντικείμενο·
- iii. Η γλώσσα-αντικείμενο δεν αποτελεί μόνο τον στόχο περιγραφής και ανάλυσης της μεταγλώσσας αλλά, ταυτόχρονα, και το μέσο της περιγραφής και του σχολιασμού: για τον λόγο αυτό, τα λεξιλογικά και τα γραμματικά στοιχεία της γλώσσας-αντικειμένου δεν χρησιμοποιούνται στη μεταγλώσσα ως γλωσσικά σημεία, δηλαδή, ως συμβατικές συνθέσεις δεδομένου σημαίνοντος και σημαινομένου, αλλά ως στοιχεία αναφοράς (mention), με άλλα λόγια, ως στοιχεία στα οποία αναφέρεται, περιγράφει και σχολιάζει η μεταγλώσσα, π.χ. *Το το είναι οριστικό άρθρο*·
- iv. Στο πλαίσιο επιτέλεση της αναπαραστατικής γλωσσικής λειτουργίας (ideational function), δηλαδή, της ανάλυσης και ερμηνείας της γλώσσας-αντικειμένου, η μεταγλώσσα εστιάζει περισσότερο στην παρουσίαση συσχετιστικών διαδικασιών (relative process) και λιγότερο υλικών ή νοητικών (material / action ή mental process)·
- v. Επιτελεί δηλωτικές / αποφαντικές λεξιλογικές πράξεις (με αντικείμενο αναφοράς τη γλώσσα-αντικείμενο) ως μεταγλωσσική πληροφορία (metalinguistic information),

κατευθυντικές λεξικές πράξεις ως μεταγλωσσική οδηγία / κανόνας και εκφραστικές πράξεις ως μεταγλωσσικό σχόλιο (metalinguistic comment):

- vi. Στο πλαίσιο της διαπροσωπικής λειτουργίας της (interpersonal function), η μεταγλώσσα συνιστά υφολογική κατηγορία (specialist style) της γλώσσας-αντικειμένου τόσο ως γλωσσολογική ορολογία (terminology) όσο και ως μεταγλωσσικό σχόλιο: συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της διάκρισης μεταξύ εξειδικευμένου και εκλαϊκευμένου ύφους (specialist / popular style), στις μεταγλωσσικές ποικιλίες των επιστημονικών / περιγραφικών γραμματικών (scientific / descriptive grammars) και της γλωσσολογικής βιβλιογραφίας οποίες αξιοποιείται το εξειδικευμένο ύφος, ενώ στις παιδαγωγικές / σχολικές γραμματικές (pedagogical grammars) το εκλαϊκευμένο ύφος (απλούστερο δομικά και με ορολογία στη οποία είναι περισσότερο εξοικειωμένοι οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί).

Με βάση την περιγραφή των τριών βασικών λειτουργιών της γλώσσας, στο πλαίσιο της συστημικής λειτουργικής γραμματικής (systemic-functional grammar), την αναπαραστατική, ως αναπαράσταση των εμπειριών και της πραγματικότητας των ομιλητών, τη διαπροσωπική, ως δημιουργία σχέσεων και ιεραρχιών, και ως αξιολόγηση, και την κειμενική (textual), η μεταγλώσσα θα μπορούσε να αναπαρασταθεί βάσει της Εικόνας 1.

Εικόνα 1. Μεταγλώσσα

Η μεταγλώσσα, ως κώδικας δημιουργίας νοημάτων σε γλωσσολογική αρθρογραφία και βιβλιογραφία, δεν αξιοποιείται αποκλειστικά σε επιστημονικές γραμματικές αλλά και σε παιδαγωγικές, καθώς, μέσω της χρήσης της, εξασφαλίζεται η οικονομία στην

αναπαράσταση και την κατασκευή της γνώσης σε πιο αφηρημένο επίπεδο, όπως συμβαίνει στη σχολική εκπαίδευση, δεδομένου ότι σε κάθε τεχνικό όρο συμπυκνώνονται πολλές και διαφορετικές πληροφορίες (Cowan, 2008).

2 Κριτήρια αξιολόγησης και διαμόρφωσης της ορολογίας των παιδαγωγικών γραμματικών

Όπως προαναφέρθηκε στην εισαγωγή, κύριος στόχος του παρόντος άρθρου είναι, αφενός, η αξιολόγηση της μεταγλωσσικής ορολογίας που αφορά τα προτασιακά συστατικά στην ισχύουσα σχολική γραμματική της βαθμίδας του γυμνασίου και, αφετέρου, η υποβολή αντιπρότασης για συγκεκριμένους τεχνικούς όρους οι οποίοι κρίνονται προβληματικοί ή ανεπαρκείς. Τα κριτήρια βάσει των οποίων γίνεται η αξιολόγηση της παραδοσιακής ορολογίας και οι αντιπροτάσεις είναι γλωσσολογικού και παιδαγωγικού χαρακτήρα, καθώς η ορολογία των παιδαγωγικών γραμματικών κρίνεται σκόπιμο να συνδυάζει την επιστημονική / περιγραφική πληρότητα με την παιδαγωγική καταλληλότητα, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, οι παιδαγωγικές γραμματικές δεν απευθύνονται σε εξειδικευμένους αναγνώστες με ειδικές τεχνοκρατικές γνώσεις (Holton et al, 1998).

Τα γλωσσολογικά κριτήρια αξιολόγησης της μεταγλωσσικής ορολογίας των παιδαγωγικών γραμματικών είναι τα ακόλουθα (Θεοφανοπούλου-Κοντού, 2002· Μπαμπινιώτης, 2017· Thornbury, 1999):

- i. Εγκυρότητα (truthfulness): η εγκυρότητα ενός τεχνικού όρου συνδέεται με την περιγραφική επάρκειά του (descriptive adequacy), δηλαδή με την περιγραφή των όρων γραμματικότητας συγκεκριμένων δομών και την ακριβή παρουσίαση των δομικών στοιχείων της και των συντακτικών λειτουργιών της·
- ii. Οριοθέτηση (limitation): το συγκεκριμένο κριτήριο αφορά την ακριβή κατανομή κάθε γραμματικής δομής ή στοιχείου, δηλαδή, τους όρους, τις συντακτικές θέσεις και τα περιβάλλοντα εμφάνισής της σε μη αντιγραμματικές υπερκείμενες δομές (Πίνακας 2).

Τα παιδαγωγικά κριτήρια αξιολόγησης της μεταγλωσσικής ορολογίας των παιδαγωγικών γραμματικών είναι τα ακόλουθα (Thornbury, 1999):

- i. Σαφήνεια / διαφάνεια (clarity): η σαφήνεια ενός όρου συνδέεται, με διαφάνεια από την οποία διέπεται, αφενός ως προς τη δήλωση του περιεχομένου του και, αφετέρου, ως προς τη δομική του απλότητα (simplicity)·
- ii. Οικειότητα (familiarity): το κριτήριο αυτό, αφενός, αφορά την εξοικείωση των μαθητών με συγκεκριμένο όρο από τις προηγούμενες εκπαιδευτικές βαθμίδες ή από τη διδασκαλία ζωντανών γλωσσών ως ξένων και, αφετέρου, συνδέεται με τη

συνάφεια (relevance) του κάθε όρου με τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους, τα διαβάσματα και τα ακούσματά τους, όπως και τις επικοινωνιακές τους ανάγκες (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Κριτήρια αξιολόγησης μεταγλωσσικής ορολογίας

Κριτήρια αξιολόγησης τεχνικών όρων	
Γλωσσολογικά	Παιδαγωγικά
Εγκυρότητα	Σαφήνεια / διαφάνεια
Περιγραφική επάρκεια	Απλότητα
Οριοθέτηση	Οικειότητα
	Συνάφεια

3 Αξιολόγηση της ορολογίας της σχολικής γραμματικής: προτάσεις αντικατάστασης όρων

Τα προτασιακά δομικά συστατικά είναι η ονοματική φράση (ΟΦ) και η ρηματική φράση (ΡΦ), οι οποίες μπορεί να αποτελούνται, εκτός από το όνομα-κεφαλή και το ρήμα-κεφαλή αντίστοιχα, από ονοματικές φράσεις με κεφαλή ουσιαστικών γενικής πτώσης (ΟΦ_{γεν}), επιθετικές φράσεις (ΕΦ), επιρρηματικές φράσεις (ΕπρΦ) και προθετικές φράσεις (ΠΦ). Κάθε φράση συνδέεται με μία άλλη φράση ή με την κεφαλή της με συγκεκριμένες συντακτικές σχέσεις (υποκείμενο, συμπλήρωμα, προσδιορισμός) και διέπεται από καθορισμένο σημασιολογικό ρόλο (π.χ. δέκτη, δράστη / στόχου, θέματος, τόπου, χρόνου, αιτίας, σκοπού, ποσού, πηγής / προέλευσης, κτήτορα, ιδιότητας κ.λπ.).

Στις ακόλουθες υποενότητες, θα διερευνηθεί η καταλληλότητα συγκεκριμένων τεχνικών όρων που αφορούν συντακτικές σχέσεις / λειτουργίες των δομικών συστατικών και τους σημασιολογικούς τους ρόλους.

3.1 Αντικείμενο ή συμπλήρωμα;

Στην ισχύουσα σχολική γραμματική της νέας ελληνικής γλώσσας για το γυμνάσιο, στο κεφάλαιο που αφορά τη ρηματική φράση και τα συστατικά της, γίνεται αναφορά στο αντικείμενο του ρήματος ως ΟΦ που δηλώνει τον δέκτη της ενέργειας του ρήματος και δίνονται, μεταξύ άλλων, και τα ακόλουθα παραδείγματα (Χατζησαββίδης, 2010):

- 1) *Μια ομάδα στρατιωτών κατασκεύασε τη γέφυρα,*
- 2) *Δεν επιδίωκε αξιώματα,*
- 3) *Ζήτησε από τον Γιώργο δέκα ευρώ,*
- 4) *Του μιλούσε όλη μέρα για τα ταξίδια της,*

5) Γέμισε το σπίτι **με λουλούδια / λουλούδια**.

Στο κεφάλαιο των επιρρηματικών προσδιορισμών, επίσης, αναφέρονται, μεταξύ αρκετών άλλων, και οι προσδιορισμοί οι δηλωτικοί τόπου, τρόπου ή αποτελέσματος, ενώ δίνονται και τα εξής παραδείγματα (Χατζησαββίδης, 2010):

- 6) *Βάλε τον δίσκο **στο σημείο αυτό / όπου νομίζεις**,*
- 7) *Στις διακοπές **πέρασε πολύ καλά**,*
- 8) *Όλοι οι κόποι του τον οδήγησαν **σε επιτυχία**.*

Από την επεξεργασία των παραδειγμάτων της σχολικής γραμματικής για τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς, προκύπτει ότι κάποια προτασιακά συστατικά δεν αποτελούν προσδιορισμούς της ΡΦ αλλά συμπληρώματα του ρήματος-κεφαλή: για παράδειγμα, η ΠΦ του Παραδείγματος 6 *στο σημείο αυτό* ή η εξαρτημένη πρόταση *όπου νομίζεις* του ίδιου παραδείγματος δεν αποτελούν προσδιορισμούς της ΡΦ *Βάλε τον δίσκο*, καθώς συνιστούν υποχρεωτικά και όχι προαιρετικά συστατικά της πρότασης (το ρήμα *βάζω* είναι τρισθενές, καθώς, ως κεφαλή ΡΦ, δέχεται, εκτός από την ΟΦ-υποκείμενο, δύο συμπληρώματα): η σύνθετη πρόταση του Παραδείγματος 6 δεν ανήκει στις επαυξημένες αλλά στις απλές· το ίδιο συμβαίνει και με ΕπρΦ *πολύ καλά* του Παραδείγματος 7, η οποία αποτελεί συμπλήρωμα και όχι προσδιορισμό του ρήματος *πέρασε* ως υποχρεωτικό συστατικό, όπως και για την ΠΦ του Παραδείγματος 8 *σε επιτυχία*: οι προτάσεις των παραδειγμάτων 7 και 8 είναι απλές και όχι επαυξημένες.

Επομένως, ο όρος αντικείμενο του ρήματος, με βάση τον παραδοσιακό ορισμό του ως τεχνικού όρου, κρίνεται προβληματικός, λόγω παραβίασης των κριτηρίων

- της περιγραφικής επάρκειας και της οριοθέτησης: όπως προέκυψε από τη μελέτη των πιο πάνω παραδειγμάτων, το αντικείμενο δεν περιλαμβάνει το σύνολο των υποχρεωτικών συστατικών κάθε ρήματος-κεφαλής ρηματικής φράσης (βάσει των σημασιολογικών περιορισμών του)·
- της σαφήνειας, καθώς, αφενός, το αντικείμενο αποτελεί βασικό / υποχρεωτικό και όχι προαιρετικό συστατικό μιας πρότασης με μεταβατικό ρήμα και, αφετέρου, η παρουσία προσδιορισμών σε μία πρόταση την καθιστά επαυξημένη, ενώ η απουσία τους απλή (η θεώρηση από τους μαθητές των προτάσεων *Βάλε τον δίσκο όπου νομίζεις*, *Στις διακοπές πέρασε καλά* και *Όλοι οι κόποι του τον οδήγησαν σε επιτυχία* ως επαυξημένων δημιουργεί σύγχυση).

Συνεπώς, με βάση όσα αναπτύχθηκαν πιο πάνω, δύο λύσεις υφίστανται για την επιλογή τεχνικού όρου ο οποίος ευθυγραμμίζεται με τα κριτήρια που έχουν τεθεί: αφενός, η

διατήρηση του όρου αντικείμενο, ο οποίος, όμως, νοείται όχι βάσει του παραδοσιακού ορισμού του αλλά ως όρισμα του ρήματος-κεφαλή της ΡΦ βάσει των σημασιολογικών χαρακτηριστικών και περιορισμών του (Cowan, 2008· Lock, 1996· Risk, 2007)· αφετέρου, η αντικατάσταση του όρου αντικείμενο του ρήματος από τον όρο συμπλήρωμα της ρηματικής κεφαλής, ο οποίος αποτελεί υπερώνυμο του παραδοσιακού όρου αντικείμενο και τον συμπεριλαμβάνει (Lightfoot & Fasold, 2006; Radford et al, 1999). Παρόλο που η επιλογή του δεύτερου όρου συνιστά παραβίαση των κριτηρίων της οικειότητας / συνάφειας, καθώς οι μαθητές 'όσο και οι εκπαιδευτικοί είναι εξοικειωμένοι με τον όρο αντικείμενο του ρήματος, στο πλαίσιο του γνωστικού αντικείμενου της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, η ευθυγράμμιση του όρου συμπλήρωμα με τα κριτήρια

- της εγκυρότητας, της περιγραφικής επάρκειας και της οριοθέτησης (δεδομένου ότι αντανakλά τη συντακτική λειτουργία των ΟΦ που συνεμφανίζονται στη ΡΦ με τη ρηματική κεφαλή),
- της σαφήνειας / διαφάνειας, δεδομένου ότι ο επαναπροσδιορισμός του όρου αντικείμενο θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύγχυση μαθητές και εκπαιδευτικούς, καθιστά την επιλογή του προτιμότερη ως καταλληλότερη και τελεσφόρα από διδακτική άποψη.

3.2 Ετερόπρωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

Στη σχολική γραμματική, οι προσδιορισμοί ενός ουσιαστικού (ή, σε λιγότερες περιπτώσεις, επιθέτου) διακρίνονται σε ομοιόπρωτους και ετερόπρωτους, με κριτήριο τη συμφωνία τους με την πτώση του προσδιοριζόμενου ονόματος (Χατζησαββίδης, 2010). Οι ετερόπρωτοι προσδιορισμοί ορίζονται, παραδοσιακά, με βάση την πτώση τους: έτσι, στο σχολικό εγχειρίδιο, γίνεται λόγος, μεταξύ άλλων, για

- 1) Γενική κτητική (π.χ. *τα παπούτσια της Φρόσως*),
- 2) Γενική της καταγωγής (π.χ. *η κόρη του Αριστείδη*),
- 3) Γενική του δημιουργού (π.χ. *η Οδύσσεια του Ομήρου*),
- 4) Γενική της ιδιότητας (π.χ. *ρούχο της μόδας*),
- 5) Γενική της αιτίας (π.χ. *η χαρά της νίκης*),
- 6) Γενική του σκοπού (π.χ. *παπούτσια του χορού*),
- 7) Γενική διαιρετική (*η κορυφή του βουνού*),
- 8) Γενική του περιεχομένου (*τσουβάλι τσιμέντου*),
- 9) Γενική της αξίας (π.χ. *άξιος της νίκης*),
- 10) Γενική της αιτίας (π.χ. *υπεύθυνος για την καταστροφή*),
- 11) Γενική υποκειμενική (π.χ. *η πτώση του τείχους*) και

12) Γενική αντικειμενική (π.χ. ο σωτήρας του έθνους).

Ωστόσο, όπως προκύπτει από την επεξεργασία των ανωτέρω δώδεκα παραδειγμάτων ετερόπτωτων προσδιορισμών, δεν αποτελούν αυτά στο σύνολό τους ομοειδή και αντίστοιχα παραδείγματα ούτε θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν στην ίδια κατηγορία: συγκεκριμένα, ενώ τα οκτώ πρώτα παραδείγματα ορίζονται με βάση τον σημασιολογικό ρόλο τους (δήλωση του κτήτορα, της καταγωγής, του δημιουργού, της ιδιότητας, της αιτίας, του σκοπού, του μέρους ενός όλου, του περιεχομένου, της αξίας, της αιτίας), τα δύο τελευταία ορίζονται βάσει του συντακτικού τους ρόλου (υποκείμενο, αντικείμενο)· σε αντίθεση με τα πρώτα οκτώ παραδείγματα, τα τέσσερα τελευταία αποτελούν ή αντιστοιχούν σε προϊόντα ονοματοποίησης ρηματικών φράσεων (*πέφτει / έπεσε το τείχος, σώζει το έθνος, αξίζει τη νίκη, ευθύνεται για την καταστροφή*).

Επομένως, στις περιπτώσεις της παραδοσιακής γενικής υποκειμενικής και γενικής αντικειμενικής, δεν υφίσταται προσδιορισμός αλλά $O\Phi_{\text{γεν}}$ -συμπλήρωμα του ονόματος-κεφαλής της $O\Phi$ ή του επιθέτου-κεφαλής της $E\Phi$, καθώς οι συγκεκριμένες ονοματικές φράσεις αντιστοιχούν σε ρηματικές φράσεις με ανάλογες συντακτικές σχέσεις και σημασιολογικούς ρόλους (Ρούσσου, 2015): η χρήση του όρου προσδιορισμός συνιστά παραβίαση των κριτηρίων

- της εγκυρότητας και της περιγραφικής επάρκειας, καθώς δεν περιγράφει με ακρίβεια τις συντακτικές σχέσεις των δομικών συστατικών των σχετικών ονοματικών φράσεων,
- της διαφάνειας / σαφήνειας, δεδομένου ότι δημιουργεί σύγχυση, λόγω της αναντιστοιχίας των συντακτικών σχέσεων μεταξύ των $O\Phi$ -προϊόντων ονοματοποίησης και των δομικά αντίστοιχων $P\Phi$.

Για τις υπόλοιπες περιπτώσεις των παραδοσιακών ετερόπτωτων προσδιορισμών σε γενική πτώση, καταλληλότερος θεωρείται ο όρος $O\Phi_{\text{γεν}}$ -προσδιορισμός $O\Phi$, δεδομένου ότι ο όρος γενική είναι ασαφής ως προς τη δομή στην οποία αναφέρεται (δηλαδή αν πρόκειται για $O\Phi$ με κεφαλή ουσιαστικό σε γενική ή για αντίστοιχη επιθετική φράση): με τον τρόπο αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι στον ίδιο όρο συγχέεται η συντακτική σχέση με τον σημασιολογικό ρόλο της προσδιορίζουσας φράσης, παραβιάζεται το κριτήριο της διαφάνειας / σαφήνειας.

3.3 Ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

Ως ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί ορίζονται, βάσει της ισχύουσας σχολικής γραμματικής του γυμνασίου, οι προσδιορισμοί των ουσιαστικών, οι οποίοι βρίσκονται στην

ίδια πτώση με αυτά. Οι ομοιόπρωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί διακρίνονται σε (Χατζησαββίδης, 2010): επιθετικούς (επίθετα που προσδίδουν μόνιμη ιδιότητα στο προσδιοριζόμενο ουσιαστικό), κατηγορηματικούς (επίθετα που προσδίδουν παροδική ιδιότητα στο προσδιοριζόμενο ουσιαστικό), παραθέσεις (ΟΦ που προσδίδουν μία βασική και διακριτή ιδιότητα / γνώρισμα σε ουσιαστικά) και επεξηγήσεις (ΟΦ που αποσαφηνίζουν ουσιαστικά με γενικό και αόριστο περιεχόμενο):

- 1) **Χαμηλό** κτίριο, **μικρά** πράγματα, **καλή** ώρα, **συνεπής** μαθήτρια (επιθετικοί προσδιορισμοί),
- 2) *Η αδελφή του μπήκε* **θυμωμένη / οργίλη** στο δωμάτιο (κατηγορηματικός προσδιορισμός),
- 3) *Συχνά μιλούσε για τη Σοφία, τη γυναίκα του / Ζήσαμε πολλά χρόνια στα Ιωάννινα, την πρωτεύουσα της Ηπείρου* (παραθεση),
- 4) *Μία σκέψη έχουν στον νου τους όλοι οι ποδοσφαιριστές, τη νίκη της ομάδας τους / Της έκανε ένα ακριβό δώρο, ένα αυτοκίνητο* (επεξήγηση).

Επίσης, κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί ότι στο κεφάλαιο των επιρρηματικών προσδιορισμών στην ισχύουσα γραμματική του γυμνασίου δίνονται τα ακόλουθα παραδείγματα για το επιρρηματικό κατηγορούμενο (Χατζησαββίδης, 2010):

- 5) *Δεν πρέπει να οδηγεί κανείς το αυτοκίνητο μεθυσμένος / νευρικός.*
- 6) *Περπατούσε σκυφτός.*
- 7) *Κάθε μέρα έρχεται πρωινός πρωινός.*

Από την επεξεργασία των παραδειγμάτων αυτών, προκύπτει, αφενός, ότι ο κατηγορηματικός προσδιορισμός και το επιρρηματικό κατηγορούμενο εμφανίζουν αλληλοεπικάλυψη ως προς την κατανομή και τη λειτουργία τους (αποτελούν προσδιορισμούς ΟΦ, δεν απαντώνται μεταξύ άρθρου και ονόματος στο πλαίσιο μιας ΟΦ): επομένως, η παράλληλη διατήρηση και των δύο θα δημιουργούσε σύγχυση, λόγω της παραβίασης των κριτηρίων της διαφάνειας. Επίσης, από την επεξεργασία των παραδειγμάτων 2 και 5-7 της παρούσας υποενότητας προκύπτει ότι τον συντακτικό ρόλο του ονοματικού προσδιορισμού για τον οποίο γίνεται λόγος (επιρρηματικό κατηγορούμενο ή κατηγορηματικό προσδιορισμό) είναι δυνατό να τον έχουν επίθετα / ΕΦ και μετοχές. Οι μετοχές ως μη παρεμφατικοί ρηματικοί τύποι με επιρρηματική λειτουργία διέπονται από επιρρηματικούς σημασιολογικούς ρόλους (π.χ. δήλωση χρόνου, τρόπου, αιτίας, προϋπόθεσης, εναντίωσης κ.λπ.) και είναι δυνατό, ως προτάσεις με μετοχή-κεφαλή της ΡΦ (verbless / tenseless clauses), να υποκατασταθούν από αντίστοιχες εξαρτημένες προτάσεις ή γερούνδια (Leech & Svartvic, 2002; Leech et al, 2006): π.χ. *Η αδελφή μου μπήκε στο δωμάτιο έχοντας θυμώσει, Δεν πρέπει κανείς να οδηγεί το αυτοκίνητο έχοντας μεθύσει, Η*

αδελφή μου μπήκε στο δωμάτιο, ενώ έχει θυμώσει / είναι θυμωμένη, Δεν πρέπει κανείς να οδηγεί, ενώ έχει μεθύσει / είναι μεθυσμένος.

Συνεπώς, με βάση όσα αναπτύχθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, οι πιθανές λύσεις στο πρόβλημα της αλληλοεπικάλυψης των όρων επιρρηματικό κατηγορούμενο και κατηγορηματικός προσδιορισμός θα ήταν, αφενός, η επιλογή του ενός από τους δύο όρους ως καταλληλότερου ή, αφετέρου, η αντικατάστασή τους από έναν τρίτο όρο, ο οποίος θα ευθυγραμμιζόταν με τα κριτήρια αξιολόγησης της ορολογίας που έχουν τεθεί. Επειδή τα συστατικά που εξετάζονται είναι επίθετα / ΕΦ (οργίλη, νευρικός, σκυφτός, πρωινός) τα οποία αποδίδουν ιδιότητα στο υποκείμενο της πρότασης και ταυτόχρονα χαρακτηρίζονται από επιρρηματικό σημασιολογικό ρόλο (δήλωση χρονικά ταυτόχρονων ενεργειών) θα μπορούσε να προτιμηθεί ο όρος επιρρηματικό κατηγορούμενο: οι μετοχές, ως μη παρεμφατικοί ρηματικοί τύποι και κεφαλές ΡΦ σε προτάσεις αντίστοιχες με τις επιρρηματικές εξαρτημένες προτάσεις, δεν αποτελούν κατηγορούμενα, αλλά διατηρούν τον επιρρηματικό σημασιολογικό τους ρόλο (δήλωση σύγχρονης πράξης).

Ωστόσο, βάσει όσων αναλύθηκαν πιο πάνω, θα μπορούσε να υπάρχει σύγχυση ως προς τον σημασιολογικό ρόλο των επιθέτων, ως επιρρηματικών κατηγορουμένων, στα παραδείγματα 2, 5, 6 και 7: η μία ερμηνεία θα ήταν ότι αποδίδουν ιδιότητα στο υποκείμενο της πρότασης ως κατηγορούμενα· η δεύτερη ερμηνεία ότι δηλώνουν αποκλειστικά χρόνο ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί και η τρίτη ότι διέπονται από δύο σημασιολογικούς ρόλους. Για να αποφευχθεί η σύγχυση, προτιμότερη λύση θα ήταν να τους αποδοθεί ο συντακτικός ρόλος του κατηγορουμένου του υποκειμένου εννοούμενης μετοχής / γερουνδίου ή άλλου παρεμφατικού τύπου του συνδετικού ρήματος, που είναι φορέας του επιρρηματικού σημασιολογικού ρόλου (verbless structure omission): *μπήκε στο δωμάτιο όντας οργίλη, δεν πρέπει να οδηγεί όντας νευρικός, περπατούσε όντας σκυφτός* (Leech & Svartvic, 2002). Η λύση αυτή ευθυγραμμίζεται με τα κριτήρια

- της σαφήνειας / διαφάνειας, καθώς αποφεύγεται η ερμηνευτική σύγχυση ως προς την απόδοση σημασιολογικού ρόλου στο επίθετο,
- της εγκυρότητας και της οριοθέτησης, καθώς είναι ξεκάθαροι οι συντακτικοί και σημασιολογικοί ρόλοι των επιθέτων και των εννοούμενων μετοχών (και συναφείς με τα χαρακτηριστικά των αντίστοιχων λεξικών κατηγοριών / μερών του λόγου).

Από την επεξεργασία και ανάλυση των παραδειγμάτων 3 και 4 της ενότητας αυτής, προκύπτει ο ακόλουθος προβληματισμός: και στα τέσσερα παραδείγματα συγκεκριμένες ΟΦ (τη Σοφία, τα Ιωάννινα, μία σκέψη, ένα ακριβό δώρο) προσδιορίζονται από άλλες ΟΦ (τη γυναίκα του, την πρωτεύουσα της Ηπείρου, τη νίκη της ομάδας τους, ένα αυτοκίνητο). Σε

περίπτωση αντιστροφής της θέσης των ΟΦ αυτών σε κάθε πρόταση ξεχωριστά (π.χ. *Ζήσαμε πολλά χρόνια στα Ιωάννινα, την πρωτεύουσα της Ηπείρου* → *Ζήσαμε πολλά χρόνια στην πρωτεύουσα της Ηπείρου, τα Ιωάννινα*), η συντακτική σχέση μεταξύ των ΟΦ αντιστρέφεται (η προσδιοριζόμενη ΟΦ της αρχικής πρότασης, *τα Ιωάννινα*, μετατρέπεται σε προσδιορισμό στην τελική, ενώ η ΟΦ-προσδιορισμός της αρχικής πρότασης, *την πρωτεύουσα της Ηπείρου*, είναι η προσδιοριζόμενη ΟΦ στην τελική)· ωστόσο, δεν παρατηρείται αντίστοιχη αντιστροφή και των σημασιολογικών ρόλων τους (η ΟΦ *την πρωτεύουσα της Ηπείρου* στην αρχική πρόταση είναι δηλωτική ιδιότητας, ενώ στην τελική δηλωτική τόπου ως συμπλήρωμα της πρόθεσης, και η ΟΦ *τα Ιωάννινα* στην αρχική πρόταση είναι δηλωτική τόπου ως συμπλήρωμα της πρόθεσης, ενώ στην τελική επεξήγηση της ΟΦ *την πρωτεύουσα της Ηπείρου*).

Αυτές οι επισημάνσεις οδηγούν στην επανεξέταση των όρων παράθεση και επεξήγηση: δεδομένης της προαναφερθείσας συντακτικής αντιστοιχίας των δομικά συνδεόμενων ΟΦ σε περίπτωση αντιστροφής του συντακτικού τους ρόλου σε συγκεκριμένη πρόταση, ο όρος παράθεση αναφέρεται στη συντακτική σχέση μεταξύ παρα-τιθέμενων ΟΦ· ωστόσο, όπως δείχνει η αναντιστοιχία μεταξύ των σημασιολογικών ρόλων των ίδιων ΟΦ σε περίπτωση αντιστροφής του συντακτικού τους ρόλου σε δεδομένη πρόταση, η επεξήγηση δεν αποτελεί συντακτική λειτουργία / συντακτικό ρόλο αλλά σημασιολογική (Leech & Svartvik, 2002; Leech et al, 2006). Επομένως, ο όρος επεξήγηση, ως δηλωτικός σημασιολογικού ρόλου / λειτουργίας, θεωρείται κατάλληλος σε μία παιδαγωγική γραμματική, καθώς ευθυγραμμίζεται με τα κριτήρια:

- Της οριοθέτησης (αφορά ΟΦ-ονοματικούς προσδιορισμούς που συγκεκριμενοποιούν τη γενική σημασία προσδιοριζόμενης ΟΦ)
- Της διαφάνειας / σαφήνειας.

Αντίθετα, ο όρος παράθεση, ως δηλωτικός συντακτική σχέση ΟΦ παρατιθέμενων σε μια πρόταση, φαίνεται περιττός, καθώς ο όρος ΟΦ-ονοματικός προσδιορισμός την υπερκαλύπτει. Επομένως, ο όρος παράθεση των παραδοσιακών γραμματικών θα μπορούσε να μη συμπεριληφθεί σε μία παιδαγωγική γραμματική, καθώς παραβιάζει τα κριτήρια

- Της περιγραφικής επάρκειας και της οριοθέτησης (καθώς είναι περιοριστικός, δεδομένου ότι αναφέρεται μόνο στις περιπτώσεις απόδοσης ιδιότητας σε προσδιοριζόμενη ΟΦ και όχι σε περιπτώσεις αποσαφήνισης γενικής και αόριστης έννοιας της προσδιοριζόμενης ΟΦ),

- Της απλότητας (ο όρος παράθεση ως ονοματικός προσδιορισμός κρίνεται σύνθετος και πλεοναστικός).

Με άξονα όσα προαναφέρθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους, ως ομοιόπρωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί χαρακτηρίζονται ΕΦ και ΟΦ οι οποίες βρίσκονται σε δομική / συντακτική σχέση με άλλη ΟΦ (την προσδιορίζουν). Επομένως, όπως συμβαίνει και με τον όρο παράθεση, ο όρος επιθετικός προσδιορισμός ως ομοιόπρωτος ονοματικός προσδιορισμός θα ήταν δυνατό να αντικατασταθεί από τον όρο ΕΦ-ονοματικός προσδιορισμός, καθώς παραβιάζει τα κριτήρια

- Της διαφάνειας / σαφήνειας (ο όρος επιθετικός προσδιορισμός ορίζεται βάσει της προσδιορίζουσας δομής, ενώ ο όρος ονοματικός προσδιορισμός βάσει της προσδιοριζόμενης),
- Της απλότητας (πρόκειται για σύνθετο όρο με πλεοναστικά στοιχεία).

Η παραβίαση των ανωτέρω κριτηρίων θεωρείται σοβαρότερη από την παραβίαση του κριτηρίου της οικειότητας, η οποία υφίσταται μέσω της αντικατάστασης του όρου επιθετικός ονοματικός προσδιορισμός από τον όρο ΕΦ-ονοματικός προσδιορισμός, δεδομένου ότι ο πρώτος απαντάται στα συντακτικά της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Ένα μεταγλωσσικό στοιχείο που θα μπορούσε να προστεθεί, ώστε να καταστεί σαφές στους μαθητές μία ουσιώδης διαφοροποίηση, είναι η διάκριση των ονοματικών προσδιορισμών σε περιοριστικούς και μη περιοριστικούς, σύμφωνα με το πρότυπο των αναφορικών προτάσεων (Leech & Svartvic, 2002): οι πρώτοι εξειδικεύουν τη σημασία του προσδιοριζόμενου ουσιαστικού, δίνοντας ένα ιδιαίτερα βασικό στοιχείο / ιδιότητα / ποιότητα, ώστε να είναι απόλυτα κατανοητό στον δέκτη το αντικείμενο αναφοράς της ΟΦ στην οποία ανήκουν· οι δεύτεροι προσθέτουν μία ιδιότητα στο προσδιοριζόμενο ουσιαστικό, η απουσία της οποίας δεν θα δημιουργούσε δυσκολία στην κατανόηση από τον δέκτη του αντικειμένου αναφοράς της ΟΦ (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Ονοματικοί προσδιορισμοί

Ομοιόπρωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί		
<i>Δομή</i>	<i>Κατηγοριοποίηση</i>	<i>Παραδείγματα</i>
ΕΦ	Περιοριστικοί	Μένει στο <i>χαμηλό</i> κτήριο που βλέπεις απέναντι
	Μη περιοριστικοί	Μένει στο <i>οίκημα</i> απέναντι από το σπίτι μας. Αυτό το <i>χαμηλό</i> κτίριο...
ΟΦ	Περιοριστικοί	Μιλάει για τη Σοφία <i>τη γυναίκα του</i> , όχι για τη Σοφία <i>την ξαδέλφη του</i>
	Μη περιοριστικοί	Μιλάει για τη Σοφία, <i>τη γυναίκα του</i>

4 Συμπεράσματα

Η μεταγλώσσα, ως κώδικας αναφοράς, ανάλυσης και ερμηνείας συγκεκριμένης γλώσσας ή της γλώσσας ως επικοινωνιακού οργάνου, διαφοροποιείται σε επίπεδο επιτέλεσης διαπροσωπικής λειτουργίας, καθώς είναι δυνατό να αξιοποιείται τόσο σε επιστημονικές / περιγραφικές, όσο και σε παιδαγωγικές / σχολικές γραμματικές. Με άξονα γλωσσολογικά και παιδαγωγικά κριτήρια (εγκυρότητα, οριοθέτηση, διαφάνεια, απλότητα, συνάφεια, οικειότητα) είναι δυνατή η αντικατάσταση τεχνικών όρων των παραδοσιακών σχολικών γραμματικών από σύγχρονους όρους, ώστε να εξασφαλίζεται η επιστημονική εγκυρότητα και πληρότητα των περιγραφών της γλώσσας σε συνδυασμό με την παιδαγωγική καταλληλότητα (Μπαμπινιώτης, 2017).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Γούτσος, Δ. (2012). *Γλώσσα. Κείμενο, Ποικιλία, Σύστημα*. Κριτική.
- Cowan, R. (2008). *The Teacher's Grammar of English*. Cambridge University Press.
- Holton, D., Mackridge, P. & Φιλippάκη-Warburton, E. (1998). Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας (Βασίλης Σπυρόπουλος, Μετ.). Πατάκης.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. (2002). *Γενετική Σύntαξη. Το πρότυπο της Κυβέρνησης και Αναφορικής Σύntαξης*. Καρδαμίτσα.
- Leech, G. & Svartvic, J. (2002). *A Communicative Grammar of English*. Longman.
- Leech, G., Deuchar, M. & Hoogenraad, R. (2006). *English Grammar for Today*. Palgrave Macmillan.
- Lightfoot, D. & Fasold, R. (2006). The structure of sentences. Στο J. Connor-Linton & R. Fasold (Επιμ.), *An Introduction to Language and Linguistics* (97-135). Cambridge University Press.
- Lock, G. (1996). *Functional English Grammar*. Cambridge University Press.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2017). *Σύγχρονη Σχολική Γραμματική για όλους*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Radford, A., Atkinson, M., Britain, D., Clahsen, H., & Spencer, A. (1999). *Linguistics. An Introduction*. Cambridge University Press.
- Schiffrin, D. (2006). Discourse. Στο J. Connor-Linton & R. Fasold (Επιμ.), *An Introduction to Language and Linguistics* (169-203). Cambridge University Press.
- Trask, R. (2007). *Language and Linguistics. The key concepts*. Routledge.
- Χατζησαββίδης, Σ. (2010). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Θεωρητικές Βάσεις και Περιγραφή*. Βάνιας.

Αθανάσιος Μιχάλης

Αναπληρωτής Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ
Ηλ-ταχ.: michathan@ppp.uoa.gr

8 Εννοιολογική περιγραφή, οριοθέτηση και αναπλαισίωση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών στις Βιβλιοθήκες: από τη φιλαναγνωσία στον πολυγραμματισμό

Τάσος Μιχαηλίδης, Άρτεμις Χαλεπλιόγλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο εκπαιδευτικός ρόλος των Βιβλιοθηκών έχει αποδειχθεί και υποστηριχθεί διαχρονικά, μέσα από τα διαφορετικά πλαίσια λειτουργίας τους και ανάλογα με την αποστολή και το κοινό που εξυπηρετούν. Έννοιες, όπως η «φιλαναγνωσία», ο «αναγνωστικός» και «πληροφοριακός γραμματισμός», ο «πολυγραμματισμός» και η «λογοτεχνική ανάγνωση», έρχονται να πλαισιώσουν τις σύγχρονες εκπαιδευτικές υπηρεσίες των βιβλιοθηκών, αναδεικνύοντας την ανάγκη επαναπροσδιορισμού και εκσυγχρονισμού των διαδικασιών που ακολουθούνται. Η εργασία επιδιώκει την ερευνητική καταγραφή των αντιλήψεων και πεποιθήσεων των φοιτητών/-τριών του Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Υλοποιήθηκε συλλογική συζήτηση σε τρεις ομάδες και συμπληρώθηκαν εθελοντικά δια ζώσης ερωτηματολόγια, σχεδιασμένα κατάλληλα για συλλογή ποιοτικών δεδομένων. Στόχος ήταν να διερευνηθεί το υφιστάμενο γνωστικό πλαίσιο βασικών εννοιών και όρων της εκπαιδευτικής ορολογίας και κατά πόσο επαναχρησιμοποιούνται με την αρχική τους σημασία ή αναπροσαρμοσμένες από τη Βιβλιοθηκονομία και τις Επιστήμες της Πληροφόρησης. Τέλος, εξετάστηκαν οι τρόποι με τους οποίους οι βιβλιοθήκες συμβάλλουν στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης, κοινωνικής ευαισθησίας και υπευθυνότητας.

Conceptual overview, boundaries, and reframing of educational services in libraries: from fostering reading culture to multiliteracies

Tasos Michailidis, Artemis Chaleplioglou

ABSTRACT

The educational role of the library has been consistently proven and supported over time through its various operational frameworks, which are tailored to its mission and the audience it serves. Terms such as "reading for pleasure," "reading literacy," "information literacy," "multiliteracies," now define modern educational services offered by libraries, emphasizing the need for redefinition and modernization of procedures. This paper aims to explore the perceptions and beliefs of students of the Department of Archives, Library Science, and Information Systems of the University of West Attica. To this end, a collective discussion was conducted with three target groups. At the end of the sessions, participants who wished to do so completed printed questionnaires in person, specifically designed to collect qualitative data. The primary objective was to investigate the existing cognitive framework regarding key concepts and terms of educational terminology, and to examine the extent to which these terms are reused with their original meaning or adapted in the fields of Library and Information Science. Lastly, the study examines how the library contributes to the development of critical thinking, social awareness, and responsibility.

0 Εισαγωγή. Ο εκπαιδευτικός ρόλος των βιβλιοθηκών: συλλογές, γραμματισμοί και ο ρόλος των επαγγελματιών της Πληροφόρησης

Στο σύγχρονο παιδαγωγικό και πολιτισμικό πλαίσιο, οι βιβλιοθήκες ξεπερνούν τον παραδοσιακό ρόλο τους ως αποθετήρια γνώσης, εξελισσόμενες σε πολυτροπικά περιβάλλοντα μάθησης που ενισχύουν την αναγνωστική εμπειρία, προάγουν πολλαπλούς γραμματισμούς και ενθαρρύνουν τη δια βίου μάθηση. Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν οι λογοτεχνικές συλλογές, όταν αξιοποιούνται δημιουργικά, διαθεματικά και διαδραστικά, συνδυάζοντας αισθητική απόλαυση με την ανάπτυξη γνωστικών, γλωσσικών και κοινωνικών δεξιοτήτων (Μιχαηλίδης κ.ά., 2025).

Ο ρόλος των βιβλιοθηκονόμων επαναπροσδιορίζεται, καθώς καλούνται να λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητές γνώσης και φορείς ενίσχυσης της αναγνωστικής κουλτούρας (Cooke, 2021). Η κατάρτισή τους στη λογοτεχνική διαμεσολάβηση, τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό και τις βιωματικές πρακτικές καθίσταται κρίσιμη για την επιτυχία παιδαγωγικών δράσεων (Greenwood, 2023). Εργαλεία, όπως η δημιουργική γραφή, η ψηφιακή αφήγηση και οι διαλεκτικές προσεγγίσεις τεκμηρίων, ενισχύουν τη σύγχρονη καλλιέργεια «αισθητικού», «πληροφοριακού» και «κριτικού γραμματισμού» (Mills, 2009· Cremin & Kucirkova, 2023).

Η μετατόπιση από παραδοσιακούς σε πολυσημικούς και συμμετοχικούς γραμματισμούς απαιτεί ευέλικτες και παιδαγωγικά ενεργές βιβλιοθήκες. Μέσω της στοχευμένης επιμέλειας συλλογών, ιδίως λογοτεχνίας, οι βιβλιοθήκες λειτουργούν ως φορείς πολιτισμικής ενδυνάμωσης και ανάπτυξης κριτικής συνείδησης (Itsekor & Nwokeoma, 2017). Η συνεχής επαγγελματική ανάπτυξη των βιβλιοθηκονόμων σε θεωρίες ανάγνωσης και εκπαιδευτικές μεθόδους είναι απαραίτητη για την ενίσχυση του διαλόγου, της δημιουργικότητας και της ερευνητικής μάθησης (Nikolajeva, 2021).

Συνεπώς, οι βιβλιοθήκες μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική ένταξη και την ολιστική μάθηση, ως χώροι φαντασίας, διαλογικής συμμετοχής και κοινωνικής ευαισθητοποίησης. Οι σύγχρονοι βιβλιοθηκονόμοι, εξοπλισμένοι με παιδαγωγικές, τεχνολογικές και επικοινωνιακές δεξιότητες, αναδεικνύονται σε καταλύτες μάθησης, συνεργασίας και κοινωνικού μετασχηματισμού, στο πλαίσιο μιας διεπιστημονικής και δημιουργικής προσέγγισης (Aabø & Audunson, 2012).

1 Μεθοδολογία της έρευνας: σκοπός και ερευνητικοί στόχοι της εισήγησης

Υπό το πρίσμα της εξελισσόμενης εκπαιδευτικής φυσιογνωμίας των βιβλιοθηκών, η παρούσα εισήγηση αναδεικνύει την ανάγκη για εννοιολογική εμβάθυνση και αναπλαισίωση βασικών όρων που σχετίζονται με τις εκπαιδευτικές τους υπηρεσίες. Εστιάζει στη

διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο φοιτητές/-τριες της Βιβλιοθηκονομίας νοηματοδοτούν έννοιες, όπως τη «φιλαναγνωσία» (“reading for pleasure”) και τον «πολυγλωσσισμό» (“multiliteracies”), στο πλαίσιο ποιοτικής έρευνας, με στόχο την επαναξιολόγηση του εκπαιδευτικού ρόλου των Οργανισμών Πληροφόρησης και τη σύνδεση γνώσης, πληροφόρησης και πολιτειότητας (Rivano Eckerdal, 2017).

Οι επιμέρους ερευνητικοί στόχοι περιλαμβάνουν: α. καταγραφή των αντιλήψεων φοιτητών/-τριών για τον εκπαιδευτικό ρόλο των βιβλιοθηκών, β. αποτύπωση του βαθμού κατανόησης και χρήσης σχετικής ορολογίας στις σπουδές Βιβλιοθηκονομίας, γ. ανάδειξη της συμβολής των βιβλιοθηκών στην καλλιέργεια αναγνωστικών δεξιοτήτων και κοινωνικών αξιών, δ. εντοπισμό ασάφειας ή ελλείψεων στην κατανόηση βασικών εννοιών, ε. διερεύνηση της ανάγκης αναπροσαρμογής όρων από τις Επιστήμες της Αγωγής και τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες, στ. διατύπωση προτάσεων για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής λειτουργίας των βιβλιοθηκών με βάση τις ανάγκες και τις απόψεις των φοιτητών/-τριών.

Τα ευρήματα συμβάλλουν στην εννοιολογική ανασυγκρότηση των βιβλιοθηκονομικών υπηρεσιών, μέσω της αξιοποίησης ενός ελεγχόμενου λεξιλογίου βασικών όρων, όπως: «φιλαναγνωσία» (“reading for pleasure”), «αναγνωστικός» και «πληροφοριακός γραμματισμός» (“reading” & “information literacy”), «πολυγλωσσισμός» (“multiliteracies”), «πολιτειότητα» (“citizenship”), «ιατρικός γραμματισμός» (“health literacy”) και «βιωματική μάθηση» (“experiential learning”) (Haroutunian-Gordon, 2009· Φρυδάκη & Παπαγεωργάκης, 2022). Το λεξιλόγιο αυτό προτείνεται ως εργαλείο για τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών παρεμβάσεων που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της κοινωνίας της γνώσης και ενισχύουν την καλλιέργεια γραμματισμών και αναγνωστικής κουλτούρας.

Παράλληλα, αναδεικνύεται η ικανότητα των βιβλιοθηκών να προσαρμόζουν τις υπηρεσίες τους σε πολυπολιτισμικά, ψηφιακά και συμμετοχικά περιβάλλοντα (Itsekor & Nwokeoma, 2017), διευρύνοντας τον διάλογο για τον κοινωνικό και πολιτισμικό ρόλο των Επιστημών της Πληροφόρησης. Τα αποτελέσματα εντοπίζουν εννοιολογικές ασάφειες και προτείνουν αναπλαισιώσεις που ευθυγραμμίζονται με τις απαιτήσεις της ψηφιακής εποχής και της διεπιστημονικής εκπαίδευσης (Irawati et al., 2024).

2 Σχεδιασμός της έρευνας: ομάδες-στόχοι, περιορισμοί, ερωτηματολόγιο

Η παρούσα μελέτη υιοθετεί ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, με κύρια εργαλεία τις συλλογικές συζητήσεις (focus groups) και, επικοινωνικά, ανοικτού τύπου ερωτηματολόγιο. Ο ερευνητικός σχεδιασμός αποσκοπεί στη διερεύνηση των αντιλήψεων φοιτητών/-τριών Βιβλιοθηκονομίας και Επιστημών της Πληροφόρησης σχετικά με βασικές έννοιες που

συγκροτούν τον εκπαιδευτικό ρόλο των βιβλιοθηκών (Cohen, Manion & Morrison, 2002).

Η συλλογή δεδομένων επικεντρώθηκε στη διασαφήνιση όρων που προσδιορίζουν σύγχρονες βιβλιοθηκονομικές υπηρεσίες και στη συγκρότηση θεματικού λεξιλογίου χρήσιμου για τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Το δείγμα επιλέχθηκε βάσει παιδαγωγικής και γνωσιακής επάρκειας. Συμμετείχαν ενεργοί φοιτητές/-τριες του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης κατά το εαρινό εξάμηνο 2025, από τρία μαθήματα: «Λογοτεχνία» και «Ιστορία Βιβλίου και Βιβλιοθηκών» (Γενικής Παιδείας), καθώς και το εξειδικευμένο μάθημα «Ιατρική Πληροφόρηση». Το τελευταίο συνδέει τον «ιατρικό γραμματισμό» με τον «πολυγραμματισμό» και τη «φιλιαναγνωσία», προβάλλοντας τη σημασία τους για την πολιτειότητα, την κριτική σκέψη και τη λήψη αποφάσεων (Jenkins et al., 2022).

Τα κριτήρια συμμετοχής περιλάμβαναν: ενεργή φοιτητική ιδιότητα, παρακολούθηση τουλάχιστον 7 διαλέξεων και συμμετοχή σε τουλάχιστον μία συζήτηση. Συγκροτήθηκαν τρεις ομάδες συζήτησης (10–15 άτομα ανά μάθημα), με συνολική συμμετοχή 35 φοιτητών/-τριών, εκ των οποίων 28 συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο. Το τελικό δείγμα περιλάμβανε 24 έγκυρα ερωτηματολόγια: 5 από το μάθημα «Λογοτεχνία», 7 από την «Ιστορία Βιβλίου και Βιβλιοθηκών» και 12 από την «Ιατρική Πληροφόρηση». Κάθε φοιτητής/-τρια συμμετείχε σε μία ή περισσότερες συζητήσεις, αλλά συμπλήρωσε μόνο ένα ερωτηματολόγιο, αποφεύγοντας διπλές καταγραφές (Denzin & Lincoln, 2018).

Η κατανομή του δείγματος επέτρεψε συγκριτική ανάλυση μεταξύ μαθημάτων Γενικής Παιδείας και Εξειδίκευσης, αναδεικνύοντας συγκλίσεις και διαφοροποιήσεις ως προς την πρόσληψη εννοιών και τη συγκρότηση ενός ενιαίου εκπαιδευτικού λεξιλογίου. Παρά τον περιορισμένο αριθμό συμμετεχόντων και τη γεωγραφική συγκέντρωση σε ένα μόνο Τμήμα, τα ποιοτικά δεδομένα ενισχύουν τον αναστοχασμό για την εκπαιδευτική φυσιогνωμία των βιβλιοθηκών και τη συμβολή τους στην κοινωνική συνοχή και τη σχέση γνώσης-πολιτειότητας.

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε σε τρεις θεματικές ενότητες, με στόχο την ομαλή νοηματική ροή και τη διευκόλυνση της συμπλήρωσής του από τους/τις συμμετέχοντες/-ουσες. Οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν με τρόπο που ενθαρρύνει την ελεύθερη έκφραση, αξιοποιώντας τεχνικές καθοδήγησης, όπως η αφήγηση, η συμπλήρωση κενών και η διαβάθμιση προκαθορισμένων επιλογών με αιτιολόγηση, υποστηρίζοντας τον διερευνητικό χαρακτήρα της μελέτης (Cohen, Manion & Morrison, 2002).

Το εργαλείο αναπτύχθηκε βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων και κάλυψε τους εξής άξονες:

α. κατανόηση εκπαιδευτικής ορολογίας, β. ερμηνεία εννοιών, όπως «φιλιαναγνωσία», «πολυγραμματισμός», «πληροφοριακός» και «ιατρικός γραμματισμός», γ. ρόλος των βιβλιοθηκών ως θεσμών πολιτισμικής μνήμης και κοινωνικής συμμετοχής, δ. σύνδεση λογοτεχνίας με την εκπαιδευτική λειτουργία των βιβλιοθηκών, ε. αντιλήψεις για τον ρόλο των Επιστημόνων της Πληροφόρησης και την ανάγκη εννοιολογικών προσαρμογών στο πλαίσιο της διεπιστημονικότητας.

Η πρώτη ενότητα διερεύνησε την κατανόηση βασικών εννοιών που συγκροτούν τον εκπαιδευτικό ρόλο των βιβλιοθηκών. Η δεύτερη επικεντρώθηκε στην «πολιτειότητα», με αφετηρία κείμενο για τη βιβλιοθήκη ως δημοκρατικό χώρο διαλόγου και ένταξης. Η τρίτη εξέτασε τη συμβολή των βιβλιοθηκών στην ενίσχυση του «ιατρικού γραμματισμού» — δηλαδή της ικανότητας αξιοποίησης πληροφοριών υγείας για την ατομική και συλλογική ευημερία (Mackey & Jacobson, 2011). Δόθηκε έμφαση στον ρόλο των Δημόσιων και Δημοτικών Βιβλιοθηκών ως φορέων υγειονομικής πληροφόρησης, ειδικά σε περιόδους κρίσεων, αλλά και ως υποστηρικτών της «διερευνητικής μάθησης» και της κριτικής σκέψης, ιδιαίτερα σε ευάλωτους πληθυσμούς. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε ανώνυμα, με γραπτές απαντήσεις, και σύμφωνα με τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, της ελεύθερης συναίνεσης και της προστασίας προσωπικών δεδομένων. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θεωρήθηκε τεκμήριο συναίνεσης. (Cohen, Manion & Morrison, 2002).

3.1 Οργάνωση και πλαίσιο υλοποίησης της συλλογικής συζήτησης

Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων (βλ. 3.2.), προηγήθηκε συλλογική συζήτηση ανά ομάδα-στόχο, με σκοπό την αποτύπωση στάσεων, επιπέδων κατανόησης και γνωστικών-αξιακών μετατοπίσεων (Cohen, Manion & Morrison, 2002). Οι συζητήσεις οργάνωθηκαν σε θεματικές υποομάδες, εστιάζοντας σε βασικούς όρους, τις σημασιολογικές και ιστορικές αποχρώσεις τους στο ελληνικό πολιτισμικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο, καθώς και στις βιβλιοθηκονομικές προεκτάσεις τους.

Αξιοποιήθηκαν οι αναγνωστικές εμπειρίες των φοιτητών/-τριών και παραδείγματα από δράσεις ελληνικών βιβλιοθηκών. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην «φιλιαναγνωσία» και τον «πολυγραμματισμό», εντός εκπαιδευτικών και βιβλιοθηκοκεντρικών πλαισίων. Η συλλογή ποιοτικών δεδομένων υποστηρίχθηκε από ημερολόγια πεδίου (Denzin & Lincoln, 2018), προσφέροντας διαφάνεια και εγκυρότητα στην τεκμηρίωση. Η εννοιολογική διερεύνηση λειτούργησε ως παιδαγωγική μετατόπιση, ενισχύοντας την κατανόηση του ρόλου των βιβλιοθηκών ως φορέων ενεργού πολιτειότητας και πολλαπλών γραμματισμών.

Οι βιωματικές ασκήσεις ανέδειξαν τους όρους ως εργαλεία νοηματοδότησης του ρόλου της

βιβλιοθήκης ως παιδαγωγικού και κοινοτικού χώρου. Η «στοχαστική» και «δημιουργική ανάγνωση» προσεγγίστηκαν ως συλλογικές, κοινωνικές πρακτικές (Κιοσσές, 2018), αποσυνδεδεμένες από μηχανιστικές προσεγγίσεις. Αναφέρθηκε ότι η «φιλαναγνωσία», ως ελληνικός νεολογισμός, περιλαμβάνει τόσο στάσεις όσο και παιδαγωγικές τεχνικές, σε αντίθεση με αντίστοιχους όρους άλλων γλωσσών ('reading for pleasure') (Vangeli et al., 2024). Ο όρος αναφέρεται σε μια αισθητικά και νοητικά επεξεργασμένη θετική σχέση αναγνώστη-κειμένου, που υπερβαίνει τη χρηστική ανάγνωση. Οι συμμετέχοντες ανέδειξαν τη βιωματική και κοινοτική διάσταση του όρου, μέσα από δράσεις, όπως λέσχες ανάγνωσης και εργαστήρια δημιουργικής γραφής (Webber et al., 2024).

Επισημάνθηκε ότι η «λογοτεχνική ανάγνωση» ("literary reading" ή "reading interpretation") υπερβαίνει την αποκωδικοποίηση, συνιστώντας αισθητική και υποκειμενική εμπειρία (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005), όπου ο αναγνώστης/-τρια λειτουργεί ως ερμηνευτής/-τρια (Gadamer, 1976). Ο Polasniek (1991) και ο Κιοσσές (2018) τονίζουν τη συμβολή της στην ανάπτυξη αναγνωστικής ταυτότητας και απόλαυσης, συνδέοντάς την με τον «αναγνωστικό γραμματισμό» (Πολίτης, 2013). Από παιδαγωγική σκοπιά, σημειώθηκε ότι ενεργοποιεί γλωσσικά, γνωστικά και συναισθηματικά πεδία, ενισχύοντας την ενσυναίσθηση και τον κριτικό στοχασμό (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005).

Σε βιβλιοθηκονομικό επίπεδο, η έννοια δεν αφορά μόνο νεαρούς αναγνώστες, αλλά αποτελεί βασικό στόχο των βιβλιοθηκών. Μέσω συλλογικών πρακτικών και συλλογών, η βιβλιοθήκη προωθεί τη «λογοτεχνική ανάγνωση» ως κοινωνική εμπειρία, συνδεδεμένη με τον «ερμηνευτικό διάλογο» ("interpretive discussion") (Φρυδάκη & Παπαγεωργάκης, 2022). Επισημάνθηκε ότι οι έννοιες «λογοτεχνική ανάγνωση» και «αναγνωστικός γραμματισμός» ("reading literacy") είναι διακριτές αλλά αλληλοτροφοδοτούμενες. Η καλλιέργεια του δεύτερου προϋποθέτει τον πρώτο, εδραιώνοντας τον ρόλο των βιβλιοθηκών ως κόμβων πολιτισμικής συμμετοχής (IFLA/UNESCO, 2022). Σε αυτή την κατεύθυνση, η πρόσβαση σε έντυπες, ηχητικές και ψηφιακές μορφές λογοτεχνίας ενισχύουν την πολιτισμική πολυφωνία, την πολιτειότητα και την κατανόηση σύνθετων κοινωνικών ζητημάτων, όπως ο «ιατρικός γραμματισμός» (Itsekor & Nwokeoma, 2017). Η αναγνωστική κουλτούρα διαμορφώνεται μέσα από χώρους, δράσεις και συνεργασίες που ενισχύουν τη δημιουργική ανάγνωση (Aabø & Audunson, 2012).

Σημειώθηκε ότι η διεθνής πολιτική (IFLA/UNESCO, 2022) προσεγγίζει τις βιβλιοθήκες ως κόμβους πολυγλωσσικών, ενσωματώνοντας τους: «πληροφοριακό», «ιατρικό», «ψηφιακό» και «πολιτισμικό γραμματισμό». Ο «πολυγλωσσικός γραμματισμός» ("multiliteracies") νοείται ως μια διαθεματική και διεπιστημονική σύνθεση δεξιοτήτων που προάγουν την

πρόσβαση στην πληροφορία, την κριτική σκέψη και την κοινωνική συμμετοχή (Eisenberg et al., 2004).

Ειδικότερα, ο «πληροφοριακός γραμματισμός» ή «πληροφοριακή παιδεία» (“information literacy”) αναφέρεται στις γνώσεις και δεξιότητες που επιτρέπουν στον ενεργό πολίτη να αναγνωρίζει πότε χρειάζεται πληροφορίες, να τις εντοπίζει, αξιολογεί και αξιοποιεί αποτελεσματικά (Αντωνίου κ.α., 2024). Συνδέεται στενά με τη δια βίου μάθηση, ενισχύοντας την αυτόνομη και κριτική πρόσβαση στη γνώση. Ο πληροφοριακά εγγράμματος πολίτης κατανοεί τις ηθικές, νομικές και κοινωνικές διαστάσεις της πληροφορίας και διαμορφώνει προσωπική στρατηγική διαχείρισής της.

Στο πλαίσιο αυτό, η βιβλιοθήκη λειτουργεί ως κόμβος πληροφόρησης και εκπαίδευσης, ενισχύοντας την πολιτειότητα (“citizenship”) -δηλαδή τη συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική και πολιτική ζωή με βάση τη δημοκρατική κουλτούρα. Η έννοια περιλαμβάνει τη νομική, πολιτισμική και συμμετοχική διάσταση της ιδιότητας του πολίτη (Πέτρου, 2010) και προωθείται μέσω της πρόσβασης σε πόρους, δράσεις ενδυνάμωσης και καλλιέργειας δημοκρατικών αξιών (Δημόπουλος κ.ά., 2024).

Αναδείχθηκε, επίσης, ο ρόλος της βιβλιοθήκης στην ενίσχυση του «ιατρικού γραμματισμού» (“health literacy”), ο οποίος αφορά την κατανόηση ιατρικών πληροφοριών και τη λήψη ορθών αποφάσεων για την υγεία. Κατ’ επέκταση, η βιβλιοθήκη συμβάλλει ενεργά μέσω συνεργασιών με επαγγελματίες, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ψηφιακών εργαλείων (Χαλεπλιόγλου, 2024).

Παράλληλα, σημαντικές μορφές επιστημονικού γραμματισμού είναι ο «μαθηματικός γραμματισμός» (“mathematical literacy” ή “numeracy”), που ενισχύει τη χρήση ποσοτικών πληροφοριών στην καθημερινότητα, και ο «φυσικός γραμματισμός» (“scientific literacy”), που αφορά την κατανόηση εννοιών των Φυσικών Επιστημών και την ανάπτυξη κριτικής σκέψης (OECD, 2023). Οι βιβλιοθήκες προωθούν και τους δύο μέσω κατάλληλων συλλογών, δράσεων και ψηφιακών περιβαλλόντων μάθησης. Εν τέλει, η συζήτηση ανέδειξε προκλήσεις εφαρμογής των όρων στην ελληνική πραγματικότητα, τονίζοντας την ανάγκη επιμόρφωσης των βιβλιοθηκονόμων σε παιδαγωγικές δεξιότητες, τη διαθεματική συνεργασία και τη χρήση νέων τεχνολογιών.

3.2 Ποιοτική ανάλυση των δεδομένων: αντιλήψεις και στάσεις των συμμετεχόντων/-ουσών

Η ποιοτική ανάλυση σε απαντήσεις 24 φοιτητών/-τριών από τρία σχετικά μαθήματα του Τμήματος ΑΒΣΠ (Ομάδα 1: «Λογοτεχνία», Ομάδα 2: «Ιστορία βιβλίου και βιβλιοθηκών»,

Ομάδα 3: «Ιατρική Πληροφόρηση»). Στόχος ήταν η διερεύνηση στάσεων και αντιλήψεων για τον εκπαιδευτικό και κοινωνικό ρόλο των βιβλιοθηκών, στο πλαίσιο της διεπιστημονικότητας των Οργανισμών Πληροφόρησης. Η θεματική ανάλυση εστίασε στις συγκλίσεις και διαφοροποιήσεις μεταξύ των τριών ομάδων, με επιμέρους προτάσεις αποτίμησης (Cohen, Manion & Morrison, 2002).

Στην πρώτη ενότητα, οι ερωτήσεις αφορούσαν: α. τη σημασιοδότηση της «φιλιαναγνωσίας» σε αναγνωστικές ομάδες σε βιβλιοθήκες, β. την αναγνώριση και εφαρμογή όρων γραμματισμού μέσω αφηγηματικού σεναρίου και γ. τη διάκριση της «λογοτεχνικής ανάγνωσης» από άλλες μορφές ανάγνωσης και τον παιδαγωγικό ρόλο της βιβλιοθήκης, καθώς και τις τεχνικές προώθησης αναγνωστικών δεξιοτήτων. Η Ομάδα 1 τόνισε την προσωπική σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο, αντιλαμβανόμενη τη «φιλιαναγνωσία» ως αγάπη για το διάβασμα και την «αναγνωστική εμπύχωση» ως διαμόρφωση κινήτρων. Ο Ερωτώμενος 2 σημείωσε τη σημασία της αναγνωστικής επάρκειας των βιβλιοθηκονόμων: «διαβάζουμε βιβλία και [για να αποφασίσουμε τι] θα προτείνουμε στη βιβλιοθήκη». Η Ομάδα 2 είδε τη «φιλιαναγνωσία» ως δυναμικό πολιτιστικό περιβάλλον και την «αναγνωστική εμπύχωση» ως αποτέλεσμα ποιοτικών πρακτικών, με τον Ερωτώμενο 6 να συνδέει την εμπύχωση με «καλλιέργεια γνώσεων». Η Ομάδα 3 υιοθέτησε σύνθετη παιδαγωγική προσέγγιση, θεωρώντας την ανάγνωση εργαλείο αυτογνωσίας και κριτικής σκέψης, ενώ η βιβλιοθήκη αναδείχθηκε ως φορέας κοινωνικής εξέλιξης (Ερωτώμενος 5: «Αναγνωστική εμπύχωση είναι να βλέπεις τον εαυτό σου μέσα από τα αναγνωστικά τεκμήρια»).

Στη δεύτερη ερώτηση, αναδείχθηκαν διαφοροποιημένες ερμηνείες των γραμματισμών. Η Ομάδα 1 εστίασε στον «αναγνωστικό γραμματισμό» και την ενσυναίσθηση, διαχωρίζοντας τον «αναγνωστικό» από τον «πληροφοριακό γραμματισμό» (π.χ. Ερωτ. 3: «πληροφοριακός: είναι η διαχείριση [...] πληροφοριών»), και πρότεινε τη χρήση πολυμέσων ως υποστήριξη. Η Ομάδα 2 περιέγραψε τον πολυγραμματισμό ως ενιαίο πλαίσιο που συνδυάζει αναγνωστικές, πληροφοριακές και ψηφιακές δεξιότητες, δίνοντας έμφαση στην κριτική αξιολόγηση πηγών. Η Ομάδα 3 υπογράμμισε τη διεπιστημονική προσέγγιση, τονίζοντας την αλληλεπίδραση «αναγνωστικού» και «πληροφοριακού γραμματισμού» (Ερωτ. 11: «η σε βάθος κατανόηση του γραπτού λόγου είναι προϋπόθεση του πληροφοριακού γραμματισμού»).

Οι τρεις ομάδες υπογράμμισαν την ανάγκη για ολιστική, διεπιστημονική προσέγγιση των γραμματισμών, όπου η ανάγνωση, αναζήτηση, αξιολόγηση και παρουσίαση πληροφορίας συνθέτουν αλληλένδετες δεξιότητες, οι οποίες ενδυναμώνουν κριτικά τους χρήστες. Αναλυτικότερα, η Ομάδα 1 προσέγγισε τη «λογοτεχνική ανάγνωση» ως μέσο ατομικής ψυχαγωγίας και ψυχικής ανάτασης, διαχωρίζοντάς την από την πληροφοριακή ικανότητα,

που αφορά την αναζήτηση δεδομένων (Ερωτ. 3: «Η λογοτεχνική ανάγνωση προκαλεί ευχαρίστηση, ταύτιση, πολλαπλά συναισθήματα»). Τονίστηκε, επίσης, ο παιδαγωγικός ρόλος της βιβλιοθήκης μέσω πολυτροπικών δράσεων για ενίσχυση του αναγνωστικού ενδιαφέροντος. Η Ομάδα 2 ανέδειξε τη λογοτεχνία ως εργαλείο καλλιέργειας κριτικής σκέψης και γλωσσικών δεξιοτήτων, με έμφαση στη συνεργασία βιβλιοθηκών και σχολείων (Ερωτ. 7: «ανάπτυξη του λόγου και της κριτικής σκέψης»). Η Ομάδα 3 συνδύασε αυτές τις προσεγγίσεις, βλέποντας τη λογοτεχνική ανάγνωση ως πεδίο ενδοσκόπησης και κριτικής ανάγνωσης του κόσμου, προτείνοντας δημιουργικές δραστηριότητες, όπως η παραγωγή κειμένων και η διαθεματική σύνδεση με τις τέχνες (Ερωτ. 8: «Η δημιουργική γραφή ενισχύει τη συναισθηματική νοημοσύνη»). Συνολικά, οι ομάδες τόνισαν ότι η σύγχρονη βιβλιοθήκη εξελίσσεται από χώρο ανάγνωσης σε θεσμό αναγνωστικής εμπύχωσης και πολιτισμικής καλλιέργειας, προάγοντας τη σχέση ανθρώπου, βιβλίου και κοινωνίας μέσα από δημιουργικές και διεπιστημονικές πρακτικές.

Στη δεύτερη ενότητα, οι απαντήσεις στην ερώτηση ανοιχτού τύπου (με βάση αφηγηματικό απόσπασμα) ανέδειξαν τη βιβλιοθήκη ως φορέα κοινωνικής και πολιτισμικής ενδυνάμωσης. Η ανάλυση κατέδειξε ότι συμβάλλει ενεργά στην καλλιέργεια δημοκρατικών αξιών και της κοινωνικής ευθύνης. Οι τρεις ομάδες συμφωνούν ότι η έννοια της «πολιτειότητας» είναι σύνθετη και διαμορφώνεται μέσω της γνώσης, της ενεργού συμμετοχής και της αξιακής παιδείας, με τη βιβλιοθήκη να λειτουργεί ως δημοκρατικός και ανοιχτός χώρος μάθησης και διαλόγου.

Οι συμμετέχοντες/-ουσες αναγνωρίζουν τον κεντρικό ρόλο της γνώσης στη διαμόρφωση του συνειδητού και ενεργού πολίτη. Η Ομάδα 1 τονίζει ότι «με τη βοήθεια της γνώσης που προσφέρουν τα βιβλία μπορούμε να κατανοήσουμε διαφορετικές πτυχές της κοινωνίας» (Ερωτ. 1), ενώ η Ομάδα 2 υπογραμμίζει την ανάγκη για «κριτική αξιολόγηση πηγών» (Ερωτ. 3) και τη σημασία της «διεύρυνσης οριζόντων» (Ερωτ. 4). Ομοίως, η Ομάδα 3 αναφέρει ότι η γνώση προάγει «τον σεβασμό προς το διαφορετικό» (Ερωτ. 10) και «την καλλιέργεια δεξιοτήτων [που σχετίζονται με τον] ενεργό πολίτη» (Ερωτ. 11).

Παράλληλα, η «πολιτειότητα» συνδέεται στις τρεις ομάδες με τη συμμετοχή στα κοινά, την ανάπτυξη δημοκρατικής συνείδησης και την αντιμετώπιση προκαταλήψεων. Οι απαντήσεις αναφέρουν έννοιες, όπως «δημοκρατική ευθύνη» (Ομάδα 2), «να συμμετέχεις, να μαθαίνεις για τα κοινά» (Ομάδα 3) και «ενεργή δραστηριότητα του πολίτη» (Ομάδα 3). Σημαντικό είναι ότι η συμμετοχή αυτή δεν περιορίζεται μόνο σε θεσμικά πλαίσια, αλλά επεκτείνεται και στην καθημερινή ζωή, μέσα από διαλόγους, κοινωνικές δράσεις και καλλιέργεια στάσεων ζωής. Η βιβλιοθήκη αναδεικνύεται ως προνομιακός χώρος για την εμφύσηση των παραπάνω αξιών,

αφού παρέχει το κατάλληλο περιβάλλον για την ανταλλαγή εμπειριών, τη διαμόρφωση απόψεων και την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Η πεποίθηση αυτή επιβεβαιώνεται μέσα από τις απαντήσεις που αναφέρονται στην «επικοινωνία μεταξύ χρηστών» (Ερωτ. 2, Ομάδα 2) και στη «συμμετοχή σε δράσεις που αναπτύσσουν πολιτισμό» (Ερωτ. 1, Ομάδα 3).

Στην τρίτη ενότητα, οι συμμετέχοντες/-ουσες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικά με τον ρόλο των βιβλιοθηκών στη δημόσια υγεία και τη φροντίδα του εαυτού. Οι ερωτήσεις αξιολόγησαν τη σημασία της πρόληψης, την ευθύνη της πολιτείας (Ερ. 5Α), τον ρόλο τους ως κόμβων ενημέρωσης (Ερ. 5Β) και την ανάγκη για εννοιολογική αναθεώρηση συνολικά του εκπαιδευτικού ρόλου των Οργανισμών Πληροφόρησης (Ερ. 8). Η πλειονότητα αναγνώρισε τον «ιατρικό γραμματισμό» ως κρίσιμο παράγοντα, αποδίδοντας σημαντικό ρόλο στην πολιτεία και στις βιβλιοθήκες. Στην Ομάδα 1 τα 4/5, στην Ομάδα 2 τα 6/7 και στην Ομάδα 3 τα 10/12 των μελών βαθμολόγησαν υψηλά τη σημασία του «ιατρικού γραμματισμού» (Ερ. 5Α). Αντίστοιχα, για τον ρόλο των βιβλιοθηκών ως χώρων προώθησης υγειονομικής παιδείας, 4/5 (Ομάδα 1), 7/7 (Ομάδα 2) και 11/12 (Ομάδα 3) έδωσαν υψηλή βαθμολογία (Ερ. 5Β). Οι ομάδες συμφωνούν στην ανάγκη ενίσχυσης του «ιατρικού γραμματισμού», με έμφαση σε μια πιο δυναμική συνεργασία πολιτείας και βιβλιοθηκών. Σχετικά με τη σύνδεσή του με άλλες δεξιότητες, παρατηρείται συναίνεση στη σημασία της τεκμηριωμένης πληροφόρησης και κριτικής σκέψης, αλλά διαπιστώνονται διαφωνίες όσον αφορά την επιστημονική εξειδίκευση και τον «μαθηματικό» και «φυσικό γραμματισμό».

Η Ομάδα 1 δίνει έμφαση στη θεωρητική κατάρτιση και την τεκμηριωμένη λήψη αποφάσεων (4/5 συμφωνίες), απορρίπτοντας τον «μαθηματικό γραμματισμό» (4/5 διαφωνίες) και υποβαθμίζοντας την «κριτική σκέψη» (3/5 διαφωνίες) ως ασαφή όρο. Η Ομάδα 2 υιοθετεί πολυπαραγοντική προσέγγιση, εστιάζοντας στον «πληροφορικό γραμματισμό» και την «κριτική σκέψη» (6/7 συμφωνίες), ενώ, επίσης, απορρίπτει τον «μαθηματικό γραμματισμό» (5/7 διαφωνίες). Η Ομάδα 3 εκφράζει ποικίλες στάσεις, με αρκετούς να συναινούν ως προς την τεκμηριωμένη λήψη αποφάσεων και τον «πληροφορικό γραμματισμό» (8/12), αλλά και να εκφράζουν επιφυλάξεις για τον ρόλο των βιβλιοθηκών στην ανάπτυξη «μαθηματικού» και «φυσικού γραμματισμού» (9/12 διαφωνίες).

Όσον αφορά τον «ιατρικό εγγραμματισμό», και οι τρεις ομάδες αναγνωρίζουν τον καθοριστικό ρόλο των βιβλιοθηκών μέσω συνεργασιών με επαγγελματίες υγείας και ερευνητές, έγκυρης πληροφόρησης και εκπαιδευτικών παρεμβάσεων (σεμινάρια, καθοδήγηση). Επισημαίνεται η σύνδεση της αναγνωστικής κουλτούρας με τον «πληροφορικό γραμματισμό» και την «ιατρική πληροφόρηση». Παθητικές πρακτικές, όπως η ανάρτηση ανακοινώσεων ή συνδέσμων, κρίνονται λιγότερο αποτελεσματικές –κυρίως από

τις Ομάδες 1 και 2–, σε αντίθεση με δράσεις βιωματικού χαρακτήρα που ενεργοποιούν τον πολίτη ως κριτικό χρήστη. Η Ομάδα 3, επιπλέον, αναδεικνύει τη σημασία διεπιστημονικών προσεγγίσεων, εστιάζοντας στον ανασχεδιασμό των Προγραμμάτων Σπουδών και στη συνεχή επιμόρφωση, ώστε να διαμορφωθεί ένα νέο προφίλ Επιστημόνων της Πληροφόρησης, ικανών να ενισχύσουν την κοινωνική και εκπαιδευτική αποστολή των βιβλιοθηκών (βλ. Ερωτ. 3).

Σχετικά με τις έννοιες που απαιτούν επαναπροσδιορισμό, οι συμμετέχοντες/-ουσες τονίζουν την ανάγκη αποσαφήνισης όρων, όπως «πολιτειότητα», «λειτουργικός» και «πληροφοριακός γραμματισμός», που, παρά τη θεωρητική τους τεκμηρίωση, δεν είναι επαρκώς κατανοητοί από το κοινό (Ομάδα 2, Ερωτ. 2: «Ο όρος “πολιτειότητα” θέλει παραπάνω επεξήγηση»). Επιπλέον, όροι όπως «κριτική σκέψη», «ειδικές συλλογές», «κειμενικά είδη», «πολυγραμματισμός», «φυσικός εγγραμματισμός», «συνανάγνωση» και «έγκυρη ιατρική πληροφόρηση» θεωρούνται ασαφείς ή χρήζουν επικαιροποίησης σε σχέση με την πρακτική τους εφαρμογή στις βιβλιοθήκες (Ομάδα 1, αρ. 5). Τονίζεται, επίσης, η ανάγκη σαφών ορισμών και διαδικασιών για τον ρόλο των βιβλιοθηκών ως προς την υποστήριξη των Θετικών Επιστημών, ενώ αναγνωρίζεται ότι έχει συντελεστεί πρόοδος αναφορικά με την εμπλοκή των βιβλιοθηκονόμων στη «φιλιαναγνωσία» (Ομάδα 3, Ερωτ. 3). Τέλος, προβάλλεται η ανάγκη ανάδειξης του εκπαιδευτικού έργου των βιβλιοθηκονόμων και η ευθύνη των Επιστημόνων της Πληροφόρησης να διευρύνουν τον κοινωνικό και παιδαγωγικό τους ρόλο: «απαιτείται θέληση από την πλευρά των βιβλιοθηκονόμων να τις προάγουν» (Ομάδα 3, Ερωτ. 7).

Διαπιστώσεις

Συνοψίζοντας, η ανάλυση των όρων που συνδέονται με τον εκπαιδευτικό ρόλο των βιβλιοθηκών αναδεικνύει τη διαρκή διεύρυνση και αναπροσαρμογή των παρεχόμενων υπηρεσιών. Το σύγχρονο πλαίσιο, βασισμένο στη διεπιστημονικότητα και διαθεματικότητα, απαιτεί τον επαναπροσδιορισμό της βιβλιοθήκης ως χώρου μάθησης και καλλιέργειας γραμματισμών, όπως οι «πληροφοριακός» (“information literacy”), «ψηφιακός» (“digital literacy”), «ιατρικός» (“health literacy”) και «κριτικός» (“critical literacy”), καθώς και εννοιών όπως η «πολιτειότητα» (“citizenship”) και η «λογοτεχνική ανάγνωση» (“literary reading” ή “reading interpretation”). Οι όροι αυτοί χρειάζονται αποσαφήνιση και αναδιατύπωση, για να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες παιδαγωγικές ανάγκες και να γίνονται κατανοητοί από ειδικούς και κοινό.

Η υλοποίηση του αναβαθμισμένου αυτού ρόλου προϋποθέτει ενίσχυση της επαγγελματικής κατάρτισης των βιβλιοθηκονόμων σε διεπιστημονικές και καινοτόμες παιδαγωγικές

πρακτικές, με έμφαση σε τεχνολογικές και επικοινωνιακές δεξιότητες. Οι νέοι Επιστήμονες της Πληροφόρησης καλούνται να ανταποκριθούν στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και να λειτουργήσουν ως παράγοντες κοινωνικής αλλαγής. Η συνεργασία με σχολεία, κοινότητες και φορείς ενδυναμώνει τον κοινωνικό ρόλο των βιβλιοθηκών, καθιστώντας τις κέντρα μάθησης, ένταξης και δημιουργικότητας.

Τέλος, η αποσαφήνιση των όρων και η αναπλαισίωση των πρακτικών διευκολύνουν την εδραίωση κοινών εννοιολογικών πλαισίων, ενισχύοντας τη συνεργασία μεταξύ επιστημονικών κλάδων και τη διαφάνεια στις εκπαιδευτικές δράσεις. Με αυτόν τον τρόπο, βιβλιοθήκες και Επιστήμονες της Πληροφόρησης ενδυναμώνουν την κοινωνική και εκπαιδευτική τους αποστολή, συμβάλλοντας στην προώθηση της πολιτισμικής παιδείας, της ενεργού πολιτειότητας, της δημοκρατικής συνείδησης και της κοινωνικής συνοχής.

Βιβλιογραφία

- Aabø, S., & Audunson, R. (2012). Use of library space and the library as place. *Library & Information Science Research*, 34(2), 138-149. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2011.06.002>
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2002). *Research methods in education*. Routledge.
- Cooke, N. A. (2021). *Information services to diverse populations: Developing culturally competent library professionals*. Libraries Unlimited.
- Cremin, T., & Kucirkova, N. (2023). Reading for pleasure in a digital age. *Oxford Review of Education*, 49(1), 17-35.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (5th ed.). Sage.
- Eisenberg, MB, Lowe, C., & Spitzer, K. L. (2004). *Information Literacy: Essential Skills for the Information Age*. Libraries Unlimited.
- Gadamer, H. G. (1976). *Philosophical Hermeneutics*. University of California Press.
- Greenwood, A. (2023). Librarians as Teachers: A Reflection on Practice, Identity, and the TPACK Framework to Enhance Professional Practice, *Journal of the Australian Library and Information Association*, 72(2), 178-188.
- Haroutunian-Gordon, S. (2009). *Learning to Teach Through Discussion: The Art of Turning the Soul*. Yale University Press.
- IFLA/UNESCO (2022). Public Library Manifesto. Διαθέσιμο στο: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385149>
- Irawati, I., Laksmi, R., Rahmi, L., Wijayanti, L., & Kristiningsih, T. (2024). School librarian experience as an agent in fostering a reading culture, *IFLA*, 51(2), 270-283 <https://doi.org/10.1177/03400352241254542>
- Itsekor, V. & Nwokeoma, N. (2017). The Importance of the Use of Libraries and the Need for a Reading Culture, *Universitatis Lodzianis Folia Librorum* 1(24). <http://dx.doi.org/10.18778/0860-7435.24.07>
- Jenkins CL, Sykes S, Wills J. (2022). Public Libraries as Supportive Environments for Children's Development of Critical Health Literacy. In *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19(19):11896. <https://doi.org/10.3390/ijerph191911896>

- Mackey, T. P., & Jacobson, T. E. (2011). *Reframing information literacy as a metaliteracy*. *College & Research Libraries*, 72(1), 62–78. Doi: 10.5860/crl-76r1
- McCormick, K. & Waller, G.F. (2000). Κείμενο, Αναγνώστης, Ιδεολογία: Η Αλληλεπιδραστική Φύση της Αναγνωστικής Κατάστασης. Στο: Λεοντσίνη, Μ. (επιμ.). *Ώρες της Ανάγνωσης*. Νήσος, 239-265.
- Mills, K. (2009). Multiliteracies: Interrogating competing discourses. *Language and Education*, 23(2), 103–116.
- Nikolajeva, M. (2021). *Reading for learning: Cognitive approaches to children's literature*. Cambridge University Press.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2023). *PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*. PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>.
- Polasniek, K. (1991). *Να δώσουμε στα παιδιά την όρεξη για διάβασμα. Εμπυρώσεις για να ανακαλύψουν τα παιδιά την απόλαυση του διαβάσματος*. Μπρ. Σ. Αθήνη. Καστανιώτης.
- Rivano Eckerdal, J. (2017). Libraries, democracy, information literacy, and citizenship: An agonistic reading of public discourses, *Journal of Documentation*, 73(5), 1010–1033.
- Vangeli, D., Lalou, A., Katsarou, M. C., Argyrakou, C., Skartsiouni, S. E., Loukisas, T. & Milakis, E. D. (2024). Love of reading (Philanagnosia) in Greek education: A two-decade systematic literature review, *International Journal of Literacy and Education*, 4(1), 270–283. Doi: <https://doi.org/10.22271/27891607.2024.v4.i1d.200>
- Webber, C., Bohan, K., Collins, H., Ewens, J., Wilkinson, K., & McGeown, S. (2024). Beyond books: High school librarians as champions of pupil inclusivity, autonomy, and reader development, *Journal of Librarianship and Information Science*, 0(0). Doi: <https://doi.org/10.1177/09610006241230101>
- Αντωνίου, Α., Κόκκινος, Δ., Ευθυμίου, Φ., Γιαννακόπουλος, Γ. (2024). Ο εκπαιδευτικός ρόλος των βιβλιοθηκών [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-993>
- Δημόπουλος, Κ., Χατζηχρήστου, Χ., Λαμπροπούλου, Α., Σιφακάκης, Π., Τσιωτάκης, Π., Λογιώτης, Γ., ..., & Πήλιουρας, Π. (2024). *Οδηγός Εκπαιδευτικού Δράσεις Ενίσχυσης της Ενεργού Πολιτείας*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Διαθέσιμο στο: <https://act.digitalschool.gov.gr/wp-content/uploads/2024/11/odigos-dep-v1.pdf>
- Καλογήρου Γ. & Βησσαράκη, Ε. (2005). Η συμβολή της θεωρίας της L. M. Rosenblatt στον εμπλουτισμό της διδακτικής της λογοτεχνίας. Στο Τ. Καλογήρου & Κ. Λαλαγιάννη (Επιμ.), *Η Λογοτεχνία στο σχολείο. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, 53-78.
- Κιοσσές, Σπ. (2018). *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου. Η συμβολή της αφηγηματολογίας, πρόλογος Ζωή Γαβριηλίδου, Αθήνα: Κριτική.*
- Κωτόπουλος, Τ. Η. & Παπαντωνάκης, Γ. Δ. (2011). *Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση, από Ελληνικής Λογοτεχνίας*. Τα Ετεροθαλή, Ίων.
- Μιχαηλίδης, Τ., Κόκκινος, Δ., Χαλεπλιόγλου, Α., & Κορακίτης, Ν. (2025, υπό έκδοση). Η χωροταξική δομή ως παράγοντας ενίσχυσης της ενεργητικής ανάγνωσης σε βιβλιοθήκες: Μια μελέτη περίπτωσης σε Σχολική Βιβλιοθήκη Δημοτικού Σχολείου της Αττικής, Συνέδριο ΕΕΒΕΠ «Συνέργειες, Καινοτομίες και Μετασχηματισμοί στις Βιβλιοθήκες: Κατευθύνσεις για βιώσιμο μέλλον», "Κοβεντάρειος" Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, 16-19 Σεπτεμβρίου 2024.
- Πέτρου, Α. (2010). *Παιδεία, εκπαίδευση, ηθική της χειραφέτησης και δημοκρατική πολιτειότητα*. Στο Σακελλαρίου, Μ., Ζεμπύλας, Μ., & Πέτρου, Α. (Επιμ.). *Ηθική και Εκπαίδευση. Διλήμματα και Προοπτικές* (119-152). Κριτική.

Πολίτης, Δ. (2013). Από την ανάγνωση στη φιλαναγνώσια. Οι μεταφορές του νοήματος και η διαλεκτική της απόλαυσης. Στο Α. Κατσίκη-Γκίβαλου & Δ. Πολίτης (επιμ.) *Καλλιεργώντας τη φιλαναγνώσια. Πραγματικότητες και προοπτικές*. Διάδραση, 48-60.

Φρυδάκη, Ε. & Παπαγεωργάκης, Δ. (2022). *Διαλογικότητα και λογοτεχνική εκπαίδευση*. Κριτική.

Χαλεπλίουλου, Α. (2024). *Ιατρική Πληροφόρηση*. Κλειδάριθμος.

Τάσος Μιχαηλίδης

Ε.ΔΙ.Π.

Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας & Συστημάτων Πληροφόρησης

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Ηλ-ταχ.: tasosmichailidis@uniwa.gr

Άρτεμις Χαλεπλίουλου

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας & Συστημάτων Πληροφόρησης

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Ηλ-ταχ.: artemischal@uniwa.gr

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Ορολογία συγκεκριμένων θεματικών πεδίων

9 Το επίθημα *-ίτιδα* της ΝΕ στην επιστημονική ορολογία της ιατρικής και στη νεολογία της γενικής γλώσσας

Γεώργιος Μπότσoglou

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ανακοίνωση έχει στόχο την εξέταση του επιθήματος *-ίτιδα* ιατρικών όρων αναφερόμενων σε φλεγμονή, και του τρόπου λειτουργίας του στη νεολογία της γενικής γλώσσας, όπου κατασκευάζει λεξικές μονάδες (λ.μ.) αναφερόμενες σε φανταστικές ασθένειες. Αξιοποιήθηκε το μοντέλο Κατασκευαστικής Μορφολογίας (ΚΜ) της D. Corbin, όπως παρουσιάζεται για τη Νέα Ελληνική από την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1992, 1996, κ.ά.), ενώ το υλικό αντλήθηκε από ποικιλία πηγών με στόχο την αντιπροσωπευτικότητα. Από την παράλληλη εξέταση του επιθήματος στην *οροποιημένη* και *αποοροποιημένη* του χρήση φανερώνονται οι ομοιότητες και τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά του επιστημονικού επιθήματος (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997), αλλά και ο τρόπος δράσης του στο γενικό λεξιλόγιο.

The suffix *-itis* of MG in the scientific terminology of medicine and in the neology of general language

Georgios Botsoglou

ABSTRACT

The present study aims to examine the suffix *-itis* of medical terms referring to inflammation, and the way it functions in the neology of general language, where it constructs lexical units referring to imaginary diseases. For the analysis, the Construction Morphology (CM) model of D. Corbin was used, as presented for Modern Greek by Anastassiadi-Symeonidis (1992, 1996, etc.), while the sample was drawn from a variety of sources aiming at representativeness. A parallel examination of the suffix inside and outside terminology reveals various similarities and peculiarities of scientific suffixes (Anastassiadi-Symeonidis, 1997), as well as the way it functions in the general vocabulary.

0 Εισαγωγή – Αρχές ανάλυσης

Η παρούσα εργασία¹ αξιοποιεί το μοντέλο της Κατασκευαστικής Μορφολογίας² (ΚΜ), το οποίο επιδιώκει την αποτύπωση του συνόλου των Κανόνων Κατασκευής Λέξεων³ (ΚΚΛ) του

¹ Μέρος μεταπτυχιακής εργασίας μαθήματος μορφολογίας.

² Για περαιτέρω λεπτομέρειες του μοντέλου παραπέμπουμε στην Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1992).

³ Με τον όρο *λέξη*, αναφερόμαστε στις αφηρημένες μονάδες του συστήματος, συνεπώς στα λεξήματα.

αφηρημένου γλωσσικού συστήματος που κατασκευάζουν τις μαρτυρημένες, αλλά και τις δυνάμει λέξεις (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1992), χαρίζοντάς του υπεργενετικότητα (Τσιακμάκης, 2017). Χαρακτηρίζεται συζευκτικό, διότι οι ΚΚΛ κατασκευάζουν εξ αρχής συγχρόνως μορφή και σημασία, διακρίνοντάς το από άλλα μοντέλα προκρίνοντας στο επίκεντρο τη σημασία έναντι της σχεδόν αποκλειστικής μελέτης της μορφής των προσφυμάτων (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2023). Τυχόν ανωμαλίες που στρεβλώνουν τη μορφή ή τη σημασία στην Επιφανειακή Δομή ιεραρχούνται και ερμηνεύονται βάσει ομαλών, φωνολογικών (π.χ. απολογία) ή σημασιολογικών (π.χ. μετωνυμία, μεταφορά, κατάχρηση), μηχανισμών που δρουν είτε πριν (στη βάση) είτε μετά την κατασκευή (στην ΚΛ) (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1992).

1 Κατασκευασμένες λέξεις και Κανόνες Κατασκευής Λέξεων

Μία ΚΛ συνδέει μια μορφολογική δομή με μια σημασία, ενώ οι ΚΚΛ περιλαμβάνουν: α) μια δομική πράξη που επιβάλλει μία μοναδική κατηγορική σχέση μεταξύ ΚΛ και βάσης, β) μια σημασιολογική πράξη που κατασκευάζει την πυρηνική σημασία των ΚΛ, γ) ένα μορφολογικό παράδειγμα με τα μέσα κατασκευής ενός ΚΚΛ, τα οποία διαφοροποιούνται μεταξύ τους ως προς τον τρόπο που τροποποιούν την προβλεπτή σημασία, τη διαθεσιμότητα και τους περιορισμούς τους, και δ) ένα σύνολο περιορισμών, μορφολογικής, φωνολογικής, σημασιολογικής ή ιστορικής φύσης που αφορούν τη συμβατότητα βάσης-επιθήματος (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1992), τον βαθμό διαθεσιμότητας των επιθημάτων ή το χρηστικό τους επίπεδο (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2015). Ακόμη, οι ΚΚΛ εφαρμόζονται σε βάσεις που ανήκουν στις κύριες κατηγορίες, στα προϊόντα τους, και σε ιδιαίτερα λεξικοποιημένες φράσεις (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1992).

Τα επιθήματα αποτελούν μη αυτόνομα μορφολογικά μέσα κατασκευής με σημασιολογική οδηγία, γραμματικού τύπου σημασία-λειτουργία (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1992), τα οποία εφαρμοζόμενα σε μια βάση, εξειδικεύουν την αφηρημένη σημασία του ΚΚΛ και επιλέγουν συγκεκριμένες σημασιολογικές ιδιότητες της σημασίας της βάσης (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2015). Η σημασία τους ανακαλύπτεται μέσω της γενίκευσης από την ανάλυση των μαρτυρημένων λέξεων (Γιακουμής, 2020).

2 Βιβλιογραφική επισκόπηση επιθήματος

2.1 Γραμματικές

Το επίθημα *-ίπδα*, όπως και άλλα επιστημονικά επιθήματα (π.χ. *-ίασ(η)* (Τσιακμάκης, 2017), *-ίδι(ο)* (Λίτσος, 2020), *-ίτ(ης)* (Καμπανάρου, 2017)), δεν περιλαμβάνεται στο μορφολογικό

τμήμα των γραμματικών της ΝΕ που εξετάστηκαν⁴. Φαίνεται, λοιπόν, ότι τα επιστημονικά προσφύματα, βρίσκονται στο περιθώριο των γραμματικών της ΝΕ, με την ανάγκη συγγραφής μιας γραμματικής του επιστημονικού λόγου της ΝΕ να παραμένει (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2013).

2.2 Λεξικά

Στα λεξικά που συμβουλευτήκαμε⁵, το *-ίπδα* παρουσιάζεται ως επίθημα⁶ κατασκευής θηλυκών ουσιαστικών με Αντικείμενο Αναφοράς (ΑΑ) φλεγμονή⁷ ή ασθένεια σε συγκεκριμένο σημείο (ΑΑ της πρωτότυπης λέξης), ενώ το *ΛΚΝ* του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη μας πληροφορεί για την κατηγορία της βάσης (ουσιαστικό). Οι ετυμολογικές πληροφορίες μας διαφωτίζουν για τη μορφή του επιθήματος, το οποίο προέρχεται από το ΑΕ *-ίπς* ως τέρμα θηλυκών επιθέτων των αντίστοιχων αρσενικών σε *-ίπης* (το οποίο προέκυψε μέσω επανάλυσης⁸ του *-της* σε θέματα σε *-ι-*, κάτι που επιβεβαιώνουν το *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (Μπαμπινιώτης, 2010) και η Καμπανάρου (2017)), ενώ ουσιαστικοποιήθηκε μέσω της μετατροπής στο θηλυκό γένος, καθώς ήδη στην ΑΕ προσδιόριζε τη λ.μ. *νόσος*⁹ (*ἀρθρίτις* (νόσος)). Στη συνέχεια πέρασε στις νεολατινικές γλώσσες, και επανήλθε στη ΝΕ, με αποτέλεσμα να συναντάμε στη ΝΕ λ.μ. με το *-ίπδα* κληρονομημένες από την ΑΕ με συνεχή πορεία (π.χ. *νεφρίπδα*, *αρθρίπδα*), έμμεσα δάνεια από αναγνώριση¹⁰ (*ηπατίπδα*, *βρογχίπδα*) και μεταφραστικά δάνεια (*σκληληκοειδίπης*). Μόνο το

⁴ Νεοελληνική γραμματική της δημοτικής (2002 [1941]), Γραμματική της νέας ελληνικής: δομολειτουργική-επικοινωνιακή (1996), Greek: A Comprehensive Grammar of the Modern Language (2012). Μόνο στους Κλαίρη-Μπαμπινιώτη (2004: 71) το *-ίπδα* εντάσσεται στην εξέταση του γένους ορισμένων επιθημάτων σχολιάζοντας μόνο ότι οι λέξεις που δημιουργούν δέχονται το γένος τους.

⁵ Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής (ΛΚΝ) (1998), Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας (Χαραλαμπίδης, 2014), Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας (Μπαμπινιώτης, 2006), Liddell, Scott, Jones Ancient Greek Lexicon (χ.χ.) (ιστότοπος), Oxford English Dictionary (2023).

⁶ Με εξαίρεση το Liddell, Scott, Jones Ancient Greek Lexicon που αναφέρεται σε κατάληξη.

⁷ «αποτέλεσμα της ενεργοποίησης κυτταρικών και πρωτεϊνικών συστατικών του αίματος από μια ιστική βλάβη που προκλήθηκε από μικροβιακούς, χημικούς, φυσικούς ή ανοσολογικούς παράγοντες, με σκοπό αρχικά τον περιορισμό της έκτασης της βλάβης και τελικά την όσο το δυνατόν καλύτερη αποκατάσταση της δομής και της λειτουργίας του ιστού.» (Βαλεοντή, 2009).

⁸ Όπως και τα επιθήματα *-ίας(η)* (Τσιακμάκης, 2017), *-ίτ(ης)* (Καμπανάρου, 2017).

⁹ Τα ουσιαστικοποιημένα επίθετα διατηρούν το γένος του ουσιαστικού που προσδιόριζαν (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986:150).

¹⁰ Διαδικασία κατά την οποία προκύπτουν διεθνισμοί από ΑΕ στοιχεία σε γλώσσα ξένη της ΝΕ που περνούν στη ΝΕ ορολογία με μεταγραφή του δάνειου όρου με ελληνικούς χαρακτήρες

Oxford English Dictionary (χ.χ.)¹¹ αναφέρεται στη χρήση του επιθέματος *-itis* στη γενική γλώσσα με τη σημασία της φανταστικής ασθένειας¹².

3 Οριοθέτηση υλικού

Το υλικό μας για την εξέταση του επιστημονικού *-ίτιδα* αντλήθηκε πρωτίστως από το *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (ΑΛΝΕ) (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2002) και τον κατάλογο όρων σε *-ίτιδα* της Βαλεοντή (2009)¹³. Για την ερμηνεία τους¹⁴ χρησιμοποιήσαμε τα *Dorland's Illustrated Medical Dictionary* (DIMD) (2012) και *Dorland's Ιατρικό αγγλοελληνικό & ελληνοαγγλικό λεξικό* (1997). Από την ανάλυση εξαιρέθηκαν μη κατασκευασμένες λ.μ. με το ίδιο τέρμα που δεν εντάσσονται σηματολογικά στο λεξιλόγιο παθολογίας. Συγκεκριμένα: α) λόγια επίθετα θηλυκού γένους παγιωμένων φράσεων ή με ΑΑ χαρακτηριστικό ήρωα ή αγίου (*αγιαλίτιδα ζώνη* (ΛΚΝ), *δενδρίτιδα Ελένη* (*Greek Web 2014 (elTenTen14)*)), β) τα δάνεια *πυρίτιδα*, *βαμβakoπυρίτιδα*, *δυναμίτιδα*, *γομοδυναμίτιδα*, *ζελατινοδυναμίτιδα*, *μελανίτιδα*, *χαλκίτιδα*, *μεταλλίτιδα*, *ξυλίτιδα*, που αναφέρονται σε εκρηκτικές ύλες ή στη σύσταση πετρωμάτων ή του εδάφους, γ) η λ.μ. *δακτυλίτιδα* που αναφέρεται σε φυτό ιατρικής αξίας με αντιαρρυθμική δράση (Βαλεοντή, 2009), δ) η λ.μ. *δαμαλίτιδα* που αναφέρεται σε νόσο που προσβάλλει τις αγελάδες (*cow-plex* στο DIMD, 2012), και ε) οι λ.μ. *πολυκελαϊδίτιδα*, *ανθρακίτιδα* και *παρασίτιδα* (ΑΛΝΕ, 2002), για τις οποίες δεν βρέθηκαν πληροφορίες. Το σύνολο των λέξεων ανήλθε σε 458 (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 1).

Για τη συγκέντρωση και ερμηνεία νεολογισμών της γενικής γλώσσας αντλήσαμε υλικό από το ΑΛΝΕ, από προφορικές συνομιλίες, το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το ηλεκτρονικό λεξικό νεολογισμών της αργκό *slang.gr*, αλλά και από το corpus *Greek Web 2014 (elTenTen14)*¹⁵, μέσω του εργαλείου Sketch Engine. Από την ανάλυση εξαιρέθηκαν μη κατασκευασμένες λέξεις με το ίδιο τέρμα, συγκεκριμένα τα επίθετα προέλευσης *Χιοπολίτιδα*, *Αυσίτιδα*, *Κερυνίτιδα*, *Μωαβίτιδα*, *Σκιρίτιδα*, *Τριπολίτιδα*, *Λυχνίτιδα*, *Μεγαλοπολίτιδα*, *Κωνσταντινουπολίτιδα*, και τα σηματολογικά εκτός του υπό εξέταση πεδίου *πολίτιδα*,

αντιστρέφοντας την προκαθορισμένη αντιστοίχιση των ΑΕ γραμμάτων προς τους λατινικούς χαρακτήρες (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997)

¹¹ Συμβουλευτήκαμε το αγγλικό λεξικό, καθώς το επίθημα είναι ιδιαίτερα διαθέσιμο διαγλωσσικά.

¹² «In irregular trivial use applied to a state of mind or tendency fancifully regarded as a disease.».

¹³ Ευχαριστώ την κα. Τατιάνα Βαλεοντή για την παραχώρηση του πίνακα της έρευνάς της.

¹⁴ Επιπλέον συμβουλευτήκαμε τον απόφοιτο φοιτητή ιατρικής κ. Ηλ. Κεραμιδόπουλο, τον οποίο ευχαριστούμε θερμά για τη βοήθεια στην ερμηνεία ορισμένων όρων.

¹⁵ 1,671,692,845 λέξεις τη στιγμή της αναζήτησής μας (28/08/2024).

συμπολίτιδα. Η αναζήτηση απέδωσε 281 λέξεις (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 2).

4 Ανάλυση του επιστημονικού επιθέματος *-ίτιδα*

4.1 Η βάση

Συνολικά, οι λέξεις που εξετάσαμε αποτελούν ουσιαστικά κατασκευασμένα με την εφαρμογή του *-ίτιδα* σε ουσιαστικό βάση (Οβ) με ΑΑ συγκεκριμένη περιοχή ή δομή του ανθρώπινου σώματος. Ως Οβ συναντάμε και μονολεκτικά ή πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής ΕΠΙΘ (προσδιοριστικό) + ΟΥΣ (προσδιοριζόμενο), αλλά και ΟΥΣ (προσδιοριζόμενο) + $\emptyset$ + ΟΥΣ σε ΓΕΝΙΚΗ (προσδιοριστικό) (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986), ενώ, κατά την κατασκευή ενίοτε απαλείφονται, μέσω έλλειψης, είτε το προσδιοριστικό, λόγω συχνότητας συνεμφάνισής τους, είτε το προσδιοριζόμενο, όταν δεν είναι από μόνο του το προσδιοριστικό αρκετά ακριβές για να εξειδικεύει το ΑΑ δημιουργώντας πολυσημία (π.χ. *ιστός*, *χιτώνας*, *κόιλωμα*, *απόφυση* κ.λπ.), η οποία αποφεύγεται στον επιστημονικό λόγο, αλλά επιτυγχάνεται με ένα προσδιοριστικό στοιχείο. Σε περίπτωση απαλοιφής του ΟΥΣ ενός πολυλεκτικού συνθέτου, το ΕΠΙΘ ουσιαστικοποιείται μέσω μετατροπής/ μετάπλασης¹⁶ (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ευθυμίου & Φλιάτουρας, 2012). Ακολουθεί ο βασικός ΚΚΛ (200/458) και ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα:

[[X]_ο (-ίτιδα)_{επιθημα}]_ο

*ούλ(ο)*¹⁷ → *ουλίτιδα*, *φάρυγγας* → *φαρυγγίτιδα*, *ωτ*-¹⁸ → *ωτίτιδα*, *γαστρ*- → *γαστρίτιδα*, *δέρμα* → *δερματίτιδα* (με απλολογία *δερμίτιδα*), *αγγείο* → *αγγειίτιδα*, *λέμφος* + *αγγείο* → *λεμφαγγείο* → *λεμφαγγειίτιδα*¹⁹, *μυς* + *καρδιά* → *μυοκάρδιο* → *μυοκαρδίτιδα*, *σπερματοδόχος κύστη* → *σπερματοδοχοκυστίτιδα*, *κρύπτες αμυγδαλών* → *κρυπτοαμυγδαλίτιδα*, *άκρο πόσθης* → *ακροποσθίτιδα*, και, μέσω έλλειψης, (*ουροδόχος*) *κύστη* → *κυστίτιδα*, *ιγμόρειο (άντρο)* → *ιγμορίτιδα*, *σκωληκοειδής (απόφυση)* → *σκωληκοειδίτιδα*, *ορογόνος (υμένας)* → *ορογονίτιδα*, (*αρθρικός*) *υμένας* → *υμενίτιδα*, *βαρθολίνειος (αδένας)* → *βαρθολινίτιδα*²⁰, *δακρυϊκός αδένας*

¹⁶ Αλλαγή μορφολογικής κατηγορίας χωρίς παραγωγικό μόρφημα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1996).

¹⁷ Τα κλιτικά μορφήματα, καθώς δεν συμμετέχουν στην κατασκευή, τίθενται εντός παρένθεσης (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., 1999). Ωστόσο, για λόγους ευκολίας παραλείπονται στο εξής.

¹⁸ Η χρήση μη ενεργών Οβ για τον μέσο ομιλητή της ΝΕ λημμάτων (βλ. *γαστρ*-, *στέατ*-) νομιμοποιείται στην ορολογία (Τσιακμάκης, 2017).

¹⁹ Στις ΚΛ με Οβ μονολεκτικά σύνθετα προηγείται η κατασκευή του Οβ: [[[X]_{ο/ε} + [X]_ο]_ο (-ίτιδα)_{επιθημα}]_ο

²⁰ Βλ. *βαρθολινίτιδα*, *δουγλασίτιδα*, *κωπηρίτιδα*. «Τύποι που έχουν ως Οβ ανθρωπωνύμιο ή τοπωνύμιο συνιστούν προσαρμοσμένα δάνεια στην ελληνική. Αυτό αφορά τόσο περιπτώσεις ορθογραφικών δανείων, λ.χ. *χουμίτης* < *humite*, *κουμμινγκτονίτης* < *cummingtonite*, όσο και

→ δακρυαδενίτιδα + σκληρίτιδα → σκληρός (χιτώνας) → δακρυοσκληρίτιδα (βλ. παρακάτω)
κ.ά. (βλ. Πίνακας 1.α).

Επιπλέον, ως ΟΒ συναντάμε ουσιαστικά ή ουσιαστικοποιημένα επίθετα με επιστημονικά προθήματα με τοπική σημασία (χ-: *περι-/παρ-, ενδο-, υπο-, επι-, μεσο-* κ.ά.) (86/457), με τον εξής ΚΚΛ:

$$[(X-)\text{πρόθημα} [X]_{\text{Ο/Ε}} (-\text{ίτιδα})_{\text{επίθημα}}]_{\text{Ο}}$$

Για παράδειγμα, κατά το *ΛΚΝ*, το *περικάρδιο* ('θύλακας που περιβάλλει την καρδιά' (*ΛΚΝ*)) προέρχεται²¹ από το *ελνστ. περικάρδιον* ως ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο του αρχαίου επιθέτου *περικάρδιος*, η *ενδοφλεβίτιδα* δηλώνει τη φλεγμονή του έσω χιτώνα της φλέβας, η *παραμαστίτιδα* τη φλεγμονή ιστών πέριξ του μαστικού αδένα, και ανάλογα τα *ενδοφλεβίτιδα* (βλ. φρ. *ενδοφλέβια χορήγηση*), *επινεφριδίτιδα*, *παροδοντίτιδα/ περιοδοντίτιδα*, *περιαδενίτιδα*, *περιδωδεκαδακτυλίτιδα* κ.ά. (βλ. Πίνακας 1.β.).

Ακόμη, το εξαγόμενο του βασικού κανόνα μπορεί να υποβληθεί σε επιπλέον μορφολογική διαδικασία σύνθεσης παίρνοντας τη μορφή (75/457):

$$[[X]_{\text{Ο/Ε}} + [[X]_{\text{Ο}} (-\text{ίτιδα})_{\text{επίθημα}}]_{\text{Ο}}]_{\text{Ο}}$$

ακτινοδερματίτιδα, *ολιγαρθρίτιδα*, *πολυαρθρίτιδα*, *μονονευρίτιδα*, *μονοαρθρίτιδα*, *μελανοδερματίτιδα*, *φυτοφωτοδερματίτιδα*, *ακτινοδερματίτιδα*, *υαλοορογονίτιδα*, *ρευματοαρθρίτιδα*, *παναρθρίτιδα*, *ημιγλωσσίτιδα*, *ψευδοστεροαρθρίτιδα* κ.ά. (Παράρτημα, Πίνακας 1.γ.).

Στην περίπτωση αυτή κατασκευάζεται προσδιοριστικό σύνθετο (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986), καθώς το πρώτο μέλος του συνθέτου προσδιορίζει, τροποποιεί, εξειδικεύει το ΑΑ του δεύτερου. Έτσι οι όροι *ολιγαρθρίτιδα*, *μονοαρθρίτιδα*, *πολυαρθρίτιδα* αναφέρονται σε αρθρίτιδα που προσβάλλει λίγες, μία, ή πολλές αρθρώσεις αντίστοιχα (Βαλεοντή, 2009), η *μελανοδερματίτιδα* σε φλεγμονή του δέρματος με εναπόθεση μελανίνης στο δέρμα (*DIMD*, 2012), η *φυτοφωτοδερματίτιδα* σε φλεγμονή του δέρματος έπεται από επαφή με συγκεκριμένα φυτά²² (*DIMD*, 2012), η *πυομητρίτιδα* αναφέρεται σε φλεγμονή της μήτρας συνοδευόμενη από διαπύηση (*DIMD*, 2012), η *ημιγλωσσίτιδα* σε φλεγμονή μίας από τις

ακουστικών δανείων λ.χ. λωμονίτης < laumontite, ωτουνίτης < autunite» (Καμπανάρου, 2017).

²¹ Καθώς μεγάλο μέρος της ορολογίας αποτελείται από όρους δάνειους ή κληρονομημένους από την ΑΕ, είναι αναπόφευκτη η αναφορά στη διαχρονία.

²² «Phototoxic dermatitis of an area of skin that has been exposed to a plant that contains a psoralen-type photosensitizer» (*DIMD*, 2012).

πλευρές της γλώσσας (DIMD, 2012) κ.ο.κ.

Τέλος, συναντάμε και την εξής εκδοχή του βασικού ΚΚΛ, τα εξαγόμενα του οποίου αποτελούν σύνθετο όρο (98/457):

$$[[[X]_O (-ίπα)_{\text{επίθημα}}^{23}]_O + [[X]_O (-ίπα)_{\text{επίθημα}}]_O]_O$$

αγγειίτιδα + καρδίτιδα → αγγειοκαρδίτιδα, αιδοίτιδα + κολπίτιδα → αιδοιοκολπίτιδα, αρτηρίτιδα + φλεβίτιδα → αρτηριοφλεβίτιδα, βαλανίτιδα + (ακρο)προσθίτιδα → βαλανοπροσθίτιδα, πολυτενοντίτιδα + πολυελυτρίτιδα → πολυτενοντοελυτρίτιδα, (πολιο²⁴ (ουσία) εγκεφάλου) + ίτιδα → πολιοεγκεφαλίτιδα + ((νωτιαίος) μυελός + -ίτιδα →) μυελίτιδα → πολιοεγκεφαλομυελίτιδα, σκληρός (χιτώνας) → σκληρίτιδα + (καρταοειδής (χιτώνας) →) κερατοειδίτιδα → σκληροκερατοειδίτιδα κ.ά. (Πίν. 1.δ.).

Αυτοί οι όροι με μορφή παρατακτικού συνθέτου αναφέρονται σε ταυτόχρονη φλεγμονή δομών-περιοχών (π.χ. νευροχοριοαμφιβληστροειδίτιδα: φλεγμονή οπτικού νεύρου, αμφιβληστροειδούς χιτώνα και χοριοειδούς χιτώνα), και έχουν μορφή παρατακτικού συνθέτου (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986), ενώ συναντάμε εναλλαγή της σειράς των συστατικών τους (κερατοκυκλίτιδα / ιριδοκυκλίτιδα, κερατοϊριδίτιδα / ιριδοκερατίτιδα, μηνιγγορριζομυελίτιδα / μυελομηνιγγοριζίτιδα).

4.2 Το επιστημονικό επίθημα -ίτιδα: σημασία-λειτουργία

Το επιστημονικό -ίτιδα κατασκευάζει όρους που δηλώνουν φλεγμονή στο ΑΑ του Οβ, ενώ η ΚΛ συμμετέχει ενίοτε σε επιπλέον διαδικασίες σύνθεσης εξειδικεύοντας τη σημασία του κατασκευασμένου με το -ίτιδα όρου. Ελάχιστες εξαιρέσεις αποτελούν τα οστεοαρθρίτιδα²⁵, και τα ραχίτιδα, διφθερίτιδα και κυτταρίτιδα, καθώς δεν φλεγμαίνει η δομή του ΑΑ του Οβ, αλλά το ΑΑ τους σχετίζεται με αυτή ή με σύμπτωμα της νόσου (Βαλεοντή, 2009).

Οι επιστημονικοί όροι φέρουν τη σημασία του υπερώνυμού τους, διότι, τα επιθήματα που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή τους εμπεριέχουν ένα ιδιάζον σημασιολογικό χαρακτηριστικό, ταξινομούν τα ΑΑ των ΚΛ σε αναφορικές τάξεις (Paul, 1992 στο

²³ Απαλοιφή των όμοιων στοιχείων (διαδικασία ανάλογη με αυτή των μαθηματικών). Ευχαριστώ την κα. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη για την επισήμανση.

²⁴ πολίος: «φαιός» (Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής, (Μπαμπινιώτης, 2010)).

²⁵ Μη φλεγμονώδης πάθηση των αρθρώσεων αποτέλεσμα μηχανικής καταπόνησης. Το -ίτιδα εδώ θεωρείται λανθασμένο και οφείλεται σε υιοθέτηση, στο παρελθόν, του επιστημονικού επιθήματος -itis στον αγγλοσαξονικό χώρο με την έννοια condition αντί της σωστής έννοιας φλεγμονής. Ευχαριστώ τον κ. Ηλία Κεραμιδόπουλο για τη επισήμανση.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997), τοποθετώντας τα ανάμεσα στα λεξικά μορφήματα (φορείς περιγραφικής σημασίας), και τα καθαυτό επιθήματα (φορείς γραμματικής σημασίας) (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1996). Ειδικότερα, κατά την Corbin (προσεχώς) τα επιστημονικά ορολογικά επιθήματα έχουν σημασιολογική οδηγία η οποία είναι εν μέρει γραμματικού τύπου και εν μέρει περιγραφικού αλλά συγχρόνως υποαναφορικού και λειτουργούν ως ταξινομητές, αφού εντάσσουν την κατασκευασμένη λέξη σε μια τάξη (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη προσεχώς)

Έτσι, κατασκευάζονται όροι με όμοια μορφή και σημασία διαγλωσσικά (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997), ενώ τα επιθήματα της γενικής γλώσσας φέρουν ξεχωριστή σημασιακή οδηγία σε κάθε γλώσσα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2013). Εντοπίζεται, λοιπόν, η αντίστροφη της γραμματικοποίησης διαδικασία, η λεξικοποίηση, όπου ένα στοιχείο με γραμματική σημασία, αποκτά ενμέρει περιγραφική σημασία (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997). Εν προκειμένω, το *-ίτιδα* προέρχεται από κλιτικό μόρφωμα που ήδη στην ΑΕ τράπηκε σε επιστημονικό επίθημα, διαδικασία γνωστή στην ορολογία ως *οροποίηση* (Βαλεοντής, 2022 στο Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, προσεχώς) όπου ένα στοιχείο της γενικής γλώσσας μεταπηδά στην ορολογία συγκεκριμένου πεδίου.

Ως προς το πραγματολογικό χαρακτηριστικό [±λόγιο] που αφορά πρωτίστως το περιβάλλον χρήσης των γλωσσικών στοιχείων και δευτερευόντως την ετυμολογική προέλευσή τους (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2003), το *-ίτιδα*, καθώς χρησιμοποιείται σε επιστημονικά συγκείμενα από ομιλητές υψηλού κύρους με συγκεκριμένη κοινωνιογλωσσική ταυτότητα, και προέρχεται από προηγούμενες φάσεις της γλώσσας, φέρει θετικό πρόσημο στο φάσμα λογιότητας και επιλέγει [+λόγιες] βάσεις. Διαφορετικά, παρατηρείται ασυμβατότητα βάσης-επιθήματος με αντιγραμματικό αποτέλεσμα (*ονυχίτιδα*, αλλά **νυχίτιδα*, *ωτίτιδα*, αλλά **αυτίτιδα*, *οστείτιδα*, αλλά **κοκαλίτιδα*).

Τέλος, οι κατασκευασμένοι με το *-ίτιδα* όροι στην ιατρική χαρακτηρίζονται από διαφάνεια, καθώς ένας όρος ενημερώνει για την παρουσία και τη θέση φλεγμονής, ενώ πρόσθετοι προσδιορισμοί πληροφορούν για την αιτία (*βακτηριακή, ιογενής, παρασιτική, τραυματική*), τη διάρκεια, την πορεία (*υπεροξεία, οξεία, υποξεία, χρόνια, υποτροπιάζουσα*) και τον επικρατούντα τύπο της βλάβης (Βαλεοντή, 2009).

5 Το επίθημα *-ίτιδα* στη γενική γλώσσα: μία πρώτη προσέγγιση

Η νεολογία και η ορολογία αν και συνδέονται σε θεωρητικό επίπεδο (μορφοσημασιολογία, ανάλυση παραγωγικότητας), η πρώτη συνιστά αυθόρμητη εν πολλοίς δημιουργία λέξεων, ενώ η δεύτερη μη αυθόρμητη κατασκευή ονομάτων για συγκεκριμένες επιστημονικές έννοιες

(Χριστοφίδου, 2017). Η μεγάλη διαφάνεια των ορολογικών κατασκευών και η διάχυσή τους στην καθημερινότητα, έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση στη γενική γλώσσα νεολογισμών κατασκευασμένων με επιστημονικά επιθήματα, ακόμη και σε ιδιαίτερα χαμηλά υφολογικά στρώματα (-ίαση: *λεβεντομαλακίαση* (Τσιακμάκης, 2017)), -ίδιο: *καριολίδιο*, *πουσπρίδιο* (Λίτσος, 2020)), -άνιο: *πεθάνιο* (Γιακουμής, 2020)). Πρόκειται για τη διαδικασία της *αποοροποίησης*²⁶, όπου ένα επιστημονικό επίθημα, όντας σημασιολογικά διαφανές και υψηλής συχνότητας λόγω της εκλαϊκευσης, παρουσιάζει επέκταση της χρήσης του στο γενικό λεξιλόγιο και κατασκευάζει λ.μ. εκτός της ορολογίας, ενώ διατηρώντας τη μορφή του, διαφοροποιείται σε σημασιο-πραγματολογικό επίπεδο, καθώς το Οβ δεν φέρει τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά του Οβ των αντίστοιχων όρων, η σημασιολογική οδήγιά του επιθήματος τροποποιείται εν μέρει, το Οβ και οι ΚΛμ. ανήκουν στη [-λογία] ζώνη (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, προσεχώς).

5.1 Η βάση

Στο σώμα που εξετάσαμε (βλ. Πίνακας 2) βρίσκεται σε ισχύ ο βασικός ΚΚΛ που ενεργεί και με το επιστημονικό επίθημα:

[[X]Ο/Ε (-ίπιδα)_{επίθημα}]Ο

Το Οβ μπορεί να συνιστά ([-περίπλοκο], προ-/επιθηματοποιημένο ή σύνθετο) ουσιαστικό (*σχολείο*, *λογοτεχνία*, *άνθρωπος*, *κουλούρα*, *τσογλάνι*, *χαϊβάνι*, *βαρεμέρα*, *πόλεμος*, *ανωτερότητα*, *λαμόγιο*, *δάσκαλος*, *μετάλλιο*), επίθετο²⁷ (*έντεχνος*, *άφθονος*, *ξαφνικός*, *πρωτοβάθμιος*, *γκαντέμης*, *κουλός*, *ροζ*, *εγωιστής*, *αλαζόνας*, *φασίστας*, *αριστερός*, *επαρχιώτης*), πολυλεκτικό σύνθετο (*κινητό τηλέφωνο*, *Χρυσή Αυγή*, *σύνοδος κορυφής*, *δημόσιος υπάλληλος*), ακρωνύμιο (*ΠΑΣΟΚ*, *ΑΟΖ*, *ΙΔΑΧ*, *ΑΚΕΛ*, *ΣΥΡΙΖΑ*), ή φρασεολογισμό (*δε βαριέσαι*, *δεν παίζει*, *καβαλώ (το) καλάμι*, *έξω φρενών*). Επίσης, συναντάμε δάνειες λέξεις, αφομοιωμένες ορθογραφικά ή όχι (*γιουτιούμπ*, *χίπστερ*, *φάιλ* (< *file*) *μπεστ σέλερ*, *άϊφον*, *λόμπι*, *λούζερ*, *λάϊφ στάιλ*, *μπλογκ*, *μπλόγκερ*, *φόρουμ*, και *forum*, *e-mail*, *blockbuster*).

Ως προς τη σημασία των Οβ παρατηρούμε ετερογένεια, καθώς συναντάμε κύρια ονόματα (*Σεφερλής*, *Πλεύρης*, *Τζήμερος*, *Σκρουτζ*, *Μέρκελ*, *Τζέιμς Μπόντ*, *Μαρξ*, *Χίτλερ*, *Αδωνης*,

²⁶ Βλ. ΕΛΕΤΟ (Ορόγραμμα 178: <https://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or178.pdf#page=3>)

²⁷ Η δυνατότητα εφαρμογής ενός ΚΚΛ σε βάσεις διαφορετικών κατηγοριών (πολλαπλότητα της βάσης) είναι συμβατή με την ΚΜ (Τσιακμάκης, 2017), αλλά εύλογη είναι και η υπόθεση ουσιαστικοποίησης του επιθέτου με μετατροπή πριν την εφαρμογή του -ίπιδα.

Πολυδούρη), τοπωνύμια (Σκιάθος, Μπουρνάζι), ονόματα εορτών (Πάσχα), όρους της τεχνολογίας, των ΜΜΕ και προϊόντων της Pop κουλτούρας (Marvel, Nintendo, Game of thrones, σίκουελ, Κωνσταντίνου (και) Ελένης, μέταλ (μουσική)), ονόματα πολιτικών κομμάτων ή οργανισμών (ΠΑΣΟΚ, ΙΔΑΧ). Ωστόσο, το επίθημα επιλέγει συγκεκριμένες ιδιότητες από τη σημασία των Οβ, ενώ οι ΚΛ φέρουν κοινό σημασιολογικό πυρήνα. Τα Οβ ανήκουν στη [-λόγια] ζώνη, το φάσμα από το [±λόγιο], την ασημάδευτη ποικιλία, ως και το [-λόγιο] άκρο, όπου ανήκουν γλωσσικά στοιχεία που συνδέονται με την προφορική γλώσσα και ζητήματα που αφορούν την καθημερινότητα του ομιλητή (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2003).

5.2 Το επίθημα *-ίτιδα* στη νεολογία της γενικής γλώσσας

Το *αποοροποιημένο -ίτιδα* διατηρεί την ίδια μορφή, αλλά, σε αντίθεση με το *οροποιημένο*, εφαρμόζεται σε Οβ με ετερογενή ΑΑ και κατασκευάζει λ.μ. που δηλώνουν φανταστική ασθένεια²⁸, εξαιτίας εμμονής, εθισμού ή μανίας με Χ (βλ. (1), (2)) ή εμφάνισης αρνητικών κατά τον ομιλητή ιδιοτήτων του Χ (βλ. (3), (4)), όπου Χ, το ΑΑ του Οβ. Συνεπώς, το επίθημα αποτελεί αξιολογικό εργαλείο απαξίας, καθώς ο ομιλητής αξιολογεί αρνητικά ορισμένες ιδιότητες του ΑΑ του Οβ, ενώ οι ΚΛ αναφέρονται στην εμφάνισή τους ως ασθένεια. Αυτό αποδεικνύεται από το ότι, αν και τα Οβ (π.χ. *κινητό τηλέφωνο, κάμερα, καλός, Μίκης Θεοδωράκης*) δεν φέρουν χαρακτηριστικό [+αξιολογικό απαξίας] (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2013), οι ΚΛ το φέρουν. Ακόμη, στις ΚΛ με το *αποοροποιημένο -ίτιδα* παραβιάζονται συνειδητά οι σημασιοπραγματολογικοί περιορισμοί, καθώς ο συνδυασμός του με [-λόγιες] βάσεις επιτρέπεται ή επιβάλλεται για πρακτικούς λόγους (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2003). Ωστόσο, η ΚΛ εδώ ανήκει πάντα στη [-λόγια ζώνη], καθώς συνδέεται με τον προφορικό, περιπαικτικό και σατιρικό λόγο της καθημερινής επικοινωνίας.

Ακολουθούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από το *corpus Greek Web 2014 (elTenTen14)*:

(1) «**Κινητοτηλεφωνίτιδα (Cellphonitis SMSis)** [...] Νόσος που προκαλείται από την εξάρτηση σε ηλεκτρονικές συσκευές ασύρματης επικοινωνίας, δημιουργώντας αδυναμία αποχωρισμού από το αντικείμενο του πόθου.».

(2) «Τελικά αρχίζω και παθαίνω **Βρετανίτιδα** . Οτιδήποτε Βρετανικό βλέπω τελευταία (ταινίες, σειρές) το λατρεύω.».

²⁸ Βλ. *-itis* παραπάνω.

(3) «Εν τω μεταξύ μια νέα " **αριστερίτιδα** " έχει καταλάβει πολύ κόσμο, ιδιαίτερα τους νέους, που οδηγεί πάλι σε απίθανους υπερβασισμούς, ατέλειωτο λαϊκισμό και διαιώνιση των προβλημάτων.».

(4) «Ενώπιος ενωπίω στο σκατόκουτο, που το λένε κάλπη, μας πιάνει **οξεία μαλακίτιδα** ή **λοιμώδης ρουσφετοφρενίτιδα**²⁹.».

Οι ΚΛ με το αποοροποιημένο *-ίτιδα* δεν ανήκουν στον χώρο της ιατρικής, αλλά προκύπτουν από αυτόν (βλ. *-άνιο* σε Γιακουμής (2020)). Επειδή, η φλεγμονή, και η λ.μ. που την κατονομάζει, συνοδεύουν πολλές ασθένειες με ενοχλητικά συμπτώματα, και, εξαιτίας της διάχυσης και εξοικείωσης του μέσου ομιλητή με αυτή, πέρασε στο γενικό λεξιλόγιο, όπου κατασκευάζει λέξεις με ΑΑ την εμφάνιση αρνητικών κατά τον ομιλητή ιδιοτήτων του ΑΑ του Οβ με τη μορφή ασθένειας. Επιπλέον, οι ΚΛ συνοδεύονται συχνά από προσδιορισμούς από τον χώρο της ιατρικής (*οξεία, χρόνια, λοιμώδης*) ή βρίσκονται σε θέση συμπληρώματος των ρημάτων *πάσχω* και *κολλάω*.

6 Συμπεράσματα

Το οροποιημένο *-ίτιδα*, κατασκευάζει στην ιατρική μετονοματικά [+λόγια] ουσιαστικά που δηλώνουν φλεγμονή στο ΑΑ του [+λόγιου] Οβ με χαρακτηριστικά που εκφράζονται από λ.μ. εφαρμοζόμενες σε επόμενο ή προηγούμενο της κατασκευής στάδιο σύνθεσης, και/ή από κάποιο επιθετικό προσδιορισμό (λ.χ. *χρόνια, οξεία*). Το *αποοροποιημένο -ίτιδα* διαφέρει σημασιοπραγματολογικά, κατασκευάζοντας [-λόγιες] λέξεις αναφερόμενες σε φανταστικές ασθένειες που οφείλονται σε εθισμό / μανία με το ΑΑ του [±λόγιου]/[-λόγιου] Οβ ή σε εμφάνιση των αξιολογικά αρνητικών, για τον ομιλητή, ιδιοτήτων που φέρει, παρουσιάζοντας σημασιολογική επέκταση για τη μεταφορική περιγραφή συμπεριφορών ή καταστάσεων που νοούνται «παθολογικές». Η σημασιολογική τους οδηγία διαφέρει, διότι στο γενικό λεξιλόγιο λειτουργεί περισσότερο πρωτοτυπικά ως επίθημα, ενώ στην ορολογία φέρει αναφορική και ταξινομητική λειτουργία, και κατασκευάζει αυστηρά καθορισμένους όρους με συστηματικότητα και σημασιολογική διαφάνεια.

Η διείσδυση όρων ενός ειδικού τομέα γνώσης στη γενική γλώσσα, αποτελεί, κατά τη Humbert-Droz (2021 από Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, προσεχώς), σημαντικό τεκμήριο της δυναμικής σχέσης ειδικών γλωσσών και γενικής γλώσσας και της σύνδεσής της με την κυκλοφορία των όρων, την εκλαΐκευση, τη λεξικογραφία, τη μεταφορά και τη μετωνυμία,

²⁹ Τα ρουσφετοφρενίτιδα, σινε-φρενίτιδα, diesel-φρενίτιδα/ντιζελοφρενίτιδα, βαμπιροφρενίτιδα, νομοσχεδιοφρενίτιδα κ.ο.κ. του corpus προκύπτουν ως εξής: [[X]_ο + [[X]_{ο/ε} (-ίτιδα)_{επίθημα}]_ο].

αλλά και τη νεολογία στη γενική γλώσσα. Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο πως ένα επίθημα από τον χώρο της ιατρικής, κλάδου της επιστήμης με μεγάλο βαθμό εκλαϊκευσης μέσω των ΜΜΕ, *αποοροποιείται* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, προσεχώς). Η παράλληλη εξέταση επιθημάτων γενικού και ειδικών λεξιλογίων θα μπορούσε να φανερώσει επιπλέον ομοιότητες και ιδιάζοντα χαρακτηριστικά των επιστημονικών επιθημάτων (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1997), και τον τρόπο δράσης τους στο γενικό λεξιλόγιο.

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (προσεχώς)

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2023). Αρχές μορφολογικής ανάλυσης με εφαρμογή στην επιθηματοποίηση. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 42, 13-19. https://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_42_13_19.pdf

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2015). Επιθηματοποίηση και η έκφραση του χώρου και του χρόνου στη Νέα Ελληνική. *Theoretical and Applied Linguistics*, 3, 1-27. <https://picgl3.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/11/proceedings-picgl3.pdf>

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2013). -ωμα: ένα προβληματικό τέρμα στη νέα ελληνική, *Ελληνική γλώσσα και ορολογία*, 9, 29-40.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2002). *Αντίστροφο λεξικό της νέας ελληνικής (ΑΛΝΕ)*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών ΑΓΘ. https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/reverse/

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1997). Διαδικασίες κατά τη δημιουργία των όρων. *Ελληνική γλώσσα και ορολογία*, 1, 77-87.

Αναστασιάδη Συμεωνίδη, Α. (1996). Το επίθημα -άδικο στη νεοελληνική. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 17, 157-171.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1992). Η νεοελληνική παραγωγή κατά το μοντέλο της D. Corbin. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 13, 505-526.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1986). *Η νεολογία στην κοινή νεοελληνική*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επιτηρηίδα της Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ., Παράρτημα 65.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Ευθυμίου, Α., & Φλιάτουρας, Α. (2012). Τα ουσιαστικοποιημένα επίθετα της νέας ελληνικής. Στο Δ. Παπαδοπούλου & Α. Ρεβυθιάδου (Επιμ.), *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 32 (σσ. 38-51). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Φλιάτουρας, Α. (2003). Η διάκριση [λόγιο] και [λαϊκό] στην ελληνική γλώσσα. Ορισμός και ταξινόμηση. *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, 110-120.

Βαλεοντή, Τ. (2009). Η παραγωγική κατάληξη -ίτις/-ίτιδα στην ιατρική ορολογία. *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*, 11, 56-69.

Γιακουμής, Μ. (2020). Το επίθημα -άνιο στο λεξιλόγιο της βιοχημείας της νέας ελληνικής. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 20, 589-596. https://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_40_589_596.pdf

Dorland's Ιατρικό αγγλοελληνικό & ελληνοαγγλικό λεξικό. (1997). Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδη.

Dorland's Illustrated Medical Dictionary (32nd ed.). (2012). Elsevier/Saunders.

Greek Web 2014 (eITenTen14). (2014, Αύγουστος). Sketch Engine; Lexical Computing CZ s.r.o. <https://www.sketchengine.eu/eltenten-greek-corpus/>

Holton, D., Mackridge, P. & Philippaki-Warbuton I. (2012). *Greek: A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. Routledge.

Καμπανάρου, Α. (2017). Το επίθημα -ίτ(ης) στη γεωλογία. *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*, 11, 52-64.

- Κλαίρης Χ. & Μπαμπινιώτης Γ. (1996). *Γραμματική της νέας ελληνικής. Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Ελληνικά Γράμματα.
- Λεξικό της Κοινής Νέας Ελληνικής (ΛΚΝ) (1998). Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Α.Π.Θ. (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη).
- Liddell, Scott, Jones *Ancient Greek Lexicon*. (χ.χ.) https://lsj.gr/wiki/Main_Page
- Λίτσος, Α. (2020). Το επίθημα *-ίδι(ο)* στη νέα ελληνική. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 40, 655-664. https://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_40_655_664.pdf
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2006). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (ΛΝΕΓ)*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2010). *Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Oxford English Dictionary*. (χ.χ.). <https://www.oed.com/>
- Slang.gr*. (χ.χ.). <https://www.slang.gr/>
- Τσιακμάκης, Ε. (2017). Το μόρφημα *-ίαση* στο λεξιλόγιο της παθολογίας της Νέας Ελληνικής. *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*, 11, 41-51.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (2002 [1941]). *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Χαραλαμπίδης, Χ. (2014). *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας (ΧΛΝΓ)*. Ακαδημία Αθηνών.
- Χριστοφίδου, Α. (2017). Νεολογία και Ορολογία στην Ακαδημία Αθηνών. *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*, 11, 25-38.

Παράρτημα 1

Α: αγγείτιδα, αγκωνίτιδα, αδενίτιδα, αδενοειδίτιδα, αιδοίτιδα, αιματίτιδα, αμυγδαλίτιδα, αμφιβληστροειδίτιδα, αορτίτιδα, απονευρωσίτιδα, αραχνοειδίτιδα, αρθρίτιδα, αρτηρίτιδα, αρτηρίτιδα, βαλανίτιδα, βαλβιδίτιδα, βελονοειδίτιδα, βλεφαρίτιδα, βολβίτιδα, βρογχιολίτιδα, βρογχίτιδα, γαγγλιονίτιδα, γαστρίτιδα, γλωσσίτιδα, δερματίτιδα, δερμίτιδα, δισκίτιδα, διφθερίτιδα, δωδεκαδακτυλίτιδα, εγκεφαλίτιδα, ειλίτιδα, εκκολπωματίτιδα, ελυτρίτιδα, ενθεσίτιδα, εντερίτιδα, εξαρτηματίτιδα, επενδυμίτιδα, επιγλωττίτιδα, επιδερμίδιτιδα, επιδιδυμίτιδα, επιπεφυκίτιδα, επιφυσίτιδα, ηπατίτιδα, θηλίτιδα, θυλακίτιδα, θυμίτιδα, θυμοσίτιδα, θυρεοειδίτιδα, ιγμορίτιδα, ινοσίτιδα, ινσουλίτιδα, ιριδίτιδα, ιρίτιδα, κανθίτιδα, καρδίτιδα, καταφυσίτιδα, κερατίτιδα, κερατοειδίτιδα, κλειτορίτιδα, κολίτιδα, κολπίτιδα, κρυπτίτιδα, κυκλίτιδα, κυστίτιδα, κυτταρίτιδα, κυψελίτιδα, λαβυρινθίτιδα, λαρυγγίτιδα, λαχνίτιδα, λιθοειδίτιδα, μαστίτιδα, μαστοειδίτιδα, μηνιγγίτιδα, μητρίτιδα, μυελίτιδα, μυίτιδα, μυοσίτιδα, μυριγγίτιδα, νευρειλημμάτιτιδα, νευρίτιδα, νευρωνίτιδα, νεφρίτιδα, οδοντίτιδα, οισοφαγίτιδα, ομφαλίτιδα, ονυχίτιδα, ορθίτιδα, ορογονίτιδα, ορχίτιδα, οστείτιδα, οστίτιδα, οσφυϊτίτιδα, οσχέιτιδα, ουλίτιδα, ουρηθρίτιδα, ουρητηρίτιδα, οφθαλμίτιδα, παγκρεατίτιδα, παρεγκεφαλίτιδα, πλακουντίτιδα, πλευρίτιδα, πνευμονίτιδα, πολφίτιδα, ποσθίτιδα, προστατίτιδα, πρωκτίτιδα, πυελίτιδα, ραγοειδίτιδα, ραχίτιδα, ριζίτιδα, ρινίτιδα, σαλπινγίτιδα, σηραγγίτιδα, σιγμοειδίτιδα, σκαφοειδίτιδα, σκληρίτιδα, σκωληκοειδίτιδα, σπληνίτιδα, σπονδυλίτιδα, σταφυλίτιδα, στεατίτιδα, στοματίτιδα, σφαγίτιδα, σφηνοειδίτιδα, σκληνίτιδα, ταρσίτιδα, τενοντίτιδα, τραχείιτιδα, τραχηλίτιδα, τριχοειδίτιδα, τυμπανίτιδα, τυφλίτιδα, υαλοειδίτιδα, υδρωπίτιδα, υμενίτιδα, φακίτιδα, φαλαγγίτιδα, φαρυγγίτιδα, φλεβίτιδα, φρενίτιδα, χειλίτιδα, χοληδοχίτιδα, χονδρίτιδα, χορδίτιδα, χοριοειδίτιδα, ωοθηκίτιδα, ωοφορίτιδα, ωτίτιδα, ακροποσθίτιδα, αρθροθυλακίτιδα, αρθροορογονίτιδα, αρτηριοφλεβίτιδα, βαρθολινίτιδα, βλενναδενίτιδα, βλεφαραδενίτιδα, γαστραδενίτιδα, δακρυαδενίτιδα, δακρυοκυστίτιδα, δακρυοσωληναρίτιδα, δουλγασίτιδα, ιδραδενίτιδα, ιδρωταδενίτιδα, ιερολαγονίτιδα, ινοχονδρίτιδα, κρυπτοαμυγδαλίτιδα, κωπηρίτιδα, λεμφαγγειίτιδα, λεμφαδενίτιδα, λεπτομηνιγγίτιδα, λευκοεγκεφαλίτιδα, λευκομυελίτιδα, μεσοβρογχίτιδα, μεσολοβίτιδα, μεσοφλεβίτιδα, νευρειλημμάτιτιδα, ομφολοφλεβίτιδα, ορογονοθυλακίτιδα, οστεοαρθρίτιδα, οστεοκολπίτιδα, οστεοχονδρίτιδα, ουροκυστίτιδα, παραρρινοκολπίτιδα, πολιοεγκεφαλίτιδα, πυλαιοφλεβίτιδα, ριζονευρίτιδα, σιαλαδενίτιδα, σιελαδενίτιδα, σκληρομηνιγγίτιδα, σπειραματονεφρίτιδα, σπερματοδοχοκυστίτιδα, σπερματοκυστίτιδα, τενοντοελυτρίτιδα, τενοντοθηκίτιδα, υδραδενίτιδα, χολαγγειίτιδα, χολαγγειολίτιδα, χολοκυστίτιδα, χονδροαρθρίτιδα, χοριομηνιγγίτιδα.

Β: ενδαρτηρίτιδα, ενδογαστρίτιδα, ενδοεντερίτιδα, ενδοθηλίτιδα, ενδοκαρδίτιδα, ενδοκολίτιδα, ενδοκυστίτιδα, ενδομητρίτιδα, ενδονευρίτιδα, ενδονεφρίτιδα, ενδοπεριτονίτιδα, ενδοτραχηλίτιδα,

ενδοφθαλμίτιδα, ενδοφλεβίτιδα, επικοινωνία, επινεφρίτιδα, επιπλοήτιδα, επισκληρίτιδα, μεσεντερίτιδα, μεσοθωρακίτιδα, μεσοπνευμονίτιδα, μυοκαρδίτιδα, μυομητρίτιδα, παρακολπίτιδα, παραμαστίτιδα, παραμητρίτιδα, παροδοντίτιδα, παρουλίτιδα, παρωτίτιδα, περιαγγείτιδα, περιαμυγδαλίτιδα, περιαδενίτιδα, περιαρθρίτιδα, περιαρτηρίτιδα, περιβρογχιολίτιδα, περιβρογχίτιδα, περιγαγγλίτιδα, περιγαστρίτιδα, περιεγκεφαλίτιδα, περιεκκολπωματίτιδα, περιδωδεκαδακτυλίτιδα, περιεντερίτιδα, περιηπατίτιδα, περιθυλακίτιδα, περιθυροειδίτιδα, περικαρδίτιδα, περικογχίτιδα, περικολίτιδα, περικολπίτιδα, περικρανίτιδα, περιλαβυρινθίτιδα, περιλαρυγγίτιδα, περιλεμφαγγείτιδα, περιμυίτιδα, περιμυοσίτιδα, περινευρίτιδα, περινεφρίτιδα, περηνησιδίτιδα, περιμητρίτιδα, περιονίτιδα, περιουσιφάγιτιδα, περιουσιφίτιδα, περιουσιφίτιδα, περιουσιφίτιδα, περιπροστατίτιδα, περιουρηθρίτιδα, περιπρωκτίτιδα, περιπυλαιοφλεβίτιδα, περισαλπινγίτιδα, περισιγμοειδίτιδα, περισκωληκοειδίτιδα, περισπερματικοτονίτιδα, περισπληνίτιδα, περισπονδυλίτιδα, περιτονίτιδα, περιτονίτιδα, περιφακίτιδα, περιφυλίτιδα, περιφλεβίτιδα, περιχολαγγείτιδα, περιχολοκυστίτιδα, περιχονδρίτιδα, περιωθηκίτιδα, υπογλωσσίτιδα, υποδερματίτιδα.

Γ: αεροωτίτιδα, ακαριοδερματίτιδα, ακροδερματίτιδα, ακτινοδερματίτιδα, γοναρθρίτιδα, ημιγλωσσίτιδα, θρομβανγείτιδα, θρομβαρτηρίτιδα, θρομβοενδαρτηρίτιδα, θρομβοενδοκαρδίτιδα, θρομβολεμφαγγείτιδα, θρομβοφλεβίτιδα, μελανοδερματίτιδα, μονοαρθρίτιδα, μονονευρίτιδα, νευροδερματίτιδα, ολιγοαρθρίτιδα, οστεοφλεβίτιδα, παγκολπίτιδα, παναρθρίτιδα, πανεγκεφαλίτιδα, πανκαρδίτιδα, πανκολίτιδα, πανοφθαλμίτιδα, πανραγοειδίτιδα, πανωτίτιδα, παχυπεριοσίτιδα, παχυπεριτονίτιδα, παχυπλευρίτιδα, παχυσαλπινγίτιδα, παχυσαλπινγιοωθηκίτιδα, ποδοδερματίτιδα, πολυαγγείτιδα, πολυαδενίτιδα, πολυαρθρίτιδα, πολυαρθρίτιδα, πολυμυοσίτιδα, πολυνευρίτιδα, πολυορογονίτιδα, πορεγκεφαλίτιδα, πολυχονδρίτιδα, πολυρριζίτιδα, ποραδενίτιδα, πυελοπεριτονίτιδα, πυοδερματίτιδα, πυοδερμίτιδα, πυολαβυρινθίτιδα, πυομητρίτιδα, πυονεφρίτιδα, πυοπνευμονηπατίτιδα, πυοπνευμοπεριτονίτιδα, πυοπνευμοχολοκυστίτιδα, πυοσαλπινγίτιδα, πυοσαλπινγιοωθηκίτιδα, ραδιοδερματίτιδα, ρευματοαρθρίτιδα, σκληραδενίτιδα, σπονδυλαρθρίτιδα, σπονδυλοαρθρίτιδα, ρευματάρθριτιδα, στεατοηπατίτιδα, συγγειλίτιδα, συρριγγομυελίτιδα, υαλορογονίτιδα, υγροβλεφαρίτιδα, υδροσαλπινγίτιδα, φυτοφωτοδερματίτιδα, υδροπλευρίτιδα, φωτοδερματίτιδα, ψευδοστεροαρθρίτιδα, ψευδοδιφθερίτιδα, ψευδοθυλακίτιδα, ψευδομηνιγγίτιδα, ψευδονευρίτιδα, ψευδοραχίτιδα.

Δ: αγγειοκαρδίτιδα, αδενοφαρυγγίτιδα, αιδοιοκολπίτιδα, βαλανοποσθίτιδα, γαγγλιορριζίτιδα, γαστρεντερίτιδα, γαστρεντεροκολίτιδα, γαστροδωδεκαδακτυλίτιδα, γαστροειλεΐτιδα, γαστροεντερίτιδα, γαστροεντεροκολίτιδα, γαστροηπατίτιδα, γαστροκολίτιδα, γαστροοισοφαγίτιδα, δακρυοσκληρίτιδα, δερματομυοσίτιδα, εγκεφαλομυελίτιδα, εγκεφαλομυελιορριζίτιδα, εγκεφαλομυοκαρδίτιδα, ειλεοκολίτιδα, ενδοπερικαρδίτιδα, εντεροηπατίτιδα, εντεροκολίτιδα, ηπατονεφρίτιδα, ηπατοσπληνίτιδα, ιριδοκρατίτιδα, ιριδοκυκλίτιδα, ιριδοσκληρίτιδα, κερατοεπιπεφυκίτιδα, κερατοίριδίτιδα, κερατοκυκλίτιδα, κυστεοκολπίτιδα, κυστεοπροστατίτιδα, κυστεονεφρίτιδα, λαρυγγοτραχειίτιδα, λαρυγγοτραχειοβρογχίτιδα, λεμφαγγειοφλεβίτιδα, μεσαυλοπερικαρδίτιδα, μηνιγγοεγκεφαλίτιδα, μηνιγγορριζομυελίτιδα, μυελομηνιγγίτιδα, μηνιγγομυελίτιδα, μυελομηνιγγίτιδα, μυελονευρίτιδα, μυελορριζίτιδα, μυοίνοςίτιδα, μυοπερικαρδίτιδα, νευροαμφιβληστροειδίτιδα, νευρομυελίτιδα, νευρομυοσίτιδα, νευροχοριοαμφιβληστροειδίτιδα, νευροχοριοειδίτιδα, νηστιδοειλεΐτιδα, ορθοκολίτιδα, ορχεοεπιιδυμίτιδα, οστεομυελίτιδα, οστεοπεριοσίτιδα, ουλοστοματίτιδα, ουρηθροκυστίτιδα, ορθοσιγμοειδίτιδα, ουρητηροοπιελίτιδα, ουρητηροπυελονεφρίτιδα, παχυλεπτομηνιγγίτιδα, περιστεομυελίτιδα, πλευροπερικαρδίτιδα, πνευμονοπλευρίτιδα, πολιοεγκεφαλομηνιγγομυελίτιδα, πνευμοεντερίτιδα, πολιοεγκεφαλομυελίτιδα, πολιομυελίτιδα, πολυνευρομυοσίτιδα, πολυρριζονευρίτιδα, πολυτενονοελυτρίτιδα, πρωκτοκολίτιδα, πρωκτοσιγμοειδίτιδα, πυελοκυστίτιδα, πυελονεφρίτιδα, πυλωροδωδεκαδακτυλίτιδα, ριζομυελίτιδα, ραγοειδοσκληρίτιδα, ρινοβρογχίτιδα, ρινοϊγμορίτιδα, ρινολαρυγγίτιδα, ρινοσαλπινγίτιδα, ρινοφαρυγγίτιδα, σαλπινγιοωθηκίτιδα, σκληροκρατίτιδα, σκληροκρατοειδίτιδα, σκληροχοριοειδίτιδα, τεφρομυελίτιδα, τραχειοβρογχίτιδα, υδροπερικαρδίτιδα, φαρυγγολαρυγγίτιδα, χονδροδερματίτιδα, χοριοαμνιονίτιδα, χοριοαμφιβληστροειδίτιδα, χοριοειδοκυκλίτιδα, χοριοκυκλίτιδα.

Παράρτημα 2

σχολίτιδα, δεγαμίτιδα, μαλακίτιδα, λογοτεχνίτιδα, χαιβανίτιδα, ανεγκεφαλίτιδα, τεμπελίτιδα, βαρεμαρίτιδα, φορομύτιδα, ζαχοπουλίτιδα, καλίτιδα, κερατίτιδα, μπαρκουλίτιδα, μπουνναζίτιδα,

πλευρίτιδα, πολεμίτιδα, πουτσωτίτιδα, σεφερλίτιδα, τζημερίτιδα, υπατίτιδα, φυλακίτιδα, ξαφνικίτιδα, ανθρωπίτιδα, dramaqueenίτιδα, τζοκερίτιδα, iPadίτιδα, parrot-ίτιδα, χιπστερίτιδα, μουνίτιδα, μουνουδουλίτιδα, τσογλανίτιδα, καριολίτιδα, κλανίτιδα, νουμπίτιδα, αγαπουλίτιδα, χοντροπετσιίτιδα, μεταλλίτιδα, αφθονίτιδα, εντεχνίτιδα, πρωτοβαθμίτιδα, κακοπληρωτίτιδα, γιουτουμπίτιδα, γκαντεμίτιδα, κοσμικίτιδα, κουλίτιδα, ανωτερωτίτιδα, αβγουλίτιδα, blockbuster-ίτιδα, αδωνίτιδα, βελτοπουλίτιδα, παραλογισμίτιδα, κουλτουρίτιδα, κρατίτιδα, γνωμίτιδα, σαμαρομπενίτιδα, κρονίτιδα, κυβίτιδα, αοζίτιδα, σεμιναρίτιδα, σεντονίτιδα, σικουελίτιδα, περιοδικοτίτιδα, σκρουτζίτιδα, πλουτίτιδα, ποιητικίτιδα, σοβαροφανίτιδα, σοσιαλίτιδα, κλωμυρμηγκίτιδα, πολιτικίτιδα, κωνσταντελίτιδα, δασκαλίτιδα, πολυδουρίτιδα, δεινοσαυρίτιδα, δεβεριασάιτιδα, λαμογίτιδα, αρβανίτιδα, lahmanνίτιδα, προγραμματιστίτιδα, πρωτομηχρονίτιδα, δένταιζίτιδα, στενομυαλίτιδα, δημοσιο-υπαλληλίτιδα, λασκαρίτιδα, λαΐφστιλίτιδα, διαμαντιδίτιδα, αρειανίτιδα, συνωμοσιολογίτιδα, ροζίτιδα, σφιχτοχερίτιδα, λιγουρίτιδα, ρουσφετοφρενίτιδα, τελμπελίτιδα, λιθοξουίτιδα, σεμενίτιδα, λογιστίτιδα, διλληματίτιδα, σινεφρενίτιδα, λουζερίτιδα, λομπίτιδα, σκιαθίτιδα, τζιοβανίτιδα, τζεμζμποντίτιδα, σοβαρίτιδα, τηλεορασίτιδα, μαζωξίτιδα, μαγίτιδα, μαλακοεγκεφαλίτιδα, σπαζαρχιδίτιδα, μανσιονίτιδα, δροσίτιδα, gameofthronesίτιδα, forumίτιδα, σταριλίκιτιδα, μαξουελίτιδα, στικουδίτιδα, μαρξίτιδα, συνδικαλιστίτιδα, συνεδρίτιδα, συνοδοκορυφίτιδα, συνωμοτίτιδα, συνωνυμίτιδα, τσεχοφίτιδα, τσιπρίτιδα, εγωηστίτιδα, τεστοστερονίτιδα, τζακσονίτιδα, φαηλίτιδα, εκλογικίτιδα, αριθμοφρενίτιδα, τρομπίτιδα, μολοτοφίτιδα, χρυσοφαγίτιδα, χατζηγεωργίτιδα, χερμπετίτιδα, μурμουρίτιδα, μурιελίτιδα, μурτζουφλίτιδα, μπεσσσελερίτιδα, μπετοφρενίτιδα, χρεοτίτιδα, μπλαμπλακίτιδα, μπλογκίτιδα, μπλογκερίτιδα, ψηλίτιδα, μπορχεσίτιδα, ψωνίτιδα, μπουρδελίτιδα, hangoverίτιδα, καζανζίτιδα, καλλικρατίτιδα, καμερίτιδα, καλαμοκαβαλίτιδα, काराफलीτιδα, καλοβурνίτιδα, γαβρίτιδα, ιταλίτιδα, καβουρίτιδα, πεφτομαλλίτιδα, βουκωλίτιδα, ιντερνίτιδα, ιντερνετίτιδα, e-mailίτιδα, diesel-φρενίτιδα, αμελίτιδα, περηφανίτιδα, χιτλερίτιδα, θανασίτιδα, βιζυηνίτιδα, αλαζονίτιδα, ζωντοβολίτιδα, αλαβανίτιδα, whedon-ίτιδα, ουλιοβερνίτιδα, εργατικίτιδα, βαρεματίτιδα, ακελίτιδα, ευρωσυνταγματίτιδα, uwebollίτιδα, soundtrackίτιδα, honeymoonογκυστίτιδα, ντιλιβερίτιδα, τρομοκρατίτιδα, αδωνίτιδα, φείσμουκίτιδα, λιστίτιδα, μурγελίτιδα, φραξιονίτιδα, διανοουμενίτιδα, μανατζερίτιδα, αριστερίτιδα, κορτίτιδα, επιδειξίτιδα, ντερανίτιδα, βρετανίτιδα, βλακίτιδα, μνημονίτιδα, μπαρτσελονίτιδα, χιτλερίτιδα, πασχίτιδα, ιδαχίτιδα, πολιτο-φοβίτιδα, ανατολακίτιδα, караїскакіτιδα, δημοκρατίτιδα, αγοραστίτιδα, marvel-ίτιδα, σκηνοθετίτιδα, ελεφαντίτιδα, κυριακίτιδα, μπολτίτιδα, μητροπουλίτιδα, vintendonίτιδα, εξωφρενίτιδα, αφραγκίτιδα, εξουσιομανίτιδα, νταλαρίτιδα, νομοσχεδιοφρενίτιδα, pixel-ίτιδα, επαρχιωτίτιδα, ναπολεοντίτιδα, φεστιβαλίτιδα, φασιστίτιδα, μηχανίτιδα, μικηθεοδωρακίτιδα, χασογκολίτιδα, χαζοπαραθυρίτιδα, χαζοχαρουμενίτιδα, φαρα-φρενίτιδα, φανφαρονίτιδα, φαμφαρίτιδα, υπολογιστίτιδα, gangsternτερίτιδα, αθλητίτιδα, ελληναρίτιδα, αριστοκρατίτιδα, φραγκοφονίτιδα, τσοχατζοπουλίτιδα, τσιμεντοβλαχίτιδα, μετακλαμπίτιδα, μαχμουρλίτιδα, συγκροτίτιδα.

Γεώργιος Μπότσογλου

Μεταπτυχιακός Φοιτητής Γλωσσολογίας ΑΠΘ

Ηλ-ταχ.: georgebots.21@gmail.com

10 Το επιστημονικό επίθημα -ένιο στην ορολογία της νανοτεχνολογίας

Κατερίνα Γκατζιώνη, Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ⁷²

Στην παρούσα ανακοίνωση περιγράφεται το διαθέσιμο στη Νέα Ελληνική (ΝΕ) επιστημονικό επίθημα -ένιο /'enio/, το οποίο χρησιμοποιείται για να κατασκευάσει ουσιαστικά δηλωτικά δισδιάστατων υλικών ή αλλιώς 2D νανοϋλικών. Πρόκειται για υλικά που αποτελούνται από φυλλώδη μορφή, πάχους ενός ατόμου. Σημειώνεται ότι επίθημα -ένιο εμφανίζεται και στην επιστήμη της χημείας, το οποίο όμως συμπεριφέρεται σημασιολογικά και μορφολογικά με διαφορετικό τρόπο από το επίθημα -ένιο της νανοτεχνολογίας. Η ανάλυση πραγματοποιείται στο πλαίσιο του θεωρητικού μοντέλου της Κατασκευαστικής Μορφολογίας της Danielle Corbin (1987,1991, προσεχώς), όπως εφαρμόστηκε στα ελληνικά από την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1992). Σύμφωνα με την ανάλυση που βασίστηκε στο παραπάνω μοντέλο προκύπτει ότι το επίθημα -ένιο εφαρμόζεται κατά κύριο λόγο σε ονοματική βάση, ακολουθώντας τον Κανόνα Κατασκευής Λέξεων (ΚΚΛ) $[[X]_O (-ένιο)_{επίθημα}]_O$. Το ουσιαστικό-βάση, το αντικείμενο αναφοράς του οποίου παραπέμπει σε ορυκτό, κατασκευάζεται με το επίθημα -ίτης (Καμπανάρου 2017). Επιπλέον, η γραμματική κατηγορία της βάσης που δηλώνει το ορυκτό είναι επίσης ουσιαστικό, το οποίο αναφέρεται σε χημικό στοιχείο ή σε χημική ένωση.

The Scientific suffix -enio in Nanotechnology Terminology

Katerina Gkatzioni, Anna Anastassiadis-Symeonidis

ABSTRACT

This paper describes the scientific suffix -enio /'enio/, available in Modern Greek (MG), which is used to construct nouns denoting two-dimensional materials, or 2D nanomaterials. These materials have a layered structure with a thickness of a single atom. It is noted that a suffix -enio also exists in the field of chemistry; however, it behaves semantically and morphologically in a different manner than the -enio suffix used in nanotechnology. The analysis is carried out within the framework of the theoretical model of Constructional Morphology developed by Danielle Corbin (1987,1991, forthcoming), as applied to Greek by Anastassiadis-Symeonidis (1992). According to the analysis based on this model, it is shown that the suffix -enio is primarily applied to nominal bases, following the Word Construction Rule (WCR): $[X]_N (-enio)_{suffixe}]_N$. The referent of the noun base typically refers to a mineral, which is more commonly constructed with the suffix -itis (Kampanarou 2017). Furthermore, the grammatical category of the base that denotes the mineral is also a noun, which refers to the chemical element or chemical compound.

⁷² Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλουμε στον κ. Απόστολο Κουτσιούκη, μεταδιδακτορικό ερευνητή στον τομέα της Νανοτεχνολογίας στο Πανεπιστήμιο Trinity, ο οποίος μας παρείχε όλες τις πληροφορίες που ήταν απαραίτητες για τη διεκπεραίωση της συγκεκριμένης εργασίας.

0 Εισαγωγή

Ο επιστημονικός κλάδος της νανοτεχνολογίας αποτελεί έναν νέο τομέα, ο οποίος έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια. Θεωρητικά, η επιστήμη της νανοτεχνολογίας χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη δημιουργία και τη χρήση λειτουργικών δομών μεγέθους μεταξύ 1 και 100 νανομέτρων, σε πολλά επιστημονικά πεδία, όπως η χημεία, η φυσική, η επιστήμη των υλικών και οι μηχανικές επιστήμες. Άλλωστε, το συστατικό νανο-, το οποίο προέρχεται από τον τύπο nano- που οι ευρωπαϊκές γλώσσες δανείστηκαν από την αρχαία ελληνική λεξική μονάδα (λ.μ.) νάνος, υποδηλώνει το $10^{-9} = 0,000000001$. Η πρώτη επιστημονική αναφορά στη νανοτεχνολογία, χωρίς όμως να γίνεται χρήση του όρου με την τρέχουσα μορφή του, πραγματοποιήθηκε σε ομιλία του φυσικού Richard Phillips Feynman με τίτλο “*There’s Plenty of Room at the Bottom – Υπάρχει πολύς χώρος στον πάτο*” (Τμήμα Φυσικής του ΑΠΘ, χ.χ.).⁷³ Ο όρος νανοτεχνολογία διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Επιστημών του Τόκιο Norio Taniguchi το 1974 στη διατριβή του *Σχετικά με τη βασική έννοια της “Νανοτεχνολογίας”*, με σκοπό να περιγράψει την κατασκευή υλικών με ακρίβεια ανοχής σε κλίμακα νανομέτρων.

Μία κατηγορία υλικών που μελετά η επιστήμη της νανοτεχνολογίας είναι τα *δισδιάστατα* ή αλλιώς *2D νανοϋλικά* (two-dimensional materials). Πρόκειται για υλικά τα οποία δεν απαντούν στη φύση και διαφοροποιούνται ως προς τις διαστάσεις τους σε σύγκριση με τα τρισδιάστατα υλικά. Τα δισδιάστατα νανοϋλικά έχουν φυλλώδη μορφή και πάχος ενός ατόμου. Το κύριο χαρακτηριστικό των υλικών αυτών έγκειται στο γεγονός ότι όλα τα άτομα βρίσκονται στο επιφανειακό στρώμα. Το 1962 ο Γερμανός φυσικός Hanns-Peter Boehm ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε στη γερμανική γλώσσα το επίθημα *-en* (π.χ. *graphen*), για να περιγράψει τα δισδιάστατα αυτά υλικά, επισημαίνοντας τη μοναδικότητα της δομής τους. Από τότε, το ισοδύναμο επίθημα *-ένιο* έχει καθιερωθεί ως επίθημα της επιστημονικής ορολογίας της νανοτεχνολογίας στη νέα ελληνική (NE) που κατασκευάζει ουδέτερα ουσιαστικά το αντικείμενο αναφοράς (AA) των οποίων εντάσσεται στην τάξη των 2D νανοϋλικών. Το επίθημα *-ένιο* είναι ισοδύναμο του *-ene* της αγγλικής, π.χ. *graphene*, *hematene* κ.ά., το οποίο, ως δάνειο, αποδίδεται ορθογραφικά στη NE ως *-ένιο*, π.χ. *γραφένιο*.

1 Τα δεδομένα

Η άντληση των επιστημονικών όρων που αφορούν τα δισδιάστατα υλικά πραγματοποιήθηκε μέσω συστηματικής μελέτης επιστημονικών άρθρων και αξιόπιστων ηλεκτρονικών πηγών

⁷³ Τι ακριβώς είναι η Νανοτεχνολογία και οι Νανοεπιστήμες?

στην ελληνική γλώσσα, καθώς και μέσω ανάλυσης διδακτορικών διατριβών από τον σχετικό επιστημονικό χώρο.⁷⁴ Η χρήση αυτών των όρων στην ελληνική βιβλιογραφία παραμένει περιορισμένη, γεγονός που αποδίδεται, εν μέρει, στην αμφισβήτηση της ύπαρξης ορισμένων από αυτά τα υλικά από μέρους της επιστημονικής κοινότητας. Ως αποτέλεσμα, οι συγκεκριμένοι όροι δεν έχουν ακόμη ευρεία χρήση στην ελληνική επιστημονική ορολογία, καθώς απαιτείται περαιτέρω έρευνα και μελέτη.

Μεταξύ άλλων ελέγχθηκαν οι εξής γραμματικές: *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)* (Τριανταφυλλίδης 1941), η *Νεοελληνική Γραμματική* (Χατζησαββίδης & Χατζησαββίδη, 2011), καθώς και η *Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική – Επικοινωνιακή* (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005). Όσον αφορά τα λεξικά, ελέγχθηκαν το *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής* (1998), το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (Μπαμπινιώτης, 2010) και το *Χρηστικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (Χαραλαμπίδης, 2014). Αναφορικά με το *Αντίστροφο Λεξικό της νέας ελληνικής* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2002)⁷⁵ έχουν καταγραφεί 23 λήμματα με το επίθημα -ένιο, εκ των οποίων τα 12 (*φωσγένιο, μολυβδένιο*,⁷⁶ *ανθρακένιο, βενζανθρακένιο, μεθυλένιο, αιθυλένιο, πολυαιθυλένιο, πολυπροπυλένιο, ασένιο, ακετυλένιο, τερπένιο, ρένιο*) εντάσσονται στον επιστημονικό κλάδο της χημείας και δεν σχετίζονται με την ορολογία της νανοτεχνολογίας. Τα υπόλοιπα 11 λήμματα (*πυθμένιο, υμένιο, ιμπένιο, κεδρένιο, σένιο, ρεμπτενένιο, περιαιχένιο, επαυχένιο, καταυχένιο, παρθένιο, τζένιο*) δεν απαντούν στην ορολογία της νανοτεχνολογίας. Όσον αφορά την επιστήμη της νανοτεχνολογίας, από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, στην παρούσα εργασία θα αναλυθούν οι εξής όροι: *αιματένιο, αντιμονένιο, βοροφένιο, γερμανένιο, γραφένιο*,⁷⁷ *κασσιτερένιο*,⁷⁸ *μαγνητένιο*,

⁷⁴ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα δισδιάστατα υλικά, βλ. ενδεικτικά: «*Γραφένιο και νανοτεχνολογία: τα υλικά της νέας εποχής*» (*Γραφένιο και νανοτεχνολογία: τα υλικά της νέας εποχής | openscience*), «*Δημιουργήθηκε το πολλά υποσχόμενο δισδιάστατο υλικό γερμανένιο*» (*Δημιουργήθηκε το πολλά υποσχόμενο δισδιάστατο υλικό γερμανένιο | ΣΚΑΪ*, «*Δισδιάστατος κασσίτερος είναι ο νέος ξάδελφος του γραφενίου*» (*Δισδιάστατος κασσίτερος είναι ο νέος ξάδελφος του γραφενίου | in.gr*), καθώς και τη διδακτορική διατριβή του Δημήτριου Καλτσά (2021), με τίτλο «*Θεωρητική μελέτη της ανάπτυξης και των ιδιοτήτων του γραφενίου, χαλκογενιδίων μετάλλων και συναφών υπέρλεπτων νανοϋλικών*» (Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο).

⁷⁵ <http://www.komvos.edu.gr>

⁷⁶ Στο *Αντίστροφο Λεξικό* καταγράφονται και οι δύο τύποι, αλλά ο τύπος *μολυβδαίνιο* παραπέμπει στον τύπο *μολυβδένιο* με βάση την ορθογραφία του επιστημονικού επιθήματος -ένιο, ο οποίος όμως αναφέρεται στο ίδιο το μέταλλο (ενδεικτικά: *μολυβδαίνιο (Greek): meaning, translation - WordSense*, *μολυβδαίνιο - Wiktionary, the free dictionary*). Ωστόσο σήμερα προτείνουμε: *μολυβδαίνιο* (λατ. *molybdenum*) < ΑΕ *μολύβδαινα* (λατ. *molybdaena*) < *μόλυβδος* ως όρο της Χημείας και *μολυβδένιο* ή καλύτερα *μολυβδαινένιο* ως όρο της Νανοτεχνολογίας με βάση το επίθημα -ένιο.

⁷⁷ Ο όρος *γραφένιο* εμφανίζεται σε αρκετά ηλεκτρονικά λεξικά, όπως είναι ενδεικτικά το *Oxford English*

μολυβδαίνιο / μολυβδένιο, πυριτένιο ή σιλικένιο, φουλερένιο και φωσφορένιο.

Τα 12 λήμματα, τα οποία απαντούν στην επιστήμη της χημείας, διαφοροποιούνται μορφολογικά και σημασιολογικά, καθώς το επίθημα *-ένιο*, όπως συμπεριφέρεται σε αυτά, δηλώνει οργανικές ενώσεις. Σύμφωνα με την IUPAC (International Union of Pure and Applied Chemistry, 1974),⁷⁹ οι ονομασίες των οργανικών ενώσεων καθορίζονται με βάση ταξινομικά κριτήρια που σχετίζονται με τη χημική τους σύσταση. Γίνεται λόγος για δυο μορφές με διαφορετική σημασία, το *-εν* και το *-ιο*. Πιο αναλυτικά, το *-εν* δηλώνει αν μια οργανική ένωση είναι κορεσμένη ή ακόρεστη καθώς και τον αριθμό και το είδος των δεσμών που περιέχει. Συγκεκριμένα, τα είδη των δεσμών αποδίδονται με τα μορφήματα *-αν* (απλοί δεσμοί), *-εν* (διπλοί δεσμοί) και *-ιν* (τριπλοί δεσμοί). Το *-ιο* δηλώνει ότι η ένωση είναι υδρογονάνθρακας. Για παράδειγμα, στον όρο *πεντένιο* διακρίνονται τα εξής συστατικά: *πεντ-* (θέμα που δηλώνει τον αριθμό των ατόμων άνθρακα, συγκεκριμένα 5), *-εν-* (που δηλώνει την παρουσία διπλού δεσμού) και *-ιο* (που δηλώνει τον υδρογονάνθρακα).

Πέραν της επιστήμης της χημείας, στη ΝΕ υπάρχει και το επίθημα *-ένιος*, το οποίο συμπεριφέρεται διαφορετικά από φωνολογική, μορφολογική και σημασιολογική άποψη. Το επίθημα αυτό κατασκευάζει επίθετα που δηλώνουν ότι το ΑΑ του προσδιοριζόμενου ουσιαστικού σε κατ' έκταση ερμηνεία είναι φτιαγμένο από το υλικό του ΑΑ του ουσιαστικού-βάση (Οβ), π.χ. *σίδηρο* → *σιδερένιος*, λ.χ. *σιδερένια πόρτα*, ή σε κατ' ένταση ερμηνεία φέρει εξέχον χαρακτηριστικό του ΑΑ του Οβ (εδώ το χρώμα), π.χ. *μολυβένια σύννεφα*. Το επίθημα αυτό εμφανίζεται συχνά ως μη λόγιο αλλόμορφο⁸⁰ του επιθήματος *-ινος*, π.χ. *ξυλένιος* – *ξύλινος*⁸¹ και δεν έχει καμία σχέση με το επίθημα *-ένιος* της νανοτεχνολογίας, καθώς η χρήση του δεν αφορά την επιστημονική ορολογία. Η παραπάνω διάκριση επιβεβαιώνεται

Dictionary (graphene, n. meanings, etymology and more | Oxford English Dictionary) και το *Wikipedia* (graphene - Wiktionary, the free dictionary), διότι είναι το πρώτο δισδιάστατο υλικό που έχουν εξετάσει οι επιστήμονες. Ανακαλύφθηκε το 2004, ενώ το 2010 οι επιστήμονες Andre Geim και Konstantin Novoselov, που το ανακάλυψαν, βραβεύτηκαν με το Νόμπελ Φυσικής.

⁷⁸ Το *κασσιτερένιο*, γνωστό και ως *στανένιο*, ονομάζεται έτσι από τη λατινική λέξη *stannum* 'κασσίτερος'.

⁷⁹ Η *Διεθνής Ένωση Καθαρής και Εφαρμοσμένης Χημείας* (IUPAC) δημιούργησε και ανέπτυξε τους κανόνες για τη διαδικασία της ονοματολογίας των χημικών ενώσεων σε παγκόσμιο επίπεδο στο διεθνές συνέδριο στη Γενεύη το 1961.

⁸⁰ Αξίζει να καταγραφεί η νεολογική χρήση του επιθήματος *-ένιος*, λ.χ. *πίτσα* → *πιτσένια*, *μολύβι* → *μολυβένιο*, όπου το επίθημα παραπέμπει στην προτυπική σημασία του ΑΑ του Οβ, το οποίο ταυτίζεται με το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό.

⁸¹ Στην κατ' ένταση ερμηνεία και ιδίως όταν πρόκειται για απόχρωση το *-ένιος* ανταγωνίζεται το επίθημα *-ί/-ής*, π.χ. *χρυσ αφής/χρυσ αφένιος ήλιος*.

στα ηλεκτρονικά λεξικά *Liddell & Scott Lexicon* (LSJ)⁸² και *Λεξικό της Κοινής Ελληνικής* (ΛΚΝ),⁸³ όπου καταγράφεται τόσο η ετυμολογία όσο και η σημασία του μη λόγιου επιθήματος της ΝΕ. Αναφορικά με το *Αντίστροφο Λεξικό της νέας ελληνικής* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2002) καταγράφονται 336 λήμματα που φέρουν το συγκεκριμένο επίθημα.

2 Ανάλυση του επιθήματος -ένιο της επιστήμης της νανοτεχνολογίας

Το θεωρητικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο θα προσεγγίσουμε το επιστημονικό επίθημα -ένιο είναι η κατασκευαστική μορφολογία της D. Corbin (1987,1991, προσεχώς) και συγκεκριμένα η εφαρμογή του στην ελληνική από την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1992 κ.ά.). Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του μοντέλου αυτού είναι η σύζευξη μιας μορφής με μια σημασία, καθώς και η προβλεψιμότητα, δηλαδή η δυνατότητα που έχει ένας ομιλητής να προβλέπει δυνάμει λέξεις, μελετώντας τη μορφολογική και σημασιολογική διάστασή τους.

Από την ανάλυση που βασίστηκε στο παραπάνω μοντέλο και τη συγχρονική εξέταση του δείγματος προκύπτει ότι το επιστημονικό επίθημα -ένιο εφαρμόζεται κατά κύριο λόγο σε ονοματική βάση, ακολουθώντας τον Κανόνα Κατασκευής Λέξεων (ΚΚΛ) που αποδίδεται φορμαλιστικά ως $[[X]_O (-ένιο)_{\text{επίθημα}}]_O$, όπου Χ το Οβ και Ο το ουσιαστικό.

Το Οβ, το ΑΑ του οποίου παραπέμπει σε ορυκτό, κατασκευάζεται με το επίθημα -ίτης (Καμπανάρου, 2017), όπως προκύπτει από τα παρακάτω παραδείγματα: *αιματίτης*⁸⁴ → *αιματένιο*, *αντιμονίτης* → *αντιμονένιο*, *γερμανίτης* → *γερμανένιο*, *γραφίτης* → *γραφένιο*, *κασσιτερίτης* → *κασσιτερένιο*, *μαγνητίτης* → *μαγνητένιο*, *σιλικίτης/πυρίτης* → *σιλικένιο/πυριτένιο*, *φουλερίτης* → *φουλερένιο*, *φωσφορίτης* → *φωσφορένιο*. Εξαιρέση αποτελεί το *βοροφένιο*, το οποίο κατασκευάζεται από ονοματική βάση που παραπέμπει στο χημικό στοιχείο βόριο,⁸⁵ γεγονός που αποκλίνει από τον γενικό τρόπο κατασκευής του Οβ με το επίθημα -ίτης, τον οποίο ακολουθούν οι υπόλοιπες ονομασίες. Τέλος, ο όρος *φουλερένιο* δεν συνδέεται με κάποιο αντίστοιχο όνομα ορυκτού. Η ανακάλυψή του έγινε από επιστήμονες σε εργαστηριακές συνθήκες το 1985 και αποτελεί ξεχωριστή κατηγορία μοριακών δομών άνθρακα. Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά την εφαρμογή του επιθήματος -ένιο

⁸² -ένιος - Ancient Greek (LSJ)

⁸³ *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*

⁸⁴ Το *αιματίτης* προκύπτει από το περιττοσύλλαβο θέμα της γενικής *αιματ-* για την κατασκευή του όρου.

⁸⁵ Το κατασκευαστικό επίθημα -ιο έχει αποτελέσει αντικείμενο ερευνητικής μελέτης από τις Πουρλιώτη & Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2023).

στο Οβ υποθέτουμε ότι εφαρμόζεται φωνολογικού τύπου κανόνας που απαλείφει το επίθημα *-ίτης*, έτσι ώστε να παρατηρείται απόκλιση ως προς τη μορφή ανάμεσα στη βαθιά δομή που κατασκευάζει ο ΚΚΛ (*ογραφιτένιο*)⁸⁶ και στην επιφανειακή δομή (*γραφένιο*). Η υπόθεση της απαλοιφής υπαγορεύεται από σημασιολογικούς λόγους.

Τα Οβ στα οποία εφαρμόζεται το επιστημονικό επίθημα *-ίτης* αναφέρονται σε ορυκτά με τρισδιάστατη δομή, ενώ η μορφολογική κατασκευή με το επίθημα *-ένιο* δηλώνει τη μετάβαση από την τρισδιάστατη δομή του ορυκτού σε ένα νέο δισδιάστατο υλικό, το οποίο αποτελείται από ένα μονοατομικό στρώμα. Σημαντικό είναι ότι η μορφολογική διαφοροποίηση σηματοδοτεί την ουσιαστική μεταβολή στις φυσικοχημικές ιδιότητες των υλικών. Για παράδειγμα, το *γραφένιο*, ένα εξαιρετικά λεπτό και ανθεκτικό δισδιάστατο υλικό, προέρχεται από τον γραφίτη, ένα ορυκτό με τρισδιάστατη δομή. Ο γραφίτης αποτελείται από επάλληλα στρώματα ατόμων άνθρακα, τα οποία, όταν απομονωθούν, σχηματίζουν το δισδιάστατο υλικό γραφένιο. Οι φυσικοχημικές ιδιότητες του παραγόμενου υλικού (γραφένιο) διαφέρουν σημαντικά από εκείνες του αρχικού ορυκτού (γραφίτης). Παρόμοια διαδικασία κατασκευής όρων με το επίθημα *-ένιο* απαντά στις ονομασίες και άλλων δισδιάστατων υλικών. Συγκεκριμένα,

1. **Αιματίτης** (hematite): Ορυκτό που περιέχει σίδηρο. Αποτελείται από φύλλα αιματενίου (hematene).
2. **Αντιμονίτης** (antimonite): Ορυκτό που περιέχει φύλλα αντιμονενίου (antimonene).
3. **Γερμανίτης** (germanite): Θειούχο ορυκτό που αποτελείται από φύλλα γερμανενίου (germanene).
4. **Κασσιτερίτης** (cassiterite): Ορυκτό που περιέχει οξείδιο του κασσιτέρου. Αποτελείται από φύλλα κασσιτερενίου (cassiterene).
5. **Μαγνητίτης** (magnetite): Ορυκτό που περιέχει σίδηρο. Αποτελείται από φύλλα μαγνητενίου (magnetene).
6. **Μολυβδαινίτης** (molybdenite): Ορυκτό του μολυβδαινίου, το οποίο αποτελείται από φύλλα μολυβδαινίου/μολυβδενίου (molybdenene).
7. **Πυρίτης** (silicite): Ορυκτό του πυριτίου, το οποίο αποτελείται από φύλλα πυριτενίου (silicene).
8. **Φωσφορίτης** (phosphorite): Ορυκτό που αποτελείται από φύλλα φωσφορενίου (phosphorene).
9. **Βόριο** (boron): Χημικό στοιχείο, το οποίο αποτελείται από φύλλα βοροφενίου (borophene).

Ειδικότερα, όπως έχουν σήμερα τα πράγματα, ο τύπος *μολυβδαίνιο* αντιστοιχεί σε δύο λ.μ. (βλ.

⁸⁶ Το σύμβολο (ο) τοποθετείται συμβατικά μπροστά από λ.μ. που δεν μαρτυρείται, αλλά κατασκευάστηκε σύμφωνα με τους ΚΚΛ.

υποσημείωση 5):

α) ο όρος της χημείας *μολυβδαίνιο* 'χημικό στοιχείο/μέταλλο', αποτελεί το Οβ του επιθηματοποιημένου όρου *μολυβδαινίτης* 'φυσικό ορυκτό', δηλ. *μολυβδαίνιο* (Molybdenum) → *μολυβδαινίτης* (Molybdenite), 3D υλικό.

β) ο όρος της νανοτεχνολογίας *μολυβδαίνιο/μολυβδένιο* (molybdenene) '2D υλικό', έχει μεν ως Οβ τον όρο *μολυβδαινίτης* 'ορυκτό MoS₂' όμως για την κατασκευή του υποθέτουμε ότι στη ΝΕ μεσολαβεί διαδικασία απλολογίας, όπου απαλείφεται η μία από τις δύο όμοιες φωνολογικά γειτνιάζουσες συλλαβές /en/: *μολυβδαινίτης* 'ορυκτό MoS₂' → ⁺*μολυβδαινένιο*⁸⁷ '2D υλικό', με απλολογία *μολυβδαίνιο/μολυβδένιο* '2D υλικό'. Η υπόθεση αυτή υποστηρίζεται τόσο από σημασιολογικούς λόγους όσο και από τη μορφή του όρου της νανοτεχνολογίας στην αγγλική: *molybdenene*. Η σημερινή κατάσταση προκαλεί σύγχυση, αφού λειτουργούν στη ΝΕ ορολογία δύο ομώνυμοι/ομόηχοι τύποι: *μολυβδαίνιο* (Molybdenum) 'χημικό στοιχείο/μέταλλο' στην ορολογία της χημείας και *μολυβδαίνιο* (molybdenene) '2D υλικό' στην ορολογία της νανοτεχνολογίας. Αντίθετα εμείς προτείνουμε με κριτήρια τη σημασιολογική διαφοροποίηση και τον διαφορετικό τρόπο μορφολογικής κατασκευής να διατηρηθεί ο όρος της χημείας *μολυβδαίνιο* (<ΑΕ *μολύβδαινα*), ενώ στη νανοτεχνολογία να προτιμηθεί ο όρος *μολυβδαινένιο* ή με απλολογία *μολυβδένιο*, λόγω του επιθήματος -ένιο της νανοτεχνολογίας.

Οι όροι, που ανήκουν στην κατηγορία του ουσιαστικού και κατασκευάζονται με το επίθημα -ίτης, όπως εξηγεί η Καμπανάρου (2017), κατασκευάζονται μέσω της εφαρμογής του επιθήματος σε ένα Οβ το οποίο εννοιολογικά ανήκει στην κατηγορία: α) ανθρωπωνύμιο, β) τοπωνύμιο, και γ) χημικό στοιχείο ή ιδιότητα. Π.χ.

1. **Ανθρωπωνύμιο** (ιστορικό πρόσωπο): Fuller (Buckminster)⁸⁸ → *φουλερίτης* → *φουλερένιο*.
2. **Τοπωνύμιο** (τόπος ανακάλυψης του χημικού στοιχείου): *Γερμανία* → *γερμανίτης* → *γερμανένιο*.
3. **Χημικό Στοιχείο**: *πυρίτιο* → *σιλικίτης/πυρίτης* → *σιλικένιο/πυριτένιο*, *βόριο* → *βοροφένιο*, *μολυβδαίνιο* → *μολυβδαινίτης* → *μολυβδαίνιο*, *αντιμόνιο* → *αντιμονίτης* →

⁸⁷ Το σύμβολο (*) τοποθετείται συμβατικά μπροστά σε τύπο που η προβλεπτή μορφή του δεν εμφανίζεται στην επιφανειακή δομή, π.χ. +*τενισίστας*, η οποία είναι, ωστόσο, αναγκαία για την κατασκευή της κατασκευασμένης λέξης *τενίστας*.

⁸⁸ Το *φουλερένιο* ανακαλύφθηκε στο Πανεπιστήμιο του Sussex, στο Μπράιτον της Αγγλίας, και στο Πανεπιστήμιο Rice, στο Χιούστον των Ηνωμένων Πολιτειών, και πήρε το όνομά του από τον Buckminster Fuller, καθώς οι διάσημοι γεωδαιτικοί θόλοι του παρουσιάζουν παρόμοιο σφαιρικό σχήμα με τη δομή του μορίου. (Φουλερένιο).

αντιμονένιο, φώσφορος → φωσφορίτης → φωσφορένιο, κασσίτερος → κασσιτερίτης → κασσιτερένιο.

4. **Ιδιότητα** (χρώμα ή χρήση του υλικού): αίμα → αιματίτης → αιματένιο.

Γίνεται αντιληπτό ότι οι κατασκευασμένοι όροι με το επίθημα -ένιο στη νανοτεχνολογία προκύπτουν μέσω μιας διαδικασίας κατασκευής που συνδέει, κατά κάποιον τρόπο, τις επιστήμες της χημείας, της γεωλογίας και της νανοτεχνολογίας.

3 Ανάλυση της προέλευσης των όρων

Η νανοτεχνολογία είναι μια επιστήμη που εδραιώθηκε και συνεχίζει να αναπτύσσεται κυρίως εκτός Ελλάδας, με αποτέλεσμα οι ονομασίες να εισάγονται στη ΝΕ μέσω της διαδικασίας του εξωτερικού δανεισμού, απαιτώντας τη διαμεσολάβηση μιας άλλης γλώσσας (Αναστασιάδη, 1994). Σύμφωνα με την Αναστασιάδη (1997), στην επιστημονική ορολογία διακρίνονται δύο κατηγορίες όρων: τα *άμεσα δάνεια*, κυρίως από την αγγλική, που προσαρμόζονται στις φωνολογικές και μορφολογικές απαιτήσεις της ΝΕ, και τα *έμμεσα δάνεια*, τα οποία προκύπτουν μέσω διαδικασιών αναγνώρισης και μετάφρασης. Συνεπώς, από ετυμολογική άποψη, όσον αφορά τους όρους των δισδιάστατων υλικών, η διάκριση μπορεί να διαμορφωθεί ως εξής:

1. **Άμεσα δάνεια**: αντιμονένιο < antimonene, βοροφένιο < borophene, φουλερένιο < fullerene.
2. **Έμμεσα δάνεια**, τα οποία προκύπτουν είτε:
 - α) μέσω μετάφρασης, π.χ. πυριτένιο < silicene, κασσιτερένιο < stanene, μολυβδαίνιο < plumbene, είτε
 - β) μέσω αναγνώρισης, π.χ. γραφένιο < graphene, μαγνητένιο < magnetene, φωσφορένιο < phosphorene, αιματένιο < hematene.

4 Διάκριση της βάσης με βάση το χαρακτηριστικό [+λόγιο / -λόγιο]

Ένα τεμάχιο μπορεί να χαρακτηριστεί ως λόγιο από την ετυμολογία του αλλά κυρίως από τη χρησιμότητά του (Αναστασιάδη & Φλιάτουρας 2003). Το επίθημα -ένιο εφαρμόζεται σε λόγιες βάσεις, λ.χ. μολυβδαίνιο: μολυβδαίνιο → μολυβδαινίτης → μολυβδαίνιο (*μολυβαίνιο). Για τον ίδιο λόγο προφέρεται και ασυνίζητα, αποδεικνύοντας ότι πρόκειται για ένα επιστημονικό επίθημα που ανήκει στη λόγια ζώνη σε αντίθεση με το -ένιος, λ.χ. στο χρυσαφένιος. Κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, διαπιστώσαμε ότι το επίθημα -ένιο απουσιάζει από όλες τις γραμματικές της ΝΕ και τα ερμηνευτικά λεξικά, γεγονός που συνδέεται με το ότι δεν εντοπίζεται στον καθημερινό προφορικό ή γραπτό λόγο των φυσικών ομιλητών της ΝΕ. Αυτή η παρατήρηση ενισχύει την άποψή μας ότι το επίθημα -ένιο ανήκει

στην επιστημονική και τεχνική ορολογία και χρησιμοποιείται κυρίως σε εξειδικευμένα πλαίσια, χωρίς να έχει ευρεία διάδοση στον καθημερινό λόγο. Καταλήγοντας, η συγγραφή μιας γραμματικής του επιστημονικού λόγου (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2015) και ενός λεξικού για τα επιθήματα της επιστημονικής ορολογίας της ΝΕ που εντοπίζονται στη λόγια ζώνη, καθίσταται όλο και πιο αναγκαία.

5 Επίλογος

Το επιστημονικό επίθημα -ένιο απαντά στην επιστήμη της νανοτεχνολογίας και κατασκευάζει όρους που δηλώνουν τα δισδιάστατα υλικά, τα οποία χαρακτηρίζονται από πάχος ενός ατόμου ή ενός μορίου. Το επιστημονικό επίθημα -ένιο εφαρμόζεται σε βάση που είναι ουσιαστικό που δηλώνει το ορυκτό από το οποίο προέρχεται το δισδιάστατο υλικό. Ο όρος που αναφέρεται στο ορυκτό κατασκευάζεται κατεξοχήν με το επιστημονικό επίθημα -ίτης, το οποίο εφαρμόζεται σε ονοματική βάση που δηλώνει χημικό στοιχείο ή ένωση. Πρόκειται για μια διαδικασία κατασκευής όρων στην οποία εμπλέκονται τρεις επιστήμες: η χημεία, η γεωλογία και η νανοτεχνολογία. Το επιστημονικό επίθημα -ένιο χαρακτηρίζεται ως λόγιο επίθημα, εφόσον δεν εντοπίζεται στον προφορικό και καθημερινό γραπτό λόγο, αλλά σε εξειδικευμένα επιστημονικά και ακαδημαϊκά κείμενα. Τέλος, η απουσία του επιθήματος -ένιο από τις νεοελληνικές γραμματικές και τα λεξικά καθιστά αναγκαία τη συγγραφή μιας γραμματικής και ενός λεξικού που θα περιγράψουν την επιστημονική ορολογία.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1992). Η νεοελληνική παραγωγή κατά το μοντέλο της D. Corbin. Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 13, Θεσσαλονίκη, σ. 505-526.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής. Άμεσα δάνεια από τη γαλλική και την αγγλοαμερικανική. Μορφολογική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1997). Γλωσσικές διαδικασίες κατά τη δημιουργία όρων. *Ελληνική γλώσσα και ορολογία - Πρακτικά του Α΄ συνεδρίου ελληνικής ορολογίας*, ΕΛΕΤΟ, Αθήνα, σ. 77-87.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. (2002). *Αντίστροφο Λεξικό της νέας ελληνικής*. Θεσσαλονίκη, ΙΝΣ, <http://www.komvos.edu.gr>
- Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Α. (2015). *Γραμματική του Νεοελληνικού Επιστημονικού Λόγου (ΓΝΕΛ) μέσα από το πρίσμα της γλωσσολογίας*. Εισήγηση στην ανοιχτή συζήτηση στο πλαίσιο του 10ου Συνεδρίου Ελληνικής Ορολογίας. ΕΛΕΤΟ. <http://www.eleto.gr/gr/Conference10.html>
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., & Φλιάτουρας, Α. (2003). Το λόγιο και το λαϊκό στη Νέα Ελληνική. *Πρακτικά 5^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα* (CD- ROM). Πανεπιστήμιο Κρήτης (Ρέθυμνο).
- Corbin, D. (1987). *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique* (2 vol.). Tübingen: Max Niemeyer Verlag. Β΄ έκδοση 1991, Presses Universitaires de Lille. <https://books.openedition.org/septentrion/124160>
- Corbin, D. (1991). Introduction - La formation des mots : structures et interprétations. *Lexique* 10, p. 7–30.
- Corbin, D. (προσεχώς). *Le lexique construit. Méthodologie d'analyse*. Presses Universitaires du Septentrion.

- Καλτσάς, Δ. (2021). *Θεωρητική μελέτη της ανάπτυξης και των ιδιοτήτων του γραφενίου, χαλκογενιδίων μετάλλων και συναφών υπέρλεπτων νανοδομών* [Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο]. [Θεωρητική μελέτη της ανάπτυξης και των ιδιοτήτων του γραφενίου, χαλκογενιδίων μετάλλων και συναφών υπέρλεπτων νανοϋλικών](#)
- Καμπανάρου, Α. (2017). Το επίθημα *-ιτ(ης)* στη γεωλογία. Πρακτικά του 11^{ου} συνεδρίου «*Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*», Αθήνα, 9–11 Νοεμβρίου. ΕΛΕΤΟ. https://www.eleto.gr/download/Conferences/11th%20Conference/Papers-and-speakers/11th_02-11-02_KampanarouAnna_Paper2_V04.pdf
- Κλαίρης, Χ. & Μπαμπινιώτης, Γ. (2005). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική - Επικοινωνιακή*. Ελληνικά Γράμματα.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (ΛΚΝ). (1998). ΙΝΣ.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2010). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Πουρλιώτη, Μ. & Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2023). Το επιστημονικό επίθημα *-ίο* στον Περιοδικό Πίνακα των χημικών στοιχείων. Πρακτικά του 14^{ου} συνεδρίου «*Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*», ΕΛΕΤΟ, (9–11 Νοεμβρίου 2023, Διαδικτυακό). [14th_02_03_06_PourliotiMaria-AnastasiadiSymeonidiAnna_Paper.pdf](#)
- Τμήμα Φυσικής ΑΠΘ. (χ.χ.). *Η πρώτη επιστημονική αναφορά στη νανοτεχνολογία*. Εργαστήριο Νευρωνικών Δικτύων & Υπολογιστικής Νοημοσύνης. Ανακτήθηκε 14 Ιουλίου 2025, από [Τι ακριβώς είναι η Νανοτεχνολογία και οι Νανοεπιστήμες?](#)
- Τριανταφυλλίδης Μ. (1941). *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)*. ΟΕΣΒ. 1982. ΙΝΣ.
- Χαραλαμπίδης, Χρ. (συντ. & επιμ.) (2014). *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*. Ακαδημία Αθηνών.
- Χατζησαββίδης, Σ. & Χατζησαββίδου, Α. (2011). *Γραμματική νέας ελληνικής γλώσσας Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

<http://www.komvos.edu.gr>, [Λεξικό της κοινής νεοελληνικής, LSJ](#),
[Oxford English Dictionary, Wikipedia, the free encyclopedia](#)

Κατερίνα Γκατζιώνη

Φιλολόγος, μεταπτυχιακή φοιτήτρια
 Θεωρητικής & Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας ΑΠΘ
 Ηλ-ταχ.: katerinagkatzioni7@gmail.com

Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη

Ομότιμη Καθηγήτρια ΑΠΘ
 Ηλ-ταχ.: ansym@lit.auth.gr

11 Η ορολογία των δημοσίων συμβάσεων

Μαρία Αναγνωστοπούλου, Μαριάννα Κατσογιάννου, Διονύσιος Γούτσος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να αναδείξει τις γλωσσικές πτυχές του κειμενικού είδους των δημοσίων συμβάσεων. Αρχικά παρουσιάζεται η έννοια και οι διαστάσεις των δημοσίων συμβάσεων. Κυρίαρχη διάσταση είναι η νομική, αλλά εξίσου σημαντικές είναι η οικονομική, η πληροφοριακή, η διοικητική και η τεχνική διάσταση. Η έρευνα φιλοδοξεί να φωτίσει τη γλωσσική διάσταση, όπως αποτυπώνεται στην παραγωγή γραπτού λόγου, αφενός σε νομικά έγγραφα που δημιουργούν το θεσμικό πλαίσιο των δημοσίων συμβάσεων και αφετέρου σε διοικητικά έγγραφα που παράγονται κατ' εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου. Χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία της γλωσσολογίας σωμάτων κειμένων, εξετάζεται η γλώσσα των δημοσίων συμβάσεων σε επίπεδο ορολογίας και φρασεολογίας προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο αποτελεί χωριστή ειδική γλώσσα. Τα πρώτα συμπεράσματα συγκλίνουν στην ύπαρξη διακριτού ορολογίου που θα αναδειχθεί από πλήρη ορογραφική εργασία.

Public procurement terminology

Maria Anagnostopoulou, Marianna Katsoyannou, Dionysios Goutsos

ABSTRACT

This paper attempts to highlight the linguistic aspects of public procurement in Greek. It begins by presenting the concept and dimensions of public procurement. While the legal dimension is predominant, the economic, technical, administrative, and informational dimensions are equally significant. Our research aims at shedding light on the linguistic dimension, as identified in a large body of written texts, both legal documents (comprising the institutional framework for public procurement) and administrative ones (produced in the implementation of the institutional framework). Corpus linguistics methodology is followed in order to examine the language of public procurement in terms of terminology and phraseology and determine whether it constitutes a separate specialized language. Preliminary findings suggest the presence of a distinct terminology, which will emerge through comprehensive terminographic work.

0 Εισαγωγή: τι είναι οι δημόσιες συμβάσεις;

Η έρευνα που παρουσιάζεται εδώ προέρχεται από υπό εκπόνηση διδακτορική διατριβή με αντικείμενο τη γλωσσική διάσταση των δημοσίων συμβάσεων. Σύμφωνα με το άρ. 2 του Ν.4412/2016 «ως 'δημόσιες συμβάσεις' και ως 'συμβάσεις έργων, μελετών, υπηρεσιών και προμηθειών' νοούνται οι συμβάσεις εξ επαχθούς αιτίας, οι οποίες συνάπτονται γραπτώς μεταξύ ενός ή περισσότερων οικονομικών φορέων και μιας ή ενός ή περισσότερων αναθετουσών αρχών ή αναθετόντων φορέων, αντίστοιχα, και έχουν ως αντικείμενο την εκτέλεση έργων, την εκπόνηση μελετών, την προμήθεια αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών». Πιο απλά, δημόσια σύμβαση είναι η νομικά δεσμευτική γραπτή αποτύπωση της πρόθεσης μιας δημόσιας αρχής να αγοράσει ένα προϊόν, μια υπηρεσία, ένα τεχνικό έργο ή μια τεχνική μελέτη έναντι τιμήματος. Τα κείμενα των δημοσίων συμβάσεων αποτελούν ένα πολυδιάστατο αντικείμενο έρευνας, όλες οι όψεις του οποίου διαθέτουν ορολογικό περιεχόμενο και ενδιαφέρουν την έρευνά μας.

Η *νομική διάσταση* είναι η κυρίαρχη, εφόσον οι δημόσιες συμβάσεις πηγάζουν από το ευρωπαϊκό και το εθνικό δίκαιο. Οι ισχύουσες κοινοτικές Οδηγίες ΕΕ/24/2014 και ΕΕ/25/2014 ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη με τον Νόμο 4412/2016, ο οποίος αποτελεί το βασικό νομοθέτημα δημοσίων συμβάσεων και πλαισιώνεται από πληθώρα δευτερογενών νομοθετημάτων. Εκτός από τη νομολογία που παράγεται από τα ελληνικά και τα ευρωπαϊκά δικαστήρια, σημαντικό ρόλο στην ακολουθούμενη εθνική στρατηγική παίζει και η Ενιαία Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΔΗΣΥ).

Η *οικονομική διάσταση* είναι εξίσου σημαντική, καθώς οι δημόσιες συμβάσεις αντιπροσωπεύουν σημαντικό ποσοστό του εθνικού και κοινοτικού Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Γενικής Διεύθυνσης Εσωτερικής Αγοράς, Βιομηχανίας, Επιχειρηματικότητας και ΜΜΕ (DG GROWTH) ανέρχεται σε 14% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ.⁸⁹ Σύμφωνα με το Κεντρικό Ηλεκτρονικό Μητρώο Δημοσίων Συμβάσεων, το 2023 υπογράφηκαν 252.890 συμβάσεις από 2.482 αναθέτουσες αρχές με 58.342 αναδόχους συνολικής αξίας 17,4 δισεκατομμυρίων ευρώ, από διάφορες πηγές χρηματοδότησης.

Όσον αφορά την *πληροφοριακή διάσταση*, τα πληροφοριακά συστήματα που λειτουργούν σήμερα σε ευρωπαϊκό και σε εθνικό επίπεδο και ενδιαφέρουν την έρευνα για τις δημόσιες συμβάσεις, είναι η Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (TED SIMAP), το Εθνικό

⁸⁹ https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/public-procurement_en (7/7/2025)

Σύστημα Ηλεκτρονικών Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΣΗΔΗΣ) με υποσύστημα το Κεντρικό Ηλεκτρονικό Μητρώο Δημοσίων Συμβάσεων (ΚΗΜΔΗΣ), καθώς και το Πρόγραμμα Διαύγεια. Τα συστήματα αυτά έχουν διαφορετικά πεδία εφαρμογής και λειτουργίες, αλλά παρέχουν πολύτιμα στατιστικά στοιχεία και δωρεάν άμεση πρόσβαση σε απεριόριστο αριθμό από έγγραφα δημοσίων συμβάσεων.

Στο επίπεδο της *τεχνικής διάστασης*, τα δημόσια έργα αντιπροσωπεύουν το ένα τρίτο της αξίας του συνόλου των δημοσίων συμβάσεων (σύμφωνα με τα στοιχεία του ΚΗΜΔΗΣ 33,06% για το πρώτο δεκάμηνο του 2024, 36,75% για το 2023 και 34,68% για το 2022). Η Γενική Γραμματεία Υποδομών είναι αρμόδια για το σύνολο της νομοθεσίας που αφορά τα έργα και τις μελέτες, ενώ ο κατασκευαστικός κλάδος διαθέτει ισχυρούς επαγγελματικούς φορείς (πχ. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας).

Τέλος, αξιολογη είναι και η *διοικητική διάσταση*, καθώς σε κάθε δημόσια υπηρεσία, λειτουργεί ένα τμήμα προμηθειών και/ή μία τεχνική υπηρεσία που έχουν την καθ' ύλην αρμοδιότητα να ασχολούνται με τα θέματα δημοσίων συμβάσεων. Τα τμήματα αυτά στελεχώνονται από διοικητικούς υπαλλήλους που υπόκεινται στη διοικητική ιεραρχία, ακολουθούν διοικητικές διαδικασίες και παράγουν διοικητικά έγγραφα. Αυτά τα έγγραφα είναι εκτελεστά, παράγουν έννομα αποτελέσματα και μεταφράζονται σε δαπάνη δημόσιου χρήματος.

1 Μεθοδολογία έρευνας

Η παρούσα έρευνα στοχεύει να εξετάσει κατά πόσο οι δημόσιες συμβάσεις αποτελούν μια επαγγελματική δραστηριότητα, ένα θεματικό πεδίο με διακριτή ορολογία και επομένως κατά πόσο μπορούν να εξεταστούν ως χωριστή ειδική γλώσσα. Ο όρος *θεματικό πεδίο* σημαίνει ένα πεδίο ειδικής γνώσης, τα σύνορα του οποίου καθορίζονται ανάλογα με τον επιδιωκόμενο σκοπό, γι' αυτό δεν είναι προκαθορισμένα και αμετάβλητα (Βαλεοντής και Κριμπάς, 2014: 14). Σύμφωνα με τον ορισμό των Βαλεοντή και Κριμπά (2014: 14), ως ειδική γλώσσα νοείται η γλώσσα που χρησιμοποιείται σε ένα θεματικό πεδίο και χαρακτηρίζεται από τη χρήση *είδων* (ειδικών) γλωσσικών μέσων.

Οι δημόσιες συμβάσεις αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα δεν συνδέονται με κάποια αναγνωρισμένη ξεχωριστή επαγγελματική δραστηριότητα, αλλά παραμένουν διοικητική και οικονομική λειτουργία κάθε δημόσιου οργανισμού. Ωστόσο, η διεθνής τάση υπαγορεύει την επαγγελματοποίηση του τομέα των δημοσίων συμβάσεων⁹⁰ και η ελληνική πολιτεία έχει

⁹⁰ Βλ. σχετικά έγγραφα του ΟΑΣΑ (OECD Recommendation on Public Procurement

αναλάβει μια σειρά από πρωτοβουλίες προς αυτήν την κατεύθυνση.⁹¹

Αναλυτικότερα, στην έρευνά μας καταρτίστηκαν δύο ειδικά σώματα κειμένων, συμπληρωματικά μεταξύ τους. Και τα δύο είναι πρωτότυπα σώματα κειμένων που δημιουργήθηκαν ειδικά για τους σκοπούς της έρευνας. Το πρώτο από αυτά περιλαμβάνει το θεσμικό πλαίσιο των δημοσίων συμβάσεων και απαρτίζεται από δύο Ευρωπαϊκές Οδηγίες, τον Ν.4412/2016 με όλες τις τροποποιήσεις του,⁹² δύο αιτιολογικές εκθέσεις και 28 Κατευθυντήριες Οδηγίες της Ενιαίας Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων. Το δεύτερο σώμα περιλαμβάνει αντιπροσωπευτικό δείγμα εγγράφων δημοσίων συμβάσεων και απαρτίζεται από 30 διοικητικά, εκτελεστά δημόσια έγγραφα (διακηρύξεις, αποφάσεις ανάθεσης ή κατακύρωσης και συμβάσεις). Όλα τα κείμενα είναι δημόσια έγγραφα, διαθέσιμα δωρεάν στο διαδίκτυο (στις επίσημες ιστοσελίδες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Εθνικού Τυπογραφείου, της Βουλής και της ΕΑΔΗΣΥ, του Προγράμματος Διαύγεια και του ΚΗΜΔΗΣ) και αποτελούν πρωτογενείς πηγές τεκμηρίωσης.

Με τον όρο *πρωτογενείς πηγές* εννοούμε στη διαχείριση ορολογίας κείμενα πρωτότυπης παραγωγής που έχουν γραφεί σε μία γλώσσα, για ένα συγκεκριμένο πεδίο, από ειδικούς του εν λόγω πεδίου (πχ. ειδικά, επιστημονικά βιβλία, δημόσια έγγραφα, νομοθεσία κ.ά.) που συνιστούν τη σημαντικότερη δεξαμενή για την άντληση της ορολογίας και συνήθως αποτελούν προϊόν *ad hoc* έρευνας (Κριμπάς κ. ά., 2023: 155-156). Επίσης, όλα τα κείμενα είναι ολόκληρα και αυτούσια, καθώς, όπως επισημαίνει ο Μικρός (2004), ανεξαρτήτως μεγέθους, ένα ορολογικά πλούσιο κείμενο θα πρέπει να προστίθεται ολόκληρο (και όχι μέρος του) σε ένα σώμα ειδικής χρήσης, γιατί αφενός ένας όρος μπορεί να βρίσκεται οπουδήποτε μέσα στο κείμενο και αφετέρου στην ορολογία το κείμενο εξετάζεται και εννοιολογικά ως ολότητα.

Συνολικά, τα δύο σώματα κειμένων, γραπτά, κλειστά και αποκλειστικά στην ελληνική, αποτελούνται από 63 κείμενα και περιέχουν συνολικά 953.869 λέξεις. Η χρονική κάλυψη εκτείνεται

(OECD/LEGAL/0411), 2015 και ProcurCompEU – Study on professionalisation of public procurement in the EU and selected countries, 2020) καθώς και Σύσταση (ΕΕ) 2017/1805 της Επιτροπής για την επαγγελματοποίηση του τομέα των δημοσίων συμβάσεων - Δημιουργία δομής για την επαγγελματοποίηση των δημόσιων συμβάσεων.

⁹¹ Η πλέον πρόσφατη πρωτοβουλία είναι ο Ν.5218/2025 (ΦΕΚ Α'125/14-7-2025) με θέμα «Αναμόρφωση του πλαισίου για την επαγγελματική κατάρτιση υπαλλήλων που χειρίζονται δημόσιες συμβάσεις, του πλαισίου για την προετοιμασία και την ανάθεση δημοσίων συμβάσεων και την έννομη προστασία στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων [...]»

⁹² Έως και τον Ν.4914/2022 (ΦΕΚ Α' 61/21-3-2022)

- από το 2014 έως και το 2023 για το θεσμικό πλαίσιο και
- από το 2021 έως το 2023 για το δείγμα εγγράφων δημοσίων συμβάσεων.

Το ενιαίο σώμα κειμένων που περιλαμβάνει και τα δύο σώματα μαζί αναφέρεται στο εξής ως ΣΚΔΣ.

Σύμφωνα με τον Κριμπά κ. ά. (2023: 211), τα ειδικά σώματα κειμένων αποτελούν συλλογές κειμένων που προέρχονται από έναν εξειδικευμένο τομέα ή είδος λόγου και τα οποία σχεδιάστηκαν για να εξυπηρετήσουν τους στόχους μιας εξειδικευμένης έρευνας. Μικρά (κάτω του ενός εκατομμυρίου λέξεων) και στοχευμένα σώματα κειμένων αποδείχθηκαν σημαντικό εργαλείο έρευνας για τις ειδικές χρήσεις της γλώσσας, καθώς χάρη σε ένα ολόκληρο οπλοστάσιο ηλεκτρονικών εργαλείων μπορούν να μελετηθούν οι χρήσεις αυτές. Τα ειδικά σώματα κειμένων δεν αντιπροσωπεύουν τη χρήση της γενικής γλώσσας, αλλά παρουσιάζουν σε υψηλή συχνότητα όρους και γλωσσικά φαινόμενα που βρίσκουμε σπάνια ή και καθόλου σε ένα γενικό σώμα κειμένων.

Η επεξεργασία έγινε με το λογισμικό διαχείρισης σωμάτων κειμένου Sketch Engine (Kilgariff κ. ά., 2004) και ειδικότερα με τα εργαλεία Key words και Term Extractor τα οποία εντόπισαν περίπου 2.000 πιθανούς όρους. Από έλεγχο και επεξεργασία του υλικού αυτού δημιουργήθηκε ένας κατάλογος περίπου χιλίων υποψήφιων όρων που προέκυψε συνεκτιμώντας, για κάθε πιθανό όρο,

- τη συχνότητα εμφάνισης και
- την ύπαρξη ορισμού στον Ν.4412 και/ή στις Οδηγίες.

2 Αρχικά συμπεράσματα

2.1 Σε επίπεδο ορολογίας, καταγράφονται κάποια αρχικά συμπεράσματα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Αρχικά, όπως συνηθίζεται σε νομοθετικά κείμενα, οι Οδηγίες ΕΕ/24/2014 και ΕΕ/25/2014 αφιερώνουν το άρθρο 2 σε ορισμούς («Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί: [...]»). Η πρώτη Οδηγία παραθέτει 24 ορισμούς ενώ η δεύτερη παραθέτει αυτούσιους τους 20 από αυτούς. Ο Ν. 4412 παραθέτει στο δεύτερο άρθρο του 48 ορισμούς, τους 24 ορισμούς των Οδηγιών και επιπλέον άλλους 24 (από τους οποίους 10 ορισμούς που αφορούν ιδίως τις συμβάσεις έργων και 15 ορισμούς που αφορούν ιδίως τις συμβάσεις μελετών). Πέραν των άμεσων ορισμών του άρθρου 2, στο κείμενο του νόμου ορίζονται διάφορες άλλες έννοιες είτε άμεσα⁹³ είτε έμμεσα μέσα σε παρένθεση.⁹⁴ Επίσης

⁹³ Για παράδειγμα «Ως εκπρόσωπος του οικονομικού φορέα για την εφαρμογή του παρόντος άρθρου, νοείται ο νόμιμος εκπρόσωπος αυτού, όπως προκύπτει από το ισχύον καταστατικό ή το πρακτικό

υπάρχουν έννοιες που μπορεί να μην ορίζονται επακριβώς αλλά περιγράφονται αναλυτικά σε αυτόνομα άρθρα,⁹⁵ ενώ υπάρχουν και έννοιες που ορίζονται με τύπο υπολογισμού.⁹⁶

Η επεξεργασία των σωμάτων κειμένων που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας και η ορογραφική εργασία που ακολούθησε ανέδειξε τους όρους με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης⁹⁷ ως εξής:

Πίνακας 1 – Οι όροι με τη μεγαλύτερη συχνότητα στο ΣΚΔΣ

α/α	Όρος	%	α/α	Όρος	%
1	σύμβαση	1,1060%	14	ανάδοχος	0,2127%
2	άρθρο	0,8286%	15	δημόσια σύμβαση	0,1957%
3	φορέας	0,5448%	16	προμήθεια	0,1700%
4	παράγραφος	0,4775%	17	αναθέτουσα αρχή	0,1654%
5	περίπτωση	0,4440%	18	μελέτη	0,1518%
6	υπηρεσία	0,3800%	19	στοιχείο	0,1500%
7	έργο	0,3465%	20	αξία	0,1497%
8	προσφορά	0,3290%	21	διαγωνισμός	0,1427%
9	οικονομικός φορέας	0,2675%	22	υποχρέωση	0,1424%
10	δυναμικό σύστημα αγορών	0,2410%	23	μέλος	0,1366%
11	απόφαση	0,2300%	24	όρος	0,1319%
12	διάταξη	0,2297%	25	εφαρμογή	0,1300%
13	ανάθεση	0,2181%	26	σύναψη (δημόσιας) σύμβασης	0,1297%

εκπροσώπησης του κατά τον χρόνο υποβολής της προσφοράς ή αίτησης συμμετοχής ή το αρμοδίως εξουσιοδοτημένο φυσικό πρόσωπο να εκπροσωπεί τον οικονομικό φορέα για διαδικασίες σύναψης συμβάσεων ή για συγκεκριμένη διαδικασία σύναψης σύμβασης» (άρ. 79Α, παρ. 2)

⁹⁴ Για παράδειγμα «καθώς και την παροχή εξωγενών υπηρεσιών (outsourcing)» (άρ. 2, παρ. 1, περ. 9)

⁹⁵ Για παράδειγμα «Άρθρο 33 Δυναμικά συστήματα αγορών (άρθρο 34 της Οδηγίας 2014/24/ΕΕ)»

⁹⁶ Για παράδειγμα «Στα έγγραφα της σύμβασης για την αναπροσαρμογή της τιμής εφαρμόζεται ο τύπος:

$$T = \text{Τπροσφοράς} \times (1 + \Delta\text{TK})$$

Όπου ΔTK: ο δείκτης τιμών καταναλωτή της συγκεκριμένης κατηγορίας στην οποία υπάγονται τα αγαθά, όπως έχει ανακοινωθεί από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.) για τον μήνα που προηγείται του χρόνου παράδοσης των αγαθών, σε σχέση με τον ίδιο μήνα του έτους κατά το οποίο υποβλήθηκε η προσφορά του οικονομικού φορέα, και ανακοινώνεται σε μηνιαία βάση από το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων Τ - προσφοράς: η τιμή της οικονομικής προσφοράς του οικονομικού φορέα στον οποίο ανατίθεται η σύμβαση και Τ: η αναπροσαρμοσμένη τιμή.

⁹⁷ Ποσοστό συνεμφάνισης (concordance %) σε όλο το σώμα κειμένων

Ο πίνακας καταδεικνύει ότι στους συχνότερους όρους των δημοσίων συμβάσεων περιλαμβάνονται:

- όροι που ανήκουν στο κατεξοχήν θεματικό πεδίο των δημοσίων συμβάσεων και ορίζονται επακριβώς στο θεσμικό πλαίσιο, π.χ. *(δημόσια) σύμβαση, οικονομικός φορέας, δυναμικό σύστημα αγορών, αναθέτουσα αρχή,*
- όροι που παραπέμπουν σε νομική ορολογία, π.χ. *άρθρο, παράγραφος, διάταξη*
- όροι που παραπέμπουν σε τεχνικά έργα, π.χ. *έργο, μελέτη*
- όροι από τη γλώσσα της διοίκησης, π.χ. *απόφαση, υποχρέωση, εφαρμογή*
- οικονομικοί όροι, π.χ. *αξία, προσφορά*

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι οι δημόσιες συμβάσεις παρουσιάζουν μεν μια αυτόνομη ορολογική παρουσία, ταυτόχρονα όμως εκπροσωπούνται ορολογικά και οι βασικές διαστάσεις τους, η νομική, η τεχνική, η διοικητική και η οικονομική. Η πληροφοριακή διάσταση μπορεί να μην αποτυπώνεται σε τόσο υψηλές συχνότητες, ωστόσο συμβάλλει καθοριστικά στο θεματικό πεδίο.

Προσεκτικότερη μελέτη αναδεικνύει ότι καθεμία από τις διαστάσεις των δημοσίων συμβάσεων φαίνεται ότι συμβάλλει ορολογικά στο πεδίο με διπλό τρόπο: (α) με όρους που έχουν κοινή σημασία εντός και εκτός του θεματικού πεδίου των δημοσίων συμβάσεων και (β) με όρους που άπτονται μεν άλλου θεματικού πεδίου αλλά έχουν διαφορετική σημασία εντός του πεδίου των δημοσίων συμβάσεων. Για παράδειγμα, η *προδικαστική προσφυγή*, ως ιδιωνυμη διοικητική/ενδικοφανής προσφυγή, παραμένει ένας νομικός όρος και μία νομική πρακτική που συναντάται και εκτός δημοσίων συμβάσεων, ωστόσο εντός του θεματικού πεδίου των δημοσίων συμβάσεων ορίζονται επακριβώς οι προϋποθέσεις, το περιεχόμενο και ο τρόπος άσκησής της, περιγράφεται συγκεκριμένος τρόπος χειρισμού τους από τις αναθέτουσες αρχές και έχει θεσμοθετηθεί ειδικό όργανο εξέτασής τους (πρώην ΑΕΠΠ, Αρχή Εξέτασης Προδικαστικών Προσφυγών και νυν ΕΑΔΗΣΥ, Ενιαία Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων). Αντίστοιχα, η *εκτιμώμενη αξία* παραμένει ένας οικονομικός όρος που παραπέμπει γενικά στον αρχικό προϋπολογισμό ενός έργου, ωστόσο στις δημόσιες συμβάσεις καθορίζονται επακριβώς οι επιτρεπόμενες μέθοδοι υπολογισμού της με αναλυτικό άρθρο τόσο στην Οδηγία ΕΕ/24/2014 όσο και στο Ν.4412.⁹⁸

⁹⁸ Βλ. Ν.4412/2016, άρ. 6 «Μέθοδοι υπολογισμού της εκτιμώμενης αξίας της σύμβασης (άρθρο 5 της Οδηγίας 2014/24/ΕΕ)»

Πίνακας 2 – Διαφοροποίηση σημασίας όρων εντός και εκτός θεματικού πεδίου δημοσίων συμβάσεων

	Όροι με κοινή σημασία εντός και εκτός δημοσίων συμβάσεων	Όροι με διαφορετική σημασία στις δημόσιες συμβάσεις
Νομικοί όροι	νόμος, άρθρο, παράγραφος, περίπτωση, εδάφιο, νομολογία	προδικαστική προσφυγή, αποδεικτικό μέσο, σύγκρουση συμφερόντων, ποινική ρήτρα, επίλυση διαφορών
Όροι από τη διοικητική γλώσσα	δημόσια αρχή, δημόσιος φορέας, υποβολή, κοινοποίηση, απόφαση	αναθέτουσα αρχή, αναθέτων φορέας, γνωστοποίηση, τροποποίηση, απόφαση κατακύρωσης/ ανάθεσης
Οικονομικοί όροι	αξία, κύκλος εργασιών, τόκος, ΦΠΑ, κόστος	εκτιμώμενη αξία, συμβατικό τίμημα, κοστολόγηση κύκλου ζωής, επιτόκιο υπερημερίας
Τεχνικοί όροι	σχέδιο, χάρτης, (απο)περάτωση, πολεοδομία, χωροταξία	έργο, εκπόνηση μελέτης, χρονοδιάγραμμα, συμπληρωματικό έργο, εργολήπτης, εργολάβος
Όροι από το πεδίο της πληροφορικής	εφαρμογή, ηλεκτρονικό αρχείο, ηλεκτρονικό μέσο, ηλεκτρονική υπογραφή, βάση δεδομένων, ηλεκτρονική πρόσβαση	ηλεκτρονικός κατάλογος (e-catalogue), ηλεκτρονικός πλειστηριασμός, ηλεκτρονική αποσφράγιση

2.2 Σε επίπεδο μορφής, όπως είναι αναμενόμενο (Cabré, 1999: 87), οι περισσότεροι όροι αποτελούνται από ουσιαστικά και ονοματικές φράσεις. Επιπρόσθετα, οι συνδυασμοί γραμματικών κατηγοριών με τους οποίους εκφέρονται οι πολυλεκτικοί όροι σχηματίζουν δομές που διαφοροποιούνται ανάλογα με τη γλώσσα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, με την ειδική γλώσσα ή υπογλώσσα (Κριμπάς κ. ά., 2023: 178). Στη νέα ελληνική, οι διλεκτικοί όροι παρουσιάζουν τις παρακάτω δομές ονοματικών σύνθετων:

1. επίθετο + ουσιαστικό
2. ουσιαστικό + ουσιαστικό σε γενική
3. ουσιαστικό + πρόθεση + ουσιαστικό
4. ουσιαστικό + ουσιαστικό (ομοιόπτωτα)

Από τις παραπάνω δομές επιβεβαιώνονται στην περίπτωση των δημοσίων συμβάσεων οι δύο πρώτες σε πολύ μεγάλη συχνότητα, για παράδειγμα:

1. επίθετο + ουσιαστικό: *δημόσια σύμβαση, αναθέτουσα αρχή, αναθέτων φορέας, οικονομικός φορέας, οικονομική προσφορά, τεχνική προδιαγραφή, εκτιμώμενη αξία*
2. ουσιαστικό + ουσιαστικό σε γενική: *λόγος αποκλεισμού, κριτήριο ανάθεσης, κριτήριο επιλογής, τροποποίηση σύμβασης, αίτηση συμμετοχής, κύκλος ζωής*

Η τρίτη δομή δεν επιβεβαιώνεται στο ΣΚΔΣ, ενώ για την τέταρτη εμφανίζονται οι όροι *συμφωνία-πλαίσιο* και *κράτος-μέλος*, άλλοτε με και άλλοτε χωρίς ενωτικό.

Τριλεκτικοί όροι εμφανίζονται κυρίως με τις ακόλουθες δομές:

- επίθετο + ουσιαστικό + ουσιαστικό σε γενική: *δυναμικό σύστημα αγορών, δημόσια σύμβαση προμηθειών/υπηρεσιών/έργων/μελετών, εγγυητική επιστολής συμμετοχής/προκαταβολής, επικουρικές δραστηριότητες αγορών*
- ουσιαστικό + επίθετο σε γενική + ουσιαστικό σε γενική: *εγγύηση καλής εκτέλεσης, κριτήριο ποιοτικής επιλογής, ένωση οικονομικών φορέων, οργανισμός δημοσίου δικαίου*
- ουσιαστικό + ουσιαστικό σε γενική + ουσιαστικό σε γενική: *διαδικασία σύναψης σύμβασης, πρόσκληση υποβολής προσφορών, πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος*
- επίθετο + επίθετο + ουσιαστικό: *κοινή υπουργική απόφαση, Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα*

Η έρευνα ανέδειξε και αρκετούς πολυλεκτικούς όρους, όπως η πλέον συμφέρουσα από οικονομική άποψη προσφορά, βέλτιστη σχέση ποιότητας-τιμής, έγγραφο διαδικασίας σύναψης της σύμβασης, τεχνικές και λοιπές συναφείς επιστημονικές υπηρεσίες, επίσημος κατάλογος εγκεκριμένων οικονομικών φορέων, προσφυγή σε διαδικασία με διαπραγμάτευση χωρίς προηγούμενη δημοσίευση κ.ά.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και όροι των οποίων η σημασία διαφοροποιείται αν γράφονται με κεφαλαίο το πρώτο γράμμα. Έτσι:

- η Ένωση αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση,⁹⁹ ενώ η ένωση παραπέμπει σε ένωση εταιριών/ ένωση οικονομικών φορέων,
- ως Επιτροπή νοείται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή,¹⁰⁰ ενώ η επιτροπή αναφέρεται σε συλλογικό γνωμοδοτικό όργανο,¹⁰¹

⁹⁹ Ν.4412, άρ. 2, παρ. 1, περ. 38

¹⁰⁰ Ν.4412, άρ. 2, παρ. 1, περ. 39

¹⁰¹ Βλ. Άρθρο 221 «Όργανα διενέργειας διαδικασιών ανάθεσης και εκτέλεσης δημοσίων συμβάσεων - Εξουσιοδοτική διάταξη»

- η *Αρχή* αναφέρεται στην Ενιαία Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων¹⁰² σε αντίθεση με τις *αρχές που διέπουν τις δημόσιες συμβάσεις* (αρχή της διαφάνειας, της αναλογικότητας, της ίσης μεταχείρισης κτλ.),¹⁰³

- το *Βιβλίο* παραπέμπει σε υποενότητα του Ν.4412 (που αποτελείται από τα Βιβλία Ι, ΙΙ, ΙΙΙ, ΙV και V) και όχι σε βιβλίο γενικά ή στο *βιβλίο μετόχων* ή τα *λογιστικά βιβλία*.

- ο *Χάρτης* αφορά τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ενώ ο *χάρτης* παραπέμπει σε σχέδιο, διάγραμμα ή καταστατικό χάρτη.

2.3 Σε επίπεδο τυποποίησης της ορολογίας, ο Ν.4412/2016 αποτέλεσε τομή στις δημόσιες συμβάσεις, επειδή όχι μόνο κωδικοποίησε τη νομοθεσία, αλλά τυποποίησε και την ορολογία. Πριν από την έκδοσή του, η ελληνική νομοθεσία είχε διαφορετικά νομοθετήματα για τις δημόσιες προμήθειες αγαθών,¹⁰⁴ διαφορετικά για τα δημόσια έργα¹⁰⁵ και μελέτες¹⁰⁶ και διαφορετικά για τις συμβάσεις άνω των ορίων εφαρμογής των κοινοτικών Οδηγιών¹⁰⁷ ανεξαρτήτως αντικειμένου. Η παροχή υπηρεσιών δεν προβλεπόταν επίσημα πουθενά σε εθνικό επίπεδο, καθώς παλιότερα το Δημόσιο δεν αγόραζε υπηρεσίες σε τέτοιο βαθμό. Ωστόσο, με τη γενικευμένη αγορά υπηρεσιών (π.χ. υπηρεσίες καθαριότητας, φύλαξης, σίτισης) από τη δεκαετία του 1990 και μετά προέκυψαν πολλά πρακτικά θέματα εφαρμογής των διατάξεων περί προμηθειών στις συμβάσεις υπηρεσιών (π.χ. με διαφορετικό τρόπο παραδίδονται και παραλαμβάνονται τα υλικά και με διαφορετικό τρόπο οι υπηρεσίες). Μόλις το 2011 υπήρξε διάταξη για αναλογική εφαρμογή του Κανονισμού Προμηθειών Δημοσίου και στις υπηρεσίες, με πρόβλεψη για έκδοση Κανονισμού Προμηθειών Υπηρεσιών που ωστόσο δεν εκδόθηκε ποτέ.

¹⁰² Ν.4412, άρ. 347, παρ. 1

¹⁰³ Αξίζει να σημειωθεί ότι απαντάται επίσης η *δημόσια αρχή* και η *αρμόδια αρχή*, αλλά πάντα με το αντίστοιχο προσδιοριστικό, ενώ η *αρχή* με τη σημασία «του χρονικού σημείου από όπου αρχίζει κτ., η αφετηρία ή η αρχική φάση, το πρώτο διάστημα» (Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής) δεν απαντάται καθόλου στο υποσώμα κειμένων του θεσμικού πλαισίου, παρά μόνο στο υποσώμα δειγμάτων εγγράφων δημοσίων συμβάσεων. Αντί αυτής χρησιμοποιούνται οι λέξεις *έναρξη* και *εκκίνηση*.

¹⁰⁴ Π.Δ. 118/2007 «Κανονισμός Προμηθειών Δημοσίου (Κ.Π.Δ.)»

¹⁰⁵ Ν. 3669/2008 «Κύρωση της κωδικοποίησης της νομοθεσίας κατασκευής δημόσιων έργων»

¹⁰⁶ Ν.3316/2005 «Ανάθεση και εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων εκπόνησης μελετών και παροχής συναφών υπηρεσιών και άλλες διατάξεις»

¹⁰⁷ ΠΔ.60/2007 «Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2004/18/ΕΚ “Περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημοσίων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών” [...]»

Οι κοινοτικές Οδηγίες στην αγγλική γλώσσα χρησιμοποιούσαν και εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τον όρο *procurement* με τη σημασία της αγοράς, *προμήθειας* (ανεξαρτήτως αντικειμένου). Αντίστοιχα, ο όρος *public procurement* έχει την ίδια σημασία με τη διαφορά ότι ο αγοραστής είναι το Δημόσιο, ενώ ταυτόχρονα χρησιμοποιείται και ο όρος *public contract(s)* που αποδίδεται ως δημόσιες συμβάσεις. Η ελληνική έκδοση των Οδηγιών αποδίδει τον όρο *procurement* με τον όρο *προμήθεια* και τον όρο *public procurement* με τον όρο *δημόσιες προμήθειες* καλύπτοντας επίσης και τις τρεις περιπτώσεις (αγαθά, υπηρεσίες και έργα). Ωστόσο στα ελληνικά η λέξη *προμήθεια* παραπέμπει σε υλικά αγαθά μόνο,¹⁰⁸ δημιουργώντας ασάφειες στην πράξη των δημοσίων συμβάσεων. Η ορολογική αυτή «ασυνέπεια» διορθώθηκε από τον Ν.4412, ο οποίος γενίκευσε τον όρο *δημόσιες συμβάσεις* (*public contract*), εξειδικεύοντας χωριστά τις περιπτώσεις της προμήθειας αγαθών, της παροχής υπηρεσιών, της εκτέλεσης έργων και της εκπόνησης μελετών.

Πίνακας 3 – Όροι που χρησιμοποιούνται στις Κοινοτικές Οδηγίες σε σχέση με τους όρους που υιοθετήθηκαν από τον Ν.4412/2016

Όροι που χρησιμοποιούνται στις Κοινοτικές Οδηγίες (στην ελληνική και αγγλική έκδοση αντίστοιχα)	Όροι που υιοθέτησε ο Ν.4412/2016
προμήθεια / <i>procurement</i>	προμήθεια αγαθών ή δημόσια σύμβαση κατά περίπτωση
έγγραφο της προμήθειας / <i>procurement document</i>	έγγραφο (διαδικασίας σύναψης) της σύμβασης
Ευρωπαϊκό Ενιαίο Έγγραφο Προμήθειας / <i>European Single Procurement Document</i>	Ευρωπαϊκό Ενιαίο Έγγραφο Σύμβασης
εκτιμώμενη αξία της προμήθειας / <i>estimated value of procurement</i>	εκτιμώμενη αξία της (δημόσιας) σύμβασης
μεικτές προμήθειες / <i>mixed procurement</i>	μεικτές συμβάσεις

Σε άλλες περιπτώσεις ο νομοθέτης προτίμησε σαφέστερη διατύπωση όπως στις *Κεντρικές δραστηριότητες προμηθειών* (*Centralised purchasing activities*), οι οποίες αποδόθηκαν ως *Κεντρικές δραστηριότητες αγορών*, δεδομένου ότι αφορούν αποκλειστικά προμήθεια αγαθών.

2.3 Σε επίπεδο γλώσσας, όπως είναι αναμενόμενο, ο Ν.4412 θέτει την ορολογία κατά βάση στην ελληνική γλώσσα. Γίνεται περιορισμένη αναφορά σε ξενόγλωσσες λέξεις ή ονομασίες,

¹⁰⁸ Βλ. λήμμα *προμήθεια* στο Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής: «1. ο εφοδιασμός κάποιου με κτ., η αγορά απαραίτητων ειδών, υλικών: Κρατικές προμήθειες, οι αγορές υλικών που πραγματοποιεί το δημόσιο για να καλύψει τις ανάγκες των υπηρεσιών του σε αναλώσιμα. 2. καθετί που προμηθεύεται κάποιος, το εφόδιο» https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC&dq=

οι οποίες τίθενται συνήθως σε παρένθεση μετά τον ελληνικό όρο, όπως *ανάθεση μέσω συστημάτων ηλεκτρονικής αγοράς (e-marketplace)*, *επιλογή από ηλεκτρονικό κατάλογο (e-catalogue)*, «*Κανονισμός Διαφάνειας στις δυνάμει Συνθήκης Διαιτησίες Επενδυτών-Κρατών*» (*Rules on Transparency in Treaty based Investor-State Arbitration*) της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο (UNCITRAL), *απαιτήσεις επιτελεστικότητας (performance requirements)*, *σήμα (label)*, *επιγραμμικό αποθετήριο πιστοποιητικών (e-Certis)*.

Άλλες φορές χρησιμοποιείται απευθείας ο αγγλικός όρος χωρίς απαραίτητα να έχει δοθεί ο ελληνικός πρώτα: *εθνικό πληροφοριακό σύστημα eSender*, στο *Tenders Electronic Daily (TED)*, *όρος παράδοσης FOB – FOT*, *όρος παράδοσης CIF*, *όροι και συμφωνίες της CLASSIFICATION CLAUSES*, *αποθήκες INTRANSIT*, *υπηρεσιών mailroom management services*. Σπανιότερα, χρησιμοποιείται πρώτα ο αγγλικός όρος και σε παρένθεση ο ελληνικός, όπως στην περίπτωση του *Κανονισμού de minimis* (*ενισχύσεις ήσσονος σημασίας*).

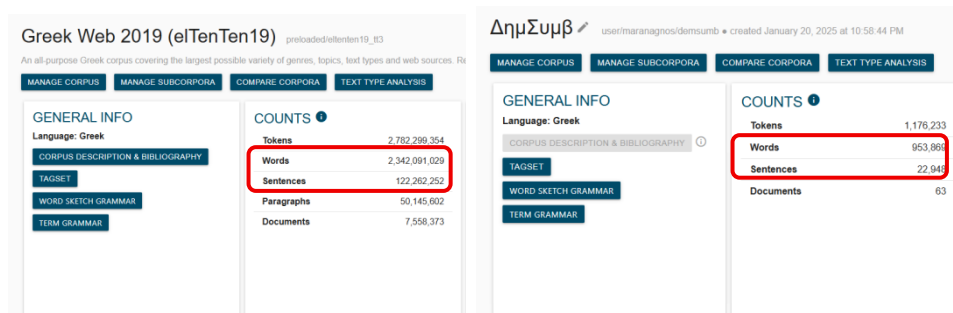
Ειδική περίπτωση αποτελούν οι όροι:

- *Κοινό Λεξιλόγιο Δημόσιων Συμβάσεων* (Common Procurement Vocabulary - CPV) και
- *Κοινή Ονοματολογία των Εδαφικών Στατιστικών Μονάδων* (Nomenclature of territorial units for statistics - NUTS).

Η ιδιαιτερότητά τους βρίσκεται στο ότι πρόκειται για πολύ σημαντικές έννοιες που ισχύουν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και συμβάλλουν στην εξαγωγή πολύτιμων στατιστικών στοιχείων ανά χώρα. Οι όροι αυτοί αναφέρονται με την πλήρη ονομασία τους στον νόμο, αλλά χρησιμοποιούνται περισσότερο με τη συντετμημένη τους μορφή ως *κωδικός CPV* και *κωδικός NUTS* αντίστοιχα, κυρίως για λόγους οικονομίας του λόγου.

2.4 Σε επίπεδο φρασεολογίας, μια βασική διαπίστωση αφορά τον εξαιρετικά μακροπερίοδο λόγο, που αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της νομικής γλώσσας (Παναρέτου, 2009). Το Sketch Engine παρέχει για κάθε σώμα κειμένων στατιστικά στοιχεία, μεταξύ των οποίων και αριθμό λέξεων και προτάσεων (ουσιαστικά περιόδων, σύμφωνα με τα σημεία στίξης).

Εικόνα 1 – Στατιστικά στοιχεία για το ΣΚ Greek Web 2019 και το ΣΚ των δημοσίων συμβάσεων από το Sketch Engine (ημ/νία δεδομένων 7/7/2025)

Από τη σύγκριση του σώματος κειμένων Greek Web 2019 (elTenTen19) και του ΣΚΔΣ, προκύπτει ότι ο μέσος αριθμός λέξεων ανά πρόταση στις δημόσιες συμβάσεις είναι υπερδιπλάσιος από ό,τι στο Greek Web 2019: όσο και αν φαίνεται εξωφρενικό σε σύγκριση με τα περισσότερα είδη λόγου, οι προτάσεις του σώματος κειμένων των δημοσίων συμβάσεων αποτελούνται κατά μέσο όρο από 41,6 λέξεις έναντι 19,2 για τις προτάσεις του Greek Web 2019!

Ένα μάλλον αναμενόμενο χαρακτηριστικό είναι ότι στα κείμενα των δημοσίων συμβάσεων παρατηρείται πλήθος αρχαϊσμών. Στον Πίνακα 5 παρατίθενται ενδεικτικά παραδείγματα ανά γραμματική κατηγορία.

Πίνακας 4 - Ενδεικτικά παραδείγματα αρχαϊσμών στο ΣΚΔΣ ανά γραμματική κατηγορία

Επιρρήματα	αμελλητί, αζημίως, δεόντως, αμιγώς, ελλείπει, ρητώς, αυτοτελώς, προδήλως, αχρεωστήτως, καταφανώς
Επίθετα/Ρηματικά επίθετα	εφαρμοστέα (νομοθεσία), σωρευτικές (προϋποθέσεις), καταβλητέο, πληρωτέο (ποσό), έννομο (συμφέρον), οψιγενείς (μεταβολές), εφαρμοστικός (κανονισμός)
Ενεργητικές μετοχές	αναθέτουσα (αρχή), αναθέτων (φορέας), προσφέρων/-ουσα, ισχύουσα, καταπίπτουσα (εγγυητική), δανείζων (εμπειρία), διευθύνουσα (υπηρεσία)
Παθητικές μετοχές	εκτιμώμενη (αξία), τιθέμενη (προθεσμία), συναφθείσα (σύμβαση), προϋπολογισθείσα (δαπάνη), προκηρυχθείσα (σύμβαση), κεκυρωμένα (αντίγραφα), επισπευσμένη (διαδικασία), συντετμημένες (προθεσμίες), εμπεριστατωμένη (αιτιολογία)
Φράσεις	εν όλω ή εν μέρει, επί παραδείγματι, δέον να, χάριν συντομίας, εν τούτοις, ως άνω/ ως άνωθι/ ως ανωτέρω, εν θέματι, μετ' επιτάσεως, εν αμφιβόλω, εντός επαρκούς προθεσμίας, εν εξελίξει, εξ αμελείας, εξ επαχθούς αιτίας, εκ του σύνεγγυς
Ρήματα/ ρηματικές φράσεις	εμφιλοχωρεί, τεκμαίρεται, αντίκειται, πάσχει αοριστίας, χωρεί ένσταση, συντρέχουν λόγοι αποκλεισμού, να κηρύξει τον ανάδοχο έκπτωτο, υπερβαίνει, συνάδει, βαρύνει, συνιστά τεκμήριο, επέρχεται, προσιδιάζει, θίγεται, εκφεύγει, εγείρει αντιρρήσεις

Τέλος, χωριστή αναφορά αξίζει να γίνει στην έννοια του χρόνου που δείχνει να έχει ιδιαίτερη

σημασία στις δημόσιες συμβάσεις. Υπάρχει ένα πλήθος λέξεων που αφορά τη μέτρηση του χρόνου, όπως π.χ. εργάσιμη/ημερολογιακή ημέρα, εβδομάδα, μήνας, δίμηνο, τρίμηνο, εξάμηνο, έτος, ώρα, δωδεκάμηνο, ημερομηνία, (αποκλειστική/ καταληκτική) προθεσμία, εντός ... ημερών, (χρονικό) διάστημα, περίοδος, χρόνος ισχύος, έναρξη/ λήξη, διάρκεια, αμελλητί, εγκαίρως, εμπρόθεσμος, εκπρόθεσμος.

3 Συμπεράσματα

Η γλώσσα των δημοσίων συμβάσεων έχει εμφανείς ομοιότητες με τη νομική γλώσσα, όπως αυτή έχει ήδη μελετηθεί τόσο σε επίπεδο ορολογίας όσο και σε επίπεδο φρασεολογίας. Επίσης έχει σαφείς ορολογικές επιρροές από τις υπόλοιπες διαστάσεις που τη διέπουν, τη διοικητική, την τεχνική, την οικονομική και την πληροφοριακή. Παρότι η σαφής οριοθέτηση ενός πεδίου σε σχέση με ένα άλλο παραμένει πολύ δύσκολη, καθώς αυτά συναντώνται και διασταυρώνονται στον εξειδικευμένο λόγο (de Bessé, 2000:186, Border, 2013: 95, σε Δογορίτη και Βυζάς 2015: 69-70), η γλώσσα των δημοσίων συμβάσεων φαίνεται να διαθέτει μια διακριτή υπόσταση και ένα διακριτό ορολόγιο που αξίζει να μελετηθούν περαιτέρω.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βαλεοντής, Κ.Ε., & Κριμπάς, Π.Γ. (2014). *Νομική γλώσσα, νομική ορολογία. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. Ελληνική Εταιρία Ορολογίας. https://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/2014_Valeontis_&Krimpas_LegalLanguage-LegalTerminology.pdf
- Γούτσος, Δ., & Φραγκάκη, Γ. (2015). *Εισαγωγή στη γλωσσολογία των σωμάτων κειμένων*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Διαθέσιμο στο <https://hdl.handle.net/11419/1932>
- Δογορίτη Ε. & Βυζάς Θ. (2015). *Ειδικές γλώσσες και μετάφραση για επαγγελματικούς σκοπούς. Αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων και γλωσσικών πόρων στη διδασκαλία της γλώσσας ειδικότητας και της εξειδικευμένης μετάφρασης*. Αθήνα: Διόνικος
- Κεραμίδας, Σ. (2015). *Ζητήματα ορολογίας στην τεχνική μετάφραση*. Αθήνα: Δίαυλος
- Παναρέτου, Ε. (2009). *Νομικός λόγος. Γλώσσα και δομή των νόμων*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Κριμπάς, Π.Γ., Λουπάκη, Ε., Πανταζάρα, Μ., & Τζιάφα, Ε. (2023). *Ζητήματα ορολογίας στη σύγχρονη μεταφραστική πρακτική: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-128>
- Μικρός, Γ. (2004) Ηλεκτρονικά σώματα κειμένων. Στο Κατσογιάννου Μ. & Ευθυμίου Ε. (Επιμ.), *Ελληνική ορολογία: Έρευνα και εφαρμογές* (σσ. 139-164). Καστανιώτη
- Cabré, M. T. (1999), *Terminology: Theory, methods, and applications*. John Benjamins
- Felber, H. (1984). *Terminology manual*. Unesco, Infoterm.
- Kilgariff A., Rychlý P., Smrž P., Tugwell D.. The Sketch Engine. *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress*: 105-116.
- L' Homme, M.-C. (2004). *La terminologie: principes et techniques*. Presses de l' Université de Montréal. <https://books.openedition.org/pum/10693>

Νομοθετήματα

- Νόμος 4412/2016 (ΦΕΚ Α 147/8-8-2016): <https://www.eaadhsy.gr/n4412/n4412fulltextlinks.html>
- Ευρωπαϊκή Οδηγία 2014/24/ΕΕ:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32014L0024>
- Ευρωπαϊκή Οδηγία 2014/25/ΕΕ:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32014L0025>

Επίσημα έγγραφα

OECD Recommendation on Public Procurement: (OECD/LEGAL/0411), 2015:
<https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0411>

ProcurCompEU – Study on professionalisation of public procurement in the EU and selected countries, 2020: https://commission.europa.eu/document/download/13ceb4ae-ae22-4c05-8224-748d6a067229_en?filename=procurcompeu-study_prof_pp_en.pdf&prefLang=en

Σύσταση (ΕΕ) 2017/1805 της Επιτροπής για την επαγγελματοποίηση του τομέα των δημόσιων συμβάσεων - Δημιουργία δομής για την επαγγελματοποίηση των δημόσιων συμβάσεων <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32017H1805>

Πηγές δεδομένων

Βουλή των Ελλήνων: www.parliament.gr

Εθνική Βάση Δεδομένων Δημοσίων Συμβάσεων: <https://ppp.eaadhsy.gr/index.php/el/>

Εθνικό Τυπογραφείο: www.et.gr

Ενιαία Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΔΗΣΥ): <https://www.eaadhsy.gr/index.php/en/>

Εθνικό Σύστημα Ηλεκτρονικών Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΣΗΔΗΣ): Κεντρικό Ηλεκτρονικό Μητρώο Δημοσίων Συμβάσεων (ΚΗΜΔΗΣ): <https://cerpp.eprocurement.gov.gr/upgkimdis/unprotected/home.xhtml>

Πρόγραμμα Δι@υγεία: <https://diavgeia.gov.gr/>

Υπουργείο Ανάπτυξης, Γενική Γραμματεία Εμπορίου, Γενική Διεύθυνση Δημοσίων Συμβάσεων: <https://gge.mindev.gov.gr/en/%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b9%ce%ba%ce%b7-english/>

Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών, Γενική Γραμματεία Υποδομών: <https://www.ggde.gr/>
<https://portal.eprocurement.gov.gr/webcenter/portal/TestPortal>

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης: <https://www.gsis.gr/>

Μαρία Αναγνωστοπούλου

Στέλεχος Δημοσίων Συμβάσεων στην Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Προγράμματος «Ψηφιακός Μετασχηματισμός 2021-2027» & Υποψήφια Διδάκτωρ Τομέα Γλωσσολογίας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ηλ-ταχ.: maranagnos@phil.uoa.gr

Μαριάννα Κατσογιάννου

τ. Αναπλ. Καθηγήτρια Γλωσσολογίας

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ηλ-ταχ.: marianna@ucy.ac.cy

Διονύσιος Γούτσος

Καθηγητής Γλωσσολογίας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ηλ-ταχ.: dgoutsos@phil.uoa.gr

12 Ορολογία της παροιμίας: Συγκριτική μελέτη όρων στην ισπανική και ελληνική γλώσσα

Μιχαλία Παπαϊωάννου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παροιμιολογία ως επιστημονικός κλάδος τοποθετείται χρονικά νωρίτερα από εκείνον της φρασεολογίας και μέχρι πρόσφατα αντιμετωπιζόταν από λαογραφική σκοπιά και όχι αμιγώς γλωσσολογική. Μέχρι σήμερα εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο διχογνωμίας μεταξύ των επιστημόνων ζητήματα όπως τα χαρακτηριστικά των φρασεολογισμών, ο ορισμός αυτού του συνδυασμού λέξεων και κατ' επέκταση και ενός ορισμού που να αφορά την ίδια την παροιμία και τα είδη που ανήκουν στην κατηγορία αυτή. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση του κλάδου της παροιμιολογίας τόσο στην Ισπανία όσο και στην Ελλάδα καθώς επίσης και των όρων του παροιμιακού λόγου στην ισπανική και την ελληνική γλώσσα. Επιπλέον, επιχειρείται μια προσπάθεια απόδοσης των όρων αυτών από την ισπανική στην ελληνική γλώσσα που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως γλωσσάρι όρων από νέους ερευνητές και μαθητές των γλωσσών αυτών, μια που τουλάχιστον για την ελληνική γλώσσα οι όροι αυτοί στην πλειοψηφία τους δεν εντοπίζονται σε συγκεκριμένα εγχειρίδια.

Proverb terminology: A contrastive study of terms in Spanish and Greek language

Michalia Papaioannou

ABSTRACT

The scientific discipline of paremiology is dated before that of phraseology and, up until recently, it was approached from a folklore perspective and not from a linguistic one. To this day, issues such as the characteristics of phraseology, the definition of a specific combination of words and - by extension - the definition of the proverb itself, as well as the types of proverbs that fall into this category, are still considered to be a subject of controversy among scientists. The purpose of this study is to present the discipline of paremiology, as is found in both Spain and Greece, not to mention to portray the terms of paremiological speech in both the Spanish and Greek languages. Furthermore, there will be an attempt to translate these terms from Spanish to Greek, which could contribute to the creation of a Terms Glossary, meant to be used by Spanish and Greek young researchers and students, given that, at least for the Greek language, such terms cannot be found - for the most part - in specific handbooks.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος της διδακτορικής διατριβής με αντικείμενο: «Συγκριτική μελέτη των φρασεολογικών μονάδων που εμπεριέχουν τα ρήματα κίνησης *πηγαίνω* και *έρχομαι* στην ισπανική και την ελληνική γλώσσα», η οποία εκπονήθηκε στο Τμήμα Ισπανικής Γλώσσας και Φιλολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ο τομέας της φρασεολογίας είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος τα τελευταία χρόνια στην Ισπανία, αλλά εκκολλαπτόμενος ακόμη στον ελλαδικό χώρο. Αντικείμενο μελέτης της φρασεολογίας αποτελεί η *φρασεολογική μονάδα (unidad fraseológica)* (στο εξής ΦΜ για την ελληνική γλώσσα και UF για την ισπανική γλώσσα). Η προσέγγιση του όρου ΦΜ σε θεωρητικό πλαίσιο συμπεριλαμβάνει τόσο τις φράσεις και λεξιλογικές συνάψεις όσο και τις παροιμίες, δεδομένου ότι πολλοί ερευνητές συμπεριλαμβάνουν και τις τελευταίες σε αυτόν. Ωστόσο, μια άλλη ομάδα ερευνητών δεν συμμερίζεται την ίδια άποψη και γι' αυτόν τον λόγο εξαιρεί τις παροιμίες και τα συγγενικά τους είδη από τον όρο ΦΜ και τις εξετάζει ως ανεξάρτητο παροιμιολογικό κλάδο – εκείνον της παροιμιολογίας - υπό τον όρο *παροιμιολογική μονάδα (unidad paremiológica)* (στο εξής ΠΜ για την ελληνική γλώσσα και UP για την ισπανική γλώσσα).

Στην εργασία αυτή θα παρουσιάσουμε τον κλάδο της παροιμιολογίας και κατ' επέκταση των όρων του παροιμιακού λόγου τόσο στην Ισπανία όσο και στην Ελλάδα. Επιπροσθέτως, γίνεται μια προσπάθεια απόδοσης των όρων αυτών από την ισπανική στην ελληνική γλώσσα μέσω της βιβλιογραφίας που χρησιμοποιήσαμε κατά τη συγγραφή της εν λόγω διατριβής.

Σύμφωνα με την Conenna (2000, σ. 27), «le proverbe a eu, au fil du temps, des moments de forte présence et des moments d'oubli. Autrement dit, son emploi, à tous les niveaux, n'est pas diachroniquement régulier. Il en est de même pour les études qui le concernent», πράγμα που σημαίνει πως τόσο η αντιμετώπιση της παροιμίας, όσο και οι μελέτες γύρω από αυτήν έχουν περάσει από πολλά στάδια και δεν υπήρξαν χρονικά το ίδιο τακτικές.

1 Η παροιμιολογία ως επιστημονικός κλάδος

Αποτελεί γεγονός πως η παροιμιολογία ως ανεξάρτητος κλάδος είναι αρχαιότερος από εκείνον της φρασεολογίας. Ωστόσο, η παροιμία μέχρι πρόσφατα δεν αποτελούσε αντικείμενο επιστημονικής έρευνας και αντιμετωπιζόταν αποκλειστικά από τη σκοπιά της λαογραφίας. Η χρονική στιγμή κατά την οποία η παροιμιολογία διέκρινε τα όριά της από το πεδίο της φρασεολογίας - στο οποίο μέχρι τότε συμπεριλαμβανόταν - ήταν μετά το έργο των Bally και Vinogradov. Από εκεί και έπειτα, οι παροιμίες και τα συγγενικά τους είδη

αποσπάστηκαν από τις ΦΜ που εξετάζει η φρασεολογία και έτσι «γεννήθηκε» η παροιμιολογία ως ξεχωριστό επιστημονικό αντικείμενο. Λίγο αργότερα, βέβαια, η υιοθέτηση αυτής της στάσης αίρεται, καθώς εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο διχογνωμίας μεταξύ των επιστημόνων ορισμένα ζητήματα όπως τα χαρακτηριστικά των φρασεολογισμών, ο ορισμός αυτού του συνδυασμού λέξεων και κατ' επέκταση και ενός ορισμού που να αφορά την ίδια την παροιμία και τα είδη που ανήκουν στην κατηγορία αυτή.

Σήμερα, ωστόσο, οι παροιμίες υπό μια ευρεία έννοια μπορούν να θεωρηθούν φρασεολογισμοί, αφού οι περισσότεροι ερευνητές (Casares, Coseriu, Zuluaga, Corpas Pastor, Wotjak, Zamora Muñoz) θεωρούν ότι εμπίπτουν στη σφαίρα που περιλαμβάνει τον φρασεολογικό πλούτο. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Συμεωνίδη (2000, σ. 19), με βάση τα κριτήρια της σταθερής δομής, της προτασιακής αξίας και της ιδιωτισμικότητας εν μέρει θεωρούνται φρασεολογισμοί υπό την ευρεία έννοια και οι παροιμίες. Άρα, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε πως ο φρασεολογισμός λειτουργεί ως όρος-ομπρέλα υπό τον οποίο βρίσκεται και η παροιμία με τα συγγενικά της είδη.

Η παροιμιολογία ως επιστημονικό αντικείμενο αναπτύχθηκε σε διεθνές επίπεδο μέσα από τα έργα του Άγγλου και γερμανολόγου γλωσσολόγου Archer Taylor, ο οποίος ασχολήθηκε ενδελεχώς με την παροιμία στο έργο του *The Proverb* και το οποίο θεωρείται μέχρι σήμερα έργο αναφοράς στον κλάδο της παροιμιολογίας. Επιπλέον, ο Φινλανδός λαογράφος και παροιμιολόγος Matti Kuusi υπήρξε ο πρώτος διευθυντής έκδοσης του διεθνούς περιοδικού με την ονομασία *Proverbium: Bulletin d'Information sur les Recherches Parémiologiques* (από το 1965 έως το 1975) από την Society for Finnish Literature στο Ελσίνκι. Ακολούθως, ο γλωσσολόγος Wolfgang Meider, συνεχίζοντας το έργο των Taylor και Kuusi, ανέλαβε τη διεύθυνση και συνέχιση του εν λόγω παροιμιολογικού περιοδικού, το οποίο μετονομάστηκε σε *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship* (Πανεπιστήμιο του Βερμόντ). Εξέλιξη του περιοδικού *Proverbium* ήταν και η έκδοση του ισπανικού περιοδικού *Paremia* υπό τη διεύθυνση της Julia Sevilla Muñoz στο Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης.

Ιστορικά, στην Ισπανία η πρώτη συλλογή από παροιμίες εμφανίζεται τον 14^ο αιώνα, ονομάζεται *Romancea Proverbiorum* και αποτελείται από 150 παροιμίες (refranes), ανώνυμου συγγραφέα, ενώ στον ελλαδικό χώρο, ο Έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) υπήρξε ο πρώτος που ασχολήθηκε με τη συλλογή και ταξινόμηση των παροιμιών.

2 Η παροιμία

Ο όρος *paremia* στην ισπανική βιβλιογραφία εμφανίζεται τον 20^ο αιώνα (μέχρι εκείνη την περίοδο χρησιμοποιούσαν τον όρο *refrán*), περίπου στη δεκαετία του 1980, και

χρησιμοποιείται ως *archilexema* (Sevilla Muñoz, 1988, σ. 231) ή ως *υπερώνυμο* (*hiperónimo*) (Corpas Pastor, 1996, σ. 135) εκείνων των γλωσσολογικών μονάδων που συνθέτουν τον παροιμιακό λόγο.

Στην ισπανική βιβλιογραφία οι ορισμοί που εντοπίζουμε είναι περιορισμένοι. Ωστόσο, μέσω διαφόρων ορισμών καταλήγουμε να ορίσουμε την *paremia* (*παροιμία*) ως εκείνη τη μονάδα που αποτελείται από ένα σύντομο εκφώνημα, γνωστού και αποφθεγματικού χαρακτήρα, το οποίο έχει ενσωματωθεί και καθιερωθεί στον λόγο με σταθερό τρόπο και συγκεκριμένα γλωσσολογικά χαρακτηριστικά. Είναι η μονάδα που αντιστοιχεί σε απλή ή σύνθετη πρόταση και αποτελεί μέρος του κοινωνικο-πολιτισμικού υποβάθρου μιας γλωσσικής κοινότητας.

Αντίστοιχα, στην ελληνική γλώσσα, ο όρος *παροιμία* εντοπίζεται για πρώτη φορά κατά την αρχαιότητα και ετυμολογείται σύμφωνα με το ΛΝΕΓ¹⁰⁹ (2002, σ. 1359) από τις λέξεις *παρά+οίμος* «οδός», από τα ρητά που γράφονταν πάνω στους οδοδείκτες στην Αρχαία Αττική, για να διαβάζονται από τους οδοιπόρους. Αναζητώντας το λήμμα *παροιμία* σε λεξικά γενικής χρήσης της ελληνικής, οδηγούμαστε στους ακόλουθους ορισμούς:

- Στο ΛΝΕΓ (2002, σ. 1359), η *παροιμία* ορίζεται ως ένα «σύντομο λαϊκό απόφθεγμα (έμμετρο ή πεζό), που εκφράζει αλληγορικά ή σκωπτικά μια αλήθεια και που αποτελεί προϊόν μακρόχρονης πείρας και λέγεται για να παραδειγματίσει, να διδάξει ή για να σχολιάσει μια κατάσταση».
- Στο ΝΕΛΣΕΔΓ¹¹⁰ (2007, σ. 1070), η *παροιμία* ορίζεται ως «λαϊκή φράση που εκφράζει με συντομία και με μεταφορικό, αλληγορικό ή σκωπτικό τρόπο μια σημαντική αλήθεια, λ.χ. ο καλός карабоκύρης στη φουρτούνα φαίνεται».
- Στο ΧΛΝΓ¹¹¹ (2014, σ. 1242), *παροιμία* είναι η «σύντομη λαϊκή ρήση κυρίως με διδακτικό, παραδειγματικό χαρακτήρα, μέσα από την οποία διατυπώνονται αλήθειες για τη ζωή, συνήθως με αλληγορικό ή μεταφορικό τρόπο».
- Σύμφωνα με το ΜΛΕΓ¹¹² (2011, σ. 972), η *παροιμία* είναι «λαϊκό απόφθεγμα που αλληγορικά ή ειρωνικά εκφράζει μιαν εμπειρικά βεβαιωμένη αλήθεια».

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η *παροιμία* ορίζεται ως εκείνο το υπερώνυμο που περιλαμβάνει τις παροιμιώδεις φράσεις, τις ρήσεις, τα γνωμικά, τα αποφθέγματα ενός λαού. Πρόκειται για

¹⁰⁹ Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας.

¹¹⁰ Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας.

¹¹¹ Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας.

¹¹² Μείζον λεξικό της ελληνικής γλώσσας.

λαϊκή φράση που εκφράζεται με συντομία, έχει χαρακτήρα διδακτικό και παραδειγματικό, απομνημονεύεται από τον χρήστη με τρόπο αυθόρμητο και μεταδίδεται από γενιά σε γενιά.

2.1 Συγγενικά είδη παροιμιακού λόγου

Η επιστημονική κοινότητα που ασχολείται με τον παροιμιακό λόγο αντιμετωπίζει δυσκολία σχετικά με την ταξινόμηση των ειδών, τον επικρατέστερο όρο προς χρήση αλλά και τον ορισμό τους και συνεπώς οι απόψεις δεν είναι συγκλίνουσες.

Στην ισπανική γλώσσα παρατηρούμε τους όρους *paremia*, *proverbio*, *aforismo*, *máxima*, *sentencia*, *adagio*, *apoteigma*, *refrán*, *frase proverbial*, *locución proverbial*, *dialogismo*. Αντίστοιχα, στην ελληνική γλώσσα εντοπίζουμε τους όρους *παροιμία*, *παροιμιακή φράση*, *έκφραση*, *γνωμικό*, *γνώμη*, *ρητό*, *νομικό απόφθεγμα*, *απόφθεγμα*, *ιδιωτισμός*, *στοχασμός*, *παιδαριώδης αλήθεια*, *λαπαλισμός*, *σλόγκαν*, *σύνθημα*, *κοινοτυπία*.

Σε μια προσπάθεια ταξινόμησης των παροιμιών και των συγγενικών τους ειδών, οι Sevilla Muñoz και Crida Álvarez (2013, σ. 108) βασίζουν την έρευνά τους στο γεγονός ότι ο όρος *παροιμία* (*paremia*) αποτελεί το αρχιλέξημα (*archilexema*) κάτω από την ομπρέλα του οποίου εντοπίζονται όλα τα υπόλοιπα είδη. Κατόπιν τούτου, διαχωρίζουν τις παροιμίες με βάση: 1) την προέλευση (γνωστή ή άγνωστη) (*origen conocido o desconocido*) και 2) τη χρήση (λόγια ή καθημερινή) (*uso actual culto o popular*).

Οι συνδυασμοί, δε, που μπορούν να διέπουν μια παροιμία είναι πολλοί, δηλαδή μια παροιμία μπορεί να είναι γνωστής προέλευσης, αλλά η προέλευση αυτή να αγνοείται από την πλειοψηφία των ομιλητών, ωστόσο να χρησιμοποιείται ευρέως και έτσι να είναι αρκετά δημοφιλής. Τέτοια είναι η περίπτωση των αφορισμών. Ομοίως, μια παροιμία μπορεί να είναι άγνωστης προέλευσης αλλά καθημερινής χρήσης και έπειτα χάρη σε αυτή τη συχνότητα χρήσης να έχει συμπεριληφθεί στη γλώσσα. Τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι παροιμίες (*refranes*) από το έργο *El Quijote* του Miguel de Cervantes.

Οι εν λόγω ερευνητές προτείνουν την εξής ταξινόμηση και τους ακόλουθους ορισμούς:

A) *Parecias de origen conocido: el proverbio y el aforismo*.

Ορίζουν αυτές τις παροιμίες ως ακολούθως: «*Paremia de origen conocido es el enunciado sentencioso extraído de un texto o de un hecho, el cual participa de las características generales de las parecias y cuyo uso actual puede ser culto o popular*¹¹³» και

¹¹³ «*Παροιμία (paremia)* γνωστής προέλευσης είναι το προτασιακό εκφώνημα που εξάγεται από ένα κείμενο ή από ένα γεγονός, το οποίο ανταποκρίνεται στα γενικά χαρακτηριστικά των παροιμιών και η πραγματική του χρήση μπορεί να είναι λόγια ή καθημερινή» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική

υποστηρίζουν ότι οι *παροιμίες* (*paremias*) μπορεί να έχουν πολλές πηγές προέλευσης όπως: η Βίβλος, ο ελληνορωμαϊκός κόσμος, η εθνική και διεθνής λογοτεχνία, η ιστορία, η πολιτική ή εμπορική προπαγάνδα κτλ. (Sevilla Muñoz & Crida Álvarez, 2013, σ. 108). Οι ίδιοι ερευνητές (2013, σ. 109) προβαίνουν στους ακόλουθους ορισμούς:

«El proverbio es un enunciado sentencioso de origen conocido, cuyas características son la procedencia culta, la antigüedad, el tono grave, la gradación idiomática, la potencial variación y el uso preferentemente culto¹¹⁴».

Υποκατηγορίες του όρου *proverbio* αποτελούν:

- el proverbio bíblico (η βιβλική παροιμία):
*Dios creó al hombre a su imagen y semejanza*¹¹⁵. (AT, Génesis 1, 27)
- el proverbio grecolatino (η παροιμία ελληνορωμαϊκής προέλευσης):
Constantia fundamentum est omnium virtutum. (proverbio latino)
- proverbios de otras procedencias (παροιμίες άλλης προέλευσης). (Γενικά, εισάγονται με τη μορφή: «como dice el proverbio chino / árabe / ...»

«El aforismo es un enunciado sentencioso de origen conocido, cuyas características son la procedencia culta, el potencial conocimiento del autor, el tono grave, el alto grado de fijación interna, la gradación idiomática, la escasa variación y el uso preferentemente culto. Los aforismos, en un gran número, fueron dichos por o son atribuidos a personajes famosos, ya sean reales o ficticios, de todos los tiempos, como filósofos, generales, políticos, literatos, etc.¹¹⁶».

Υποκατηγορίες του όρου *aforismo* αποτελούν:

- el aforismo ético (ο ηθικός αφορισμός):

μας).

¹¹⁴ «Η *παροιμία* (*proverbio*) είναι ένα προτασιακό εκφώνημα γνωστής προέλευσης, του οποίου τα χαρακτηριστικά είναι η λόγια προέλευση, η αρχαιότητα, ο σοβαρός τόνος, η ιδιωματική διαβάθμιση, η δυνητική παραλλαγή και η κατά προτίμηση λόγια χρήση» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

¹¹⁵ Ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση (Γένεση 1,27).

¹¹⁶ «Ο *αφορισμός* είναι ένα προτασιακό εκφώνημα γνωστής προέλευσης, του οποίου τα χαρακτηριστικά είναι η λόγια προέλευση, η πιθανή γνώση του συγγραφέα, ο σοβαρός τόνος, ο υψηλός βαθμός εσωτερικής παγίωσης, η ιδιωματική διαβάθμιση, η χαμηλού βαθμού παραλλαγή και η κατά προτίμηση λόγια χρήση. Οι αφορισμοί, σε μεγάλο αριθμό, ειπώθηκαν από ή αποδίδονται σε διάσημους χαρακτήρες, είτε πραγματικούς είτε φανταστικούς, όλων των εποχών, όπως οι φιλόσοφοι, οι στρατηγοί, οι πολιτικοί, οι λογοτέχνες, κλπ.» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

*Solo sé que no sé nada*¹¹⁷. (Σόκρατες según Platón)

- el aforismo político (ο πολιτικός αφορισμός):
Vini, vidi, vici. (Julio César)
- el aforismo de origen científico o profesional (ο επιστημονικός ή επαγγελματικός αφορισμός):
*Los polos opuestos se atraen*¹¹⁸. (ley de la física)
- el aforismo de contenido vario (ο αφορισμός διαφόρου περιεχομένου):
*La suerte está echada*¹¹⁹. (Julio César)

Επιπλέον, θεωρούν ότι οι όροι *máxima*, *sentencia*, *adagio*, *apoteigma* αποτελούν συνώνυμους των όρων *proverbio*¹²⁰ και *aforismo*, των οποίων η χρήση οφείλεται σε διαχρονικά κριτήρια και δεν αναλύονται περαιτέρω προς αποφυγή ανούσιων παγιδεύσεων (Sevilla Muñoz & Crida Álvarez, 2013, σ. 109).

B) Paremias de origen anónimo: *el refrán*, *la frase proverbial*, *la locución proverbial*, *el dialogismo*. (Επιπλέον, θεωρούν ότι οι όροι *wellerismo* και *paremia geocosmológica* αποτελούν συνώνυμους αυτών).

Ορίζουν αυτές τις παροιμίες ως ακολούθως: «Paremia de origen anónimo es el enunciado sentencioso, por lo general de uso popular, el cual participa de las características generales de las paremias, pero cuyo origen nos es desconocido¹²¹» (Sevilla Muñoz & Crida Álvarez, 2013, σ. 108). Οι ίδιοι (2013, σσ. 111-112) δίνουν τους ακόλουθους ορισμούς:

«El refrán es una paremia de origen anónimo y uso popular, cuya estructura es generalmente bimembre, con presencia de elementos mnemotécnicos, con potencial presencia de elementos jocosos, basado en la experiencia y con valor de verdad universal, en su gran mayoría. Los refranes constituyen el grupo más numeroso de paremias de origen anónimo y de uso popular. Con respecto al anonimato de los refranes, algunas paremias de origen conocido entran en el grupo de los refranes cuando la mayoría de los

¹¹⁷ Εν οίδα ότι ουδέν οίδα (Σωκράτης).

¹¹⁸ Οι αντίθετοι πόλοι έλκονται (νόμος της φυσικής).

¹¹⁹ Ο κύβος ερρίφθη (Ιούλιος Καίσαρας).

¹²⁰ Σε άλλες ρομανικές γλώσσες, όπως η γαλλική ή η ιταλική, δεν υπάρχει η διάκριση μεταξύ των όρων *refrán* και *proverbio*, παρά μόνο το λήμμα *proverbio* (Sevilla Muñoz & Crida Álvarez, 2013, σ. 109).

¹²¹ «Παροιμία (*paremia*) ανώνυμης προέλευσης είναι το προτασιακό εκφώνημα, συνήθως καθημερινής χρήσης, το οποίο ανταποκρίνεται στα γενικά χαρακτηριστικά των παροιμιών, αλλά η προέλευση του μας είναι άγνωστη» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

usuarios las emplea ignorando su procedencia¹²²».

Υποκατηγορίες του όρου *refrán* αποτελούν:

A. Refranes de alcance general (παροιμίες ευρείας χρήσης):

- refranes morales (ηθικές παροιμίες):

*Perro ladrador, poco mordedor*¹²³.

*No dejes para mañana lo que puedes hacer hoy*¹²⁴.

- refranes médicos (ιατρικές παροιμίες):

*Una manzana al día, mantiene alejado al médico / de médico te ahorraría*¹²⁵.

- refranes económicos:

*Dinero llama dinero*¹²⁶.

B. Refranes de alcance reducido (παροιμίες περιορισμένης χρήσης):

- Refranes temporales y meteorológicos (μετεωρολογικές παροιμίες):

*Cada cosa en su tiempo y los nabos en Adviento*¹²⁷.

- Refranes supersticiosos (παροιμίες για προκαταλήψεις):

*Año bisiesto, año siniestro*¹²⁸.

- Refranes geográficos (γεωγραφικές παροιμίες):

*Quien no ha visto Sevilla, no ha visto maravilla*¹²⁹.

«La frase proverbial es una paremia de origen anónimo –en su inmensa mayoría– y de uso popular, cuya estructura es generalmente unimembre, sin elementos mnemotécnicos, con potencial presencia de elementos jocosos, basado en la experiencia y con valor de verdad universal. Por lo tanto, la diferencia entre frase proverbial y refrán radica en la estructura

¹²² «Η παροιμία (*refrán*) είναι μια παροιμία ανώνυμης προέλευσης και καθημερινής χρήσης, της οποίας η δομή είναι γενικά διμερής, με παρουσία μνημονιακών στοιχείων, με πιθανή παρουσία αστείων στοιχείων, βασισμένη στην εμπειρία και με αξία καθολικής αλήθειας, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων. Οι παροιμίες (*refranes*) αποτελούν την πιο πολυάριθμη ομάδα παροιμιών ανώνυμης προέλευσης και καθημερινής χρήσης. Όσον αφορά την ανωνυμία των παροιμιών (*refranes*), ορισμένες παροιμίες γνωστής προέλευσης εμπίπτουν στην ομάδα των παροιμιών (*refranes*) όταν οι περισσότεροι χρήστες τις χρησιμοποιούν αγνοώντας την προέλευσή τους» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

¹²³ Σκύλος που γαυγίζει, δεν δαγκώνει.

¹²⁴ Μην αφήνεις για αύριο αυτό που μπορείς να κάνεις σήμερα.

¹²⁵ Ένα μήλο την ημέρα, τον γιατρό τον κάνει πέρα.

¹²⁶ Τα λεφτά πάνε στα λεφτά.

¹²⁷ Κάθε πράγμα στον καιρό του και ο κολιός τον Αύγουστο.

¹²⁸ Δίσεκτο έτος, κακότυχο έτος.

¹²⁹ Όποιος δεν έχει δει τη Σεβίλλη, δεν έχει δει θαύμα.

oracional y en la presencia o ausencia de elementos mnemotécnicos¹³⁰». (*Las paredes oyen*¹³¹. / *El amor es ciego*¹³².)

Συμπερασματικά, η βασική διαφορά ανάμεσα στον όρο *refrán* και στον όρο *frase proverbial* έγκειται στην προτασιακή δομή (μονομερής, διμερής) και στην παρουσία ή όχι μνημονικών στοιχείων.

«La locución proverbial es considerada una paremia en tanto en cuanto posee carácter de enunciado sentencioso. De origen anónimo y uso popular, presenta una estructura oracional, «cuyo núcleo verbal es conjugable en cuanto a tiempo, persona, modo y aspecto¹³³» (Corpas Pastor, 1996, σ. 140). Puede presentar elementos jocosos. Se basa en la experiencia y tiene valor de verdad universal». (*Ir por lana y volver/salir trasquilado*¹³⁴.)

«El dialogismo es una paremia de origen anónimo y uso popular, de estructura oracional bímembre o trimembre, el cual se presenta como microtexto narrativo, en el que el discurso dialogado es fundamental. Puede presentar elementos nemotécnicos, mientras que el efecto jocoso es muy común. Se basa en la experiencia y no posee valor de verdad universal¹³⁵».

¹³⁰ «Η παροιμιώδης φράση είναι μια παροιμία ανώνυμης προέλευσης (στη συντριπτική πλειοψηφία) και καθημερινής χρήσης, της οποίας η δομή είναι γενικά μονομερής, χωρίς μνημονικά στοιχεία, με πιθανή παρουσία αστείων στοιχείων, βασισμένη στην εμπειρία και με αξία καθολικής αλήθειας. Επομένως, η διαφορά μεταξύ της παροιμιώδους φράσης και της παροιμίας (*refrán*) έγκειται στη δομή της πρότασης και στην παρουσία ή απουσία μνημονικών στοιχείων» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

¹³¹ Οι τοίχοι έχουν αυτιά.

¹³² Ο έρωτας είναι τυφλός.

¹³³ «Η παροιμιώδης ιδιωματική φράση θεωρείται παροιμία, εφόσον έχει χαρακτήρα προτασιακού εκφωνήματος. Είναι ανώνυμης προέλευσης και καθημερινής χρήσης, παρουσιάζει μια προτασιακή δομή, «της οποίας ο λεκτικός πυρήνας είναι συνδυασμένος με τον χρόνο, το πρόσωπο, τον τρόπο και την οπτική. Μπορεί να παρουσιάζει αστεία στοιχεία. Βασίζεται στην εμπειρία και έχει αξία καθολικής αλήθειας» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

¹³⁴ Πήγα για μαλλί και βγήκα κουρεμένος.

¹³⁵ «Ο διαλογισμός είναι μια παροιμία ανώνυμης προέλευσης και καθημερινής χρήσης, με διμερή ή τριμερή προτασιακή δομή, η οποία παρουσιάζεται ως αφηγηματικό μικροκείμενο, στο οποίο ο διάλογος είναι θεμελιώδους σημασίας. Μπορεί να παρουσιάσει μνημονικά στοιχεία, ενώ το αστείο στοιχείο είναι πολύ συνηθισμένο. Βασίζεται στην εμπειρία και δεν έχει αξία καθολικής αλήθειας» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

3 Παρουσίαση των όρων στην ισπανική και την ελληνική γλώσσα

Ως απόρροια όλων των όρων και των ορισμών που προαναφέρθηκαν, αλλά και μέσω της ισπανικής βιβλιογραφίας που συμβουλευτήκαμε κατά τη συγγραφή της προαναφερθείσας διατριβής, προέκυψε η ανάγκη μιας καταγραφής και εν συνεχεία απόδοσης των όρων του παροιμιακού λόγου στην ελληνική γλώσσα. Η επιλογή των όρων έγινε χωρίς διακρίσεις ή περιορισμούς, δηλαδή όσοι όροι εντοπίζονταν στα βασικά εγχειρίδια μελέτης μας, σε άρθρα ή οποιαδήποτε άλλη πηγή που συμβουλευτήκαμε και αφορούσε το πεδίο της παροιμιολογίας, συμπεριλαμβάνονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Αυτός ο πίνακας αποτελεί μια πρόταση απόδοσης των όρων με αλφαβητική σειρά από την ισπανική στην ελληνική γλώσσα. Πρόκειται περισσότερο για μετάφραση των όρων αυτών από τη μία γλώσσα στην άλλη, μια που η πλειοψηφία των όρων αυτών δεν εντοπίζεται στα ελληνικά λεξικά και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γούτσος (2015, σ. 53), «ο ορισμός, ο εντοπισμός και η διάκριση συνάψεων και φράσεων αποτελεί το κεντρικότερο desideratum της σύγχρονης λεξικολογίας, ενώ για τα ελληνικά λείπει η εκτεταμένη θεωρητική και πρακτική έρευνα που θα επέτρεπε τον ακριβή λεξικογραφικό χειρισμό του θέματος». Στην ελληνική βιβλιογραφία οι όροι αυτοί δεν εντοπίζονται εκτενώς και ως εκ τούτου δεν παρουσιάζονται ορισμοί που να κάνουν διακριτά τα όρια των όρων αυτών.

Πίνακας ορολογίας του παροιμιακού λόγου

Ισπανική γλώσσα	Ελληνική γλώσσα
adagio	παροιμία
aforismo	αφορισμός
aforismo de origen científico	επιστημονικός αφορισμός
aforismo de origen profesional	επαγγελματικός αφορισμός
aforismo ético	ηθικός αφορισμός
aforismo político	πολιτικός αφορισμός
apoteigma	απόφθεγμα
axioma	αξίωμα
dialogismo	διαλογισμός
dicho	απόφθεγμα, ρητό
estructura oracional bimembre	διμερής προτασιακή δομή
estructura oracional trimembre	τριμερής προτασιακή δομή
frase proverbial	παροιμιώδης φράση
frase proverbial fija	σταθερή παροιμιώδης φράση
frase proverbial no fija	μη σταθερή παροιμιώδης φράση

fraseología	φρασεολογία
fraseologismo	φρασεολογισμός
idiotismo	ιδιωτισμός
locución proverbial	παροιμιώδης ιδιωματική φράση
máxima	γνωμικό
paremia	παροιμία
paremia caballeresca o heroica	παροιμία με ηρωικό περιεχόμενο
paremia de origen anónimo	παροιμία άγνωστης προέλευσης
paremia de origen conocido	παροιμία γνωστής προέλευσης
paremia jocosa o irónica	παροιμία με αστείο ή ειρωνικό περιεχόμενο
paremia laboral	παροιμία από τον χώρο της εργασίας
paremiología	παροιμιολογία
proverbio	παροιμία
proverbio bíblico	βιβλική παροιμία
proverbio grecolatino	παροιμία ελληνορωμαϊκής προέλευσης
quasi-paremia	ημι-παροιμία
refrán amoroso	αισθηματική παροιμία
refrán de alcance general	παροιμία ευρείας χρήσης
refrán de alcance reducido	παροιμία περιορισμένης χρήσης
refrán económico	οικονομική παροιμία
refrán geográfico	γεωγραφική παροιμία
refrán médico	ιατρική παροιμία
refrán moral	ηθική παροιμία
refrán supersticioso	παροιμία για προκαταλήψεις
refrán temporal y meteorológico	μετεωρολογική παροιμία
sentencia	αρχή
slogan	σλόγκαν
unidad fraseológica	φρασεολογική μονάδα
unidad paremiológica	παροιμιολογική μονάδα
wellerismo	απόφθεγμα, ρητό

4 Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία στόχο είχε να καταδείξει την ανάγκη ενασχόλησης με τον επιστημονικό κλάδο της παροιμιολογίας και του παροιμιακού λόγου μέσα από μια συγκριτική παρουσίαση όρων ανάμεσα στην ισπανική και την ελληνική γλώσσα. Είναι φανερό πως στην Ισπανία ο τομέας αυτός έχει εξελιχθεί πολύ περισσότερο σε σχέση με την Ελλάδα, ωστόσο

σημειώνεται μια πρόοδος τα τελευταία χρόνια και στον ελλαδικό χώρο.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως μια συστηματική καταγραφή των ΠΜ και μια ενδελεχής προσπάθεια κατηγοριοποίησής τους θα βοηθούσε πολύ στη διασαφήνιση των όρων που παρουσιάστηκαν στον παραπάνω πίνακα, καθώς και σε μια πολύ καλύτερη διάκριση των ορίων μεταξύ των διαφόρων ορισμών που κατά διαστήματα προτείνονται από τους ερευνητές. Άλλωστε η διττή εξέταση της κάθε ΠΜ – της σημασιολογικής και της πραγματολογικής – είναι εκείνο που καθιστά πιο δύσκολο το έργο της κατηγοριοποίησης και του ορισμού των διαφόρων υποκατηγοριών. Επομένως, η ταυτόχρονη αναζήτηση του πολιτισμικού υποβάθρου μιας ΠΜ και η γλωσσολογική της ανάλυση σε επίπεδο συντακτικό και λεξιλογικό θα βοηθούσε πολύ στον αποτελεσματικότερο χειρισμό του θέματος.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Conenna, M. (2000). Structure syntaxique des proverbes français et italiens. *Langages*, 34(139), 27-38.
https://www.persee.fr/doc/lgge_0458-726x_2000_num_34_139_2378
- Corpas Pastor, G. (1996). *Manual de fraseología española*. Gredos.
- Sevilla Muñoz, J. (1988). *Hacia una aproximación conceptual de las paremias francesas y españolas*. Editorial Complutense.
- Sevilla Muñoz, J., & Crida Álvarez, C.A. (2013). Las paremias y su clasificación. *Paremia*, 22, 105-114.
- Γούτσος, Δ. (2015). Βιβλιοκριτική: Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών. *Γλωσσολογία*, 23, 51-56.
- Κριαράς, Ε. (2007). *Νέο Ελληνικό Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας*. Εκδοτική Αθηνών.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Συμεωνίδης, Χ. (2000). *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία*. Κώδικας.
- Φυτράκη, Συντακτική Ομάδα. (2011). *Μείζον Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας*. Φυτράκης.
- Χαραλαμπίδης, Χ. (2014). *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*. Ακαδημία Αθηνών.

Μιχαλία Παπαϊωάννου

Μεταφράστρια – Διερμηνέας στην Προεδρία της Κυβέρνησης
Μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΕΚΓΠΑ
Ηλ-ταχ.: liliapapas@hotmail.com

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Ορολογία και μετάφραση – διερμηνεία

13 Προκλήσεις Ορολογίας στη Μετάφραση Πολιτικών Κειμένων για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά και την Κλιματική Αλλαγή

Σταύρος Κάτσιος, Αθηνά Φατσέα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συνιστά έναν ανεκτίμητο και ευάλωτο πολιτισμικό πόρο, ο οποίος απειλείται ολοένα και περισσότερο από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, ενώ παράλληλα δύναται να συμβάλει στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της μέσω της αξιοποίησης της παραδοσιακής γνώσης και των πρακτικών. Η ορθή και συνεπής απόδοση της ορολογίας σε πολιτικά κείμενα στα πεδία της πολιτιστικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατανόηση και την υλοποίηση των σχετικών πολιτικών. Η παρούσα έρευνα εστιάζει στις προκλήσεις που προκύπτουν κατά τη μετάφραση τέτοιων κειμένων από την αγγλική στην ελληνική, εστιάζοντας σε νομικά κείμενα και κείμενα πολιτικής από διεθνείς οργανισμούς. Η ανάλυση περιλαμβάνει την καταγραφή όρων, τη μελέτη της συνέπειας και της σημασιολογικής ακρίβειας, καθώς και τη σύγκριση μεταφραστικών προσεγγίσεων από επαγγελματίες και εκπαιδευόμενους/-ες μεταφραστές/-στριες. Στόχος είναι να αναδειχθούν τα κύρια μεταφραστικά προβλήματα και να προταθούν στρατηγικές που βελτιώνουν τη σαφήνεια και τη συνέπεια στη χρήση της ορολογίας. Τα ευρήματα αναμένεται να συμβάλουν στην εκπαίδευση των μεταφραστών και στην ανάπτυξη υποστηρικτικών εργαλείων ορολογίας που ενισχύουν την αποτελεσματική επικοινωνία των πολιτικών μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών και πολιτισμικών πλαισίων.

Terminological Challenges in Translating Policy Texts on Intangible Cultural Heritage and Climate Change

Stavros Katsios, Athina Fatsea

ABSTRACT

Intangible cultural heritage constitutes an invaluable and vulnerable cultural resource, increasingly threatened by the impacts of climate change, while at the same time having the potential to contribute to addressing its effects through the use of traditional knowledge and practices. The accurate and consistent rendering of terminology in policy documents related to cultural heritage, and the environment is a fundamental prerequisite for the understanding and implementation of relevant policies. This study focuses on the challenges that arise when translating such texts from English into Greek, with particular emphasis on legal instruments and policy documents issued by international organizations. The analysis includes the identification of key terms, the examination of consistency and semantic accuracy, as well as a comparison of translation approaches used by professional and trainee translators. The aim is to highlight the main translation issues and propose strategies that improve clarity and consistency in terminology use. The findings are expected to contribute to translator education and the development of terminology support tools that enhance effective policy communication across different linguistic and cultural contexts.

0 Εισαγωγή

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί έναν μη ανανεώσιμο πόρο για τις τωρινές και τις μελλοντικές γενεές (Chainoglou & Katsios, 2024). Η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς εκτείνεται πέρα από την ιστορική και αισθητική της αξία, καθώς διαμορφώνει συλλογικές ταυτότητες και διατηρεί ζωντανές τις πολιτιστικές πρακτικές των κοινωνιών. Σήμερα, η πολιτιστική κληρονομιά αντιμετωπίζει πληθώρα απειλών και προκλήσεων, μεταξύ των οποίων και περιβαλλοντικές. Οι μεταβολές στα φυσικά και κοινωνικά περιβάλλοντα έχουν άμεσο αντίκτυπο στη βιωσιμότητα των άυλων πολιτιστικών πρακτικών, καθώς πολλές από αυτές βασίζονται σε συγκεκριμένα οικοσυστήματα και κλιματικές συνθήκες.

Ειδικότερα, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συνδέεται με την κλιματική αλλαγή με διπλό τρόπο. Πρώτον, απειλείται από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και χρήζει προστασίας. Δεύτερον, μπορεί να συμβάλει στον μετριασμό και στην προσαρμογή στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, μέσω της αξιοποίησης της παραδοσιακής γνώσης και των παραδοσιακών πρακτικών. Δεδομένης της αυξανόμενης αναγνώρισης των πολιτιστικών διαστάσεων της κλιματικής αλλαγής σε παγκόσμιο επίπεδο (βλ., ενδεικτικά, Harvey & Perry, 2015, σ. 7), η ορθή απόδοση της ορολογίας στο εν λόγω πεδίο είναι μεγάλης σημασίας για την κατανόηση και την εφαρμογή των σχετικών πολιτικών. Η ακριβής διατύπωση των όρων επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο τα πολιτικά κείμενα γίνονται αντιληπτά από το κοινό, καθώς και τον βαθμό κατανόησης και υιοθέτησης των προτεινόμενων πολιτικών μέτρων.

Στο πλαίσιο αυτό, η γλώσσα διαδραματίζει κομβικό ρόλο για την επικοινωνία της πολιτικής στους πολίτες (Tolochko & Boomgaarden, 2019, σ. 1). Οι προκλήσεις που ενυπάρχουν στη μετάφραση της πολιτικής γλώσσας είναι σύνθετες και απαιτούν προσεκτική εξέταση, καθώς και εξειδίκευση. Άλλωστε, η μετάφραση πολιτικών κειμένων χρησιμεύει ως το μέσο για τη διάδοση πληροφοριών σε διαφορετικά ακροατήρια, γεφυρώνοντας παράλληλα γλωσσικά και πολιτιστικά χάσματα. Πιο συγκεκριμένα, το μεταφρασμένο κείμενο πρέπει να περιέχει όρους που αφενός να διαφυλάσσουν τη σαφήνεια του κειμένου-πηγή και αφετέρου να προκαλούν ακριβώς τους ίδιους συνειρμούς και τις ίδιες συνυποδηλώσεις που προκάλεσε το πρωτότυπο κείμενο στους αναγνώστες στη γλώσσα-πηγή (Sagadiyeva et al., 2021, σ. 1616). Η διαδικασία αυτή απαιτεί όχι μόνο γλωσσική επάρκεια, αλλά και εις βάθος γνώση του θεσμικού πλαισίου και των αντίστοιχων πολιτισμών.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ακριβής ορολογική αποτύπωση των σχετικών εννοιών αποκτά ιδιαίτερη σημασία, όχι μόνο για την κατανόηση των πολιτικών, αλλά και για τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε στρατηγικές διαχείρισης κινδύνων και

προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή. Η παραδοσιακή γνώση και οι παραδοσιακές πρακτικές μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσα ενίσχυσης της κοινωνικής ανθεκτικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, είναι απαραίτητο οι οικείες στρατηγικές να χρησιμοποιούν με σαφήνεια και συνέπεια τους σχετικούς όρους στο θεσμικό επίπεδο. Κατά αυτόν τον τρόπο, η ορολογία και η ορθή χρήση της διαμορφώνουν τόσο την πρόσληψη του πολιτικού μηνύματος όσο και τις δυνατότητες εφαρμογής πολιτικών με διατομεακό χαρακτήρα.

1 Μεθοδολογία

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τις προκλήσεις ορολογίας που προκύπτουν κατά τη μετάφραση πολιτικών κειμένων που αφορούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και την κλιματική αλλαγή. Η μελέτη επικεντρώνεται στη σύγκριση διεθνών νομικών πράξεων, για τις οποίες διατίθενται επίσημες μεταφράσεις στα ελληνικά και αγγλικά, καθώς και κειμένων πολιτικής από διεθνείς οργανισμούς στο εν λόγω πεδίο. Παράλληλα, έμφαση δίνεται στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν επαγγελματίες μεταφραστές και μεταφράστριες, αλλά και φοιτητές και φοιτήτριες μεταφραστικών σπουδών, στην απόδοση των όρων από τη γλώσσα-πηγή στη γλώσσα-στόχο.

Πιο συγκεκριμένα, θα εξεταστούν οι κυριότερες προκλήσεις ορολογίας που ανακύπτουν κατά τη μετάφραση πολιτικών κειμένων που αφορούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και την κλιματική αλλαγή, και ο τρόπος με τον οποίο οι προκλήσεις αυτές επηρεάζουν τη συνέπεια στη χρήση των όρων, καθώς και την κατανόηση του πολιτικού λόγου στο συγκεκριμένο πεδίο στα ελληνικά και αγγλικά. Προς τον σκοπό αυτόν, η μελέτη ακολουθεί μια συγκριτική ανάλυση πολιτικών κειμένων και μεταφραστικών προσεγγίσεων. Η έρευνα περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

1. Συλλογή σωμάτων κειμένων: Επιλογή και ανάλυση πολιτικών κειμένων, συμπεριλαμβανομένων διεθνών συμβάσεων και κειμένων πολιτικής που σχετίζονται με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και την κλιματική αλλαγή, στο ζεύγος γλωσσών ελληνικά-αγγλικά.
2. Ανάλυση ορολογίας: Ταυτοποίηση σημαντικών όρων και εννοιών, με έμφαση στη συχνότητα χρήσης, στη συνέπεια, στην ακριβή απόδοση και στις πιθανές μεταβολές στη σημασία τους.
3. Σύγκριση μεταφράσεων: Ανάλυση μεταφράσεων πολιτικών κειμένων από διεθνείς οργανισμούς που έχουν παραχθεί τόσο από επαγγελματίες μεταφραστές και μεταφράστριες όσο και από φοιτητές και φοιτήτριες μεταφραστικών σπουδών, με

σκοπό να εντοπιστούν συχνά σφάλματα, δυσκολίες στην απόδοση της ορολογίας και αποκλίσεις στην προσέγγιση κατά τη μεταφραστική διεργασία.

4. Ποιοτική και ποσοτική ανάλυση: Συνδυασμός ποιοτικής ανάλυσης, για την κατανόηση των μεταφραστικών επιλογών, και ποσοτικής ανάλυσης, μέσω της καταγραφής συχνοτήτων ορολογικών αποκλίσεων και προσαρμογών.

Το σώμα κειμένων καλύπτει την περίοδο 1992–2024 και περιλαμβάνει σημαντικές συνθήκες για το κλίμα, κείμενα πολιτικής διεθνών οργανισμών, και εκθέσεις μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ). Η επιλογή της περιόδου 1992–2024 δεν είναι τυχαία, καθώς συμπεριλαμβάνει κομβικές εξελίξεις στο πεδίο της περιβαλλοντικής πολιτικής. Το 1992 αποτελεί αφετηρία λόγω της υπογραφής της Σύμβασης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC) κατά τη Διάσκεψη του Ρίο, η οποία σηματοδότησε την έναρξη της θεσμικής διακυβέρνησης για την κλιματική αλλαγή σε παγκόσμιο επίπεδο. Η περίοδος εκτείνεται έως το 2024, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις πρόσφατες εξελίξεις στο πεδίο αυτό.

Η επιλογή των κειμένων καθοδηγήθηκε από τα εξής κριτήρια ένταξης:

1. Θεσμική προέλευση: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) ή διεθνώς αναγνωρισμένες ΜΚΟ.
2. Σχετικότητα: Κείμενα που σχετίζονται με το περιβάλλον και περιέχουν ρητή αναφορά στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά.
3. Είδος κειμένου: Πολιτικές πράξεις, νομικά κείμενα ή συναφείς εκθέσεις.
4. Χρονικό εύρος: Κείμενα που δημοσιεύτηκαν μεταξύ 1992 και 2024.

Αντιστρόφως, τα κριτήρια αποκλεισμού περιλάμβαναν:

1. Κείμενα χωρίς ανοιχτή πρόσβαση ή ανεπίσημα κείμενα.
2. Κείμενα που επικεντρώνονται αποκλειστικά στην υλική κληρονομιά χωρίς αναφορά στην άυλη διάσταση.
3. Κείμενα χωρίς πολιτικές επιπτώσεις ή συστάσεις.
4. Κείμενα που δημοσιεύτηκαν πριν ή μετά την καθορισμένη περίοδο.

Εφαρμόζοντας τα ως άνω κριτήρια, για τον εντοπισμό διεθνών πολιτικών κειμένων και εργαλείων άτυπου δικαίου (soft law), πραγματοποιήθηκε συστηματική αναζήτηση σε επίσημα αποθετήρια, όπως η Ψηφιακή Βιβλιοθήκη των Ηνωμένων Εθνών, η πύλη

εγγράφων της UNFCCC και ψηφιακά αρχεία. Η αναζήτηση περιλάμβανε όρους όπως «άυλη πολιτιστική κληρονομιά», «παραδοσιακές πρακτικές/γνώσεις» και «κλιματική αλλαγή» και περιορίστηκε στην περίοδο 1992-2024, προκειμένου να διασφαλιστεί η συνοχή με το γενικό χρονικό πλαίσιο της μελέτης. Αντιστοίχως, για την επιλογή εγγράφων πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χρησιμοποιήθηκε η βάση δεδομένων EUR-Lex, αξιοποιώντας τις δυνατότητες προηγμένης αναζήτησης για τον εντοπισμό νομικά δεσμευτικών κειμένων, ανακοινώσεων και στρατηγικών εκθέσεων που περιέχουν αναφορές στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά ή συναφείς όρους. Η αναζήτηση φιλτραρίστηκε βάσει ημερομηνίας (1992–2024), τύπου εγγράφου και θεματικών πεδίων πολιτικής (περιβάλλον, πολιτισμός, δράση για το κλίμα).

2 Στοχοθεσία

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να καταδείξει συγκεκριμένα μεταφραστικά προβλήματα στη μεταφορά όρων που αφορούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και την κλιματική αλλαγή κατά τη διεργασία της μετάφρασης. Επιπλέον, η ανάλυση των μεταφράσεων που πραγματοποιήθηκαν από φοιτητές και φοιτήτριες αναμένεται να αναδείξει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι νέοι μεταφραστές και οι νέες μεταφράστριες, καθώς και τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν για την απόδοση εξειδικευμένης ορολογίας.

Η ορθή απόδοση και χρήση της ορολογίας που σχετίζεται με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά σε περιβαλλοντικά κείμενα έχουν άμεσο αντίκτυπο στη διαμόρφωση και στην εφαρμογή των διεθνών πολιτικών. Η συγκριτική ανάλυση μεταφραστικών πρακτικών επιτρέπει την κατανόηση των προκλήσεων που ανακύπτουν κατά τη διεργασία της μετάφρασης και συμβάλλει στη βελτίωση των μεταφραστικών προσεγγίσεων. Η βελτίωση της ορολογικής συνέπειας ενισχύει την ποιότητα του πολιτικού λόγου. Η έρευνα αυτή μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για την ανάπτυξη ορολογικών βάσεων δεδομένων και γλωσσαρίων, ενισχύοντας τη σαφήνεια και τη συνέπεια στη διατύπωση των σχετικών πολιτικών.

3 Συλλογή και ανάλυση δεδομένων από επίσημες μεταφράσεις

Το δείγμα μας περιλαμβάνει θεσμικά κείμενα για το περιβάλλον, τα οποία κάνουν αναφορά στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά στο ζεύγος γλωσσών ελληνικά-αγγλικά. Στο σώμα των κειμένων περιλαμβάνονται διεθνείς συμβάσεις, έγγραφα και δηλώσεις πολιτικής από οργανισμούς όπως η UNESCO, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Για την ανάλυση των δεδομένων, έγινε χρήση του εργαλείου Sketch Engine με σκοπό την εξαγωγή όρων, τη μελέτη της συχνότητας εμφάνισής τους, τη σύγκριση πρωτοτύπου και μετάφρασης, καθώς και τον εντοπισμό πιθανών αποκλίσεων.

Ειδικότερα, η χρήση του Sketch Engine επέτρεψε τη δημιουργία εξειδικευμένων ευθυγραμμισμένων σωμάτων κειμένων (parallel corpora), στα οποία πραγματοποιήθηκε αναζήτηση όρων με βάση τη συχνότητα, τη χρήση με βάση τα συμφραζόμενα και την αντιστοιχία με τη γλώσσα-πηγή. Έμφαση δόθηκε σε όρους που εμφανίζονται συστηματικά στα πολιτικά και θεσμικά κείμενα της περιόδου 1992–2024, όπως οι «ανθεκτικότητα» (resilience), «διαγενεακή μετάδοση» (intergenerational transmission), «παραδοσιακή γνώση» (traditional knowledge), και «προσεγγίσεις βασισμένες στην κληρονομιά» (heritage-based approaches). Η ανάλυση έδειξε ότι για ορισμένους από αυτούς τους όρους παρατηρούνται μεταφραστικές αποκλίσεις, ιδίως όταν ο ίδιος όρος μεταφράζεται από διαφορετικούς οργανισμούς ή σε διαφορετικά θεσμικά πλαίσια. Για παράδειγμα, ο όρος "safeguarding" αποδίδεται άλλοτε ως «διαφύλαξη» και άλλοτε ως «προστασία», ανάλογα με τον φορέα και το θεματικό πλαίσιο, γεγονός που προκαλεί ασάφεια στη νοηματοδότηση της πολιτικής πρότασης. Η χαρτογράφηση αυτών των αποκλίσεων ανέδειξε την ανάγκη για ενιαία ορολογική στρατηγική, η οποία να λαμβάνει υπόψη όχι μόνο τη γλωσσική ακρίβεια αλλά και τη θεσμική συνέπεια, ώστε να διασφαλιστεί η σαφής και συνεπής επικοινωνία σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης.

4 Συλλογή και ανάλυση δεδομένων από μεταφράσεις φοιτητών και φοιτητριών

Το δείγμα μας περιλαμβάνει μεταφράσεις που εκπονήθηκαν από 65 φοιτητές και φοιτήτριες του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2023–2024 και 2024–2025. Οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες κλήθηκαν να μεταφράσουν αποσπάσματα από εκθέσεις πολιτικής στην αγγλική, σχετιζόμενα με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και την κλιματική αλλαγή, για τις οποίες δεν διατίθενται επίσημες μεταφράσεις στην ελληνική. Πιο συγκεκριμένα, έγινε μετάφραση μιας έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2022), μιας έκθεσης της Εκπαιδευτικής, Επιστημονικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO, 2009) και μιας έκθεσης του Διεθνούς Συμβουλίου Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS, 2022). Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζει ενδιαφέρον να αναδειχθούν οι στρατηγικές που εφαρμόστηκαν και οι ορολογικές προκλήσεις κατά τη διεργασία της μετάφρασης. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε:

- Στην απόδοση πολυσήμαντων και εννοιολογικά φορτισμένων όρων, όπως "safeguarding", "knowledge systems", "intergenerational transmission".
- Στην επίδραση του επιπέδου εξοικείωσης με τα πολιτισμικά και θεσμικά συμφραζόμενα.

- Στη χρήση στρατηγικών, όπως επεξηγηματικές προσθήκες, δανεισμός ή παραφραστικές αποδόσεις.

Τα πρώτα ευρήματα δείχνουν ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες, αντιμετωπίζοντας αυξημένες δυσκολίες με έννοιες με πολιτισμικό ή θεσμικό βάθος, τείνουν να αποδίδουν τους όρους με μεγαλύτερη κυριολεξία. Για παράδειγμα, ο όρος "resilience" αποδόθηκε ποικιλοτρόπως ως «ανθεκτικότητα», «αντοχή» ή «ευελιξία», με την επιλογή να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αντιληπτική επεξεργασία των συμφραζομένων. Επίσης, ο όρος "intergenerational transmission" μεταφράστηκε ως «εκπαίδευση των νέων» ή «παράδοση από γενιά σε γενιά». Ωστόσο, εντοπίστηκαν και περιπτώσεις όπου η δημιουργική παρέμβαση οδήγησε σε πιο ακριβείς ή λειτουργικές αποδόσεις, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που η φοιτήτρια ή ο φοιτητής είχε επαφή με το θεσμικό περιεχόμενο ή χρησιμοποίησε σώματα κειμένων ως κείμενα αναφοράς.

5 Συμπεράσματα

Η εδραίωση ενιαίας και ακριβούς ορολογίας αποτελεί θεμέλιο για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της σαφήνειας στη χάραξη και υλοποίηση πολιτικών σχετικών με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και το περιβάλλον. Η ανάλυση των επίσημων μεταφράσεων ανέδειξε σημαντικές προκλήσεις που σχετίζονται κυρίως με τη συνέπεια στην απόδοση της ορολογίας στον τομέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ασυνέπεια μεταξύ μεταφράσεων από διαφορετικούς θεσμούς, ακόμα και στο ίδιο γλωσσικό ζεύγος, μπορεί να οδηγήσει σε σύγχυση ως προς τη σημασία βασικών εννοιών, κάτι που επηρεάζει αρνητικά τη σαφήνεια και την αποτελεσματικότητα της πολιτικής επικοινωνίας.

Η αξιολόγηση των ανεπίσημων μεταφράσεων κατέδειξε ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες αντιμετωπίζουν αυξημένες δυσκολίες σε έννοιες με πολιτισμικό ή θεσμικό βάθος, ενώ συχνά καταφεύγουν είτε σε κυριολεκτικές αποδόσεις είτε σε υπερβολικά γενικευμένες μεταφραστικές στρατηγικές. Παράλληλα, η ανάλυση εντόπισε περιπτώσεις καινοτόμων και εύστοχων λύσεων που αποτυπώνουν τη δυνατότητα των εκπαιδευόμενων μεταφραστών και μεταφραστριών να ανταποκριθούν σε σύνθετες προκλήσεις, εφόσον τους παρέχονται κατάλληλα εργαλεία και εκπαίδευση.

Τα κύρια συμπεράσματα της έρευνας συνοψίζονται ως εξής:

- Η ανάγκη για ορολογική εναρμόνιση μεταξύ θεσμικών μεταφράσεων, ώστε να διασφαλιστεί η συνέπεια των πολιτικών νοημάτων σε διεθνές και, ακολούθως, σε εθνικό επίπεδο.

- Η σημασία του πολιτισμικού πλαισίου για την ορθή κατανόηση και μετάφραση της ορολογίας που σχετίζεται με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά σε κείμενα πολιτικών για το περιβάλλον.

Με βάση τα ανωτέρω, προτείνεται η ανάπτυξη θεματικών γλωσσαρίων με βάση τη συγκριτική ανάλυση των όρων, σε συνεργασία με θεσμικά όργανα και μεταφραστικές υπηρεσίες. Οι παρατηρούμενες διαφοροποιήσεις στην απόδοση βασικών όρων υποδηλώνουν ότι η ορολογία στον λόγο για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και την κλιματική αλλαγή δεν είναι στατική, αλλά διαμορφώνεται δυναμικά ανάλογα με το θεσμικό, γλωσσικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Η ασυνέπεια μεταξύ διαφορετικών θεσμικών μεταφράσεων, αλλά και η ποικιλία στρατηγικών που υιοθετήθηκαν από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες, καταδεικνύουν την απουσία σαφώς καθορισμένων ορολογικών προτύπων στο υπό εξέταση πεδίο. Αυτό δημιουργεί προκλήσεις στην επικοινωνία πολιτικών εννοιών, ιδίως όταν οι όροι φέρουν φορτισμένες πολιτισμικές ή ιδεολογικές συνυποδηλώσεις. Παράλληλα, η μελέτη φανερώνει τη σημασία της καλλιέργειας ορολογικής συνείδησης και θεματικής εξειδίκευσης κατά την εκπαίδευση μεταφραστών και μεταφραστριών. Η διατομεακή συνεργασία μεταξύ ακαδημαϊκής κοινότητας και επαγγελματιών μεταφραστών, η ενίσχυση της κριτικής ικανότητας στην επιλογή όρων, η εξοικείωση με τα εκάστοτε θεσμικά πλαίσια, και η αξιοποίηση εργαλείων γλωσσικής τεχνολογίας μπορούν να συμβάλουν αποφασιστικά στη βελτίωση της ποιότητας των μεταφράσεων στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς και προστασίας του περιβάλλοντος.

Τέλος, η σημασία της ορολογικής συνέπειας υπερβαίνει τη γλωσσική ακρίβεια, καθώς συνδέεται άμεσα με την ίδια τη δυνατότητα διατύπωσης και υιοθέτησης πολιτικών που προάγουν τη διατομεακή προσέγγιση. Ειδικότερα, η ακριβής και συνεπής απόδοση των όρων που σχετίζονται με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά διευκολύνει την ενσωμάτωσή τους σε στρατηγικές διαχείρισης κινδύνου καταστροφών και προσαρμογής στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Η γλωσσική σαφήνεια αποτελεί προϋπόθεση για την κατανόηση και θεσμική αποδοχή της πολιτιστικής γνώσης ως ενεργού πόρου ανθεκτικότητας, ιδίως σε πλαίσια χάραξης πολιτικής όπου συνυπάρχουν διαφορετικοί πολιτισμικοί και διοικητικοί φορείς.

Βιβλιογραφία

- Blake, J. (2015). *Cultural Heritage and the Environment*. Στο *International Cultural Heritage Law*. Oxford University Press.
- Carducci, G. (2014). What Consideration Is Given to Climate and to Climate Change in the UNESCO Cultural Heritage and Property Conventions?. Στο S. von Schorlemer & S. Maus (Επιμ.),

Climate Change as a Threat to Peace: Impacts on Cultural Heritage and Cultural Diversity. Peter Lang Group AG.

- Chainoglou K. & Katsios, S. (2024). Threats to Cultural Heritage: Normative Developments on AI and Cultural Heritage. Στο N. Koutras & Niloufer Selvadurai (Επιμ.), *Recreating Creativity, Reinventing Inventiveness: Challenges Facing Intellectual Property Law*. Routledge.
- Chechi, A. (2014). The Cultural Dimension of Climate Change: Some Remarks on the Interface Between Cultural Heritage and Climate Change Law. Στο S. von Schorlemer & S. Maus (Επιμ.), *Climate Change as a Threat to Peace: Impacts on Cultural Heritage and Cultural Diversity*. Peter Lang Group AG.
- Giglietto, D., Ciolfi, L., & Bosswick, W. (2021). Building a Bridge: Opportunities and Challenges for Intangible Cultural Heritage at the Intersection of Institutions, Civic Society, and Migrant Communities. *International Journal of Heritage Studies*, 28(1), 74-91. <https://doi.org/10.1080/13527258.2021.1922934>
- Harvey, D., & Perry, J. (2015). *The future of heritage as climates change*. Loss, Adaptation and Creativity. Routledge.
- Sagadiyeva, Z., Satenova, S., Yeskindirova, M., Alshinbayeva, Z., & Konyratbayeva, Z. (2021). Political discourse: the translation aspect. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(3), 1615-1627. <https://doi.org/10.52462/jlls.117>
- Tolochko, P., & Boomgaarden, H. G. (2019). Determining political text complexity: Conceptualizations, measurements, and application. *International Journal of Communication*, 13, 1784–1804.

Πηγές

- Council of the European Union & Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council. (2019). Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on a framework for European cooperation in the youth field: The European Union Youth Strategy 2019–2027 (CELEX No. 42019Y1206(01)). *Official Journal of the European Union*, C 456, 1–16. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A42019Y1206%2801%29>
- European Commission. (2019). *The European Green Deal* (COM/2019/640 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640>
- European Commission. (2022). *Strengthening cultural heritage resilience for climate change: where the European Green Deal meets cultural heritage*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/44688>
- European Parliament & Council of the European Union. (2021). *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999* (Official Journal L 243, 9.7.2021, p. 1–17). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R1119>
- Official Journal (2022). *Intangible cultural heritage, diverse knowledge systems and climate change. Contribution of Knowledge Systems Group I to the International Co-Sponsored Meeting on Culture, Heritage and Climate Change*. <https://publ.icomos.org/publicomos/jlbSai?html=Pag&page=Pmi/Not&base=technica&ref=93E63E4E277BDFBD5FDBD3FB1CEE4721>
- Pasikowska-Schnass, M. (2024). *The impact of climate change on cultural heritage. European Parliamentary Research Service*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762282/EPRS_BRI\(2024\)762282_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762282/EPRS_BRI(2024)762282_EN.pdf)
- UNESCO. (2009). *Identifying and Inventorying Intangible Cultural Heritage*. <https://ich.unesco.org/doc/src/01856-EN.pdf>

- UNESCO. (2023). *Policy Document on Climate Action for World Heritage*. <https://whc.unesco.org/en/climatechange/>
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2008). *Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007*. <https://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2011). *Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010*. <https://unfccc.int/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf>
- United Nations. (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>
- United Nations. (1992). *Convention on Biological Diversity*. <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>
- United Nations. (1994). *United Nations Convention to Combat Desertification in those Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa*. https://catalogue.unccd.int/936_UNCCD_Convention_ENG.pdf
- United Nations. (2015). *Paris Agreement*. https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf

Σταύρος Κάσιος

Καθηγητής, Τμήμα Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας,
Κάτοχος, Έδρα UNESCO για τις Απειλές κατά της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και των σχετικών με την Πολιτιστική Κληρονομιά Δραστηριοτήτων
Διευθυντής, Εργαστήριο Γεωπολιτισμικών Αναλύσεων (GeoLab)
Διευθυντής, Ινστιτούτο Γλωσσικών Μελετών και Επιστημών της Μετάφρασης και της Διερμηνείας / Πανεπιστημιακό Κέντρο Έρευνας και Καινοτομίας
Διευθυντής, Ελληνικό Κέντρο Σινολογίας
Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Ηλ-ταχ.: skatsios@ionio.gr

Αθηνά Φατσέα

Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας
Διδακτορική Ερευνήτρια, Έδρα UNESCO για τις Απειλές κατά της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και των σχετικών με την Πολιτιστική Κληρονομιά Δραστηριοτήτων
Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Βοηθός Ερευνήτρια και Διαχειρίστρια Έργου, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Μεταφράστρια και επιμελήτρια κειμένων
Ηλ-ταχ.: afatsea@ionio.gr

14 Αντιμετώπιση πολιτισμικών ασυμβατοτήτων στη μετάφραση νομικών κειμένων – Η μετάφραση των Γενικών Αρχών του ελληνικού Αστικού Κώδικα στα Γερμανικά

Χρήστος Γιαννούτσος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία θα απαντήσουμε σε 2 ερευνητικά ερωτήματα: 1) Ποιες είναι οι πολιτισμικές ασυμβατότητες μεταξύ ελληνικής και γερμανικής νομικής γλώσσας στην περίπτωση των Γενικών Αρχών του ελληνικού Αστικού Κώδικα (ελλαΚ); 2) Πώς αντιμετωπίζει τις πολιτισμικές ασυμβατότητες ο Δημήτριος Γώγος, ο μεταφραστής των Γενικών Αρχών του ελληνικού Αστικού Κώδικα προς τη γερμανική γλώσσα; Αρχικά, ο γράφων μελετά τη μετάφραση νομικών κειμένων ως διαπολιτισμική δράση, ύστερα καταγράφονται παραδείγματα από πραγματολογικές, μορφικές και σημασιολογικές πολιτισμικές ασυμβατότητες στις Γενικές Αρχές του ελλαΚ, βάσει της κατηγοριοποίησης της Stolze (1992), βάσει της επιρροής του γερμανικού Αστικού Κώδικα στον αντίστοιχο ελληνικό, καθώς και βάσει της σύγκρισης μεταξύ ελληνικής και γερμανικής νομικής γλώσσας. Τέλος, καταγράφονται οι τρόποι αντιμετώπισης των πολιτισμικών ασυμβατοτήτων κατά τη μετάφραση προς τη γερμανική γλώσσα από τον Δημήτριο Γώγο.

Dealing with cultural incompatibilities in the translation of legal texts - The translation of the General Principles from the Greek Civil Code into German

Christos Giannoutsos

ABSTRACT

This paper aims at answering two research questions: 1) What are the cultural incompatibilities between Greek and German legal language in the case of the General Principles of the Greek Civil Code? 2) How does the translator, Dimitrios Gogos, deal with cultural incompatibilities when translating the General Principles of the Greek Civil Code into German? Firstly, the author studies the translation of legal texts as a cross-cultural activity, then records examples of pragmatic, formal and semantic cultural incompatibilities in the General Principles of the Greek Civil Code, based on Stolze's (1992) categorization, on the influence of the German Civil Code on the corresponding Greek one, as well as on the comparison between Greek and German legal language. Finally, the author lists the ways of dealing with cultural incompatibilities during their translation from Greek to German by Dimitrios Gogos.

0 Εισαγωγή

Οι πολιτισμικές ασυμβατότητες (Stolze, 1992, σ. 207), όπως αναφέρει ο Βλαχόπουλος (2014, σ. 17-18), αποτελούν τα εμπόδια που αντιμετωπίζει ένας μεταφραστής κατά τη μεταφορά ενός οποιουδήποτε κειμένου σε ένα άλλο πολιτισμό. Πέρα από τον Βλαχόπουλο

(2014, σ. 18-20, 2015, σ. 32-33) αναφορά στις πολιτισμικές ασυμβατότητες κάνει και η Σωτηρία Σκυτιώτη (2022, σ. 96-97), αναφερόμενη ωστόσο στις αντίστοιχες δημοσιεύσεις και τα παραδείγματα του Βλαχόπουλου. Από τα παραδείγματα του Βλαχόπουλου, τα μόνα παραδείγματα που αφορούν πολιτισμικές ασυμβατότητες μεταξύ ελληνικής και γερμανικής νομικής γλώσσας σε νομικά κείμενα είναι εκείνα της απόδοσης του γερμανικού λεξήματος *Unternehmergesellschaft* προς την ελληνική γλώσσα (Βλαχόπουλος, 2015, σ. 33) και της αρίθμησης των ενοτήτων ενός νομικού κειμένου (Βλαχόπουλος 2014, σ. 19, 2015, σ. 33), σύμφωνα με τον οποίο τα γερμανικά συμφωνητικά χωρίζονται σε §, ενώ τα ελληνικά συμφωνητικά σε *άρθρα*.

Από την παραπάνω επισκόπηση της ελληνικής βιβλιογραφίας περί πολιτισμικών ασυμβατοτήτων βάσει της κατηγοριοποίησης της Stolze παρατηρούμε ότι στην ελληνόφωνη μεταφρασεολογία δεν υπάρχει ερευνητική εργασία ή δημοσίευση που να ασχολείται αποκλειστικά με την καταγραφή πολιτισμικών ασυμβατοτήτων μεταξύ ελληνικής και γερμανικής νομικής γλώσσας σε συγκεκριμένο προς μετάφραση κείμενο, καθώς και με την καταγραφή των τρόπων αντιμετώπισής τους κατά τη μεταφραστική διαδικασία.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας θα απαντήσουμε σε 2 ερευνητικά ερωτήματα: 1) Ποιες είναι οι πολιτισμικές ασυμβατότητες μεταξύ ελληνικής και γερμανικής νομικής γλώσσας στην περίπτωση των Γενικών Αρχών του ελληνικού Αστικού Κώδικα; 2) Πώς αντιμετωπίζει τις πολιτισμικές ασυμβατότητες ο Δημήτριος Γώγος, ο μεταφραστής των Γενικών Αρχών του ελληνικού Αστικού Κώδικα προς τη γερμανική γλώσσα;.

1 Η μετάφραση ως διαπολιτισμική δράση

Σύμφωνα με την Christiane Nord (2014, σ. 63) η μετάφραση πραγματοποιείται «σε συγκεκριμένες, καθορισμένες περιστάσεις στις οποίες εμπλέκονται μέλη από διαφορετικούς πολιτισμούς», από τη στιγμή μάλιστα που ο πολιτισμός ορίζεται ως «σύνολο γνώσεων, ικανοτήτων και αντιλήψεων» (Nord, 2014, σ. 63). Ο Βλαχόπουλος (2015, σ. 20) αναφέρεται στις πολιτισμικές γνώσεις που πρέπει να διέπουν τον μεταφραστή:

Οι μεταφραστές οφείλουν, επίσης, να διαθέτουν εγκυκλοπαιδικές, θεματικές και πολιτισμικές γνώσεις, δηλαδή ένα υπόβαθρο γνώσεων που ενεργοποιείται ανάλογα με τις απαιτήσεις του κάθε μεταφραστικού έργου, ή να έχουν τις γνώσεις που θα τους οδηγήσουν στην οικοδόμηση του απαιτούμενου για κάθε μετάφραση γνωσιακού υπόβαθρου.

Η Σωτηρία Σκυτιώτη (2022, σ. 94-98) αφιερώνει μια υποενότητα στη νομική μετάφραση ως πολιτισμική μεταφορά και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «η μετάφραση αποτελεί

ολοκληρωμένη προσπάθεια του συγκριτολόγου μεταφραστή να αποδώσει ένα μήνυμα από δεδομένο πολιτισμό-πηγή στον πολιτισμό-στόχο υπό το πρίσμα συγκεκριμένης κατάστασης επικοινωνίας» (Σκυτιώτη, 2022, σ. 95).

Επιπρόσθετα ζητήματα, αλλά και μελέτες περιπτώσεων, που αφορούν το πολιτισμικό στοιχείο στη νομική μετάφραση, συμπεριλαμβανομένων παραδειγμάτων από τη γερμανική νομική ορολογία, υπάρχουν στα κεφάλαια 7 και 8 του συλλογικού έργου των ακαδημαϊκών Κριμπά, Λουπάκη, Πανταζάρα και Τζιάφα (Κριμπάς κ. ά., 2023). Στις επόμενες ενότητες θα καταγράψουμε και θα μελετήσουμε τη μετάφραση των πολιτισμικών ασυμβατοτήτων, όπως ορίζονται από την Radegundis Stolze (1992), με μελέτη περίπτωσης τη μετάφραση των Γενικών Αρχών του ελληνικού Αστικού Κώδικα (εφεξής ελλαΚ) στα Γερμανικά από τον Δημήτριο Γώγο (Gogos, 1951).

2 Πολιτισμικές ασυμβατότητες μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών Γενικών Αρχών

Τα είδη των πολιτισμικών ασυμβατοτήτων που πιθανόν θα συναντήσει ένας μεταφραστής νομικών κειμένων κατά τη μεταφορά ενός κειμένου σε έναν άλλον πολιτισμό, μπορούν να χωριστούν στις εξής τρεις γενικές κατηγορίες (Stolze, 1992, σ. 207): Στις πραγματολογικές, στις μορφικές και τις σημασιολογικές ασυμβατότητες. Στις επόμενες υποενότητες θα καταγράψουμε παραδείγματα από κάθε κατηγορία πολιτισμικών ασυμβατοτήτων ξεχωριστά, δηλαδή από τις πραγματολογικές (υποενότητα 2.1), τις μορφικές (υποενότητα 2.2) και τις σημασιολογικές (υποενότητα 2.3) ασυμβατότητες, με μελέτη περίπτωσης τις Γενικές Αρχές των ελλαΚ και γερμΑΚ (όπου γερμΑΚ = γερμανικός Αστικός Κώδικας).

Οι Βαλεοντής και Κριμπάς (2014, σ. 32, 242) διακρίνουν δύο κατηγορίες ιδιαιτεροτήτων των νομικών κειμένων, τις γλωσσοστρεφείς ιδιαιτερότητες και τις δικαιοστρεφείς ιδιαιτερότητες. Οι πολιτισμικές ασυμβατότητες της Stolze, τις οποίες και μελετάμε στην παρούσα εργασία, εντάσσονται στις δικαιοστρεφείς ιδιαιτερότητες,

2.1 Πραγματολογικές πολιτισμικές ασυμβατότητες

Οι πραγματολογικές ασυμβατότητες «είναι αποτέλεσμα της ανυπαρξίας πραγματικοτήτων (realia) του ενός πολιτισμού στους κόλπους του άλλου» (Βλαχόπουλος, 2015, σ. 32). Στις πραγματολογικές ασυμβατότητες περιλαμβάνονται «λέξεις που χαρακτηρίζουν έννοιες που υπάρχουν στον πολιτισμό-πηγή, ενώ ο πολιτισμός-στόχος στερείται ανάλογων εννοιών» (Matulewska & Wagner, 2021, σ. 3 στο Σκυτιώτη 2022, σ. 96). Τέτοιες έννοιες, όπως αναφέρει και ο Βλαχόπουλος (2015, σ. 18), τις συναντάμε «κυρίως σε realia που διακρίνονται για τον υψηλό βαθμό πολιτισμικότητας».

Στην περίπτωση των Γενικών Αρχών του ελλΑΚ και του γερμΑΚ, παρατηρούμε μια ουσιώδη πραγματολογική πολιτισμική ασυμβατότητα μεταξύ ελληνικής και γερμανικής νομικής γλώσσας. Στο ελληνικό νομικό σύστημα όταν λέμε *προθεσμίες*, στο γερμανικό νομικό σύστημα λέμε *Fristen* και *Terminen*. Ωστόσο, το λέξημα *Terminen* δεν υφίσταται στην πραγματικότητα (*realia*) της ελληνικής νομικής γλώσσας. Η Παντελίδου (2022, σ. 266-267) αναφέρει σχετικά με τις συγκεκριμένες διατάξεις:

Οι διατάξεις αυτές, δηλ. οι ΑΚ 241-246, προϋποθέτουν προθεσμία, δηλ. ένα χρονικό διάστημα μεταξύ δύο χρονικών σημείων. Δεν εφαρμόζονται ευθέως στον προσδιορισμό των χρονικών σημείων που δεν συνδέονται με διάρκεια, αλλά είναι αδιαίρετες χρονικές μονάδες. Αντιθέτως στο γερμανικό δίκαιο το αντίστοιχο κε. του γερμΑΚ (§§ 186-193) επιγράφεται «Fristen, Termine», από τους οποίους όρους ο πρώτος αναφέρεται σε χρονικό διάστημα και ο δεύτερος σε χρονικό σημείο. Η διεύρυνση αυτή έχει προκαλέσει αμφισβητήσεις μεταξύ άλλων και με το αν εφαρμόζεται στα σημεία η διάταξη για την αργία.

Επίσης, ο Αθανάσιος Καΐσης, στον δεύτερο τόμο του Γερμανοελληνικού Λεξικού Νομικής Ορολογίας, στο λέξημα *Termin* (Καΐσης, 2002, σ. 738) αναφέρει ρητά ότι «ο όρος σημαίνει ορισμένο χρονικό σημείο, ενώ ο όρος *Frist* σημαίνει χρονικό άνυσμα, δηλ. προθεσμία». Από το άνω παράδειγμα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι «η κατανόηση του νομικού λόγου καθώς και η μετάφραση αυτού εξαρτάται από πολιτισμικά στοιχεία και την ύπαρξη ή μη σημαντικών ομοιοτήτων και διαφορών ανάμεσα στον νομικό πολιτισμό-πηγή και στο νομικό πολιτισμό-στόχο» (Σκυτιώτη, 2022, σ. 95).

2.2 Μορφικές πολιτισμικές ασυμβατότητες

Η δεύτερη κατηγορία πολιτισμικών ασυμβατότητων είναι οι μορφικές ασυμβατότητες. Αυτές γεννώνται «επειδή ορισμένες κατηγορίες κειμένων υλοποιούνται σε διαφορετικούς πολιτισμούς με διαφορετικά γλωσσικά μέσα» (Σκυτιώτη 2022, σ. 96). Ο Βλαχόπουλος (2015, σ. 33) με αφορμή τη μελέτη της μετάφρασης οικονομικών κειμένων από τα γερμανικά προς τα ελληνικά, φέρει το παράδειγμα της αρίθμησης των ενοτήτων ενός νομικού κειμένου ως παράδειγμα μορφικής ασυμβατότητας:

Η ασυμβατότητα στην αρίθμηση των ενοτήτων ενός νομικού κειμένου (π.χ., στα γερμανικά συμφωνητικά το κείμενο διαρθρώνεται σε «παραγράφους» με το σύμβολο §. Το ελληνικό συμφωνητικό συνήθως χωρίζεται σε άρθρα, ενώ η παράγραφος στην ελληνική έννομη τάξη αποτελεί υπάλληλη έννοια). Επίσης, η διαφορετική διάταξη των πληροφοριών στα προς μετάφραση κείμενα και η χρήση

τυπογραφικών τεχνικών (π.χ., διαφορετική γραμματοσειρά, μέγεθος των λέξεων κ.ά., στα αγγλικά νομικά κείμενα) συνιστούν μορφικές ασυμβατότητες, που γεννούν ιδιαίτερες δυσκολίες και διλήμματα στον μεταφραστή.

Στην περίπτωση των Γενικών Αρχών των ελλαΚ και γερμΑΚ, υπάρχει επίσης διαφορά ως προς την αρίθμηση των διατάξεών τους. Συγκεκριμένα, οι Γενικές Αρχές του ελλαΚ χωρίζονται σε *άρθρα* ενώ οι Γενικές Αρχές του γερμΑΚ σε *§*. Επίσης, τα άρθρα των Γενικών Αρχών του ελλαΚ εντάσσονται απλώς σε *Κεφάλαια*, ενώ τα *§* του γερμΑΚ εντάσσονται αντίστοιχα σε *Abschnitten* (Παράγραφοι), *Titeln* (Τίτλοι), *Untertiteln* (Υπότιτλοι) και *Kapiteln* (Κεφάλαια). Για να γίνει και οπτικά αντιληπτή αυτή η διαφορά, στον επόμενο πίνακα παρατίθεται η δομή των Γενικών Αρχών του τωρινού ελλαΚ στα άρθρα 1-22¹, σε αντιπαραβολή με τη δομή των Γενικών Αρχών του γερμΑΚ στα §§ 1-22².

Πίνακας 1: Δομή Γενικών Αρχών ελλαΚ (άρθρα 1-22) και γερμΑΚ (§§ 1-22)

BIBΛΙΟ ΠΡΩΤΟ	Buch 1
ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ	Allgemeiner Teil
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	Abschnitt 1
ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΓΕΝΙΚΑ	Personen
Άρθρο 1 Πηγές του δικαίου	Titel 1
Άρθρο 2 Αναδρομική δύναμη του νόμου	Natürliche Personen, Verbraucher,
Άρθρο 3 Κανόνες δημόσιας τάξης	Unternehmer
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	§ 1 Beginn der Rechtsfähigkeit
ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ	§ 2 Eintritt der Volljährigkeit
Άρθρο 4 Κατάσταση αλλοδαπών	§§ 3 bis 6 (weggefallen)
Άρθρο 5 Ικανότητα δικαίου	§ 7 Wohnsitz; Begründung und
Άρθρο 6 Αφάνεια	Aufhebung
Άρθρο 7 Ικανότητα για δικαιοπραξία	§ 8 Wohnsitz nicht voll Geschäftsfähiger
Άρθρο 8 Στέρηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας	§ 9 Wohnsitz eines Soldaten
Άρθρο 9 Ικανότητα αλλοδαπού στην Ελλάδα	§ 10 (weggefallen)
Άρθρο 10 Νομικό πρόσωπο	§ 11 Wohnsitz des Kindes
Άρθρο 11 Τύπος δικαιοπραξίας	§ 12 Namensrecht
Άρθρο 12	§ 13 Verbraucher
Άρθρο 13 Γάμος	§ 14 Unternehmer

¹ Ελληνικός Αστικός Κώδικας. (2025). Άρθρα 1-22. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2025 από <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/astikos-kodikas>

² BGB-Bürgerliches Gesetzbuch. (2025). §§ 1-22. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2025 από <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

Άρθρο 14 Προσωπικές σχέσεις των συζύγων	§§ 15 bis 20 (weggefallen)
Άρθρο 15 Περιουσιακές σχέσεις των συζύγων	Titel 2
Άρθρο 16 Διαζύγιο και δικαστικός χωρισμός	Juristische Personen
Άρθρο 17 Τέκνο γεννημένο σε γάμο	Untertitel 1
Άρθρο 18 Σχέσεις γονέων και τέκνου	Vereine
Άρθρο 19 Τέκνο χωρίς γάμο των γονέων του	Kapitel 1
Άρθρο 20	Allgemeine Vorschriften
Άρθρο 21	§ 21 Nicht wirtschaftlicher Verein
Άρθρο 22 Εξομοίωση προς τέκνο γεννημένο σε γάμο	§ 22 Wirtschaftlicher Verein

2.3 Σημασιολογικές πολιτισμικές ασυμβατότητες

Η τρίτη κατηγορία είναι οι σημασιολογικές ασυμβατότητες, οι οποίες «οφείλονται στο διαφορετικό περιεχόμενο των αντίστοιχων λεξημάτων δύο πολιτισμών» (Βλαχόπουλος, 2015, σ. 33), ή είναι λεξήματα και συνδηλώσεις των λέξεων, των οποίων η προσέγγιση και η απόδοση «πυροδοτεί συνειρμούς, οι οποίοι δεν ταιριάζουν πάντα στην υπό μετάφραση έννοια» (Σκυτιώτη, 2022, σ. 97). Στην περίπτωση των Γενικών Αρχών των ελλαΚ και γερμαΚ, υπάρχει το λέξημα *έθιμο* που μπορεί να πυροδοτήσει τέτοιους συνειρμούς κατά τη μεταφραστική διαδικασία. Συγκεκριμένα, στην ελληνική γλώσσα το λέξημα *έθιμο*, σύμφωνα με το *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*³, φέρει τις εξής σημασίες:

έθιμο το [έθιμο] Ο40 : α. κάθε εκδήλωση της κοινωνικής ζωής που διατηρείται και επιβάλλεται από τη συνήθεια και την παράδοση· (πρβ. παράδοση, συνήθεια): Πατροπαράδοτο / αρχαίο / παλιό / εθνικό / ελληνικό / πανελλήνιο / τοπικό / νησιώτικο / αγροτικό ~. Θρησκευτικό / χριστιανικό / ειδωλολατρικό / λατρευτικό ~. Χριστουγεννιάτικο / πασχαλινό ~. Βάρβαρο / πρωτόγονο ~. Τα έθιμα του γάμου. Τα ήθη και τα έθιμα ενός λαού. Η αναβίωση ενός παλιού, ξεχασμένου εθίμου. Έχω / κρατώ / τηρώ / ακολουθώ ένα ~. Κρατούσε με θρησκευτική ευλάβεια τα έθιμα της ιδιαίτερης πατρίδας του. β. (ειδ. νομ.) κανόνας του δικαίου που δεν τον επιβάλλει η γραπτή νομοθεσία της πολιτείας, αλλά η μακρόχρονη και συνεχής εφαρμογή του στην κοινωνία.

Στην περίπτωση της γερμανικής νομικής γλώσσας το λέξημα «έθιμο» φέρει τις ακόλουθες αποδόσεις προς τη γερμανική γλώσσα: *Gebrauch*, *Gepflogenheit* και *Gewohnheit*

³ Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής. (2025). Έθιμο. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2025 από https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%BF

(Βαθιώτης κ. ά., 2013, σ. 1476). Συνεπώς, κατά τη μεταφραστική διαδικασία είναι εύλογο να δημιουργηθούν συνειρμοί ως προς την επιλογή του κατάλληλου γερμανικού λεξήματος προς κατανόηση του περιεχομένου από τον γερμανόφωνο αναγνώστη.

Επομένως, η μετάφραση του ελλαΚ προς τη γερμανική αποτελεί ένα δυναμικό επικοινωνιακό περιβάλλον, το οποίο απαιτεί από τον μεταφραστή του να λάβει την καταλληλότερη και επαρκέστερη επικοινωνιακή στρατηγική, «προκειμένου να κατανοήσει και μεταφέρει τα πολιτισμικά νομικά χάσματα χωρίς να προβεί σε μία άγονη και στείρα γεφύρωσή τους» (Pommer, 2008, σ. 20 στο Σκυτιώτη, 2022, σ. 98).

3 Αντιμετώπιση πολιτισμικών ασυμβατοτήτων των Γενικών Αρχών από τον Δημήτριο Γώγο

3.1 Αντιμετώπιση πραγματολογικών πολιτισμικών ασυμβατοτήτων

Στην περίπτωση των πραγματολογικών ασυμβατοτήτων παρατηρούμε ότι ο Δημήτριος Γώγος, κατά τη μετάφραση των άρθρων 241-246 του ελλαΚ, μεταφράζει όπου συναντάει το λέξημα *Προθεσμίες* ως *Fristen*, χάριν διατήρησης της πιστότητας του περιεχομένου του πρωτότυπου κειμένου στη γερμανική μετάφραση, όπως αναφέρει και στην εισαγωγή της δημοσιευμένης μετάφρασής του. Στην εισαγωγή της μετάφρασης, ο ίδιος ο μεταφραστής (Gogos, 1951, σ. VIII), αναφέρει ότι «έγινε προσπάθεια να αναπαραχθεί κατά λέξη το ελληνικό κείμενο».

Στην προκειμένη περίπτωση, ο Γώγος ακολουθεί τη στρατηγική της «νομικής ισοδυναμίας» (Σκυτιώτη, 2022 σ. 211), ή αλλιώς της ισοδυναμίας του έννομου αποτελέσματος, μιας στρατηγικής που είναι «πρωταρχικής σημασίας, καθώς από αυτήν εξαρτάται η επέλευση των προβλεπόμενων και επιδιωκόμενων έννομων συνεπειών» (Hale, 2011, σ. 42 στο Σκυτιώτη, 2022, σ. 211). Άλλωστε, με την επιλογή του λεξήματος *Frist* ως νομικά ισοδύναμο του λεξήματος *Προθεσμία* επιτυγχάνεται η κατανόηση του πνεύματος των διατάξεων του ελληνικού αστικού δικαίου στον γερμανόφωνο αναγνώστη, καθώς, όπως αναφέρει ο Γεώργιος Πλαγιανάκος (Plagianakos, 1963, σ. 6), οι διατάξεις για τις προθεσμίες είναι επηρεασμένες από το γερμανικό αστικό δίκαιο.

Προκειμένου να γίνει καλύτερα κατανοητή οπτικά στο αναγνωστικό κοινό μας η μεταφραστική επιλογή του Γώγου, στην επόμενη σελίδα παρατίθεται ο Πίνακας 2, στον οποίο παρουσιάζονται τα άρθρα 240-244 του ελλαΚ του 1940⁴, καθώς και η μετάφραση αυτών των άρθρων (και του άρθρου 245) του ελλαΚ προς τη γερμανική γλώσσα, όπως

⁴ ΦΕΚ 91/Α/15.03.1940 (1940). ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ 'Επὶ τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2025 από <http://www.et.gr/ids-nph/search/fekForm.html#results>

μεταφράστηκαν από τον Δημήτριο Γώγο το 1951 (Gogos, 1951, σ. 26).

Πίνακας 2: Άρθρα 240-244 ελλαΚ του 1940 και μεταφράσεις των άρθρων 240-245 ελλαΚ του 1940 από τον Δημήτριο Γώγο (Gogos, 1951, σ. 26)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ	Neuntes Kapitel
Προθεσμίας	Fristen
Άρθρον 240 Διὰ τὰς προθεσμίας τὰς καθορίζου- μενὰς διὰ νόμου, δικαστικῆς ἀποφά- σεως ἢ δικαιοπραξίας ἰσχύουσιν αἱ ἐρμηνευτικαὶ διατάξεις τῶν ἄρθρων 241 ἕως 246.	240. Für die Fristen, welche durch Gesetz, gerichtliche Entschei- dung oder Rechtsgeschäft bestimmt werden, gelten die Auslegungs- vorschriften der Art. 241 bis 246.
Άρθρον 241 Ἡ προθεσμία ἀρχεται τὴν ἐπιούσαν τῆς ἡμέρας, κατ' ἣν συνέβη τὸ ἀποτε- λοῦν τὴν ἀφετηρίαν αὐτῆς γεγονός. Διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐνηλικό- τητος ὑπολογίζεται καὶ ἡ ἡμέρα τῆς γεννήσεως.	<i>Beginn</i> 241. Die Frist beginnt mit dem Tage, der demjenigen Tage folgt, in den das für ihren Beginn maßgebende Ereignis fällt. Für die Berechnung der Volljährigkeit wird auch der Tag der Geburt mitgerechnet.
Άρθρον 242 Ἡ προθεσμία λήγει διὰ τῆς παρε- λεύσεως ὁλοκλήρου τῆς τελευταίας ἡ- μέρας καὶ, ἐὰν αὕτη εἴναι κατὰ νόμον ἐορτάσιμος, διὰ τῆς παρελεύσεως ὁλο- κλήρου τῆς ἐπομένης ἐργασίμου.	<i>Ende</i> 242. Die Frist endet mit dem Ablauf des ganzen letzten Tages und, wenn dieser ein gesetzlicher Feiertag ist, mit dem Ablauf des ganzen nächstfolgenden Werktages.
Άρθρον 243 Ἡ προθεσμία λήγει διὰ τῆς παρε- λεύσεως ὁλοκλήρου τῆς τελευταίας ἡ- μέρας καὶ, ἐὰν αὕτη εἴναι κατὰ νόμον ἐορτάσιμος, διὰ τῆς παρελεύσεως ὁλο- κλήρου τῆς ἐπομένης ἐργασίμου.	<i>Woche, Monat, Jahr</i> 243. Eine nach Wochen bestimmte Frist endet mit dem Ablauf des entsprechenden gleichlautenden Tages der letzten Woche. Eine nach Monaten bestimmte Frist endet mit dem Ablauf des Tages des letzten Monats, der durch seine Zahl dem Anfangstage der Frist entspricht; in Ermangelung eines entsprechenden Tages im letzten Monat endet die Frist mit dem Ablauf des letzten Tages dieses Monats. Eine nach Jahren bestimmte Frist endet mit dem Ablauf des entsprechenden Datums des letzten Jahres.
Άρθρον 244 Ἡ προθεσμία λήγει διὰ τῆς παρε- λεύσεως ὁλοκλήρου τῆς τελευταίας ἡ- μέρας καὶ, ἐὰν αὕτη εἴναι κατὰ νόμον ἐορτάσιμος, διὰ τῆς παρελεύσεως ὁλο- κλήρου τῆς ἐπομένης ἐργασίμου.	244. Eine Frist von einem halben Jahre wird als eine Frist von sechs Monaten und eine Frist von einem halben Monat wird als eine Frist von fünfzehn Tagen verstanden. Ist eine bestimmte Frist auf Monate und Tage gestellt, so sind zuerst die Monate zu zählen und dann werden die Tage hinzugefügt.
Άρθρον 245 Ἡ προθεσμία λήγει διὰ τῆς παρε- λεύσεως ὁλοκλήρου τῆς τελευταίας ἡ- μέρας καὶ, ἐὰν αὕτη εἴναι κατὰ νόμον ἐορτάσιμος, διὰ τῆς παρελεύσεως ὁλο- κλήρου τῆς ἐπομένης ἐργασίμου.	245. Wird eine Frist verlängert, so beginnt die neue Frist von dem Ablauf der ersten an.

3.2 Αντιμετώπιση μορφικών πολιτισμικών ασυμβατοτήτων

Στην περίπτωση των μορφικών ασυμβατοτήτων, παρατηρούμε ότι ο Γώγος κατά τη μετάφραση των άρθρων 1-3 του ελλαΚ παραλείπει να μεταφράσει το λέξημα «Άρθρον» προς τη γερμανική γλώσσα από το Άρθρο 2 και ύστερα. Συγκεκριμένα, το πρώτο άρθρο μεταφράζεται ως Art. 1, και όχι ως Artikel 1, και στη συνέχεια διατηρεί απλώς τον αριθμό (2., 3. και ούτω καθεξής), αφήνοντας αμετάφραστο το λέξημα «Άρθρον», συνεπώς δεν τηρεί την πιστότητα του περιεχομένου του πρωτότυπου κειμένου στη γερμανική μετάφραση.

Στην προκειμένη περίπτωση, παρά την αναφορά του στην εισαγωγή της δημοσιευμένης μετάφρασής του για πιστότητα στην τήρηση του περιεχομένου του πρωτότυπου κατά τη μετάφραση προς τη γερμανική γλώσσα, ο Γώγος επιλέγει τη παράλειψη της λέξης *Artikel* με ολόγραφη μορφή και τη χρήση του συντομογραφημένου λεξήματος *Art.* Συγκεκριμένα, ο Γώγος αναφέρει στην εισαγωγή της δημοσιευμένης μετάφρασης (Gogos 1951, VIII): «Απέφυγα την κατά λέξη μετάφραση μόνο όταν δεν ήταν δυνατόν να αναπαραχθεί το νόημα του ελληνικού κειμένου». Στο παράδειγμα που μελετάμε, λοιπόν, δεν αιτιολογείται η μεταφραστική επιλογή του Γώγου, καθώς η κατά λέξη μετάφραση του λεξήματος «Άρθρον» ως «Artikel» στη γερμανική γλώσσα θα ήταν πλήρης αναπαραγωγή του νοήματος του ελληνικού κειμένου.

Προκειμένου να γίνει καλύτερα κατανοητή οπτικά στο αναγνωστικό κοινό μας η μεταφραστική επιλογή του Γώγου, στην επόμενη σελίδα παρατίθεται ο Πίνακας 3, στον οποίο παρουσιάζονται τα άρθρα 1-3 του ελλαΚ του 1940 καθώς και η μετάφραση αυτών των άρθρων του ελλαΚ προς τη γερμανική γλώσσα από τον Γώγο (Gogos, 1951, σ. 1).

Πίνακας 3: Άρθρα 1-3 ελλαΚ του 1940 και μεταφράσεις των άρθρων 1-3 ελλαΚ του 1940 από τον Δημήτριο Γώγο (Gogos, 1951, σ. 1)

ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ BIBLION ΠΡΩΤΟΝ ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ <i>Οι κανόνες τοῦ δικαίου ἐν γένει</i> Ἄρθρον 1 Περὶ τοῦ δικαίου. Οἱ κανόνες τοῦ δικαίου περιλαμβάνονται εἰς τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔθιμα. Ἄρθρον 2 Ἄκαυτηρτος ὁ νόμος. Ὁ νόμος ὀρίζει περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ δὲν ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, διατηρεῖ δὲ τὴν ἰσχύϊν του ἐνὸς ἑτέρου κανὼν δικαίου δὲν καταργήσῃ αὐτὸν ρητῶς ἢ σιωπηρῶς. Ἄρθρον 3 Κανὼν δημοτικῆς τάξεως. Διὰ τῆς ἰδιωτικῆς βουλήσεως δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ἐφαρμογὴ κανόνων δημοτικῆς τάξεως.	Zivilgesetzbuch Erstes Buch Allgemeiner Teil Erstes Kapitel Die Rechtsnormen im allgemeinen Art. 1. Die Rechtsnormen sind in den Gesetzen und Gewohnheiten enthalten. <i>Rechtsquellen</i> 2. Das Gesetz trifft Bestimmungen für die Zukunft, hat keine rückwirkende Kraft und gilt, solange nicht eine andere Rechtsnorm es ausdrücklich oder stillschweigend aufhebt. <i>Rückwirkende Kraft des Gesetzes</i> 3. Die Anwendung von Normen der öffentlichen Ordnung kann nicht durch den Privatwillen ausgeschlossen werden. <i>Normen der öffentlichen Ordnung</i>
--	--

3.3 Αντιμετώπιση σημασιολογικών πολιτισμικών ασυμβατοτήτων

Ως προς τις σημασιολογικές ασυμβατότητες, με βάση τον Πίνακα 3, παρατηρούμε ότι το λέξημα «ἔθιμα» μεταφράζεται από τον Γώγο ως «Gewohnheiten». Υπενθυμίζουμε ότι το λέξημα ἔθιμο, όπως αναφέρεται και στο *Γερμανο-ελληνικό / Ελληνο-γερμανικό Λεξικό*

Νομικών όρων (Βαθιώτης, κ. ά. 2013, σ. 1476) φέρει τις ακόλουθες αποδόσεις προς τη γερμανική γλώσσα: *Gebrauch*, *Gepflogenheit* και *Gewohnheit*.

Το γερμανικό λέξημα *Gewohnheit* αποτελεί συνθετικό μέρος των λεξημάτων *Gewohnheitsnorm* και *Gewohnheitsrecht*, που σημαίνουν αντίστοιχα στην ελληνική γλώσσα *εθιμικός κανόνας* και *εθιμικό δίκαιο* (Καΐσης, 1997, σ. 739), σε αντίθεση με τα λεξήματα *Gebrauch* και *Gepflogenheit*. Το γερμανικό λέξημα *Gebrauch* σημαίνει *χρήση* στον ελλαΚ (Καΐσης, 1997, σ. 653), και *έθιμο* ως συνήθεια, πρακτική (Καΐσης 1997, σ. 653), και το γερμανικό λέξημα είναι συνώνυμο με το γερμανικό λέξημα *Gepflogenheit* (Καΐσης, 1997, σ. 696). Η χρήση των λεξημάτων *Gebrauch* και *Gepflogenheit* δεν θα τηρούσαν την πιστότητα του πρωτότυπου κειμένου, συνεπώς δεν θα επιτυγχανόταν η νομική ισοδυναμία. Και η μη επίτευξη της νομικής ισοδυναμίας μπορεί να φέρει ως αποτέλεσμα «τη μη επέλευση των προβλεπόμενων και επιδιωκόμενων έννομων συνεπειών» (Heffer, 2005, σ. 218).

4 Συμπέρασμα

Καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα: 1) Υπάρχουν, βάσει της κατηγοριοποίησης της Stolze (1992), πολιτισμικές ασυμβατότητες (πραγματολογικές, μορφικές, σημασιολογικές) μεταξύ ελληνικής και γερμανικής νομικής γλώσσας στην περίπτωση της μετάφρασης των Γενικών Αρχών του ελλαΚ προς τη γερμανική γλώσσα. 2) Ο Δημήτριος Γώγος, ο μεταφραστής του ελλαΚ προς τη γερμανική γλώσσα το 1951, αντιμετωπίζει με τη στρατηγική της νομικής ισοδυναμίας τις πραγματολογικές και σημασιολογικές ασυμβατότητες, όχι όμως τις μορφικές ασυμβατότητες («Άρθρον 1» ως «Art. 1», «Άρθρον 2» ως «2.»), αντίθετως, ακολουθεί τη μεταφραστική στρατηγική της παράλειψης, σε αντίθεση με τη δέσμευσή του για κατά λέξη μετάφραση στην εισαγωγή. Ευελπιστούμε η παρούσα έρευνα να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω μελέτη των νομικών μεταφράσεων από την ελληνική προς τη γερμανική γλώσσα.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Gogos, D. (1951). *Das Zivilgesetzbuch von Griechenland (1940) mit dem Einführungsgesetz*. Walter De Gruyter & Co.
- Hale, S. (2011). *Interpreter policies, practices and protocols in Australian courts and tribunals: A national survey*. The Australasian Institute of Judicial Administration Incorporated.
- Heffer, C. (2005). *The Language of Jury Trial. A Corpus-Aided Analysis of Legal-Lay Discourse*. Palgrave Macmillan.
- Matulewska, A. & Wagner, A. (2021). The Multiplicity of Third Space of Communication in Law. *International Journal for the Semiotics of Law* 34(5). 1–29.
- Plagianakos, G. J. (1963). *Die Entstehung des Griechischen Zivilgesetzbuches unter historischer Ableitung einiger seiner Institutionen*. Cram, de Gruyter & Co.

- Pommer, S. (2008). Translation as Intercultural Transfer: A Case of Law. *Journal of Translation and Interpretation* 3 (1). 17–21.
- Stolze, R. (1992). *Hermeneutisches Übersetzen, Linguistische Kategorien des Verstehens und Formulierens beim Übersetzen*. Gunter Narr Verlag.

Ελληνική

- Nord, C. (2014). *Η Μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα. Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις* (Σίμος Π. Γραμμενίδης & Δέσποινα Δ. Λάμπρου, Μετ.). Διάυλος.
- Βαθιώτης, Κ., Ζαχαρόπουλος, Β., Κουτσογιάννη-Hanke, Χ., Μπουργιέζη, Δ., Παπαδέλλη, Α., Παπατσώρη, Χ., Πριοβούλου, Ε., Τριανταφυλλίδης, Β., & Τσεπίση, Χ. (2013), *Γερμανο-ελληνικό / Ελληνο-γερμανικό Λεξικό Νομικών όρων*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βαλεοντής, Κ. Ε. & Κριμπάς, Π. Γ. (2014). *Νομική γλώσσα, νομική ορολογία: Θεωρία και πράξη*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βλαχόπουλος, Σ. (2014). *Πολυγλωσσία στο δίκαιο: Μετάφραση νομικών κειμένων και δικαστηριακή διερμηνεία*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βλαχόπουλος, Σ. (2015). *Διαπολιτισμική επικοινωνία στην οικονομία. Η μετάφραση οικονομικών κειμένων από τα Γερμανικά στα Ελληνικά*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/208>
- Καϊσης, Α. (1997). *Γερμανοελληνικό λεξικό νομικής ορολογίας: Πρώτος τόμος, Α-Κ (2η έκδοση)*. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Καϊσης, Α. (2002). *Γερμανοελληνικό λεξικό νομικής ορολογίας: Δεύτερος τόμος, L-Z (2η έκδοση)*. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Κριμπάς, Π., Λουπάκη, Ε., Πανταζάρα, Μ., & Τζιάφα, Ε. (2023). *Ζητήματα ορολογίας στη σύγχρονη μεταφραστική πρακτική* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-128>
- Παντελίδου, Κ. (2022). *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*. (2η έκδ.). Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Σκυτιώτη, Σ. (2022). *Συγκριτικό Δίκαιο & Γλώσσα*. Αντ. Ν. Σάκκουλα Ε.Ε.

Χρήστος Γιαννούτσος

Υποψήφιος Διδάκτωρ

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΞΓΜΔ)

Ηλ-ταχ.: chgiannoutsos@ionio.gr

15 Διερμηνεία στην Ψυχική Υγεία: Ορολογία, Εκπαίδευση και Πολιτισμική Προσαρμογή σε Προσφυγικά Πλαίσια για Ευάλωτες Ομάδες (M-THRIVE)

Ευφροσύνη Φράγκου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο εξετάζει τη διερμηνεία στον τομέα της ψυχικής υγείας για πρόσφυγες και μετανάστες/-τριες, εστιάζοντας στις ορολογικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι Διερμηνείς Δημοσίων Υπηρεσιών (ΔΔΥ). Βασισμένο σε ποιοτική έρευνα με ερωτηματολόγιο (12/25 απαντήσεις), αναδεικνύει παρανοήσεις σχετικά με την έννοια της «ορολογίας», καθώς οι περισσότεροι/-ες διερμηνείς χρησιμοποιούν προσωπικές λίστες ισοδυνάμων χωρίς ορισμούς ή πηγές. Η έλλειψη θεσμοθετημένων γλωσσικών πόρων και εξειδικευμένης εκπαίδευσης οδηγεί σε στρατηγικές περιφραστικής απόδοσης και χρήσης ουδέτερων όρων, οι οποίες, αν και μειώνουν το στίγμα, ενδέχεται να στρεβλώσουν την αφήγηση του/της ασθενούς και να επηρεάσουν τη διάγνωση. Η πλειονότητα των ΔΔΥ προτιμά εργαλεία χαμηλής τεχνολογικής πολυπλοκότητας (Word, Excel), γεγονός που συνδέεται με περιορισμένη ψηφιακή εγγραμματοσύνη, κοινωνικοοικονομικά εμπόδια και επαγγελματική επισφάλεια. Παράλληλα, διαφαίνεται δυσπιστία απέναντι στον διαμοιρασμό γλωσσικών λόγω φόβου απώλειας επαγγελματικού πλεονεκτήματος. Το άρθρο καταλήγει στο ότι η ανάπτυξη ορολογικών πόρων πρέπει να είναι εννοιοκεντρική, πολιτισμικά ευαίσθητη, πολυτροπική και διαθέσιμη τόσο σε low-tech όσο και σε πιο εξελιγμένες μορφές, με σαφείς μηχανισμούς εμπιστοσύνης. Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν την ανάγκη θεσμοθετημένης εκπαίδευσης, στήριξης και συνεργασίας, συμβάλλοντας στην ενίσχυση της ποιότητας και της βιωσιμότητας της διερμηνείας στην ψυχική υγεία. Αυτή η έρευνα αναδεικνύει τον διπλό ρόλο των διερμηνέων ως γλωσσικών διαμεσολαβητών και συν-διαμορφωτών του θεραπευτικού νοήματος, ενώ παράλληλα παρέχει πρακτικές κατευθύνσεις για την ανάπτυξη ορολογικών εργαλείων στην υγειονομική περίθαλψη που σχετίζεται με τη μετανάστευση.

Mental Health Interpreting: Terminology, Training, and Cultural Adaptation in Refugee Settings for Vulnerable Groups (M-THRIVE)

Effrosyni Fragkou

ABSTRACT

This article explores interpreting in mental health settings for refugees and migrants, focusing on the terminological challenges faced by Public Service Interpreters (PSIs). Based on a qualitative survey (12/25 responses), it highlights misconceptions about "terminology," as most interpreters rely on personal word lists lacking definitions or references. The absence of institutional linguistic resources and specialized training leads to strategies such as paraphrasing or using neutral terms. While these may reduce stigma, they risk distorting patients' narratives and undermining diagnostic accuracy. Most PSIs prefer low-tech tools (Word, Excel), a choice linked to limited digital literacy, socioeconomic barriers, and professional precarity. Additionally, interpreters display mistrust towards glossary sharing, motivated by fears of losing professional capital. The study argues that future terminological resources

must be concept-oriented, culturally sensitive, multimodal, and available in both low- and high-tech formats, supported by clear mechanisms of trust and intellectual property protection. The findings confirm the need for structured training, institutional support, and collaborative practices, contributing to improved quality and sustainability of interpreting in mental health contexts. This research underscores interpreters' dual role as linguistic mediators and co-constructors of therapeutic meaning, while providing practical guidance for developing terminological tools in migration-related healthcare.

0 Εισαγωγή

Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (United Nations High Commissioner for Refugees, 2025), έως και τα τέλη Απριλίου 2025, καταγράφηκαν 122,1 εκατομμύρια δια της βίας εκτοπισμένοι. Μπορεί ο αριθμός αυτός να παρουσιάζει μικρή σχετικά μείωση σε σχέση με το 2024, ωστόσο, δεν παύει να υφίσταται διπλασιασμός των εκτοπισμένων σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Από τα 122,1 εκατομμύρια, 36,8 εκατομμύρια είναι πρόσφυγες, 73,5 εκατομμύρια εσωτερικά εκτοπισμένοι/-ες, 8,4 εκατομμύρια αιτούντες/-σες άσυλο και 5,9 εκατομμύρια άτομα που χρήζουν διεθνούς προστασίας. Εν ολίγοις, ένας στους έξι ανθρώπους παγκοσμίως είναι εκτοπισμένος και άρα σε καθεστώς ευαλωτότητας.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 2025 καταγράφεται μεγάλη κινητικότητα στον τομέα του ασύλου και τους εκτοπισμένους πληθυσμούς. Έως και τον Μάιο 2025, περί τα 4,4 εκατομμύρια άτομα έχαιραν προσωρινής προστασίας, προερχόμενα πρωτίστως από την Ουκρανία. Παρά το ότι οι αιτήσεις ασύλου καταγράφουν καθοδική τάση (-16% σε σχέση με τον περασμένο Φεβρουάριο), η κατάσταση παραμένει ανησυχητική, κυρίως επειδή διαπιστώνονται σημαντικές καθυστερήσεις στην επεξεργασία των αιτήσεων ασύλου. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο (EUAA, 2025), εκκρεμούν περίπου 928.000 αιτήσεις ασύλου σε πρώτο βαθμό, ενώ περισσότερες από 1,3 εκατομμύρια υποθέσεις αναμένουν ακόμη την έκδοση οριστικής απόφασης.

Μέσα σε αυτό ακριβώς το κλίμα οφείλουμε να κατανοήσουμε τα διαφανώς υψηλότερα ποσοστά επιπολασμού των ψυχικών διαταραχών σε μετανάστες/-τριες, εκτοπισμένους/-ες και αιτούντες/-σες άσυλο σε σχέση με τον πληθυσμό της εκάστοτε χώρας υποδοχής. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ, 2025), εκτιμάται ότι 1 στους 5 ανθρώπους (22%) που βίωσαν τον πόλεμο ή διάφορες μορφές ενόπλων συρράξεων κατά την τελευταία δεκαετία θα έρθει αντιμέτωπος, κάποια στιγμή στη διάρκεια του βίου του, με διαταραχές όπως η κατάθλιψη, το άγχος, το μετατραυματικό στρες (ΔΜΣ), η διπολική

διαταραχή ή και η σχιζοφρένεια. Τα ποσοστά εμφάνισης αυτών των ψυχικών διαταραχών ποικίλουν· υπάρχει, ωστόσο, μια εμφανής τάση, όπως αυτή καταγράφεται σε μεγάλης κλίμακας μεταανάλυσεις, ως προς την ταξινόμηση και τη συχνότητα της εμφάνισής τους. Η έρευνα των Patanè κ.ά. (2022) καταδεικνύει ότι ο εκτιμώμενος δείκτης επιπολασμού μείζονος κατάθλιψης βρίσκεται στο 32 τοις εκατό, για το μετατραυματικό στρες στο 31 τοις εκατό, για τη διπολική διαταραχή στο 5 τοις εκατό και για την ψύχωση στο 1 τοις εκατό. Τα ποσοστά αυτά δεν αντιστοιχούν σε απόλυτους αριθμούς, αλλά αποτελούν στατιστική εκτίμηση με περιθώριο λάθους (αβεβαιότητας) της τάξης του 5 τοις εκατό. Ο παρακάτω πίνακας αποτυπώνει συνοπτικά τα δεδομένα. Το ποσοστό που καταγράφεται στη στήλη «Συνδυασμένος Επιπολασμός» αντιστοιχεί στον μέσο εκτιμώμενο δείκτη ή στην εκτιμώμενη επικράτηση στον πληθυσμό αναφοράς (εν προκειμένω στους/στις πρόσφυγες, μετανάστες/-τριες και εκτοπισμένους/-νες), ενώ η πληροφορία στην παρένθεση δηλώνει, αφενός, το ποσοστό βεβαιότητας του στατιστικού (ήτοι 95 τοις εκατό) και, αφετέρου, ότι η πραγματική τιμή στον πληθυσμό αναφοράς πιθανό να βρίσκεται κάπου ανάμεσα στο ποσοστιαίο εύρος που παρέχεται ανά κατηγορία διαταραχής.

Πίνακας 1

Τύπος Διαταραχής		Συνδυασμένος Επιπολασμός (%)
Μείζων Διαταραχή	Καταθλιπτική	32% (95% CI: 24–41)
Μετατραυματική Διαταραχή Στρες (ΜΤΔΣ)		31% (95% CI: 25–38)
Διπολική Διαταραχή		5% (95% CI: 3–9)
Ψύχωση		1% (95% CI: 1–2)

Στο άρθρο αυτό καταγράφεται η δεύτερη από τις δύο φάσεις μιας ευρύτερης έρευνας που στοχεύει στην εξέταση των ορολογικών εμποδίων στα οποία προσκρούουν οι διερμηνείς Δημοσίων Υπηρεσιών (εφεξής ΔΔΥ) που δραστηριοποιούνται στην ψυχική υγεία υποστηρίζοντας το έργο των επαγγελματιών υγείας οι οποίοι εργάζονται με πρόσφυγες. Στο πλαίσιο της φάσης αυτής, που αφορά αμιγώς ποιοτική έρευνα, καταπιανόμαστε με την κατάρτιση ερωτηματολογίων που απευθύνονται σε ΔΔΥ, προκειμένου να εξετάσουμε (α) πώς αυτοί χειρίζονται ορολογικούς πόρους που άπτονται της ψυχικής υγείας και τι είδους πόρους, (β) ποια είναι η επίπτωση της χρήσης ή της απουσίας αυτών των πόρων στις στρατηγικές διερμηνείας που ακολουθούν, στις πολιτισμικές και ηθικές προκλήσεις που είναι συνυφασμένες με τη διερμηνεία στον τομέα της ψυχικής υγείας και (γ) τι είδους εκπαίδευση χρειάζονται οι ΔΔΥ προκειμένου να ανταποκριθούν επάξια στις απαιτήσεις ενός εξαιρετικά υψηλής έντασης περιβάλλοντος, όπως αυτού της ψυχικής υγείας στο μεταναστευτικό ως

προς την κατάρτιση, χρήση και επέκταση ορολογικών πόρων και συναφών εργαλείων.

Η ευρύτερη έρευνα, μέρος μόνο της οποίας παρουσιάζεται εδώ, εφορμά από πέντε αλληλένδετες υποθέσεις. Η πρώτη υπόθεση υποστηρίζει ότι οι υφιστάμενοι ειδικοί ορολογικοί πόροι ψυχικής υγείας σε γλώσσες περιορισμένης διάδοσης¹ δεν ανταποκρίνονται στις μοναδικές εμπειρίες και τα πολιτισμικά πλαίσια των προσφυγικών πληθυσμών που οι ΔΔΥ εξυπηρετούν. Η δεύτερη υπόθεση εστιάζει στην ανεπάρκεια των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ΔΔΥ προκειμένου να προετοιμαστούν κατάλληλα για να διερμηνεύουν στην ψυχική υγεία. Η τρίτη υπόθεση τονίζει το χάσμα μεταξύ της δυτικής ψυχιατρικής ορολογίας και των πολιτισμικών ή βιωματικών πλαισίων των προσφύγων. Η τέταρτη υπόθεση επισημαίνει την ανάγκη προσαρμογής της ορολογίας της ψυχικής υγείας με πολιτισμικά και αναπτυξιακά κριτήρια, ώστε να εξασφαλίζεται σαφήνεια και πολιτισμική ευαισθησία. Η πέμπτη υπόθεση διερευνά τις δυνατότητες πολυτροπικών οντολογικών αναπαραστάσεων για τη στήριξη των διερμηνέων όταν έρχονται αντιμέτωποι/-ες με όρους πολιτισμικά ασύμβατους χωρίς ισοδύναμα στη γλώσσα-στόχο.

Στις επόμενες σελίδες παρουσιάζεται η μεθοδολογία κατάρτισης του ερωτηματολογίου προς τους ΔΔΥ, τα είδη των ερωτήσεων, το προφίλ και τα κριτήρια επιλογής των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών, τα δεδομένα που συλλέχθηκαν και η ανάλυσή τους, η διασύνδεση της ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων των ερωτηματολογίων με την ευρύτερη έρευνα και τους στόχους της και, τέλος, τα βήματα που έπονται της κατάρτισης, επεξεργασίας και ανάλυσης των ερωτηματολογίων και με άλλες ομάδες εμπλεκομένων, όπως οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ΔΔΥ και με επαγγελματίες του χώρου της ψυχικής υγείας, η κατάρτιση ομάδων εργασίας με ΔΔΥ και ειδικούς της ψυχικής υγείας για τη δημιουργία πολυγλωσσικών ορολογικών πόρων, η αξιολόγηση της χρηστικότητας των εν λόγω πόρων και η διάδοσή τους. Ο απώτερος στόχος είναι να καταδείξουμε τη σημασία της ορολογίας στην ψυχική υγεία όπως την αντιλαμβάνονται και οι ΔΔΥ.

1 Θεωρητικό πλαίσιο και μεθοδολογία

Η διεθνής βιβλιογραφία έχει τεκμηριώσει επαρκώς την αιτιακή σχέση ανάμεσα στη μετανάστευση –ιδίως όταν αυτή λαμβάνει χώρα υπό καθεστώς βίας και αναγκαστικού εκτοπισμού– και στον αυξημένο κίνδυνο εμφάνισης ψυχικών διαταραχών. Διαταραχές όπως η κατάθλιψη, το άγχος και το μετατραυματικό στρες (PTSD) παρατηρούνται με συχνότητα

¹ Ο όρος «γλώσσα περιορισμένης διάδοσης» προκρίνεται έναντι άλλων όπως «λιγότερο διαδεδομένες γλώσσες», «γλώσσες μειονοτήτων» ή «γλώσσες μεταναστών/προσφύγων» για λόγους που θα παρουσιαστούν παρακάτω.

σημαντικά υψηλότερη στους πληθυσμούς προσφύγων σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό (Blackmore κ.ά., 2020· Henkelmann κ.ά., 2022· Mabil-Atem κ.ά., 2024· Rees κ.ά., 2023· WHO, 2025).

Η αιτιολογία τους ανάγεται τόσο στα βιώματα πριν τον εκτοπισμό (βία, ένοπλες συγκρούσεις), όσο και στις κακουχίες κατά τη διάρκεια της μετακίνησης (εκμετάλλευση από διακινητές, απώλεια κοινωνικών δεσμών, αποξένωση, συνεχής αλλαγή περιβάλλοντος), αλλά και στις δυσκολίες επανεγκατάστασης σε νέες χώρες (Carroll κ.ά., 2023· Qamar κ.ά., 2025). Η σχετική βιβλιογραφία καταδεικνύει ότι οι επιπτώσεις αυτές δεν εξαφανίζονται με την άφιξη σε ασφαλέστερους τόπους υποδοχής· αντιθέτως, ακόμη και σε χώρες επανεγκατάστασης η ψυχική επιβάρυνση παραμένει υψηλή (Carroll κ.ά., 2023).

Η περίπτωση του μετατραυματικού στρες είναι ιδιαίτερα ενδεικτική: η συχνότητα εμφάνισής του στους πρόσφυγες μπορεί να είναι δεκαπλάσια σε σύγκριση με τον πληθυσμό της χώρας υποδοχής, ενώ συνοδεύεται συχνά από σωματικά συμπτώματα όπως χρόνιο πόνο, αϋπνία, χρήση ουσιών και αυξημένες αυτοκτονικές τάσεις (Röhr κ.ά., 2021). Ωστόσο, η πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας παραμένει περιορισμένη, καθώς η παροχή τους συχνά προσκρούει σε εμπόδια όπως το στίγμα, το κόστος και οι ανησυχίες για την ιδιωτικότητα (Borghouts κ.ά., 2021).

Από τη γενική αποτύπωση του προβλήματος, περνάμε τώρα σε έναν ειδικότερο άξονα που αφορά τους αλλόφωνους πρόσφυγες: τον ρόλο της γλώσσας και της διερμηνείας στη δυνατότητα πρόσβασης και αποτελεσματικής θεραπευτικής αντιμετώπισης.

1.1 Ψυχική υγεία, διερμηνεία και αλλόφωνοι πληθυσμοί

Η γλώσσα αναδεικνύεται σε καθοριστικό παράγοντα ισότητας στην πρόσβαση στην ψυχική υγεία. Οι πρόσφυγες, οι αιτούντες/-ούσες άσυλο και οι λοιποί αλλόφωνοι πληθυσμοί είναι ομάδες με αυξημένες ανάγκες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, αλλά ταυτόχρονα με τη μικρότερη δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Η έλλειψη πρόσβασης σε επαγγελματική διερμηνεία ενέχει σοβαρούς κινδύνους: λανθασμένη διάγνωση, ανεπαρκής θεραπεία ή ακόμη και πλήρης αποκλεισμός από τις δομές φροντίδας (Bot, 2020· Feuerle, 2020).

Η διαπίστωση αυτή καθιστά σαφές ότι η διερμηνεία δεν είναι συμπληρωματική παροχή, αλλά αναγκαία προϋπόθεση για την ισότιμη συμμετοχή στην ψυχιατρική και ψυχοθεραπευτική διαδικασία.

1.2 Ιατρικά τεκμήρια και πρόσβαση

Η σημασία της γλώσσας στην ψυχοθεραπεία είναι ακόμη πιο έκδηλη αν αναλογιστεί κανείς ότι η ίδια η θεραπευτική διαδικασία βασίζεται στη γλωσσική αλληλεπίδραση. Οι λέξεις, οι αποχρώσεις και οι αφηγήσεις του/της ασθενούς αποτελούν το κύριο διαγνωστικό εργαλείο, ενώ ο θεραπευτικός διάλογος συνιστά την κατεξοχήν μέθοδο παρέμβασης (Bauer κ.ά., 2010· Bot, 2020· Gerskowitch κ.ά., 2021).

Μελέτες έχουν αποδείξει ότι η παρουσία επαγγελματιών διερμηνέων βελτιώνει σημαντικά τόσο την ακρίβεια της διάγνωσης όσο και την προσήλωση του/της ασθενούς στη θεραπεία, ενισχύοντας παράλληλα το αίσθημα ικανοποίησης από τις υπηρεσίες (Flores, 2005· Karliner κ.ά., 2007). Παρά ταύτα, ακόμη και σε χώρες με θεσμικό πλαίσιο που κατοχυρώνει την πρόσβαση στη γλώσσα, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η εφαρμογή παραμένει ελλιπής λόγω απουσίας πιστοποίησης και μη συνεκτικής πρακτικής (Feuerle, 2020).

Η διαπίστωση αυτή μας ωθεί να εξετάσουμε ποια είναι τα συγκεκριμένα εμπόδια που συναντούν οι αλλόφωνοι ασθενείς στη διαδικασία της ψυχοθεραπείας.

1.3 Εμπόδια στην ψυχική υγεία των αλλοφώνων

Τα εμπόδια μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρία επίπεδα. Σε δομικό επίπεδο, η έλλειψη χρηματοδότησης περιορίζει τη διαθεσιμότητα διερμηνέων, ειδικά σε εξειδικευμένα ψυχιατρικά πλαίσια. Σε διαπροσωπικό επίπεδο, η περιορισμένη γνώση των διερμηνέων σχετικά με τις ψυχοθεραπευτικές πρακτικές ή η δυσπιστία των ασθενών προς αυτούς μπορεί να οδηγήσει σε παρερμηνείες και να αποδυναμώσει την πορεία της θεραπείας (Bot, 2020). Τέλος, σε πολιτισμικό επίπεδο, το στίγμα, οι αντιλήψεις για την ψυχική ασθένεια, το κόστος και η απουσία πολιτισμικά προσαρμοσμένων παρεμβάσεων δυσχεραίνουν ακόμη περισσότερο την πρόσβαση στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας (Borghouts κ.ά., 2021).

Η εχεμύθεια, κρίσιμη για την αποκάλυψη τραυματικών εμπειριών, είναι συχνά εύθραυστη σε συνθήκες ανασφάλειας. Οι κώδικες δεοντολογίας (CHIA, 2002· NCIHC, 2004) και τα διάφορα νομοθετικά πλαίσια (π.χ. HIPAA) προσπαθούν να παράξουν εγγυήσεις για το απόρρητο, όμως η εμπιστοσύνη δεν πρέπει να θεωρείται πάντοτε δεδομένη. Ως εκ τούτου, τα ζητήματα εμπιστοσύνης ως προς το πρόσωπο του/της διερμηνέα (τόσο από τον/τη θεραπευτή/-τρια όσο και από τον/την ασθενή), η εχεμύθεια αλλά και η πολύπλοκη φύση της ψυχιατρικής και ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας εν γένει και, ειδικότερα, στο πλαίσιο της μετανάστευσης μας ωθούν να επαναπροσδιορίσουμε τον ρόλο των διερμηνέων στην ψυχική υγεία: είναι οι διερμηνείς απλά αντηχεί ή είναι ενεργοί συν-διαμορφωτές της θεραπευτικής διαδικασίας;

1.4 Διαμεσολάβηση, διερμηνεία και συν-διαμόρφωση

Η παραδοσιακή αντίληψη του/της διερμηνέα ως «ουδέτερου/-ης τρίτου/-ης», αυτού/αυτής που απλά αναπαράγει ως «αντηχείο» ή απλώς «αγωγός» τα λεγόμενα έχει αμφισβητηθεί έντονα και θεωρείται πλέον παρωχημένη. Μέσα από λεπτομερή βιβλιογραφική ανασκόπηση, οι Δογορίτη και Βυζάς (2014) καταγράφουν τις σύγχρονες τάσεις και μελέτες από τις οποίες διαφαίνεται ότι οι ΔΔΥ δεν περιορίζονται πλέον στον παραδοσιακό ρόλο του «αγωγού» που απλώς μεταφέρει το μήνυμα, αλλά υιοθετούν ποικίλες στάσεις για να υποστηρίξουν τους χρήστες υπηρεσιών. Επικαλούμενοι τον Cerezo (2015), τονίζουν ότι οι διερμηνείς μπορεί να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί μετάδοσης, ως διευκρινιστές, ως πολιτισμικοί μεσολαβητές ή ακόμη και ως υποστηρικτές, ανάλογα με τις ανάγκες της περίπτωσης. Η Vargas-Urpi (2011), με τη σειρά της, αντλώντας από τον Röchhacker, τονίζει ότι πέρα από τους επιμέρους ρόλους των διερμηνέων, το κυρίαρχο μοντέλο που αναδύεται είναι αυτό της «τριαδικής διάδρασης», όπου το τελικό νόημα διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ ασθενούς, θεραπευτή και διερμηνέα. Το μοντέλο αυτό ενσωματώνει θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί ήδη από τη δεκαετία του 1960, όπως η διερμηνευτική θεωρία, τα μοντέλα γνωστικής επεξεργασίας, η νευρογλωσσολογική και η λειτουργική προσέγγιση (Röchhacker, 2004).

Στον χώρο της ψυχικής υγείας, όπου η εμπιστοσύνη αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της θεραπευτικής διαδικασίας, ο ρόλος του/της διερμηνέα υπερβαίνει την απλή μεταφορά λέξεων ή την αυτολεξεί απόδοση όρων. Ο/Η διερμηνέας καλείται να συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση του θεραπευτικού πλαισίου, να στηρίζει τη διαπροσωπική δυναμική και να συμβάλλει καθοριστικά στην επιτυχία της θεραπείας. Δεν περιορίζεται σε μηχανιστική διερμηνευση των λεγομένων, αλλά μετουσιώνει το λόγο, μεταφέροντας όχι μόνο το νοηματικό περιεχόμενο, αλλά και τις συναισθηματικές αποχρώσεις και τα παραγλωσσικά στοιχεία της επικοινωνίας. Η Bot (2020) περιγράφει τη θεραπευτική συνάντηση ως μια τριαδική «ομάδα εργασίας» την οποία συγκροτούν ο/η θεραπευτής/-τρια, ο/η ασθενής και ο/η διερμηνέας· μέσα σε αυτήν τη δυναμική, η υπερβολική ουδετερότητα μπορεί να εκληφθεί ως αδιαφορία, ενώ η ενσυναίσθηση και η αυθεντικότητα ενισχύουν την εμπιστοσύνη και τη θεραπευτική σχέση (Gutheil & Gabbard, 1993). Υπό αυτή την οπτική, η διερμηνεία δεν έχει μόνο λειτουργική, αλλά και θεραπευτική αξία, καθιστώντας τον/τη διερμηνέα αναπόσπαστο συνδιαμορφωτή/-τρια της πορείας προς την ψυχοθεραπευτική αποκατάσταση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, η διερμηνευτική πρακτική μπορεί να απαιτήσει την υπέρβαση της απόλυτης ουδετερότητας μέσω μιας ελεγχόμενης αυτο-αποκάλυψης, προκειμένου να διευκολυνθεί η ανάπτυξη θεραπευτικής στάσης. Ένα παράδειγμα από ψυχιατρικό πλαίσιο στην Ολλανδία καταδεικνύει ότι η αυτο-αποκάλυψη της διερμηνέα, η οποία δήλωσε την

ολλανδική της καταγωγή για να κατευθάσει τις υποψίες μιας ασθενούς, λειτούργησε αρχικά θετικά, καθώς μείωσε την καχυποψία της ωφελούμενης τόσο ως προς τη διερμηνεία όσο και ως προς την ίδια τη διαδικασία. Ωστόσο, η συνέχεια της συνεδρίας αποκάλυψε και τους κινδύνους τέτοιων πρακτικών: η διερμηνείας προχώρησε σε περαιτέρω προσωπικές αναφορές κατά τη διάρκεια της συζήτησης με την ασθενή, γεγονός που όξυνε εκ νέου τη δυσπιστία της. Το περιστατικό αυτό επιβεβαιώνει τη διάκριση που διατυπώνουν οι Gutheil και Gabbard (1993) μεταξύ «παρέκκλισης από τα όρια» (boundary transgressions), η οποία μπορεί να είναι θεραπευτικά χρήσιμη, και «παραβίασης των ορίων» (boundary violations), που αποβαίνει βλαπτική για τον/την ασθενή και την πορεία της θεραπείας. Συνεπώς, η ελεγχόμενη υπέρβαση ορίων μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο ενδυνάμωσης της θεραπευτικής σχέσης, παραμένει όμως επισφαλής αν δεν συνοδεύεται από σαφή κριτήρια, θεσμικό πλαίσιο και συνεχή αναστοχασμό.

1.5 Οφέλη και προκλήσεις της διερμηνείας στην ψυχική υγεία

Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, η επαγγελματική διερμηνεία ενισχύει την ίδια τη θεραπευτική διαδικασία, επιτρέποντας την πιστή αναπαραγωγή ακόμη και φαινομενικά δευτερευουσών γλωσσικών αποχρώσεων (Albi-Mikasa κ.ά., 2015). Παράλληλα, στο πλαίσιο της τραυματο-ενημερωμένης φροντίδας, οι διερμηνείς λειτουργούν ως φορείς ασφάλειας και ενδυνάμωσης (Feuerle, 2020).

Ωστόσο, η συνεχής έκθεση των διερμηνέων σε αφηγήσεις βίας, βασανιστηρίων ή εκτοπισμού μπορεί να τους προκαλέσει ενσυναισθητικό στρες ή δευτερογενές τραύμα, με συμπτώματα ανάλογα της Διαταραχής Μετατραυματικού Στρες (ΔΜΣ) (Pearlman & McCann, 1990· Palm κ.ά., 2004). Το πρόβλημα επιτείνεται από την απουσία θεσμικών μηχανισμών υποστήριξης, όπως εποπτεία ή ομάδες αναστοχασμού (Bot, 2020).

Η επισήμανση αυτή οδηγεί αναπόδραστα στη διατύπωση ενός καίριου ερωτήματος: ποιοι είναι οι όροι και οι προϋποθέσεις για να καταστεί η διερμηνεία στην ψυχική υγεία αποτελεσματική και βιώσιμη τόσο για τους ασθενείς, όσο και για τους/τις διερμηνείς; Ποιος ο ρόλος της ορολογίας στη διερμηνεία στην ψυχική υγεία και πώς μπορούμε να στηρίξουμε τους διερμηνείς σε γλώσσες περιορισμένης διάδοσης;

1.6 Κατάρτιση του ερωτηματολογίου για τους ΔΔΥ: Σκεπτικό και μεθοδολογία

Το ερωτηματολόγιο «Ψυχική Υγεία και Μετανάστευση – Η οπτική των διερμηνέων» αποτελεί ένα αναλυτικό εργαλείο έρευνας που στοχεύει στην αποτύπωση των ορολογικών εμποδίων τα οποία αντιμετωπίζουν οι ΔΔΥ που εργάζονται στον χώρο της ψυχικής υγείας, ιδιαίτερα

όταν δραστηριοποιούνται σε γλώσσες περιορισμένης διάδοσης², όπως τα Αραβικά, τα Φαρσί/Ντάρι, τα Ούρντου, τα Παντζάμπι, τα Πάστο ή τα Σομαλικά. Η επιλογή αυτών των γλωσσών είναι κρίσιμη, καθώς η απουσία θεσμοθετημένων γλωσσικών πόρων και τυποποιημένων γλωσσαρίων αναγκάζει τους/τις διερμηνείς να αναπτύσσουν αυτοσχέδιες στρατηγικές ή να βασίζονται σε άτυπα εργαλεία, γεγονός που καθιστά την έρευνα μεθοδολογικά και πρακτικά πολύτιμη.

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει συνολικά 39 ερωτήσεις, οι οποίες είναι μικτού τύπου: κλειστές (πολλαπλής επιλογής, κλίμακες Likert, ερωτήσεις Ναι/Όχι) και ανοιχτές (σχόλια, περιγραφή στρατηγικών, διαδικασίες δημιουργίας γλωσσαρίων). Μέσα από αυτή τη διάρθρωση καθίσταται δυνατή η συλλογή τόσο ποσοτικών, όσο και ποιοτικών δεδομένων. Οι κλειστές ερωτήσεις αποδίδουν ποσοτικά αποτελέσματα που μπορούν να υποβληθούν σε στατιστική ανάλυση συχνοτήτων, τάσεων και συσχετίσεων, ενώ οι ανοιχτές ερωτήσεις προσφέρουν ποιοτική εμβάθυνση στις εμπειρίες, τις στρατηγικές και τις προτάσεις των ΔΔΥ. Έτσι, η μεθοδολογία είναι μικτή (mixed-methods), σύμφωνα με το πρότυπο των Creswell (2014) και Plano Clark (2016), συνδυάζοντας την περιγραφική στατιστική με την ερμηνευτική ανάλυση των απαντήσεων.

Οι θεματικές ενότητες του ερωτηματολογίου καλύπτουν το προφίλ των

² Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας προκρίνουμε τον όρο «γλώσσα περιορισμένης διάδοσης» ως τον πλέον κατάλληλο στον χώρο της διερμηνείας στη μετανάστευση. Και τούτο γιατί ο όρος αυτός δεν περιγράφει το παγκόσμιο μέγεθος ή τον αριθμό των ομιλητών μιας γλώσσας, αλλά τη θεσμική της αναγνώριση, την κοινωνική λειτουργικότητα και τη διαθεσιμότητα γλωσσικών πόρων στο κράτος υποδοχής. Στην περίπτωση της Ελλάδας, τα Ελληνικά, αν και χαρακτηρίζονται διεθνώς ως «μικρή γλώσσα» με σχετικά περιορισμένο αριθμό φυσικών ομιλητών, δεν είναι περιορισμένης διάδοσης στη χώρα, καθώς διαθέτουν πλήρη θεσμική κάλυψη στην εκπαίδευση, τη διοίκηση, την υγεία και τη δικαιοσύνη (Extra & Yagmur, 2012). Αντίθετα, γλώσσες όπως τα Πάστο, Ούρντου, Παντζάμπι, Σομαλικά ή Φαρσί/Ντάρι, που συνδέονται με πληθυσμούς μεταναστών/-τριών, προσφύγων και αιτούντων/-ουσών άσυλο, στερούνται θεσμικής αναγνώρισης, επίσημων γλωσσαρίων, συστηματικά μεταφρασμένου υλικού και πιστοποιημένων διερμηνέων, γεγονός που τις καθιστά γλώσσες περιορισμένης διάδοσης στην ελληνική επικράτεια (Röchhacker, 2016). Ο όρος αυτός είναι κοινωνιογλωσσικά πιο ακριβής από το δίπολο «μεγάλη/μικρή γλώσσα», καθώς επιτρέπει να ληφθεί υπόψη η *πρακτική διάσταση* της επικοινωνιακής πρόσβασης και όχι μόνο ο απόλυτος αριθμός ομιλητών· για παράδειγμα, τα Αραβικά, αν και διεθνώς «μεγάλη» γλώσσα, συχνά θεωρούνται περιορισμένης διάδοσης σε εθνικά πλαίσια όπου οι διαθέσιμοι θεσμικοί πόροι δεν επαρκούν (Blommaert, 2010). Επιπρόσθετα, η χρήση του όρου «γλώσσα περιορισμένης διάδοσης» αναδεικνύει τις ανισότητες επικοινωνίας ανάμεσα στις κυρίαρχες/επίσημες και τις περιθωριοποιημένες γλώσσες, επιτρέπει την αποτύπωση των ορολογικών και επαγγελματικών προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι διερμηνείς και κατευθύνει την έρευνα στην ανάπτυξη νέων γλωσσικών πόρων και εκπαιδευτικών πρακτικών, αντί να περιορίζεται σε συγκρίσεις με βάση τον αριθμό των ομιλητών/-τριών (Baker & Jones, 1998).

συμμετεχόντων/-ουσών (ηλικία, έτη εμπειρίας, γλωσσικό ρεπερτόριο αλλά όχι φύλο³), την εκπαίδευση και την εμπειρία τους στον χώρο της ψυχικής υγείας, τις ομάδες ωφελομένων και τις συνθήκες εργασίας, την προσωπική και συναισθηματική τους διαχείριση κατά τη διάρκεια συνεδριών, τις στρατηγικές διαχείρισης της ορολογίας, τη χρήση ή δημιουργία γλωσσαρίων, τη διάθεσή τους να συμμετάσχουν στη διαμόρφωση νέων ορολογικών εργαλείων και τις προτιμήσεις τους ως προς τον τύπο των ορολογικών πόρων. Η διάρθρωση αυτή εξασφαλίζει την κάλυψη όλων των παραμέτρων που σχετίζονται με την ορολογική διαχείριση, τις πρακτικές και τις εκπαιδευτικές ανάγκες των ΔΔΥ.

Η μεθοδολογική του ισχύς έγκειται στη συστηματική κάλυψη των διαστάσεων του ερευνητικού προβλήματος, στην ισορροπία ποσοτικών και ποιοτικών ερωτήσεων, στην εστίαση σε γλώσσες περιορισμένης διάδοσης και στη δυνατότητα τριγωνοποίησης δεδομένων (Denzin, 2012). Ωστόσο, παρουσιάζει και ορισμένα μειονεκτήματα: η εκτενής μορφή του (39 ερωτήσεις) μπορεί να κουράσει τους/τις συμμετέχοντες/-ουσες, οι κλίμακες

³ Η μη συλλογή στοιχείων φύλου σε ερωτηματολόγια κοινωνικών επιστημών παρουσιάζει σημαντικά επιστημονικά πλεονεκτήματα, ιδίως σε έρευνες με μικρά δείγματα ή σε εξειδικευμένα επαγγελματικά πεδία όπως η διερμηνεία ψυχικής υγείας. Αφενός ενισχύει την ανωνυμία και την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών, μειώνοντας τον κίνδυνο έμμεσης ταυτοποίησης και ευνοώντας πιο ειλικρινείς απαντήσεις (Biernacki & Waldorf, 1981). Αφετέρου αποφεύγει την κατηγοριοποίηση μέσα από στερεοτυπικές ή δυαδικές αντιλήψεις φύλου που μπορεί να μην αντανακλούν τις πραγματικές ταυτότητες των συμμετεχόντων, κάτι ιδιαίτερα κρίσιμο σε πολυπολιτισμικά πλαίσια (Butler, 1990). Παράλληλα, η εστίαση μετατοπίζεται στην επαγγελματική εμπειρία και στις στρατηγικές των διερμηνέων, περιορίζοντας τον κίνδυνο το φύλο να λειτουργήσει ως «θόρυβος» στην ερμηνεία των δεδομένων (Seale, 2018). Η παράλειψη αυτής της κατηγορίας ευθυγραμμίζεται επίσης με αρχές δεοντολογίας και ευαισθησίας, αποφεύγοντας την αναπαραγωγή μιας κατηγοριοποιητικής λογικής που μπορεί να επιβαρύνει ευάλωτους πληθυσμούς, ενώ συγχρόνως περιλαμβάνει άτομα που δεν αυτοπροσδιορίζονται με τους παραδοσιακούς όρους φύλου (Kimmel, 2004). Τέλος, διευκολύνει τη διαπολιτισμική συγκρισιμότητα, καθώς η έννοια του φύλου δεν έχει το ίδιο κοινωνικό νόημα σε όλα τα πολιτισμικά περιβάλλοντα, επιτρέποντας έτσι πιο ομοιογενή ανάλυση επικεντρωμένη στις κοινές επαγγελματικές εμπειρίες (Connell & Pearse, 2015). Παρά τα επιστημονικά πλεονεκτήματα της μη συλλογής στοιχείων φύλου, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η καταγραφή τους μπορεί να έχει ερευνητική αξία. Σε μελέτες που εστιάζουν σε ζητήματα έμφυλης ανισότητας, έμφυλης βίας, επαγγελματικής ανέλιξης ή διαφοροποίησης εμπειριών με βάση το φύλο, η σχετική πληροφορία μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση κρίσιμων διαστάσεων της κοινωνικής πραγματικότητας (Acker, 1990· West & Zimmerman, 1987). Επίσης, η διασταύρωση φύλου με άλλες μεταβλητές (π.χ. ηλικία, εθνοτική προέλευση, γλώσσα) επιτρέπει μια πιο σύνθετη ανάλυση μέσα από την έννοια της διαθεματικότητας (Crenshaw, 1991), κάτι που θα καταστεί αναγκαίο στις επακόλουθες φάσεις της ερευνητικής διαδικασίας. Επομένως, η μη καταγραφή φύλου αποτελεί πλεονέκτημα στο στάδιο της παρούσας έρευνας, όπου η έμφαση δίνεται αποκλειστικά στις ορολογικές στρατηγικές των ΔΔΥ, ωστόσο η χρησιμότητα ή μη της συλλογής τέτοιων στοιχείων πρέπει να εξετάζεται πάντα σε σχέση με το ερευνητικό ερώτημα και το μεθοδολογικό πλαίσιο κάθε μελέτης.

αυτο-αξιολόγησης υπόκεινται σε μεροληψία κοινωνικής επιθυμητότητας (Podsakoff κ.ά., 2003), ενώ η απουσία επικύρωσης του εργαλείου μπορεί να περιορίσει την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων. Παρά ταύτα, η ισχυρή μεθοδολογική του βάση και η σαφής στοχοθεσία του το καθιστούν κατάλληλο για την αποτύπωση πολύπλευρων πτυχών της διερμηνείας στην ψυχική υγεία.

Τα δεδομένα που προκύπτουν είναι τριών τύπων: δημογραφικά και επαγγελματικά, ποσοτικά-περιγραφικά που καταγράφουν συχνότητες, στάσεις και βαθμούς δυσκολίας, καθώς και ποιοτικά-ερμηνευτικά που αναδεικνύουν προσωπικές εμπειρίες, στρατηγικές και προτάσεις. Η διασύνδεση με τους στόχους της έρευνας είναι άμεση: το εργαλείο καταγράφει τους ορολογικούς πόρους που χρησιμοποιούν οι διερμηνείς, αναδεικνύει την επίπτωση της ύπαρξης ή της απουσίας πόρων στις στρατηγικές διερμηνείας, και φωτίζει τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Έτσι, συμβάλλει ουσιαστικά στον σχεδιασμό και την ανάπτυξη νέων γλωσσάρων και πολυγλωσσικών ορολογικών εργαλείων, ενισχύοντας την ποιότητα των υπηρεσιών διερμηνείας στον ιδιαίτερα απαιτητικό τομέα της ψυχικής υγείας.

Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει τη δομή του ερωτηματολογίου βάσει του τύπου των ερωτήσεων και των στόχων τους ως προς την έρευνα.

Πίνακας 2

Ενότητα	Αριθμός ερωτήσεων	Τύπος ερωτήσεων	Είδος δεδομένων	Συσχέτιση με στόχους έρευνας
Προφίλ ΔΔΥ (ηλικία, έτη εμπειρίας, γλώσσες)	5	Κλειστού τύπου (πολλαπλής επιλογής) & ανοιχτές (π.χ. «Άλλη γλώσσα»)	Δημογραφικά / επαγγελματικά δεδομένα	Χαρτογράφηση δείγματος· αναγνώριση γλωσσών περιορισμένης διάδοσης
Εκπαίδευση και εμπειρία σε ψυχική υγεία	6	Ναι/Όχι, κλίμακες Likert, ανοιχτές	Ποσοτικά (συχνότητες) & ποιοτικά (περιγραφή εκπαιδευτικών εμπειριών)	Αποτύπωση επιμόρφωσης και αναγκών κατάρτισης
Ομάδες ωφελομένων και συνθήκες εργασίας	5	Κλειστού τύπου & πολλαπλής επιλογής	Ποσοτικά	Συσχέτιση γλωσσών/στρατηγικών με συγκεκριμένα πληθυσμιακά προφίλ
Εμπειρία και συναισθηματική διαχείριση συνεδριών	5	Κλίμακες Likert, πολλαπλής επιλογής, ανοιχτές	Ποσοτικά & ποιοτικά	Ανάλυση ψυχολογικών/πολιτισμικών προκλήσεων

Ενότητα	Αριθμός ερωτήσεων	Τύπος ερωτήσεων	Είδος δεδομένων	Συσχέτιση με στόχους έρευνας
Διαχείριση ορολογίας	6	Ναι/Όχι, κλίμακες Likert, πολλαπλής επιλογής, ανοιχτές	Ποσοτικά (συχνότητα δυσκολιών) & ποιοτικά (στρατηγικές)	Αναγνώριση ορολογικών εμποδίων και στρατηγικών αντιμετώπισης
Χρήση/δημιουργία γλωσσαρίων	7	Κλειστού τύπου, ανοιχτές, πολλαπλής επιλογής	Ποσοτικά & ποιοτικά	Χαρτογράφηση υπαρχόντων πόρων, τρόπων δημιουργίας και χρήσης
Συμμετοχή στη δημιουργία νέων εργαλείων	4	Ναι/Όχι, πολλαπλής επιλογής, ανοιχτές	Ποσοτικά & ποιοτικά	Καταγραφή διάθεσης συνεργασίας και εκπαιδευτικών αναγκών
Προτιμήσεις για είδη γλωσσαρίων και εργαλείων	3	Πολλαπλής επιλογής	Ποσοτικά	Καθοδήγηση για μελλοντική ανάπτυξη ορολογικών εργαλείων
Σχόλια και σκέψεις	1	Ανοιχτού τύπου	Ποιοτικά	Ελεύθερη έκφραση εμπειριών και προτάσεων

2 Αποτελέσματα της ανάλυσης των δεδομένων που συλλέχθηκαν από τα ερωτηματολόγια και συζήτηση

Η ανάλυση των απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο ανέδειξε κρίσιμες διαστάσεις που σχετίζονται με την ορολογική διαχείριση, τις στρατηγικές διερμηνείας και τον βαθμό επαγγελματικής εξειδίκευσης ΔΔΥ στον τομέα της ψυχικής υγείας. Τα ευρήματα κινούνται προς την κατεύθυνση του στόχου της έρευνας, δηλαδή την καταγραφή των ορολογικών πόρων που χρησιμοποιούν οι διερμηνείς, την αποτύπωση της επίπτωσης της απουσίας αυτών των πόρων στις στρατηγικές διερμηνείας και την ανίχνευση των εκπαιδευτικών τους αναγκών αλλά και των πέντε επιστημονικών υποθέσεων που τέθηκαν εξ αρχής.

Η έρευνα βασίστηκε σε 12 απαντήσεις επί συνόλου 25 ΔΔΥ, γεγονός που περιορίζει τη στατιστική επάρκεια του δείγματος και δεν επιτρέπει γενικεύσιμα ποσοτικά συμπεράσματα (Creswell, 2014· Bryman, 2016). Ωστόσο, το δείγμα θεωρείται ικανοποιητικό για τους σκοπούς της ποιοτικής ανάλυσης, δεδομένων των αντικειμενικών εμποδίων στη συμμετοχή. Οι ΔΔΥ είναι γενικά δύσπιστοι απέναντι σε ερευνητικές πρακτικές, λόγω φόβου έκθεσης ή αρνητικής αξιολόγησης, ενώ συχνά αναφέρουν «ερευνητική κόπωση» από την επανειλημμένη συμμετοχή σε μελέτες χωρίς σαφές αντίκρισμα (Tribe & Lane, 2009· Squires, 2009). Επιπλέον, πολλές ΜΚΟ επιβάλλουν περιορισμούς στη διάχυση πληροφοριών και υλικού, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά εσωτερικά γλωσσάρια και δεδομένα ευάλωτων πληθυσμών,

γεγονός που δυσχεραίνει την ερευνητική πρόσβαση. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο κρίνεται αρκούτως ικανοποιητική και οφείλεται πρωτίστως στο γεγονός ότι η έρευνα διεξάγεται υπό την επιστημονική αιγίδα διακεκριμένου πανεπιστημιακού φορέα (ΕΚΠΑ) και πολλοί από τους αποδέκτες και τις αποδέκτριες τους γνωρίζουν προσωπικά τη βασική ερευνήτρια.

2.1 Εσφαλμένες κατανοήσεις της έννοιας «ορολογία» και «ορολογικός πόρος»

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα αλλά και αναμενόμενα ευρήματα που προκύπτουν από τις απαντήσεις είναι οι σημαντικές παρανοήσεις των συμμετεχόντων/-ουσών ως προς την έννοια της ορολογίας. Η πλειονότητα των διερμηνέων δήλωσε ότι χρησιμοποιεί προσωπικά γλωσσάρια/λίστες λέξεων που έχουν δημιουργήσει *εμπειρικά*, τα οποία περιγράφονται κυρίως ως λίστες ισοδυνάμων, χωρίς ορισμούς, εννοιολογικές σχέσεις ή αναφορά σε πηγές. Μόνο μια μειοψηφία ανέφερε συνδυασμό πηγών (προσωπικά γλωσσάρια, διαθέσιμο υλικό στο διαδίκτυο και γλωσσάρια συναδέλφων). Στατιστικά, τούτο αποτυπώνεται ως εξής: περίπου 58% των συμμετεχόντων/-ουσών δημιουργούν μόνοι/ες τους γλωσσάρια βάσει εμπειρίας, 25% δηλώνουν ότι λαμβάνουν υλικό από φορείς/ΜΚΟ, και μόλις 17% χρησιμοποιούν συνδυασμό πηγών. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει ότι πολλοί/πολλές διερμηνείς αντιλαμβάνονται την ορολογία με τρόπο απλουστευτικό και γραμμικό, γεγονός που απέχει από την εννοιοκεντρική προσέγγιση που προτείνουν τα πρότυπα ISO 1087 (2019) και ISO 704 (2022). Η απουσία συστηματικής εκπαίδευσης των διερμηνέων στην ορολογική εργασία τους/τις οδηγεί σε στρατηγικές βασισμένες στην περιφραστική απόδοση και στο να ζητούν διευκρινίσεις/επεξηγήσεις κατά τη διάρκεια της συνεδρίας, πρακτικές που, αν και λειτουργικές εφόσον ο επιστημονικός όρος μπορεί να είναι άγνωστος ή δυσνόητος στον/στην ασθενή ανάλογα με το επίπεδο εγγραμματοσύνης του/της, περιορίζουν την ακριβολογία, εισάγουν ασυνέπεια (Cabré, 1999· Sager, 1990· Temmerman, 2000) και αφαιρούν από τον/την επαγγελματία ψυχικής υγείας το δικαίωμα να παρέχει ο ίδιος/η ίδια τις αναγκαίες διευκρινίσεις στον/στην ασθενή, στο πλαίσιο της θεραπευτικής σχέσης και όχι προς χάριν των διερμηνέων.

2.2 Επίπτωση της απουσίας πόρων στις στρατηγικές διερμηνείας

Οι μεγαλύτερες δυσκολίες αναφέρθηκαν σε όρους ψυχιατρικής όπως «κατάθλιψη», «άγχος», «τραύμα» και «flashbacks», ιδίως όταν τα ισοδύναμα στις γλώσσες των ασθενών έφεραν στιγματιστικές συνδηλώσεις. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι διερμηνείς δήλωσαν ότι καταφεύγουν σε περιγραφική απόδοση, σε ουδέτερους όρους ή σε άμεσες διευκρινίσεις από τον/την επαγγελματία ψυχικής υγείας. Η πρακτική αυτή εξασφαλίζει την επικοινωνιακή συνέχεια, δύναται να εισάγει ασάφεια, αλλά ταυτόχρονα ενισχύει τον ρόλο του/της διερμηνέα

ως «διαμεσολαβητή νοήματος» παρά ως ουδέτερου αγωγού/ανηχείου (Kleinman, 1980· Wadensjö, 1998). Η κατάσταση επιβαρύνεται, ωστόσο, από το γεγονός ότι συχνά δεν παρέχονται στους/στις διερμηνείς τυποποιημένα εργαλεία αξιολόγησης (π.χ. CTQ-SF, TES-A), γεγονός που δυσχεραίνει την προετοιμασία τους και υπονομεύει την ακρίβεια της απόδοσης, ενισχύοντας την ανασφάλεια.

Η χρήση ουδέτερων όρων ως στρατηγική πολιτισμικής προσαρμογής παρουσιάζει διπτές επιπτώσεις στη θεραπευτική διαδικασία. Από τη μία πλευρά, μπορεί να διευκολύνει την επικοινωνία και να μειώσει την ψυχολογική επιβάρυνση του/της ασθενούς, μειώνοντας το στιγματιστικό φορτίο που συχνά συνοδεύει όρους όπως «κατάθλιψη» ή «ψύχωση» σε ορισμένες γλωσσικές και πολιτισμικές κοινότητες (Kleinman, 1980· Kirmayer, 2006). Με αυτόν τον τρόπο, ο/η ασθενής αισθάνεται ότι ο όρος που χρησιμοποιείται είναι πιο συμβατός με την εμπειρία του/της και λιγότερο απειλητικός, γεγονός που μπορεί να ενισχύσει τη σχέση εμπιστοσύνης και την προθυμία συμμετοχής στη θεραπεία. Από την άλλη πλευρά, η συστηματική αντικατάσταση όρων της ψυχιατρικής με ουδέτερες περιφράσεις μπορεί να οδηγήσει σε στρέβλωση της αφήγησης: η αρχική εμπειρία του/της ασθενούς διαμεσολαβείται από τον διερμηνέα με τρόπο που απομακρύνει την απόδοση από το τυποποιημένο ψυχιατρικό πλαίσιο. Αυτό ενδέχεται να έχει ως συνέπεια ελλιπή ή ανακριβή διάγνωση, καθώς η ορολογική ακρίβεια βρίσκεται στο κέντρο της διαγνωστικής διαδικασίας (American Psychiatric Association, 2013). Στο πεδίο της διερμηνείας, η βιβλιογραφία έχει αναδείξει τον κίνδυνο ο/η διερμηνέας να μετατραπεί σε «συν-αφηγητή/αφηγήτρια» (Wadensjö, 1998) ή «διαμεσολαβητή/-τρια νοήματος» (Hsieh, 2008), επηρεάζοντας ουσιαστικά την πορεία της θεραπευτικής συνέντευξης. Ενώ η συν-διαμόρφωση θεωρείται αναπόφευκτη (Bot, 2020), η υπερβολική απομάκρυνση από τον ακριβή όρο μπορεί να δημιουργήσει θεραπευτικά κενά, καθώς η αφήγηση του/της ασθενούς «φιλτράρεται» και διαμορφώνεται από τις επιλογές του/της διερμηνέα.

2.3 Εξειδίκευση και εκπαίδευση στην ψυχική υγεία

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων/-ουσών δήλωσε ότι έχει λάβει μόνο βραχεία εκπαίδευση μέσω ΜΚΟ, διεθνών οργανισμών ή ευρωπαϊκών προγραμμάτων· συγκεκριμένα, 67% ανέφεραν τέτοιας μορφής σεμινάρια. Αντίθετα, το 25% αυτών δήλωσαν ότι δεν έχουν λάβει καμία συστηματική εκπαίδευση στη διερμηνεία, ενώ μόλις το 8% ανέφερε συμμετοχή σε πιο συστηματικά προγράμματα εκπαίδευσης, συνήθως πανεπιστημιακού τύπου, χωρίς όμως να προσδιορίζει τα εν λόγω προγράμματα. Η γενικευμένη αυτή έλλειψη κατάρτισης και εξειδίκευσης στην ψυχική υγεία οδηγεί σε περιορισμένη εξοικείωση με την ορολογία του πεδίου και εξηγεί την προτίμηση των διερμηνέων σε χαμηλής πολυπλοκότητας εργαλεία

(έντυπα, προσωπικές σημειώσεις) αλλά και σε στρατηγικές επεξήγησης και απλοποίησης. Η διεθνής βιβλιογραφία έχει δείξει ότι η απουσία εξειδικευμένης εκπαίδευσης ωθεί τους διερμηνείς σε τέτοιου είδους αντισταθμιστικές πρακτικές, οι οποίες συχνά αυξάνουν τον κίνδυνο ερμηνευτικών αποκλίσεων (Hale, 2007· Röchhacker, 2016).

2.4 Γλώσσες εργασίας και στρατηγικές διερμηνευτικής πιστότητας

Οι συμμετέχοντες/-ουσες στην έρευνα δήλωσαν πως διερμηνεύουν από και προς Αραβικά, Φαρσί/Ντάρι, Πάστο, Ούρντου, Παντζάμπι και Σομαλικά, όλες τις γλώσσες περιορισμένης διάδοσης στην ελληνική επικράτεια. Αυτές είναι εξάλλου και οι γλώσσες με τη μεγαλύτερη ζήτηση στο μεταναστευτικό στην Ελλάδα. Η απουσία θεσμοθετημένων γλωσσικών πόρων στις γλώσσες αυτές ενισχύει τη χρήση περιφράσεων, αποδόσεων «με απλά λόγια» και πολιτισμικών εξηγήσεων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Χρησιμοποιώ περιγραφή/απλά λόγια (περιφράσεις)», ή ακόμη «Σε μικρό παιδί, το αποδίδουμε με πιο απλά λόγια», ενώ άλλος/η συμμετέχων/ουσα τόνισε: «Αποδίδω με ουδέτερη διατύπωση ώστε να μην προσβάλω τον ωφελούμενο». Οι στρατηγικές αυτές σχετίζονται με την έννοια της «πιστότητας», όχι ως μηχανικής λέξη-προς-λέξη απόδοσης, αλλά ως διατήρηση της επικοινωνιακής λειτουργίας στο θεραπευτικό πλαίσιο. Στο πλαίσιο αυτό, η διερμηνεία λειτουργεί ως συν-διαμόρφωση (Bot, 2020· Wadensjö, 1998), όπου ο διερμηνέας συμβάλλει ενεργά στην κατασκευή του νοήματος. Ωστόσο, όπως έχει ήδη ειπωθεί, η επιλογή περιφραστικών ή ουδέτερων όρων μπορεί να επηρεάσει την ορολογική ακρίβεια και να έχει έμμεσο αντίκτυπο στην ίδια την ψυχιατρική θεραπεία, αφού την απομακρύνει από την τυποποιημένη επαγγελματική χρήση.

2.5 Συντηρητισμός και δυσπιστία απέναντι στα ορολογικά εργαλεία

Παρά το ενδιαφέρον που εκφράστηκε για διαδικτυακά ή διαδραστικά εργαλεία, η ανάλυση των δεδομένων του ερωτηματολογίου δείχνει ότι η πλειονότητα των διερμηνέων τείνει να χρησιμοποιεί εργαλεία χαμηλής τεχνολογικής πολυπλοκότητας, με το 54% να βασίζεται αποκλειστικά σε προσωπικά γλωσσάρια σε μορφή Word ή Excel, το 21% να προτιμά διαδικτυακά εργαλεία και το 25% να εκδηλώνει ενδιαφέρον για εφαρμογές ή διαδραστικά γλωσσάρια, αν και με σαφείς επιφυλάξεις ως προς την πρακτική τους αξιοποίηση. Η επιλογή αυτή υποδηλώνει έναν βαθύ συντηρητισμό, ο οποίος μπορεί να ερμηνευτεί με βάση τη θεωρία αποδοχής τεχνολογίας (*Technology Acceptance Model – TAM*), σύμφωνα με την οποία οι χρήστες προτιμούν εργαλεία που αντιλαμβάνονται ως άμεσα χρήσιμα και εύχρηστα σε συνθήκες πίεσης (Davis, 1989). Η ίδια τάση εντάσσεται επίσης στη θεωρία της διάχυσης των καινοτομιών, όπου η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών πραγματοποιείται σταδιακά και με επιλεκτικότητα (Rogers, 2003).

Πέρα από τη λειτουργική διάσταση, ο συντηρητισμός αυτός αντανακλά και την περιορισμένη ψηφιακή εγγραμματοσύνη των Διερμηνέων Δημοσίων Υπηρεσιών. Όντες και ούσες σε μεγάλο βαθμό οι ίδιοι/ίδιες μετανάστες/-τριες, οι ΔΔΥ συχνά αντιμετωπίζουν σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά εμπόδια, όπως αβέβαιες συνθήκες απασχόλησης, χαμηλά εισοδήματα και μειωμένη πρόσβαση σε τεχνολογικούς πόρους και δεξιότητες (van Dijk, 2005· Warschauer, 2003). Ως αποτέλεσμα, δυσκολεύονται να επενδύσουν χρόνο, ενέργεια και χρήμα στην εκμάθηση, αξιοποίηση και απόκτηση πιο σύνθετων εργαλείων και προτιμούν λύσεις που απαιτούν τη μικρότερη δυνατή τεχνική εξάρτηση.

Παράλληλα, η δυσπιστία απέναντι στον διαμοιρασμό γλωσσαρίων δεν απορρέει μόνο από την έλλειψη εμπιστοσύνης, αλλά και από την ανάγκη προστασίας του προσωπικού τους «κεφαλαίου γνώσης» σε ένα επαγγελματικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από επισφάλεια. Οι ΔΔΥ συχνά εργάζονται με βραχυχρόνιες συμβάσεις έργου, χωρίς θεσμική κατοχύρωση και χωρίς μηχανισμούς αναγνώρισης της συμβολής τους. Στο πλαίσιο αυτό, η θεωρία της «απόκρυψης γνώσης» (*knowledge hiding*) παρέχει μια ερμηνευτική βάση, καθώς εξηγεί την τάση των επαγγελματιών να μην κοινοποιούν προσωπικούς πόρους και γλωσσικά εργαλεία, φοβούμενοι την απώλεια πλεονεκτήματος ή την έκθεση σε κριτική (Connolly κ.ά., 2012).

Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη η πιθανή αντίδραση των ίδιων των ασθενών όταν εισάγονται τεχνολογικά εργαλεία ορολογικής υποστήριξης και αναζήτησης στο θεραπευτικό πλαίσιο. Έρευνες δείχνουν ότι η παρουσία φορητών συσκευών, λογισμικών ή άλλων τεχνολογικών μέσων μπορεί να ενισχύσει το άγχος και τη δυσπιστία των ασθενών, ιδίως σε πληθυσμούς προσφύγων και μεταναστών που ήδη βιώνουν το αίσθημα του ελέγχου, της παρακολούθησης και της επιτήρησης (Bailey κ.ά., 2015· Yellowlees κ.ά., 2018). Σε τέτοια περιβάλλοντα, η χρήση τεχνολογικών εργαλείων για ορολογικούς σκοπούς, όσο λειτουργική κι αν είναι για τον/τη διερμηνέα, μπορεί να εκληφθεί από τον ασθενή ως απειλητική ή αποστασιοποιητική. Έτσι, αντί να διευκολύνει τη θεραπευτική σχέση, ενδέχεται να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη και την ειλικρίνεια της αφήγησης, επιφέροντας επιπλέον στρέβλωση στη διαδικασία διάγνωσης και θεραπείας.

2.6 Επιπτώσεις για τον σχεδιασμό ορολογικών εργαλείων

Τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι τα μελλοντικά ορολογικά εργαλεία για την ψυχική υγεία οφείλουν να συνδυάζουν επιστημονική εγκυρότητα με πολιτισμική ευαισθησία και πρακτική χρησιμότητα. Η συχνή παρανόηση της «ορολογίας» ως απλής λίστας ισοδυνάμων καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη εννοιοκεντρικών πόρων, σύμφωνα με τα πρότυπα ISO 1087 (2019) και ISO 704 (2022), οι οποίοι θα περιλαμβάνουν ορισμούς,

παραπομπές σε πηγές, πολιτισμικές σημειώσεις και πληροφορίες για την ενδεχόμενη στιγματοποίηση συγκεκριμένων όρων. Παράλληλα, οι πόροι αυτοί πρέπει να υποστηρίζουν ασύμμετρες καταχωρίσεις, ώστε να αποτυπώνονται οι περιπτώσεις γλωσσικών κενών, και να παρέχουν πολυτροπική παρουσίαση (κείμενο, ήχος, εικόνα, ενδεχομένως και βίντεο), ώστε να ανταποκρίνονται σε διαφορετικά μαθησιακά και επαγγελματικά στυλ.

Η υλοποίηση τέτοιων εργαλείων πρέπει να λάβει υπόψη τον συντηρητισμό και την περιορισμένη ψηφιακή εγγραμματοσύνη των ΔΔΥ, προσφέροντας διττές εκδοχές: αφενός μορφές απλουστευμένης τεχνολογίας (έντυπα, αρχεία Word/Excel), αφετέρου πιο εξελιγμένες διαδικτυακές πλατφόρμες ή εφαρμογές για όσους και όσες διαθέτουν ψηφιακή επάρκεια. Εξίσου σημαντική είναι η ύπαρξη θεσμικών μηχανισμών εμπιστοσύνης και κατοχύρωσης πνευματικών δικαιωμάτων, ώστε να ενθαρρυνθεί η συνεργασία και ο διαμοιρασμός γλωσσαρίων. Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη η στάση των ίδιων των ασθενών αλλά και των θεραπειών/-τριών τους: τα εργαλεία θα πρέπει να χρησιμοποιούνται με τρόπο που δεν θα ενισχύει την καχυποψία ή τον φόβο επιτήρησης, ώστε να μη διαρρηγνύεται η θεραπευτική σχέση και να μην υπονομεύεται το κύρος ούτε των θεραπειών/-τριών ούτε των διερμηνέων.

3 Συμπεράσματα και προεκτάσεις της έρευνας

Η παρούσα μελέτη, μολοντί βασίστηκε σε περιορισμένο δείγμα (12/25 συμμετέχοντες/-ουσες), ανέδειξε κρίσιμες πτυχές της ορολογικής διαχείρισης στη διερμηνεία ψυχικής υγείας. Τα δεδομένα συνδέονται άμεσα με τις πέντε υποθέσεις της ευρύτερης έρευνας: (α) επιβεβαιώνεται η ανεπάρκεια υφιστάμενων πόρων στα εκάστοτε ζεύγη «γλώσσα περιορισμένης διάδοσης <> Ελληνικά», (β) καταγράφεται έλλειψη επαρκούς εκπαίδευσης και συστηματικής κατάρτισης, (γ) αναδεικνύεται το χάσμα μεταξύ της δυτικής ψυχιατρικής ορολογίας και των πολιτισμικών πλαισίων των προσφύγων, (δ) διαφαίνεται η ανάγκη πολιτισμικής προσαρμογής της ορολογίας χωρίς απώλεια επιστημονικής ακρίβειας, και (ε) υποστηρίζεται η χρησιμότητα πολυτροπικών εργαλείων που θα μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες των ΔΔΥ σε διαφορετικά περιβάλλοντα.

Οι προεκτάσεις της έρευνας είναι πολλαπλές. Σε πρακτικό επίπεδο, προσφέρουν κατευθύνσεις για την ανάπτυξη ορολογικών πόρων που θα ενισχύσουν την ακρίβεια και την πολιτισμική καταλληλότητα της διερμηνείας. Σε θεσμικό επίπεδο, αναδεικνύεται η ανάγκη θεσμοθέτησης εκπαίδευσης και υποστήριξης των ΔΔΥ, με ιδιαίτερη μέριμνα για την προστασία της ψυχικής τους υγείας και την κατοχύρωση των επαγγελματικών τους δικαιωμάτων. Σε ερευνητικό επίπεδο, τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν τη σημασία της ποιοτικής προσέγγισης και ανοίγουν τον δρόμο για περαιτέρω μελέτες, όπως οι

ημι-δομημένες συνεντεύξεις και οι ομάδες εργασίας, που θα εμβαθύνουν στα ζητήματα συν-διαμόρφωσης, πολιτισμικής προσαρμογής και ανάπτυξης πολυγλωσσικών πόρων.

Βιβλιογραφία

- Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations. *Gender & Society*, 4(2), 139–158. <https://doi.org/10.1177/089124390004002002>
- Albl-Mikasa, M., Glatz, E., Hofer, G., & Sleptsova, M. (2015). Caution and compliance in medical encounters. Non-interpretation of hedges and phatic tokens. *Translation & Interpreting*, 7(2), 76–89.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). APA.
- Baker, C., & Jones, S. P. (1998). *Encyclopedia of bilingualism and bilingual education*. Multilingual Matters.
- Bailey, J. V., Murray, E., Rait, G., Mercer, C. H., Morris, R. W., Peacock, R., ... & Nazareth, I. (2015). Computer-based interventions for sexual health promotion: Systematic review and meta-analyses. *BMJ Open*, 5(3), e007150. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2014-007150>
- Bauer, A. M., & Alegría, M. (2010). Impact of patient language proficiency and interpreter service use on the quality of psychiatric care: A systematic review. *Psychiatric Services*, 61(8), 765–773. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.61.8.765>
- Biernacki, P., & Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141–163. <https://doi.org/10.1177/004912418101000205>
- Blackmore, R., Boyle, J. A., Fazel, M., Ranasingha, S., Gray, K. M., Fitzgerald, G., Misso, M., & Gibson-Helm, M. (2020). The prevalence of mental illness in refugees and asylum seekers: A systematic review and meta-analysis. *PLOS Medicine*, 17(9), e1003337. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1003337>
- Blommaert, J. (2010). *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge University Press.
- Borghouts, J. A., Kortmann, K., van der Feltz-Cornelis, C. M., & van Meijel, B. (2021). Barriers and facilitators to mental health care for refugees and asylum seekers in high-income countries: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2), 668. <https://doi.org/10.3390/ijerph18020668>
- Bot, H. (2020a). Interpreting in mental health, anything special? In I. de Souza & E. Fragkou (Eds.), *Handbook of research on medical interpreting* (pp. 169–185). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-9308-9.ch009>
- Bot, H. (2020b). *Psychotherapy and interpreting: Converging horizons*. Routledge.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods* (5th ed.). Oxford University Press.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Cabré, M. T. (1999). *Terminology: Theory, methods, and applications*. John Benjamins.
- Carroll, H. A., Kvietok, A., Pauschardt, J., Freier, L. F., & Bird, M. (2023). Prevalence of common mental health disorders in forcibly displaced populations versus labor migrants by migration phase: A meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 321, 279–289. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2022.10.010>
- Cerezo, M. (2015). The role of community interpreters: A typology of their functions. *Translation & Interpreting*, 7(1), 40–56.
- Connell, R., & Pearse, R. (2015). *Gender: In world perspective* (3rd ed.). Polity.
- Connelly, C. E., Zweig, D., Webster, J., & Trougakos, J. P. (2012). Knowledge hiding in organizations. *Academy of Management Journal*, 55(1), 64–88. <https://doi.org/10.5465/amj.2010.0983>

- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). SAGE.
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319–340. <https://doi.org/10.2307/249008>
- Denzin, N. K. (2012). Triangulation 2.0. *Journal of Mixed Methods Research*, 6(2), 80–88. <https://doi.org/10.1177/1558689812437186>
- de Souza, I., & Fragkou, E. (Eds.). (2020). *Handbook of research on medical interpreting*. IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-3250-8>
- Dogorit, E., & Vyzas, T. (2014). Community interpreting in Greece (CiGreece): Conceptual, linguistic and communicative approach to the interpreting process (Work Package 1: Theoretical framework in community interpreting). Technological Educational Institute of Epirus.
- Extra, G., & Yagmur, K. (Eds.). (2012). *Language rich Europe: Trends in policies and practices for multilingualism in Europe*. Cambridge University Press.
- European Union Agency for Asylum. (2025, July 17). *Latest asylum trends*. European Union Agency for Asylum. <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends>
- Feuerle, L. M. (2020). Interpreting for victims of violence: Its impact on victims and interpreters. In I. de Souza & E. Fragkou (Eds.), *Handbook of research on medical interpreting* (pp. 33–55). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-9308-9.ch010>
- Flores, G. (2005). The impact of medical interpreter services on the quality of healthcare: A systematic review. *Medical Care Research and Review*, 62(3), 255–299. <https://doi.org/10.1177/1077558705275416>
- Gerskowitch, C., & Tribe, R. (2021). Therapists' experience of working with interpreters in NHS settings: Drawing upon a psychoanalytic theoretical framework to contextualize the findings of an IPA study. *British Journal of Psychotherapy*, 37(2), 301–318. <https://doi.org/10.1111/bjp.12630>
- Gutheil, T. G., & Gabbard, G. O. (1993). The concept of boundaries in clinical practice: Theoretical and risk-management dimensions. *The American Journal of Psychiatry*, 150(2), 188–196. <https://doi.org/10.1176/ajp.150.2.188>
- Hale, S. (2007). *Community interpreting*. Palgrave.
- Henkelmann, J.-R., de Best, S., Deckers, C., Jensen, K., Shahab, M., Elzinga, B., & Molendijk, M. L. (2019). *Anxiety, depression and post-traumatic stress disorder in refugees resettling in high-income countries: Systematic review and meta-analysis*. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3471994>
- Hsieh, E. (2008). "I am not a robot": Interpreters' role identities and perceived conflicts in health care. *Interpreting*, 10(2), 131–152. <https://doi.org/10.1075/intp.10.2.02hsi>
- International Organization for Standardization. (2019). *ISO 1087:2019—Terminology work—Vocabulary*. ISO.
- International Organization for Standardization. (2022). *ISO 704:2022—Terminology work—Principles and methods*. ISO.
- International Society for Traumatic Stress Studies. (n.d.). *Trauma and mental health in forcibly displaced populations: Briefing paper* [PDF].
- Karliner, L. S., Jacobs, E. A., Chen, A. H., & Mutha, S. (2007). Do professional interpreters improve clinical care for patients with limited English proficiency? A systematic review of the literature. *Health Services Research*, 42(2), 727–754. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6773.2006.00629.x>
- Kimmel, M. S. (2004). *The gendered society* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Kirmayer, L. J. (2006). Beyond the 'new cross-cultural psychiatry': Cultural biology, discursive psychology and the ironies of globalization. *Transcultural Psychiatry*, 43(1), 126–144. <https://doi.org/10.1177/1363461506061761>

- Kleinman, A. (1980). *Patients and healers in the context of culture*. University of California Press.
- Mabil-Atem, J. M., Gumuskaya, O., & Wilson, R. L. (2024). Digital mental health interventions for the mental health care of refugees and asylum seekers: Integrative literature review. *International Journal of Mental Health Nursing*, 33(4), 1112–1138. <https://doi.org/10.1111/inm.13361>
- McCann, L., & Pearlman, L. A. (1990). Vicarious traumatization: A framework for understanding the psychological effects of working with victims. *Journal of Traumatic Stress*, 3(1), 131–149.
- National Council on Interpreting in Health Care. (2004). *A national code of ethics for interpreters in health care*. NCIHC.
- Patanè, M., Ghane, S., Karyotaki, E., Cuijpers, P., Schoonmade, L., Tarsitani, L., & Sijbrandij, M. (2022). Prevalence of mental disorders in refugees and asylum seekers: A systematic review and meta-analysis. *Global Mental Health*, 9, 250–263. <https://doi.org/10.1017/gmh.2022.29>
- Palm, K. M., Polusny, M. A., & Follette, V. M. (2004). Vicarious traumatization: Potential hazards and interventions for disaster and trauma workers. *Prehospital and Disaster Medicine*, 19(1), 73–78. <https://doi.org/10.1017/S1049023X00001503>
- Plano Clark, V. L., & Ivankova, N. V. (2016). *Mixed methods research: A guide to the field*. SAGE Publications.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research. *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 879–903. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.5.879>
- Pöschhacker, F. (2004). On partnership in translation studies. In C. Schäffner (Ed.), *Translation research and interpreting research: Traditions, gaps and synergies* (pp. 104–115). Multilingual Matters.
- Pöschhacker, F. (2016). *Introducing interpreting studies* (2nd ed.). Routledge.
- Pöschhacker, F. (2022). *Introducing interpreting studies* (3rd ed.). Routledge.
- Qamar, W., & Qayum, M. (2025). The syndemic of climate change, migration, and mental health: A global health perspective. *Journal of the College of Physicians and Surgeons Pakistan*, 35(5), 657–660. <https://doi.org/10.29271/jcpsp.2025.05.657>
- Rees, S., & Fisher, J. R. W. (2023). Forced migration, trauma, and the risk of mental health disorders among women in the perinatal period. *The Lancet Public Health*, 8(3), e166–e167. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(23\)00009-9](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(23)00009-9)
- Röhr, S., Müller, F., Jung, F., Apolinário-Hagen, J., & Seifried-Dübon, T. (2021). Digital health interventions for asylum seekers, refugees, and migrants: A systematic review. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 630442. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2021.630442>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Free Press.
- Sager, J. C. (1990). *A practical course in terminology processing*. John Benjamins.
- Seale, C. (2018). *Researching society and culture* (4th ed.). SAGE.
- Squires, A. (2009). Methodological challenges in cross-language qualitative research: A research review. *International Journal of Nursing Studies*, 46(2), 277–287. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2008.08.006>
- Temmerman, R. (2000). *Towards new ways of terminology description: The sociocognitive approach*. John Benjamins.
- Tribe, R., & Lane, P. (2009). Working with interpreters across language and culture in mental health. *Journal of Mental Health*, 18(3), 233–241. <https://doi.org/10.1080/09638230701879102>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2025). *Global trends: Forced displacement in 2024*. <https://www.unhcr.org/global-trends>
- van Dijk, J. (2005). *The deepening divide: Inequality in the information society*. SAGE.
- Vargas-Urpi, M. (2011). The interdisciplinary approach in community interpreting research. *New Voices in Translation Studies*, 7, 47–65.
- Wadensjö, C. (1998). *Interpreting as interaction*. Longman.
- Warschauer, M. (2003). *Technology and social inclusion: Rethinking the digital divide*. MIT Press.

- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151. <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>
- World Health Organization. (2023, October 10). Five key themes for improved mental health care for refugees and migrants. <https://www.who.int/news/item/10-10-2023-five-key-themes-for-improved-mental-health-care-for-refugees-and-migrants>
- World Health Organization. (2025, May 6). *Mental health in emergencies* [Fact sheet]. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-in-emergencies>
- Yellowlees, P., Nakagawa, K., Pakyurek, M., Hanson, A., Elder, J., & Kales, H. C. (2018). Rapid conversion of an outpatient psychiatric clinic to telepsychiatry in response to COVID-19. *Psychiatric Services*, 69(11), 1147–1150. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201800368>

Ευφροσύνη Φράγκου

Ορολόγος, Μεταφράστρια και Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό (ΕΕΠ)

Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας & Φιλολογίας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μέλος της Τεχνικής Επιτροπής ΕΛΟΤ/ΤΕ 21

Ηλ-ταχ.: effiefragkou@enl.uoa.gr

16 Μεταφράζοντας κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες: νεολογισμοί και ορολογία

Κική Καψαμπέλη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι νεολογισμοί και η ορολογία αφθονούν στον σύγχρονο δοκιμιακό λόγο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών. Ο μεταφραστής καλείται σε συνεχή αγώνα για την απόδοσή τους, αντλώντας από την ελληνική γλώσσα στη διαχρονία της και εκμεταλλευόμενος τις γλωσσοπλαστικές της δυνατότητες, ώστε να επιτύχει μια μονολεκτική διατύπωση. Από την ιντελιγκέντσια μέχρι τον εκφετιχισμό και την αποφετιχοποίηση, από τον εσενσιαλισμό μέχρι την αποϊεροποίηση και τη διανοησιαρχία, από τη διαφάνιση στη θεσιληψία, από το εικονιδιόγραμμα στην αξιοδότηση: το αναπόφευκτο ρήγμα σε σχέση με το κοινό νόημα, το οποίο προξενεί ένας νεολογισμός, δεν θα πρέπει να υπονομεύει την κατανόηση του κειμένου. Ο μεταφραστής υποβάλλει σε σκληρή βάσανο τη νέα ορολογία, καθώς έχει το προνόμιο να τη συναντά όχι σε κενό αέρος αλλά σε συμφραζόμενα σε όλη την έκταση του βιβλίου, κάτι που του επιτρέπει να την ελέγξει, να διαπιστώσει κατά πόσο ανταποκρίνεται στη χρήση την οποία της επιφυλάσσει ο συγγραφέας, κατά πόσο εκφράζει το πνεύμα και το γράμμα του. Με την έκδοση του βιβλίου, η νέα ορολογία παραδίδεται στο περισσότερο ή λιγότερο ειδήμον κοινό, το οποίο είναι και εκείνο που αποφασίζει, εντέλει, για την αποδοχή ή την απόρριψή της.

Translating Social Sciences and Humanities: Neologisms and Terminology

Kiki Kapsambeli

ABSTRACT

Neologisms and terminology abound in the contemporary discourse of social sciences and humanities. The translator is constantly called upon to achieve succinct one word formulations, drawing on the Greek language in its diachrony and exploiting its linguistic potential. Examples are numerous: from intelligentsia to defetishization, from essentialism to desacralisation and intellectualism, from transpiration to *prise de position*, from emoji to valorization. The inevitable rupture with respect to the common meaning that a neologism causes should not lead to jeopardizing comprehensibility. Translators subject the new terminology to severe scrutiny, since they have the privilege of encountering it not in a vacuum but in a book's context: this allows them to test it, to see whether it corresponds to the use which the author has reserved for it, whether it expresses their spirit and letter. With the publication of the book, the new terminology is handed over to the more or less expert public, who are the ones who ultimately decide whether it should be accepted or rejected.

0 Εισαγωγή

Στο παρόν συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», θα καταθέσω την εμπειρία μου από τη μετάφραση γαλλικών δοκιμίων των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών του 20ού-21ου αιώνα, τα τελευταία τριάντα-τριανταπέντε χρόνια. Από τις μεταφράσεις αυτές θα αντλήσω παραδείγματα, δεδομένου ότι οι περισσότερες περιλαμβάνουν ποικίλα λεξιλόγια όρων, ανάλογα με τις απαιτήσεις του κάθε βιβλίου, καθώς και σημειώματα με επεξήγηση των μεταφραστικών επιλογών, ιδίως σε επίπεδο ορολογίας και νεολογισμών. Οι μεταφράσεις των ίδιων δοκιμίων στα αγγλικά και τα γερμανικά, με την προφανή συγγένεια της ορολογίας τους, ιδίως της αγγλικής, με έκαναν να συνειδητοποιήσω πόσο απαραίτητη είναι η σύνταξη χρηστικής ορολογίας και στα ελληνικά.

Με την ευκαιρία αυτή, θα ήθελα να αναφέρω ότι παρόμοια λεξιλόγια, συνταγμένα από μεταφραστές και συνοδευόμενα συχνά από διεξοδική αιτιολόγηση, ανευρίσκονται σε πολλές μεταφράσεις δοκιμίων διαφόρων γνωστικών κλάδων, πλούτος που παραμένει αθησαύριστος, κρυμμένος στις τελευταίες σελίδες των βιβλίων, χωρίς παρουσία στο Διαδίκτυο, με αποτέλεσμα ο καθένας μας να γυρεύει μόνος του, εκ νέου, λύσεις που ενδέχεται να έχουν ήδη προταθεί, αλλά τις αγνοούμε.

1 Η μία λέξη

Στους κόλπους μιας Εταιρείας Ορολογίας, είναι περιττό να επισημάνει κανείς πόσο σημαντική είναι η ανεύρεση μίας μοναδικής λέξης για την απόδοση ενός ξένου όρου. Ωστόσο, θεωρώ πως δεν είναι άσκοπη μια σύντομη αναδρομή από τη σκοπιά του μεταφραστή.

Παλαιότερα, οι μεταφράσεις δοκιμίων συνήθιζαν να υιοθετούν αυτούσια την ξένη ορολογία, μεταγράφοντάς την απλώς στα ελληνικά: ιντελιγκέντσια, προτσές, στρουκτούρα, κορπορατισμός, εσσενσιαλισμός, λεξιλόγιο που χαρακτήριζε όχι μόνο πολιτικά κείμενα και μπροσούρες λίγο πολύ επαναστατικές, αλλά και βιβλία φιλοσοφίας, κοινωνιολογίας, ανθρωπολογίας, ψυχολογίας κ.ά. Θεωρώντας αυτή τη γλώσσα μαλλιαρή και τις μεταφράσεις παλαιϊκές, αρχίσαμε να αντιστεκόμαστε στην υιοθέτηση ξενόφερτων όρων και να αναζητάμε έναν ελληνικό, λογιότερο τρόπο να τους αποδώσουμε. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κουλτούρα (culture/culture/Kultur). Δοκιμάστηκαν πολλές λύσεις, κυρίως ο όρος πνευματικός πολιτισμός (σε αντίθεση με τον «τεχνικό» πολιτισμό για το civilization), έλαβαν χώρα εντονότατοι διαξιφισμοί, ώσπου να περάσει πια ο όρος στα ελληνικά και να ενταχθεί στη γλώσσα μας (λημματογραφείται ήδη από το 1972 στο Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών της UNESCO, αλλά πολύ αργότερα στα ερμηνευτικά λεξικά) δίνοντας στη συνέχεια τα κουλτουριάρης, κουλτουριάρικος (Τριανταφυλλίδης, 1998, Μπαμπινιώτης,

1998). Για να μη μιλήσουμε για το «κουλτουριαραίος» στο Λεξικό της Ακαδημίας (2014), με την επισήμανση «συνήθως στον πληθυντικό». Με τα χρόνια κατακυρώθηκε και το πολιτισμικός, με -μ- και όχι με -τ-, για πολλές χρήσεις του *cultural*, με προεξάρχουσες τις πολιτισμικές σπουδές (*cultural studies*). Φάνηκε να δόθηκε κοινά αποδεκτή λύση, επήλθε μια κάποια συναίνεση, ησυχάσαμε. Έτσι τουλάχιστον νομίζαμε. Διότι, σχετικά πρόσφατα, η συζήτηση αναζωπυρώθηκε, σε πολύ ηπιότερους τόνους (έχουν αλλάξει οι καιροί), με την εμφάνιση του όρου *culturalism* (*culturalisme/Kulturalismus*): να τον πούμε κουλτουραλισμό ή μήπως, καλύτερα, πολιτισμικότητα (και πολυπολιτισμικότητα το *multiculturalism*), συγχέοντάς τον με την επίσης πρόσφατη *culturality*; Και δεν ξέρουμε τι μας μέλλεται ακόμα. Είναι πασιφανές, δεν ξεμπερδεύει κανείς εύκολα με την κουλτούρα και τα παράγωγά της.

Από την άλλη, διστάζαμε να αποδώσουμε μονολεκτικά τους ξένους νεολογισμούς. Η κυρίαρχη μεταφραστική πρακτική ήταν η περίφραση. Επί χρόνια γράφαμε «των σχέσεων», μέχρι να αποτολμήσουμε το σχεσιακός για το *relational/relationnel*, που ακολούθησε το συγκρουσιακός (*conflictual/conflictuel*). Γράφαμε απώλεια του ιερού χαρακτήρα αντί για αποϊεροποίηση (*desacralization*), μετατροπή/αναγωγή σε πράγμα αντί για πραγματοποίηση (*reification*). Με άλλα λόγια, δεν νιώθαμε τη σιγουριά ότι το γλωσσικό μας εργαλείο, η νεοελληνική δημοτική, με την προτίμησή της στην αναλυτική διατύπωση, ήταν σε θέση να εκφράσει με ακρίβεια τον σύγχρονο δοκιμιακό λόγο με τη νέα του ορολογία.

Πλην όμως, η ορολογία των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών γεννήθηκε για να δηλώσει, να περιγράψει συνοπτικά τα νέα κοινωνικά φαινόμενα που αναδύονται, τις ανεξερεύνητες ψυχολογικές κινήσεις που έρχονται στο φως (βλ. ψυχανάλυση), τις καινοφανείς πολιτισμικές τάσεις, τα σύγχρονα διακυβεύματα – όλα πρωτόφαντα σημεία ενδιαφέροντος για τους επιστήμονες, που επινοούν νέες λέξεις συμπυκνώνοντας τη σκέψη τους σε μια νέα διατύπωση, η οποία φέρει μέσα της, πέρα από την πνευματική πορεία του δημιουργού της, την όλη διακίνηση ιδεών, το όλο διανοητικό περιβάλλον και τις κοινωνικές συνθήκες που οδήγησαν στην παραγωγή της. Και αυτά τα χάνουμε αν αναλύσουμε τον όρο, αν διστάσουμε να εμπλουτίσουμε, αφενός την ελληνική γλώσσα με μία νέα, περιεκτική λέξη, αφετέρου το πολιτισμικό πεδίο με μία νέα, περιεκτική σκέψη. Χάνουμε, με δυο λόγια, και το γράμμα και το πνεύμα του πρωτοτύπου.

2 Γλωσσοπλασία

Σε αυτή τη μονολεκτική διατύπωση που αναζητάμε, έχουμε σύμμαχο τις γλωσσοπλαστικές δυνατότητες της ελληνικής. Τον στρουκτουραλισμό (*structuralism*) τον λέμε πια δομισμό, τον περσπεκτιβισμό (*perspectivism*) προοπτικισμό, τον ρασιοναλισμό (*rationalism*) ορθολογισμό, τον εσσενσιαλισμό (*essentialism*) ουσιοκρατία, τον κορπορατισμό

(corporatism) συντεχνιαρχία, τον ιντελεκτουαλισμό (intellectualism) νοησιαρχία, τον νιουτραλισμό (neutralism) ουδετεροφιλία. Διαπιστώνουμε την πολυμορφία που διέπει τη μεταφορά των όρων σε -ism στην ελληνική γλώσσα, η οποία μας επιτρέπει να μην αναγάγουμε «τη μη αναγνώσιμη μοναδικότητα μιας σκέψης στην ομοιομορφία μιας λογικής τάξης» (Bourdieu, 1999: 208), στην πανομοιότυπη, δηλαδή, κατάληξη σε -ισμός.

Αντίστοιχα και οι όροι σε -ation μπορούν να μεταφραστούν με πολλούς τρόπους πέρα από τη χιλιοχρησιμοποιημένη -ποίηση. Π.χ., με την πρόθεση εκ: εκκοσμίκευση (secularization), εκδημοκρατισμός (democratization), εξευφημισμός (euphemization)· με μια λέξη που να εκφράζει, με την κατάληξή της, τη διαδικασία προς (μια κατάσταση): αποπραγμάτωση (derealization)· με τον σχηματισμό σύνθετης λέξης: μηχανοργάνωση (informatization) κ.ά.

3 Το ρήγμα σε σχέση με το κοινό νόημα

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο συμπυκνωμένος νέος όρος προκαλεί κάποιο ρήγμα σε σχέση με το κοινό νόημα (το νόημα του κοινού νου), κάτι συχνά επιθυμητό από τον συγγραφέα, ο οποίος κινείται σε μια κόψη: δεν χρησιμοποιεί μεν τις λέξεις της καθημερινής γλώσσας, διότι έτσι διατρέχει τον κίνδυνο της παλινδρόμησης στο συνηθισμένο νόημα, ενώ εκείνος θέλει να ονοματίσει κάτι νέο, αλλά ταυτόχρονα κινδυνεύει να μη γίνει κατανοητός και η θεώρησή του να μείνει, τελικά, αμετάδοτη (Bourdieu, 1999: 202, σημ. 4). Επιδιώκει επομένως να μην υπονομευθεί η κατανόηση εξαιτίας αυτού του ρήγματος.

Αν διακατέχεται από ένα τέτοιο μέλημα ο συγγραφέας, πόσο μάλλον ο μεταφραστής του, ο οποίος επιπλέον, και με δεδομένη τη δυσφορία που προξενούν οι νεότευκτοι όροι, έχει να αντιμετωπίσει την κριτική για τις «περίεργες», τις ανοίκειες λέξεις που επινοεί ή χρησιμοποιεί, ξενίζοντας τον απλό αναγνώστη.

Ας σκεφτούμε όμως: υπάρχει πράγματι «απλός» αναγνώστης τέτοιων δοκιμίων; Η μετάφρασή τους, όπως και το πρωτότυπο, είναι επιστημονικός λόγος, εκφέρεται με όχημα έννοιες, κατά συνέπεια απαιτεί εξοικείωση, τριβή, σταδιακά κατακτημένη γνώση. Το γεγονός ότι ζούμε όλοι μας στον κοινωνικό κόσμο, για παράδειγμα, δεν σημαίνει ότι είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε διαμιάς τον κοινωνιολογικό λόγο *περί* του κοινωνικού κόσμου. Το γεγονός ότι έχουμε όλοι περάσει από την παιδική ηλικία, με τις συναφείς εμπειρίες, δεν σημαίνει ότι μπορούμε να κατανοήσουμε άνευ άλλου τινός τον ψυχαναλυτικό λόγο *περί* των παιδικών εμπειριών και της επιρροής τους στην ενήλικη ζωή. Ο μεταφραστής οφείλει να διακινδυνεύσει μια νέα ορολογία, στοχεύοντας ταυτόχρονα, όπως και ο συγγραφέας, στη νοηματική ενάργεια.

4 Περιπτώσεις νέας ορολογίας

Ας δούμε τώρα μερικές περιπτώσεις νέας ορολογίας, που άντλησα κατά τις αναζητήσεις μου, από την ελληνική γλώσσα στη διαχρονία της, άλλοτε με μεγαλύτερη, άλλοτε με μικρότερη επιτυχία, και μερικές φορές με αποτυχία.

4.1 Όταν ο ίδιος ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μια δυσεύρετη, αν όχι ανεύρετη, λέξη

Παράδειγμα: **transparition**. Η λέξη δεν υπάρχει στα γαλλικά ή αγγλικά λεξικά και προέρχεται από το ρήμα *transparaître*, διαφαίνομαι, φαίνομαι μέσα από κάτι άλλο (*show through*). Τη συνάντησα στον κοινωνιολόγο και φιλόσοφο Jean Baudrillard (2020), ο οποίος έχει γράψει επίσης ένα δοκίμιο με τίτλο *La transparence du mal* (*The transparency of evil / Transparenz des Bösen*), που στα ελληνικά έχει βγει, όπως είναι αυτονόητο, ως *Η διαφάνεια του κακού*. Αναζητώντας λύση, έπεσα πάνω σε μια εξαιρετικά διαφωτιστική συνέντευξη του συγγραφέα στο Διαδίκτυο (Baudrillard, 1991), όπου ερωτάται γι' αυτόν ακριβώς τον τίτλο. Λέει ο δημοσιογράφος: «Για να επανέλθουμε στον τίτλο σας, μιλάτε για διαφάνεια. Το κακό πρέπει να είναι διαφανές;» Απάντηση: «Συνήθως οι τίτλοι των βιβλίων μου δεν μου δημιουργούν πρόβλημα, αλλά γι' αυτό το συγκεκριμένο δεν μπορούσα να βρω κανέναν, τίποτα, μέχρι την τελευταία στιγμή. Στην πραγματικότητα, ο τίτλος εννοεί την *transparition* του κακού· δεν είναι η διαφάνεια του κακού, για να είμαι ειλικρινής. (...) Μπορεί να προσπαθήσει κανείς να εξορκίσει το κακό, αλλά η μέθοδος εμφάνισης [*apparition*] του κακού είναι η *transparition*. (...) Υπάρχει ένας τρόπος εμφάνισης και εξαφάνισης [*disparition*].»

Ακριβώς ο συσχετισμός με την εμφάνιση και την εξαφάνιση με οδήγησε στην κατασκευή της λέξης διαφάνιση για την απόδοση του *transparition*. Σημειωτέον ότι ο γαλλικός όρος δεν είναι δημιούργημα του Baudrillard. Ανευρίσκεται στον Henry Corbin (1903-1978), φιλόσοφο, θεολόγο, ιρανολόγο και καθηγητή Ισλαμικών Σπουδών στην *École Pratique des Hautes Études* του Παρισιού, ο οποίος αναφέρεται στην έννοια της θεοφάνειας και την εξηγεί ως μια Εμφάνιση (*Apparition*) που είναι η διαφάνιση (*transparition*) της θεότητας μέσα από τον καθρέφτη της ανθρωπότητας, κατά τον ίδιο τρόπο που το φως γίνεται ορατό μέσα από τη μορφή ενός βιτρώ. Για τον Baudrillard, προσπαθούμε μεν να εξαφανίσουμε εκείνο που αποκαλεί κακό, όμως αυτό ξανακάνει την εμφάνισή του, με τον τρόπο της διαφάνισης, μέσα από πλήθος μορφές.

4.2 Όταν ο ίδιος ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μια έκφραση ως ορολογία

Όταν δηλαδή της προσδίδει ειδική βαρύτητα, ένα ιδιαίτερο, καίριο νόημα, τονίζοντας συνήθως αυτή τη διάσταση γράφοντάς τη με πλάγια στοιχεία.

Παράδειγμα: **prise de position**. Τα κείμενα του κοινωνιολόγου Pierre Bourdieu τα διατρέχει η έννοια της, πλαγιογράμματος, *prise de position*, που σημαίνει, κατά λέξη, η πράξη του να παίρνω θέση για ένα ζήτημα. Υπάρχει η θέση, position, υπάρχει και η prise de position (Bourdieu, 1999). Στα ελληνικά λέμε τοποθέτηση, τοποθετούμαι για ένα ζήτημα, και πράγματι έτσι θα μεταφραζόταν, αν δεν υπήρχε στα γαλλικά λέξη γι' αυτό (positionnement, position) την οποία δεν επιλέγει ο συγγραφέας, διότι επιθυμεί να τονίσει την ενεργητική πράξη του λαμβάνω, τον δυναμισμό της. Κάτι τόσο σαφές, ώστε στην έγκριτη αγγλική μετάφραση (Bourdieu, 1991) ο όρος διατηρείται ως έχει, στα γαλλικά και πλαγιογράμματος – και λέω έγκριτη, επειδή στον αγγλικό τόμο συγκεντρώθηκαν για πρώτη φορά, ζώντος του συγγραφέα, δοκίμια που είχαν δημοσιευτεί στα γαλλικά σε διάφορα βιβλία και επιστημονικές επιθεωρήσεις, και με βάση το αγγλικό απάνθισμα έγινε και η ελληνική μετάφραση, από τα γαλλικά βέβαια (ο γαλλικός ομώνυμος τόμος εκδόθηκε πολύ αργότερα, μόλις το 2014). Ούτε στις γερμανικές μεταφράσεις χρησιμοποιείται ο τρέχων όρος για την τοποθέτηση, Stellung, αλλά προστίθεται και η λήψη της, Stellungnahme. Ξεψαχνίζοντας το *Αντίστροφο Λεξικό* της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2002), οδηγήθηκα στον νεολογισμό «θεσιληψία», κατά το αιμοληψία. Θεωρούσα τον όρο δική μου επινόηση, μέχρι που, δυο τρία χρόνια αργότερα, τον βρήκα σε άλλο γνωστικό κλάδο, στους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς* του Χούσερλ (Husserl, 1994), σε μετάφραση του καθηγητή φιλοσοφίας Παύλου Κόντου, η οποία είχε προηγηθεί κατά μία πενταετία και την ανακάλυψα τυχαία, όταν κλήθηκα να μεταφράσω φαινομενολογία και διάβαζα τη σχετική βιβλιογραφία. Η ανακάλυψη μου δημιούργησε ανάμικτα συναισθήματα. Πάντως, ήταν και παρήγορη: κάποιος άλλος είχε οδηγηθεί στην ίδια λύση.

4.3 Όταν επιχειρούμε να εξελληνίσουμε νέους όρους

Ειδικότερα, ξένους όρους οι οποίοι έχουν προλάβει να διαδοθούν, συνήθως αυτούσιοι στα αγγλικά ή μεταγραμμένοι στα ελληνικά με την αγγλική τους προφορά.

Παράδειγμα: **emoticon/emoji**. Οι δύο όροι κίνησαν το μεταφραστικό μου ενδιαφέρον όταν τους συνάντησα στη γαλλική τους εκδοχή (Roy, 2024), δηλαδή με τους ενδεδειγμένους τόνους (émoticône, émoji). Αν ήταν γραμμένοι στα αγγλικά, αναγκαστικά θα τους έπαιρνα έτσι, αγγλιστί κι εγώ. Αλλά καθώς ήταν ενταγμένοι στη γαλλική γλώσσα, και παρά την κοινή λατινική υποδομή αγγλικής-γαλλικής, με προκάλεσαν να αναζητήσω ελληνική απόδοση. Απ' όσο γνωρίζω, στα ελληνικά οι δύο όροι παραμένουν στην αγγλική τους μορφή, είτε ως έχουν είτε με ελληνική γραφή (εμότζι, ίμοτζι, εμότικον), ή, πάλι, μεταφράζονται αδιακρίτως και ανακριβώς ως φατσούλες ή εικονίδια. Ωστόσο, θα πρέπει να διευκρινιστούν τα εξής:

Ο όρος emoji προέρχεται από ιαπωνική λέξη που σημαίνει εικονόγραμμα, σύνθεση από το

e (σχέδιο, εικόνα) και το mojī (γράμμα), και δηλώνει περισσότερο μια έννοια, μια ιδέα. Τα emoji μπορεί να είναι οι γνωστές, κυρίως κίτρινες, φατσούλες, αλλά και πληθώρα άλλων εικονογραμμάτων, όπως καρδούλες, παλάμες και δάχτυλα σε σημαίνουσες στάσεις, π.χ. ενωμένες παλάμες για παράκληση/ευχαριστίες, το σήμα της νίκης κ.ά. Επειδή στη γλώσσα του υπολογιστή κάνουμε λόγο όχι για εικόνες αλλά για εικονίδια, θεώρησα ότι ο όρος εικονιδιόγραμμα μπορεί να αποδώσει με ακρίβεια και πιστότητα το αγγλο-ιαπωνικό emoji.

Ο όρος *emoticon*, τώρα, προέρχεται από σύνθεση δύο αγγλικών λέξεων, *emotion* (συναίσθημα, συγκινησιακή κατάσταση) και *icon* (εικόνα, εικονίδιο). Πρόκειται για εικονίδιο που εκφράζει συναισθήματα χρησιμοποιώντας χαρακτήρες του πληκτρολογίου, π.χ. :-) για το χαμόγελο. Δεν τα κατάφερα να βρω μονολεκτική απόδοση, και το μετέφρασα ως εικονίδιο έκφρασης.

Όπως βλέπουμε, οι δύο όροι, παρά την εντελώς διαφορετική καταγωγή τους, παρουσιάζουν έκδηλη μορφική συγγένεια στις λατινογενείς γλώσσες, με αποτέλεσμα και τα emoji να παραπέμπουν σε συγκινησιακή κατάσταση, κάτι που χάνεται σε οποιαδήποτε ελληνική τους απόδοση.

4.4 Όταν ελλοχεύει ο κίνδυνος παρανόησης, κάτι σύνηθες με ελληνογενείς λέξεις

Παράδειγμα: **liturgical** (*liturgique/liturgisch*). Αυτός που σχετίζεται με τη θεία λειτουργία (*liturgy/liturgie/Liturgie*). Ο όρος δεν είναι καθόλου αμφίσημος στα αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά κ.ά., αλλά στην ελληνική γλώσσα δημιουργεί παρανόηση σε μη θρησκευτικά συμφραζόμενα, εφόσον ο λειτουργικός παραπέμπει αδιαμφισβήτητα στη *function* (*fonction*). Το ιερολειτουργικός φάνηκε να λύνει το πρόβλημα· αν μη τι άλλο, δεν είναι αμφίσημο.

4.5 Όταν προσπαθούμε να αποφύγουμε άλλον έναν όρο σε -ποίηση

Παράδειγμα: **naturalize/naturalization** (*naturaliser/naturalisation*), όταν χρησιμοποιούνται όχι με την έννοια της πολιτογράφησης κ.λπ., αλλά του καθιστώ κάτι φυσικό. Φυσικοποιώ/φυσικοποίηση είναι βέβαια οι πρώτες αποδόσεις που μας έρχονται στο μυαλό. Όμως, το αρχαίο ελληνικό ρήμα *φυσιώω* («διαθέτω τινά κατά φύσιν») και το ουσιαστικό *φυσίωσις* («φυσική τάσις, ροπή, χαρακτήρ») (Liddell & Scott, 1907), παρά τη σημασιακή απόκλιση, ήταν πειρασμός. Έτσι, αρχικά απέδωσα τους όρους στη νεοελληνική ως *φυσιώνω/φυσίωση* (Bourdieu, 1999). Με τον καιρό, προχωρώντας σε φιλοσοφικά κείμενα, τους εγκατέλειψα ως ενδεχομένως λανθασμένους, ενώ και η φυσικοποίηση, με την αυξανόμενη χρήση της, φαινόταν πια εντελώς φυσική.

4.6 Όταν ο ξένος όρος μπορεί να αποδοθεί με ακρίβεια στα ελληνικά με μία μόνο σύνθετη λέξη, παρότι αποτελείται από περισσότερες

Η ελληνική γλώσσα, ναί μεν δεν χαρακτηρίζεται από την ασυναγώνιστη ιδιότητα της γερμανικής να συγκροτεί σύνθετες λέξεις, προσθέτοντας απλώς τη μία δίπλα στην άλλη σιδηροδρομικώ τω τρόπω και με μία ελάχιστη αλλαγή, όμως, όπως είδαμε και προηγουμένως, διαθέτει ευχέρεια στη διαμόρφωση συνθέτων, κάτι απολύτως αξιοποιήσιμο στην απόδοση της ξένης ορολογίας.

Γι' αυτή την περίπτωση, θα παρουσιάσω ένα εύκολο παράδειγμα και ένα δύσκολο.

Το εύκολο περιλαμβάνει πολλές εκφράσεις με το θέτω και είναι ειδικά γαλλικό: **mettre/mise en texte**, κειμενοθετώ/κειμενοθέτηση (Certeau, 2010), κατά το θεσμοθετώ/θεσμοθέτηση, αφηγηματοθεσία (**mise en récit**) (Certeau, 2010), κατά τη σκηνοθεσία (*mise en scène*), τυποθετώ/τυποθεσία για τα **mettre/mise en forme**, όταν το *forme* λαμβάνεται με την έννοια του τύπου και όχι της μορφής, οπότε θα μεταφραζόταν με τα γνωστά μορφοποιώ/μορφοποίηση (Bourdieu, 1999) κ.ά.

Το δύσκολο: (Le) **corps propre**. Το ίδιον σώμα. Όταν πρωτοσυνάντησα την έκφραση (Merleau-Ponty, 2005), μου ήταν σαφές ότι συνιστούσε όρο, και μάλιστα με ιδιαίτερη βαρύτητα στη φιλοσοφία του Merleau-Ponty και γενικότερα στη φαινομενολογία. Πρόκειται για ακριβή μετάφραση του γερμανικού «*der eigene Körper*» (*der Leib*). Χρησιμοποιείται χωρίς κτητική αντωνυμία, δεν είναι «το δικό του σώμα» (του υποκειμένου, εννοείται) ούτε, με εννοιολογική απόκλιση, «το ίδιο του το σώμα». Τέτοιες χαλαρές αποδόσεις μπορεί να γίνουν δεκτές σε απλούστερα, πιο τρέχοντα κείμενα, αλλά όχι σε ένα φιλοσοφικό δοκίμιο. Είναι ενδεικτικό ότι στα αγγλικά έχουν προταθεί διάφορες εκδοχές: *own body*, *one's own body*, *the body-subject*, *a body of its own*, *the body proper*, χωρίς καμία να επικρατεί καθολικά.

Όμως, το ίδιον σώμα δεν εντάσσεται εύκολα σε συνεχή ροή δημοτικής γλώσσας, ενώ στη γενική, για να μη γίνει παρανόηση, θα χρειαζόταν καταβιβασμός τόνου: του ιδίου σώματος· με δυο λόγια, δεν ήταν ευέλικο. Ψάχνοντας εδώ κι εκεί, βρήκα στο Διαδίκτυο το «ιδιόσωμα», με ένδειξη ψ. (ψυχαναλυτικός όρος), στο *Γαλλοελληνικό Γλωσσάρι όρων του Κορνήλιου Καστοριάδη* (2007), που είχε συνταχθεί από τον συγγραφέα και τους μεταφραστές του βιβλίου του *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας* ήδη από το 1978 (εκ των υστέρων είδα ότι περιλαμβάνεται στο τέλος της ελληνικής έκδοσης). Θέωρησα την απόδοση πολύ επιτυχή και εξαιρετικά εύχρηστη, πόσο μάλλον όταν ο σχηματισμός σύνθετης λέξης με το «ίδιος» δεν είναι καινοφανής, βλ. ιδιοπροφορά για το *accent* (Μπαμπινιώτης, 1998). Παρ' όλα αυτά, ο όρος φαίνεται να συναντά αντιστάσεις.

5 Η βάσανος

Οι μεταφραστές βρισκόμαστε σε κατ' εξοχήν πλεονεκτική θέση για να ελέγξουμε την ευστοχία της νέας ορολογίας, είτε την προτείνουμε εμείς είτε την έχουμε πάρει από άλλον, εν γνώσει ή εν αγνοία μας. Δεν έχουμε να κάνουμε με έναν όρο ξεκρέμαστο, έξω από συμφραζόμενα, σε κενό αέρος· αντίθετα, διαθέτουμε πολλές φράσεις στις οποίες εντάσσεται. Έχουμε όλη την άνεση να αντιληφθούμε πώς τον χρησιμοποιεί ο συγγραφέας και τι εννοιακό εύρος τού προσδίδει. Έτσι, υποβάλλουμε τον ελληνικό όρο σε σκληρή βάσανο σε όλη την έκταση του κειμένου, ώστε να ελέγξουμε κατά πόσο λειτουργεί, αν ταιριάζει, αν παράγει ένα αποτέλεσμα αντίστοιχο με του ξένου όρου. Επίσης, τον θέτουμε σε συσχετισμό με άλλους όρους και, εν ανάγκη, προβαίνουμε σε διορθώσεις.

Παράδειγμα: Έχω επιλέξει, κατασκευάσει, μάλλον, τον εκφετιχισμό ως μετάφραση της **fetichization** (κατά τον εκδημοκρατισμό/democratization) και πορεύομαι ευτυχώς και ικανοποιημένη που απέφυγα άλλον έναν όρο σε -ποίηση, που δεν είπα, δηλαδή, φετιχοποίηση. Όλα καλά, ώσπου ξεφυτρώνει η αντίστροφη διαδικασία, η defetishization (défetichisation). Αν θέλω να είμαι συνεπής, θα πω απεκφετιχισμός, εφόσον μάλιστα ο συνδυασμός των δύο προθέσεων (από/εκ) δεν είναι πρωτόγνωρος (βλ. απεκδύομαι, απεξάρτηση). Ωστόσο, η λέξη δεν παύει να είναι κάπως δύστροπη στην εκφώνησή της, φοβάμαι μήπως σκοντάψει αχρείαστα ο αναγνώστης, η επιλογή μου αρχίζει να παραπαίει, σιγά σιγά αποδυναμώνεται, η αποφετιχοποίηση, με τον εύκολο σχηματισμό της, караδοκει πάντα και, τελικά, κατисχύει. Οπότε, είτε επανέρχομαι και αλλάζω σε όλο το κείμενο τον εκφετιχισμό σε φετιχοποίηση είτε, σε επόμενη μετάφραση, τον απαλείφω σιωπηρά προς όφελός της.

6 Η δημοσιοποίηση

Η κυκλοφορία του βιβλίου με τη νέα ορολογία δεν σηματοδοτεί και το τέλος της ενασχόλησής μας με αυτή. Το διακύβευμα τώρα είναι η αποδοχή της, που ελέγχεται είτε από όσες αντιδράσεις των αναγνωστών τύχει να φτάσουν ως εμάς είτε από τις κριτικές που γράφονται ή από σχόλια στο Διαδίκτυο – ή και από εμάς τους ίδιους, όπως είδαμε, όταν, με την προαγωγή των γνώσεών μας και την αποστασιοποίηση που φέρνει ο χρόνος, ενδέχεται να σκεφτούμε διαφορετικά τον όρο που προτείναμε κάποια στιγμή.

Αν ο νέος όρος εμφανιστεί σε άλλα κείμενα, πρωτότυπα ή μεταφρασμένα, και κάπως παγιωθεί, τότε έχει επιτελέσει τον σκοπό του και μπορεί πια να θεωρηθεί κατοχυρωμένος: εισέρχεται στο λεξιλογικό οπλοστάσιο της ελληνικής και, εν καιρώ, στα λεξικά της. Παράδειγμα, οι όροι αξιοδότηση και αξιοδοτώ για την ειδική έννοια των

valorisation/valoriser (valorization/valorize) ως απόδοση αξίας σε κάτι και όχι ως αξιοποίηση, αναβάθμιση κ.ά., που είναι οι συνηθείς μεταφράσεις (Bourdieu, 1999: 380, 3). Το ουσιαστικό καταγράφεται πλέον ως νεολογισμός σε διαδικτυακό λεξικό (*Βικιλεξικό*).

Αν δεν ξαναδούμε ποτέ και πουθενά τον νέο όρο, και πόσο μάλλον αν μας έρθουν μηνύματα πως αντιμετωπίζεται αρνητικά, δεν έχουμε παρά να τον εγκαταλείψουμε, κι ας συνεχίζουμε να πιστεύουμε στην επάρκειά του. Ένα άπαξ δεν μπορεί να αποτελέσει ορολογία αναφοράς – μπορεί ίσως να υποδείξει έναν δρόμο, προς τον οποίο θα κινηθούν άλλες, επιτυχέστερες απόπειρες, περισσότερο πειστικές.

Ας δούμε ένα παράδειγμα, όπου δεν έχουμε να κάνουμε κυριολεκτικά με νέο όρο. Ήδη από το 1997 βρέθηκα μπροστά στις λέξεις **explicite-explicitation** με την έννοια του ρητού και σε στενή συσχέτιση μεταξύ τους, η οποία προκύπτει αβίαστα στις ρομανικές γλώσσες (explicit-explicitation/explizit-explizitation κ.λπ.). Στα ελληνικά, το επίθετο μεταφράζεται μεν στα λεξικά και με τις δύο του συγγενείς έννοιες, ρητός και σαφής, όμως για το ουσιαστικό έχουμε μόνο τα σχετικά με την εξήγηση/διασαφήνιση και καθόλου την πράξη τού να καθιστώ κάτι ρητό. Ξανά και ξανά εμφανίζονταν με αυτή την έννοια και άμεσα συνδεδεμένες οι δύο λέξεις, ξανά και ξανά διαπίστωνα πόσο υστερούσε η ελληνική μετάφραση, αποτυγχάνοντας να αποδώσει τη λεξική και εννοιακή τους συνάφεια. Όσπου, στο *Αντιλεξικόν* του Βοσταντζόγλου (1990), το επίρρημα διαρρήδην (το οποίο έχει διασωθεί, περιέργως, στα λεξικά της νεοελληνικής) με έκανε να σκεφτώ ότι κάτι τέτοιο ψάχνω, ένα ουσιαστικό που να εμπεριέχει το ρητός. Ρίχνομαι πάλι στην αναζήτηση, ξεκινώντας αυτή τη φορά από το διαρρήδην. Και όντως! Στο αρχαιοελληνικό λεξικό των Liddell-Scott βρίσκω το λήμμα *διάρρησις*, από τους Νόμους του Πλάτωνα: «σαφής εξήγησις, ορισμός σαφής» (Liddell & Scott, 1907), ερμηνεία σχεδόν πανομοιότυπη με της explicitation. Θρίαμβος! Χρησιμοποιώ πάραυτα τη λέξη απλώς προσαρμόζοντας την κατάληξη, διάρρηση, και εξηγώ την προέλευσή της στο Μεταφραστικό Σημείωμα (Bourdieu, 1999). Περιπτώ να επισημάνω ότι, αν η explicitation δεν σχετίζεται με το ρητός αλλά με το σαφής, οι υπάρχουσες μεταφράσεις την καλύπτουν.

Πέντ' έξι χρόνια αργότερα, συναντώ και πάλι τις δύο λέξεις με την έννοια του ρητού, και χρησιμοποιώ ξανά τη διάρρηση, επίσης με εξήγηση στο Μεταφραστικό Σημείωμα (Merleau-Ponty, 2005). Πέρασαν άλλα πέντε χρόνια και τις ξανασυναντώ, με την ίδια έννοια – αποτελούν προφανώς κοινό τόπο για τους Γάλλους διανοητές. Αυτή τη φορά, απλώς έβαλα τη λέξη στο Λεξιλόγιο, χωρίς να εξηγήσω την προέλευσή της (Certeau, 2010). Φυσικά, δεν μου είχε διαφύγει ότι δεν την έβλεπα πουθενά αλλού, όμως ήταν εξαιρετικά χρήσιμη και ήλπιζα πως κάπου κάποιος θα την ενστερνιστεί – βέβαια, θα ήταν μεγάλη τύχη να την

ενστερνιστεί κάποιος, και ακόμα μεγαλύτερη να φτάσει στ' αφτιά μου το χαρμόσυνο συμβάν. Ωσπου, έξι χρόνια μετά, όταν και πάλι την άφησα απροστάτευτη, εννοώ την κατέγραφα μόνο στο Λεξιλόγιο χωρίς επεξήγηση (Merleau-Ponty, 2016), ήρθε η κριτική σε ηλεκτρονικό περιοδικό φιλοσοφικών βιβλιοκρισιών: η διάρρηση θεωρήθηκε «σχετικά εξεζητημένη» λέξη, που «μολονότι όχι άστοχη», προκαλεί «μάλλον αμηχανία» (Μουρίκη, 2017). Αυτό σήμανε για μένα τη λήξη της χρήσης της. Έχω πάρει την απόφαση, με βαριά καρδιά ομολογουμένως, να εγκαταλείψω αυτή την εύστοχη, αρχαιοελληνική λεξούλα. Οφείλω να σημειώσω, ωστόσο, ότι έκτοτε δεν έχω ξανασυναντήσει τον συσχετισμό *explicite-explicitation* με την έννοια του ρητού· ευτυχώς.

7 Επίλογος

Όπως έγινε φανερό, κατά τη μετάφραση των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών οι νεολογισμοί και η ορολογία είναι εκ των ουκ άνευ. Ο διαρκής αγώνας για την απόδοσή τους καταλαμβάνει τόσο μεγάλο μέρος της μεταφραστικής εργασίας, ώστε με κάνει ώρες ώρες να σκέφτομαι ότι διέφυγα μεν, ως απόφοιτη Νομικής, τη μαχόμενη δικηγορία, αλλά περιήλθα σε μια, κατά κάποιον τρόπο, μαχόμενη μετάφραση, και μάλιστα χωρίς να υπάρχει καν λέξη που να δηλώνει το συγκεκριμένο επιτήδευμα, παρά μόνο περιφραστικά: το μεταφραστικό επάγγελμα, η μεταφραστική πράξη/πρακτική...

Ίσως ήρθε η ώρα να αναζητήσουμε έναν νεολογισμό, έναν όρο γι' αυτή την τέχνη.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2002). *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].
- Βοσταντζόγλου, Θ. (1990). *Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής Γλώσσας*.
- Baudrillard, J. (1991). « L'écriture m'a toujours donné du plaisir » στο *Le journal des psychologues* (89), Ιούλιος-Αύγουστος 1991, 45-49.
- Baudrillard, J. (2020). *Η συμβολική ανταλλαγή και ο θάνατος*. Νήσος.
- Bourdieu, P. (1999). *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*. Καρδαμίτσα.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*, μτφρ. G. Raymond & M. Adamson. Polity Press.
- Βικιλεξικό*. Λήμμα «αξιοδότηση». <https://el.wiktionary.org/wiki/αξιοδότηση>
- Γαλλοελληνικό γλωσσάρι όρων του Κορνήλιου Καστοριάδη (2007). <https://www.athens.indymedia.org/post/695027/>
- Certeau, M. de (2010). *Επινοώντας την καθημερινή πρακτική. Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν*. Σμίλη.
- Husserl, E. (1994). *Καρτεσιανοί στοχασμοί*. Ροές.
- Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών* υπό την αιγίδα της UNESCO (1972). Αρχισυντάκτες Gould J. & Kolb W.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (1998). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].

- Liddell H. & Scott R. (1907). *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, μτφρ. Ξ. Μόσχος. Ι. Σιδέρης.
- Merleau-Ponty, M. (2005). *Εγκώμιο της φιλοσοφίας και άλλα Δοκίμια*. Εκκρεμές.
- Merleau-Ponty, M. (2016). *Φαινομενολογία της αντίληψης*. νήσος.
- Μουρίκη, Α. (2017). «Μερλώ-Ποντύ: Φαινομενολογία της αντίληψης», στο *Κριτικά*, τχ. 2, http://150.140.160.55:8000/static/magazine/greek/2020/10/05/2017-02_As_published.pdf
- Μπαμπινιώτης Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Roy, O. (2024). *Η ισοπέδωση του κόσμου. Η κρίση της κουλτούρας και η επικράτεια των κανονιστικών προτύπων*. Εστία.
- Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας* (2014). Ακαδημία Αθηνών.

Κική Καψαμπέλη

Μεταφράστρια

Ηλ.ταχ.: kikambelo@hotmail.com

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Ορολογικοί πόροι και ψηφιακά εργαλεία

17 Αγγλοελληνικό και ελληνοαγγλικό γλωσσάριο όρων τροφίμων: ψυκτική εφοδιαστική αλυσίδα και πράσινοι διάδρομοι

Μαλαματένια Παναγιώτου, Κωνσταντίνος Γκατζιώνης, Γεώργιος Α.Τσιάμας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη εξετάζει την ορολογία που χρησιμοποιείται στην ψυκτική εφοδιαστική αλυσίδα τροφίμων και στους πράσινους διαδρόμους μεταφοράς, δύο κρίσιμων τομέων για τη δημόσια υγεία, την οικονομική και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Η ψυκτική αλυσίδα, ως σύστημα διαχείρισης και μεταφοράς τροφίμων σε ελεγχόμενες θερμοκρασίες, διασφαλίζει την ασφάλεια, την ποιότητα και τη διάρκεια ζωής των τροφίμων, ενώ η ιχνηλασιμότητα και η τυποποίηση (π.χ. ISO 31512:2024, ISO 22005:2007) αποτελούν βασικούς πυλώνες. Παράλληλα, η έννοια των πράσινων διαδρόμων αναδεικνύεται ως καινοτόμος πρακτική που συνδυάζει την περιβαλλοντική βιωσιμότητα με την αποδοτικότητα της εφοδιαστικής αλυσίδας. Η εργασία εστιάζει στη συστηματική καταγραφή, πρόταση τυποποίησης και ανάλυση όρων, λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες τάσεις και τεχνολογικές εξελίξεις που απαιτούν τη δημιουργία νέων όρων, με στόχο την ενίσχυση της ακριβούς επικοινωνίας μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών. Η μελέτη συμβάλλει στην αντιμετώπιση προκλήσεων, όπως η απώλεια τροφίμων και η πρόληψη της ανάπτυξης παθογόνων μικροοργανισμών, ενώ παράλληλα προωθεί την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών στην εφοδιαστική αλυσίδα.

«English-Greek and Greek-English Glossary of Food Terms: Cold Supply Chain and Green Corridors»

Malamatenia Panagiotou, Konstantinos Gkatzionis, Georgios A.Tsiamas

ABSTRACT

The present study examines the terminology used in the cold supply chain of food and green corridors of transportation, two critical areas for public health, economic viability, and environmental sustainability. The cold chain, as a system of managing and transporting food at controlled temperatures, ensures the safety, quality, and shelf-life of food, while traceability and standardization (e.g., ISO 31512:2024, ISO 22005:2007) are key pillars. Concurrently, the concept of green corridors is emerging as an innovative practice that combines environmental sustainability with supply chain efficiency. The work focuses on the systematic recording, standardization proposals, and analysis of terms used in these two critical sectors, considering modern trends and technological developments that necessitate the creation of new terms. The study contributes to addressing challenges, such as food loss and the prevention of pathogenic microorganism development, while promoting the adoption of sustainable practices in the supply chain.

0 Εισαγωγή

Η διαχείριση ασφάλειας και ποιότητας τροφίμων, με επίκεντρο την ψυκτική εφοδιαστική αλυσίδα και τους πράσινους διαδρόμους μεταφοράς, αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη δημόσια υγεία και την επιχειρηματική επιτυχία. Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη συστηματική καταγραφή και ορολογική τυποποίηση σχετικών όρων, καλύπτοντας την ψυκτική αλυσίδα (διατήρηση ποιότητας, ασφάλεια, διάρκεια ζωής τροφίμων) και τους πράσινους διαδρόμους, αξιοποιώντας διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία και διεθνείς προδιαγραφές (πρότυπα Διεθνούς Οργανισμού Τυποποίησης – International Standardization Organization (ISO)). Στόχος είναι η δημιουργία γλωσσαρίου που θα διευκολύνει την ακριβή επικοινωνία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων στην εφοδιαστική αλυσίδα, από παραγωγούς έως καταναλωτές, ενισχύοντας τη συνεργασία, την αποδοτικότητα και συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση προβλημάτων, όπως η απώλεια τροφίμων, με τελικό όφελος την οικονομική βιωσιμότητα του κλάδου.

1 Εισαγωγή στην ψυκτική αλυσίδα τροφίμων

Ψυκτική αλυσίδα ονομάζεται η εφοδιαστική αλυσίδα που ελέγχεται ως προς τη θερμοκρασία και περιλαμβάνει την αποθήκευση, τη μεταφορά και τη διανομή ευπαθών προϊόντων, όπως εμβόλια, χημικά, θαλασσινά, κρέατα και γαλακτοκομικά προϊόντα (Ferdous et al., 2019). Η διατήρηση της ποιότητας, της ασφάλειας και της διάρκειας ζωής των τροφίμων αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για την προστασία της δημόσιας υγείας και την οικονομική βιωσιμότητα των επιχειρήσεων τροφίμων. Η ψυκτική αλυσίδα διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διασφάλιση αυτών των παραμέτρων. Παράλληλα, η ιχνηλασιμότητα, όπως καθορίζεται από πρότυπα όπως το ISO 22005 (Traceability in the feed and food chain), επιτρέπει την παρακολούθηση της προέλευσης, της παραγωγής, της επεξεργασίας και της διανομής των τροφίμων σε κάθε στάδιο της αλυσίδας, παρέχοντας τη δυνατότητα γρήγορης ανάκλησης προϊόντων σε περίπτωση προβλήματος.

Η τυποποίηση, όπως αυτή προωθείται από τον ISO με τυποποιητικά έγγραφα όπως το ISO 22000 (Food safety management systems) και το ISO 31512:2024 (Cold chain logistics services in the business to business), θέτει κοινά πρότυπα και απαιτήσεις για τη διαχείριση της ασφάλειας των τροφίμων, εξασφαλίζοντας συνέπεια και αξιοπιστία σε όλα τα στάδια. Η εφαρμογή τους ενισχύει την εμπιστοσύνη των καταναλωτών, μειώνει τους κινδύνους για την υγεία και συμβάλλει στην οικονομική βιωσιμότητα των επιχειρήσεων τροφίμων. Επιπλέον, η υιοθέτηση οδηγιών και βέλτιστων πρακτικών του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (World Health Organization – WHO), του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) και της

Ευρωπαϊκής Αρχής για την Ασφάλεια των Τροφίμων (European Food Safety Authority – EFSA), εξασφαλίζουν την ασφάλεια των τροφίμων καθ' όλη την εφοδιαστική αλυσίδα. Η εναρμονισμένη και τυποποιημένη ορολογία είναι απαραίτητη για την αποτελεσματική επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ όλων των φορέων που εμπλέκονται στην ψυκτική αλυσίδα, από τους παραγωγούς και τους μεταφορείς μέχρι τους λιανοπωλητές και τους καταναλωτές. Η έλλειψη (κοινής) ορολογίας μπορεί να οδηγήσει σε παρερμηνείες, λάθη και καθυστερήσεις, με αρνητικές συνέπειες για την ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων.

2 Εισαγωγή στους πράσινους διαδρόμους μεταφοράς τροφίμων

Οι πράσινοι διάδρομοι ορίζονται ως βιώσιμες διαδρομές μεταφοράς που ελαχιστοποιούν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όπως οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, η ρύπανση του αέρα και του νερού, και η κατανάλωση ενέργειας. Στόχος είναι η μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των μεταφορών, η προώθηση της κυκλικής οικονομίας και η βελτίωση της αποδοτικότητας της εφοδιαστικής αλυσίδας (Blinge, 2014· EUR-Lex, 2014). Η σημασία τους έγκειται στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής, στην προστασία των φυσικών πόρων και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με το πρότυπο ISO 14001:2015 (Environmental management systems), η εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών στις μεταφορές αποτελεί βασικό στοιχείο για τη συμμόρφωση με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις. Επιπλέον, μια σειρά κανονισμών και πρωτοβουλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Διευρωπαϊκό Δίκτυο Μεταφορών TEN-T, Πρωτοβουλία για Πράσινους Διαδρόμους από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία) ρυθμίζουν την εφαρμογή του συστήματος αυτού.

Η ανάπτυξη και η εφαρμογή πράσινων διαδρόμων απαιτεί συνεργασία μεταξύ κυβερνήσεων, επιχειρήσεων και ερευνητικών ιδρυμάτων, καθώς και τη χρήση καινοτόμων τεχνολογιών και βιώσιμων λύσεων. Η έλλειψη τυποποιημένης ορολογίας για τους πράσινους διαδρόμους στην ελληνική γλώσσα αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την αποτελεσματική επικοινωνία και συνεργασία στον τομέα αυτό. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος, προτείνοντας ένα αγγλοελληνικό και ελληνοαγγλικό γλωσσάριο όρων που θα διευκολύνει την κατανόηση και τη χρήση της ορολογίας, συμβάλλοντας έτσι στην εφαρμογή προτύπων και διαδικασιών.

3 Διαδικασία καταγραφής αγγλικών όρων και απόδοσής τους στην ελληνική γλώσσα

Η εργασία έγινε από ομάδα ορολόγων και επιστημόνων τροφίμων, οι οποίοι εργάστηκαν ανεξάρτητα, εντοπίζοντας και αντιπαραβάλλοντας όρους και πηγές. Οι αγγλικοί όροι εντοπίστηκαν κυρίως σε διαδικτυακές πηγές σχετικές με το αντικείμενο, ενώ οι ελληνικοί όροι

στη βάση όρων των Ευρωπαϊκών θεσμών IATE (IATE), σε κείμενα νομοθεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUR-Lex), στο γλωσσάριο της EFSA (EFSA), σε γλωσσάρια και την ενοποιημένη βάση όρων της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ) και διαδικτυακά λεξικά (Ακαδημία Αθηνών, 2023· ΕΛΕΤΟ, 2022· Linguee· WordReference· IATE). Δεν εντοπίστηκαν όλοι οι όροι στην ελληνική γλώσσα. Στις περιπτώσεις αυτές εφαρμόστηκαν οι τεχνικές και αρχές σχηματισμού όρων, όπως περιγράφονται στο διεθνές πρότυπο ISO 704:2000 (αναθεωρήθηκε πρόσφατα και είναι διαθέσιμο ως ISO 704:2022) και το αντίστοιχο ελληνικό πρότυπο ΕΛΟΤ 402 (Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι) [Ορόγραμμα 102 (Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), 2010b), Ορόγραμμα 103 (Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), 2010a)]. Το γλωσσάριο περιλαμβάνει συνολικά για τις δύο γλώσσες 380 όρους. Οι όροι που συλλέχθηκαν αναφέρονται σε παράγοντες (agents), εξοπλισμό, τρόφιμα, αγαθά, υλικά, μεθόδους, συσκευασία, μονάδες μέτρησης κ.ά.

4 Προτάσεις ελληνικών όρων για τυποποίηση

Κατά τη διαδικασία δημιουργίας του γλωσσαρίου δημιουργήθηκαν όροι στην ελληνική γλώσσα και διαλευκάνθηκαν περιπτώσεις πολλαπλών αποδόσεων. Οι πιο ενδιαφέρουσες περιπτώσεις παρατίθενται παρακάτω ως προτάσεις για τυποποίηση.

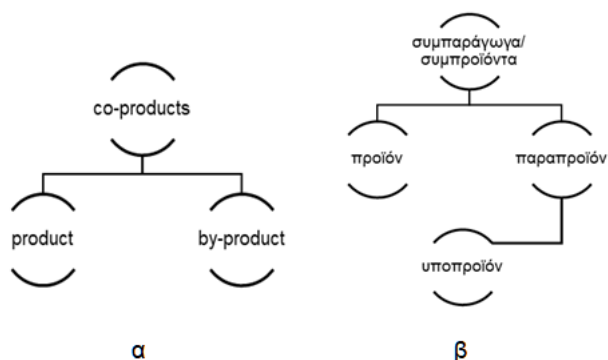
Το ίδιο το όνομα του θεματικού πεδίου που στα αγγλικά ονομάζεται **cold chain** δημιούργησε προβληματισμό. Στην ελληνική βιβλιογραφία εντοπίστηκε ως *κρύα αλυσίδα*, *ψυχρή αλυσίδα*, *αλυσίδα ψύξης* και *ψυκτική αλυσίδα*. Μελετήθηκαν οι ορισμοί του αγγλικού και των ελληνικών αντίστοιχων όρων (Cambridge English Dictionary· Merriam-Webster Dictionary· Λεξικό Της Κοινής Νεοελληνικής) (Παράρτημα: Πίνακας 1) και προτείνεται ο όρος *ψυκτική αλυσίδα* ως προτιμότερος, καθώς αποδίδει καλύτερα την έννοια της ηθελημένης δημιουργίας και διατήρησης χαμηλής θερμοκρασίας καθ' όλα τα στάδια της αλυσίδας.

Ιδιαίτερο προβληματισμό επίσης προκάλεσαν οι όροι **cool/ cooling/ cooling, chill/ chilling/ chilled, freeze/ freezing/ frozen**. Σύμφωνα με τα λεξικά και τις βάσεις όρων (EFSA· ΕΛΕΤΟ· IATE· Merriam-Webster Dictionary), όπως φαίνεται στον Πίνακα 2 του Παραρτήματος, οι τρεις οικογένειες όρων είναι νοηματικά πολύ κοντινές, ιδίως οι δύο πρώτες. Έπειτα από μελέτη των ορισμών και συζήτηση με ειδικό του πεδίου (χημικό μηχανικό), καταλήξαμε στην αποτύπωση του Πίνακα 2 και προτείνουμε τους όρους της τελευταίας στήλης για κάθε αντίστοιχο αγγλικό (Παράρτημα: Πίνακας 2).

Το πρόθημα **by-** εντοπίστηκε να χρησιμοποιείται στους όρους **by-product** και **by-catch**. Από τους ορισμούς (Παράρτημα: Πίνακες 3, 4 και 5) προκύπτει πως η σημασία του παραπέμπει σε προϊόν που δεν αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο της παραγωγικής

διαδικασίας, αλλά προκύπτει αναπόφευκτα. Για τον πρώτο όρο, στην ελληνική βιβλιογραφία, ακόμη και σε δίγλωσσα λεξικά, διαπιστώθηκε να χρησιμοποιούνται οι όροι *παραπροϊόν* και *υποπροϊόν* για την απόδοση του **by-product** και μάλιστα συχνά χωρίς διάκριση. Στην ελληνική ορολογία, ο αγγλικός όρος *by-product* αποδίδεται επίσημα ως *υποπροϊόν*, σύμφωνα με τα πρότυπα ISO και την ορολογία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο όρος *υποπροϊόν* περιγράφει προϊόν που προκύπτει αναπόφευκτα κατά την παραγωγή ενός κύριου προϊόντος και έχει μικρότερη οικονομική ή λειτουργική σημασία από αυτό. Αντιθέτως, ο όρος *παραπροϊόν*, αν και απαντάται συχνά ως απόδοση του *by-product*, δεν τεκμηριώνεται ομοιόμορφα σε ελληνικά λεξικά (Ακαδημία Αθηνών, 2023· Λεξικό Της Κοινής Νεοελληνικής· Μπαμπινιώτης, 2019) ούτε στις μεταφραστικές πηγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (IATE· EUR-Lex), ενώ συχνά δίνεται ως συνώνυμο του *υποπροϊόντος*. Επίσης, ληματογραφείται ο όρος *συμπροϊόν* και απαντάται ολοένα και συχνότερα στην ελληνική βιβλιογραφία ο όρος *συμπαράγωγο* για να αποδοθεί ο όρος *co-product*. Την πληρέστερη εικόνα φαίνεται να την παρουσιάζει το Χρηστικό Λεξικό, που είναι και το πιο πρόσφατο ως έκδοση (Παράρτημα: Πίνακας 3).

Για να μπορέσουμε να καταλάβουμε τις έννοιες και τις μεταξύ τους σχέσεις, ώστε να εντοπίσουμε τις σωστές αποδόσεις στα ελληνικά, δημιουργήσαμε ένα εννοιοδιάγραμμα στα αγγλικά (Σχήμα 1α), βασισμένο στο ISO 6707-3:2022 (Buildings and civil engineering works) (Παράρτημα: Πίνακας 4), και ένα άλλο στα ελληνικά, βασισμένο στην ελληνική βιβλιογραφία και τους ορισμούς των λεξικών (Σχήμα 1β, Παράρτημα: Πίνακας 3).

Σχήμα 1. Εννοιοδιάγραμμα παραγωγικής διαδικασίας με τους αγγλικούς (α) και ελληνικούς (β) όρους.

Προτείνονται, λοιπόν, οι όροι *συμπαράγωγο* και *συμπροϊόν* – οι οποίοι απαντώνται συνήθως στον πληθυντικό – ως αντίστοιχοι του αγγλικού *co-product* και ο όρος *παραπροϊόν* ως αντίστοιχος του αγγλικού *by-product* με τον όρο *υποπροϊόν* ως υπώνυμο. Προτείνεται να

δίνεται επιπλέον διευκρίνιση: *παραπροϊόν (δευτερεύον προϊόν)*, *υποπροϊόν (κατάλοιπο)* με παραπομπή μεταξύ τους στους ελληνικούς καταλόγους όρων για καλύτερη κατανόηση της διάκρισης.

Ένα παράδειγμα για την κατανόηση των όρων *προϊόν*, *συμπαράγωγο*, *συμπροϊόν*, *παραπροϊόν*, *υποπροϊόν* και *απόβλητο* παρέχεται από τον κλάδο παραγωγής ελαιολάδου. Το *προϊόν* της διαδικασίας είναι το ίδιο το έξτρα παρθένο ελαιόλαδο, το οποίο αποτελεί τον κύριο σκοπό της παραγωγής. Ως *παραπροϊόν* αυτού μπορεί να θεωρηθεί το πυρηνέλαιο, το οποίο εξάγεται από την εναπομείνσα στερεά μάζα μέσω περαιτέρω επεξεργασίας και έχει εμπορική αξία. Το έξτρα παρθένο ελαιόλαδο και το πυρηνέλαιο είναι *συμπαράγωγα* ή αλλιώς *συμπροϊόντα*. Τα *υποπροϊόντα* της διαδικασίας περιλαμβάνουν τα κουκούτσια της ελιάς, την πυρηνόμαζα και τα φύλλα, τα οποία αν και δεν αποτελούν κύριους στόχους της παραγωγής, προκύπτουν αναπόφευκτα και μπορούν να αξιοποιηθούν δευτερευόντως, π.χ. για βιοενέργεια ή βιολογικά προϊόντα. Αντίθετα, τα *απόβλητα* της διαδικασίας, όπως τα υγρά απόβλητα των ελαιωτριβείων, συχνά απαιτούν ειδική διαχείριση, καθώς δεν έχουν άμεση οικονομική αξία και μπορεί να επιβαρύνουν το περιβάλλον. Βέβαια, στο πνεύμα της κυκλικής οικονομίας και χάρη στις σύγχρονες τεχνολογικές δυνατότητες, πολλών ειδών υποπροϊόντα και απόβλητα πλέον μεταποιούνται και μπορούν να έχουν – από λίγο έως πολύ – ευφάνταστες χρήσεις, εντός και εκτός της βιομηχανίας τροφίμων.

Από την άλλη, ο όρος **by-catch** αναφέρεται στην ενέργεια της τυχαίας αλίευσης και στο αποτέλεσμα αυτής (Understanding Bycatch | NOAA Fisheries). Εντοπίστηκε στην ΙΑΤΕ ως *παρεμπύπτον αλίευμα* με αναφορά στο αποτέλεσμα της ενέργειας. Προτείνεται επιπλέον ο μονολεκτικός όρος *παραλίευμα*, κατ' αναλογία προς το *παραπροϊόν*, για αναφορά στο αποτέλεσμα της ενέργειας και ο όρος *παραλίευση* για αναφορά στην ενέργεια (Παράρτημα: Πίνακας 5).

Τέλος, ο αγγλικός όρος **food waste** εντοπίζεται να έχει τρεις σημασίες (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2011· Food Waste EFSA Circular Economy Foresight Event-Daniela Battaglia Background), κάθε μια από τις οποίες αποδόθηκε με διαφορετικό όρο στα ελληνικά: *σπατάλη τροφίμων*, *απορρίμματα τροφίμων*, *απόβλητα τροφίμων*. Στη διασαφήνιση των σημασιών βοήθησαν οι γαλλικές και αντίστοιχες ελληνικές αποδόσεις των σημασιών του αγγλικού όρου στην ΙΑΤΕ. Η πρώτη σημασία, που αναφέρεται σε αφηρημένη έννοια, προτείνεται να λημματογραφείται ως ξεχωριστός όρος (Παράρτημα: Πίνακας 6).

5 Συζήτηση και συμπεράσματα

Από τα παραπάνω και ιδιαίτερα από την περίπτωση του by-product, φαίνεται πόσο

σημαντικό είναι οι επίσημοι ορολογικοί φορείς να έχουν γρήγορα αντανακλαστικά, ώστε, όταν αναδύεται μια νέα έννοια ή ένας ξένος όρος, να φροντίζουν κατά το δυνατόν το συντομότερο για την πρόταση και τυποποίηση απόδοσης στη γλώσσα τους. Στόχος είναι να προλαμβάνεται η παραγωγή και καθιέρωση – λόγω χρήσης – πολλαπλών αποδόσεων που δημιουργούν σύγχυση και είναι δύσκολο στη συνέχεια να καταργηθούν.

Από την ίδια περίπτωση όρου, μπορεί ακόμη κανείς να αντιληφθεί πόσο βοηθάει στην κατανόηση η οπτικοποίηση εννοιών και σχέσεων μέσω εννοιοδιαγράμματος. Από το εννοιοδιάγραμμα των παραγόμενων μιας παραγωγικής διαδικασίας, φάνηκε ότι στα αγγλικά υπάρχει κενό όρου για την απόδοση του ελληνικού *υποπροϊόν* ή αντίστροφα ότι στα ελληνικά υπήρξε «υπερ-παραγωγή» όρων για να καλυφθεί η έννοια τόσο του παράπλευρου προϊόντος όσο και του κατάλοιπου, ίσως λόγω της διαθεσιμότητας των δύο προθημάτων παρα- και υπο-. Λόγω και μη έγκαιρης τυποποίησης, το αποτέλεσμα ήταν οι δύο όροι να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ως ταυτόσημοι ή συνώνυμοι.

Συμπερασματικά, η παρούσα μελέτη συνέβαλε στην καταγραφή και εναρμόνιση υπαρχόντων όρων διεθνούς χρήσης, στην πρόταση νέων όρων για κάλυψη κενών της τρέχουσας ορολογίας, στη διασαφήνιση όρων με πολλαπλές αποδόσεις ή ερμηνείες και στη συζήτηση περιπτώσεων ειδικού ενδιαφέροντος. Το γλωσσάριο που δημιουργήθηκε αποτελεί την αρχή σειράς γλωσσάρων του πεδίου της εφοδιαστικής αλυσίδας και της βιωσιμότητας. Οι πόροι που θα προκύψουν (αγγλοελληνικά και ελληνοαγγλικά γλωσσάρια όρων, βάση όρων) θα εξυπηρετήσουν μεταφραστικές ανάγκες, όπως απόδοση νομοθεσίας και προτύπων στην ελληνική γλώσσα, επικοινωνιακές ανάγκες επαγγελματιών (π.χ. επιστημόνων τροφίμων, διαχειριστών ψύξης, παραγωγών προϊόντων για ονομασία και επισήμανση (labelling), διαχειριστών εφοδιαστικής αλυσίδας, περιβαλλοντολόγων), καθώς και συγγραφικές ανάγκες ακαδημαϊκών εργασιών και επιστημονικών άρθρων.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνική βιβλιογραφία

Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ). (χ.χ.). Τράπεζα Όρων. <https://search.eleto.gr/>

Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ). (2022). Αγγλοελληνικό γλωσσάριο όρων και ορισμών εννοιών αισθητηριακής ανάλυσης. https://eleto.gr/download/Bodies/English-Greek-Glossary-of-Sensory-analysis_ELETO_EMAKOATP.pdf

Ακαδημία Αθηνών. (2023). *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*. <https://christikolexiko.academyofathens.gr/index.php>

Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ). (2010α). Μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων. *Ορόγραμμα*, 103.

Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ). (2010b). Οι διεθνώς τυποποιημένες διαγλωσσικές «αρχές σχηματισμού όρων» (κατά ISO). *Ορόγραμμα*, 102.

Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (2008). Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι (ΕΛΟΤ 402:2008).

Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη). (1998). *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Ανακτήθηκε 2 Ιουλίου 2025 από https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/

Μπαμπινιώτης, Γ. (2019). Κέντρο Λεξικολογίας. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*.

Μη ελληνική βιβλιογραφία

Blinge, M. (2014). Policy measures to realise green corridors — A stakeholder perspective. *Research in Transportation Business & Management*, 12, 55–62. <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2014.06.007>

Cambridge University Press (χ.χ.). *Cambridge Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>

EUR-Lex. (χ.χ.). *Δίκαιο της ΕΕ*. <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=el>

EUR-Lex. (2014). Building the Transport Core Network: Core Network Corridors and Connecting Europe Facility - final communication from the European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2013%3A0940%3AFIN%3AEN%3APDF>

European Food Safety Authority (EFSA). (χ.χ.). Glossary. <https://www.efsa.europa.eu/el/glossary-taxonomy-terms>

Ferdous, M. S., Biswas, K., Chowdhury, M. J. M., Chowdhury, N., & Muthukkumarasamy, V. (2019). Integrated platforms for blockchain enablement. In *Advances in Computers* (Vol. 115, pp. 41–72). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/bs.adcom.2019.01.001>

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2011). Global Food Losses and Food Waste. Ανακτήθηκε 2 Ιουλίου 2025 από <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/10388b16-5f1a-45d0-b690-e89bb78d33bb/content>

Food Waste EFSA Circular Economy Foresight event-Daniela Battaglia background. (χ.χ.). Ανακτήθηκε 2 Ιουλίου 2025 από https://www.efsa.europa.eu/sites/default/files/2022-06/BATTAGLIA_food_waste_1.pdf

Interactive Terminology for Europe - IATE. (χ.χ.). <https://iate.europa.eu/>

International Organization for Standardization. (2000). Terminology work – Principles and methods. (ISO 704:2000).

International Organization for Standardization. (2007). Traceability in the feed and food chain – General principles and basic requirements for system design and implementation. (ISO 22005:2007).

International Organization for Standardization. (2015). Environmental management systems – A practical guide for SMEs. (ISO 14001:2015).

International Organization for Standardization. (2018, 2024). Food safety management systems – Requirements for any organization in the food chain. (ISO 22000:2018/Amd 1:2024).

International Organization for Standardization. (2022). Terminology work – Principles and methods. (ISO 704:2022).

International Organization for Standardization. (2022). Buildings and civil engineering works – Vocabulary Part 3: Sustainability terms. (ISO 6707-3:2022).

International Organization for Standardization. (2024). Cold chain logistics services in the business to business (B to B) sector – Requirements and guidelines for storage and transport. (ISO 31512:2024).

Linguee (χ.χ.). *Online multilingual dictionary*. <https://www.linguee.com/>

Merriam-Webster Dictionary. (χ.χ.). <https://www.merriam-webster.com/>

NOAA Fisheries. (χ.χ.). *Understanding bycatch*. Ανακτήθηκε 2 Ιουλίου 2025 από <https://www.fisheries.noaa.gov/insight/understanding-bycatch>

WordReference (χ.χ.) - *Online multilingual dictionary*. <https://www.wordreference.com/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1. Cold chain: ορισμοί και ελληνική απόδοση.

Αγγλικός όρος	Ορισμός	Ελληνικός όρος	Ορισμός
cold	1. having or being a temperature that is uncomfortably low for humans 2. having a relatively low temperature or one lower than normal or expected α. not heated: such as (of food) served without heating especially after initial cooking or processing β. served chilled or with ice γ. involving processing without the use of heat		που έχει θερμοκρασία αρκετά χαμηλότερη από τη συνηθισμένη ή απλώς χαμηλότερη από αυτήν του ανθρώπινου σώματος και που μας προκαλεί ένα ανάλογο αίσθημα.
		ψυχρός	που έχει μια θερμοκρασία αισθητά πολύ πιο χαμηλή από τη θερμοκρασία του ανθρώπινου σώματος
		ψυκτικός	που παράγει ψύξη
cold chain	a system of transporting something, such as food or a medical product, from where it is produced to the customer or patient, in which the product is kept cold at every stage	ψυκτική αλυσίδα	σύστημα μεταφοράς, αποθήκευσης και διανομής ευπαθών προϊόντων, όπως τροφίμων ή φαρμάκων, κατά το οποίο τα προϊόντα διατηρούνται σε χαμηλή θερμοκρασία από τον τόπο παραγωγής τους ως τον καταναλωτή

Πίνακας 2. Cool, chill και freeze: ορισμοί και αποδόσεις των όρων και των παραγώγων τους.

Αγγλικός όρος	Μέρος του λόγου	Ορισμός	Ελληνικός όρος (υπάρχουσες αποδόσεις)	Ελληνικός όρος (προτεινόμενη απόδοση)
cool	ρήμα	to become or cause something to become slightly colder	δροσίζω, κρυώνω, ψυχραίνω	ψύχω (ελαττώνω τη θερμοκρασία), κρυώνω
cooling	ουσιαστικό	removal of latent and/or sensible heat	ψύξη, κρύωμα	ψύξη (ελάττωση της θερμοκρασίας)
cooling	ενεργητική μετοχή	causing a loss of heat	δροσιστικός	ψυκτικός

chill	ρήμα	to make something cold without freezing it	ψύχω	ψύχω (σε χαμηλή θερμοκρασία υπέρ του μηδενός)
chilling	ουσιαστικό	process of cooling a commodity to a temperature above its freezing point	ψύξη	ψύξη (σε χαμηλή θερμοκρασία υπέρ του μηδενός)
chilled	επίθετο	that has been refrigerated to within a positive temperature	κρύος, ψυχρός	ψυγμένος
freeze	ρήμα	to cause something to become cold and often hard by lowering its temperature below 0°C/ to convert from a liquid to a solid by cold	καταψύχω, παγώνω	καταψύχω
freezing	ουσιαστικό	the change or process of changing from a liquid to a solid substance	κατάψυξη, πάγωμα	κατάψυξη
frozen	επίθετο	that has been refrigerated at a negative temperature	κατεψυγμένος	κατεψυγμένος

Πίνακας 3. Παραπροϊόν, υποπροϊόν, συμπροϊόν, συμπαράγωγο: ορισμοί στα ελληνικά λεξικά.

Όρος	ΛΚΝ	ΛΝΕΓ	Χρηστικό Λεξικό
παραπροϊόν	το υποπροϊόν	1. το προϊόν που προκύπτει δευτερευόντως ή τυχαία κατά τη διαδικασία παραγωγής άλλου προϊόντος. ΣΥΝ υποπροϊόν	υποπροϊόν (αγγλ. by-product)
υποπροϊόν	1. δευτερεύον προϊόν που παράγεται κατά την επεξεργασία του κυρίως προϊόντος 2. (μτφ.) κακής ποιότητας παράγωγο	1. παράγωγο ή κατάλοιπο από την επεξεργασία άλλου προϊόντος (πβ. συμπροϊόν) 2. (κακόσημος) χαμηλής ποιότητας προϊόν	ΣΥΝ. παραπροϊόν 1. δευτερεύον προϊόν το οποίο απομένει κατά τη διαδικασία παρασκευής άλλου προϊόντος, κατάλοιπο· κατ' επέκτ. βλαβερή ουσία που προέρχεται από την επεξεργασία κύριου προϊόντος. Βλ. συμπροϊόν. 2. (μτφ.) προϊόν κατώτερης ποιότητας.

συμπροϊόν	-	κύριο προϊόν που παράγεται παράλληλα με άλλο κατά την ίδια παραγωγική διαδικασία (πβ. υποπροϊόν)	προϊόν που παράγεται μαζί με άλλο κατά την ίδια διαδικασία <i>Πβ. συμπαράγωγο. Βλ. παρα-, υπο-προϊόν. [< αγγλ. coproduct]</i>
συμπαράγωγο	-	-	προϊόν που παράγεται ταυτόχρονα με το κυρίως παραγόμενο <i>Πβ. συμ-, υπο-προϊόν.</i>

Πίνακας 4. Product, co-product, by-product, waste: ορισμοί και προτεινόμενες ελληνικές αποδόσεις.

	Αγγλικός όρος και ορισμός	Προτεινόμενος ελληνικός όρος
αποτέλεσμα παραγωγικής διαδικασίας	product = end result of a unit process or product system	προϊόν
	co-product = any of two or more products coming from the same unit process or product system but which is not the object of the assessment	συμπαράγωγο, συμπροϊόν
	by-product = co-product from a process that is incidental or not intentionally produced and which cannot be avoided	παραπροϊόν (δευτερεύον προϊόν), υποπροϊόν (κατάλοιπο)
	waste = any residue of a production operation, transformation or use, any substance, material, product that its holder intends for disposal	απόβλητο

Πίνακας 5. By-catch: ορισμοί και ελληνικές αποδόσεις.

Αγγλικός όρος	Ορισμός	Ελληνικός όρος
by-catch, bycatch	1. τυχαία αλίευση ειδών που δεν αποτελούν στόχο ή δεν τηρούν ορισμένα κριτήρια κατά την αλίευση, μεταξύ των οποίων τα θαλάσσια θηλαστικά, τα πτηνά, οι χελώνες και άλλα θαλάσσια είδη	παραλίευση
	2. απορριφθέν αλίευμα θαλάσσιων ειδών που αλιεύονται ακούσια και συχνά τραυματίζονται ή πεθαίνουν	παρεμπύπτον αλίευμα, παραλίευμα

Πίνακας 6. Food waste: ορισμοί, γαλλικές και ελληνικές αποδόσεις.

Αγγλικός όρος	Ορισμός	Γαλλικός όρος	Ελληνικός όρος
food waste ¹	1. the discarding of food that is safe and nutritious for human consumption along the entire food supply chain, from primary production to end household consumer level	gaspillage alimentaire	σπατάλη τροφίμων
food waste ²	1. former food products, such as edible material intended for human consumption, arising at any point in the food supply chain, such as that collected at restaurants, retail, or from household food scraps	déchets alimentaires	απορρίμματα τροφίμων
	2. food processing by-products, including material that is recovered from food processing plants and may include some of the above listed material but also include production materials that are not intended as edible material	déchets alimentaires	απόβλητα τροφίμων

Δρ Μαλαματένια Παναγιώτου

Γλωσσολόγος - Ερευνήτρια στο Εργαστήριο Μελέτης Αντιδράσεων Καταναλωτή και Οργανοληπτικής Ανάλυσης Τροφίμων και Ποτών,

Τμήμα Επιστήμης Τροφίμων και Διατροφής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Ηλ-ταχ.: teniapanag@aegean.gr

Δρ Κωνσταντίνος Γκατζιώνης

Καθηγητής Α' Συμπεριφοράς καταναλωτή και αισθητηριακής ανάλυσης τροφίμων

Διευθυντής Εργαστηρίου Μελέτης Αντιδράσεων Καταναλωτή

και Οργανοληπτικής Ανάλυσης Τροφίμων και Ποτών

Τμήμα Επιστήμης Τροφίμων και Διατροφής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Ηλ-ταχ.: kgkatzionis@aegean.gr

Γεώργιος Α. Τσιάμας

Ηλεκτρολόγος-Μηχανολόγος Μηχανικός

τ. καθηγητής ΤΕΙ Πειραιά

τ. καθηγητής μεταφραστικού τμήματος Πανεπιστημίου Στρασβούργου

Ηλ-ταχ.: tsiamasge54@outlook.com.gr

18 Ελληνογαλλικό γλωσσάρι όρων από Συγκρίσιμο Σώμα Κειμένων της Δημόσιας Διοίκησης

Αγγελική Χριστοπούλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ανακοίνωση περιγράφει τη σύνταξη ενός δίγλωσσου γλωσσαρίου πολυλεκτικών σύμπλοκων όρων της Δημόσιας Διοίκησης, στην ελληνική και γαλλική γλώσσα, με βάση δίγλωσσο, συγχρονικό και συγκρίσιμο Σώμα Κειμένων από έγγραφα της Δημόσιας Διοίκησης σύμφωνα με τη μεθοδολογία της Καθοδηγούμενης από τα Σώματα Κειμένων Γλωσσολογίας. Περιγράφεται ένα μοντέλο αναγνώρισης πολυλεκτικών σύμπλοκων όρων, ταξινόμησης, σημασιολογικής ανάλυσης και αναζήτησης μεταφραστικής και πραγματολογικής ισοδυναμίας αυτών με βάση τη Θεωρία της Κειμενοορολογίας. Για την ανάλυση των κειμενικών δεδομένων χρησιμοποιείται το λογισμικό Sketch Engine. Η προσέγγιση αυτή συμβάλλει στη λεξικογραφία και τη μεταφραστική πρακτική, καθώς η έννοια της ισοδυναμίας διευρύνεται ώστε να περιλαμβάνει τη ρητορική λειτουργία των όρων, το καταστασιακό περιβάλλον και το επίπεδο χρήσης. Τονίζεται η σημασία της ορολογικής συνέπειας για την αποφυγή σημασιολογικών ασαφειών σε κανονιστικά κείμενα και τη βελτίωση της μεταφραστικής ακρίβειας.

The Greek-French Glossary of Terms from a Comparable Corpus of Public Administration Texts

Angeliki Christopoulou

ABSTRACT

This paper describes the compilation of a bilingual glossary of multi-word complex terms from Public Administration, in Greek and French, based on a bilingual, synchronous, and comparable Corpus of Public Administration documents, according to the methodology of Corpus-Driven Linguistics. It outlines a model for recognition, classification, semantic analysis, and search for translational and pragmatic equivalence of these multi-word complex terms, based on Textual Terminology Theory. The Sketch Engine software is used for the analysis of textual data. This approach contributes to lexicography and translation practice, as the concept of equivalence is expanded to include the rhetorical function of terms, the context of situation, and the register. The importance of terminological consistency is emphasized to avoid semantic ambiguities in normative texts and to improve translational accuracy.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει τη μεθοδολογία σύνταξης γλωσσαρίου όρων της Δημόσιας Διοίκησης (ΔΔ) στην ελληνική και τη γαλλική γλώσσα, το οποίο αποτέλεσε ένα από τα αποτελέσματα έρευνας σε πρωτότυπο Σώμα Κειμένων (ΣΚ) αποτελούμενο από διοικητικά έγγραφα στο πεδίο της Απασχόλησης και της Οικονομίας. Η μελέτη, στο σύνολό της, εστίασε στην εξέταση της ειδικής γλώσσας και της ορολογίας των εγγράφων της ΔΔ στην Ελλάδα και τη Γαλλία, τη χρονική περίοδο 2010-2018, περίοδο ισχύος του «δικαίου της ανάγκης»¹.

Στόχος της μελέτης ήταν α) η διερεύνηση του τρόπου σχηματισμού των διλεκτικών και τριλεκτικών όρων (πολυλεκτικών σύμπλοκων όρων) που εμφανίζονται στα διοικητικά έγγραφα στην Ελλάδα και τη Γαλλία, τη δεδομένη χρονική περίοδο και στους συγκεκριμένους θεματικούς τομείς, β) ο εντοπισμός της ορολογίας στα διοικητικά έγγραφα, γ) η διερεύνηση της ορολογικής συνέπειας και/ή γλωσσικής ποικιλίας στη γλώσσα της ΔΔ σε συνδυασμό με την αποτύπωση των πραγματολογικών συνθηκών, δηλαδή τη μεταφραστική ισοδυναμία στο συγκεκριμένο επίπεδο χρήσης (register). Η μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής και το δίγλωσσο γλωσσάριο, που περιγράφεται, προέκυψε ως ένα από τα αποτελέσματα της έρευνας.

Στην ενότητα 1 γίνεται αναφορά στα λεξικά και τα γλωσσάρια που εμπεριέχουν όρους της ΔΔ, στην Ελλάδα και τη Γαλλία. Στην ενότητα 2 επεξηγείται, εν συντομία, το θεωρητικό υπόβαθρο, στο οποίο στηρίζεται η μελέτη. Στην ενότητα 3 περιγράφεται η πηγή άντλησης των όρων-κόμβων (ΟΚ), από την επαύξηση των οποίων προέρχονται οι πολυλεκτικοί σύμπλοκοι όροι (ΠΣΟ). Στην ενότητα 4 επεξηγείται η εφαρμογή του μοντέλου ανάλυσης από την αντιπαραβολική εξέταση των ζευγών των ΟΚ και παρατίθενται –ως υπόδειγμα μεθοδολογίας– οι συνάψεις και οι μεταφραστικές ισοδυναμίες που σχηματίζουν οι ΟΚ από τα συγκρίσιμα ΣΚ *επίδομα/allocation* και *έσοδο/revenu & recette*, καθώς και ο τρόπος αναζήτησης της ισοδυναμίας σε σημασιολογικό και πραγματολογικό επίπεδο. Στην ενότητα 5 αναφέρονται τα πεδία αξιοποίησης της ορολογικής πληροφορίας και η προοπτική της έρευνας.

1 Γλωσσάρια και Λεξικά για τη Δημόσια Διοίκηση

Στο πλαίσιο της προαναφερόμενης μελέτης έγινε έρευνα για τα γλωσσάρια και τα λεξικά που

¹ Το δίκαιο της ανάγκης ορίζει την επιβίωση του κράτους ως την υπέρτατη νομική αρχή. Η ρήση αυτή απηχεί τη ρωμαϊκή νομική αρχή «*Salus rei publicae suprema lex esto*» (Πρβλ. Χριστοπούλου, 2024, σ. 19).

διατίθενται στα στελέχη της ΔΔ για την επιτέλεση της λειτουργίας της. Όπως ισχύει για κάθε Γλώσσα για Ειδικούς Σκοπούς και την ορολογία ενός επιστημονικού, επαγγελματικού ή τεχνικού τομέα, η χρήση των λεξικών και γλωσσαρίων είναι χρήσιμο εργαλείο για τη διασφάλιση της σαφήνειας, της ποιότητας και της ακρίβειας στην επικοινωνία.

1.1 Γλωσσάρια και Λεξικά στην Ελλάδα

Από την αναζήτηση τέτοιου είδους τεκμηρίων στην ελληνική γλώσσα προέκυψαν τα εξής ευρήματα (Πρβλ. Χριστοπούλου, 2024, σσ. 101-103):

α) Η πρώτη προσπάθεια για την καταγραφή της ειδικής γλώσσας της ελληνικής ΔΔ πραγματοποιήθηκε το 2011, όταν η Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης εξέδωσε τον Οδηγό με τίτλο *Συντομογραφίες Υπηρεσιών Υπουργείων* (ΣΥΝ11). Πρόκειται για έναν Οδηγό 161 σελίδων, στον οποίο καταχωρίστηκαν, με αλφαβητική ταξινόμηση ανά υπουργείο, ακρωνύμια και συντομομορφές που εντοπίζονται στα διοικητικά έγγραφα. Στον Οδηγό δεν γίνεται ρητή αναφορά στο κοινό στο οποίο αυτός απευθύνεται. Σε κάθε περίπτωση συνιστά χρήσιμο εργαλείο τόσο για τα στελέχη της ΔΔ όσο και για τους πολίτες και συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση της ορολογίας των διοικητικών εγγράφων.

β) Όσον αφορά πολύγλωσση ορολογική εργασία εντοπίστηκαν δύο λεξικά, τα οποία αμφότερα εκπονήθηκαν από τη Διεύθυνση Κωδικοποίησης Νομικών Πληροφοριών της Γενικής Διεύθυνσης Διοικητικής Οργάνωσης και Διαδικασιών του Υπουργείου Εσωτερικών και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης:

- Το *Ελληνογερμανικό και Γερμανοελληνικό Λεξικό ορολογίας του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου* (ΔΙΓ13), εκτυπωμένο το 2013 από το Εθνικό Τυπογραφείο, αποτελεί δίγλωσσο ορολόγιο με 235 όρους του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου (σε 55 σελίδες) και προβάλλει μεταφραστικά ισοδύναμα, χωρίς επιπλέον ερμηνευτικές ή εννοιολογικές πληροφορίες. Η ταξινόμηση γίνεται αλφαβητικά σε καθεμία από τις δύο γλώσσες.

- Το *Πεντάγλωσσο Λεξικό Ορολογίας του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου* (ΠΕΝ14), το οποίο εκδόθηκε έναν χρόνο αργότερα, από το Εθνικό Τυπογραφείο, περιλαμβάνει 163 όρους στην ελληνική, γαλλική, αγγλική, ιταλική και γερμανική γλώσσα (σε 95 σελίδες) και οι όροι παρατίθενται αλφαβητικά, με τους ισοδύναμους τους σε στήλες στις άλλες γλώσσες. Ούτε σε αυτό το γλωσσάρι βρίσκει ο αναγνώστης/χρήστης πρόσθετες αλλά χρήσιμες και κρίσιμες πληροφορίες σχετικά με τη σημασία των όρων ή τη χρήση τους. Στις τελευταίες σελίδες του λεξικού γίνεται αναφορά σε προγενέστερες εκδόσεις από την ίδια Διεύθυνση, που αφορούν τη σύνταξη λεξικών ορολογίας και τη συλλογή διοικητικής νομοθεσίας.

γ) Ιδιαίτερα σημαντική ηλεκτρονική δημοσίευση αποτελεί το *Ευρετήριο Όρων του ΕΣΠΑ* που

εκπόνησε η Μονάδα Οργάνωσης της Διαχείρισης των αναπτυξιακών προγραμμάτων (ΜΟΔ Α.Ε.) για να καλύψει την ειδική γλώσσα στα διοικητικά έγγραφα της 4^{ης} (2007-2013), 5^{ης} (2014-2020) και 6^{ης} προγραμματικής περιόδου (2021-2027) και είναι διαθέσιμο στον ιστότοπο του ΕΣΠΑ (<https://www.espa.gr/el/Pages/Dictionary.aspx>). Στην πρόσφατη έκδοσή² του έχουν καταχωριστεί 686 ελληνικοί όροι –και οι ορισμοί αυτών– που εμφανίζονται στα κείμενα των θεσμών, των μηχανισμών και των αναπτυξιακών προγραμμάτων της ΕΕ. Οι όροι διακρίνονται σε α) τεχνικούς όρους, για τους οποίους παρατίθενται πληροφορίες για το θεσμικό πλαίσιο, στο οποίο χρησιμοποιούνται, π.χ. *δημοσιονομική εγγύηση*, β) νέες έννοιες που αντιστοιχούν σε νέες πολιτικές και/ή στρατηγικές της ΕΕ, π.χ., *γαλάζια οικονομία*, και γ) ονομασμένες οντότητες, π.χ., *Διαχειριστική Αρχή*.

1.2 Γλωσσάρια και Λεξικά στη Γαλλία

Η μελέτη συνέχισε με την αναζήτηση των γλωσσarίων και των λεξικών που κυκλοφόρησαν από τις γαλλικές δημόσιες υπηρεσίες:

α) Το 1972 οι εκδόσεις Hachette, υπό την εποπτεία του Διεθνούς Συμβουλίου για τη Γαλλική Γλώσσα (Conseil international de la langue française–CLIF) και της Υπηρεσίας Πολιτιστικής και Τεχνικής Συνεργασίας (Agence de coopération culturelle et technique) κυκλοφόρησε το *Vocabulaire de l'Administration* –ένα Λεξικό της Διοίκησης– με περιεχόμενο την αποτύπωση των διοικητικών ιδιαιτεροτήτων των γαλλόφωνων χωρών και απευθυνόμενο τόσο στα στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης όσο και στους συναλλασσόμενους με αυτήν πολίτες.

β) Το 2002, η *Επιτροπή Συντονισμού για την Απλοποίηση της Γλώσσας της Διοίκησης* (Comité d' Orientation pour la Simplification du Langage Administratif – COSLA) εξέδωσε το *Lexique administratif*, λεξικό διοικητικών όρων με σκοπό τη βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ των δημόσιων υπηρεσιών. Το λεξικό περιλαμβάνει 2.000 όρους, οι οποίοι είτε ανήκουν στην ειδική γλώσσα, είτε συνιστούν συνάψεις λέξεων του γενικού λεξιλογίου με ειδική σημασία μέσα στα κείμενα της ΔΔ (Le Fur, Freund, Sourdot, Geitner & Escoffier, 2002, σ. 4).

γ) Στο πλαίσιο της εποπτείας της χρήσης της γλώσσας από τη ΔΔ η Γαλλία εφαρμόζει παγιωμένη και σταθερή γλωσσική πολιτική, διατυπωμένη και περιγεγραμμένη σε συνεκτικό θεσμικό πλαίσιο (Χριστοπούλου, 2024, σ. 103). Αποτέλεσμα της γλωσσικής πολιτικής είναι όχι μόνο η πλούσια παραγωγή λεξικών προορισμένων προς χρήση από όλες τις βαθμίδες

² Σ.Σ.: Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027, την περίοδο σύνταξης του παρόντος.

της ΔΔ, αλλά και η απαρέγκλιτη χρήση των λεξικών και γλωσσαρίων που εκπονούνται και δημοσιεύονται από τις αρμόδιες τομεακές επιτροπές των υπουργείων. Σημειώνεται, εμφατικά, ότι τα στελέχη της ΔΔ είναι επιφορτισμένα και συνυπεύθυνα για την ορθή και ακριβή χρήση της γαλλικής γλώσσας ως ακόμη ένα μέσο για την ενίσχυση της σχέσης εμπιστοσύνης με τους πολίτες.

2 Θεωρητικό υπόβαθρο

Η Γλωσσολογία των Σωμάτων Κειμένων (ΓΣΚ) ενίσχυσε τη θεώρηση ότι η σημασία των λέξεων αναδύεται μέσα σε συγκεκριμένο καταστασιακό πλαίσιο και προκύπτει από τη συσχέτιση των λέξεων με άλλες λέξεις. Η σημασία γίνεται αντιληπτή ως λειτουργία εντός πλαισίου. Η θεώρηση αυτή διατυπώθηκε και αναπτύχθηκε από τον Firth ως *περικειμενική θεωρία του νοήματος* (contextual theory of meaning). Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, το νόημα δεν ανήκει στις μεμονωμένες λέξεις, αλλά προκύπτει από τη συσχέτιση αυτών με άλλες λέξεις εντός ενός κοινώς καθορισμένου καταστασιακού πλαισίου. Οι επιγενέστεροι μελετητές (Sampson, 1980· Eggins, 1994· Halliday & Hasan, 1989· Halliday, Teubert, Yallop & Cermakova, 2004· Gledhill, 2011· Halliday & Matthiessen, 2014) συνέβαλαν, καθοριστικά, στη διαμόρφωση της Συστημικής Λειτουργικής Γλωσσολογίας (ΣΛΓ) (Systemic Functional Linguistics – SFL), η οποία αντιλαμβάνεται τη γλώσσα ως ένα δυναμικό και ενιαίο σύστημα επιλογών, το οποίο αξιοποιείται για την κατασκευή νοήματος. Το νόημα προκύπτει από το *καταστασιακό περιβάλλον* (context of situation) και τη δομημένη ανθρώπινη εμπειρία σε μια *κοινότητα ομιλητών* (context of culture).

Η σημασιολογική ανάλυση των ΠΣΟ έγινε με μη αυτόματο τρόπο, σύμφωνα με τη διαδικασία που προτείνουν οι υποβοηθούμενες από τα σώματα κειμένων σπουδές του λόγου (Corpus Assisted Discourse Studies – CADS) (Partington, 2004· Baker, 2006· Lischinsky, 2018). Η σημασία των όρων και των συνάψεων γίνεται αντιληπτή από τη μελέτη των εμφανίσεών τους στον συμφραστικό πίνακα. Η θεώρηση αυτή για τη σημασία των όρων συνάδει και συμπίπτει με τη *Θεωρία της Κειμενοορολογίας* (Textual Terminology) προορισμένη για την κατασκευή ορολογίων «που είναι πλησιέστερα στην πραγματικότητα των χρηστών και με περισσότερο συστηματικό τρόπο σε σχέση με προηγούμενα ορολόγια» (Condamines, 2018, σ. 3).

3 Πηγή των όρων

Οι όροι αντλήθηκαν από ένα πρωτότυπο, συγκρίσιμο, στατικό, συγχρονικό και ειδικό Σώμα Κειμένων (ΣΚ) 4,2 εκατομμυρίων λέξεων, το οποίο συλλέχθηκε σύμφωνα με τη Μεθοδολογία της ΓΣΚ, συγκεκριμένα της Καθοδηγούμενης από τα ΣΚ θεωρίας (Tognini-Bonelli, 2001· McEnery & Hardie, 2012), αναφορτώθηκε στην ηλεκτρονική πλατφόρμα

Sketch Engine και έγινε αντικείμενο κειμενικής επεξεργασίας και ανάλυσης με τα εργαλεία του εν λόγω λογισμικού. Η επιλογή των λεξιλογικών μονάδων από το ΣΚ που σχηματίζουν πολυλεκτικούς σύμπλοκους όρους έγινε μετά την εφαρμογή συγκεκριμένων κριτηρίων, τα οποία υπαγορεύονται από τη ΓΣΚ (βλ. Χριστοπούλου, 2024, σ. 196 κ.ε.). Οι λέξεις/όροι που αναδείχθηκαν από τα εργαλεία του Sketch Engine εξετάστηκαν ως προς τη δυνατότητα σύνθεσης πολυλεκτικών σύμπλοκων όρων (ΠΣΚ) –δηλαδή όρων αποτελούμενων από δύο και τρία οροστοιχεία– και αποτέλεσαν τους όρους κόμβους (ΟΚ), γύρω από τους οποίους μελετήθηκε η ανάπτυξη δικτύου ορολογικών συνάψεων (collocational network) (Brezina, McEnery & Wattam, 2015, σ. 143). Εκτός από τη συχνότητα εμφάνισης των διλεκτικών και τριλεκτικών όρων, καταγράφηκε η συναπτική σχέση, για την οποία επελέγη ο δείκτης log Dice, ως ενδείξεις για την αξιολόγηση της ισοδυναμίας των όρων από τα συγκρίσιμα ΣΚ. Σημειώνεται ότι ο δείκτης καταγράφηκε μόνο στις περιπτώσεις διλεκτικών όρων, στους οποίους δύνανται να μετρηθεί άμεσα η συναπτική ισχύς μεταξύ των οροστοιχείων και δεν εφαρμόστηκε στους τριλεκτικούς όρους. Στις περιπτώσεις που το Sketch Engine δεν δίνει τιμή log Dice στον πίνακα του γλωσσαρίου αναγράφεται τριπλή παύλα, για να δηλώσει ότι αναζητήθηκε ο εν λόγω δείκτης, αλλά δεν βρέθηκε τιμή. Η μέγιστη τιμή του δείκτη log Dice ανέρχεται στο 14, ωστόσο, στην πράξη, συνάψεις με τιμή ίση ή ανώτερη του 10 χαρακτηρίζονται ως ισχυρές.

Διερευνήθηκε η εμφάνιση κοινών ΟΚ στα συγκρίσιμα ΣΚ από την εξέταση των οποίων επιλέχθηκαν ΟΚ, οι οποίοι, στη συνέχεια εξετάστηκαν α) ως προς τους τρόπους επαύξησής τους και σχηματισμού διλεκτικών και τριλεκτικών όρων και β) ως προς τη σημασία και τη χρήση τους. Τα ζεύγη ΟΚ στα οποία εφαρμόστηκε το μοντέλο αναζήτησης σημασιολογικής, μεταφραστικής και λειτουργικής ισοδυναμίας είναι τα εξής: *εργασία/travail*, *ασφάλιση/sécurité & assurance*, *απασχόληση/emploi*, *επίδομα/allocation*, *εισφορά/cotisation & contribution*, *ανεργία/chômage*, *δαπάνη/dépense*, *φόρος/impôt*, *χρέος/dette*, *ανάπτυξη/développement*, *επένδυση/investissement*, *έσοδο/recette & revenu*, *μεταρρύθμιση/réforme*, *μέτρο/mesure*. Είναι εμφανές ότι πρόκειται για ΟΚ που εντοπίζονται σε κείμενα –διοικητικά έγγραφα στην περίπτωση αυτή– σχετικά με τον (διοικητικό) τομέα της Απασχόλησης και της Οικονομίας.

4 Εφαρμογή του μοντέλου ανάλυσης

Η αντιπαραβολική εξέταση των ζευγών των ΟΚ αναδεικνύει την ύπαρξη τόσο ισοδύναμων ΠΣΟ, άρα και εννοιών και θεσμικού πλαισίου στις δύο χώρες, όσο και διαφορές, οι οποίες συνίστανται στην ύπαρξη ΠΣΟ και εννοιών σε ένα εκ των ΣΚ, δηλαδή σε ένα από τα δύο πλαίσια κοινωνικής θεσμικής Οργάνωσης και Διοίκησης.

4.1 Το ζεύγος επίδομα – allocation

Ως *επίδομα* νοείται η πρόσθετη αμοιβή που λαμβάνουν οι εργαζόμενοι για κάποιο λόγο και συνηθέστερα συνίσταται σε οικονομικό βοήθημα. Στο ελληνικό ΣΚ ο ΟΚ *επίδομα* εμφανίζεται 426 φορές, που αντιστοιχεί σε ποσοστό σχετικής συχνότητας 0,036%. Στο γαλλικό ΣΚ ο ΟΚ *allocation* εμφανίζεται 772 φορές, με σχετική συχνότητα εμφάνισης 0,067%. Αρχική διαπίστωση είναι ότι ο γαλλικός ΟΚ παρουσιάζει σχεδόν διπλάσια σχετική συχνότητα εμφάνισης από τον ελληνικό ισοδύναμο *επίδομα*, στοιχείο που υποδεικνύει εντονότερη χρήση του ΟΚ στο γαλλικό θεσμικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Εντοπίζονται ισοδύναμοι ΠΣΟ στα δύο ΣΚ, που εκφράζουν τον σκοπό, για τον οποίο καταβάλλεται το *επίδομα*, όπως, π.χ. *επίδομα ανεργίας/allocation de chômage*, *επίδομα αναπηρίας/allocations en faveur des handicapés* και *allocation aux adultes handicapés*, *επιδόματα αναζήτησης εργασίας/allocation en faveur des demandeurs d'emploi*, *Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης/allocation de solidarité* και *allocation transitoire de solidarité*. Οι ελληνικοί όροι *Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Συνταξιούχων (ΕΚΑΣ)* και *επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ανασφαλιστών Υπερηλίκων* αντιστοιχούν σε τρεις όρους στο γαλλικό ΣΚ *allocation de solidarité aux personnes âgées (ASPA)*, *allocation spéciale vieillesse*, *allocations supplémentaires du fonds de solidarité vieillesse*. Ως αντίστοιχοι στον ελληνικό όρο *επίδομα ενοικίου* εμφανίζονται τέσσερις ΠΣΟ από το γαλλικό ΣΚ, που αποδίδουν την έννοια της επιδότησης από την πολιτεία σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες για την εξασφάλιση στέγασης *allocation de logement sociale*, *allocation de logement à caractère social*, *allocation de logement familiale*, *allocation de logement à caractère familial*. Σε σημασιολογικό και πραγματολογικό επίπεδο υπάρχει διάκριση μεταξύ των όρων *allocation de logement familiale (ALF)* και *allocation de logement à caractère social (ALS)*. Και οι δύο γαλλικοί ΠΣΟ συνιστούν επίδομα στέγασης, αλλά χορηγούνται υπό διαφορετικές προϋποθέσεις, σε διαφορετικές ομάδες δικαιούχων. Το επίδομα στέγασης οικογενειακού χαρακτήρα (*allocation de logement familiale*) προορίζεται για την υποστήριξη οικογενειών για τη στέγαση. Η σύναψη *caractère familial* δηλώνει ότι το κριτήριο χορήγησης βασίζεται κυρίως στην οικογενειακή κατάσταση του δικαιούχου και τις ανάγκες που απορρέουν από αυτήν (π.χ. αριθμός παιδιών, προστατευόμενα μέλη) (Bozio, et al., 2015, σ. 33, 82· Guillemot, Guilpain, Veber, 2012, σ. 16). Ο ΠΣΟ *allocation de logement à caractère familial* είναι ουσιαστικά ο πλήρης, περιγραφικός τίτλος για τη συντομομορφή *ALF*, δηλαδή πρόκειται για σημασιολογικά ισοδύναμους όρους που αναφέρονται στο ίδιο επίδομα, με τον πρώτο να είναι ο επίσημος όρος στην πλήρη μορφή και ο δεύτερος να είναι ο κοινώς χρησιμοποιούμενος όρος, προφανώς χάριν συντομίας. Το επίδομα στέγασης κοινωνικού χαρακτήρα (*allocation de logement à caractère social*) αποδίδεται στις ευάλωτες κοινωνικές

ομάδες, ανεξάρτητα από την οικογενειακή σύνθεση (ό.π.). Η σύναψη *caractère social* υποδηλώνει ότι αφορά ευρύτερα κοινωνικά κριτήρια, όπως το χαμηλό εισόδημα, τον κοινωνικό αποκλεισμό, την κατάσταση αναπηρίας, τη μακροχρόνια ανεργία. Η διάκριση της σημασιολογίας των ΠΣΟ δεν προκύπτει σε όλες τις περιπτώσεις από την εξέταση του συμφραστικού πίνακα, αλλά απαιτείται η αναζήτηση της πληροφορίας για την ορθή χρήση του ισοδύναμου ΠΣΟ και την τεκμηρίωση σε άλλες πηγές, όπως είναι ο παγκόσμιος ιστός, παράλληλα κείμενα, εγχειρίδια και λεξικά, αν υπάρχουν (Πρβλ. Liczner, 2016, σ. 10· Pantazara & Tziafa, 2018, σ. 745).

4.2 Το ζεύγος έσοδο – recette/revenu

Ο ΟΚ έσοδο εμφανίζεται 1.481 φορές στο ελληνικό ΣΚ, συχνότητα, η οποία αντιστοιχεί σε ποσοστό σχετικής συχνότητας³ 0,095%. Στη γαλλική γλώσσα εντοπίζονται δύο όροι για τη μετάφραση του ελληνικού όρου: α) *recette* και β) *revenu*. Για τον λόγο αυτό διερευνήθηκε η έννοια των δύο γαλλικών ΟΚ, οι οποίοι χρησιμοποιούνται στους τομείς της οικονομίας και της λογιστικής και συχνά χρησιμοποιούνται στο ίδιο κειμενικό περιβάλλον. Ο ΟΚ *recette* εμφανίζεται 948 φορές στο γαλλικό ΣΚ με τιμή σχετικής συχνότητας που αντιστοιχεί σε ποσοστό 0,1%. Ο ΟΚ *revenu* εμφανίζεται λιγότερο συχνά, 212 φορές, με τιμή σχετικής συχνότητας 0,023%. Συγκριτικά, ο ελληνικός ΟΚ έχει υψηλότερη τιμή συχνότητας στα κειμενικά δεδομένα έναντι των γαλλικών ΟΚ.

Από τη μελέτη της χρήσης των ΟΚ *recette* και *revenu* σε παράλληλα και συγκρίσιμα κείμενα προέκυψε ότι ο όρος *recette* είναι μεταφραστικά ισοδύναμος, πραγματολογικά και σημασιολογικά αντίστοιχος του ελληνικού όρου έσοδο. Στον επιχειρηματικό τομέα, ο όρος έσοδο αποδίδει την ικανότητα μιας οικονομικής μονάδας να παράγει χρηματικές ή άλλες εισροές, οι οποίες προκύπτουν αποκλειστικά από την άσκηση παραγωγικών δραστηριοτήτων, όπως η πώληση αγαθών, η παροχή υπηρεσιών ή η εκμετάλλευση στοιχείων του ενεργητικού από τρίτους. Κατά συνέπεια, ενέργειες όπως η εισφορά κεφαλαίων από τους ιδιοκτήτες της επιχείρησης ή η απόκτηση αγαθών χωρίς χρηματικό αντάλλαγμα, παρότι συνεπάγονται αύξηση της Καθαρής Θέσης και εμπλουτισμό του Ενεργητικού, δεν εντάσσονται στον λογιστικό ορισμό του εσόδου, καθώς δεν αποτελούν αποτέλεσμα παραγωγικής δραστηριότητας της ίδιας της επιχείρησης. Σύμφωνα με το άρθρο πρώτο του επικαιροποιημένου ΚΕΔΕ (Ν.4978/2022) «ως δημόσια έσοδα θεωρούνται και οι

³ Relative frequency: κάνει την αναγωγή των εμφανίσεων στο ένα εκατομμύριο λέξεις επιτρέποντας τη σύγκριση μεταξύ ΣΚ διαφορετικού μεγέθους. Ανακτήθηκε από <https://www.sketchengine.eu/glossary/freqmill/>, 17.07.2025.

απαιτήσεις, των οποίων το Δημόσιο κατέστη δικαιούχος με καθολική ή ειδική διαδοχή».⁴ Ο γαλλικός όρος *revenu* ισοδυναμεί με τον ελληνικό όρο *εισόδημα*. Το *εισόδημα* ορίζεται ως το καθαρό διαθέσιμο ποσό που απομένει σε φυσικό πρόσωπο ή επιχείρηση, προοριζόμενο για κατανάλωση ή αποταμίευση έπειτα από την εκπλήρωση φορολογικών, ασφαλιστικών και λοιπών οικονομικών υποχρεώσεων. Η έννοια του εισοδήματος προκύπτει κατόπιν αφαίρεσης των άμεσων φόρων, όπως ο φόρος εισοδήματος, και των κοινωνικοασφαλιστικών εισφορών από τις συνολικές χρηματικές απολαβές

Αντιστοιχία σε σημασιολογικό-πραγματολογικό επίπεδο και μεταφραστική ισοδυναμία σημειώνεται σε όρους που δηλώνουν ενέργεια σχετική με τα έσοδα, *είσπραξη εσόδων/encaissement des recettes*, *πρόβλεψη εσόδων/prévision de recettes*, *αύξηση εσόδων/augmentation de recettes*. Στο γαλλικό ΣΚ η αύξηση των εσόδων δηλώνεται, επιπλέον, με τον ΠΣΟ *hausse des recettes* και η αύξηση μιας ειδικής κατηγορίας εσόδων, των κοινωνικών εσόδων, δηλώνεται με τον όρο *croissance des recettes sociales*, ισοδύναμος του οποίου δεν εντοπίζεται στο ελληνικό ΣΚ. Το είδος των εσόδων στο ελληνικό και το γαλλικό ΣΚ δηλώνεται με όρους, που είναι κοινοί: *δημόσια έσοδα/recettes publiques*, *έσοδα του Δημοσίου/recettes des administrations publiques*, *λοιπά έσοδα/autres recettes* και *autres revenus*, *καθαρά έσοδα/recettes nettes*. Η πηγή προέλευσης των εσόδων εκφράζεται με τους κοινούς όρους, *φορολογικά έσοδα/recette fiscale* και *revenu fiscal*, *έσοδα του προϋπολογισμού/recettes du budget* και *recettes budgétaires*, *έσοδα του Κ/κράτους/recettes de l'État*.

4.3 Σύνταξη δίγλωσσου γλωσσариού

Με την εφαρμογή αυτού του μοντέλου εργασίας για τον εντοπισμό των ΠΣΟ που σχηματίζουν οι επιλεγμένοι ΟΚ, την αναζήτηση της σημασίας τους και την αναγνώριση της λειτουργικής τους ισοδυναμίας στα συγκρίσιμα ΣΚ στην ελληνική και τη γαλλική γλώσσα προέκυψε δίγλωσσο γλωσσάρι ΠΣΟ, το οποίο περιλαμβάνει 90 ισοδυναμίες διλεκτικών και τριλεκτικών όρων και οι οποίοι προβάλλονται σε έναν πίνακα με 8 στήλες. Η πρώτη στήλη αποτυπώνει τον Αύξοντα Αριθμό (ΑΑ) καθεμίας καταχώρισης, στη δεύτερη στήλη αναγράφεται ο ΟΚ και στις δύο γλώσσες, από τον οποίο προέκυψαν οι ΠΣΟ. Στην τρίτη στήλη αναγράφεται ο ΠΣΟ από το ελληνικό ΣΚ. Επισημαίνεται ότι στις περιπτώσεις εμφάνισης των ΠΣΟ μόνο στον πληθυντικό αριθμό μέσα στα ΣΚ, αυτοί προβάλλονται μόνο

⁴ Για τις επιχειρήσεις «έσοδα» νοούνται όσα ορίζονται σύμφωνα με τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα (ΕΛΠ), Ν.4308/2014, ενώ ο ορισμός για τα «έσοδα» του Δημοσίου διαφέρει και δηλώνεται από τον Κώδικα Είσπραξης Δημόσιων Εσόδων (ΚΕΔΕ), Ν.4978/2022. Ο ελληνικός όρος «έσοδα» στο ΣΚ αναφέρεται και στις δύο κατηγορίες εσόδων.

στον πληθυντικό αριθμό –χωρίς να γίνεται αναγωγή στον πρώτο κλιτικό τύπο– λειτουργώντας, επιπλέον, ως μεταδεδομένο για την εμφάνιση του ΠΣΟ μέσα στο ΣΚ. Στην έκτη στήλη αναγράφεται ο ισοδύναμος ΠΣΟ από το γαλλικό ΣΚ και εφαρμόζεται η ίδια επιλογή απεικόνισης όταν ο ΠΣΟ εντοπίζεται, αποκλειστικά, στον πληθυντικό αριθμό. Στις ενδιάμεσες στήλες (4, 5) και στις δύο τελευταίες (7, 8) αναγράφονται οι τιμές της συχνότητας (frequency) και της συναπτικής ισχύος (log Dice) των οροστοιχείων επιτρέποντας την αντιπαράβολή και την άμεση αξιολόγηση της χρήσης των ισοδύναμων όρων.

Επισημαίνεται ότι η ισοδυναμία των όρων, που εντοπίστηκαν στο συγκρίσιμο ΣΚ, δεν είναι πάντοτε αμφιμονοσήμαντη, δηλαδή 1:1, αλλά συμβαίνει ένας ΠΣΟ σε ένα εκ των δύο ΣΚ να αντιστοιχεί σε πολλαπλούς ΠΣΟ από το έτερο συγκρίσιμο ΣΚ, όπως ήδη αναφέρεται στην υποενότητα 4.1. Αυτό εξηγείται από το ότι στις διοικήσεις των δύο χωρών (Ελλάδα, Γαλλία) εφαρμόζονται διαφορετικές πολιτικές και ισχύουν διαφορετικοί θεσμοί. Για τον λόγο αυτό, καταγράφονται όλοι οι όροι που κρίνονται αντίστοιχοι στο συγκεκριμένο καταστασιακό περιβάλλον με βάση τα κειμενικά δεδομένα και σύμφωνα με την τεκμηρίωση και την επαλήθευση από άλλες πηγές.

Γλωσσάρι ισοδύναμων όρων από τα ΣΚ							
ΑΑ	ΟΚ	Όρος	Freq	log Dice	Όρος	Freq	log Dice
1	Επίδομα/allocation	επίδομα αναπηρίας	11	9.73	allocations en faveur des handicapés	1	---
2		επίδομα ανεργίας	10	10.36	allocation de chômage	14	9.04
3		επιδόματα αναζήτησης εργασίας	4	---	allocation en faveur des demandeurs d'emploi	1	---
4		επίδομα ενοικίου	3	---	allocation de logement familiale	2	---
					allocation de logement à caractère familial	1	---
					allocation de logement à caractère social	1	---
5		Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης	17	---	allocation de solidarité	6	9.79

Γλωσσάρι ισοδύναμων όρων από τα ΣΚ							
ΑΑ	ΟΚ	Όρος	Freq	log Dice	Όρος	Freq	log Dice
6		Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Συνταξιούχων (ΕΚΑΣ)	6	---	allocation de solidarité aux personnes âgées (ASPA)	11	---
					allocation spéciale vieillesse	2	---
					allocations supplémentaires du fonds de solidarité vieillesse	1	---
7		μηνιαίο επίδομα	11	9.62	allocation mensuelle	3	10.36
8		οικογενειακό επίδομα	8	10.77	allocation de soutien familial	3	---
					allocation de parent isolé	3	---
9	Έσοδα/Recette & Revenu	αύξηση εσόδων	5	9.56	augmentation de recettes	7	8.57
					hausse des recettes	20	9.65
10		δημόσια έσοδα	457	11.68	recettes publiques	57	8.35
11		είσπραξη εσόδων	68	11.52	encaissement des recettes	8	8.99
12		έσοδα του Δημοσίου	1	---	recettes des administrations publiques	14	---
13		έσοδα του κράτους	4	7.38	recettes de l'État	5	6.25
14		έσοδα του προϋπολογισμού	24	8.67	recettes du budget	5	6.72
					recettes budgétaires	15	7.88
15		καθαρά έσοδα	17	11.17	recettes nettes	1	10.29
16		πρόβλεψη εσόδων	14	10.71	prévision de recettes	16	9.10
17		φορολογικά έσοδα	20	8.25	recette fiscale	96	11.84
					revenu fiscal	4	7.42

Μέρος του δίγλωσσου γλωσσαρίου ΠΣΟ για τους ΟΚ *επίδομα/allocation* και *έσοδα/recette & revenu*.

5 Συμπεράσματα - προοπτικές

Το δίγλωσσο γλωσσάρι καταρτίστηκε, στο πλαίσιο ακαδημαϊκής έρευνας, ως μοντέλο εργασίας –το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί σε άλλα ΣΚ, σε άλλες γλώσσες και σε ειδικά κείμενα από διαφορετικούς τομείς της ΔΔ– για να αποτυπώσει συστηματικά τις μεταφραστικές ισοδυναμίες και/ή σημασιολογικές αντιστοιχίες από συγκρίσιμα ΣΚ. Η συγκρότηση τέτοιου είδους γλωσσαρίων, που δύνανται να εμπλουτιστούν σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποτελέσουν λεξικά της ορολογίας της ΔΔ σε εξειδικευμένους τομείς, ανά περίπτωση, είναι ιδιαίτερα χρήσιμα γιατί α) συγκεντρώνουν όρους (ιδιαίτερα ΠΣΟ και ευρύτερες συνάψεις) που χρησιμοποιούνται σε πραγματικές συνθήκες δίνοντας παραδείγματα χρήσης και πληροφορίες για το θεσμικό πλαίσιο εντός του οποίου χρησιμοποιούνται, β) αποσαφηνίζουν έννοιες, που συχνά συγχέονται στα διοικητικά έγγραφα εξαιτίας της πολυνομίας ή των λειτουργικών αλληλεπικαλύψεων των θεσμών και των υπηρεσιών, γ) διευκολύνουν την επικοινωνία των πολιτών με τη ΔΔ και δ) συμβάλλουν ουσιαστικά στη βελτίωση της μετάφρασης ειδικών και θεσμικών εγγράφων.

Γίνεται αντιληπτό ότι η διεύρυνση της εφαρμογής της ερευνητικής μεθοδολογίας στους κοινούς ΟΚ που εντοπίζονται σε αντίστοιχα, συγκρίσιμα ΣΚ μπορεί, εύκολα, να αποδώσει μεγάλο πλήθος ΠΣΟ που απαντώνται στα έγγραφα της ΔΔ καθιστώντας δυνατή τη συλλογή αυτών, την ταξινόμηση, τη σύγκριση και τη συμπερίληψή τους σε γλωσσάρια και λεξικά.

Βιβλιογραφία

- Baker, P. (2006). Using Corpora in Discourse Analysis. London, New York: Continuum.
- Bozio, A., Fack, G., Grenet, J., Guillot, M., Monnet, M., et al. (2015). *Réformer les aides personnelles au logement*. Rapport IPP n°10, Paris. Ανακτήθηκε 15.07.2025, από <https://hal.science/hal-02464103/>.
- Brezina, V., McEnery, T., & Wattam, S. (2015). Collocations in context: a new perspective on collocation networks. *International Journal of Corpus Linguistics*, 20(2). <https://doi.org/10.1075/ijcl.20.2.01bre>.
- Condamines, A. (2018). Nouvelles perspectives pour la terminologie textuelle. J. Altmanova; M. Centrella; K.E. Russo. Terminology and Discourse, Peter Lang, <https://shs.hal.science/halshs-01899150/document>.
- Conseil International de la langue française. (1972). *Vocabulaire de l'administration*. Paris: Hachette.
- Eggins, S. (2004). An Introduction to Systemic Functional Linguistics, Continuum international Publishing Group, London.
- Gledhill, C. (2011). The 'lexicogrammar' approach to analysing phraseology and collocation in ESP texts. *ASp*(59), σσ. 5-23. <https://doi.org/10.4000/asp.2169>.
- Guillemot, B., Guilpain, M., & Veber, O. (2012). *Evaluation des aides personnelles de logement*. Inspection générale des affaires sociales. Ανακτήθηκε 15.07.2025, από https://solidarites.gouv.fr/sites/solidarite/files/2023-06/IGAS_logement_rapport_1_DEF_0.pdf
- Halliday, M.A.K., & Hasan, R. (1989). Language, context and text: aspects of language in social-semiotic perspective. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K., & Matthiessen, C., (2014). Halliday's Introduction to Functional Grammar. Revised by Christian M.I.M. Matthiessen. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group.

- Halliday, M.A.K., (2004). *Lexicology and Corpus Linguistics. An Introduction*. Στο M. Halliday, W. Teubert, C. Yallop, & A. Cermakova. London, New York: Continuum.
- Le Fur, D., Freund, Y., Sourdout, G., Geitner, G., & Escoffier, S. (2002). *Lexique Administratif. L'État en mouvement*. Dictionnaires Le Robert. Ανακτήθηκε 16.07.2025, από <http://www.loiret.gouv.fr/content/download/10885/69552/file/LEXIQUE.pdf>.
- Liczner, A. (2016). *Une contribution à l'amélioration des ressources terminographiques : Étude terminologique fondée sur un corpus de textes de spécialité du domaine du droit de l'Internet*. Thèse de doctorat, Université Lumière Lyon 2, École doctorale 484 3LA - Lettres, Langues, Linguistique et Arts, Lyon.
- Lischinsky, A. (2018). Overlooked text types. From fictional texts to real-world discourses. Στο C. Taylor, & A. Marchi (Επιμ.), *Corpus Approaches to Discourse. A critical Review* (σσ. 60-81). London and New York: Routledge.
- McEnery, T., & Hardie, A. (2012). *Corpus Linguistics*. Cambridge University Press.
- Pantazara, M., & Tzifa, E. (2018). Les termes de la crise économique grecque dans les corpus. *Meta*, 63(3), σσ. 739–765. <https://doi.org/10.7202/1060171ar>.
- Partington, A. (2004). Corpora and discourse, a most congruous beast. (A. Partington, J. Morley, & L. Haarman, Επιμ.) *Corpora and Discourse*, σσ. 11-20.
- Sampson, G. 1980, *Schools of Linguistics: Competition and Evolution*, Hutchinson, London.
- Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- ΔΙΓ13. (2013). *Ελληνογερμανικό και Γερμανοελληνικό Λεξικό ορολογίας του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο. Ανακτήθηκε 17.07.2025, από <https://glossarissimo.wordpress.com/2019/08/22/el-de-pdf-λεξικό-δημοσιοϋπαλληλικού-δικαίου>.
- Ευρετήριο Όρων Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020. Ανακτήθηκε 01.07.2025, από <https://www.espa.gr/el/Pages/Dictionary.aspx>.
- Ευρετήριο όρων Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027. Ανακτήθηκε 01.07.2025, από <https://www.espa.gr/el/Pages/Dictionary.aspx>.
- ΠΕΝ14. (2014). *Πεντάγλωσσο Λεξικό Ορολογίας του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο. Ανακτήθηκε 17.07.2025, από <https://glossarissimo.wordpress.com/2019/08/22/el-de-pdf-λεξικό-δημοσιοϋπαλληλικού-δικαίου>.
- ΣΥΝ11. (2011). *Συντομογραφίες Υπηρεσιών Υπουργείων*. Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης (Επιμ.). Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο. Ανακτήθηκε 17.07.2025, από <https://gslegal.gov.gr/wp-content/uploads/2010/02/SYNTOMOGRAFIES-YPOURGEIWN.pdf>.
- ΦΕΚ 190/Α/2022, (Ν.4978/2022). *Κύρωση Κώδικα Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων*.
- ΦΕΚ 251/Α/2014, (Ν.4308/2014). *Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα, συναφείς ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις*.
- Χριστοπούλου, Α. (2024). *Ειδική γλώσσα και ορολογία της δημόσιας διοίκησης: αντιπαραβολική μελέτη ελληνικής-γαλλικής με χρήση σωμάτων κειμένων στους τομείς της απασχόλησης και της οικονομίας*. [Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας]. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/57022>.

Αγγελική Χριστοπούλου

Διδάκτωρ του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Ηλ-ταχ.: christopoulouangeliki@gmail.com

19 Σχεδιασμός και υλοποίηση ηλεκτρονικού λεξικού της γλώσσας του ποδοσφαίρου

Χρήστος Παπαναγιώτου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός ηλεκτρονικού λεξικού για την ελληνική γλώσσα του ποδοσφαίρου. Βασικός στόχος της εργασίας είναι η διερεύνηση του τρόπου συσχέτισης των γλωσσολογικών θεωριών, των λεξικολογικών και λεξικογραφικών αρχών και της τεχνολογίας των πολυμέσων στη δημιουργία λεξικών πόρων σχετικά με ένα ειδικό λεξιλόγιο. Το εν λόγω ηλεκτρονικό λεξικό θα περιέχει λέξεις/όρους και λεξικοποιημένες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν γεγονότα, πρωταγωνιστές, παράγοντες και ομάδες στο πλαίσιο του ελληνικού ποδοσφαίρου. Η μακροδομή επιτρέπει ποικίλα κριτήρια αναζήτησης, ενώ η μικροδομή παρέχει στοιχεία προφοράς, γραμματικής κατηγορίας, μορφολογίας, ετυμολογίας και σημασίας, εμπλουτισμένα με πολυμεσικό υλικό και αυθεντικά παραδείγματα χρήσης. Για τη διεξαγωγή της λεξικογραφικής έρευνας χρησιμοποιείται ένα νεοσύστατο σώμα κειμένων μέσω ψηφιακής πλατφόρμας (Sketch Engine), με κείμενα τα οποία έχουν ανακτηθεί από διαφορετικές πηγές και αναφέρονται στο άθλημα του ποδοσφαίρου (π.χ. διαδικτυακές πύλες, περιοδικά, επίσημες σελίδες ομάδων).

Design and implementation of an e-dictionary of the Greek football language

Christos Papanagiotou

ABSTRACT

This study presents the ongoing development of an electronic dictionary dedicated to the Greek football language. The primary objective is to explore how linguistic theories, lexicological, and lexicographic methodologies, and hypermedia technologies can contribute to the construction of lexical resources for specialized vocabularies. The project aims to systematically compile a comprehensive range of words and idiomatic expressions used to describe participants, objects, teams, and events related to Greek football in an electronic dictionary format. The dictionary's macrostructure is designed to support complex search functionalities, while its microstructure provides rich lexicographic information. Each entry includes data on pronunciation, grammatical category, orthography, etymology, and semantic features, further enhanced by multimedia content. Authentic usage examples are incorporated to provide a comprehensive semantic and pragmatic representation of each lemma. The lexicographic study draws on a newly compiled corpus of football-related texts, assembled using the Sketch Engine platform. This corpus includes material from various sources related to the sport, such as web portals, online magazines, and official team websites.

0 Εισαγωγή

Το ποδόσφαιρο αποτελεί σημαντικό πεδίο έρευνας διαφορετικών επιστημονικών προσεγγίσεων μεταξύ των οποίων και η γλωσσολογία. Αν υιοθετήσουμε τη θέση των Lavidis κ.ά. (2008:5) πως η γλώσσα του ποδοσφαίρου (ΓΠ) σχετίζεται κυρίως με την ορολογία, τότε είναι άκρως δικαιολογημένο το ενδιαφέρον της γλωσσολογικής έρευνας να είναι κυρίως λεξικολογικό. Η παρούσα εργασία εστιάζει στο λεξιλόγιο της ΓΠ και στοχεύει στη δημιουργία ενός ηλεκτρονικού λεξικού βάσει των σύγχρονων αρχών και μεθόδων της γλωσσολογικής έρευνας. Το λεξιλόγιο της ελληνικής ΓΠ (βλ. Παπαναγιώτου, 2016α· Οικονομίδης, 2017· Βραδέλης, 2019) αποτελείται από λέξεις της Κοινής Νέας Ελληνικής (ΚΝΕ) με διαφοροποιημένη σημασία, αλλά και από νέες λέξεις που δημιουργούνται στο πλαίσιο του αθλήματος. Στο ηλεκτρονικό λεξικό της ΓΠ (ΗΛΓΠ) λημματογραφούνται μονολεκτικά και πολυλεκτικά λήμματα τα οποία σχετίζονται με την ορολογία του ποδοσφαίρου, τους πρωταγωνιστές, τις ομάδες, τους αγώνες (π.χ. *φάουλ*, *τριφύλλι*, *παγκίτης*, *γκολτζής*, *τέταρτος*, *ποδιά* κ.ά.), καθώς και ιδιωματικές φράσεις, οι οποίες φέρουν μη προβλέψιμες σημασίες, όπως, για παράδειγμα, η φράση *γέρνει το γήπεδο*, η οποία χρησιμοποιείται όταν μία ομάδα είναι εμφανώς καλύτερη από την αντίπαλή της και επιτίθεται συνεχώς ασκώντας πίεση.

Σε κάθε λήμμα του λεξικού ενσωματώνεται το τυπικό σχόλιο, με πληροφορίες σχετικά με την προφορά, τη γραμματική κατηγορία, την ορθογραφία, τη μορφολογική κατηγορία και το σημασιολογικό σχόλιο, που θα αφορά τη σημασία του, η οποία θα ενισχύεται από την ύπαρξη πολυμεσικών πληροφοριών (π.χ. βίντεο, ήχος), αλλά και πραγματικών παραδειγμάτων χρήσης για την πληρέστερη κατανόησή του σχετικά με τα γλωσσικά περιβάλλοντα εμφάνισής του. Μια σημαντική πληροφορία, η οποία θα είναι μέρος των λημμάτων, όπου υπάρχει η δυνατότητα, είναι η ύπαρξη συνωνυμίας ή/και αντωνυμίας.

Ακόμη, στα λήμματα του ηλεκτρονικού λεξικού θα ενσωματώνονται πληροφορίες σχετικά με το Σημασιολογικό Πλαίσιο στο οποίο ανήκει το λήμμα. Λήμματα που μοιράζονται ένα κοινό νοηματικό πεδίο θα ανήκουν στο ίδιο Σημασιολογικό Πλαίσιο. Η πληροφορία αυτή, παράλληλα με την ηλεκτρονική μορφή του λεξικού, δίνει τη δυνατότητα μετασχηματισμού του ίδιου λεξικού από σημασιοκεντρικό σε ονομασιοκεντρικό και αντίστροφα.

Βεβαίως, η ηλεκτρονική μορφή του λεξικού δίνει και άλλες σημαντικές δυνατότητες στον χρήστη, ιδιαίτερα σε ζητήματα αναζήτησης. Το ΗΛΓΠ προσφέρει τη δυνατότητα αναζήτησης

σε όλα τα πεδία του λήμματος. Παράλληλα, η δυνατότητα διασύνδεσης των λημμάτων με πολυμεσικές πληροφορίες θα βοηθή στην καλύτερη κατανόηση της σημασίας τους.

Το ΗΛΓΠ θα είναι μονόγλωσσο, καθώς η γλώσσα της μακροδομής του και η γλώσσα της μικροδομής του είναι η ίδια, τα ελληνικά (βλ. μεταξύ άλλων Zgusta, 1971· Béjoint, 2000) και ο χαρακτήρας του λεξικού είναι συγχρονικός.

Το υλικό του ΗΛΓΠ προέρχεται από σώμα κειμένων που έχει συσταθεί ειδικά για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας με την υποστήριξη του εξειδικευμένου εργαλείου *Sketch Engine*, που παρουσιάζεται αναλυτικότερα στη συνέχεια.

1 Θεωρητικό πλαίσιο

Το ΗΛΓΠ μπορεί να θεωρηθεί ως μια πολλά υποσχόμενη δοκιμαστική περίπτωση ανάπτυξης και εφαρμογής μεθόδων για τη δημιουργία ενός λεξικού ειδικού λεξιλογίου. Αυτό συμβαίνει διότι (α) το ποδόσφαιρο είναι ένας καλά οριοθετημένος ειδικός τομέας, με ένα σχετικά ευρύ και ποικίλο λεξιλόγιο και (β) σε αντίθεση με άλλους εξειδικευμένους τομείς, είναι εύκολο να εντοπιστεί σε διαφορετικά είδη χρηστών (π.χ. παίκτες, οπαδοί, δημοσιογράφοι) (Schmidt, 2006, 2007, 2008· Lavric, κ.ά., 2008· Chishman, κ.ά, 2015, 2019). Ο κύριος στόχος της εργασίας είναι η διερεύνηση της ενδεχόμενης αλληλεπίδρασης μεταξύ της Σημασιολογίας Πλαισίων και των βασικών αρχών της λεξικογραφίας με σκοπό τη δημιουργία ενός ηλεκτρονικού λεξικού της ελληνικής ΓΠ.

Οι Fillmore και Atkins (1992: 75) έχουν εργαστεί για τη δημιουργία μιας διαδικτυακής λεξικογραφικής βάσης δεδομένων βασισμένης σε Σημασιολογικά Πλαίσια, όπου «*οι μεμονωμένες σημασίες των λέξεων, οι σχέσεις μεταξύ των σημασιών των πολύσημων λέξεων και οι σχέσεις μεταξύ σημασιολογικά συναφών λέξεων θα συνδέονται με τις γνωσιακές δομές (ή “πλαίσια”)*». Σύμφωνα με τη Σημασιολογία Πλαισίων, η λεξική σημασία εκφράζεται με όρους των γνωσιακών δομών που ονομάζονται Πλαίσια και οι οποίες διαμορφώνουν την κατανόηση των γλωσσικών εκφράσεων από τους ομιλητές (Fillmore & Atkins, 1992· Fillmore & Baker, 2009). Με άλλα λόγια, η Σημασιολογία Πλαισίων είναι, σύμφωνα με τον Fillmore (1982), ένα μέσο για τη συσχέτιση λεξικών στοιχείων μεταξύ τους μέσω της γνώσης πρωτοτυπικών δομών που αντιπροσωπεύονται από οντότητες οι οποίες δεν είναι γλωσσικά συγκεκριμένες. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι η κατανόηση μιας λεξικής μονάδας προϋποθέτει τον εντοπισμό του σημασιολογικού πλαισίου με το οποίο σχετίζεται. Για παράδειγμα, η λέξη *φράγμα* γίνεται κατανοητή, εάν ο ομιλητής αναγνωρίσει τη γνωσιακή δομή που αναδύεται, η οποία συνίσταται σε κάποιο είδος πληροφορίας όπως εγκυκλοπαιδική ή/και κοινωνικοπολιτισμική. Στην ελληνική ΓΠ ως *φράγμα* χαρακτηρίζεται

ένα συγκεκριμένο είδος φάουλ, κατά το οποίο ο αμυνόμενος παρεμβάλλεται αντικανονικά μπροστά στον επιτιθέμενο παρεμποδίζοντάς τον, επομένως αυτή η λεξική μονάδα ανήκει στο σημασιολογικό πλαίσιο «ΦΑΟΥΛ». Συνήθως, ένα Σημασιολογικό Πλαίσιο περιέχει περισσότερες από μία λεξικές μονάδες (Schmidt, 2008: 13).

Σύμφωνα με τον Schmidt (2008: 13), η Σημασιολογία Πλαισίων μπορεί να φανεί ιδιαίτερα υποστηρικτική για την οργάνωση ενός λημματολογίου. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται να είναι χρήσιμη για την ταξινόμηση λέξεων με συσχετιζόμενες σημασίες ή λέξεων που συνιστούν μια κοινή έννοια δημιουργώντας μια εύκολα εξαγώγιμη δομή για τον χρήστη. Όμως, αυτή η δομή από μόνη της δεν μπορεί να παρέχει τις βασικές πληροφορίες που πρέπει να περιέχει το κάθε λήμμα. Για παράδειγμα, μια τέτοια δομή δεν μπορεί να ενημερώνει τον χρήστη για τη σημασία μιας συγκεκριμένης λέξης ή για τη συνωνυμία μεταξύ δύο λημμάτων. Για τον λόγο αυτό, η λεξική κατηγορία, η προφορά, τα παραδείγματα χρήσης, η ετυμολογία, η σημασία, τα συνώνυμα λήμματα κ.λπ. ενσωματώνονται στο επίπεδο της μικροδομής του λήμματος, ώστε το τυπικό και το σημασιολογικό σχόλιο να συντάσσονται σύμφωνα με τις σύγχρονες λεξικογραφικές αρχές (βλ. μεταξύ άλλων Béjoint, 2000· Geeraerts, 2003· Tarp, 2009; Atkins & Rundell, 2008· Lew, 2011). Με αυτόν τον τρόπο, εμπλέκεται το θεωρητικό πλαίσιο της Σημασιολογίας Πλαισίων και οι σύγχρονες λεξικολογικές/λεξικογραφικές αρχές για τη δημιουργία του υπό εξέλιξη λεξικογραφικού πόρου.

2 Το λεξιλόγιο της γλώσσας του ποδοσφαίρου

Σύμφωνα με τον Schmidt (2006: 76), οι λέξεις της ΓΠ μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες: (α) *ποδοσφαιρικοί όροι* (soccer terms) (β) λέξεις της *ποδοσφαιρικής αργκό* (soccer jargon) και (γ) *γενικό λεξιλόγιο*. Οι *ποδοσφαιρικοί όροι* είναι λεξικά στοιχεία που δημιουργήθηκαν ειδικά για έννοιες του ποδοσφαίρου (π.χ. *τερματοφύλακας*). Στην κατηγορία της *ποδοσφαιρικής αργκό* εντάσσονται λεξιλογικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται στο γενικό λεξιλόγιο, αλλά έχουν διαφορετική σημασία στο πλαίσιο της ΓΠ (π.χ. *παλτό* 'ακριβός παίκτης, ο οποίος δεν απέδωσε τα αναμενόμενα'). Η τρίτη κατηγορία *γενικό λεξιλόγιο* αφορά λεξικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται συχνά στη ΓΠ, αλλά δεν έχουν διαφορετική σημασία όταν χρησιμοποιούνται εκτός του επικοινωνιακού πλαισίου του ποδοσφαίρου (π.χ. *παίζω*).

Μορφολογικά, το λεξιλόγιο της ελληνικής ΓΠ αποτελείται από παράγωγα (π.χ. *πασ-άρ(ω)* 'δίνω πάσα'), σύνθετα (π.χ. *τερματοφύλακας*) (Παπαναγιώτου & Ανδρέου, 2016), συμφυρμούς (π.χ. *Θρυλοπολίδης* 'ο θρυλικός τερματοφύλακας του Ολυμπιακού, Αντώνης Νικοπολίδης') (Παπαναγιώτου, 2016β), φραστικά σύνθετα (π.χ. *λευκή ισοπαλία* 'ισοπαλία με σκορ 0-0'), ειδικές ονομαστικές φράσεις (π.χ. *μπαλιά ξυράφι* 'συρτή, επικίνδυνη μεταβίβαση της μπάλας στην αντίπαλη περιοχή') (Παπαναγιώτου, 2015) και αναλογικούς σχηματισμούς

(π.χ. *Μητρογκόλ* 'ψευδώνυμο για τον πρώην παίκτη Κώστα Μήτρογλου') (Παπαναγιώτου, 2016α).

Αναφορικά με την προέλευσή του, το λεξιλόγιο της ελληνικής ΓΠ προέρχεται από την ελληνική, αλλά και από άλλες γλώσσες, όπως η αγγλική (π.χ. *κόρνερ*, *άουτ*), η ιταλική (π.χ. *κατενάτσιο*), η ισπανική (π.χ. *πορτιέρο*, *ραμπόνα*) και η γαλλική (π.χ. *βολ πλανέ*) (Παπαναγιώτου, 2017).

Τέλος, στη ΓΠ υπάρχουν ιδιωματικές εκφράσεις με μη προβλέψιμες σημασίες όπως *γκολ από τα αποδυτήρια*, η οποία χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα γκολ που σημειώνεται στα πρώτα λεπτά ενός ποδοσφαιρικού αγώνα.

3 Τα δεδομένα

Στη σύγχρονη λεξικογραφία, με δεδομένο τον εκσυγχρονισμό και τη διάδοση των υπολογιστικών συστημάτων, τα οποία απλοποιούν και επιταχύνουν τη διαδικασία της αποδελτίωσης, τα παραδοσιακά δελτία παραθεμάτων έχουν αντικατασταθεί από σώματα κειμένων (Ξυδόπουλος, 2008: 300). Η ανάγκη ύπαρξης ενός σώματος κειμένων, βάσει του οποίου δομείται το λημματολόγιο ενός γενικού λεξικού, είναι σημαντική, ενώ το ίδιο σημαντική είναι η παρουσία τέτοιου σώματος για την υλοποίηση ενός λεξικού ειδικού γνωστικού αντικειμένου, όπως φιλοδοξεί να είναι το ΗΛΓΠ (βλ. σχετικά Schmid, 2008· Bergh & Ohlander, 2012). Δυστυχώς, στον ελλαδικό επιστημονικό και ερευνητικό χώρο δεν υπάρχει σώμα κειμένων γραπτών ή/και προφορικών πηγών που να σχετίζεται με το ποδόσφαιρο και τη γλώσσα του. Για τον λόγο αυτό, το πρώτο μέλημα της παρούσας εργασίας ήταν η συγκρότηση σώματος κειμένων σχετικό με το άθλημα του ποδοσφαίρου.

Το σώμα κειμένων από το οποίο αντλήθηκε το λημματολόγιο του ΗΛΓΠ δημιουργήθηκε μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας Sketch Engine. Το Sketch Engine είναι ένα αναγνωρισμένο ψηφιακό εργαλείο το οποίο, μεταξύ άλλων, μπορεί να υποστηρίξει την ανάπτυξη λημματολογίων για λεξικά, ενώ έχει ήδη χρησιμοποιηθεί με αξιοσημείωτα αποτελέσματα και σε λεξικογραφικά έργα για το ποδόσφαιρο (Chishman κ.ά, 2015). Το σώμα κειμένων της παρούσας εργασίας δημιουργήθηκε από διαφορετικά είδη κειμένων σχετικών με το άθλημα του ποδοσφαίρου. Πιο συγκεκριμένα, αποτελείται από γραπτά κείμενα τα οποία ανακτήθηκαν από επίσημες ιστοσελίδες ποδοσφαιρικών οργανισμών, επίσημες ιστοσελίδες ομάδων, ηλεκτρονικές εκδόσεις αθλητικών εφημερίδων και ιστοσελίδες αθλητικής ειδησιογραφίας κατά την περίοδο 2018-2023. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν κείμενα από: *gazzetta.gr*, *sport24.gr*, *sport-fm.gr*, *contra.gr*, *sportdog.gr*, *metrosport.gr*, *kerkida.net*, *sdna.gr*, *fosonline.gr*, *thrylos24.gr*, *trifilara.gr*, *aeke21fans.gr*, *pao.gr*, *olympiacos.org*,

Από τον κατάλογο λέξεων που σχηματίστηκε επιλέχθηκαν εκείνα τα λεξικά στοιχεία που πληρούσαν τρία βασικά κριτήρια για την ένταξή τους στο λημματολόγιο του λεξικού. Το πρώτο, και βασικότερο, κριτήριο έχει να κάνει με τη συσχέτιση της υποψήφιας λέξης με το άθλημα του ποδοσφαίρου. Με άλλα λόγια, η υποψήφια λέξη θα πρέπει να σχετίζεται με κάποια πτυχή του αθλήματος του ποδοσφαίρου είτε πρόκειται για παλιότερη λέξη με άλλη σημασία (π.χ. *ποδιά* ‘πέραςμα της μπάλας ανάμεσα από το πόδια του αντιπάλου’) είτε πρόκειται για νέα με σημασία σχετική με το άθλημα (π.χ. *βαρίστας* ‘διαιτητής VAR (video assistant referee)’). Το δεύτερο κριτήριο σχετίζεται με το περιεχόμενο της υποψήφιας λέξης, η οποία θα πρέπει να εκφράζει μία, κατά το δυνατόν, ευρεία και μόνιμη (όχι ευκαιριακή ή υποκειμενική) έννοια. Βάσει αυτού του κριτηρίου δεν επιλέχθηκαν προς θησαυρισμό λέξεις όπως *αποτυχημένεθ*, *απεργοτέλης*, *χαχαβίτο* (Παπαναγιώτου, 2016), καθώς πρόκειται για ευκαιριακούς και υποκειμενικούς αξιολογικούς χαρακτηρισμούς, χωρίς ικανοποιητικό βαθμό εδραίωσης στη ΓΠ. Ακόμη, λέξεις οι οποίες ανήκουν στην ΚΝΕ και έχουν την ίδια σημασία στη ΓΠ δεν θησαυρίζονται στο λεξικό (π.χ. *παίκτης*, *τρέχω*). Αυτή τη στιγμή το λημματολόγιο αποτελείται από 347 πλήρως θησαυρισμένα λήμματα και στο άμεσο μέλλον αναμένεται να ολοκληρωθεί με τον θησαυρισμό και των υπολοίπων υποψηφίων λημμάτων.

Τέλος, εκτός από το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας που είναι το εν λόγω σώμα κειμένων, έχουν χρησιμοποιηθεί και κάποιες πηγές πολυμέσων (π.χ. βίντεο, ραδιοφωνικές ηχογραφήσεις), που λειτουργούν υποστηρικτικά προς το σώμα κειμένων και χρησιμοποιούνται συμπληρωματικά κυρίως στις σημασιολογικές πληροφορίες των λημμάτων.

4 Το Λεξικό: μακροδομή – μικροδομή

Σε πρώτο επίπεδο η υλοποίηση του λεξικού συνίσταται (α) στη συγκρότηση του λημματολογίου (β) στην ανάλυση των προς θησαυρισμό λέξεων σύμφωνα με τις αρχές της Σημασιολογίας Πλαισίων και (γ) στη δημιουργία του τυπικού σχολίου (λεξιλογική κατηγορία, προφορά κ.λπ.) και του σημασιολογικού σχολίου (ορισμός, παραδείγματα χρήσης κ.λπ.)¹.

Αρχικά, δημιουργήθηκε το λημματολόγιο του λεξικού, χωρίς να ληφθεί υπόψη η ένταξη κάθε λήμματος σε συγκεκριμένο Σημασιολογικό Πλαίσιο. Όταν δημιουργήθηκε μια σχετικά

¹ Στην παρούσα εργασία δεν θα ασχοληθώ με τα τεχνικά ζητήματα της κατασκευής του λεξικού. Επιγραμματικά, η μετάπτωση δεδομένων από τη λεξικογραφική βάση στη διαδικτυακή εφαρμογή γίνεται με αυτοματοποιημένο τρόπο. Δηλαδή, μέσω κώδικα η λεξικογραφική βάση περνά σε βάση τύπου sql, ώστε να είναι αναγνωρίσιμη από την τελική εφαρμογή.

σταθερή δομή σημασιολογικών σχέσεων, η ένταξη των επόμενων λημμάτων σε Σημασιολογικά Πλαίσια καθοδηγήθηκε από τα υπάρχοντα, ώστε να διασφαλιστεί ότι η δομή αυτή έχει εξελιχθεί μέσω μιας εμπειρικής διαδικασίας και όχι μιας προκαθορισμένης με επισφαλή αποτελέσματα (βλ. και Chishman κ.ά, 2019). Τα Σημασιολογικά Πλαίσια είναι: *Σουτ, Μεταβίβαση, Γκολ, Αντιπαράθεση, Φάουλ, Αγωνιστική Κατάσταση, Ευκαιρία, Κίνηση, Αλλαγή, Τακτική, Λάθη, Κατάσταση Αγώνα, Ματς, Διοργανώσεις, Πρωταγωνιστής, Γήπεδο, Στοιχηματισμός, Εξέδρα*.

Παράλληλα, οργανώθηκε το τυπικό και σημασιολογικό σχόλιο. Πιο συγκεκριμένα, το τυπικό σχόλιο αποτελείται από: (α) τη λεξική κατηγορία (β) τον φωνητικό τύπο (γ) τη μορφολογική διαδικασία και (δ) την προέλευση του κάθε λήμματος. Η πληροφορία σχετικά με τη λεξική κατηγορία αφορά τη δήλωση του γένους και της λεξικής κατηγορίας του Ουσιαστικού, του Επιθέτου, του Ρήματος και του Επιρρήματος, ενώ οι φραστικές δομές θα ανήκουν στην κατηγορία 'Φράση'. Η πληροφορία του γένους έχει ιδιαίτερη σημασία σε δάνεια λήμματα, τα οποία συχνά εμφανίζουν δύο τιμές γένους, όπως για παράδειγμα η λέξη *χαφ* 'παίκτης ο οποίος αγωνίζεται κυρίως στο χώρο του κέντρου', η οποία εμφανίζεται ως ουδέτερο και ως αρσενικό. Η παράθεση φωνητικών τύπων αποτελεί σημαντικό μέρος της μικροδομής, καθώς εγγυάται ότι ο χρήστης θα έχει πρόσβαση στην πραγματική προφορά του κάθε λήμματος. Για τον σκοπό αυτό, στο ΗΛΓΠ θα χρησιμοποιηθούν τα σύμβολα του διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου, ως η επιστημονικότερη μεθοδολογικά επιλογή (βλ. Atkins & Rundell, 2008). Στο πεδίο 'Μορφολογική διαδικασία' παρατίθενται πληροφορίες σχετικά με τις διαδικασίες που συμμετέχουν στον σχηματισμό του συγκεκριμένου λήμματος. Οι διαθέσιμες διεργασίες είναι: η *παραγωγή*, η *σύνθεση*, η *λεξικοποιημένη φράση*, ο *συμφυρμός*, ο *αναλογικός σχηματισμός*, το *φραστικό σύνθετο* και η *ειδική ονοματική φράση* (βλ. Ράλλη, 2005· Ralli, 2013). Το ετυμολογικό σχόλιο στοχεύει κυρίως στην καταγραφή της επιρροής ξένων γλωσσών στο λεξιλόγιο της ελληνικής ΓΠ και όχι τόσο στην παρουσίαση ιστορικών πληροφοριών, καθώς ένα σημαντικό μέρος των υπό θησαυρισμό λέξεων είναι δάνειες από την αγγλική και άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες. Για παράδειγμα, στο τυπικό σχόλιο του λήμματος *γκολτζής* δηλώνονται οι πληροφορίες: (Αρσενικό) (Ουσιαστικό) [goldzís] (Παραγωγή) [γκολ (<αγγλ. *goal*) + -τζη(ς)].

Οι ορισμοί των λημμάτων στο ΗΛΓΠ είναι κυρίως περιγραφικοί και σπανίως συνωνυμικοί (βλ. Geeraerts, 2003). Για παράδειγμα, ο ορισμός του λήμματος *πέναλτι* δίνεται ως εξής: *είδος ποινής κατά την οποία δίνεται το δικαίωμα σε μια ομάδα να επιχειρήσει να πετύχει τέρμα, εκτελώντας σουτ από ορισμένη απόσταση*. Τα ερμηνεύματα επιλεγμένων λημμάτων θα εμπλουτιστούν με πολυμεσικές πληροφορίες (π.χ. εικόνα ή/και βίντεο, υπερσύνδεσμοι).

Μέρος του σημασιολογικού σχολίου αποτελεί και ένας μικρός *θησαυρός*, ο οποίος περιλαμβάνει *συνώνυμα* και *αντώνυμα* συγκεκριμένων λημμάτων. Η πολυσημία και η ομωνυμία αντιμετωπίζονται με τον τρόπο που προτείνεται για τα γενικά λεξικά (Markus & Heuberger, 2007). Το ΗΛΓΠ απαριθμεί κάθε διαφορετική σημασία του εκάστοτε πολύσημου λήμματος μέσα στη μικροδομή. Τα ομώνυμα λήμματα εμφανίζονται ως ξεχωριστά λήμματα με διαφορετικές λέξεις-κεφαλές (Zgusta, 1971). Στη συνέχεια εντός της μικροδομής του λήμματος, παρατίθενται αυθεντικά παραδείγματα χρήσης. Τα παραδείγματα χρήσης είναι απαραίτητα για την πληρέστερη σημασιολογική και πραγματολογική περιγραφή κάθε λήμματος. Δίπλα σε κάθε παράδειγμα δίνονται πληροφορίες για το είδος των διαφορετικών χρηστών της ΓΠ (π.χ. δημοσιογράφος, παίκτης, φίλαθλος) από τους οποίους προέρχονται τα παραδείγματα.

Αν και η προσέγγιση του λεξιλογίου της ελληνικής ΓΠ μέσω της Σημασιολογίας Πλαισίων βοηθά στη διερεύνηση των συνδέσεων μεταξύ διαφορετικών λημμάτων, φαίνεται να μην είναι ιδιαίτερα χρήσιμη όταν πρόκειται για πιο βασικές εννοιακές σχέσεις, όπως η συνωνυμία, η υπωνυμία ή/και η ολωνυμία (Schmidt, 2008). Για τον λόγο αυτό, σε ξεχωριστό σημείο της μικροδομής συγκεκριμένων λημμάτων δίνονται πληροφορίες για την ύπαρξη συνωνύμων ή/και αντωνύμων, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τις εννοιακές σχέσεις της υπερωνυμίας-υπωνυμίας και της ολωνυμίας-μερωνυμίας. Για παράδειγμα, στο λήμμα *τερματοφύλακας* στο πλαίσιο της μικροδομής του δίνονται τα συνώνυμα λήμματα (*πορτιέρο, πορτιέρε, τέρμα, τερματζής, κίπερ*). Παράλληλα, δηλώνεται το υπερώνυμο 'ΠΑΙΚΤΗΣ' προκειμένου ο χρήστης να αντιληφθεί τη σημασιολογική σχέση μεταξύ του υπερωνύμου 'ΠΑΙΚΤΗΣ' και του υπωνύμου *τερματοφύλακας*.

Υποστηρίζοντας την καλύτερη πλοήγηση στο λεξικό, κάποια στοιχεία του πίνακα της μικροδομής των λημμάτων διασυνδέονται με υπερσύνδεσμο με άλλα αντίστοιχα στοιχεία του λεξικού. Για παράδειγμα, αν ο χρήστης επιλέξει το πλαίσιο 'ΦΑΟΥΛ', ο σύνδεσμος θα τον παραπέμψει στην περιγραφή του συγκεκριμένου πλαισίου, ενώ παράλληλα θα δει έναν κατάλογο με τις αντίστοιχες καταχωρίσεις για το συγκεκριμένο πλαίσιο. Παρομοίως, συγκεκριμένα λήμματα συνδέονται με τα αντίστοιχα συνώνυμα ή/και αντώνυμα αλλά και με ιεραρχίες εννοιακών σχέσεων (π.χ. υπερώνυμα/υπώνυμα).

5 Συμπεράσματα

Παραπάνω παρουσιάστηκε η εν εξελίξει εργασία για τη δημιουργία του πρώτου ηλεκτρονικού μονόγλωσσου λεξικού της ελληνικής ΓΠ. Σύμφωνα με τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν, το ΗΛΓΠ φαίνεται πως μπορεί να αποτελέσει μια πολλά υποσχόμενη δοκιμαστική περίπτωση ανάπτυξης και εφαρμογής συνεργατικών μεθόδων και θεωριών,

όπως οι γλωσσολογικές θεωρίες, οι λεξικολογικές, λεξικογραφικές αρχές και η τεχνολογία πολυμέσων για την υλοποίηση λεξικών πόρων ειδικών λεξιλογίων.

Βιβλιογραφία

- Atkins, B. T. S., & Rundell, M. (2008). *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford University Press.
- Béjoint, H. (2000). *Modern lexicography: An introduction*. Oxford University Press.
- Bergh, G., & Ohlander, S. (2012). Free kicks, dribblers and WAGs. Exploring the language of 'the people's game'. *Moderna Språk*, 106, 11–46.
- Chishman, R. dos Santos A. N., da Silva, B., & Brangel, L. (2015). The relevance of the Sketch Engine software to build Field - Football Expressions Dictionary. *Revista de Estudos da Linguagem*, 23, 769–796.
- Chishman, R. dos Santos A. N., da Silva, B., & Brangel, L. (2019). Challenges and difficulties in the development of Dicionário Olímpico (2016). In I. Kosem et al. (Eds.), *Electronic lexicography in the 21st century. Proceedings of the eLex 2019 conference* (pp. 622–641). Lexical Computing CZ.
- Fillmore, C. J. (1982). Frame semantics. In The Linguistics Society of Korea (Ed.), *Linguistics in the morning calm* (pp. 111–137). Hansinh Publishing Co.
- Fillmore, C. J., & Atkins, S. (1992). Toward a frame-based lexicon: The semantics of RISK and its neighbors. In A. Lehrer & E. Kittay (Eds.), *Frames, fields and contrasts: New essays in semantic and lexical organization* (pp. 75–102). Erlbaum.
- Fillmore, C. J., & Baker, C. (2009). A frames approach to semantic analysis. In B. Heine & H. Narrog (Eds.), *The Oxford handbook of linguistic analysis* (pp. 313–339). Oxford University Press.
- Geeraerts, D. (2003). The interaction of metaphor and metonymy in composite expressions. In R. Dirven & R. Pörings (Eds.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* (pp. 435–465). Mouton de Gruyter.
- Lavric, E., Pisek, G., Skinner, A., & Stadler, W. (Eds.). (2008). *The linguistics of football*. Walter de Gruyter.
- Lew, R. (2011). Online dictionaries of English. In P. A. Fuertes-Olivera & M. B. Bausela (Eds.), *e-Lexicography: The Internet, digital initiatives and lexicography* (pp. 230–250). Continuum.
- Markus, M., & Heuberger, R. (2007). The architecture of Joseph Wright's English Dialect Dictionary: Preparing the computerized version. *International Journal of Lexicography*, 20(4), 355–368.
- Ralli, A. (2013). *Compounding in Modern Greek*. Springer.
- Schmidt, T. (2006). Interfacing lexical and ontological information in a multilingual soccer FrameNet. In *Proceedings on OntoLex* (pp. 75–81).
- Schmidt, T. (2007). The Kicktionary – A multilingual lexical resource of football language. In H. C. Boas (Ed.), *Multilingual FrameNets*. De Gruyter.
- Schmidt, T. (2008). The Kicktionary: Combining corpus linguistics and lexical semantics for a multilingual football dictionary. In E. Lavric et al. (Eds.), *The linguistics of football* (pp. 11–21). Gunter Narr Verlag.
- Tarp, S. (2009). Beyond lexicography: New visions and challenges in the information age. In H. Bergenholtz et al. (Eds.), *Lexicography at a crossroads* (Vol. 90, pp. 28–30). Peter Lang.
- Zgusta, L. (1971). *Manual of lexicography*. Mouton.
- Βραδέλης, Σ. (2019). *Το λεξικό του ποδοσφαίρου*. Εκδόσεις Λιβάνη.

- Ξυδόπουλος, Γ. (2008). *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Πατάκης.
- Οικονομίδης, Α. (2017). *Αγγλοελληνικό λεξικό ποδοσφαιρικών όρων*. Λεξίτυπον.
- Παπαναγιώτου, Χ. (2015). Παρατηρήσεις στα φραστικά σύνθετα και στις ειδικές ονοματικές φράσεις της γλώσσας του ποδοσφαίρου: Σύγκριση με τις αντίστοιχες δομές της Κοινής Νέας Ελληνικής. Στο Κ. Fragkoroulou et al. (Eds.), *Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συνεδρίου Μεταπτυχιακών Φοιτητών* (pp. 198–211). Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Παπαναγιώτου, Χ. (2016α). *Μορφολογική ανάλυση του λεξιλογίου της γλώσσας του ποδοσφαίρου* [Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών. Τμήμα Φιλολογίας].
- Παπαναγιώτου, Χ. (2016β). Οι συμφυρμοί στη γλώσσα του ποδοσφαίρου. Στα *Πρακτικά του 21ου Διεθνούς Συνεδρίου Θεωρητικής και Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Παπαναγιώτου, Χ. (2017). Δανεισμός στη γλώσσα του ποδοσφαίρου: Περιπτώσεις δάνειων στοιχείων σε μορφολογικές διαδικασίες. Στα *Πρακτικά 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Μεταπτυχιακών Φοιτητών* (pp. 59–73). Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Παπαναγιώτου, Χ., & Ανδρέου, Μ. (2016). Τα σύνθετα στη γλώσσα του ποδοσφαίρου. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 36, 343–356.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Πατάκης.

Παπαναγιώτου Χρήστος

Ερευνητής Γ', ΚΕΕΟΝ, Ακαδημία Αθηνών
 Ηλ-ταχ.: cpapanagiotou@academyofathens.gr

20 Αξιοποίηση της τεχνητής νοημοσύνης για τη σύνταξη ορισμών στην ορολογική βάση IATE

Χριστίνα Νικητοπούλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η τεχνητή νοημοσύνη (TN) έχει αρχίσει να εφαρμόζεται σε διάφορες ορολογικές εργασίες στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στα άλλα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανακοίνωση εξετάζει δύο διακριτές εφαρμογές της TN στον τομέα της σύνταξης ορισμών για την πολύγλωσση βάση IATE: την παραγωγή ορισμών μέσω τεχνικών προτροπής με εργαλεία όπως το DGT eDrafting Lab και το GPT@EC, καθώς και τη νέα δυνατότητα αυτόματων προτάσεων ορισμών εντός της ίδιας της IATE. Παρότι τα εργαλεία αυτά προσφέρουν ταχύτητα, συνέπεια και δυνατότητα επεξεργασίας μεγάλου όγκου δεδομένων, εξακολουθούν να απαιτούν στενή ανθρώπινη επίβλεψη. Οι ορολόγοι πλέον δεν ξεκινούν από το μηδέν, αλλά αξιολογούν, επεξεργάζονται και καθοδηγούν το παραγόμενο περιεχόμενο, διασφαλίζοντας την εννοιολογική ακρίβεια και την ευθυγράμμιση με τα γλωσσικά πρότυπα της ΕΕ. Η κατανόηση των περιορισμών της TN —όπως οι «παραισθήσεις», η έλλειψη διαφάνειας, ο κίνδυνος παραβίασης πνευματικών δικαιωμάτων ή οι προκαταλήψεις— είναι κρίσιμης σημασίας. Η εξοικείωση με τις τεχνικές μηχανικής προτροπών αποτελεί πλέον απαραίτητη δεξιότητα. Στο διαρκώς μεταβαλλόμενο αυτό τοπίο, ο ρόλος του/της ορολόγου παραμένει κεντρικός: όχι μόνο ως ειδικού σε θέματα γλώσσας, αλλά και ως έμπειρου/-ης διαμεσολαβητή/-τριας ανάμεσα στις προτάσεις της TN και στην αξιοπιστία του θεσμικού λόγου. Το μέλλον της ορολογίας διαμορφώνεται από αυτή τη συνέργεια ανθρώπινης εξειδίκευσης και έξυπνης υποστήριξης, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολυγλωσσίας.

Leveraging Artificial Intelligence for Drafting Definitions in the IATE Terminology Database

Christina Nikitopoulou

ABSTRACT

Artificial Intelligence (AI) has started to be applied to various terminology tasks within the European Commission and the other institutions of the European Union. This paper explores two distinct applications of AI in the area of drafting definitions for the multilingual IATE database: prompt-based definition generation via tools like DGT eDrafting Lab and GPT@EC, and the new AI-powered definition suggestion feature within IATE itself. While these tools bring speed, consistency, and the ability to handle large volumes of data, they require careful human oversight. Terminologists are no longer starting from scratch, but reviewing, refining, and guiding AI-generated content to ensure conceptual precision and compliance with EU linguistic standards. Understanding AI's limitations — including hallucinations, lack of transparency, copyright risks, and bias — is critical. Familiarity with prompt engineering becomes a necessary skill. In this evolving landscape, the terminologist's role remains central: not only as a language expert but as a skilled mediator between machine-generated

suggestions and institutional reliability. The future of terminology lies in this synergy of human expertise and intelligent assistance within a European multilingual framework.

1 Καινοτομία και τεχνητή νοημοσύνη στη Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Η τεχνητή νοημοσύνη (TN) μετασχηματίζει τη γλωσσική βιομηχανία και η Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης (ΓΔΜ) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής πρωτοπορεί, αναπτύσσοντας και εφαρμόζοντας καινοτόμα εργαλεία που βασίζονται στην TN για τη βελτίωση της πολύγλωσσης επικοινωνίας. Χάρη στις μεταφράσεις που αποθηκεύονται εδώ και 20 χρόνια στο διοργανικό αποθετήριο Euramis και την καθημερινή συμβολή 1.500 μεταφραστών, διαθέτει πολύτιμα δεδομένα που επέτρεψαν την ανάπτυξη της αυτόματης μετάφρασης, φτάνοντας σήμερα στο σύστημα eTranslation και σε συνεργασίες στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων όπως η «Ψηφιακή Ευρώπη». Οι εξειδικευμένες ομάδες της ΓΔΜ δημιουργούν μηχανές μετάφρασης και άλλες γλωσσικές υπηρεσίες, τόσο με εσωτερικές τεχνολογίες όσο και με προσαρμοσμένα εργαλεία ανοικτού κώδικα, αξιοποιώντας σύγχρονα γλωσσικά μοντέλα για νέες υπηρεσίες όπως η αυτόματη περίληψη ή η μετατροπή ομιλίας σε κείμενο. Όλες οι υπηρεσίες είναι διαθέσιμες μέσω της σελίδας «Πολύγλωσσες υπηρεσίες με βάση την TN»¹, ενώ το δίκτυο AI@EC συντονίζει τις προσπάθειες διερεύνησης της χρήσης TN στα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο πλαίσιο αυτό, αναζητούνται διαρκώς τρόποι αξιοποίησης της TN και στον τομέα της ορολογίας. Η ομάδα συντονισμού της ορολογίας σε επίπεδο ΓΔΜ έχει εξετάσει διάφορες πιθανές εφαρμογές της TN, π.χ. για τη σύνταξη ορισμών, την εξαγωγή όρων, την ορολογική έρευνα σε έγγραφα αναφοράς, τον εντοπισμό της συχνότητας χρήσης συγκεκριμένων όρων σε ενωσιακά έγγραφα και την αναζήτηση όρων στην IATE (Majaniemi & Pai, 2024). Από τις πιο επιτυχημένες εφαρμογές, μέχρι στιγμής, είναι η σύνταξη ορισμών με τη βοήθεια TN, στην οποία θα εστιάσει η παρούσα ανακοίνωση.

¹ **Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πολύγλωσσες υπηρεσίες με βάση την TN.** Οι υπηρεσίες αυτές διατίθενται στο πλαίσιο του προγράμματος «Ψηφιακή Ευρώπη» προς χρήση από τα ενωσιακά θεσμικά όργανα, τις δημόσιες διοικήσεις, την ακαδημαϊκή κοινότητα, τις ΜΜΕ και άλλους επιλέξιμους φορείς.

2 Ο ρόλος και η σημασία των ορισμών στην ορολογική βάση IATE

Η IATE (InterActive Terminology for Europe) αποτελεί την επίσημη πολύγλωσση ορολογική βάση δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία χρησιμοποιείται για τη διαχείριση της ενωσιακής ορολογίας. Αποτελεί βασικό εργαλείο για το μεταφραστικό προσωπικό των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, καθώς εξασφαλίζει συνέπεια και ακρίβεια στη χρήση των όρων. Παράλληλα, είναι προσβάσιμη στο ευρύ κοινό και χρήσιμη για επαγγελματίες, ερευνητές και φοιτητές που ασχολούνται με ευρωπαϊκά θέματα ή την πολύγλωσση επικοινωνία.

Η IATE δομείται και οργανώνεται βάσει εννοιών, ακολουθώντας την αρχή «μία έννοια, μία καταχώριση». Αυτό σημαίνει ότι κάθε δελτίο πρέπει να αναφέρεται αποκλειστικά σε μία μόνο έννοια και όλα τα δεδομένα που αφορούν τη συγκεκριμένη έννοια συγκεντρώνονται εντός αυτού. Η αρχή αυτή εφαρμόζεται τόσο οριζόντια μεταξύ των γλωσσών (δηλαδή τα δελτία όλων των γλωσσών αντιστοιχούν στην ίδια έννοια) όσο και κάθετα εντός της κάθε γλώσσας (δηλαδή όλοι οι όροι στο δελτίο μίας γλώσσας αντιστοιχούν στην ίδια έννοια) (IATE: User's Handbook). Για τον λόγο αυτό, ο ορισμός είναι εξαιρετικά σημαντικός, καθώς περιγράφει την έννοια της εκάστοτε καταχώρισης και, μαζί με τις εσωτερικές παραπομπές και το θεματικό πεδίο, τη διαφοροποιεί από άλλες συναφείς έννοιες εντός της βάσης. Συνεπώς, η ποιότητα της ορολογίας στην IATE εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα των ορισμών. Χάρη σε ακριβείς ορισμούς διασφαλίζεται και η ακριβής χρήση της ορολογίας για την εκάστοτε έννοια.

Στην IATE ο ορισμός καταχωρίζεται στο επίπεδο της γλώσσας (Language Level) και συνοδεύεται υποχρεωτικά από την πηγή. Είναι πολύ σημαντικό οι ορισμοί να είναι σαφείς και συνοπτικοί, ώστε ο/η χρήστης/-ρια να κατανοεί ακριβώς σε ποια έννοια αναφέρεται η καταχώριση. Είναι αποδεκτή η μετάφραση του ορισμού από τη γλώσσα-άγκυρα, ιδίως όταν πρόκειται για ορισμούς που έχουν εγκριθεί από ειδικούς, υπό τον όρο ότι αποδίδουν πλήρως την έννοια στη γλώσσα-στόχο. Έτσι αποφεύγονται εννοιολογικές αποκλίσεις μεταξύ των γλωσσών. Ο ορισμός πρέπει να περιλαμβάνει μόνο τα βασικά και απαραίτητα στοιχεία που απαιτούνται για την κατανόηση της έννοιας. Παραδείγματα, επεξηγήσεις ή στοιχεία που ενδέχεται να αλλάξουν θα πρέπει να καταχωρίζονται, με φειδώ, στο πεδίο «Σημείωση» και όχι στον ίδιο τον ορισμό. Στην περίπτωση εντατικών ορισμών, εφαρμόζεται η αρχή της υποκατάστασης: δηλαδή ο ορισμός θα πρέπει να μπορεί να αντικαταστήσει τον όρο σε μια πρόταση χωρίς να αλλοιώνεται το νόημα. Τέλος, οι τυπογραφικές συμβάσεις που ακολουθεί κάθε γλωσσική κοινότητα για τους ορισμούς περιγράφονται στα γλωσσικά παραρτήματα του Εγχειριδίου της IATE (IATE: User's Handbook).

Συνεπώς, για το εξαιρετικά σημαντικό έργο της σύνταξης ορισμών, οι ορολόγοι καλούνται να πραγματοποιήσουν εκτεταμένη έρευνα, συχνά και σε θεματικούς τομείς με τους οποίους δεν είναι εξοικειωμένοι/-ες, και ενδέχεται να χρειαστεί να έρθουν σε επαφή με ειδικούς του εκάστοτε κλάδου, ώστε να κατανοήσουν πλήρως την υπό εξέταση έννοια και να επιλέξουν τις πληροφορίες που είναι αναγκαίες για τον προσδιορισμό της έννοιας του συγκεκριμένου δελτίου. Επιπλέον, ενδέχεται να κληθούν να συντάξουν ορισμό για το δελτίο-άγκυρα στα αγγλικά, χωρίς να είναι η μητρική τους γλώσσα. Παράλληλα, πρέπει να γνωρίζουν τις ορολογικές συμβάσεις για τη σύνταξη και την καταχώριση ορισμών, έχοντας πάντα υπόψη τους/τις χρήστες/-ριες της βάσης όρων. Πρόκειται για εργασία απαιτητική και χρονοβόρα. Τα εργαλεία TN έρχονται να υποστηρίξουν τη διαδικασία αυτή, καθώς παρουσιάζουν πολύ καλά αποτελέσματα σε εργασίες μετασχηματισμού κειμένου (text transformation tasks), μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η μετάφραση, η σύνοψη, η αναδιατύπωση και η παραγωγή νέου κειμένου.

3 Σύνταξη ορισμών με τεχνικές προτροπής στη Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης

Όπως προαναφέρθηκε, από το 2023 ο τομέας συντονισμού της ορολογίας σε επίπεδο ΓΔΜ διερευνά διάφορες εφαρμογές της TN στις ορολογικές εργασίες. Αρχική αποστολή της ομάδας ήταν η κατάρτιση και η βελτιστοποίηση προτροπών (prompts), οι οποίες θα μπορούσαν να υποστηρίξουν τις/τους ορολόγους στη σύνταξη ορισμών. Για τον σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκαν εκτενείς δοκιμές στο δοκιμαστικό περιβάλλον DGT eDrafting Lab.

Το 2024 ολοκληρώθηκε με επιτυχία η ανάπτυξη μιας πλήρως λειτουργικής και αναλυτικής προτροπής για τη σύνταξη ορισμών. Στη συνέχεια, η προτροπή αυτή ενσωματώθηκε στο DGT eDrafting Lab, ώστε η σύνταξη ορισμών με τη χρήση TN να προσφέρεται ως υπηρεσία του εργαλείου (Majaniemi & Pai, 2024). Για τον ίδιο σκοπό, η συγκεκριμένη προτροπή προστέθηκε επίσης στη βιβλιοθήκη προτροπών του GPT@EC, του εσωτερικού συνομιλιακού βοηθού (chatbot) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission). Παρακάτω παρατίθεται στιγμιότυπο οθόνης από τη χρήση της προτροπής στο περιβάλλον του DGT eDrafting Lab για τον ορισμό του όρου «ιός της ήπιας ποικιλοχλώρωσης της πιπεριάς».

Model

gpt-4o-2024-11-20

Temperature(creativity)

0.3

Input text

1.4 Ο ιός της έπας πακλαγκύρωσης της πιπεριάς (Pepper mild mottle virus, PMMV)

1.4.1 ιστορία

Η πρώτη αναφορά του ιού έγινε στη Νότια Καρολίνα της Αμερικής από τον McKinney το 1952 σε C. annuum L., όπου θεωρήθηκε ένα στέλεχος του TMV. Δύο χρόνια αργότερα, απομονώθηκε ένα στέλεχος του TMV (Greenleaf et al., 1954), το οποίο ήταν παρόμοιο με το στέλεχος που είχε απομονωθεί από τον McKinney. Τα συμπτώματα παρατηρήθηκαν με ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σε φυτά καπνού (Nicotiana spp.) και πιπεριάς (C. spp.). Το στέλεχος αυτό, ονομάστηκε "Samsun latent TMV", το οποίο δείχνει

7548/10000

Instructions

List of terms: ιός της έπας πακλαγκύρωσης της πιπεριάς

You are an experienced terminologist

You will be asked to draft high quality terminological definitions based on the input text delimited by triple backticks.

You will use strictly only information from the input text. If you cannot produce any definition from the input text, simply say that you cannot produce any definition from the given input.

You will provide both the terms and their definitions in the same language as the input text. If the language of the input text is English, you will use British English spelling

2889/10000

Submit

Output

Term 1 in the same language as the input text: ιός της έπας πακλαγκύρωσης της πιπεριάς

Definition 1 in the same language as the input text: οροδύναμος ιός του γένους Tobamovirus με γονόσωμα μονόκλωνο RNA. Επικής μάκρυνσης, που παραδίδεται κυρίως είτε κα παρούλης του Capsicum spp., προκαλώντας συμπτώματα όπως μωσαϊκό, χλωρίωση, παραμόρφωση φύλλων και νεκρώσεις καρπών, και μεταδίδεται μηχανικά και μέσω σπέρματος

423/8

Download

Αξίζει να διευκρινιστεί ότι τα μοντέλα TN δεν λειτουργούν ως μηχανές αναζήτησης. Τα μεγάλα γλωσσικά μοντέλα εκπαιδεύονται με δεδομένα μέχρι ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο (cut-off date) και, επομένως, δεν περιλαμβάνουν πληροφορίες που έχουν προκύψει μεταγενέστερα. Κατά συνέπεια, όσον αφορά τη σύνταξη ορισμών, υπάρχει ο κίνδυνος να μην περιληφθούν οι πλέον πρόσφατες εξελίξεις που σχετίζονται με έναν όρο ή, ειδικά στην περίπτωση νεολογισμών, το μοντέλο να μη διαθέτει καθόλου σχετικές πληροφορίες.

Επιπλέον, τα εργαλεία TN ενδέχεται να εμφανίζουν «παραισθήσεις» (hallucinations), δηλαδή να επινοούν πληροφορίες που είναι εσφαλμένες. Για τους λόγους αυτούς, κρίθηκε σκόπιμο ο/η ορολόγος να μπορεί να καθορίζει το υλικό που θα χρησιμοποιήσει το εργαλείο για τη σύνταξη του ορισμού, παρέχοντάς του ο ίδιος / η ίδια το κείμενο εισόδου. Στην προτροπή μάλιστα περιλαμβάνεται ρητή οδηγία προς το εργαλείο να χρησιμοποιήσει αποκλειστικά τις πληροφορίες που του παρέχονται στο κείμενο εισόδου και, αν δεν είναι δυνατό να συντάξει ορισμό βάσει αυτών, να ενημερώσει απλώς τον/τη χρήστη/-ρια, αντί να αντλήσει στοιχεία από άλλες πηγές ή να επινοήσει πληροφορίες. Με τον τρόπο αυτό, καθίσταται πιο εύκολο για τον/την ορολόγο να επαληθεύσει τις πληροφορίες στον παρεχόμενο ορισμό.

Οι βέλτιστες πρακτικές και τεχνικές σύνταξης προτροπών (prompting) που εφαρμόστηκαν συνοψίζονται ως εξής (European Commission, 2024):

- Ο/η ορολόγος έχει τη δυνατότητα είτε να καθορίσει ο ίδιος/η ίδια τους όρους για τους οποίους χρειάζεται ορισμός είτε να επιτρέψει στο εργαλείο να εντοπίσει, με βάση το κείμενο εισόδου, τους όρους για τους οποίους υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες και να προτείνει ορισμούς για όλους.

- Ανατίθεται στο εργαλείο συγκεκριμένος ρόλος (persona), αυτός του/της έμπειρου/-ης ορολόγου.
- Περιγράφεται σύντομα και με σαφήνεια η αποστολή του, δηλαδή η σύνταξη ορολογικών ορισμών υψηλής ποιότητας με βάση το παρεχόμενο κείμενο.
- Υπογραμμίζεται η σημασία της αποστολής αυτής, καθώς εξηγείται ότι ένας σαφής και ακριβής ορισμός συμβάλλει στην ασφάλεια δικαίου και στην ορολογική συνέπεια στη νομοθεσία της ΕΕ.
- Ζητείται από το εργαλείο να συντάξει τον ορισμό στην ίδια γλώσσα με εκείνη του παρεχόμενου κειμένου.
- Διευκρινίζεται ότι ο ορολογικός ορισμός περιγράφει την έννοια του όρου και τη διαφοροποιεί από άλλες σχετικές έννοιες.
- Παρέχονται σαφείς οδηγίες για τη σύνταξη ορισμού υψηλής ποιότητας, σύμφωνα με τις ορθές πρακτικές που ορίζονται και στο εγχειρίδιο της IATE, π.χ. αποφυγή κυκλικού ορισμού και αποφυγή χρήσης οριστικού ή αόριστου άρθρου στην αρχή της φράσης.
- Ως κοινό-στόχος ορίζεται ένας/μία μέσος/-η φοιτητής/-τρια, ώστε ο ορισμός να είναι κατανοητός από μη ειδικούς.
- Παρέχονται δύο παραδείγματα καλών ορολογικών ορισμών (few-shot prompting) με έναν ενωσιακό όρο και έναν μη ενωσιακό.
- Ζητείται τα αποτελέσματα να ακολουθούν συγκεκριμένη δομή, δηλαδή «όρος: ορισμός».

Εφόσον το κείμενο εισόδου προσφέρει επαρκείς πληροφορίες για τον ζητούμενο ορισμό, τα αποτελέσματα που προκύπτουν είναι αρκετά ικανοποιητικά και προσφέρουν μια πολύ καλή βάση, την οποία μπορεί να επεξεργαστεί ο/η ορολόγος ώστε να καταλήξει στον τελικό ορισμό που θα χρησιμοποιήσει στην IATE. Στο περιβάλλον του DGT eDrafting Lab παρέχεται μάλιστα στους/στις χρήστες/-ριες η δυνατότητα να ρυθμίσουν την επανομαζόμενη «θερμοκρασία» του μοντέλου. Όσο υψηλότερη η θερμοκρασία, τόσο πιο δημιουργική μπορεί να είναι η παραγωγή περιεχομένου από το εργαλείο, ενώ όσο χαμηλότερη, τόσο περισσότερο περιορίζεται στο παρεχόμενο κείμενο.

Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, είναι απαραίτητο οι ορισμοί που παράγονται από το εργαλείο να επαληθεύονται από τον/την ορολόγο και να τροποποιούνται, όπου χρειάζεται, προτού δημοσιευτούν στην IATE, ώστε οι ορισμοί να είναι ακριβείς, έγκυροι και σύμφωνοι με τις

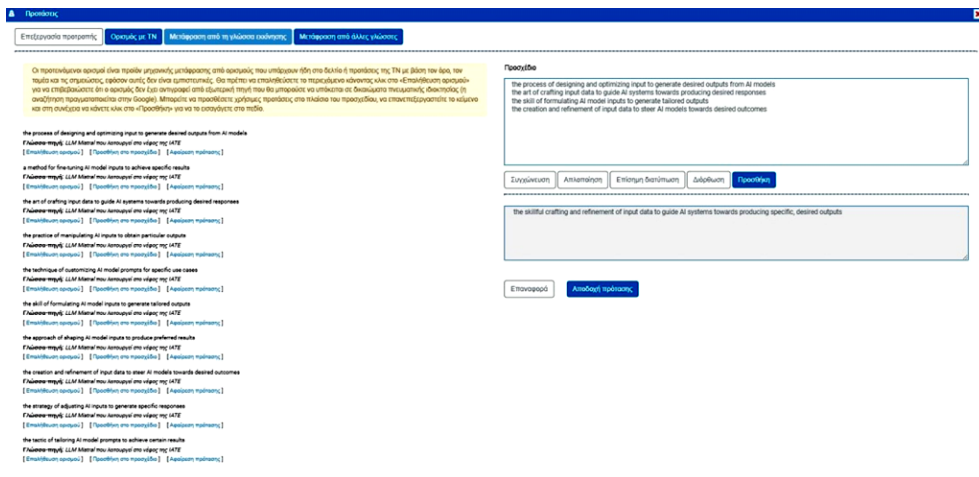
ορολογικές συμβάσεις. Ως πηγή του ορισμού χρησιμοποιούνται τα κείμενα που έχουν τροφοδοτηθεί στο εργαλείο, συνοδευόμενα από το αναγνωριστικό της υπηρεσίας του/της ορολόγου (π.χ. COM-Terminology Coordination ή COM-EL), όπως συμβαίνει και με τους ορισμούς που συντάσσονται από τις/τους ορολόγους (European Commission, 2024).

4 Νέα λειτουργία σύνταξης ορισμών στην IATE με τεχνητή νοημοσύνη

Από το 2024 προσφέρεται στο εσωτερικό περιβάλλον της IATE μια επιπλέον δυνατότητα σύνταξης ορισμών με τη χρήση TN. Πρόκειται για μία από τις πειραματικές λειτουργίες της βάσης, την οποία καλούνται να δοκιμάσουν και να αξιολογήσουν οι εσωτερικοί/-ες χρήστες/-ριες από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ (IATE).

Συγκεκριμένα, στο επίπεδο γλώσσας και στο πεδίο του ορισμού, διατίθεται η λειτουργία «Προτάσεις», η οποία περιλαμβάνει την επιλογή «Ορισμός με TN». Όταν ενεργοποιηθεί αυτή η επιλογή, παρέχονται δέκα προτεινόμενοι ορισμοί που αποτελούν προϊόν αυτόματης μετάφρασης από ορισμούς που υπάρχουν ήδη στο δελτίο ή προτάσεις της TN βάσει των όρων, του θεματικού πεδίου και τυχόν διαθέσιμων (μη εμπιστευτικών) σημειώσεων. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιείται το γλωσσικό μοντέλο ανοιχτού κώδικα Mistral AI, το οποίο έχει σχεδιαστεί για παραγωγή κειμένου, λογική επεξεργασία και πολύγλωσση κατανόηση (IATE). Ο/η ορολόγος καλείται να χρησιμοποιήσει τη λειτουργία «Επαλήθευση ορισμού», ώστε να διασφαλίσει ότι ο ορισμός δεν προέρχεται από πηγή που υπόκειται σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο έλεγχος πραγματοποιείται μέσω μεγάλης μηχανής αναζήτησης. Στη συνέχεια, ο/η ορολόγος μπορεί να επιλέξει και να συγκεντρώσει τις πιο χρήσιμες προτάσεις στο προσχέδιο, ώστε να τις επεξεργαστεί.

Στο στάδιο αυτό, η TN μπορεί να αξιοποιηθεί περαιτέρω για συγχώνευση πληροφοριών από τους επιλεγμένους ορισμούς σε μία συνοπτική φράση, για προσαρμογή του ύφους (π.χ. απλούστερο ή πιο επίσημο), ή για γλωσσική επιμέλεια. Επίσης, όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, προσφέρεται η δυνατότητα ρύθμισης της «θερμοκρασίας», δηλαδή του βαθμού δημιουργικότητας της TN, με προτεινόμενη τιμή το 5 (σε κλίμακα 0–9). Όταν ο/η ορολόγος καταλήξει στον τελικό ορισμό, μπορεί να τον εισαγάγει στο αντίστοιχο πεδίο κάνοντας κλικ στην επιλογή «Προσθήκη». Παρακάτω παρατίθεται στιγμιότυπο οθόνης από τη λειτουργία «Ορισμός με TN» στην IATE για τον ορισμό του όρου «prompt engineering».

Στην καρτέλα «Επεξεργασία προτροπής» δίνεται η δυνατότητα επεξεργασίας μέρους της προτροπής από τον/την ορολόγο. Με την επιλογή «Εμφάνιση πλήρους προτροπής», εμφανίζεται ολόκληρη η προτροπή χωρίς να είναι δυνατή η τροποποίησή της. Οι βέλτιστες πρακτικές που εφαρμόζονται στο μη επεξεργάσιμο μέρος περιλαμβάνουν:

- Συγκεκριμένες οδηγίες προς την ΤΝ για τη δημιουργία 10 ορισμών για τον/τους όρο/-ους του δελτίου, οι οποίοι θεωρούνται συνώνυμοι, καθώς περιγράφουν την ίδια έννοια.
- Απαίτηση οι ορισμοί να είναι στην ίδια γλώσσα με τους όρους και να ακολουθούν συγκεκριμένη δομή.
- Παροχή του θεματικού πεδίου, σύμφωνα με το σχετικό πεδίο του δελτίου στο επίπεδο ανεξάρτητο της γλώσσας (Language Independent Level). Διευκρινίζεται ότι ενδέχεται να υπάρχουν ομώνυμα σε άλλα θεματικά πεδία, αλλά ζητείται ο ορισμοί να περιορίζονται στο συγκεκριμένο θεματικό πεδίο.
- Παροχή συγκεκριμένων στα οποία εμφανίζονται οι υπό εξέταση όροι, εφόσον το σχετικό πεδίο στο επίπεδο του όρου είναι συμπληρωμένο.

Η προτροπή συνεχίζεται με οδηγίες στο μέρος που μπορεί να τροποποιηθεί (με έως 2.500 χαρακτήρες), όπου:

- Παρέχεται σύντομη εξήγηση για το τι συνιστά ορολογικό ορισμό, σε σχέση με την έννοια και τη διαφοροποίησή της από συναφείς έννοιες.
- Αναφέρονται οι βασικές αρχές σύνταξης ορισμών, σύμφωνα και με το εγχειρίδιο της IATE: αρχή της αντικατάστασης, αποφυγή κυκλικού ορισμού, καταφατική

διατύπωση σε μία μόνο πρόταση, αποφυγή άρθρου στην αρχή, χρήση πεζού αρχικού γράμματος και αποφυγή της τελείας στο τέλος. Ορισμένες από τις συμβάσεις αυτές ενδέχεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με τη γλώσσα, γι' αυτό και δίνεται η δυνατότητα τροποποίησής τους.

Με αυτή τη νέα λειτουργία, οι ορολόγοι έχουν πλέον τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν την TN για τη σύνταξη ορισμών απευθείας εντός του περιβάλλοντος της IATE. Ωστόσο, καθώς δεν είναι δυνατόν να γνωρίζουν με ακρίβεια τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή των ορισμών, είναι πιο δύσκολη η επαλήθευση της αξιοπιστίας και της ακρίβειάς τους, σε σύγκριση με την προηγούμενη περίπτωση. Για τον λόγο αυτό, παραμένει απαραίτητη η επιβεβαίωση και, ενδεχομένως, η προσαρμογή του ορισμού από τον/την ορολόγο, ύστερα από την απαραίτητη έρευνα. Όπως και προηγουμένως, ως πηγή αναφοράς του ορισμού καταγράφονται τα έγγραφα που υποστηρίζουν τις πληροφορίες του τελικού ορισμού, συνοδευόμενα από το αναγνωριστικό της υπηρεσίας του/της ορολόγου (π.χ. COM-EL ή COM-Terminology Coordination).

5 Συμπεράσματα από τη χρήση τεχνητής νοημοσύνης για τη σύνταξη ορισμών

Η χρήση TN στη σύνταξη ορισμών παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα, στο πλαίσιο των ορολογικών εργασιών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τη βάση δεδομένων IATE. Καταρχάς, συμβάλλει στην εξοικονόμηση πολύτιμου χρόνου, καθώς μπορεί να παράγει αρχικά προσχέδια ορισμών άμεσα, επιταχύνοντας μια διαδικασία που παραδοσιακά απαιτεί εκτενή έρευνα. Παράλληλα, ενισχύει την παραγωγικότητα των ορολόγων, καθώς τους επιτρέπει να επεξεργάζονται περισσότερους όρους σε μικρότερο χρονικό διάστημα, διατηρώντας πάντοτε τον έλεγχο και την τελική ευθύνη για την ποιότητα των ορισμών. Η TN είναι ιδιαίτερα χρήσιμη όταν ο/η ορολόγος εργάζεται σε θεματικά πεδία με τα οποία δεν είναι εξοικειωμένος/-η, καθώς μπορεί να προσφέρει συνοπτική πληροφόρηση που διευκολύνει την κατανόηση της έννοιας. Επιπλέον, μέσω σωστά σχεδιασμένων προτροπών, εξασφαλίζεται ομοιομορφία και συνέπεια στη διατύπωση των ορισμών σε όλες τις γλώσσες και όλους τους θεματικούς τομείς. Η δυνατότητα προσαρμογής του επιπέδου λόγου καθιστά τους ορισμούς προσβάσιμους και σε μη ειδικούς, όπως φοιτητές ή εξωτερικούς χρήστες/-ριες της IATE. Επίσης, τα εργαλεία TN μπορούν να λειτουργήσουν υποστηρικτικά για λιγότερο έμπειρους/-ες ορολόγους, βοηθώντας τους να αποφεύγουν συνήθη σφάλματα, όπως κυκλικοί ή ασαφείς ορισμοί. Τέλος, η χρήση τους ενισχύει την πολυγλωσσική διάσταση της ορολογικής εργασίας, παρέχοντας αρχικό υλικό το οποίο μπορεί να

αξιοποιηθεί και να προσαρμοστεί σε άλλες γλώσσες, πάντα με την απαραίτητη επιμέλεια και τελική έγκριση από ορολόγο.

Παρότι οι τεχνικές TN προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα στη σύνταξη ορισμών, όπως ταχύτητα, συνέπεια και δυνατότητα επεξεργασίας μεγάλου όγκου δεδομένων, ενέχουν επίσης ορισμένους κινδύνους που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Ένας βασικός περιορισμός είναι η πιθανότητα εμφάνισης «παραισθήσεων», δηλαδή η παραγωγή πληροφοριών που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Εξίσου κρίσιμης σημασίας είναι το ενδεχόμενο παραβίασης πνευματικών δικαιωμάτων, καθώς τα γλωσσικά μοντέλα μπορεί να αναπαράγουν αποσπάσματα από υλικό που προστατεύεται χωρίς σαφή αναφορά στην πηγή. Επιπλέον, ενδέχεται να αναπαράγουν προκαταλήψεις που περιέχονται στο εκπαιδευτικό τους υλικό, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η ουδετερότητα και η ακρίβεια των παραγόμενων ορισμών. Δεν πρέπει να παραβλέπεται και το γεγονός ότι τα μεγάλα γλωσσικά μοντέλα βασίζονται σε δεδομένα που σταματούν σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή και επομένως ενδέχεται να αγνοούν νεότερες εξελίξεις ή όρους.

Επιπρόσθετα, τα μοντέλα TN δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν τις λεπτές εννοιολογικές αποχρώσεις εξειδικευμένων όρων, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε υπεραπλουστευμένους ή ανακριβείς ορισμούς. Μια πιθανή λύση είναι η χρήση αλυσίδας προτροπών (prompt chaining), όπου το εργαλείο καλείται αρχικά να αποσαφηνίσει σχετικές έννοιες και, στη συνέχεια, να προχωρήσει στη σύνταξη του ορισμού. Καθοριστικό ρόλο παίζει επίσης η ποιότητα του κειμένου εισόδου και της προτροπής: ελλιπείς ή ασαφείς πληροφορίες οδηγούν σε ασαφή ή παραπλανητικά αποτελέσματα. Επιπλέον, η λειτουργία των μεγάλων γλωσσικών μοντέλων στερείται διαφάνειας — η διαδικασία παραγωγής απαντήσεων είναι εν μέρει αδιαφανής και ο/η χρήστης/-ρια δεν μπορεί πάντα να γνωρίζει γιατί επιλέχθηκαν συγκεκριμένες διατυπώσεις. Τέλος, η φαινομενικά πειστική διατύπωση των παραγόμενων ορισμών μπορεί να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση αξιοπιστίας, χωρίς να έχει προηγηθεί ουσιαστική εννοιολογική και επιστημονική επαλήθευση. Για όλους αυτούς τους λόγους, η χρήση της TN στη σύνταξη ορισμών πρέπει να συνοδεύεται πάντα από την ενεργό συμμετοχή, την κριτική αξιολόγηση και την τελική έγκριση του/της ορολόγου.

Κατά τη σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ αγγλικών και ελληνικών, διαπιστώνεται ότι τα μοντέλα τεχνητής νοημοσύνης παράγουν συχνά πιο ακριβείς, σαφείς και συνεκτικούς ορισμούς στα αγγλικά. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι τα αγγλικά κυριαρχούν στα σύνολα δεδομένων που χρησιμοποιούνται για την εκπαίδευση των μεγάλων γλωσσικών μοντέλων, με αποτέλεσμα το μοντέλο να διαθέτει ευρύτερη γλωσσική κάλυψη, περισσότερα παραδείγματα και καλύτερη κατανόηση των εννοιολογικών και υφολογικών ιδιαιτεροτήτων

της αγγλικής. Αντίθετα, για γλώσσες με λιγότερους πόρους όπως τα ελληνικά, τα διαθέσιμα δεδομένα είναι περιορισμένα, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει την ποιότητα και την ακρίβεια των παραγόμενων ορισμών. Επιπλέον, κάποιες εκφραστικές ή σημασιολογικές αποχρώσεις μπορεί να μην αποδίδονται με την ίδια φυσικότητα ή σαφήνεια στα ελληνικά, γεγονός που απαιτεί μεγαλύτερη παρέμβαση και επιμέλεια από τον/την ορολόγο.

Ενδεικτικά, παρατίθενται οι ορισμοί που παρήχθησαν με TN για τον όρο «prompt» και την ελληνική απόδοσή του «προτροπή». Οι ορισμοί που προέκυψαν στο περιβάλλον DGT eDrafting Lab, βάσει του κειμένου εισόδου που παρασχέθηκε, ήταν στα αγγλικά «input consisting of information, sentences, or questions entered into a generative AI tool to influence the quality and nature of the generated output» και στα ελληνικά «πρόταση, απόσπασμα, περιγραφή, εντολή, ερώτημα ή αίτημα διατυπωμένο σε φυσική γλώσσα που ενεργοποιεί τα μοτίβα ενός μεγάλου γλωσσικού μοντέλου». Αμφότεροι οι ορισμοί είναι αρκετά καλής ποιότητας και παρέχουν μια άρτια βάση, την οποία ο/η ορολόγος μπορεί να επεξεργαστεί και να εμπλουτίσει περαιτέρω. Στο περιβάλλον της IATE οι προτεινόμενοι ορισμοί ήταν στα αγγλικά «the initial input or stimulus that sets the context and triggers an AI system to generate a specific output or perform a task» και στα ελληνικά «Η χρήση αλγορίθμων για την ανάλυση δεδομένων και την πρόβλεψη της επόμενης ενέργειας, συμβάντος ή κατάστασης ενός συστήματος, βάσει των προηγούμενων δεδομένων.». Ο αγγλικός ορισμός είναι νοηματικά ορθός, αν και χρήζει επεξεργασίας, καθώς, για παράδειγμα, περιλαμβάνει οριστικό άρθρο στην αρχή της φράσης. Ο ελληνικός ορισμός δεν περιγράφει ορθά την έννοια του υπό εξέταση όρου και, ενδεχομένως, πρόκειται για «παραίσθηση». Επιπλέον, δεν τηρεί βασικές ορολογικές συμβάσεις, όπως η αποφυγή κεφαλαίου αρχικού γράμματος και η παράλειψη της τελείας στο τέλος. Για την τελική αποτίμηση απαιτείται περαιτέρω μελέτη και συγκριτική αξιολόγηση, ειδικά δεδομένης της συνεχούς εκπαίδευσης των μεγάλων γλωσσικών μοντέλων.

Εν κατακλείδι, η TN μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο στη σύνταξη ορισμών, αλλά δεν μπορεί να υποκαταστήσει την ανθρώπινη κρίση και την εννοιολογική ακρίβεια που απαιτεί η ορολογική εργασία. Παραμένει εξαιρετικά σημαντικό ο/η ορολόγος να διατηρεί τον πλήρη έλεγχο της διαδικασίας και να επαληθεύει προσεκτικά κάθε πληροφορία πριν από τη δημοσίευσή της στην IATE.

6 Επίλογος

Στην εποχή της TN, ο ρόλος του/της ορολόγου παραμένει καίριος και αναντικατάστατος, αλλά ταυτόχρονα μετασχηματίζεται. Η εξοικείωση με τα εργαλεία TN και ειδικότερα με τις τεχνικές μηχανικής προτροπών (prompt engineering) δεν αποτελεί πλέον πολυτέλεια, αλλά

απαραίτητη δεξιότητα για τον/-η σύγχρονο/-η επαγγελματία της ορολογίας. Τα γλωσσικά μοντέλα μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμους βοηθούς, επιταχύνοντας και διευκολύνοντας εργασίες όπως η σύνταξη ορισμών, η αναδιατύπωση και η προκαταρκτική έρευνα. Όπως και στη μετάφραση, όπου η προεπεξεργασία μέσω αυτόματης μετάφρασης οδήγησε σε ένα νέο μοντέλο εργασίας βασισμένο στη μετεπιμέλεια (post-editing), έτσι και στην ορολογία, η σύνταξη ορισμών εξελίσσεται: ο/η ορολόγος δεν ξεκινά πλέον από το μηδέν, αλλά καλείται να αξιολογήσει, να διορθώσει και να βελτιώσει την πρόταση που του παρέχει το μοντέλο TN. Ωστόσο, είναι κρίσιμης σημασίας να γνωρίζει τα όρια αυτών των εργαλείων, όπως η πιθανότητα ανακριβών ή επινοημένων αποτελεσμάτων, η εξάρτηση από την ποιότητα του εισαγόμενου κειμένου και η έλλειψη πλήρους διαφάνειας στις απαντήσεις. Η ανθρώπινη κρίση, η επιστημονική τεκμηρίωση και η ορολογική συνέπεια εξακολουθούν να αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους της ορολογικής εργασίας. Στο νέο αυτό τοπίο, η TN δεν αντικαθιστά τον/την ορολόγο, αλλά του/της προσφέρει ένα ισχυρό εργαλείο που, όταν χρησιμοποιείται με επίγνωση και εξειδίκευση, μπορεί να ενισχύσει σημαντικά την ποιότητα και την αποδοτικότητα του έργου του/της.

Βιβλιογραφικές αναφορές

European Commission, Directorate-General for Translation, Terminology Coordination Unit. (2024, 21 Ιουνίου). *Definition-Writing with AI Workshop* (διαφάνειες παρουσίασης).

European Commission. (χ.χ.). *Terminology - Definitions (DGT)* [Προτροπή]. GPT@EC Pilot: Prompts library.

IATE. (χ.χ.). *Use Support from AI to Draft Definitions* (Advanced Features - Experimental Features). IATE Online Help. <https://online-help.iate.europa.eu/advanced-features/experimental-features/>

IATE. (χ.χ.). *User's Handbook*. <https://iate.europa.eu/assets/handbook.pdf>

Translating for Europe. (2024, 8 Νοεμβρίου). AI for terminology [Video]. YouTube. www.youtube.com/watch?v=0qZDMFHBwZE&list=PLlqIRaiVCGR80tysPOQ2AHJ30HEvltXX&index=2

Νικητοπούλου Χριστίνα

Μεταφράστρια/Ορολόγος

Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Μονάδα ελληνικής γλώσσας EL.2

Ηλ.-ταχ.: Christina.Nikitopoulou@ec.europa.eu

21 Σώμα Κειμένων Ελληνόφωνης Αρθρογραφίας κατά τις δύο Προεδρικές θητείες του Barack Obama και την πρώτη Προεδρική θητεία του Donald Trump

Ζωοπηγή Ν. Τουβρά, Κατερίνα Θ. Φραντζή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά την κατασκευή ενός ελληνόφωνου Σώματος Κειμένων (ΣΚ) διαδικτυακού λόγου με πολιτικό περιεχόμενο, με κείμενα δημοσιευμένα σε διαδικτυακές πηγές, τα οποία αφορούν την αμερικανική εξωτερική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο, κατά τις δύο Προεδρικές θητείες του Barack Obama (2009-2013 & 2013-2017) και την πρώτη του Donald Trump (2017-2021). Το ΣΚ ανέρχεται σήμερα στις περίπου 2.002.000 λέξεις από 4.282 άρθρα, τα οποία συλλέγονται από ανοιχτές στην πρόσβαση πηγές του διαδικτύου με την εφαρμογή στοχευμένων κριτηρίων που αφορούν κυρίως το περιεχόμενο. Με εφαρμογή στην έρευνα επιστημών όπως η Γλωσσολογία, οι Πολιτικές Επιστήμες, οι Διεθνείς Σχέσεις και η Επικοινωνία, σκοπός του ΣΚ είναι η μελέτη των τάσεων που διαμορφώνονται γλωσσικά, και αποσκοπούν στη διαμόρφωση συγκεκριμένων εικόνων στη συνείδηση των αναγνωστών/ριών με απώτερο στόχο την αλλαγή ή ενδυνάμωση πολιτικών αντιλήψεων, στάσεων και ιδεών.

Corpus of Greek-language Articles during the two Presidential terms of Barack Obama and the first Presidential term of Donald Trump

Zoopigi N. Touvra, Katerina T. Frantzi

ABSTRACT

This study concerns the construction of a Greek-language corpus (GLC) of online political discourse, consisting of texts published on websites, focusing on American foreign policy in the Eastern Mediterranean during the two Presidential terms of Barack Obama (2009-2013 & 2013-2017) and the first term of Donald Trump (2017-2021). The corpus currently amounts to approximately 2,002,000 words from 4,282 articles that are collected from open-access internet sources by applying targeted criteria that mainly concern the content. With application in research in sciences such as Linguistics, Political Science, International Relations and Communication, the purpose of the corpus is to study the linguistic trends that are shaped with the aim of forming specific images in the consciousness of readers, ultimately seeking to influence or reinforce political perceptions, attitudes and ideas.

0 Εισαγωγή

Η επικαιρότητα τρέχει, η ροή της ενημέρωσης αυξάνεται ραγδαία και οι πηγές πληροφόρησης πολλαπλασιάζονται. Τα γεγονότα περνάνε μπροστά από τα μάτια μας σε οθόνες τηλεόρασης, υπολογιστών, ταμπλετών (tablets), κινητών. Καθώς πλέον το διαδίκτυο έχει γίνει απαραίτητο εργαλείο και η πλειονότητα των πολιτών στρέφεται προς αυτό για να ικανοποιήσει καθημερινές ανάγκες όπως η ενημέρωση, θεματικές όπως η άσκηση πολιτικής σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο καθώς και ο σχολιασμός της πραγματοποιούνται πλέον σε μεγάλο βαθμό μέσα από αντίστοιχα διαδικτυακά κανάλια (Papathanassopoulos, κ.ά. 2023· Anraam κ.ά. 2021). Το διαδίκτυο δεν έχει σύνορα και η αναζήτηση για οποιοδήποτε θέμα δύναται να μας φέρει αποτελέσματα όχι μόνο από τη δική μας χώρα/περιοχή αλλά από όλον τον κόσμο. Επομένως, είτε από δικό μας ενδιαφέρον είτε ακούσια, βρισκόμαστε εκτεθειμένοι σε ειδήσεις και ενημερωτικούς τίτλους που ενδεχομένως να μην ταυτίζονται θεματικά με αυτό που ψάχνουμε, των οποίων η παρουσία στα αποτελέσματα της αναζήτησής μας είναι συνέπεια αλγόριθμων που μας καθιστούν γνωστή την ύπαρξή τους. Επιπλέον, είναι εξίσου σημαντικό πως η σχετική ευκολία με την οποία οποιοσδήποτε μπορεί να αποκτήσει διαδικτυακή παρουσία έχει βοηθήσει μικρότερους πολιτικούς συνδυασμούς και πολιτικοποιημένα πρόσωπα να δημιουργήσουν τη δική τους αντίστοιχη παρουσία, δυνητικά χωρίς περιορισμό ως προς το κοινό (Δεμερτζής, 2002). Ποικίλες φωνές, λοιπόν, έχουν βρει τον δρόμο έκφρασής τους μέσα από το Διαδίκτυο, με τον δικό τους τρόπο εκφοράς λόγου, στοχεύοντας σε μεγάλο αριθμό δεκτών.

Από τις πιο διαδεδομένες θεματικές του διαδικτύου στον τομέα της ενημέρωσης είναι η πολιτική, η οποία αποτελεί μόνιμη πηγή ειδησεογραφίας για πολλές ιστοσελίδες ενημερωτικού ή μη ενδιαφέροντος. Εξάλλου η διακυβέρνηση μίας χώρας οφείλει να ενδιαφέρει κάθε πολίτη ως μέρος του κοινωνικού συνόλου, από τη στιγμή μάλιστα που σχεδόν κάθε έκφασή της τον επηρεάζει στην καθημερινή του ζωή. Η γεωγραφική τοποθεσία της Ελλάδας ως μιας περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου που τοποθετείται μεταξύ τριών ηπείρων, Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής, και ο γεωφυσικός πλούτος της ευρύτερης περιοχής, καθιστούν τη χώρα κομβικό σημείο για πολιτικοκεντρικές σχέσεις και εξελίξεις που κινούν το ενδιαφέρον σε παγκόσμιο επίπεδο, συγκαταλεγόμενων χωρών-υπερδυνάμεων όπως οι ΗΠΑ (Karris & Papageorgiou, 2023; Tziampiris, 2019; Tziampiris 2015). Η έρευνα και εκμετάλλευση, για παράδειγμα, κοιτασμάτων φυσικού αερίου και οι εντάσεις που προκαλούνται μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Κύπρου κινητοποιούν τρίτες χώρες, όπως οι ΗΠΑ, να παρέμβουν, αναλαμβάνοντας ενίοτε τον ρόλο διαιτητή ή εξ-ειρηνιστή.

Στα εσωτερικά των ΗΠΑ, η εκλογή του Barack Obama τον Νοέμβριο του 2008 και η ανάληψη της θητείας του στις 20 Ιανουαρίου 2009 ως του πρώτου Αφροαμερικανού Προέδρου αποτελεί ιστορικό σημείο όχι μόνο για την αμερικανική πολιτική αλλά και για το αντίκτυπο στον υπόλοιπο πολιτικό και μη κόσμο (Brown, 2024). Λόγω της σημασίας του γεγονότος, η εκλογή Obama επελέγη ως το εναρκτήριο σημείο για την έρευνα των κειμένων που άρχισαν να δημοσιεύονται σε ελληνόφωνες διαδικτυακές ιστοσελίδες με περιεχόμενο την αμερικανική εξωτερική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο. Μετά τις δύο συνεχόμενες θητείες του ως Προέδρου των ΗΠΑ, τον Obama διαδέχεται στον Λευκό Οίκο το 2017 ο Donald Trump, σε μια εκλογή που θεωρείται από τις πιο αμφιλεγόμενες και ανατρεπτικές στην ιστορία της χώρας. Ο Trump είναι επιχειρηματίας και ενώ είναι μεν γνωστός στο ευρύτερο αμερικανικό κοινό όχι μόνο για την εντυπωσιακή επαγγελματική καριέρα του, αλλά και για τη συμμετοχή του σε τηλεοπτικές -και όχι μόνο- παραγωγές, δεν έχει παραδοσιακά πολιτικό παρελθόν (Mollan & Geesin, 2019). Η εκλογή του συνεπώς στο ανώτατο αξίωμα αποτελεί ένα ιδιαίτερο στοιχείο που συντέλεσε στην επιλογή αυτής της πρώτης του θητείας (2017-2021) για την έρευνά μας, σε συνέχεια των δύο θητειών του Barack Obama.

Στη συνέχεια, στην ενότητα 1 δίνουμε τον στόχο κατασκευής του ΣΚ και τα σημερινά χαρακτηριστικά του, στην ενότητα 2 παρουσιάζουμε τις διαδικασίες για την εύρεση, συλλογή και οργάνωση του γλωσσικού υλικού, στην ενότητα 3 συζητάμε για τις προκλήσεις που συναντάμε και τους περιορισμούς που εφαρμόζονται στην κατασκευή του ΣΚ και τέλος, στην ενότητα 4 δίνουμε συμπεράσματα και κατευθύνσεις για μελλοντική εργασία.

1 Στόχος για την κατασκευή του ΣΚ

Το διαδίκτυο πήρε τα τελευταία χρόνια τα σκήπτρα της ενημέρωσης από την τηλεόραση και τον παραδοσιακό Τύπο στον αντίστοιχο τομέα. Η προσβασιμότητα και η ευελιξία στην αναζήτηση και ανεύρεση υλικού, μαζί με την πληθώρα πηγών που προσφέρονται διαδικτυακά, έχουν διαμορφώσει ένα νέο είδος περιεχομένου. Καθώς οι χρήστες/ριες του διαδικτύου ανήκουν και σε νεαρότερα ηλικιακά γκρουπ σε σχέση με τους/τις τηλεθεατές/ριες και τους/τις αναγνώστες/ριες του Τύπου, η γλώσσα που χρησιμοποιείται στα κείμενα που δημοσιεύονται διαμορφώνεται ώστε να αντικατοπτρίζει τα μοτίβα της εποχής, ούτως ώστε αφενός να τραβάει το ενδιαφέρον του κοινού, αφετέρου να εξακολουθεί να περνάει με επιτυχία τα μηνύματα που επιθυμεί (Παπαθανασόπουλος, 2020).

Με απώτερο στόχο τη διερεύνηση, με την εφαρμογή της μεθοδολογίας Σωμάτων Κειμένων (ΣΚ), της απεικόνισης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μέσω της γλώσσας που χρησιμοποιούν ελληνόφωνες ιστοσελίδες στην αρθρογραφία τους προκειμένου να παρουσιάσουν και να σχολιάσουν κείμενα σχετικής θεματολογίας, κατασκευάζουμε ένα

ενιαίο, δυναμικό, ελληνόφωνο ΣΚ διαδικτυακού λόγου με πολιτικό περιεχόμενο, το οποίο περιλαμβάνει κείμενα που δημοσιεύθηκαν χρονικά κατά τρεις προεδρικές θητείες των ΗΠΑ, δύο του Obama και μία του Trump, καλύπτοντας 12 χρόνια διαδικτυακών δημοσιεύσεων. Το ενιαίο ΣΚ χωρίζεται σε δύο υπο-ΣΚ· το ένα καλύπτει τις δύο προεδρικές θητείες του Barack Obama και το δεύτερο την πρώτη προεδρική θητεία του Donald Trump. Για την κατασκευή του ΣΚ, αναζητούνται, συλλέγονται και οργανώνονται κείμενα βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Συνολικά, το ενιαίο ΣΚ συγκροτείται από 4.282 άρθρα και περίπου 2.002.000 λέξεις. Στο υπο-ΣΚ για τον Barack Obama έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα 3.759 κείμενα και για το υπο-ΣΚ Donald Trump 523 κείμενα.

2 Εύρεση και συλλογή του γλωσσικού υλικού

Η ερευνώμενη περίοδος για τις σχετικές διαδικτυακές δημοσιεύσεις καλύπτει εκτεταμένη περίοδο των 12 ετών. Το διαθέσιμο υλικό έχει μεγάλο όγκο και οριοθετείται με την εφαρμογή κριτηρίων που εξυπηρετούν τους σκοπούς της έρευνάς μας. Με θέμα την αμερικανική εξωτερική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο κατά το διάστημα 2009-2021, εφαρμόζουμε τα κριτήρια, ούτως ώστε το υλικό που συλλέγουμε να συνδέεται άμεσα με το περιεχόμενο που αναζητούμε και να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μελέτη σχετικών ερευνητικών ερωτημάτων. Έτσι, τα κείμενα χρειάζεται:

- Να είναι γραμμένα στην ελληνική γλώσσα, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για πρωτότυπα κείμενα ή για μετάφραση αντίστοιχων ξενόγλωσσων. Τα κείμενα μπορούν να περιέχουν ξένες λέξεις που αντιστοιχούν σε όρους ή ονόματα προσώπων, φορέων, κρατών, περιοχών.
- Να μπορούν να αντιγραφούν σε αρχείο τύπου .doc/.docx ή παρόμοιου τύπου.
- Να μην στηρίζονται εν μέρει ή εξ ολοκλήρου στην περιγραφή οπτικού, ακουστικού ή οπτικοακουστικού υλικού (για παράδειγμα σκίτσα, ηχητικά ντοκουμέντα ή βίντεο) (Τουβρά & Φραντζή, 2024; Tounra & Frantzi, 2022).
- Να είναι ολοκληρωμένα και όχι αποσπάσματα που ενδεχομένως αλλοιώνουν το περιεχόμενο. Για την απόφαση του αν ένα κείμενο είναι ολόκληρο και όχι απόσπασμα, εξετάζουμε την ύπαρξη υπερσυνδέσμου για την πηγή από την οποία λήφθηκε το κείμενο. Ελέγχοντας το κείμενο του υπερσυνδέσμου, εφόσον διαπιστώσουμε πως το αρχικό κείμενο είναι απόσπασμα και όχι ολόκληρο, προχωράμε στην αντικατάστασή του από το ολόκληρο κείμενο. Αν δεν υπάρχει διαθέσιμος υπερσύνδεσμος και δεν είναι αντιληπτό από την ανάγνωση ότι το κείμενο είναι απόσπασμα και προέρχεται από άλλη πηγή, το κείμενο καταγράφεται ως έχει.

Ως προς το είδος των διαδικτυακών πηγών, το κριτήριο αφορά την προσβασιμότητα. Τα κείμενα χρειάζεται να έχουν ελεύθερη πρόσβαση, να μην χρειάζεται δηλαδή εγγραφή με ή χωρίς εγχρήματη συνδρομή για την πρόσβαση σε αυτά. Οι ιστοσελίδες, ωστόσο, δε χρειάζεται να είναι αμιγώς πολιτικού περιεχομένου ή γενικά ειδησεογραφικές, και δεν γίνεται διαχωρισμός ενυπόγραφων ή ανυπόγραφων δημοσιεύσεων αφού μας ενδιαφέρει η καταγραφή κάθε πιθανού υλικού που είναι ανοιχτό και διαθέσιμο σε έναν/μία χρήστη/ρια, ο/η οποίος/α θα αναζητήσει ενημέρωση μέσω διαδικτύου σχετικά με το θέμα και μέσα στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ως προς το μέγεθος των κειμένων, δεν τίθενται ελάχιστο ή μέγιστο όριο.

Τέλος, ως προς το περιεχόμενο των κειμένων, δε λαμβάνεται υπόψη το αν το γεγονός ή γενικά το θέμα το οποίο πραγματεύεται το κείμενο ανταποκρίνεται ή όχι στην πραγματικότητα, αφού ο/η χρήστης/ρια του διαδικτύου θα το «συναντήσει» κατά την αναζήτησή του/της ανεξαρτήτως της εγκυρότητας ή της αντικειμενικότητάς του.

Η έρευνα αφορά δημοσιευμένα κείμενα από τις 20 Ιανουαρίου 2009, ημέρα ορκωμοσίας και επίσημης ανάληψης των καθηκόντων του Barack Obama έως και τις 20 Ιανουαρίου 2021, μία μέρα μετά την επίσημη λήξη της θητείας Trump και την παράδοση της αμερικανικής Προεδρίας στον Joe Biden. Καθώς ουσιαστικά η 20ή Ιανουαρίου είναι ένα χρονικό σημείο που η μία προεδρική θητεία συναντά την επόμενη, κρίθηκε σκόπιμο να καταγραφούν κείμενα που αναρτήθηκαν και τότε.

Για τον εντοπισμό των κειμένων χρησιμοποιούνται καταρχάς λέξεις-κλειδιά, όπως *Ομπάμα*, *ΗΠΑ*, *Τραμπ*. Με την ανεύρεση ενός άρθρου μέσω της λέξης-κλειδί, μερικές φορές, στη σελίδα του άρθρου προτείνονται κείμενα παρόμοιου περιεχομένου. Η λέξη-κλειδί επομένως χρησιμεύει ως εκκίνηση του πρώτου σταδίου εντοπισμού υλικού, το οποίο στη συνέχεια λειτουργεί ως αλυσίδα για την εύρεση κειμένων ίδιας θεματολογίας, ακόμα κι αν αυτά δεν εμπεριέχουν τη λέξη-κλειδί στο δικό τους σώμα. Οι λέξεις-κλειδιά συνεπώς χρησιμοποιούνται ως βοηθητικά εργαλεία και όχι ως ο μοναδικός τρόπος εύρεσης του υλικού. Ο πίνακας 1 δίνει δείγμα κειμένων που περιέχονται στο ΣΚ.

Πίνακας 1. Δείγμα κειμένων που περιέχονται στο ΣΚ

Κείμενο 1:

Αποκαλύψεις για τις σχέσεις NSA και Ισραήλ

Η αμερικανική Υπηρεσία Εθνικής Ασφαλείας (NSA) μοιράζεται δεδομένα υποκλοπών «χύδην» με το Ισραήλ, σύμφωνα με έγγραφα που αποκάλυψε ο Εντουαρντ Σνόουντεν. Το δίκτυο δύναται να περιλαμβάνει και επικοινωνίες

Αμερικανών αξιωματούχων, οι οποίες ζητείται από το Ισραήλ να καταστραφούν.

[Η Καθημερινή, www.kathimerini.gr, 13.09.2013, Newsroom, προσπέλαση 12/10/2022, <https://www.kathimerini.gr/world/498476/apokalypseis-gia-tis-scheseis-nsa-kai-israil/>]

Κείμενο 2:

Συνάντηση Τραμπ-Σίσι στον Λευκό Οίκο τη Δευτέρα

Στο επίκεντρο η ανάγκη καταπολέμησης του Ισλαμικού Κράτους

Τον πρόεδρο της Αιγύπτου, Αμπντέλ Φατάχ αλ-Σίσι, θα υποδεχθεί τη Δευτέρα στον Λευκό Οίκο, ο Αμερικανός πρόεδρος, Ντόναλντ Τραμπ. Οι δύο ηγέτες θα συζητήσουν για την ανάγκη καταπολέμησης του Ισλαμικού κράτους αλλά και για τις ισραηλινο-παλαιστινιακές σχέσεις. Η επίσκεψη του Σίσι είναι προγραμματισμένη δύο ημέρες πριν τη συνάντηση του Τραμπ με τον βασιλιά της Ιορδανίας, Αμπντουλάχ. Την τελευταία τετραετία, οι σχέσεις Καΐρου -Ουάσινγκτον ήταν «παγωμένες», με τον Μπαράκ Ομπάμα να διακόπτει την αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς την Αίγυπτο, λόγω των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

[NEWSBEAST, www.newsbeast.gr, 01.04.2017, προσπέλαση 01/07/2025 <https://www.kathimerini.gr/world/474582/sta-prothyra-toy-oie-i-palaistini/>]

Στη συνέχεια, αφού ελεγχθεί το άρθρο ώστε να είναι σύμφωνο με τα κριτήρια που ορίσαμε παραπάνω, σε πρώτη φάση αντιγράφεται σε αρχείο .doc ή docx και στη συνέχεια μετατρέπεται σε μορφή κειμένου με κωδικοποίηση Unicode UTF-8. Τα μεταδεδομένα για κάθε κείμενο καταγράφονται σε αρχείο φύλλων εργασίας (.xls). Για κάθε κείμενο περιέχεται πληροφορία που αφορά την ημερομηνία δημοσίευσης του κειμένου, τον τίτλο, την πηγή, την ιστοσελίδα, τον αριθμό λέξεων του κειμένου, τον συγγραφέα καθώς και συμπληρωματικά σχόλια/παρατηρήσεις που κρίνονται χρήσιμα. Στον πίνακα 2 δίνεται δείγμα των μεταδεδομένων του γλωσσικού υλικού.

Πίνακας 2. Δείγμα μεταδεδομένων του γλωσσικού υλικού.

ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΑΡΘΡΟΥ	13/2/2011	10/9/2013	6/12/2017	16/7/2018
ΤΙΤΛΟΣ	Τεκτονικές αλλαγές στη Μέση Ανατολή	Διάγγελμα Ομπάμα για τη Συρία	Ο Τραμπ αναγνωρίζει την Ιερουσαλήμ και μεταφέρει την πρεσβεία	Τηλεφωνική επικοινωνία Τραμπ – Ερντογάν
ΠΗΓΗ	kathimerini.gr	left.gr	novasports.gr	enikos.gr
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	Ομπάμα	Ομπάμα	Τραμπ	Τραμπ
ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΗΣ	9/1/2022	4/7/2023	22/5/2022	25/6/2025
ΑΡ. ΛΕΞΕΩΝ	929	439	837	163
ΣΧΟΛΙΑ	Κατάρρευση Μουμπάρακ- Αίγυπτος	Πηγή: ΑΜΠΕ	Πηγή: News.gr	
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	Πέτρος Παπακωνσταντίνου		Άρης Γεωργίου	
URL	https://www.kathimerini.gr/world/418758/tektonikes-allages-sti-mesi-anatoli/	https://left.gr/news/diaggelma-ompama-gia-ti-syria	https://www.novasports.gr/category/epikairoita/article/1278021/o-tramp-anagnwizei-tin-ierousalim-kai-metaferei-tin-presbeia/	https://www.enikos.gr/international/telefoniki-epikoinonia-trab-ertogan-2/1173053/?noamp=mobile

3 Συμπεράσματα

Η διαδικασία συλλογής διαδικτυακού υλικού, εκτός από χρονοβόρα, εμφάνισε προκλήσεις, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα στάδια της. Η χρήση λέξεων κλειδιών για την εύρεση αναρτημένων κειμένων σχετικών με το περιεχόμενο που αναζητάμε δεν εξασφαλίζει την ανεύρεση σχετικών με την έρευνα κειμένων. Ειδικότερα, κατά την περίοδο της Προεδρίας Donald Trump, λόγω της επαγγελματικής και τηλεοπτικής του σταδιοδρομίας πριν την εκλογή του, μέλη της οικογένειας του Προέδρου, όπως η σύζυγος του, Melania, και τα παιδιά του, είναι πολύ συχνά στο επίκεντρο δημοσιεύσεων τύπου βιοτροπίας (lifestyle). Παρόλο λοιπόν που κείμενα μπορεί να εξαχθούν ως αποτελέσματα της αναζήτησης, αυτά συχνά δεν έχουν σχέση με το θέμα ή και εν γένει με την πολιτική.

Η αναμετάδοση ειδήσεων και αντιδράσεων πολιτικού περιεχομένου από πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Twitter (νυν X), είναι σήμερα γεγονός (Barberá & Rivero, 2014). Κάθε κείμενο που τροφοδοτείται από πλατφόρμες κοινωνικών δικτύων περιλαμβάνεται στο υλικό, αρκεί να είναι ενσωματωμένο στο κυρίως μέρος του αναρτημένου κειμένου και να μπορεί να αντιγραφεί σε αρχείο τύπου .doc/.docx ή σχετικό. Κειμενικά

αποσπάσματα προερχόμενα από κοινωνικά μέσα δικτύωσης που αποτελούν το κεντρικό σημείο αναφοράς στο αναρτημένο κείμενο αλλά είναι ουσιαστικά αποτυπώσεις οθόνης (screenshots) αποκλείονται από τα προαναφερθέντα κριτήρια, καθώς πρόκειται για οπτικό υλικό που δεν αντιγράφεται σε αρχείο .doc/docx. Η εφαρμογή αυτού του κριτηρίου δυσκολεύει τη διαδικασία συλλογής, καθώς πρέπει να κριθεί αν το κειμενικό περιεχόμενο λειτουργεί συμπληρωματικά ή αν νοηματικά είναι αναπόσπαστο μέρος εικόνας ή εικόνων που το συνοδεύουν, και συνεπώς είναι κατάλληλο ή όχι να συμπεριληφθεί στο ΣΚ.

Τα χρονικά όρια της έρευνας αποτέλεσαν επίσης θέμα για το οποίο έπρεπε να παρθεί απόφαση. Καθώς είχε αποφασιστεί πως η έναρξη θα είναι η πρώτη θητεία του Barack Obama, έπρεπε να αποφασιστεί αν η υπό μελέτη περίοδος θα περιείχε την πρώτη προεδρική θητεία του Barack Obama (2009-2013) και την πρώτη θητεία του Donald Trump (2017-2021) ή αν θα περιείχε και τις τρεις προεδρικές θητείες, τις δύο του Barack Obama (2009-2013 & 2013-2017) και την πρώτη του Donald Trump. Αποφασίστηκε να συμπεριληφθεί και η δεύτερη θητεία του Barack Obama, ούτως ώστε να καλυφθεί ολόκληρη η θητεία του ως Προέδρου των ΗΠΑ, διότι θα μπορούσαν να εξαχθούν ενδιαφέροντα συμπεράσματα για καθεμιά θητεία ξεχωριστά. Κατά το διάστημα εκκίνησης της έρευνας, στο ανώτατο αξίωμα βρισκόταν ο Joe Biden, επομένως η θητεία του Donald Trump αποτελούσε μία ολοκληρωμένη χρονικά περίοδο στην ιστορία της αμερικανικής πολιτικής, η οποία μπορεί από μόνη της να αποτελέσει εργαλείο σύγκρισης με την εξίσου ολοκληρωμένη συνολική θητεία του Barack Obama.

Ενδιαφέρουσα παρατήρηση, αποτέλεσμα του γλωσσικού υλικού που ανακτήθηκε και συλλέχθηκε για το ΣΚ, είναι ο αριθμός των κειμένων που αντιστοιχούν ξεχωριστά για τις δύο θητείες του Barack Obama και την πρώτη θητεία του Donald Trump. Θα περιμέναμε ότι ο αριθμός κειμένων για την περίοδο θητείας του Barack Obama να είναι περίπου διπλάσιος από αυτόν της περιόδου θητείας του Donald Trump. Μάλιστα, η θητεία του Trump, επειδή ακολούθησε τη θητεία του Barack Obama, βρίσκεται χρονικά σε περίοδο μεγαλύτερου αριθμού διαδικτυακών δημοσιεύσεων στο σύνολό τους. Ωστόσο, ο αριθμός των κειμένων που αφορούν τη θητεία του Donald Trump είναι πολύ μικρότερος αναλογικά. Ειδικότερα, 3.759 κείμενα έχουν συλλεχθεί για τις δύο θητείες του Barack Obama και 523 για τη μία θητεία Trump καταδεικνύοντας αξιοσημείωτη διαφορά στις διαδικτυακές δημοσιεύσεις για τους δύο Προέδρους των ΗΠΑ. Καθώς ακολουθούνται και εφαρμόζονται με συνέπεια τα κριτήρια συλλογής των κειμένων για όλη την υπό μελέτη περίοδο, χωρίς αποκλίσεις ή εξαιρέσεις, η διαφορά στον όγκο των δεδομένων είναι ένα ιδιαίτερο εύρημα που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Το μέγεθος και η χρονική κάλυψη του ΣΚ το καθιστά σημαντικό εργαλείο, με εφαρμογές, μεταξύ άλλων, στη γλωσσολογία, στην ανάλυση πολιτικού λόγου και στη μελέτη του λόγου των Μ.Μ.Ε. Έχει δυνατότητα εμπλουτισμού με νέο υλικό που μπορεί να καλύπτει, καταρχάς, τη δεύτερη θητεία του Donald Trump αλλά και θητείες και άλλων Αμερικανών Προέδρων, όπως του Joe Biden που ακολούθησε την πρώτη θητεία του Donald Trump.

Όσον αφορά μελλοντικές δράσεις, ο γλωσσικός πόρος, μετά την ολοκλήρωσή του, θα αναρτηθεί και θα είναι ελεύθερα διαθέσιμος για ακαδημαϊκή και ερευνητική χρήση από το Αποθετήριο του Πανεπιστημίου Αιγαίου, το οποίο αποτελεί μέρος της Εθνικής Υποδομής Γλωσσικών Πόρων & Τεχνολογιών CLARIN:EL (<https://www.clarin.gr/el>), Εθνική Υποδομή για τις Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Επιστήμες και Τέχνες, τη Γλωσσική Τεχνολογία και Καινοτομία στην Ελλάδα, ΑΠΟΛΛΩΝΙΣ (<https://apollonis-infrastructure.gr/the-infrastructure/the-apollonis/>).

Βιβλιογραφία

- Avraam, E., Veglis, A., & Dimoulas, C. (2021). Publishing Patterns in Greek Media Websites. *Social Sciences*, 10(2), 59. <https://doi.org/10.3390/socsci10020059>
- Barberá, P., & Rivero, G. (2014). Understanding the Political Representativeness of Twitter Users. *Social Science Computer Review*, 33(6), 712-729. <https://doi.org/10.1177/0894439314558836>
- Brown, J. R. (2024). The Obama effect? Race, first-time voting, and future participation. Στο *Political Science Research and Methods*, 12(2), 249–266. doi:10.1017/psrm.2023.9
- Δεμερτζής, Ν. (2002). *Πολιτική Επικοινωνία. Διακινδύνευση, Δημοσιότητα, Διαδίκτυο*. Εκδόσεις Παπαζήση
- Kappis, V. & Papageorgiou, M. (2023). The Crisis in the Periphery: Arms Race in the Middle East and Greece's Role in the Regional Security Architecture. Στο Mohammad Eslami, A. & v. Vysotskaya Guedes. *The arms race in the Middle East. Contemporary Security Dynamics*. Springer Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-32432-1_σελ.341-357
- Mollan, S., & Geesin, B. (2019). Donald Trump and Trumpism: Leadership, ideology and narrative of the business executive turned politician. *Organization*, 27(3), 405-418. <https://doi.org/10.1177/1350508419870901>
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (2020). Ανάμεσα σε 4 οθόνες. Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Papathanassopoulos, S., Giannouli, I., & I. Archontaki. (2023). The Media in Southern Europe: Continuities, Changes and Challenges. Στο Papathanassopoulos, S., & A. Miconi (επιμ.), *The Media Systems in Europe, Springer Studies in Media and Political Communication*, 133-162. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-32216-7_6
- Touvara, Z. & Frantzi, K. (2022). Visions through a corpus: how Greek online media perceived the first year of Obama's (2009-2010) and Trump's (2017-2018) Presidencies and their foreign policy on the East Mediterranean. Στο Dogan, L., Zeyrekli Yas, S., & M. Atakan. (Επιμ.). *Balkanlarda siyasal, kulturel ve ekonomik gelismeler/ Political, cultural and economic developments in the Balkans* (155-172). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayinlari. <https://yayinevi.trakya.edu.tr/upload/product/balkanlarda-siyasal-kulturel-ve-ekonomik-gelismeler/20230616153327813.pdf>

- Τουβρά, Ζ. & Φραντζή, Κ. (2024). Ελληνόφωνα διαδικτυακά ΜΜΕ και εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο: Προεδρία Obama και Προεδρία Trump, Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες, τχ. 24/2024, 7-26. <https://ipode.gr/politikes-koinonikes-epistimes/teuhi/>
- Tziampiris, A. (2015). In the Shadow of a Long and Glorious Past: Understanding Greek Foreign Policy. Στο *Mediterranean Quarterly* 26(2), 63-79. <https://muse.jhu.edu/article/583423>.
- Tziampiris, A. (2019). The new Eastern Mediterranean as a regional subsystem. Στο Litsas, S. N. & A. Tziampiris. *The New Eastern Mediterranean*. Springer. Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90758-1_1

Για την κατασκευή των ΣΚ χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό AntConc

Anthony, L. (2024). AntConc (Version 4.2.4) [Computer Software]. Tokyo, Japan: Waseda University. <https://www.laurenceanthony.net/software/AntConc>

Ζωοπηγή Ν. Τουβρά

Υποψήφια διδάκτωρ

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών: Αρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνείς Σχέσεις

Εργαστήριο Πληροφορικής

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ηλ-ταχ.: msd20013@aegean.gr

Κατερίνα Θ. Φραντζή

Καθηγήτρια

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών: Αρχαιολογία, Γλωσσολογία, Διεθνείς Σχέσεις

Εργαστήριο Πληροφορικής

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ηλ-ταχ.: frantz@aegean.gr

22 Λεξιλογικές και κοινωνιοσημειωτικές πτυχές της γλωσσικής ποικιλίας της Κωνσταντινούπολης: μελέτη βασισμένη σε σώμα κειμένων

Νίκη Χρ. Τρύφωνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της μελέτης είναι η συστηματοποίηση και κριτική ερμηνεία, υπό κοινωνιογλωσσολογικό πρίσμα, πτυχών της χρήσης της γλώσσας από τα μέλη της ελληνορθόδοξης μειονότητας της Κωνσταντινούπολης – γλωσσικής ποικιλίας που είναι ευρύτερα γνωστή ως *Πολίτικα* και που έως σήμερα έχει τύχει ελάχιστης ερευνητικής προσοχής. Η μελέτη εστιάζει περαιτέρω στη συστηματική αντιπαραβολική διερεύνηση των (εστιακών) καταγραφόμενων γλωσσικών επιλογών, κυρίως στο λεξιλογικό επίπεδο, με την Κοινή Νεοελληνική, με έμφαση στον λεξιλογικό δανεισμό και την κοινωνική σημείωση. Η έρευνα ακολουθεί το γενικό ευρετικό και ερευνητικό μοντέλο της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων, καθοδηγούμενη από αυθεντικά κειμενικά δεδομένα, στη δε κριτική προσέγγισή της συνδυάζει προτάγματα της υποβοηθούμενης από σώματα κειμένων ανάλυσης λόγου (CADS). Το μείζον μέρος των ευρημάτων συγκεντρώνεται σε ψηφιακό (ορολογικό) πόρο, δυνάμενο να επεκταθεί οριζόντια, με διεύρυνση (χρονική, ποσοτική) του σώματος κειμένων και κάθετα, με συμπερίληψη περισσότερων επιπέδων χαρακτηρισμού (επισημείωσης).

Lexical and socio-semiotic aspects of the linguistic variety of Istanbul: a corpus-based study

Nicky Chr. Tryfona

ABSTRACT

The aim of this study is to systematise and critically interpret, from a sociolinguistic perspective, aspects of language use by members of the Greek Orthodox minority of Istanbul – a linguistic variety that is more widely known as *Politika* and that has received little research attention to date. The study further focuses on the systematic contrastive investigation of the (focal) identified linguistic choices, mainly at the lexical level, with Modern Greek, with an emphasis on lexical borrowing and social signification. The research follows the general heuristic and research model of Corpus Linguistics, guided by authentic textual data, and in its critical approach combines principles of Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS). The majority of the findings are concentrated in a digital (terminological) resource, of which the underlying language resource (corpus) is expandable horizontally, i.e. longitudinally and in size, and vertically, by including more levels of discourse annotation.

0 Εισαγωγή και υπόβαθρο μελέτης

Η παρούσα μελέτη είναι διεπιστημονική, στην ευρετική μεθοδολογία της και στην ερμηνεία των ευρημάτων της. Βασίζεται κυρίως στα επιστημονικά υποδείγματα της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων (ΓΣΚ), αξιοποιώντας στοιχεία της ηλεκτρονικής λεξικογραφίας και της (κριτικής), υποβοηθούμενης από σώματα κειμένων, ανάλυσης λόγου (Corpus-assisted Discourse Studies, CADS – Baker, 2006· Gillings κ.ά., 2023· Bednarek κ.ά., 2024).

Η διδακτορική διατριβή της Pearson (1996), που μεταγενέστερα δημοσιεύθηκε και ως μονογραφία (Pearson, 1998), διατυπώνει και οριοθετεί, υπό εφαρμοσμένη οπτική, τη λογική που διέπει τη συγκρότηση και ανάλυση συστηματοποιημένου γλωσσικού υλικού με λεξικογραφική – ορογραφική στόχευση (βλ. Biber & Finegan, 1991· Ooi, 1998· Halliday & Teubert, 2005) και προτείνει ένα μοντέλο συνδυασμού των κλασικών λεξικογραφικών μεθόδων και των δυνατοτήτων που προσφέρουν τα σύγχρονα πληροφοριακά εργαλεία, ιδίως δε τα εργαλεία της ΓΣΚ, για τη λειτουργική σημασιολογική οριοθέτηση των λεξημάτων που αξιοποιούνται ως εστιακά (focal) στη μελέτη των «ειδικών» γλωσσών: μέσω της διεργασίας εντοπισμού του λεξιλογίου, η οποία εστιάζει στις επιτελεστικές πράξεις (illocutionary acts, Austin, 1975), δείχνει το πώς ο ερευνητής μπορεί να συγκεράσει τον σημασιολογικό προσδιορισμό των λέξεων (ή λεξικών κόμβων), αξιολογώντας συνδυαστικά το κειμενικό πλαίσιο στο οποίο αυτές (αυτοί) εντάσσονται και εξετάζονται ως κεντρικές ή ουσιώδεις σημασιακές οντότητες. Η λογική της (κριτικής και συστηματικής) εξέτασης του πλαισίου (context) ανάγεται στο πρόταγμα του Firth (1935, σελ. 40) περί της ανάγκης να εξετάζονται οι «κεντρικές» ή «εστιακές» λέξεις ενός κειμένου, οι οποίες σηματοδοτούν κοινωνικά τη χρήση τους, και είναι καταλυτική στο υπόδειγμα της CADS, εφ' όσον η σχετική διερεύνηση αξιοποιεί εκτεταμένα δείγματα λόγου (και λόγων) των υπό μελέτη γλωσσικών ομάδων – με κοινωνιογλωσσολογική σαφήνεια και διαφάνεια οριοθετημένων. Μεθοδολογικώς συναφείς έρευνες με ορολογική στόχευση (σε ειδικές υπογλώσσες της Ελληνικής) είναι ενδεικτικώς οι: Σαριδάκης (1999), Τζιάφα (2012) και Χριστοπούλου (2024). Στο επίπεδο της ευρετικής μεθοδολογίας, η εργασία αξιοποιεί επίσης τα μοντέλα που αναπτύσσονται στις διδακτορικές διατριβές των Γιούλη (2020), περί της σημασιολογίας του ρήματος στη ΝΕ, και Συμσερίδου (2021), περί της αξιοποίησης της ΓΣΚ στη διδακτική της ειδικής Μετάφρασης.

Στη σύγχρονη εκδοχή τους, η ΓΣΚ και η Κοινωνιογλωσσολογία είναι πεδία ευθέως αλληλένδετα (Baker, 2010). Η προκρινόμενη ευρετική μεθοδολογία καθοδηγείται από τα κειμενικά δεδομένα (corpus-driven – Sinclair, 1991· Kennedy, 1998· Σαριδάκης, 2010· Γούτσος & Φραγκάκη, 2015) και δεν ανατρέχει απλώς σε αυτά (corpus-based) για τον

εντοπισμό και την ερμηνεία των εκάστοτε φαινομένων, χωρίς ωστόσο να οδηγείται σε ακραίες νεο-φιρθιανές προσεγγίσεις που απορρίπτουν καθολικά τη δυνατότητα του ερευνητή να ανατρέχει σε προϋπάρχουσες ταξινομίες ή υποθέσεις για τη γλώσσα (Tognini-Bonelli, 2001· Sinclair, 2004· Teubert & Čermáková, 2007).

Περαιτέρω, σε ακολουθία με τη διεθνή πρακτική, ως μοντέλο διερεύνησης των κοινωνικο-πολιτικών πτυχών της γλωσσικής εκφοράς (των λόγων) της Κοινής Νεοελληνικής (ΚΝΕ) (ενδεικτικά: Hatzidaki & Goutsos, 2017· Hatzidaki & Saridakis, 2020) προτείνεται η «καθοδηγούμενη από τον λόγο ποσοτικοποίηση» (discourse-driven quantification – Goutsos & Hatzidaki, 2017, σελ. 460).

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά το υπό μελέτη φαινόμενο και τη δειγματοληψία του υλικού του, επισημαίνονται τα ακόλουθα:

(α) Με βάση τον ορισμό του Ferguson (1959, σελ. 236), η Ελληνική, τουλάχιστον στη διαχρονία της, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα «διγλωσσίας», ήτοι γλωσσικής κατάστασης στην οποία συνυπάρχουν μια «υψηλή» (H) και μια «χαμηλή» (L) ποικιλία. Αν και, ιστορικά, η διάκριση αυτή αναφέρεται αντιστοίχως στην καθαρεύουσα (H) και τη δημοτική (L) (Sifianou, 2003, σελ. 264), ειδικά στο επίπεδο των διαλέκτων και του λεξιλογίου τους εστιάζει στη χρήση συγκεκριμένων τύπων που απαντώνται σε γεωγραφικές ποικιλίες της γλώσσας, με κυρίαρχη τη θεώρηση του Χατζηδάκη ότι αυτές προέρχονται από την Ελληνιστική Κοινή, με την εξαίρεση των Τσακώνικων.

(β) Οι όροι *διάλεκτος* και *ιδίωμα* χρησιμοποιούνται σχεδόν ως συνώνυμοι, με τον πρώτο κατά κανόνα να προσδιορίζει σημαντική διαφοροποίηση μιας ποικιλίας από τη «μέση» γλώσσα, και τον δεύτερο να χρησιμοποιείται για να δείξει διαφορά από τη «μέση» γλώσσα κυρίως στο φωνολογικό επίπεδο, και σε ορισμένες περιπτώσεις στο λεξιλογικό και το μορφοσυντακτικό επίπεδο (Sifianou, 2003, σελ. 267). Ο Χαραλαμπίδης (1992, σελ. 192–193) διαπιστώνει αδυναμία διατύπωσης σαφών κριτηρίων για τη διάκριση μεταξύ κοινών και ιδιωματικών λέξεων, καθώς ακόμη και ο χαρακτηρισμός λέξεων (ή λεξημάτων) ως «συνήθων», «λιγότερο συνήθων», «σπάνιων», κ.λπ. βασίζεται στο υποκειμενικό κριτήριο και το ένστικτο του ερευνητή, ελλείψει (και σήμερα) στατιστικών δεδομένων χρήσης του λεξιλογίου της ΝΕ. Συναφής και η αναφορά της Αγγελοπούλου (2010, σελ. 7) περί δυσδιάκριτου μεταξύ *διαλέκτου* και *ιδιώματος*. Εν τέλει, το ενδιαφέρον βρίσκεται στη στατιστική αποτίμηση και χαρτογράφηση των στοιχείων που συνθέτουν τις γλωσσικές ποικιλίες, με κριτήρια γεωγραφικά (διάλεκτοι, ιδιώματα), κοινωνικά (κοινωνιόλεκτοι) ή λειτουργικά (καταστασιακά ιδιώματα) (Αγγελοπούλου, 2010, σελ. 6).

Κατ' ακολουθία, η λειτουργική αρχή στην οποία βασίστηκε η παρούσα έρευνα για τα *Πολίτικα* είναι «ανοικτή»: το «φαινόμενο» συνθέτουν άξιες μελέτης πραγματώσεις λόγου, είτε ατομικού είτε συλλογικού. Τα *Πολίτικα*, κατά τη διατύπωση της Σελλά-Μάζη (2016), αποτελούν μια «κατάσταση λειτουργικής διγλωσσίας», στην οποία η Ελληνική συνυπάρχει με την Τουρκική (βλ. και Mackridge, 2016, σελ. 2), με αρχαϊσμούς και δάνεια από άλλες γλώσσες, ως αποτέλεσμα αντιστοίχως της επιρροής του Πατριαρχείου (Μήλλας, 1999), της εξωστρέφειας και της κοινωνικής θέσης των Ρωμιών, της επαφής τους με άλλες γλώσσες και κουλτούρες, της πρόσδοσης ειδικού βάρους στη διατήρηση της χρήσης της ποικιλίας ως στοιχείου εθνικής ταυτότητας (Komondouros, 2005· Komondouros & McEntee-Atalianis, 2007), με την ποικιλομορφία των γλωσσικών επιλογών να συσχετίζεται κυρίως με τα πεδία κοινωνικής χρήσης της γλώσσας (Στάθη, 2003, σελ. 456· Τζαβάρας, 2011). Περαιτέρω, τα *Πολίτικα* είναι μια ελάχιστα μελετημένη ποικιλία της ΚΝΕ (Παντελίδης, 2019), παρά την οριοθέτησή της ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα (Hadodo, 2020, σελ. 20, 29, 2025). Στο καθαρά λεξικογραφικό επίπεδο, η μόνη έως σήμερα προσπάθεια (εμπειρική, βιωματική και συνεπώς μη συστηματική σε γλωσσολογικούς όρους) αποθησαύρισης των *Πολίτικων* είναι το λεξικό του Ζαχαριάδη (2014).

1 Σώμα κειμένων, μεθοδολογία ανάλυσης

Για τις ανάγκες της έρευνας, συγκροτήθηκε αντιπροσωπευτικό της ποικιλίας και του κειμενικού είδους¹ σώμα τριών λογοτεχνικών κειμένων, από κωνσταντινουπολίτισσες συγγραφείς, που έχουν ως κεντρική θεματολογία την ιστορική, κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα της ελληνορθόδοξης κοινότητας της Κωνσταντινούπολης, της περιόδου 1950-1964.

¹ Επιγραμματικά, η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος που επιλέχθηκε για τη συγκρότηση του ΣΚ της έρευνας εδράζεται σε εξωτερικά και εσωτερικά κριτήρια (Sinclair & Ball, 1996· McEnery & Wilson, 2001, σελ. 31): τα μεν πρώτα συσχετίζουν το βασικό κοινωνιογλωσσικό προφίλ των συγγραφέων, το κειμενικό είδος, τη θεματική αναφορά και τη χρονικότητά της, όπως και τη δηλωτική έκθεση της γλωσσικής επιτέλεσης (Austin, 1975, p. 161· Pearson, 1998, p. 116· Saridakis, 2013, p. 199-200), όπως αυτή αποτυπώνεται στους προλόγους των λογοτεχνικών έργων (σχετική και η παρατήρηση του Hadodo (2020, σελ. 1) περί των μηχανισμών δόμησης της ταυτότητας των Ελλήνων της Πόλης), τα δε δεύτερα σταθμίστηκαν ενδογλωσσικά, με πιλοτική στατιστική ανάλυση του λεξικογραφικού προφίλ των κειμενικών δειγμάτων.

Πίνακας 1. Το ΣΚ της έρευνας.

Τίτλος βιβλίου	Συγγραφέας	Έτος	Έκδοση	Έκταση
[01] Οι ποδηλάτισσες	P. Σταθοπούλου	2022	Τσουκάτος	90065
[02] Ο βασιλιάς των αριθμών	P. Σταθοπούλου	2006	Ωκεανίδα	93870
[03] Αιντε πάλι... ξεριζώνεται ο ελληνισμός από την Πόλη (1958-1968)	A. Κωνσταντινίδου-Κλουκίνα	2011	Ίκαρος	174756
Σύνολο			358691 λέξεις (16008 φράσεις)	

Το ΣΚ αναλύθηκε ως προς τα λεξιλογικά (και κατ' επέκταση λεξικογραμματικά) του στοιχεία (αρχικά λήμματα: 20.557). Εντοπίστηκαν και λημματοποιήθηκαν τα δάνεια ουσιαστικά (N=372). Η στάθμιση του φαινομένου του δανεισμού έγινε με βάση τη στατιστική σημαντικότητα της εμφάνισης στο ΣΚ των συγκεκριμένων λεξημάτων, σε σύγκριση με ΣΚ γενικής γλώσσας (EITenTen). Περαιτέρω, το φαινόμενο του δανεισμού σταθμίστηκε (και δεικτοδοτήθηκε καταλλήλως) με αντιβολή στα κύρια σύγχρονα γενικά λεξικά της ΝΕ (Μπαμπινιώτη, Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη και Ακαδημίας Αθηνών) και στο λεξικό του κωνσταντινουπολίτικου ιδιώματος (Ζαχαριάδης, 2014). Τα δάνεια ουσιαστικά επισημειώθηκαν ως προς την κοινωνιοσημειωτική τους υπόσταση (Halliday, 1978, 1997· Cobley & Randviir, 2009), ειδικότερα δε ως προς την πτυχή του κώδικα² με κριτική³

² Κατά τον Bernstein (2003, σελ. 58–62): η επιλογή της γλώσσας είναι ουσιώδης και αποτελεί ενδείκτη της κοινωνικής ταυτότητας, δεδομένου ότι χρησιμοποιείται για τη δημιουργία κοινωνικών δομών, σε μια γενική θεωρία πολιτισμικής ανταλλαγής (Moore, 2013, σελ. 24) και κατ' ακολουθία αντανakλά και συγκεκριμενοποιεί τις υποθέσεις περί διακριτών κοινωνικών ομάδων, ενώ οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο εσωτερικό μίας εκάστης ομάδας «επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο η ομάδα αυτή χρησιμοποιεί τη γλώσσα και τον τύπο λόγου που αναπτύσσει» (Clark, 2013, σελ. 113). Ο Bernstein διακρίνει μεταξύ «περιορισμένου» και «επεξεργασμένου» κώδικα. Ο πρώτος εντοπίζεται σε μη τυπικές και καθημερινές επικοινωνιακές περιστάσεις, συσχετιζόμενος στενά με το καταστασιακό πλαίσιο, και χαρακτηρίζεται από απουσία υφολογικής ποικιλομορφίας και από έμφαση στη συμμετοχή του ομιλητή στην (εν λόγω) κοινωνική ομάδα, από απλές συντακτικές δομές και από συχνή χρήση, στην προφορική επικοινωνία, εξωλεκτικών στοιχείων και επιβεβαιωτικών ερωτήσεων στο τέλος μίας σηματοδοτικής ενότητας (π.χ. «έτσι δεν είναι;»). Ο επεξεργασμένος κώδικας χρησιμοποιείται σε συμβατικοποιημένες περιστάσεις επικοινωνίας, εξαρτάται λιγότερο από το πλαίσιο, ανατρέχει σε μεγάλο εύρος υφολογικών διαφοροποιήσεων, και χαρακτηρίζεται από συχνή χρήση της παθητικής φωνής, αυξημένη αναλογία επιθέτων και προσδιοριστικών και ενίοτε σύνθετες συντακτικές δομές. Αν και η συσχέτιση των δύο αυτών τύπων κώδικα με την «κοινωνική τάξη» αμφισβητείται ως προς την καθολικότητά της, ως «μη άμεση, δεδομένης της παρεμβολής και άλλων παραγόντων όπως το πλαίσιο στο οποίο μαθαίνεται η γλώσσα και ο τρόπος με τον οποίο δομείται η οικογενειακή ζωή» (Crystal, 1997, σελ. 40), χρησιμοποιείται συχνά για τη χαρτογράφηση

συνεξέταση του κειμενικού, συμφραστικού περιβάλλοντος (co-text, concordances – Partington, 2004) των κύριων ονοματικών (δανείων) λημμάτων, ακολουθώντας το υπόδειγμα της καθοδηγούμενης από τον λόγο ποσοτικοποίησης (Goutsos & Hatzidaki, 2017)⁴.

Οι κατηγορίες που αναπτύσσονται, με ποιοτική συστηματοποίηση των ευρημάτων (πβ. Ide & Pustejovsky, 2017), ακολουθώντας το γενικό κοινωνιογλωσσολογικό υπόδειγμα της Ανάλυσης Λόγου (ενδ. Saridakis & Mouka, 2018) είναι: (α) Κοινωνική υπόσταση/θέση της κατονομαζόμενης οντότητας (προσώπου, αντικειμένου, κατάστασης - SOCST), (β) Καθημερινή ζωή στο πλαίσιο της κοινότητας (DAYL, με πέντε διακριτές εστιακές υποκατηγορίες), (γ) Προσωπικά χαρακτηριστικά (λεξήματα με κυρίως αξιολογικό περιεχόμενο και με αναφορά σε πρόσωπα στο πλαίσιο της κοινότητας - PERSTRAIT), (δ) Επάγγελμα (PROF), (ε) Λοιπά λεξήματα (μη αυτοτελώς κατηγοριοποιούμενα εκτός κειμενικού περιβάλλοντος - OTHER).

Αντιπαράβαλλοντας τη σύνθεση της κοινωνιοσημειωτικής χρήσης, και με σκοπό μια πρώτη χαρτογράφηση της κοινωνιογλωσσολογικής πραγματικότητας της Κωνσταντινούπολης και των βασικών κοινωνικοπολιτικών συντελεστών διαμόρφωσης των ιδιαιτεροτήτων της

της κοινωνικής προέλευσης των ομιλητών (Chandler, 2007, σελ. 153–154).

³ Η πτυχή της (κριτικής) προσέγγισης και ερμηνείας του (μακρο) κειμενικού περιβάλλοντος, ως ποιοτικής μεταβλητής της διεργασίας εκκινεί από την παραδοχή του πεδίου της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (CDA, ΚΑΛ) ότι η γλώσσα, πέρα από σημειωτικό σύστημα, είναι μορφή κοινωνικής πρακτικής που αναπαριστά και εν τέλει καθορίζει την κοινωνική πραγματικότητα, η δε κειμενική ανάλυσή της εκκινεί από την περιγραφή του τρόπου έκφρασης των κοινωνικών ζητημάτων στον λόγο για να οδηγηθεί στην ερμηνεία τους (κοινωνική ανάλυση) (Μπουκάλα & Στάμου, 2020, σελ. 11). Κατ' ακολουθία, οι γλωσσικές πράξεις, και ευρύτερα οι λόγοι των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων, παράγουν και συντηρούν σχέσεις ισχύος, κυριαρχίας, διάκρισης και διαφοροποίησης (van Dijk, 1977· Fairclough, 1992· Wodak & Meyer, 2001). Κοινός παρονομαστής των προσεγγίσεων στο πεδίο της ΚΑΛ είναι, εν ολίγοις, η έμφαση στις σχέσεις ισχύος και στις αλλαγές που παρατηρούνται στην κοινωνική σφαίρα στο πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο, ώστε, ερμηνευτικά ο ερευνητής να οδηγηθεί στην «ανάγνωση» των ιδεολογιών και της ισχύος (Wodak, 2024, σελ. 31–32).

⁴ Στην πράξη, ο ερευνητής δεν στοχεύει στην επαλήθευση ή διάψευση μιας προϋπάρχουσας ερμηνευτικής ταξινόμιας, αλλά στην αξιοποίησή της, στο μέτρο του δυνατού, ως εργαλείου με ανοικτή ερμηνευτική προοπτική: «Η CADS συγκεντρώνει παρεμφερείς οπτικές. Στοιχείο-κλειδί είναι η γλωσσική δομή. Οι οπτικές αυτές βρίσκονται στο επίκεντρο της ΓΣΚ και της Ανάλυσης Λόγου. Η πρώτη εντοπίζει τις κανονικότητες, με το αξιολογικό φορτίο των λεξιλογικών συσχετίσεων, και η δεύτερη ερμηνεύει τον τρόπο με τον οποίο συστηματοποιούνται αυτές οι συσχετίσεις στο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο. Συνεργιστικά, μπορούν να δώσουν μια καθαρή εικόνα του τρόπου με τον οποίο συστηματοποιούνται οι λόγοι και καθίστανται κυρίαρχοι, μέσω της επαναλαμβανόμενης και αυξανόμενης χρήσης» (Stubbs, 2002, σελ. 215 με αναφορές στα: Baker, 2006, σελ. 13· Gillings κ.ά., 2023, σελ. 6).

συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας, η μελέτη τριγωνίζεται μεθοδολογικά, συνεξετάζοντας ευρήματα από στοχευμένες συνεντεύξεις με τρεις φυσικές ομιλήτριες της ποικιλίας – μία εκ των δύο συγγραφέων των λογοτεχνικών έργων του ΣΚ (Κωνσταντινίδου-Κλουκίνα), και δύο διδάσκουσες τουρκικής γλώσσας τού ΕΚΠΑ.

Η διαδικασία της ανάλυσης και κριτικής ερμηνείας των λεξιλογικών ευρημάτων συνοψίζεται στο ακόλουθο σχήμα:

[ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ : Λέξεις-κλειδιά →λημματοποίηση, γραμματική
επισημείωση→κοινωνιοσημειωτική επισημείωση →στατιστική επεξεργασία →ανάλυση συμφράσεων
(KWIC)
→λημματολόγιο →ερμηνεία στατιστικών ευρημάτων].
→[ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ : ΣΥΝΝΕΤΕΥΞΕΙΣ (σύνθεση και αποτελέσματα)]→

Διάγραμμα 1. Ροή ανάλυσης και κριτικής ερμηνείας λεξιλογικών ευρημάτων.

2 Τεχνική επεξεργασία

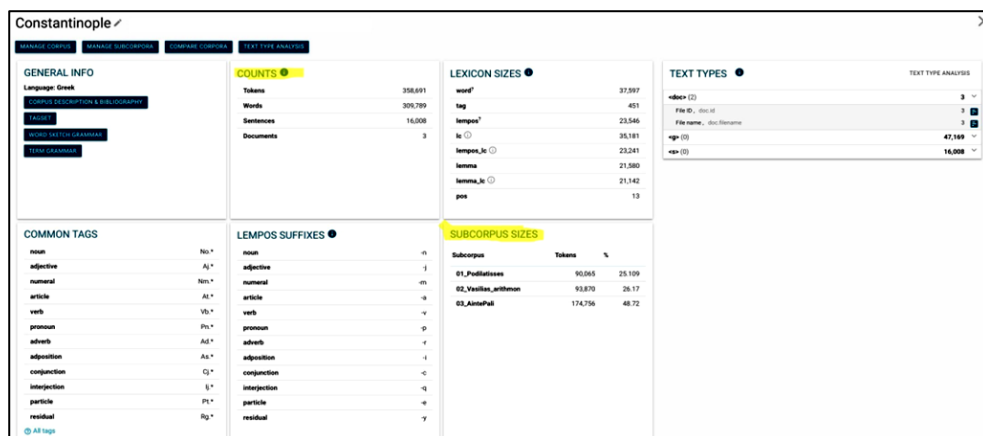
Διαγραμματικά, η διεργασία τεχνικής επεξεργασίας και συστηματοποίησης του πρωταρχικού γλωσσικού υλικού και σύνθεσης του ορολογικού πόρου είναι εν συνόψει η ακόλουθη:

Ψηφιοποίηση και κανονικοποίηση →συγκρότηση και ανάλυση ΣΚ →στατιστική επεξεργασία,
οπτικοποίηση →μεταγραφές IPA → σύνθεση γλωσσαρίου →βάση δεδομένων

Διάγραμμα 2. Ροή επεξεργασίας και συστηματοποίησης υλικού.

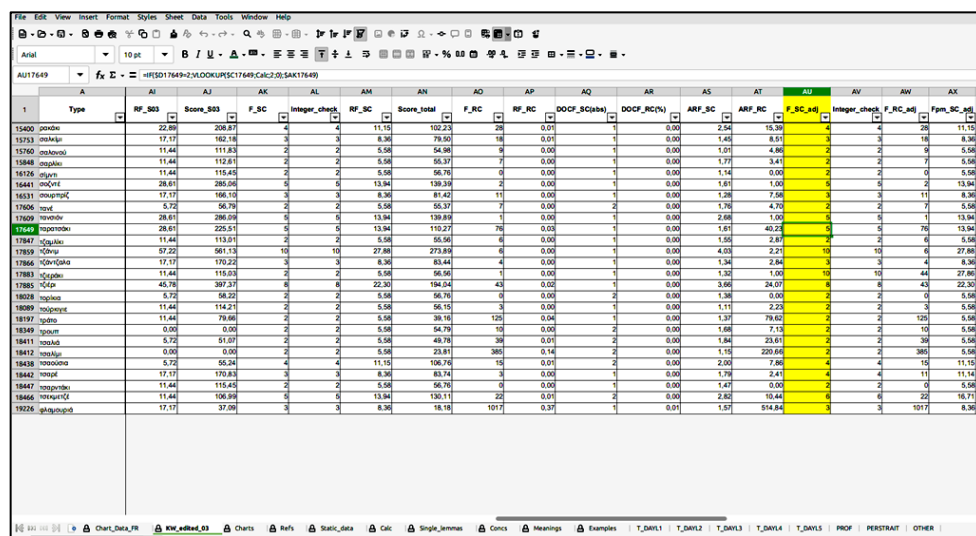
Τα κείμενα, μετά από σάρωση, ψηφιοποιούνται σε αναγνώσιμη μορφή χρησιμοποιώντας το λογισμικό Tesseract OCR της Google⁵, μετατρέπονται σε μονοτονική γραφή με χρήση script σε Linux ('sed' με πίνακα αντικατάστασης) και διορθώνονται ορθογραφικά σε επεξεργαστή κειμένου. Το ΣΚ συγκροτείται και αναλύεται στο SketchEngine.

⁵ Διαθέσιμο στο github <<https://bit.ly/49Jav2X>>.

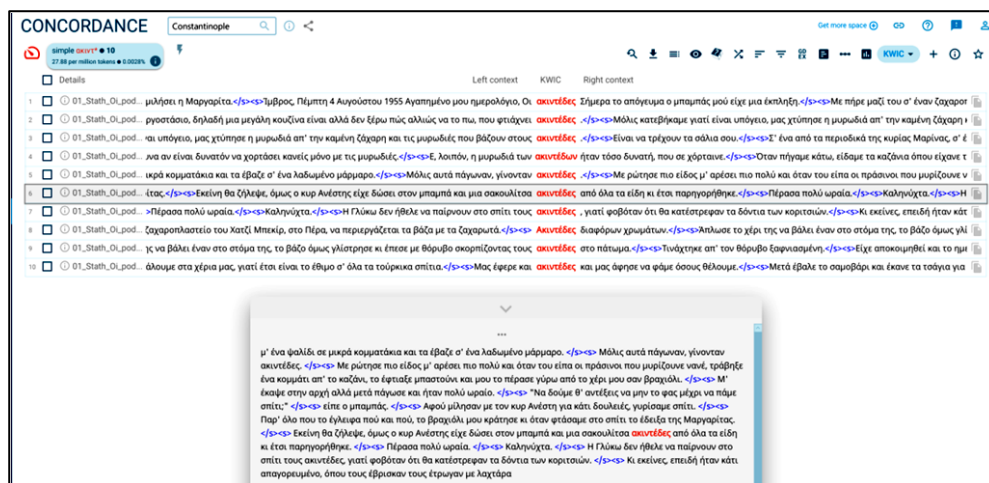
Εικόνα 1. Η δομή του ΣΚ στο SketchEngine.

Η στάθμιση και οπτικοποίηση των βασικών στατιστικών ευρημάτων γίνεται στο LibreOffice Calc. Τα βασικά στατιστικά δεδομένα συλλέγονται σε βιβλίο εργασίας, με 34 διακριτά φύλλα.

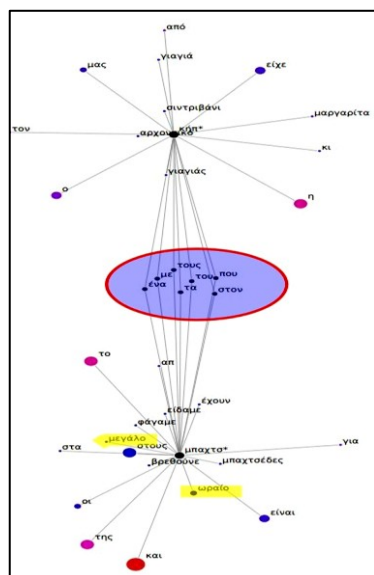
Εικόνα 2. Κεντρικός πίνακας υπολογισμού στατιστικών δεδομένων (Calc).

Σε διακριτό πίνακα εξάγονται το σύνολο των συμφράσεων (concordances) των εστιακών λεξημάτων, σε διασύνδεση με το βασικό βιβλίο εργασίας.

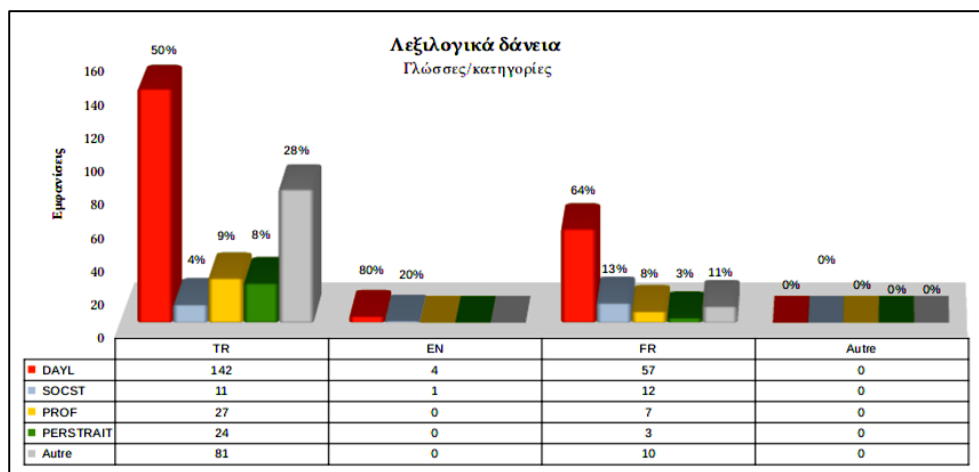

Εικόνα 3. Παράδειγμα συμφραστικού πίνακα κομβικής (εστιακής) λέξης.

Για την ανάλυση των λεξικών παραθεμάτων και της «γεωμετρίας» τους (πέραν των βασικών στατιστικών που εξάγονται από το SketchEngine, χρησιμοποιείται το εργαλείο LancsBox του Πανεπιστημίου του Lancaster (Brezina & Platt, 2023).

Εικόνα 4. Λεξιλογικό-σημασιολογικό δίκτυο κοινών παραθεμάτων (c-collocates) – LancsBox.

Εικόνα 5. Ονοματικά δάνεια/κοινωνιοσημειωτικές κατηγορίες.

Τα εστιακά λεξήματα μεταγράφονται στο διεθνές φωνολογικό αλφάβητο (IPA/APA): χρησιμοποιούμε Python script (864 γραμμές κώδικα) το οποίο αναπτύξαμε ad hoc, με υποστήριξη στην αποσφαλμάτωση του κώδικα από το ChatGPT⁶.

⁶ Το script εκπαιδεύτηκε στο ελληνικό ορθογραφικό λεξικό (GNU: <<https://packages.debian.org/sid/aspell>>), και σε αυτό ενσωματώθηκαν βιβλιοθήκες ανάγνωσης διαφόρων τύπων αρχείων (txt, csv, odt, docx, ods, xlsx, pdf, κ.λπ.), και, τέλος, προσαρμόστηκε στο γραφικό περιβάλλον Gtk, ώστε να λειτουργεί ως αυτοδύναμη (stand-alone) εφαρμογή σε περιβάλλον Linux.


```

import gi
import re
import csv
from odf.opendocument import load
from odf.text import P, H
from docx import Document
import texttract
from pdfminer.high_level import extract_text
from pyexcel_ods import get_data

gi.require_version('Gtk', '3.0')
from gi.repository import Gtk, Gdk

# Mapping from Greek characters, diphthongs, and accented characters to IPA
greek_to_ipa = {
    'α': 'a', 'αι': 'ai', 'αί': 'ai', 'ε': 'e', 'ει': 'ei',
    'ο': 'o', 'οι': 'oi', 'οί': 'oi', 'υ': 'y', 'υι': 'yi',
    'ευ': 'eu', 'ευ': 'eu',
    'ου': 'u', 'ου': 'u', 'αι': 'e', 'ει': 'i', 'έι': 'ei', 'οι': 'i', 'υι': 'i', 'αυ': 'au', 'ευ': 'eu',
    'μπ': 'b', 'ντ': 'd', 'γκ': 'g', 'τζ': 'dz', 'το': 'ts',
    'α': 'a', 'β': 'v', 'γ': 'x', 'δ': 'ð', 'ε': 'e',
    'ζ': 'z', 'η': 'i', 'θ': 'θ', 'ι': 'i', 'ϊ': 'i',
    'κ': 'k', 'λ': 'l', 'μ': 'm', 'ν': 'n', 'ξ': 'ks', 'ο': 'o',
    'π': 'p', 'ρ': 'r', 'σ': 's', 'ς': 's', 'τ': 't', 'υ': 'i',
    'φ': 'f', 'χ': 'x', 'ψ': 'ps', 'ω': 'o',
    'ά': 'a', 'έ': 'e', 'ή': 'i', 'ί': 'i', 'ό': 'o', 'ύ': 'i', 'ώ': 'o',
    'ϊ': 'i', 'ϋ': 'i'
}

# Common Greek abbreviations
abbreviations = [
    'κ.', 'π.', 'χ.', 'β.', 'δ.', 'μ.', 'λ.', 'εξ.', 'κα.', 'τλ.', 'πχ.', 'κτλ.', 'κλπ.'
]

# Characters with accents
toned_chars = 'άέήιούώ'

def replace_abbreviations(text):
    """
    Replaces abbreviations in the text.
    """
    for abbrev in abbreviations:
        text = re.sub(fr'\b(re.escape(abbrev))\b', abbrev.replace('.', ''), text)
    return text

```

Εικόνα 6. Τμήμα κώδικα μεταγραφής σε IPA/APA (python).

Τέλος, το επισημειωμένο υλικό συγκεντρώνεται σε λεξικογραφικό πόρο (δομή τελικού πίνακα δεδομένων: MySQL, XML), υπό μορφή αυτόματα δημιουργούμενου (βάσει προτύπου) λεμματολογίου που περιλαμβάνει παραδείγματα χρήσης και βασικά στατιστικά δεδομένα χρήσης.

The screenshot shows the Libre Office Writer interface with a document titled 'LibreOffice Writer'. The document content is a lemma dictionary entry for the word 'αίμα' (blood). The entry is structured as follows:

- [1] Λέμμα:** αίμα
- Type principal:** αἷμα
- Definition:** αἷμα
- Catégorie sociolinguistique:** αἷμα
- Emprunt:** αἷμα
- Lemma (dictionnaires):** A: αἷμα B: αἷμα T: αἷμα Z: αἷμα
- Contexte (exemple):** αἷμα
- Statistiques:** αἷμα

Εικόνα 7. Πρότυπο αυτοματοποίησης δημιουργίας λεμματολογίου (Libre Office Writer).

[11] *απτάλης* /a'ptalis/

Type principal: *απτάλης*

Définition: imbecile (βλάκας)

Catégorie sociolinguistique: PERSTRAIT.

Langue d'origine: TR

Lemmatisé (dictionnaires): A: 1 B: 0 T: 1 Z: 0

Contexte (exemple)

Ο Αρτέμης έμεινε να τον κοιτάζει για λίγα δευτερόλεπτα σαν *απτάλης* χωρίς να καταλαβαίνει τι εννοούσε ο φίλος του.

[[3]_11.6]

Εικόνα 8. Παράδειγμα βασικής λεμματογράφησης.

3 Κύρια ευρήματα, ερμηνευτική σύνθεση

Τα *Πολίτικα* χρησιμοποιούνται ως ισχυρός μηχανισμός ταυτοτικής κατασκευής, καλύπτοντας την ανάγκη των μελών της κοινότητας να αυτοχαρακτηρισθεί ως «ειδική ομάδα», με τα δικά της πολιτισμικά χαρακτηριστικά που τη διακρίνουν από τους Τούρκους φυσικούς ομιλητές με τους οποίους η κοινότητα συμβιώνει, γεωγραφικά, επαγγελματικά και κοινωνικά.

Η χρήση των ονοματικών δανείων είναι στρωματοποιημένη: η διαφορά στην προέλευση των δανείων παραπέμπει, με βάση την ανάλυση του παραθετικού προφίλ και των συμφράσεων των εστιακών λεμμάτων και κατά συνέπεια με βάση τη σχηματοποίηση στο επίπεδο της σημασιολογικής προτίμησης και προσωδίας, σε διάκριση μεταξύ «υψηλής» και «χαμηλής» ποικιλίας (Ferguson, 1959· Fishman, 1967· Σελλά-Μάζη, 2016).

Συγκεκριαστικά, η εικόνα που σχηματίζεται ως προς την κοινωνική σημείωση στο πλαίσιο της καταγεγραμμένης εκφοράς αντιστοιχεί σε κατάσταση λειτουργικής διγλωσσίας (Σελλά-Μάζη, 2016): σε αυτήν, τα λεξήματα, σε όλες τις γραμματικές κατηγορίες, που προέρχονται από την Τουρκική (303 δάνεια, 65,02%) αντιστοιχούν στη «χαμηλή» ποικιλία και χρησιμοποιούνται για τον αρνητικό χαρακτηρισμό των ονοματιζόμενων προσώπων, οντοτήτων και καταστάσεων. Αντιστρόφως, η χρήση δανείων από δυτικές γλώσσες (FR [93,19,95%], IT [65,13,94%], EN [5,1,07%]) αντικατοπτρίζει υψηλό μορφωτικό, κοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο, όπως και θετική αξιολόγηση (White, 2015) των κατονομασιών (Wodak, 2015).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αγγελοπούλου, Δ. (2010). *Το γορτυνιακό ιδίωμα και η χρήση του στην εκπαίδευση* [Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)]. <https://doi.org/10.12681/eadd/25395>
- Γιούλη, Π. (2020). *Το σημασιολογικό πεδίο των συναισθημάτων: Ταξινόμηση των ρημάτων της Νέας Ελληνικής που δηλώνουν συναίσθημα* [Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών]. <https://doi.org/10.12681/eadd/50114>
- Γούτσος, Δ., & Φραγκάκη, Γ. (2015). *Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων*. Κάλιπος. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/1932>
- Ζαχαριάδης, Ν. (2014). *Λεξικό του κωνσταντινοπολίτικου γλωσσικού ιδιώματος*. Γαβριηλίδης.

- Μήλλας, Η. (1999). *Το κωνσταντινουπολίτικο ιδίωμα*. <https://www.herkulmillas.com/el/hm-makaleleri/glossa-logotexnia/643-to-konstantinoupolitiko-idioma.html>
- Μπουκάλα, Σ., & Στάμου, Α. (2020). Εισαγωγικό σημείωμα. Στο Σ. Μπουκάλα & Α. Στάμου (Επιμ.), *Κριτική Ανάλυση Λόγου. (Απο)δομώντας την ελληνική πραγματικότητα* (σελ. 11–17). Νήσος.
- Παντελίδης, Ν. (2019). Σελίδες από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Η περίπτωση της Κωνσταντινούπολης. Στο Α. Αρχάκης (Επιμ.), *Γλωσσική ποικιλία. Μελέτες αφιερωμένες στην Αγγελική Ράλλη* (σελ. 453–480). Κάπα εκδοτική.
- Σαριδάκης, Ι. (1999). *Μεθοδολογική προσέγγιση της ορογραφικής διαδικασίας. Η δόμηση αγγλοελληνικού καταλόγου αμυντικών όρων* [Διδακτορική διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας]. <https://doi.org/10.12681/eadd/15688>
- Σαριδάκης, Ι. Ε. (2010). *Σώματα Κειμένων και Μετάφραση. Θεωρία και Εφαρμογές*. Παπαζήσης.
- Σελλά-Μάζη, Ε. (2016). *Διγλωσσία, εθνική ταυτότητα και μειονοτικές γλώσσες*. Λειμών.
- Στάθη, Π. (2003). Θέσεις και αντιθέσεις σχετικά με το κωνσταντινουπολίτικο ιδίωμα. *Πρακτικά του τέταρτου διεθνούς συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας* (2001), 451–460.
- Συμσερίδου, Ε. (2021). *Η χρήση των ηλεκτρονικών σωμάτων κειμένων στη διδακτική της ειδικής μετάφρασης: Μία θεωρητική και πρακτική προσέγγιση* [Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Σχολή Φιλοσοφική, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Τομέας Μετάφρασης και Μεταφρασεολογίας]. <https://doi.org/10.12681/eadd/49689>
- Τζαβάρας, Ξ. (2011). *Λεξικό του ιμβριακού ιδιώματος. Ερμηνευτικό-ετυμολογικό*. Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών.
- Τζιάφα, Ε. (2012). *Μελέτη της ειδικής γλώσσας του χρηματιστηρίου με βάση σώματα κειμένων και στόχο την αυτόματη μετάφραση* [Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Σχολή Φιλοσοφική, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας]. <https://doi.org/10.12681/eadd/35252>
- Χαραλαμπίκης, Χ. (1992). *Νεοελληνικός Λόγος. Μελέτες για την Γλώσσα, τη Λογοτεχνία και το Ύφος*. Νεφέλη.
- Χριστοπούλου, Α. (2024). *Ειδική γλώσσα και ορολογία της δημόσιας διοίκησης: Αντιπαραβολική μελέτη ελληνικής-γαλλικής με χρήση σωμάτων κειμένων στους τομείς της απασχόλησης και της οικονομίας* [ΕΚΠΑ]. <https://doi.org/10.12681/eadd/57022>
- Austin, J. L. (1975). *How to do things with words*. Clarendon Press.
- Baker, P. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis*. Continuum.
- Baker, P. (2010). *Sociolinguistics and Corpus Linguistics*. Edinburgh University Press.
- Bednarek, M., Schweinberger, M., & Lee, K. K. H. (2024). Corpus-based discourse analysis: From meta-reflection to accountability. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 20(3), 539–566. <https://doi.org/10.1515/cllt-2023-0104>
- Bernstein, B. (2003). *Theoretical Studies Towards a Sociology of Language* (2nd edition). Routledge.
- Biber, D., & Finegan, E. (1991). On the Exploitation of Computerized Corpora in Variation Studies. Στο K. Aijmer & B. Altenberg (Επιμ.), *English Corpus Linguistics* (σελ. 204–220). Routledge.
- Brezina, V., & Platt, W. (2023). *LancsBox* [Software]. <http://lancsbox.lancs.ac.uk>
- Chandler, D. (2007). *Semiotics. The Basics* (2nd edition). Routledge.
- Clark, U. (2013). *Language and Identity in Englishes*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203552537>
- Cobley, P., & Randviir, A. (2009). Introduction: What is sociosemiotics? *Semiotica*, 2009(173), 1–39. <https://doi.org/10.1515/SEMI.2009.001>
- Crystal, D. (1997). *The Cambridge encyclopedia of language* (2nd ed). Cambridge University Press.
- Dijk, T.A. van. (1977). *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. Longman.
- Fairclough, N. (1992). Linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse & Society*, 3(2), 193–217. <https://doi.org/10.1177/0957926592003002004>
- Ferguson, C. (1959). Diglossia. *Word*, 15, 325–340.

- Firth, J. R. (1935). The Technique of Semantics. *Transactions of the Philological Society*, 34(1), 36–73. <https://doi.org/10.1111/j.1467-968X.1935.tb01254.x>
- Fishman, J. (1967). Bilingualism with and without diglossia, diglossia with and without bilingualism. *Journal of Social Issues*, XXIII(2), 29–37. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1967.tb00573.x>
- Gillings, M., Mautner, G., & Baker, P. (2023). *Corpus-Assisted Discourse Studies*. CUP.
- Goutsos, D., & Hatzidaki, O. (2017). Making sense of the Greek crisis. Στο O. Hatzidaki & D. Goutsos (Επιμ.), *Greece in Crisis. Combining critical discourse and corpus linguistics perspectives* (τ. 70, σελ. 457–466). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/dapsac.70.13gou>
- Hadodo, M. J. (2020). *Cosmopolitan Constantinopolitans* [PhD thesis]. University of Pittsburgh.
- Hadodo, M. J. (2025). From “Turkish Seeds” to “Greekier than the Greeks”. Στο M. J. Hadodo, P. Karatsareas, & E. Ioannidou (Επιμ.), *Greek in Minoritized Contexts* (1η έκδ., σελ. 25–48). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003269694-3>
- Halliday, M. (1978). *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. Arnold.
- Halliday, M. (1997). Language in a social perspective. Στο N. Coupland & A. Jaworski (Επιμ.), *Sociolinguistics: A reader*, σελ. 31–38). Palgrave Macmillan.
- Halliday, M., & Teubert, W. (Επιμ.). (2005). *Lexicology and corpus linguistics: An introduction* (Reprint). Continuum Books.
- Hatzidaki, O., & Goutsos, D. (2017). The discourses of the Greek crisis. Στο O. Hatzidaki & D. Goutsos (Επιμ.), *Greece in crisis. Combining critical discourse and corpus linguistics perspectives* (σελ. 3–41). John Benjamins.
- Hatzidaki, O., & Saridakis, I. E. (2020). Discourses of aggression in Greek digitally-mediated communication. An overview of published research. Introduction. *Journal of Language Aggression and Conflict*, 8(2), 147–155. <https://doi.org/10.1075/jlac.00043.edi>
- Ide, N., & Pustejovsky, J. (Επιμ.). (2017). *Handbook of linguistic annotation*. Springer.
- Kennedy, G. (1998). *An Introduction to Corpus Linguistics*. Longman.
- Komondouros, M. (2005). *Language Attitudes and use in the Rum Community of Istanbul* [MA thesis in Applied Linguistics]. University of Reading.
- Komondouros, M., & McEntee-Atalianis, L. (2007). Language Attitudes, Shift and the Ethnolinguistic Vitality of the Greek Orthodox Community in Istanbul. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 28(5), 365–384. <https://doi.org/10.2167/jmmd483.1>
- Mackridge, P. (2016). Το πολίτικο λεξιλόγιο: Από τους Φαναριώτες μέχρι τη σημερινή εποχή. Παρουσίαση του *Λεξικού του κωνσταντινουπολίτικου γλωσσικού ιδιώματος* του Νίκου Ζαχαριάδη στην Ημερίδα «Η Ελληνική της Κωνσταντινούπολης: παρελθόν, παρόν και μέλλον», Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, Αθήνα, 18 Μαΐου 2016.
- McEnery, T., & Wilson, A. (2001). *Corpus Linguistics*. Edinburgh University Press.
- Moore, R. (2013). *Basil Bernstein: The thinker and the field*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203818251>
- Ooi, V. (1998). *Computer Corpus Lexicography*. Edinburgh University Press.
- Partington, A. (2004). ‘Utterly content in each other’s company’: Semantic prosody and semantic preference. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9(1), 131–156. <https://doi.org/10.1075/ijcl.9.1.07par>
- Pearson, J. (1996). *Terms and Text* [PhD Thesis]. University of Birmingham.
- Pearson, J. (1998). *Terms in context* (τ. 1). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/scl.1>
- Saridakis, I. (2013). Cross-linguistic Semantics of International Law. A corpus-informed translation of A. Cassese’s International Law into Greek. *Linguistica Antverpiensia New Series*, 12 (2013 Special Issue on “Research Models and Methods in Legal Translation”), 197–215. <https://doi.org/10.52034/lanstts.v12i.238>
- Saridakis, I., & Mouka, E. (2018). ‘Bad language’ in film translation: A corpus-driven study. *Corpora and Discourse International Conference*.

- Sifianou, M. (2003). Language variation in Greece. Στο P. Trudgill, D. Britain, & J. Cheshire (Επιμ.), *Social dialectology: In honour of Peter Trudgill* (σ. 263–273). John Benjamins.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. OUP.
- Sinclair, J. (2004). *Trust the text. Language, corpus and discourse*. Routledge.
- Sinclair, J., & Ball, J. (1996). *EAGLES preliminary recommendations on text typology. Eagles doc EAG-TCWG-ttyp/P (June 1996 version)*. <https://www.ilc.cnr.it/EAGLES96/texttyp/texttyp.html>
- Stubbs, M. (2002). *Words and Phrases. Corpus Studies of Lexical Semantics*. Blackwell.
- Teubert, W., & Čermáková, A. (2007). *Corpus Linguistics. A Short Introduction*. Continuum.
- Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus Linguistics at work*. John Benjamins.
- White, P. R. R. (2015). Appraisal Theory. Στο K. Tracy, T. Sandel, & C. Ilie (Επιμ.), *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction* (σ. 1–7). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi041>
- Wodak, R. (2015). Critical Discourse Studies: A sociocognitive approach. *Discourse & Society*, 26(1), 1–13. <https://doi.org/10.1177/0957926514541355>
- Wodak, R. (2024). Critical Discourse Analysis/Studies. Στο C. Leung & J. Lewkowicz, *The Routledge Companion to English Studies* (2η έκδ., σ. 31–44). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003221265-4>
- Wodak, R., & Meyer, M. (Επιμ.). (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. Sage.

Νίκη Χρ. Τρύφωνα

Υποψήφια διδάκτωρ

Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Ηλ-ταχ.: nikitr99@icloud.com

23 Σχεδιασμός και δημιουργία της βάσης ορολογίας «DFLTI Terminology Project»

**Χριστίνα Μας, Σταύρος Κοζομπόλης, Μηνάς Περγαντής, Ρουμπίνη Οικονομίδου,
Σωτήριος Λίβας, Ανδρέας Γιαννακουλόπουλος**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο περιγράφει μια πρωτοβουλία φοιτητών, φοιτητριών και αποφοίτων του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΞΓΜΔ) του Ιονίου Πανεπιστημίου, η οποία οδήγησε στην ανάπτυξη της ψηφιακής βάσης ορολογίας με τίτλο «DFLTI Terminology Project». Κύριος στόχος της βάσης είναι η περαιτέρω αξιοποίηση των ορολογικών προϊόντων που εκπονούν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες στο ΤΞΓΜΔ στο πλαίσιο των ειδικών μαθημάτων που διδάσκονται στο τμήμα μέσω της συστηματικής συγκέντρωσης και καταγραφής της ορολογίας των ειδικών κειμένων. Παράλληλα, βασική της επιδίωξη είναι να αποτελέσει έναν συνεργατικό χώρο όπου φοιτητές/ριες, επαγγελματίες μεταφραστές/ριες, καθώς και ειδικοί/ές διάφορων ειδικών επιστημονικών πεδίων θα μπορούν να προσθέτουν νέους όρους, καθώς και να ανταλλάσσουν απόψεις.

Η βάση φιλοξενείται στην ιστοσελίδα του Κέντρου Γλώσσας και Πολιτικής του ΤΞΓΜΔ και αναπτύχθηκε από τη Webteam του Ιονίου Πανεπιστημίου. Βρίσκεται ακόμα σε πιλοτικό στάδιο, ενώ η δομή της είναι απλή, έτσι ώστε να ενθαρρύνει τους χρήστες και τις χρήστριες να την χρησιμοποιούν, αλλά και να συμβάλλουν στον συνεχή εμπλουτισμό της.

Design and creation of the terminology database “DFLTI Terminology Project”

**Christina Masse, Stavros Kozobolis, Minas Pergantis, Roumpini Oikonomidou,
Sotirios Livas, Andreas Giannakouloupoulos**

ABSTRACT

This article describes an initiative by students and graduates of the Department of Foreign Languages, Translation and Interpreting (DFLTI) at the Ionian University, which led to the development of a digital terminology database entitled "DFLTI Terminology Project." The primary objective of the database is to further utilize the terminology products developed by students at the DFLTI during the specialized courses taught, through the systematic collection and recording of terminology from specialized texts. At the same time, a key objective is for the database to serve as a collaborative space where students, professional translators, and experts in various scientific fields can add new terms and exchange views.

The database is hosted on the website of the Center for Language and Politics of the DFLTI and was developed by the Webteam of the Ionian University. It is still in its pilot phase and its structure is simple, so as to encourage users to use it and contribute to its enrichment.

0 Εισαγωγή

Η διαχείριση της ορολογίας ενός ειδικού κειμένου αποτελεί αντικείμενο μελέτης και πολύ σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης των μεταφραστών/ριών και των διερμηνέων παγκοσμίως. Η ορολογία, άλλωστε, ως το σύνολο των κατασημάνσεων που ανήκουν σε μια ειδική γλώσσα (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014, σ. 119) και ως η μελέτη, η συλλογή, η περιγραφή, η επεξεργασία και η παρουσίαση όρων, δηλαδή των λεκτικών μονάδων που ανήκουν σε εξειδικευμένους τομείς χρήσης μίας ή περισσότερων γλωσσών (Sager, 1990, σ. 2; Κεραμίδας, 2015, σ. 24) είναι ένα από τα χαρακτηριστικά που μελετάται σε ένα ειδικό κείμενο, καταλαμβάνοντας ένα ποσοστό 5-10% επί του συνολικού αριθμού των λέξεών του, αν και υπάρχουν κείμενα με πολύ υψηλότερα ποσοστά ορολογίας (Newmark, 1988, σ. 151; Μεντζελόπουλος, 2009, σ. 5; Κριμπάς, Λουπάκη, Πανταζάρα, & Τζιάφα, 2023, σ. 57 μεταξύ άλλων).

Είναι, λοιπόν, σαφές ότι τα μαθήματα ειδικής μετάφρασης των προγραμμάτων μεταφραστικών σπουδών δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στην αποδελτίωση της ορολογίας ενός ειδικού κειμένου, την αναζήτηση της έννοιας ενός όρου, την αναζήτηση ισοδύναμων όρων στη γλώσσα στόχο, την αντιμετώπιση προβλημάτων επίτευξης της ισοδυναμίας κ.ά. Πιο συγκεκριμένα, στα μαθήματα ειδικής μετάφρασης που διδάσκονται στο Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΞΓΜΔ) του Ιονίου Πανεπιστημίου, οι φοιτητές/ριες συχνά καλούνται να δημιουργήσουν δίγλωσσα ή/και πολύγλωσσα γλωσσάρια όρων, στα οποία συγκεντρώνουν τους όρους που συναντούν στα ειδικά κείμενα στα οποία εργάζονται, με στόχο την καλύτερη δυνατή προετοιμασία τους σε αυτό το μέρος της ειδικής γλώσσας που μελετούν. Φυσικά, τα γλωσσάρια αυτά τους/τις βοηθούν να προετοιμαστούν καλύτερα και για τις τελικές εξετάσεις, ενώ αποτελούν και χρήσιμους γλωσσικούς πόρους που, αφού τροποποιηθούν κατάλληλα, μπορούν να ενταχθούν στα εργαλεία υποβοήθησης της μετάφρασης (CAT-tools) στα οποία εκπαιδεύονται στο ΤΞΓΜΔ (π.χ. Trados, Matecat κ.ά.).

Η παραπάνω εκπαίδευση των φοιτητών/ριών στην ορολογία και την ορογραφία, την «εγγραφή, την επεξεργασία και την παρουσίαση των ορολογικών δεδομένων και την παραγωγή γλωσσαριών, λεξικών, θησαυρών ή άλλων ορογραφικών έργων σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή» (Κριμπάς, Λουπάκη, Πανταζάρα, & Τζιάφα, 2023, σ. 103), καθώς και οι ατομικές και συλλογικές τους εργασίες μπορούν να αξιοποιηθούν περαιτέρω. Η ορογραφία, άλλωστε αφορά άμεσα τη μεταφραστική εργασία. Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήθηκε και αναπτύσσεται μέσα από το Κέντρο Γλώσσας και Πολιτικής του ΤΞΓΜΔ του Ιονίου

Πανεπιστημίου¹ σε συνεργασία με τη Webteam² του Ιονίου Πανεπιστημίου η βάση ορολογίας με τίτλο «DFLTI Terminology Project».

Στα κεφάλαια που ακολουθούν, επιχειρείται να συνοψιστεί το θεωρητικό πλαίσιο που αφορά τη δημιουργία της βάσης και να περιγραφούν οι στόχοι και τα επιμέρους χαρακτηριστικά της. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι τη στιγμή που συντάσσεται το παρόν άρθρο (τον Ιούλιο του 2025), η βάση βρίσκεται στην πιλοτική φάση λειτουργίας της και αναμένεται να είναι διαθέσιμη στο κοινό εντός των επόμενων μηνών του 2025.

1 Θεωρητικό πλαίσιο

Ο διεπιστημονικός χαρακτήρας που παρουσιάζει η Ορολογία³ αποτελεί κοινό τόπο στην επιστημονική κοινότητα, καθώς, όπως πολύ εύστοχα τονίζουν οι Βαλεοντής και Μάντζαρη (2006, σ. 2), αποτελεί σημείο τομής ποικίλων γνωστικών πεδίων, αλλά και δανείζεται βασικά εργαλεία και έννοιες διάφορων επιστημών και τα προσαρμόζει κατάλληλα ώστε να καλύψει τις ιδιομορφίες του πεδίου της. Ένα από τα γνωστικά αυτά πεδία είναι και η Επιστήμη της Μετάφρασης. Οι εκπαιδευόμενοι/ες μεταφραστές/ριες και διερμηνείς εξετάζουν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους τόσο θεωρητικές όσο και πιο πρακτικές όψεις της ορολογίας. Άλλωστε, όπως εύστοχα τονίζει η Cabré (1998 στο Κριμπάς, Λουπάκη, Πανταζάρα, & Τζιάφα, 2023, σ. 101), ο ίδιος ο όρος «ορολογία» δηλώνει εξίσου το σύνολο των θεωρητικών αρχών που διέπουν τη μελέτη των όρων, το σύνολο των μεθόδων για τη συλλογή, την περιγραφή και την παρουσίαση των όρων και το σύνολο των όρων που ανήκουν σε ένα θεματικό πεδίο.

Στο παραπάνω πλαίσιο, υπάρχουν πολλοί τύποι ορολογικών προϊόντων, τα οποία δημιουργούνται για διαφορετικούς σκοπούς και παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους. Η ορογραφία με στόχο τη μετάφραση, ή μεταφρασεοστρεφής ορογραφία, δίνει στους/στις μεταφραστές/ριες μεταξύ άλλων τη δυνατότητα να οργανώνουν καλύτερα την εργασία τους, να είναι πιο αποδοτικοί/ές, να παράγουν καλύτερα αποτελέσματα και να βελτιώνουν συνεχώς την εμπειρογγνωμοσύνη τους (Κριμπάς,

¹ Η ιστοσελίδα του Κέντρου Γλώσσας και Πολιτικής του ΤΞΓΜΔ είναι διαθέσιμη στον σύνδεσμο <https://dfkti.ionio.gr/clp/>.

² Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη Webteam του Ιονίου Πανεπιστημίου, μπορείτε να επισκεφτείτε αυτόν τον σύνδεσμο: <https://ionio.gr/gr/about/webteam/>.

³ Ο όρος «Ορολογία», όταν αφορά την επιστήμη που μελετά συστηματικά τους όρους γράφεται με κεφαλαίο «Ο» (βλ. Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014, σ. 119; Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης, 2024, σ. 9).

Λουπάκη, Πανταζάρα, & Τζιάφα , 2023, σ. 110). Μάλιστα, καθότι μία ειδική γλώσσα δεν διαφέρει από τη γενική γλώσσα μόνο στο επίπεδο της ορολογίας, συχνά οι μεταφραστές/ριες αντιμετωπίζουν διλήμματα όχι μόνο στην αναζήτηση και την εύρεση της απόδοσης ενός όρου, αλλά και στη φρασεολογία που χρησιμοποιείται στην ειδική γλώσσα. Έτσι, όπως τονίζουν οι Κριμπάς και συν. (ο.π.), η μεταφρασεοστροφής ορογραφία ασχολείται όχι μόνο με το ορολόγιο ενός ειδικού θεματικού, αλλά και με το φρασεολόγιο.

Από τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι οι ορογράφοι καλούνται να λάβουν σημαντικές αποφάσεις κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού ενός ορολογικού προϊόντος, καθώς και να επιλέξουν τον τύπο του. Οι Κριμπάς κ.ά. (2023, σσ. 119-123) συνοψίζουν τις κατηγορίες των ορολογικών προϊόντων με βάση το είδος της πληροφορίας που προσφέρουν σε ονοματολογία, γλωσσάρια όρων, λεξιλόγια, ορολογικά λεξικά, βάσεις ορολογικών δεδομένων, θησαυρούς όρων και ψηφιακούς ορολογικούς πόρους (ελεγχόμενα λεξιλόγια, ταξινομίες και οντολογίες).

2 Συνοπτική παρουσίαση της βάσης

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η σύντομη παρουσίαση των κύριων χαρακτηριστικών της βάσης ορολογίας και της ορογραφικής εργασίας. Με βάση τους στόχους που καλείται να επιτύχει, οι οποίοι περιγράφονται παρακάτω, η ομάδα έργου κατέληξε στη δημιουργία μίας βάσης ορολογικών δεδομένων. Σύμφωνα με τους Κριμπά κ.ά. (2023, σ. 121), μία βάση ορολογικών δεδομένων περιέχει συνήθως όλα ή πολλά από τα παρακάτω: (α) ορισμό μίας έννοιας, (β) παραδείγματα χρήσης ενός όρου, (γ) σύνδεση του όρου με άλλους, (δ) σύνδεση με υπερώνυμα ή υπώνυμα, (ε) σύνδεση με την απόδοση στην ξένη γλώσσα, (στ) σύνδεση με τους τομείς και υποτομείς του γνωστικού αντικείμενου του όρου και (ζ) πιθανή εικονογράφηση. Η βάση που δημιουργήθηκε από την ομάδα έργου διαθέτει αρκετά από τα παραπάνω χαρακτηριστικά, τα οποία περιγράφονται στα υποκεφάλαια που ακολουθούν.

2.1 Δημιουργοί, στόχοι και κοινό στόχος

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, εμπνευστές/ριες της βάσης είναι φοιτητές/ριες και απόφοιτοι/ες⁴ του ΤΞΓΜΔ που εντόπισαν την ανάγκη να αξιοποιήσουν περαιτέρω τα αποτελέσματα της ορογραφικής τους εργασίας κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Μαζί, λοιπόν, με καθηγητές/ριες και διδάσκοντες/ουσες στο ΤΞΓΜΔ, αλλά και μέλη της Webteam

⁴ Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους/τις πρωτεργάτες/ριες της βάσης και απόφοιτους/ες του ΤΞΓΜΔ, οι οποίοι/ες συνέβαλαν στην έως τώρα διαμόρφωσή της. Πρόκειται για την Κωνσταντίνα Αγαπητού, τη Χριστιάννα Μποτσάκη, τον Κωνσταντίνο Γκούμα, τη Χαρά Γαλαζίου, την Αλεξάνδρα Παγιάτη και την Αναστασία Τορονίδου.

του Ιονίου Πανεπιστημίου σχημάτισαν μία ομάδα εργασίας και σχεδίασαν το «DFLTI Terminology Project» με γνώμονα να αποτελέει πρωτίστως μία βάση ορολογίας από τους/τις φοιτητές/ριες για τους/τις φοιτητές/ριες, καθώς και να εμπλουτίσει την εκπαιδευτική διαδικασία τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Βασικό μέλημα της ομάδας είναι η δημιουργία μίας κατά το δυνατόν απλής και εύχρηστης βάσης για δύο σημαντικούς λόγους. Καταρχάς, για να εμπλουτίζεται συνεχώς με νέα ορολογικά δεδομένα και δεύτερον για να ενθαρρύνει φοιτητές/ριες, απόφοιτους/ες, αλλά και επαγγελματίες μεταφραστές/ριες και διερμηνείς να συμβάλλουν εθελοντικά στον εμπλουτισμό της λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες τους. Έτσι, το «DFLTI Terminology Project» απευθύνεται πρωτίστως στους φοιτητές και τις φοιτήτριες μετάφρασης και διερμηνείας, αλλά το κοινό στόχος μπορεί να διευρυνθεί και να συμπεριλάβει τόσο επαγγελματίες μεταφραστές/ριες, όσο και ειδικούς/ές σε εξειδικευμένους τομείς (π.χ. νομικούς, οικονομολόγους, ιατρούς), που μπορούν να το χρησιμοποιήσουν, αλλά και να το εμπλουτίσουν με τα σχόλιά τους.

2.2 Γλωσσική και θεματική κάλυψη

Η βάση ορολογίας περιλαμβάνει στην πρώτη, πιλοτική φάση της όρους στα ελληνικά και τα αγγλικά. Υπάρχει, όμως, πρόβλεψη να εμπλουτιστεί αρχικά με όρους και στις άλλες δύο κύριες γλώσσες εργασίας του ΤΞΓΜΔ (γερμανικά και γαλλικά), αλλά και σε άλλες γλώσσες (π.χ. ισπανικά, ιταλικά).

Όσον αφορά τη θεματική κάλυψη, η βάση ορολογίας είναι πολυθεματική, καθώς περιλαμβάνει ορολογικά δεδομένα από διάφορα ειδικά θεματικά πεδία, τα οποία διδάσκονται στο ΤΞΓΜΔ του Ιονίου Πανεπιστημίου. Πιο συγκεκριμένα, η βάση ορολογίας στοχεύει στην ορολογία των επιστημών της οικονομίας, της νομικής επιστήμης, αλλά και σε τομείς των θετικών επιστημών.

2.3 Συγκέντρωση ορολογικών δεδομένων, εισαγωγή στη βάση και αξιολόγηση

Στην πρώτη φάση της δημιουργίας της, η βάση ορολογίας τροφοδοτείται με ορολογικά δεδομένα που περιλαμβάνονται στα ειδικά κείμενα που έχουν διδαχθεί κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας των ειδικών μεταφράσεων στο ΤΞΓΜΔ. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές/ριες και απόφοιτοι/ες που συμμετέχουν στην ομάδα έργου καταχωρίζουν τους όρους που έχουν καταγράψει στο ειδικά σχεδιασμένο πρότυπο φύλλο εργασίας, το οποίο περιλαμβάνει λίγα πεδία (βλ. παρακάτω), και είναι προσβάσιμο μόνο από τα μέλη της ομάδας έργου μέσω της πλατφόρμας Google Sheets, έτσι ώστε η σύνταξη και η διόρθωση των ορολογικών δεδομένων να μπορεί να γίνεται από κοινού από όλα τα μέλη της.

Σε επόμενη φάση της βάσης, όσοι/ες απόφοιτοι/ες και επαγγελματίες επιθυμούν να

συμβάλλουν στον εμπλουτισμό της, θα μπορούν να κάνουν λήψη του πρότυπου φύλλου εργασίας, το οποίο θα είναι διαθέσιμο για λήψη και επεξεργασία εκτός σύνδεσης στην ιστοσελίδα του Κέντρου Γλώσσας και Πολιτικής του Ιονίου Πανεπιστημίου και να το συμπληρώνουν με προτεινόμενους όρους για ενσωμάτωση στη βάση. Το συμπληρωμένο αρχείο θα υποβάλλεται στην πλατφόρμα ή θα αποστέλλεται ηλεκτρονικά στα μέλη της ομάδας έργου για έλεγχο. Μετά τον έλεγχο, οι νέοι όροι θα καταχωρίζονται από τα μέλη της ομάδας έργου στη βάση.

Τα επιμέρους πεδία τα οποία περιλαμβάνει το φύλλο εργασίας είναι τα εξής:

2.3.1 τον όρο στη γλώσσα πηγή

Στο πεδίο αυτό καταχωρίζεται ένας όρος στη γλώσσα πηγή. Σε περιπτώσεις που ο όρος έχει περισσότερες από μία αποδόσεις, όπως για παράδειγμα σε περιπτώσεις που ανήκει σε περισσότερα από ένα θεματικά πεδία και έχει διαφορετική απόδοση στη γλώσσα στόχο, τότε ο όρος θα πρέπει να εγγράφεται εκ νέου σε επόμενη γραμμή προκειμένου να αποφεύγεται οποιαδήποτε σύγχυση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα από τη βάση αποτελεί ο σύμπλοκος πολυλεκτικός όρος «civil law» της αγγλικής νομικής γλώσσας, ο οποίος ανάλογα με το συγκείμενο μπορεί στα ελληνικά να αποδοθεί τόσο ως «ηπειρωτικό δίκαιο» όταν αφορά ολόκληρο το νομικό σύστημα, όσο και ως «αστικό δίκαιο» όταν αφορά την επιμέρους κατηγορία του ιδιωτικού δικαίου.

2.3.2 τον όρο στη/στις γλώσσα/ες-στόχο

Στο πεδίο αυτό καταχωρίζεται ένας όρος στη γλώσσα-στόχο. Σε περιπτώσεις που ο όρος έχει περισσότερες από μία αποδόσεις, τότε ισχύει ό,τι ισχύει και στην πρώτη περίπτωση (2.3.1).

2.3.3 τον γλωσσικό προσδιορισμό

Το σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς στοχεύει στη βελτίωση της βάσης στο μέλλον με την προσθήκη και άλλων γλωσσών. Καθώς υπάρχει πρόβλεψη η βάση να γίνει διαθέσιμη μελλοντικά τουλάχιστον και στις άλλες δύο γλώσσες εργασίας του ΤΞΓΜΔ, δηλαδή τα γερμανικά και τα γαλλικά, προστέθηκε το συγκεκριμένο πεδίο για να μπορούν να εισαχθούν δεδομένα και σε άλλες γλώσσες.

2.3.4 την πηγή τεκμηρίωσης της απόδοσης του όρου

Οι χρήστες/ριες θα έχουν τη δυνατότητα να ανατρέχουν στην πηγή τεκμηρίωσης προκειμένου να διαβάσουν περισσότερες λεπτομέρειες για τον υπό εξέταση όρο, όπως για παράδειγμα τον ορισμό του, το συγκείμενό του κ.ά. Η πηγή τεκμηρίωσης μπορεί να αφορά έντυπη πηγή, ηλεκτρονική πηγή, ή συνδυασμό αυτών. Στην περίπτωση της έντυπης πηγής,

η καταχώριση της αναφοράς θα γίνεται βάσει του προτύπου APA (7^η έκδοση), ενώ στην περίπτωση της ηλεκτρονικής πηγής προτείνεται η καταχώριση του υπερσυνδέσμου στον οποίο βρίσκεται η απόδοση του όρου και η ημερομηνία καταχώρισής του σε παρένθεση.

2.3.5 σχόλια

Το πεδίο αυτό είναι το μοναδικό προαιρετικό πεδίο της βάσης. Εδώ, οι χρήστες/ριες θα μπορούν να βλέπουν οποιαδήποτε επιπλέον πληροφορία έχει καταχωριστεί για τον όρο. Τέτοιου είδους πληροφορίες μπορεί να είναι για παράδειγμα ο ορισμός ενός όρου, έτσι ώστε να είναι ξεκάθαρη η διαφοροποίησή του από άλλους. Άλλωστε, ο ίδιος ο ορισμός του ορισμού, όπως είναι διεθνώς τυποποιημένος είναι η «παράσταση μίας έννοιας μέσω μίας περιγραφικής δήλωσης που εξυπηρετεί τη διαφοροποίησή της από συναφείς (=σχετιζόμενες) έννοιες» (Βαλεοντής, 2011, σ. 197; ISO 1087:2019).

2.3.6 Το/τα θεματικό/ά πεδίο/α στο/στα οποίο/α εντάσσεται ο όρος

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τα θεματικά πεδία, η ομάδα εργασίας επέλεξε η πρώτη, πιλοτική φάση της βάσης ορολογίας να περιλαμβάνει τα ευρύτερα πεδία τα οποία διδάσκονται στα μαθήματα ειδικών μεταφράσεων του ΤΞΓΜΔ κατά το τρίτο και τέταρτο έτος σπουδών (νομική, οικονομική, πολιτική και τεχνική μετάφραση). Σε επόμενο στάδιο, θα γίνει περαιτέρω διαχωρισμός των όρων σε επιμέρους θεματικά πεδία. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της νομικής ορολογίας, θα μπορούσαν να συγκεντρωθούν οι όροι που αφορούν διάφορα υποπεδία της νομικής επιστήμης (π.χ. ποινικό, αστικό, διοικητικό δίκαιο κτλ.).

2.4 Δομή και οργάνωση βάσης

Η βασική πληροφοριακή δομή που υλοποιεί η σχεσιακή βάση δεδομένων του φύλλου εργασίας έχει ως κεντρική της οντότητα τον όρο ως λεκτική μονάδα. Κάθε εγγραφή της οντότητας περιλαμβάνει τον ίδιο τον όρο, τη γλώσσα από την οποία προέρχεται και το θεματικό πεδίο στο οποίο εντάσσεται. Ένας όρος καταγράφεται με τη μορφή αλφαριθμητικού δεδομένου, ενώ η γλώσσα και το θεματικό πεδίο με τη μορφή ξένων κλειδιών προς αντίστοιχους πίνακες οντοτήτων που καταγράφουν τις διαθέσιμες γλώσσες και θεματικά πεδία. Η σχέση του όρου τόσο με τη γλώσσα όσο και με το πεδίο έχει πολλαπλότητα 1 προς ν, δηλαδή κάθε καταγεγραμμένος όρος συσχετίζεται με μία γλώσσα και ένα θεματικό πεδίο.

Η σημαντικότερη σχέση της πληροφοριακής δομής όμως αφορά τον συσχετισμό όρων διαφορετικών γλωσσών μεταξύ τους και χρησιμοποιείται για να δημιουργήσει την αντιστοιχία που αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της λειτουργικότητας του συστήματος. Η πολλαπλότητα αυτής της σχέσης είναι ν προς ν, δηλαδή κάθε όρος μπορεί να σχετίζεται με πάνω από έναν

αντίστοιχο σε άλλες γλώσσες. Για να καταγραφεί αυτό στην πληροφοριακή δομή χρησιμοποιείται ένας πίνακας συσχέτισης, ο οποίος αποθηκεύει πέρα από την αντιστοιχία και πληροφορίες για αυτή, όπως από ποια βιβλιογραφική πηγή προκύπτει και τυχόν σχόλια που την αφορούν. Η καταγραφή των όρων και των μεταξύ τους συσχετισμών με αυτόν τον τρόπο στο σύστημα σχεσιακής βάσης δεδομένων δίνει τη δυνατότητα εύκολης και γρήγορης αναζήτησης των όρων και των ισοδυνάμων τους σε μία ή και περισσότερες γλώσσες με τρόπο απλό και εύχρηστο μέσω μίας διεπαφής χρήσης.

Η παραπάνω υλοποίηση βασίζεται στη στοίβα λογισμικού LAMP που στη συγκεκριμένη περίπτωση περιλαμβάνει το λειτουργικό σύστημα Linux και συγκεκριμένα τη διανομή Debian, τον λογισμικό εξυπηρετητή ιστού Apache, το σύστημα σχεσιακών βάσεων δεδομένων MariaDB που χρησιμοποιεί τη γλώσσα ερωτημάτων SQL, και τη γλώσσα σεναρίου στην πλευρά του εξυπηρετητή PHP. Η διεπαφή χρήστη υλοποιείται με τις βασικές τεχνολογίες του παγκόσμιου ιστού, δηλαδή τη γλώσσα σήμανσης HTML, τα φύλλα μορφοποίησης CSS και τη γλώσσα σεναρίου στην πλευρά του πελάτη JavaScript. Η χρήση των παραπάνω δημοφιλών τεχνολογιών εξασφαλίζει τόσο τη συμβατότητα και την αποδοτικότητα του συστήματος, όσο και τη βιωσιμότητά του σε βάθος χρόνου.

2.5 Έμφαση στην εμπειρία χρήσης (User Experience – UX)

Πρωταρχικό μέλημα της ομάδας εργασίας είναι το περιβάλλον αναζήτησης να είναι απλό στη χρήση. Έτσι, έχει αποφασιστεί το «DFLTI Terminology Project» να περιλαμβάνει μία σελίδα σε εμφανές σημείο στην ιστοσελίδα του Κέντρου Γλώσσας και Πολιτικής του Ιονίου Πανεπιστημίου, η οποία με τη σειρά της θα χωρίζεται σε τρεις υποσέλιδες. Η πρώτη θα περιλαμβάνει τις πληροφορίες της βάσης, τους στόχους της, τα μέλη που συνέβαλαν στη δημιουργία της κ.ά., ενώ η δεύτερη περιλαμβάνει τη μηχανή αναζήτησης ορολογίας, όπου υπάρχει το πεδίο για την αναζήτηση ενός όρου, καθώς και εκείνο για την αποστολή σχολίων. Τέλος, η τρίτη υποσελίδα περιλαμβάνει μία φόρμα για αποστολή σχολίων από τους/τις χρήστες/ριες προς την ομάδα εργασίας, στην οποία θα μπορούν να υποβάλλουν οποιοδήποτε σχόλιο ή άποψη για τη βάση ή για κάποιον όρο (βλ. επόμενο σημείο), καθώς και ένα πεδίο στο οποίο οι ίδιοι/ες οι χρήστες/ριες θα μπορούν να υποβάλλουν το φύλλο εργασίας στο οποίο θα έχουν συμπληρώσει τους όρους που θα ήθελαν να ενταχθούν στη βάση ώστε να την εμπλουτίσουν. Οι χρήστες/ριες της βάσης αφορούν κυρίως τη δεύτερη κατηγορία χρηστών/ριών που προτείνει η Cabré (1999, σ. 12), δηλαδή τους ενδιάμεσους χρήστες/ριες, οι οποίοι/ες περιλαμβάνουν επαγγελματίες των γλωσσών, όπως μεταφραστές/ριες και διερμηνείς και όχι τόσο τους/τις άμεσους χρήστες/ριες, οι οποίοι/ες είναι ειδικοί/ές σε μία θεματική περιοχή (Cabré, 1999, σ. 11).

2.6 Ανατροφοδότηση από τους χρήστες (user feedback)

Η ανατροφοδότηση από τους/τις χρήστες/ριες αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία για την επιτυχία της βάσης. Για τον λόγο αυτό, θα υπάρχει ένα διακριτό πεδίο, όπου οι χρήστες/ριες θα έχουν τη δυνατότητα να υποβάλλουν σχόλια προς την ομάδα έργου σε περίπτωση που εντοπίσουν λάθη ή ελλείψεις σε κάποιον όρο. Τα σχόλια αυτά θα αποστέλλονται στην ομάδα έργου για έλεγχο είτε μέσω της φόρμας επικοινωνίας που είναι ενσωματωμένη στην πλατφόρμα, είτε μέσω email με στόχο τη συνεχή βελτίωση και τον εμπλουτισμό της βάσης.

3 Συμπεράσματα και προτάσεις για μελλοντική δράση

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία σύντομη παρουσίαση της βάσης ορολογίας «DFLTI Terminology Project», η οποία αποτελεί μία προσπάθεια για την αλληλεπίδραση των φοιτητών/ριών του ΤΞΓΜΔ, των αποφοίτων, των καθηγητών/ριών, καθώς και των επαγγελματιών διάφορων εξειδικευμένων τομέων με την επιστήμη της Ορολογίας. Στόχος της ομάδας εργασίας, όπως αναλύεται παραπάνω, είναι ο συνεχής εμπλουτισμός της βάσης με νέους όρους. Το φύλλο εργασίας θα τροφοδοτείται συνεχώς με νέες καταχωρίσεις, οι οποίες θα προτείνονται από φοιτητές/ριες επόμενων ακαδημαϊκών ετών που ενδέχεται να θελήσουν να συμμετάσχουν στο έργο, αλλά και επαγγελματίες μεταφραστές/ριες, ενώ όσον αφορά την αξιολόγηση των όρων, αυτή θα γίνεται από τους/τις καθηγητές/ριες και τους/τις διδάσκοντες/ουσες στο ΤΞΓΜΔ, αλλά και από επαγγελματίες μεταφραστές/ριες και ειδικούς/ές επιστήμονες με την αποστολή σχολίων.

Ένας ακόμα σημαντικός στόχος της βάσης είναι η συνεχής της βελτίωση με νέα χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, μία σκέψη της ομάδας έργου είναι σε επόμενο στάδιο να σχεδιάσει και να συγκροτήσει ειδικά σώματα κειμένων, τόσο παράλληλα όσο και συγκρίσιμα, για κάθε επιμέρους θεματικό πεδίο, έτσι ώστε οι χρήστες/ριες ενός όρου να έχουν τη δυνατότητα να τον εντοπίζουν και να τον μελετούν μέσα από αυθεντικά παραδείγματα χρήσης του. Με τον τρόπο αυτό, η βάση ορολογίας μπορεί στο μέλλον να χρησιμοποιηθεί για τη μελέτη και άλλων χαρακτηριστικών μίας ειδικής γλώσσας, όπως η φρασεολογία κτλ. Μία ακόμα ενέργεια για τη βελτίωση της βάσης στο μέλλον είναι η δημιουργία ενός μητρώου με όλους/ες τους φοιτητές/ριες, τους/τις απόφοιτους/ες και τους/ τις επαγγελματίες που έχουν συμβάλλει στην ανάπτυξη της και ενός φόρουμ όπου θα μπορούν να ανταλλάσσουν απόψεις και γνώσεις.

Βιβλιογραφία

Cabré, T. (1999). *Terminology: Theory, methods and applications*. John Benjamins Publishing Company.

- International Organization for Standardization. (2019). Terminology work and terminology science – Vocabulary (ISO 1087:2019). ISO.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
- Sager, J. (1990). *A practical course in terminology processing*. John Benjamins Publishing Company.
- Βαλεοντής, Κ. (2011). Οι πρωταγωνιστές της γνώσης. *Ιατρική*. 100, 194-205.
- Βαλεοντής, Κ., & Κριμπάς, Π. (2014). *Νομική Γλώσσα, Νομική Ορολογία, Θεωρία και Πράξη*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βαλεοντής, Κ., & Μάντζαρη, Ε. (2006). Η γλωσσική διάσταση της Ορολογίας: Αρχές και μέθοδοι σχηματισμού των όρων. *1^ο Διεθνές Συνέδριο μετάφρασης και διερμηνείας*.
- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. (2024). *ΣΕΠ ΕΛΟΤ 561:2024 – Ορολογική εργασία και επιστήμη της ορολογίας – Λεξιλόγιο*. <https://elot.gr/wp-content/uploads/2024/11/%CE%A3%CE%95%CE%A0-%CE%95%CE%9B%CE%9F%CE%A4-561.pdf>
- Κεραμίδας, Σ. (2015). *Ζητήματα Ορολογίας στην Τεχνική Μετάφραση*. Διαύλος.
- Κριμπάς, Π., Λουπάκη, Ε., Πανταζάρα, Μ., & Τζιάφα, Ε. (2023). *Ζητήματα ορολογίας στη σύγχρονη μεταφραστική πρακτική: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/8639>
- Μεντζελόπουλος, Θ. (2009). Ορολογία και Μετάφραση—Οι μεταφραστικές πρακτικές και η αντιμετώπιση της αγγλικής γλώσσας ως ορολογικής lingua franca στις Οικονομικές επιστήμες. *ΕΛΕΤΟ – 7ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*. https://www.eleto.gr/download/Conferences/7th%20Conference/7th_33-06-MentzelopoulosThanos_Paper_V04.pdf

Χριστίνα Μας

Μεταφράστρια, απόφοιτη του
ΤΞΓΜΔ του Ιονίου Παν/μίου
Ηλ-ταχ.:
christineemasse@gmail.com

Ρουμπίνη Οικονομίδου

Ερευνήτρια σε θέματα Πολιτικής
Επικοινωνίας και Διαδικτύου,
inArts, ΤΗΧΕΙ, Ιόνιο
Πανεπιστήμιο
Ηλ-ταχ.:
r.oikonomidou@ionio.gr

Σταύρος Κοζομπόλης

Ακαδημαϊκός Υπότροφος,
ΤΞΓΜΔ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Ηλ-ταχ.: kozompolis@ionio.gr

Σωτήριος Λίβας

Καθηγητής, ΤΞΓΜΔ, Ιόνιο
Πανεπιστήμιο, Διευθυντής του
Κέντρου Γλώσσας και Πολιτικής,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Ηλ-ταχ.: sotlivas@ionio.gr

Μηνάς Περγαντής

Μεταδιδακτορικός ερευνητής,
ΤΗΧΕΙ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Ηλ-ταχ.: mperg@ionio.gr

Ανδρέας Γιαννακουλόπουλος

Καθηγητής, ΤΗΧΕΙ, Ιόνιο
Πανεπιστήμιο
Ηλ-ταχ.: agiannak@ionio.gr

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Τυποποίηση Ορολογίας

24 Τυποποίηση της απόδοσης επιστημονικών όρων στη Νέα Ελληνική: η περίπτωση της Παλαιοντολογίας

Διονύσης Μερτύρης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πλαίσιο του Αναλογικού Κανόνα της ονοματοδοσίας (Βαλεοντής 2004), η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να συνδράμει στην τυποποίηση του τρόπου απόδοσης και μεταγραφής των επιστημονικών όρων στη νέα ελληνική λαμβάνοντας την επιστήμη της παλαιοντολογίας ως βάση εξέτασης. Η περίπτωση της παλαιοντολογίας επιλέχθηκε για αρκετούς λόγους, όπως η προέλευση των περισσότερων όρων αυτού του επιστημονικού κλάδου από ελληνικές λέξεις (διαμεσολαβημένες φυσικά από την λατινική, π.χ. *dinosaurus* αντί *dinosauros*). Πέρα από το συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο, αυτό το πρότυπο μπορεί να υιοθετηθεί και σε άλλα επιστημονικά πεδία. Οι αρχές που προτείνονται είναι οι εξής: α) ετυμολογία και ιστορικό περιεχόμενο του σχηματισμού του επιστημονικού όρου στη γλώσσα προέλευσής του, β) προσαρμογή στη μορφολογία της ελληνικής (και στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ) για τους ελληνογενείς όρους, γ) διαφάνεια μεταξύ του αποδιδόμενου με τον πρωτότυπο όρο για τους μη ελληνογενείς όρους (γραφηματική με λατινογενείς όρους και φωνητική για όρους που προέρχονται από άλλες γλώσσες).

Rendering of scientific terms into Modern Greek and its standardization: the case of Paleontology

Dionysis Mertyrus

ABSTRACT

Based on the Analogue Rule (Valeontis 2004), this paper aims to contribute to the standardization of the rendering of scientific terminology into Modern Greek by using the field of Paleontology as a case study. Paleontology was selected for various reasons, as the majority of its terms are derived from Ancient Greek (albeit in Latin form, e.g. *dinosaurus* instead of *dinosauros*). Apart from Paleontology, the proposed standardization could be adopted for other scientific fields as well and it includes the following principles: i) etymology and historical context of the formation of a scientific term in its source language; ii) morphological adaptation of the term into Greek (and inflectional integration into Standard Modern Greek) for terms of Greek origin; iii) transparency between the original and the rendered term for non-Greek terms (graphematic for Latin terms and phonetic for non-Greek/non-Latin ones).

0 Εισαγωγή

Παρότι η επιστημονική ορολογία αποτελεί σε αρκετές περιπτώσεις ένα πολύ εξειδικευμένο και χαμηλής συχνότητας λεξιλόγιο και εκ των πραγμάτων ο σχηματισμός όρων και η

ενασχόληση με αυτούς αφορά ένα περιορισμένο τμήμα της γλωσσικής κοινότητας, έχει εξαιρετικά μεγάλη σημασία για πολλούς λόγους, ιδιαίτερα ως προς την απόδοση, προσαρμογή και μεταγραφή επιστημονικών όρων στη νέα ελληνική (ΝΕ).

Πρώτον, η ύπαρξη μεγάλου αριθμού ελληνογενών όρων δημιουργεί την ανάγκη της όσο το δυνατόν καλύτερης απόδοσης ή μεταγραφής τους στην ελληνική, καθώς δεν είναι πάντοτε εύκολη η μεταφορά ακόμα και ενός αμιγώς ελληνογενούς όρου, ιδιαίτερα όταν έχει σχηματιστεί με τρόπο που δεν συμβαδίζει με το μορφολογικό σύστημα της ελληνικής (π.χ. *Phorusrhacos*, γένος προϊστορικού πτηνού, με σημασία 'ο φέρων ρυτίδες' από το αρχαίο β' συνθετικό -φόρος και το ράκος (Creisler 2012). Δεύτερον, η σημασία της απόδοσης όρων σε κοινωνιογλωσσικό επίπεδο (στάσεις των ομιλητών) μπορεί να φανεί από το προηγούμενο της διχογνωμίας ως προς την απόδοση του νεολατινικού όρου *coronavirus* στη νέα ελληνική (βλ. Μοσχονάς κ.ά., 2024). Ειδικά στο πεδίο της παλαιοντολογίας είναι χαρακτηριστικό ότι στο μόνο σχετικό εγχειρίδιο, το *Γλωσσάριο Γεωλογικών Εννοιών* (Δερμιτζάκης & Θεοδώρου, 1994), δεν επιχειρείται καν η απόδοση των βιολογικών ειδών και άλλων παλαιοντολογικών όρων. Επίσης, εκτός από την περίπτωση του κορονοϊού, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπου όροι είτε δεν προσαρμόζονται μορφολογικά στην ελληνική, ενώ υπάρχει η δυνατότητα (π.χ. μανιτάρι *pleurotus* > *πλευρώτους* (το) αντί *πλευρώτιο* (το) με βάση την ετυμολογία (<πλευρόν + οὔς) ή έστω *πλευρωτό* (το) με βάση τη διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο), είτε δεν προσαρμόζονται εγκαίρως στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ με συνέπεια να παρατηρούνται σχηματισμοί όπως «*τα βραδύπους*» (*bradypus* > *βραδύπους* (ο) > *βραδύπους* (το)) αντί του αναμενόμενου «οι βραδύποδες» που θα προέκυπτε ομαλά από την προσαρμοσμένη ονομαστική *βραδύποδας* (ο).

Στο πλαίσιο του Αναλογικού Κανόνα της ονοματοδοσίας (Βαλεοντής 2004), η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να συνδράμει στην τυποποίηση του τρόπου απόδοσης και μεταγραφής των επιστημονικών όρων στη νέα ελληνική λαμβάνοντας την επιστήμη της παλαιοντολογίας ως βάση εξέτασης. Η περίπτωση της παλαιοντολογίας επιλέχθηκε για τους εξής λόγους. Πρώτον, από την ίδρυσή της ως επιστημονικός κλάδος κατά τις αρχές του 19^{ου} αι., στηρίζεται σε τεράστιο βαθμό σε ελληνογενές λεξιλόγιο, διαμεσολαβημένο φυσικά από τη λατινική (π.χ. *dinosaurus* αντί *dinosauros*), η οποία έχει καθιερωθεί ως η γλώσσα της διωνυμικής ονοματολογίας των βιολογικών ειδών ήδη από τον 18ο αι. Δεύτερον, πρόκειται για επιστημονικό κλάδο που βρίσκεται σε συνεχή παραγωγή όρων λόγω της διαρκούς ανακάλυψης νέων προϊστορικών ειδών. Τρίτον, τα τελευταία χρόνια έχει διευρυνθεί ο τρόπος δημιουργίας νέων όρων, καθώς επιστρατεύεται λεξιλόγιο από τις γλώσσες των

περιοχών όπου λαμβάνουν χώρα οι παλαιοντολογικές ανασκαφές, π.χ. από την ισπανική, από ιθαγενείς γλώσσες της Αμερικής, από την κινεζική, από την πολωνική κ.λπ.

Ως εκ τούτου, τέσσερις κατηγορίες παλαιοντολογικών όρων μπορούν να εντοπιστούν ως προς τη γλώσσα-πηγή, Πρώτον, ελληνογενείς όροι, π.χ. *Cenozoic* (επίσης *Kainozoic*, *Caenozoic*) ‘Καινοζωική’ (γεωλογική περίοδος). Δεύτερον, λατινογενείς όροι, π.χ. *Velociraptor* ‘Βελοσιράπτορας’ (και σπανίως *Βελοκιράπτορας*, γένος προϊστορικού δεινοσαύρου, <velox ‘ταχύς’ + raptor ‘άρπαγας’). Τρίτον, όροι που προέρχονται από άλλες γλώσσες, π.χ. *Smok Wawelski* (<πολωνική *smok* ‘δράκος’ + *Wawel* (τοπωνύμιο), είδος προϊστορικού ερπετού). Τέταρτον, μικτοί όροι με α’ και β’ συνθετικό που μπορεί να προέρχονται από διαφορετικές γλώσσες, π.χ. *Utahraptor* (γένος προϊστορικού δεινοσαύρου, <*Utah*, ο τόπος ανακάλυψης του απολιθώματος + λατινικό *raptor*).

0.1 Μεθοδολογία, προτεινόμενες αρχές απόδοσης και περιορισμοί

Προτού προχωρήσουμε στην εξέταση των τεσσάρων αυτών κατηγοριών, θα πρέπει να διευκρινιστούν ορισμένα ζητήματα ως προς τη μεθοδολογία και τη στόχευση της ανακοίνωσης. Παρότι εκ των πραγμάτων η μελέτη της Ορολογίας ως επιστημονικού πεδίου – και δη η τυποποίησή της – είναι συνυφασμένη με τη ρύθμιση (πβ. Βαλεοντής κ.ά. 1999: 314), η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να συμβάλει στην ομαλή, εύχρηστη και εμπειρισταωμένη ενσωμάτωση του επιστημονικού λεξιλογίου στη νέα ελληνική λαμβάνοντας μεν ως βάση μελέτης τον κλάδο της παλαιοντολογίας, αλλά φιλοδοξώντας την υιοθέτηση αυτού του προτύπου και σε άλλα επιστημονικά πεδία. Κατά συνέπεια, η ανακοίνωση στοχεύει να προτείνει ένα πρότυπο, το οποίο δεν αποτελεί περιοριστικό στεγανό, αλλά εργαλείο που μέσα από τη ζύμωση και την επαφή επιστημόνων από διάφορους κλάδους θα οδηγήσει στην προώθηση της ίδιας της επιστήμης.

Όπως έχει φανεί από την προαναφερθείσα διχογνωμία για την απόδοση του μεταδοτικού ιού *κορ(ο/ω)ν(ο/α)ϊός*, ένα σημαντικό ζήτημα είναι οι αρχές που υιοθετούνται κατά την απόδοση ενός όρου, αλλά και η ιεράρχησή τους. Εν προκειμένω, η συγκεκριμένη (δημόσια) αντιπαράθεση προκλήθηκε από τη διαφορετική ιεράρχηση αρχών κατά την απόδοση του όρου *coronavirus*, καθώς η πρόταση του Γ. Μπαμπινιώτη¹ ιεράρχησε την αρχή της ετυμολογίας (*κορωνοϊός* αντί *κορονοϊός*), της μορφολογικής προσαρμογής στην ελληνική (θεματικό φωνήεν -ο- αντί -α-) και της αποκλειστικής ρύθμισης (δηλαδή του αποκλεισμού της πολυτυπίας, η οποία γίνεται αποδεκτή αλλού, όπως στο *Χρηστικό Λεξικό της Νέας*

¹ <https://www.babiniotis.gr/lexilogika/leksilogika/kinezikos-ios-koronaivos-i-koronoios-i-koronios/>

Ελληνικής, διαδικτυακή έκδοση), ενώ η άποψη του Ν. Σαραντάκου² αποδέχθηκε την πολυτυπία και ιεράρχησε υψηλότερα την αρχή της καθιερωμένης χρήσης του όρου, εφόσον είχε ήδη από το 1990 καθιερωθεί η χρήση του τύπου με θεματικό φωνήεν -α-, από την αρχή της μορφολογικής προσαρμογής (*κορονοϊός*), την οποία αποδέχεται, ωστόσο, ως ορθή, και δεν αποδέχθηκε την αρχή της ετυμολογίας σε αντιδάνεια (*κορόνα* < λατ. *corona* < αρχ. *κορώνη*).

Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση, θα προταθεί παράλληλα με την αρχή της ετυμολογίας και της μορφολογικής προσαρμογής, η αρχή της διαφάνειας/αντιστοίχισης/αναγνωρισιμότητας του αποδιδόμενου όρου ως προς την προέλευσή του, μια έννοια η οποία τέθηκε ακροθιγώς κατά την περίοδο της προαναφερθείσας διχογνωμίας, ως προς την πρόκριση του τύπου *κοροναϊός* γιατί βρίσκεται πλησιέστερα φωνητικά στον πρωτότυπο όρο *coronavirus*. Η ιεράρχηση αυτών των τριών αρχών, όπως θα φανεί στην συνέχεια, θα εξαρτηθεί από την προέλευση των υπό εξέταση παλαιοντολογικών όρων, δηλαδή από το ποια γλώσσα-πηγή προέρχονται συγκεκριμένα.

Τέλος, πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα δεδομένα που παρατίθενται στην ανακοίνωση από παλαιότερες ιστορικές περιόδους της ελληνικής προέρχονται από το ηλεκτρονικό σώμα κειμένων *Thesaurus Linguae Graecae* του Πανεπιστημίου *Irvine* της Καλιφόρνιας (<https://stephanus.tlg.uci.edu/>).

1 Ελληνογενείς όροι

Η χρήση ελληνογενών όρων στην επιστήμη της Παλαιοντολογίας είναι συνυφασμένη με την ίδρυσή της κατά τον 18^ο αι., κάτι που φαίνεται τόσο από τον ίδιο τον όρο *Παλαιοντολογία* (<ΑΕ *παλαιός* + *ὄν* + *-λογία*) όσο και από την πληθώρα των πρώτων παλαιοντολογικών όρων που δημιουργήθηκαν από τα τέλη του 18^{ου} αι. έως σήμερα.

Οι πρώτες αποδόσεις παλαιοντολογικών όρων στη νέα ελληνική χρονολογούνται στον 19^ο αι. Για παράδειγμα, ο όρος *δεινόσαυρος* (<νεολατινικό *dinosaurus* / *dinosauria* (πληθ.) / αγγλικό *dinosaur*, όροι που πλάστηκαν τη δεκαετία του 1840 (βλ. Owen 1842) μαρτυρείται ήδη από το 1867 σύμφωνα με το *Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (ΙΛΝΕ). Στη *Συναγωγή Νέων Λέξεων* του Κουμανούδη (1900) απαντά πληθώρα παλαιοντολογικών όρων:

² <https://sarantakos.wordpress.com/2020/01/24/coronavirus/>

Πίνακας 1: Ελληνογενείς παλαιοντολογικοί όροι στον Κουμανούδη (1900)

ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΚΟΙ & ΓΕΩΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΟΙ	παλαιοντολογία, ήώκαινος (/ -ον), μείόκαινος, παλαιόκαινος, πλειόκαινος, πλειστόκαινος, ύποπλειόκαινος
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ	Τριλοβίτης, Ψαμμοκαρκίνος
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΨΑΡΙΑ	Πτεριχθύς (ό)
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΕΡΠΕΤΑ	Αναλιόσαυρος, Βροντόσαυρος, Κητόσαυρος, Μεγαλόσαυρος, Πλησιόσαυρος, Πτερόσαυρος, Στενόσαυρος, Τελεόσαυρος, Τιτανόσαυρος, Ύελοσαυρος, Παρθενοσαύρα, Κτενοσαύρα, Ψαμμόσαυραι (αι), Αρχαϊόσαυροι, Αρχηγόσαυροι, Άτλαντόσαυροι, Αρχαιοπτέρυγες (οί)
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΠΤΗΝΑ	Αίψυρνις (ό), Δείνορνις (ό), Έσπέρορνις (ό), Ίχθύορνις (ό),
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ	Άμυλοθήριον, Άνοπλοθήριον, Βροντοθήριον, Δεινοθήριον (επίσης Δεινόθηρ), Έλλαδοθήριον, Ίθυρρυγχοθήριον, Ίκτιδοθήριον, Μεγαθήριον (και Μεγάθηρ), Μωροθήριον, Παλαιοθήριον, Σκελιδοθήριον, Γλυπτόδους (ό), Μαστόδους (ό), Μαχαιρόδους (ό), Δεινόκερως, Άμαλθέας, Παλαιορέας, Παλαιόρυξ (ο), Παλαιότραγος
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΧΛΩΡΙΔΑ	Νευροπτερίς (ή), Πεκοπτερίς (ή)

Οι περισσότεροι από αυτούς τους όρους περιλαμβάνουν απλή μεταγραφή στην νέα ελληνική με απλή προσαρμογή των καταλήξεων, π.χ. *Pterosaurus* > *Πτερόσαυρος*, *Deinotherium* > *Δεινοθήριον*. Ωστόσο, σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται πιο περίπλοκη μορφολογική προσαρμογή, π.χ. *Mastodon* > *Μαστόδους* κλπ., παρότι η αρχή της διαφάνειας/αντιστοίχισης οδήγησε και σε παράλληλους τύπους σε -όδων, π.χ. *Μαστόδων* αντί *Μαστόδους* σε μεταγενέστερες αποδόσεις. Η αμηχανία ανάμεσα σε τύπους -όδων και σε τύπους -όδους – με τους πρώτους να υπερτερούν στην αρχή της διαφάνειας με τον πρωτότυπο (και διεθνή) όρο και τους δεύτερους στην αρχή της μορφολογικής προσαρμογής, καθώς στην αρχαία ελληνική (ΑΕ) οι τύποι σε -όδων ήταν σπάνιοι (πβ. Ησίοδος, *Ασπής* 387 «κάπρος χαυλιόδων»)³ – επιλύθηκε από το 1976 και ύστερα λόγω της επικράτησης της δημοτικής/ Κοινής Νέας Ελληνικής και τη χρήση τύπων σε -όδοντας (π.χ. *Μαστόδοντας*), σε αρκετές περιπτώσεις οι τύποι σε -όδων / -όδους εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται, κάτι που θα ήταν προτιμότερο να αποφεύγεται. Το ίδιο θα πρέπει να

³ Στον Αίλιο Ηρωδιανό (*Επιμερισμοί* 208, 5) αναφέρεται ότι οι τύποι σε -ς πρέπει να παίρνουν -ό- και οι τύποι σε -ν να παίρνουν -ω-, π.χ. *χαλκόδους* / *χαλκώδων*.

ισχύει για πολλούς άλλους όρους, π.χ. *Μεσονύχας* (<*Mesonyx*) αντί *Μεσόνυξ*⁴.

Η αρχή της μορφολογικής προσαρμογής στην Κοινή ΝΕ είναι εξαιρετικά σημαντική για πολλούς λόγους. Η αμηχανία και δυσκολία χρήσης επιστημονικών όρων της αρχαίας γ' κλίσης (π.χ. *Τρικεράτωψ* κ.ά.) και άλλων κατάλοιπων της (π.χ. *μετριόφρων*, *μεσάζων* κλπ.) στην Κοινή ΝΕ έχει μελετηθεί από αρκετούς ερευνητές (πβ. Ιορδανίδου κ.α., 2024) και κατά συνέπεια η απόδοση ενός νέου όρου που στο λατινικό πρωτότυπο πλάστηκε με βάση την ΑΕ γ' κλίση θα πρέπει να προσαρμόζεται στη μορφολογία της σύγχρονης γλώσσας για να αποφεύγεται αυτός ο σκόπελος. Ωστόσο, η προσαρμογή ενός 'τριτόκλιτου' όρου δεν γίνεται να επιτευχθεί πάντοτε, καθώς θα οδηγούμασταν σε 'ψυχαιικούς' σχηματισμούς, π.χ. *Orthoceras* (<ὀρθός + κέρας) > το *Ορθόκερας* (γεν. του *Ορθοκέρατος*, ον.πλ. τα *Ορθοκέρατα*) αντί **Ορθοκέρατο* (το) ή **Ορθόκερας* (ο).

Ο καθορισμός του γένους ενός όρου που έχει πλαστεί με βάση ονόματα της τρίτης κλίσης της ΑΕ μπορεί να αποδειχθεί περίπλοκος, όπως στην περίπτωση όρων σε *-pteryx* που συνήθως πρόκειται για μεταβατικά γένη ανάμεσα στους δεινοσαύρους και τα πτηνά, π.χ. *Archaeopteryx*, για το οποίο έχει εκφραστεί διχογνωμία ως προς το αν θα πρέπει να αποδοθεί ως *Αρχαιοπτέρυγας* (ο) (όπως έχει ήδη καθιερωθεί εξάλλου) ή *Αρχαιοπτέρυγα* (η)⁵. Αυτό το ζήτημα μπορεί να λυθεί μέσω της εξέτασης της διαχρονίας των σύνθετων με β' συνθετικό κάποιο τριτόκλιτο θηλυκό. Πιο συγκεκριμένα, το επίθετο *τανυπτέρυξ* (ὁ, ἡ) απαντά ήδη στον Όμηρο με αρσενικό γένος: *Ιλιάδα* IB' 237 οἴωνοῖσι τανυπτερύγεσσι κελεύεις, ενώ κατά τη μεσαιωνική περίοδο εμφανίζονται αρσενικοί τύποι ως ουσιαστικά, π.χ. Ιωάννης Καρπάθιος (7^{ος} αι. μ.Χ.), *Πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἰνδῷ μοναχοὺς* 1842, 57 «ὁ λεγόμενος ὄξυπτέρυξ» (=γεράκι). Συνεπώς, προκρίνεται ο τύπος *Αρχαιοπτέρυγας* (ο) και όχι μόνο λόγω καθιερωμένης χρήσης. Ωστόσο, όταν το β' συνθετικό προέρχεται από τριτόκλιτο θηλυκό που έχει τη σημασία ζώου, θα ήταν προτιμότερο να διατηρείται το θηλυκό γένος, π.χ. *Teratormis* > *Τερατόρμιθα* (η) (αντί **Τερατόρμιθας* (ο)) ή *Anomalocaris* > *Ανωμαλοκαρίδα*⁶ (η) (αντί **Ανωμαλοκαρίδας* (ο)).

⁴ Σε αντίθεση με την ΑΕ στην οποία τα σύνθετα με β' συνθετικό το *δνυξ* υφίστανται τον νόμο της έκτασης εν συνθέσει (π.χ. *μονώνυξ* 'μόνονυχος') είναι προτιμότερη η απλή ορθογράφηση εν προκειμένω.

⁵ Πβ. <https://www.lexilogia.gr/threads/archaeopteryx-η-αρχαιοπτέρυγα-ή-μήπως-όχι.5816/>.

⁶ Η προσαρμογή σε *Ανωμαλογαρίδα* θα ήταν πιο διαφανής σημασιολογικά για τον μέσο ομιλητή της Κοινής ΝΕ, ωστόσο θα αντέβαινε σημαντικά στην αρχή της διαφάνειας με τον πρωτότυπο όρο χωρίς ιδιαίτερο όφελος, δεδομένου ότι πρόκειται για μια συμβατική και μεταφορική ονομασία και όχι

Επίσης, όροι που δεν έχουν πλαστεί με βάση τη συνθετική μορφολογία της ΑΕ επίσης θα πρέπει να τροποποιούνται, π.χ. *Dorudon* (δόρυ + όδους) > *Δορυόδοντας* (<**Δορυόδους*) αντί **Δορ(ο)ύδων* (-ο)ύδους / -ο)ύδοντας). Σε άλλες περιπτώσεις, η ετυμολόγηση ενός όρου μπορεί απλά να διορθώσει την ορθογραφία του πρωτότυπου όρου, π.χ. *Doedicurus* > *Δοιδύκουρος* (<δοΐδουξ 'γουδί' + ούρά) αντί **Δοιδίκουρος*.

Σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται αχρείαστη παρέμβαση κατά την ελληνική απόδοση/μεταγραφή. Για παράδειγμα, ο όρος *Theropoda* (ταξινομική ομάδα δεινοσαύρων) έχει καθιερωθεί ως *Θηριόποδα* στην ελληνική βιβλιογραφία, παρότι προφανώς ο όρος προέρχεται από το *θήρ* + *πούς* και όχι από το *θηρίον*, το οποίο χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για προϊστορικά θηλαστικά και όχι για ερπετά. Κατά συνέπεια, ο όρος θα έπρεπε να τροποποιηθεί σε *Θηρόποδα*, κάτι που εξυπηρετεί εξάλλου την αρχή της διαφάνειας/αντιστοίχισης με τον πρωτότυπο όρο.

Προφανώς, τέτοιες τροποποιήσεις έχουν νόημα μόνον όταν υφίσταται η πρακτική δυνατότητα να καθιερωθούν, καθώς υπάρχουν εξαιρετικά διαδεδομένοι όροι με λανθασμένο σχηματισμό που έχουν τέτοια διάδοση ώστε η αντικατάστασή τους να φαντάζει απίθανη ή εξαιρετικά δύσκολη. Επί παραδείγματι, ο όρος *Brachiosaurus* (<βραχίων + σαῦρος) θεωρητικά θα έπρεπε να έχει αποδοθεί ως *Βραχιονόσαυρος*, ωστόσο η απλή μεταγραφή *Βραχιόσαυρος* έχει καθιερωθεί για σχεδόν 100 χρόνια (βλ. *Πρωία* 1932) στην ελληνική γλώσσα για ένα από τα πιο αναγνωρίσιμα είδη δεινοσαύρων.

Συμπερασματικά, σε αυτή την ενότητα προτείνεται η αντιμετώπιση των ελληνογενών όρων όχι απλά ως όρων που πρέπει να μεταγραφούν από το λατινοφανές πρωτότυπο ως έχουν, αλλά ως λέξεις που σχηματίζονται με βάση τους γραμματικούς κανόνες της αρχαίας ελληνικής (όχι μόνο στην κλασική περίοδο της, αλλά και στην ευρύτερη χρήση της στη λόγια παράδοση) και στη συνέχεια προσαρμόζονται, όπου χρειάζεται, στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ.

Πίνακας 2: Ελληνογενείς όροι και προτεινόμενες αρχές απόδοσης/μεταγραφής

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΣ ΟΡΟΣ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΑΠΟΔΟΣΗ	ΕΙΔΟΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗΣ & ΑΡΧΗ ΑΠΟΔΟΣΗΣ
<i>Pterichthys</i>	<i>Πτέριχθυσ</i> ⁷	απλή μεταγραφή στο ελληνικό αλφάβητο
<i>Doedicurus</i>	<i>Δοιδύκουρος</i>	ορθογραφική τροποποίηση με βάση την αρχή της ετυμολογίας

κυριολεκτικά για μια «ανώμαλη γαρίδα». Το συγκεκριμένο γένος προϊστορικού αρθρόποδου δεν συγγενεύει άμεσα με την υποσυνομοταξία των Καρκινοειδών, στα οποία ανήκουν οι γαρίδες.

⁷ Σε αντίθεση με τον οξύτονο τύπο στον Κουμανούδη (1900) που συμπεριλήφθηκε στον Πίνακα 1, τα σύνθετα με β' συνθετικό -ιχθυσ στην ΑΕ τονίζονται στην προπαράληγουσα, π.χ. *κάλλιχθυσ* (=το ψάρι *ανθίας*).

<i>Dorudon</i>	<i>Δορυδόδοντας</i>	μορφολογική τροποποίηση με βάση την αρχή της προσαρμογής στην ελληνική και την αρχή της ετυμολογίας
<i>Mastodon</i> <i>Mesonyx</i>	<i>Μαστόδοντας</i> <i>Μεσόνυχας</i>	μορφολογική τροποποίηση με βάση την αρχή της προσαρμογής στην ονομαστική μορφολογία της Κοινής ΝΕ

2 Λατινογενείς όροι

Παρότι η ελληνογενής ορολογία κυριαρχεί στην επιστήμη της παλαιοντολογίας, σε αρκετές περιπτώσεις σχηματίστηκαν νεολατινικοί όροι αρκετά νωρίς, π.χ. *Oviraptor* (Osborn 1924). Η συνήθης απόδοση των νεολατινικών επιστημονικών όρων στην νέα ελληνική περιλάμβανε αρχικά κυρίως μετάφραση, π.χ. *δημήτριον* <νεολατ. *cerium*, το μεταλλικό στοιχείο Ce, που μαρτυρείται ήδη το 1840, βλ. Μπαμπινιώτης (2005), ενώ στην συνέχεια υιοθετείται απλή μεταγραφή, π.χ. *ρουβίδιον* <νεολατ. *rubidium*, το μεταλλικό στοιχείο Rb, που μαρτυρείται ήδη το 1892, βλ. Μπαμπινιώτης (1998). Ως προς τους παλαιοντολογικούς λατινογενείς όρους, δεν παρατηρείται απλή μεταγραφή και όχι μετάφραση, π.χ. *Velociraptor* > **Ταχυάρπαγας*.

Στην παρούσα ανακοίνωση προτείνεται η συνέχιση της μεταγραφής αντί της μετάφρασης των λατινογενών όρων προκρίνοντας έτσι την αρχή της διαφάνειας μεταξύ του πρωτότυπου όρου και του αποδομένου. Η συγκεκριμένη αρχή είναι σημαντική γιατί στη βιολογία, τη ζωολογία και την παλαιοντολογία είναι απαραίτητη η γνώση της πρωτότυπης διωνυμικής ονοματολογίας ενός είδους και η παραπομπή σε αυτήν. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλές ελληνόγλωσσες διδακτορικές διατριβές η αναφορά στα βιολογικά είδη γίνεται πολύ συχνά αποκλειστικά με τη λατινική (/ λατινοφανή) διωνυμική ονοματολογία χωρίς απόδοση/ μεταγραφή στην ελληνική (π.χ. Βλάχου 2013).

Το ζήτημα που τίθεται σε αυτό το σημείο είναι η συστηματοποίηση της μεταγραφής των λατινογενών όρων και πιο συγκεκριμένα ο τρόπος απόδοσης των γραφημάτων <b, d, g>, των (υπερωικών στην κλασική λατινική) γραφημάτων <c, g> πριν από τα <e, i> κ.ά. Η απόδοση που προτείνεται είναι αυτή της απλής μεταγραφής των λατινικών γραφημάτων που ίσχυε κατά την ελληνιστική περίοδο. Για παράδειγμα, ο όρος *Abditosaurus* θα ήταν προτιμότερο να αποδοθεί ως *Αβδιτόσαυρος* παρά **Αμπντιτόσαυρος*, όπως ακριβώς συνέβη με πλήθος λατινικών δανείων ακόμα και μετά την τροπή των ηχηρών κλειστών της αρχαίας ελληνικής σε ηχηρά τριβόμενα (/b, d, g/ > /v, ð, γ/) κατά την ύστερη ελληνιστική κοινή και την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο (πβ. Horrocks 2010, Dickey 2023), π.χ. *στάβλος* <*stabulum*. Η τροπή αυτή επίσης ενδείκνυται έναντι της μετάφρασης του λατινογενούς όρου (π.χ. **Αποκρυφόσαυρος* <*abditus* 'απόκρυφος'), καθώς κάτι τέτοιο θα λειτουργούσε έναντι στην αναγνωρισιμότητα και την αντιστοίχιση του όρου με τον πρωτότυπο. Ομοίως, η απόδοση των <c, g> πριν από <e, i> θα πρέπει να μεταγράφεται ως <κ, γ>, π.χ. *Geminiraptor* >

Γεμινιράπτορας (με την αντίστοιχη προσαρμογή στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ, όπως και στους ελληνογενείς όρους).

Ως προς την απλή μεταγραφή που αναφέρθηκε προηγουμένως, η διάκριση μακρών και βραχέων φωνηέντων είναι προτιμότερο να αγνοηθεί, το <v> να αποδίδεται ως <β> και όχι <ου>. Αυτές οι απλοποιημένες μεταγραφές παρατηρούνται αρκετά νωρίς στην ιστορία της ελληνικής παράλληλα με τις 'πιστότερες' (πβ. Dickey 2023: 504-505 *πομάριον* αντί *πωμάριον* <ρōmārium, Βάλης αντί Ουάλης <Valens). Στην περίπτωση των διγράφων <au, eu, ae, oe> είναι προτιμότερο να εκπροσωπηθούν από τα αντίστοιχα ελληνικά <au, eu, αι, οι> προς ενίσχυση της διαφάνειας ανάμεσα στον πρωτότυπο και τον αποδιδόμενο τύπο, αλλά και της συνήθους πρακτικής σε αρχαία ή νεολατινικά δάνεια (π.χ. *Καίσαρας*, *Αυστραλία* κ.λπ.). Αντίστοιχα, τα δίγραφα <nc, ng> είναι προτιμότερο να μεταγράφονται ως <νκ⁸, γγ>, για να διατηρείται η διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο.

Στον παρακάτω πίνακα συνοψίζεται το προτεινόμενο σύστημα μεταγραφής σε συνδυασμό με τη μορφολογική προσαρμογή των όρων στην ονοματική κλίση της ελληνικής (και δη της Κοινής ΝΕ στην περίπτωση 'τριοκλιτοφανών' τύπων):

Πίνακας 3: Συστηματοποίηση της μεταγραφής των λατινογενών όρων

<b, d, g> → <β, δ, γ>	<i>Abditosaurus</i> > Αβδιτόσαυρος
<c, g> πριν από <e, i> → <κ, γ>	<i>Atrociraptor</i> > Ατροκιδράπτορας <i>Geminiraptor</i> > Γεμινιδράπτορας
<j> → <ι>	<i>Equijubus</i> > Εκουίουβος ⁹
<v> → <β>	<i>Viavenator</i> > Βιαβενάτορας
<au, eu> → <au, eu>	<i>Australovenator</i> > Αυστραλοβενάτορας
<ae, oe> → <αι, οι>	<i>Quaesitosaurus</i> > Κουαισιτόσαυρος
<qu> → <κου>	<i>Quaesitosaurus</i> > Κουαισιτόσαυρος
<nc, ng> → <νκ, γγ>	<i>Incisivosaurus</i> > Ινκισιβόσαυρος <i>Longisquama</i> > Λογγισκουάμα

Όπως και στην προηγούμενη ενότητα, θα πρέπει να αναφερθεί και εδώ ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η αρχή της καθιερωμένης χρήσης εμποδίζει την τροποποίηση ενός όρου με πολύ μεγάλη διάδοση, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στην περίπτωση του όρου *Velociraptor* που έχει καθιερωθεί πλέον ως *Βελοσιράπτορας* (υπό την επιρροή της αγγλικής προφοράς) αντί του λιγότερου συχνού *Βελοκιδράπτορας* (/ *Βελοκιδράπτωρ* σε παλαιότερες

⁸ Παρότι η συνήθης μεταγραφή στην ύστερη ελληνιστική περιλαμβάνει το δίγραφο <γκ>, το δίγραφο <νκ> απαντά σε αρκετές περιπτώσεις ως απόδοση του <nc> (πβ. Dickey 2023: 505).

⁹ Ο προπαροξύτονος τονισμός κατ' αναλογία προς τα περισσότερα ονόματα δεινοσαύρων.

αποδόσεις). Επίσης, η περίπτωση μικτών τύπων όπως *Abditosaurus*, *Incisivosaurus* (λατινικό α΄ συνθετικό + ελληνικό β΄ συνθετικό) θα συζητηθεί και στην συνέχεια.

3 Όροι που προέρχονται από άλλες γλώσσες

Η επιστράτευση λέξεων πέρα από τις κλασικές γλώσσες της αρχαιότητας για τον σχηματισμό επιστημονικών όρων παρατηρείται αρκετά νωρίς με ενσωμάτωσή τους στην ελληνική ήδη κατά τον 19^ο αι., π.χ. *θόριο* (<*thorium* <*Thor*) 'το ραδιενεργό στοιχείο Th, το οποίο απαντά από το 1896 στη ΝΕ (Μπαμπινιώτης 2005). Ως προς τον κλάδο της παλαιοντολογίας, τις τελευταίες δεκαετίες η χρησιμοποίηση λέξεων από άλλες γλώσσες (συνήθως γλώσσες του τόπου ανακάλυψης ενός νέου απολιθώματος) έχει αυξηθεί ιδιαίτερα.

Η προτεινόμενη αντιμετώπιση της παρούσας ανακοίνωσης βασίζεται στην απλή μεταγραφή με βάση τη φωνητική πραγμάτωση του εκάστοτε όρου στη γλώσσα προέλευσής του. Αυτή η αντιμετώπιση προσφέρει το πλεονέκτημα ότι αποφεύγει τον εξελληνισμό επιστημονικών όρων, κάτι που έχει σταματήσει να λαμβάνει χώρα στη ΝΕ τουλάχιστον από το β΄ μισό του 20^{ου} αι. (π.χ. *Σμοκ* αντί **Σμόκιος*) και ότι προσφέρει διαφάνεια σε σχέση με τον πρωτότυπο όρο.

Πίνακας 4: Παλαιοντολογικοί όροι με προέλευση από άλλες γλώσσες

ΓΛΩΣΣΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΣ ΟΡΟΣ / ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ / ΣΗΜΑΣΙΑ	ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΑΠΟΔΟΣΗ
μανδαρινική	Xiongguanlong 'δράκος του Xiong Guan (τοπωνύμιο)'	[ɕjõŋ.kwän.lǔŋ]	Σιονγκουανλόνγκ
αζτεκική	Quetzalcoatlus <θεός <i>Quetzalcoatl</i> + λατινικό επίθημα -us	[keːtsaˈtʃ koːaːtl̩]	Κετσαλκόατλος
αγγλική	<i>Dreadnoughtus</i> <πολεμικό πλοίο <i>dreadnought</i> + λατινικό επίθημα -us	[dredˈnoːtəs]	Ντρεντνότος
σκοτσέζικη γαελική	<i>Dearc sgiathanach</i> 'ιπτάμενο ερπετό του (νησιού) Σκάι '	[ˈtʲerxk ˈskʲiəhanəx]	Τερχκ Σκιάχαναχ
πολωνική	<i>Smok wawelski</i> 'δράκος του (λόφου) Βάβελ'	[smɔk vaˈvɛlski]	Σμοκ Βαβέλσκι
ισπανική	<i>Bajadasaurus</i> (< <i>Bajada</i> + <i>σαῦρος</i>) 'σαύρα (του σχηματισμού) της Bajada (Colorada)'	[baˈxaða]	Μπαχαδάσαυρος

Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό, δεν είναι δυνατόν στο ελληνικό αλφάβητο να αποδοθούν με απόλυτη πιστότητα και ακρίβεια αυτοί οι όροι. Αντίθετα, το ζητούμενο είναι να υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στη γλώσσα προέλευσης και στην ορθογράφηση του πρωτότυπου όρου, ώστε να μη χαθεί η διαφάνεια με αυτόν (π.χ. *Σιονγκουανλόνγκ* αντί **Σιουνκουανλούνγκ*). Η περίπτωση των μικτών τύπων (π.χ. *Bajadasaurus*, *Quetzalcoatlus*, *Dreadnoughtus*) θα συζητηθεί και στην επόμενη ενότητα.

4 Μικτοί όροι

Ένας από τους πρώτους μικτούς όρους υπήρξε το γένος *Iguanodon* (<*iguana*, που πέρασε από την ισπανική (με απώτερη προέλευση από τη γλώσσα Ταΐνο της Καραϊβικής, + β' συνθετικό -όδων) στην αγγλική), όρος που δημιουργήθηκε το 1825 (Mantell 1825) και στον Κουμανούδη (1900) αναφέρεται ως *Ίγουανόδους*¹⁰, παρότι χρησιμοποιείται πλέον και ο όρος *Ιγκουανόδοντας* (-όδων / -όδους), υπό την επίδραση της αγγλικής (εξού και *ιγκουάνα* αντί του πιστότερου στην ισπανική και τη γλώσσα Ταΐνο *ιγουάνα*).

Οι συνδυασμοί των μικτών τύπων μπορούν να είναι οι εξής: i) λατινογενές α' συνθετικό + ελληνογενές β' συνθετικό (π.χ. *Abditosaurus*) και αντίστροφα (π.χ. *Microaptor*), ii) α' συνθετικό τρίτης γλώσσας + ελληνογενές β' συνθετικό (π.χ. *Bajadasaurus*), iii) α' συνθετικό τρίτης γλώσσας + λατινογενές β' συνθετικό (π.χ. *Aoniraptor* <*Aoni* 'βουνό' στην γλώσσα Tehuelche της Παταγονίας + *raptor*), iv) βάση τρίτης γλώσσας + ελληνογενές ή λατινογενές παραγωγικό επίθημα (π.χ. *Quetzalcoatlus* (βλ. ανωτέρω) / *Edmontonia* <αγγλικό τοπωνύμιο *Edmonton* του Καναδά + ελληνικό -ία / λατινικό -ia). Ως προς την περίπτωση (i), ισχύουν όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες. Αυτό που θα μπορούσε να σημειωθεί είναι ότι όταν ένα συνθετικό είναι απώτερης προέλευσης από τρίτη γλώσσα, αλλά έχει ήδη ενσωματωθεί στο (νεο)ελληνικό λεξιλόγιο, τότε προφανώς πρέπει να υπάρχει η αντίστοιχη τροποποίηση με βάση το ήδη ενσωματωμένο δάνειο και όχι την πρωτότυπη λέξη, π.χ. *Nigersaurus* (<ποταμός Νίγηρας (<*Niger*) + σαῦρος) > *Νιγηρόσαυρος* (αντί **Νιγήρσαυρος*), *Kaprosuchus* (<κάπρος + σοῦχος (ελληνιστική λέξη με αιγυπτιακή προέλευση για τον κροκόδειλο)) > *Καπρόσουχος*, *Argentinosaurus* (<*Argentina* + σαῦρος) > *Αργεντινόσαυρος* (αντί **Αρχεντινόσαυρος*). Ως προς τις περιπτώσεις (ii), (iii), (iv), ισχύουν όσα αναφέρθηκαν στην ενότητα 3, π.χ. *Bajadasaurus* > *Μπαχαδάσαυρος* (αντί **Μπαχαδόσαυρος* ή **Βαχαδόσαυρος*), *Aoniraptor* > *Αονιράπτορας*, *Edmontonia* > *Εντμοντονία*.

5 Συμπεράσματα

Όπως έχει φανεί στην προτεινόμενη ανάλυση, οι αρχές της ετυμολογίας, της μορφολογικής προσαρμογής στην ελληνική (γενικά, αλλά και ειδικά στην ονοματική κλίση της Κοινής ΝΕ), της διαφάνειας/αντιστοίχισης με τον πρωτότυπο όρο, αλλά και της καθιερωμένης χρήσης σε περιπτώσεις όρων με τεράστια διάδοση, ιεραρχούνται διαφορετικά αναλόγως ως προς την προέλευση ενός όρου. Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει αυτή την ιεράρχηση:

¹⁰ Στην έκδοση είναι *Ιουγανόδους* προφανώς λόγω τυπογραφικού λάθους.

Πίνακας 5: Προτεινόμενες αρχές της απόδοσης/μεταγραφής επιστημονικών όρων

ελληνογενείς όροι	ετυμολογία + μορφολογική προσαρμογή στην ελληνική (και στην ονομαστική κλίση της Κοινής ΝΕ) # <u>διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο</u>
λατινογενείς όροι	γραφηματική διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο # <u>μετάφραση του όρου</u>
όροι τρίτων γλωσσών	φωνητική διαφάνεια με τον πρωτότυπο όρο με βάση την γλώσσα προέλευσης # <u>μετάφραση του όρου / γραφηματικός εξελληνισμός</u>

Δεδομένου ότι δεν μπορούν να αναλυθούν όλες οι πιθανές περιπτώσεις και πτυχές του ζητήματος εδώ, η παρούσα ανακοίνωση προτείνει την προσθήκη μιας βάσης δεδομένων στην Τράπεζα Όρων της ΕΛΕΤΟ στην οποία θα εισάγονται παλαιοντολογικοί όροι όπου θα μεταγράφονται/αποδίδονται με βάση την προτεινόμενη ανάλυση. Αντίστοιχες βάσεις δεδομένων στην ιστοσελίδα της Τράπεζας Όρων της ΕΛΕΤΟ θα μπορούσαν να δημιουργηθούν και για άλλα συναφή επιστημονικά πεδία (π.χ. Ζωολογία, Βιολογία κλπ.) με βάση το προτεινόμενο πρότυπο. Η δημιουργία τέτοιων βάσεων θα προσφέρει άρτια ορολογία στην επιστημονική κοινότητα και στο ευρύτερο κοινό, χωρίς να μετακυλίεται η ευθύνη στους μεταφραστές/επιμελητές βιβλίων, οι οποίοι μπορεί να επιδεικνύουν μεγάλο ζήλο, ωστόσο εκ των πραγμάτων δεν είναι εφικτό να έχουν την εποπτεία για ολόκληρη την ορολογία ενός πολύ ειδικού επιστημονικού κλάδου με αφορμή την μετάφραση ενός βιβλίου.

Βιβλιογραφία

- Βαλεοντής, Κ., Ζερίτη, Κ. & Νικολάκη, Α. (1999). *Το προσδιοριστικό συνθετικό του ελληνικού σύμπλοκου όρου και η χρήση της γενικής*. Ανακοινώσεις 2^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία». Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ). http://www.eleto.gr/download/Conferences/2nd%20Conference/2nd_283-316_ValeontisK-ZeritiK-NikolakiA.pdf.
- Βαλεοντής, Κ. (2004). Ο «Αναλογικός κανόνας» χρήσιμο ορολογικό εργαλείο στη διαγλωσσική μεταφορά γνώσης. Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ). 2η Σύνοδος Κορυφής για την Ορολογία Βαρκελώνη Ισπανίας – 26-27 Νοεμβρίου 2004. https://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_GR_EAFT.pdf.
- Βλάχου, Θ. (2013). *Παλαιοντολογική, βιοστρωματογραφική και παλαιοοικολογική μελέτη των ιππαρίων του ελλαδικού χώρου*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Creisler, B. (2012). Phorusrhacos "wrinkle bearer (jaw): Etymology and Meaning. *Dinosaur Mailing List*. <https://web.archive.org/web/20131029192242/http://dml.cmnh.org/2012Jun/msg00306.html>.
- Δερμιτζάκης, Μ. & Θεοδώρου, Γ. (1994). *Γλωσσάριο γεωλογικών εννοιών*. Δέσποινα Μαυρομμάτη.
- ΙΑΝΕ (1933-) = *Ίστορικόν Λεξικόν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων, τόμοι 1-7Α, (α-δόγης)*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Ιορδανίδου, Α., Γαλανόπουλος, Γ. & Γαλανοπούλου-Μιλιβόγιεβιτς, Τ. (2024). Μας εκτίθει ο απελθείς υπουργός: Η ολέθρια γοητεία της λόγιας μορφολογίας. *Proceedings of the 15th International Conference on Greek Linguistics* (1): 198–206.
- Horrocks, G. (2012). *Greek: A History of Language and Its Speakers*. Wiley-Blackwell.
- Κουμανούδης, Σ. (1900). *Συναγωγή νέων λέξεων υπό τῶν λογίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι*

τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Αθήνα: (χ.ε.).

Mantell, G. A. (1825). Notice on the Iguanodon, a newly discovered fossil reptile, from the sandstone of Tilgate forest, in Sussex. *Philosophical Transactions of the Royal Society* 115: 179–186.

Μοσχονάς, Σ., Παρασκευάς, Θ. & Μουρλάς, Κ. (2024). Περιγραφή, ρύθμιση και οι παραλλαγές του όρου 'κορωνοϊός'. *Proceedings of the 15th International Conference on Greek Linguistics* (1): 382–405.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2005). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*. Κέντρο Λεξικολογίας.

Μπαμπινιώτης, Γ. Δ. (χ.χ.). Κινέζικος ιός, κοροναϊός, κορωνοϊός ή κορώνιος; *Lexilogika*. Ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2025 από <https://www.babiniotis.gr/lexilogika/leksilogika/kinezikos-ios-koronaio-i-koronoios-i-koronios/>

Osborn, H. F. (1924). Three new Theropoda, Protoceratops zone, central Mongolia. *American Museum Novitates*, 144, 1–12.

Owen, R. (1842). Report on British Fossil Reptiles. Part II. *Report of the Eleventh Meeting of the British Association for the Advancement of Science, Held at Plymouth, July*: 60–204

Πρωΐα (1932). *Ἐπίτομον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τῆς «Πρωΐας»*. Πρωΐα.

Σαραντάκος, Ν. (χ.χ.). Coronavirus. *Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία*. Ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2025 από <https://sarantakos.wordpress.com/2020/01/24/coronavirus/>

Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας (2014). Ακαδημία Αθηνών. <https://christikolexiko.academyofathens.gr/>.

Διονύσης Μερτύρης

Ερευνητής ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ, Ακαδημία Αθηνών

Ηλ-ταχ.: dmertyris@academyofathens.gr

25 Προς μια ελληνική ορολογία για τις τεχνικές προτροπών σε Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα

Μαβίνα Πανταζάρα, Ελένη Τζιάφα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή των βασικών τεχνικών προτροπών που αναφέρονται στην πρόσφατη σχετική βιβλιογραφία, καθώς και η αναζήτηση κατάλληλης ορολογίας στην ελληνική γλώσσα. Στόχος της είναι η δημιουργία μιας διαφανούς, λειτουργικής και εναρμονισμένης ορολογίας για το συγκεκριμένο υποπεδίο της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN), καθώς και η διατύπωση μιας μεθοδολογικής προσέγγισης για περαιτέρω ορολογική ανάπτυξη προκειμένου να ενισχυθεί η ελληνική ως εργαλείο επιστημονικής επικοινωνίας στον χώρο της TN και να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη εργαλείων τεκμηρίωσης, εκπαίδευσης και υποστήριξης χρηστών στην ελληνική γλώσσα.

Towards a Greek terminology of prompting techniques for Large Language Models

Mavina Pantazara, Eleni Tziafa

ABSTRACT

The purpose of this paper is to record the basic techniques for formulating prompts mentioned in the recent relevant literature and to search for appropriate terminology in Greek. Its aim is to create a transparent, functional and harmonized terminology for the specific subfield of Artificial Intelligence (AI), as well as to propose a methodological approach for the terminological development of Greek as a language of scientific communication in the field of AI, and the development of documentation, training, and user support tools in Greek.

0 Εισαγωγή

Τα συστήματα Γενετικής Τεχνητής Νοημοσύνης (TN) και ιδιαίτερα τα Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα (ΜΓΜ) αναπτύσσονται ραγδαία σε όλους τους τομείς της βιομηχανίας, της έρευνας, της αγοράς και της εκπαίδευσης, και απευθύνονται όχι μόνο σε ειδικούς αλλά και σε μέσους χρήστες και καταναλωτές (Bommasani et al., 2021). Συνήθως, αυτά τα μοντέλα βασίζονται στην υποβολή από τον χρήστη μιας «προτροπής» (prompt) εισόδου, στην οποία το μοντέλο παράγει μια έξοδο σε απάντηση. Έτσι, οι προγραμματιστές και οι τελικοί χρήστες

αλληλεπιδρούν με αυτά τα συστήματα μέσω της υποβολής ή δημιουργίας προτροπών (prompting) και της μηχανικής προτροπών (prompt engineering). Αν και οι σχετικοί όροι είναι ευρέως διαδεδομένοι στην αγγλική γλώσσα, διαπιστώνεται ότι ακόμη και στα αγγλικά υπάρχει συχνά σύγχυση και έλλειψη εναρμόνισης της ορολογίας, καθώς και ελλιπής εννοιολογική κατανόηση του τι συνιστά μια προτροπή. Παράλληλα, η απουσία ορολογικού υλικού και σχετικής τεκμηρίωσης στην ελληνική γλώσσα καθιστά αδύνατη τη χρήση κοινών αποδεκτών ελληνικών όρων, ενώ παράλληλα αποθαρρύνει την ορολογική συνέπεια στον δημόσιο λόγο, την έρευνα και την εκπαίδευση. Το πρόβλημα επιτείνεται από το γεγονός ότι τα μοντέλα αυτά διατίθενται με εξ ορισμού αγγλόφωνες διεπαφές και ορολογία, ασκώντας περαιτέρω πίεση στην ελληνική να υιοθετήσει τους αγγλικούς όρους.

Αντικείμενο της ανακοίνωσης είναι η καταγραφή των βασικών τεχνικών προτροπών που αναφέρονται στην πρόσφατη σχετική βιβλιογραφία (ως επί το πλείστον, αγγλόγλωσση), καθώς και η αναζήτηση κατάλληλης ορολογίας στην ελληνική γλώσσα. Η προσέγγιση είναι αμιγώς ορολογική, δεν υπεισέρχεται σε τεχνικά θέματα και δεν αφορά το πώς τα ΜΓΜ κατανοούν και χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα (βλ. ενδεικτικά Voukoutis et al., 2024) αλλά το πώς εμείς κατανοούμε και μιλάμε για αυτά στην ελληνική γλώσσα. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η δημιουργία μιας διαφανούς, λειτουργικής και εναρμονισμένης ορολογίας για το συγκεκριμένο υποπεδίο της ΤΝ, καθώς και η διατύπωση μιας μεθοδολογικής προσέγγισης για περαιτέρω ορολογική ανάπτυξη, προκειμένου να ενισχυθεί η ελληνική ως εργαλείο επιστημονικής επικοινωνίας στον χώρο της ΤΝ και να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη εργαλείων τεκμηρίωσης, εκπαίδευσης και υποστήριξης χρηστών στην ελληνική γλώσσα.

1 Βασικές έννοιες: prompt, prompting, prompt engineering

Στο πλαίσιο των ΜΓΜ, προτροπή (prompt) ονομάζεται το μήνυμα χρήστη προς το σύστημα με το οποίο καθοδηγείται η παραγόμενη έξοδος (Brown et al., 2020· White et al., 2023· Schulhoff et al., 2024). Η προτροπή μπορεί να είναι κείμενο, εικόνα, ήχος ή πολυτροπικό υλικό, αλλά στην παρούσα μελέτη εστιάζουμε στις προτροπές κειμένου (π.χ. «γράψε ένα ηλ-μήνυμα τριών παραγράφων για το Χ θέμα» ή «συνόψισε το παρακάτω κείμενο»). Η προτροπή αποτελείται από: την κατευθυντήρια οδηγία (directive) με τη μορφή ερωτήματος ή οδηγίας, τα παραδείγματα (examples/exemplars/shots), τη μορφοτύπηση εξόδου (output formatting), οδηγίες ύφους (style instructions), ορισμένο ρόλο (role/persona) που αποδίδεται στο σύστημα, π.χ. για τη σύνταξη ενός κειμένου, καθώς και συμπληρωματικές πληροφορίες σχετικές με τη συγκεκριμένη εργασία (Schulhoff et al., 2024). Συχνά, για τη δημιουργία προτροπών χρησιμοποιείται ένα επαναχρησιμοποιούμενο σχεδιάγραμμα προτροπής (prompt

template) που περιλαμβάνει μία ή περισσότερες μεταβλητές που πρέπει να συμπληρωθούν (συνήθως με κείμενο) (Shin et al., 2020) ή και αλυσίδα προτροπών (prompt chain) που αποτελείται από δύο ή περισσότερα σχεδιάσματα που χρησιμοποιούνται και παραμετροποιούνται διαδοχικά (Wu et al., 2022).

Ως δημιουργία προτροπών ή, απλώς, προτροπή (prompting) νοείται τόσο η πράξη υποβολής μιας προτροπής στο σύστημα ώστε να παραχθεί απόκριση, όσο και η ευρύτερη πρακτική επιλογής και εφαρμογής τεχνικών προτροπών (π.χ. προτροπές με ή χωρίς παραδείγματα, με αλυσίδα σκέψης κ.λπ.). Ως τεχνική δημιουργίας προτροπών (prompting technique) ορίζεται το γενικό σχέδιο δόμησης μιας προτροπής ή μιας αλληλουχίας προτροπών. Οι προτροπές διακρίνονται σε «σκληρές» (hard/discrete prompts), μέσω ρητών οδηγιών σε μορφή απλού κειμένου, και σε «ήπιες» (π.χ. prompt tuning), οι οποίες βασίζονται σε μάθηση μέσω παραμέτρων (Vatsal & Dubey, 2024, Debnath et al., 2025).

Με τον όρο μηχανική προτροπών (prompt engineering) περιγράφεται η διαδικασία σχεδιασμού και βελτιστοποίησης του τρόπου δημιουργίας προτροπών με σκοπό την επίτευξη καλύτερων και ακριβέστερων αποτελεσμάτων. Μπορεί να περιλαμβάνει καθορισμό σχεδιοτύπου προτροπής, δοκιμή σε κατάλληλο σύνολο παραδειγμάτων, αξιολόγηση και αναθεώρηση ή ακόμη και αυτοματοποιημένες προσεγγίσεις βελτιστοποίησης (Debnath et al., 2025).

Στην παρούσα εργασία υιοθετούμε ως ήδη επαρκώς καθιερωμένους τους ελληνικούς όρους «προτροπή» τόσο για το μήνυμα προς το σύστημα (prompt) όσο και για την ενέργεια του χρήστη (prompting) και «μηχανική προτροπών» (prompt engineering).

2 Μεθοδολογική προσέγγιση

Από την αρχή της έρευνας, διαπιστώθηκε γρήγορα η δυσκολία έως αδυναμία κατάρτισης ενός αντιπροσωπευτικού εξειδικευμένου σώματος κειμένων στην ελληνική γλώσσα. Η αναζήτηση σε επιστημονικές πηγές και ακαδημαϊκά αποθετήρια (π.χ. Κάλλιπος, Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών του ΕΚΤ, ιδρυματικά αποθετήρια διπλωματικών εργασιών, ανοιχτά πανεπιστημιακά μαθήματα) κατέληξε στις ακόλουθες διαπιστώσεις: πολλές εργασίες για το πεδίο της ΤΝ γράφονται εξ αρχής και εξ ολοκλήρου στην αγγλική γλώσσα, σπάνια περιέχουν γλωσσάρια ή συστηματική καταγραφή της σχετικής ορολογίας, το θέμα των προτροπών δεν αποτελεί αποκλειστικό ή κύριο αντικείμενο στην ελληνόγλωσση έρευνα και ο εντοπισμός σχετικών θεμάτων μόνο με τη χρήση λέξεων-κλειδιών αποδεικνύεται εξαιρετικά δυσχερής. Τέλος, οι όροι που μας ενδιαφέρουν δεν εντοπίστηκαν στα υπάρχοντα αγγλοελληνικά γλωσσάρια όρων ΤΝ (π.χ. δίγλωσσο ευρετήριο όρων στο Γεωργούλη, 2015,

λεξικό Φαρσάρη, 2025 και διαδικτυακά γλωσσάρια¹).

Για τους παραπάνω λόγους, η συλλογή του ορολογίου αφετηρίας βασίστηκε σε αγγλόφωνες πηγές. Βασικό σώμα κειμένων για την αποδελτίωση όρων σχετικών με τις τεχνικές προτροπών όσο και για την εννοιολογική οργάνωση του σχετικού υποπεδίου αποτέλεσαν πρόσφατες επισκοπήσεις (ενδεικτικά: Debnath et al., 2025· Fagbohun, Harrison, & Dereventson, 2024· Sahoo et al., 2024· Schulhoff et al., 2024· Vatsal & Dubey 2024), οι οποίες επιπλέον προσφέρουν α) τεκμηρίωση των όρων και ορισμούς για τις έννοιες με βάση την προϋπάρχουσα βιβλιογραφία στην αγγλική γλώσσα και β) ταξινομήσεις των εννοιών ανάλογα με τον σκοπό της εκάστοτε επισκόπησης.

Από τις πηγές που αποδελτιώθηκαν εξήχθησαν 50 πολυλεκτικοί όροι που περιέχουν τα οροστοιχεία prompt και prompting, όπως: Active Prompting, Emotion Prompting, Few-Shot Prompting, Zero-Shot Prompting, Chain-of-Thought Prompting κ.ά. Ακολούθησε αναλυτική μορφοσυντακτική ανάλυση των όρων, καταγραφή ορθογραφικών παραλλαγών (π.χ. zero shot prompt, zero-shot prompt, 0 shot prompt, 0-shot prompt), εντοπισμός πιθανών συντομομορφών (π.χ. Tree-of-Thoughts (ToT) Prompting, Rephrase-and-Respond (RaR) Prompting, Decomposed Prompting (DECOMP)) και σημασιολογική ανάλυση προκειμένου να εντοπιστούν οι όροι που δηλώνουν τεχνικές προτροπών σε μορφή κειμένου (π.χ. «Γράψε ένα ποίημα για το φεγγάρι», «Μετάφρασε το παρακάτω κείμενο στα ισπανικά») και όχι άλλες μορφές υλικού (εικόνες, ήχο, βίντεο ή συνδυασμό τους).

3 Ταξινόμηση των βασικών τεχνικών προτροπών

Στην παρούσα μελέτη υιοθετούμε την ταξινόμια που προτείνεται από τους Schulhoff et al. (2024) για τις τεχνικές δημιουργίας προτροπών που βασίζονται σε κείμενο και οι οποίες εμπίπτουν σε έξι βασικές κατηγορίες (βλ. Πίνακα 1):

1) Συγκειμενική μάθηση (In-Context Learning): Η μέθοδος αυτή περιγράφει την ικανότητα ενός MFM να μαθαίνει να εκτελεί εργασίες όταν, μέσα στην ίδια την προτροπή, του παρέχονται παραδείγματα και οδηγίες, χωρίς να έχει προηγηθεί άλλη εκπαίδευση. Βασική τεχνική είναι η προτροπή με λίγα παραδείγματα (few-shot prompting), όπου ουσιαστικό ρόλο παίζουν η επιλογή και η σειρά των παραδειγμάτων, η κατανομή και η ποιότητα των ετικετών τους, καθώς και το μορφότυπό τους. Παράδειγμα: Ερώτηση: «Κατάταξε το συναίσθημα της

¹ Ενδεικτικά: <https://gain.gr/vasikes-ennoies/>, <https://www.aitoday.gr/glossary-of-ai>, καθώς και το Αγγλοελληνικό Γλωσσάριο Όρων Τεχνητής Νοημοσύνης του Διεθνούς Προτύπου ISO/IEC 22989:2022 (έκδοση Φεβρουαρίου 2024) <https://www.eleto.gr/download/Bodies/ISO-IEC-22989-EN-GR-Glossary.pdf>.

πρότασης: «Η εξυπηρέτηση ήταν αργή και αγενής.» → Απάντηση: «Αρνητικό».

2) Προτροπές με μηδενικά παραδείγματα (Zero-Shot): Στη μέθοδο αυτή η προτροπή δεν βασίζεται σε παραδείγματα αλλά σε στοιχεία όπως η καθοδήγηση με επιλογή ρόλου (π.χ. «ενεργείς ως επιμελητής ορολογίας»), με επιλογή ύφους/τόνου, καθώς και μικροστρατηγικές που μειώνουν την ασάφεια: Self-Ask (πρώτα διευκρινιστικές ερωτήσεις και μετά απάντηση), Re-Reading (ρητό αίτημα επανελέγχου της εκφώνησης) και Rephrase-and-Respond (σύνομη αναδιατύπωση του ζητούμενου πριν την τελική απόκριση). Παράδειγμα: «Ενεργείς ως επιμελητής ορολογίας. Έλεγε τη συνέπεια των όρων στο κείμενο που ακολουθεί και δώσε πίνακα με στήλες: Όρος, Παραλλαγές, Σχόλιο. Κείμενο: ...»

3) Παραγωγή σκέψης (Thought Generation): Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τεχνικές που ζητούν ρητά από το μοντέλο να εκθέσει τα ενδιάμεσα βήματα του συλλογισμού πριν δώσει την τελική απάντηση, προκειμένου να αυξηθεί η διαφάνεια και να μειωθούν τα λάθη. Κύρια τεχνική είναι η αλυσίδα σκέψης (Chain-of-Thought, CoT), είτε με παραδείγματα (few-shot CoT) είτε χωρίς (Zero-Shot CoT π.χ. με ρητές φράσεις τύπου «σκέψου βήμα-βήμα»). Παράδειγμα: «Σε μια τάξη υπάρχουν 12 κουτιά με 8 τετράδια το καθένα. Πόσα τετράδια συνολικά; Σκέψου βήμα-βήμα και εξήγησε τα ενδιάμεσα βήματα πριν δώσεις την τελική απάντηση.»

4) Αποδόμηση (Decomposition): Η αποδόμηση ενός σύνθετου ερωτήματος έχει στόχο να το διαιρέσει σε διαδοχικά υποερωτήματα ή βήματα, να ορίσει μια σειρά εκτέλεσης και να ελέγχει τα ενδιάμεσα αποτελέσματα. Κύριες τεχνικές: Least-to-Most (λύση από τα απλά προς τα σύνθετα), Plan-and-Solve (πρώτα ρητά εκφρασμένο σχέδιο δράσης και έπειτα εκτέλεση), καθώς και μορφές δομημένης διερεύνησης όπως Tree-of-Thoughts (δέντρο σκέψης με αξιολόγηση κάθε κλαδιού). Παράδειγμα: «Διαχώρισε το ερώτημα σε υποερωτήματα, γράψε αριθμημένο σχέδιο 3–5 βημάτων και εκτέλεσέ το διαδοχικά, δίνοντας στο τέλος συνοπτική σύνθεση της τελικής απάντησης: ...»

5) Ομαδοποίηση (Ensembling): Πρόκειται για μέθοδο που χρησιμοποιεί περισσότερες προτροπές (με ποικιλία διατυπώσεων ή παραδειγμάτων) για την επίλυση του ίδιου προβλήματος, στη συνέχεια συνδυάζει και συγκεντρώνει όλες τις απαντήσεις στο τελικό αποτέλεσμα εξόδου ώστε να επιλεγεί η βέλτιστη με κριτήρια όπως η συχνότητα, η συνέπεια ή η επαλήθευση. Κύριες τεχνικές: Self-Consistency (δειγματοληψία από πολλές αλυσίδες σκέψης και επιλογή της επικρατέστερης λύσης), Prompt Paraphrasing (σύνολο παραφράσεων της ίδιας προτροπής και σύγκλιση απαντήσεων), Demonstration Ensembling (πολλαπλά σύνολα λίγων παραδειγμάτων), Mixture of Reasoning Experts (διαφορετικές

στρατηγικές συλλογισμού από έμπειρα συστήματα). Παράδειγμα: «(α) Δημιούργησε τρεις ανεξάρτητες αλυσίδες σκέψης για το ίδιο πρόβλημα. (β) Παράφρασε την προτροπή σε δύο εναλλακτικές και επανάλαβε. (γ) Ενοποίησε τα αποτελέσματα: διάλεξε την απάντηση που εμφανίζεται συχνότερα και δώσε μια σύντομη αιτιολόγηση της συνέπειας.»

6) Αυτοκριτική (Self-Criticism): Εδώ ανήκουν τεχνικές όπου το μοντέλο ελέγχει, κρίνει και αναθεωρεί τις δικές του απαντήσεις, πριν οριστικοποιήσει το τελικό αποτέλεσμα. Ενδεικτικά: Self-Refine (κύκλοι «παράγω → εντοπίζω αδυναμίες → αναθεωρώ»), Chain-of-Verification (δημιουργεί ερωτήσεις/ελέγχους επαλήθευσης και αξιολογεί την αρχική απάντηση), Self-Calibration (εκτίμηση βεβαιότητας/ορθότητας), Self-Verification (σύγκριση πολλών υποψήφιων λύσεων για εντοπισμό αντιφάσεων), καθώς και Reverse-CoT ή Cumulative Reasoning για ελέγχους από το τέλος προς την αρχή. Παράδειγμα: «(α) Δώσε αρχική απάντηση στο ερώτημα: ... (β) Δημιούργησε λίστα ελέγχου με 3–5 σημεία για πιθανές ασυνέπειες/παραλείψεις. (γ) Εφάρμοσε τη λίστα ελέγχου στην απάντησή σου και αναθεώρησέ την όπου χρειάζεται. (δ) Δήλωσε τι βελτιώθηκε και γιατί.»

Η παραπάνω ταξινόμηση αφορά μονογλωσσικές τεχνικές προτροπών, και μάλιστα στην αγγλική γλώσσα, αφού τα περισσότερα ΜΓΜ εκπαιδεύονται σε αγγλόγλωσσα σύνολα δεδομένων. Για χρήση σε γλωσσικά περιβάλλοντα εκτός της αγγλικής, στη βιβλιογραφία προτείνονται πολυγλωσσικές τεχνικές (multilingual prompting) είτε με βάση είτε με στόχο τη μετάφραση (βλ. ενδεικτικά Shi et al., 2022· Bang et al., 2023· Hendy et al., 2023), οι οποίες δεν εξετάζονται στην παρούσα εργασία.

4 Ορολογικά προβλήματα στην ελληνική γλώσσα

Για την εξεύρεση ισοδύναμου όρου στα ελληνικά, αρχικά αναζητήθηκαν πιθανές αποδόσεις στην υπάρχουσα ελληνόγλωσση βιβλιογραφία, με λέξη-κλειδί τον αγγλικό όρο. Παρακάτω θα παρουσιάσουμε τρία βασικά προβλήματα που εντοπίσαμε.

4.1 Ορολογικό κενό

Μιλάμε για ορολογικό κενό όταν υπάρχει απουσία όρου για ορισμένη έννοια. Για μεγάλο ποσοστό των υπό εξέταση όρων δεν εντοπίστηκε ελληνικό ισοδύναμο, κυρίως για τις πιο σύνθετες τεχνικές (κατηγορίες τεχνικών 4, 5, 6). Το γεγονός αυτό μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους όπως: α) δεν έχει χρησιμοποιηθεί η συγκεκριμένη έννοια στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία, β) δεν έχει επιχειρηθεί να δημιουργηθεί ισοδύναμος όρος στα ελληνικά ή γ) δεν στάθηκε δυνατός ο εντοπισμός του μέσω της δικής μας αναζήτησης.

4.2 Ορολογικός «θόρυβος»

Ως θόρυβος εννοούμε την ύπαρξη πολλαπλών όρων για την ίδια έννοια. Ελλείπει

παγιωμένης ορολογίας, παρατηρείται συχνά και σε μεγάλη έκταση το φαινόμενο να επιχειρούνται διαφορετικές αποδόσεις ενός αγγλικού όρου. Τα παραδείγματα που αποδελτιώθηκαν προέρχονται κυρίως από ακαδημαϊκές εργασίες που εκπονήθηκαν σε διάφορα πανεπιστήμια (ΕΜΠ, ΑΠΘ, ΔΠΘ) και γνωστικά πεδία όπως πληροφορική, εκπαίδευση, γραφιστική². Ενδεικτικά:

- Chain-of-Thought (CoT) Prompting: έχει αποδοθεί ως «προτροπή αλυσίδας σκέψης» (Ακρίβος, 2024· Ματσίγκος & Κρητικός 2025), «συλλογιστική πορεία» (Panagiotopoulos, 2024), «επαναληπτική ή επεκτατική ή Chain-Of-Thought (CoT) Prompting στρατηγική» (Σιδηρόπουλος, 2025).
- Few-shot prompting: έχει αποδοθεί ως «προτροπή λίγων βολών» (Ζώτος, 2025), «προτροπή μάθησης λίγων βολών» (Ματσίγκος & Κρητικός, 2025), «τεχνική λίγων παραδειγμάτων» (Panagiotopoulos, 2024), «στρατηγική few-shot» (Σιδηρόπουλος, 2025).
- Zero-shot prompting: έχει αποδοθεί ως «τεχνική με μηδενικά παραδείγματα» (Panagiotopoulos, 2024), «μηδενική προτροπή» (Παπαδοπούλου, 2024), «στρατηγική zero-shot ή direct prompting» (Σιδηρόπουλος, 2025).

² Πηγές των παραδειγμάτων: Ακρίβος, Α. (2024). *Εννοιολογική συνέπεια μεγάλων γλωσσικών μοντέλων*. Διδακτορική Διατριβή, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ζιώγα, Δ. (2025). *Αλγόριθμοι μηχανικής μάθησης στην ανάλυση και πρόβλεψη συμπεριφοράς χρηστών στο διαδίκτυο*. Πτυχιακή Εργασία, Τμήμα Πληροφορικής. Πανεπιστήμιο Πειραιώς. Ζώτος, Π. (2025). *Automated Prompt Engineering solution based on the target context*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (γραμμένη στα αγγλικά, με εκτεταμένη περίληψη στα ελληνικά), ΠΜΣ Τμήματος Εφαρμοσμένης Πληροφορικής. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Κουλός, Γ. (2024). *Χρήση μετα-χαρακτηριστικών για τη βελτίωση της συσταδοποίησης σε Εφαρμογές Μηχανικής Μάθησης*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ «Πληροφορικά Συστήματα και Υπηρεσίες». Πανεπιστήμιο Πειραιώς. Ματσίγκος, Α., & Κρητικός, Γ. (2025). Η Συνεισφορά της Μηχανικής Προτροπών με Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα στην Ανάπτυξη Δεξιοτήτων Επιστημονικού Συλλογισμού στο μάθημα της Φυσικής. *Πανελλήνιο Συνέδριο της Διδακτικής Φυσικών Επιστημών και Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση*, 14(1). <https://doi.org/10.12681/codiste.7549>. Panagiotopoulos, I. (2024). *Exploring transformer-based reasoning through efficient tuning and advanced prompting strategies*. Διπλωματική εργασία (γραμμένη στα αγγλικά, με εκτεταμένη περίληψη στα ελληνικά), Σχολή Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Παπαδοπούλου, Δ. (2024). *Τεχνητή Νοημοσύνη και γραφιστικός σχεδιασμός*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ «Γραφικές Τέχνες - Πολυμέσα». Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Σιδηρόπουλος, Δ. (2025). *Το ChatGPT ως εργαλείο αξιολόγησης και ανατροφοδότησης στον προγραμματισμό διαδικτύου στην εκπαίδευση*. Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Πολιτιστικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, ΠΜΣ «Ευφυή Συστήματα Πληροφορικής». Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

- Few-shot learning: έχει αποδοθεί «μάθηση λίγων βολών» (Κουλός, 2024), ενώ σε άλλη εργασία (Ζιώγα, 2025) «μάθηση λίγων λήψεων» (εντός του κειμένου) αλλά «εκμάθηση λίγων προσπαθειών» (στο γλωσσάριο όρων της εργασίας).

Όπως παρατηρούμε, οι τεχνικές που ακολουθούνται για τη δημιουργία ελληνικού ισοδύναμου ποικίλλουν, δημιουργώντας ένα ακατάστατο και συγκεχυμένο σύνολο όρων, και συνοψίζονται στις εξής: α) κατά λέξη μετάφραση του αγγλικού όρου, έκτυπο (π.χ. προτροπή αλυσίδας σκέψης), β) εσφαλμένη μετάφραση του αγγλικού όρου και ενίοτε παρερμηνεία (π.χ. μηδενική προτροπή), γ) μεικτή τεχνική με μετάφραση του προσδιοριζόμενου συνθετικού (τεχνική, στρατηγική, προτροπή) και διατήρηση του αγγλικού προσδιοριστικού, ενίοτε και με το αντίστοιχο ακρωνύμιο (few-shot, Chain-Of-Thought (CoT)), δ) ακατάλληλη μορφή όρου με παράθεση συνωνύμων διαζευκτικά (π.χ. επαναληπτική ή επεκτατική ή Chain-Of-Thought (CoT) Prompting στρατηγική), ε) χρήση ήδη υπάρχοντος ελληνικού όρου από άλλο θεματικό πεδίο (π.χ. συλλογιστική πορεία), στ) πολλαπλές αποδόσεις του ίδιου οροστοιχείου, ενίοτε και στο ίδιο κείμενο (μάθηση/εκμάθηση, λήψη/βολή/παράδειγμα/προσπάθεια).

4.3 Ορολογική «μόλυνση» από την TN

Ως «μόλυνση» εννοούμε εδώ την εισαγωγή, τη χρήση και κυρίως τη διάδοση ακατάλληλων όρων που προκύπτουν από τα αποτελέσματα ή τις μεταφράσεις των ίδιων των ΜΓΜ. Το φαινόμενο που είχε διαπιστωθεί παλιότερα λόγω της μηχανικής μετάφρασης (MT contamination) τώρα εντείνεται και διευρύνεται λόγω της χρήσης των συστημάτων TN από πολύ περισσότερους και ταυτόχρονα άπειρους ή μη υποψιασμένους χρήστες. Παραδείγματα:

- In-context learning: Η TN (μοντέλο ChatGPT 5 Thinking) προτείνει τη μετάφραση «εκμάθηση εντός συμφραζομένων» (καμία εμφάνιση του όρου δεν βρέθηκε σε ελληνικά κείμενα), ενώ στο διαδίκτυο βρίσκουμε από μία φορά «μάθηση εντός συμφραζομένων» σε ελληνικό άρθρο (enikos.gr, 8/8/2025), πιθανόν υποβοηθούμενο από TN, και «μάθηση εντός συγκεκριμένου» σε ιστότοπο αυτόματα μεταφρασμένο στα ελληνικά (<https://trainingclub.eu/>).
- Prompt engineering: Απαντάται ο όρος «άμεση μηχανική» με, παραδόξως, αρκετές εμφανίσεις (4.430 αποτελέσματα, 12/8/2025) κυρίως σε ιστοτόπους που αφορούν την TN.
- Prompting: Η TN προτείνει τον όρο «προτροποποίηση», ως παράγωγο του «προτροπή» (prompt). Ωστόσο, αφενός κανένα αποτέλεσμα σε σχέση με την TN δεν βρέθηκε σε σχετικά κείμενα, αφετέρου ο σχηματισμός του νεολογισμού προσκρούει στην ύπαρξη

ομώνυμου όρου «προτροποποίηση» (premodification), ως σύνθετου του «τροποποίηση» στο πεδίο της Γλωσσολογίας (βλ. Λεξικό Crystal, 2008).

Όπως παρατηρούμε, οι αποδόσεις που προτείνονται από την TN δεν λαμβάνουν υπόψη κρίσιμες παραμέτρους (όπως ο ορισμός της έννοιας, ομώνυμοι όροι ή υπάρχοντες σχηματισμοί) και, όσο δεν υπάρχει παγιωμένος όρος στην ελληνική γλώσσα, η TN μπορεί να επηρεάζει τις επιλογές των χρηστών.

5 Ορολογική εναρμόνιση: Προτάσεις ισοδύναμων όρων στα ελληνικά

Για την εξεύρεση του κατάλληλου ισοδύναμου όρου, τον κύριο ρόλο παίζει η κατανόηση του ορισμού της έννοιας που κατασημαίνει. Για τον λόγο αυτό, βασιστήκαμε ως επί το πλείστον στην ταξινόμια των Schulhoff et al. (2024) που αποτελεί μια ευρύτατη επισκόπηση των ως τώρα καταγεγραμμένων τεχνικών προτροπών (1.500 άρθρα), μαζί με αναλυτική περιγραφή για την καθεμία, καθώς και σχετική τεκμηρίωση με βιβλιογραφικές παραπομπές.

Επειδή, όπως αναφέρθηκε, τόσο η τεχνολογική ανάπτυξη όσο και η γλωσσική εκπαίδευση των ΜΓΜ γίνεται στα αγγλικά, απ' όπου προκύπτει και η σχετική ορολογία, η ελληνική είναι αναγκασμένη να καταφύγει στον δευτερογενή σχηματισμό όρων. Οι προτάσεις μας ακολουθούν τις αρχές που προβλέπονται στο Πρότυπο ΕΛΟΤ 402:2010 (διαφάνεια, συνέπεια, γλωσσική καταλληλότητα, γλωσσική οικονομία, παραγωγικότητα και συνθετικότητα, γλωσσική ορθότητα, γλωσσική εντοπιότητα), σε συνδυασμό με τον λεγόμενο Αναλογικό Κανόνα (ΑΚ), όπως έχει διατυπωθεί από τον Βαλεοντή (1997) και επεκταθεί από τον Φλώρο (2021). Σύμφωνα με τον Βαλεοντή, «κατά τον σχηματισμό ενός όρου σε μια γλώσσα στόχου [...] πρώτη από τις επιλογές που θα εξετάσει ο ονοματοθέτης πρέπει να είναι η εφαρμογή μηχανισμού ανάλογου προς τον μηχανισμό σχηματισμού του όρου στη γλώσσα πηγής» (π.χ. μονολεκτικός ή πολυλεκτικός σχηματισμός, μετατροπή, οροποίηση, επέκταση, διαθεματικός ή διαγλωσσικός δανεισμός, συντομομορφή). Σύμφωνα με τον Φλώρο, προκειμένου να αποφευχθεί η αυθαιρεσία και να διατηρηθεί η «ορολογική αρμονία» εντός ενός εκάστου συστήματος εννοιών, ο ΑΚ θα πρέπει επιπλέον «να προσανατολιστεί [...] και στις διαδικασίες σχηματισμού ανάλογων όρων από το ίδιο πεδίο στο οποίο προορίζεται να ενταχθεί ο υπό δημιουργία ή υπό τυποποίηση νεοόρος στη γλώσσα και τον πολιτισμό υποδοχής».

Η αναζήτηση στην Τράπεζα Όρων της ΕΛΕΤΟ³ μας επιτρέπει να βρούμε υπάρχοντες και,

³ Διαθέσιμη στο <https://search.eleto.gr/termbank>. Επεξηγήσεις των βάσεων που αναφέρονται στα παραδείγματα: TELETERM & LEXITERM (όροι Τηλεπικοινωνιών), INFORTERM (όροι Τεχνολογίας

κατά συνέπεια, ορθούς –σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές– σχηματισμούς, τόσο στο ίδιο σύστημα εννοιών όσο και σε συναφή πεδία, ώστε να ληφθούν υπόψη ως προς δύο διακριτά επίπεδα:

α) Ως προς το λεξιλογικό επίπεδο, εξετάζεται η κατάλληλη επιλογή οροστοιχείων, π.χ. generative AI = γενετική ΤΝ (έναντι παραγωγικής ή δημιουργικής) (FORATERM), prompt = προτροπή (δράσης), prompting = προτροπή, παρακίνηση, καθοδήγηση (TELETERM, INFOTERM, LEXITERM), deep learning = βαθιά μάθηση (όχι εκμάθηση) (INFOTERM), decomposition = αποδόμηση (όχι αποσύνθεση) (TELETERM), single shot event = συμβάν μίας (μόνο) προσπάθειας (όχι βολής ή λήψης) (TELETERM), unit of thought = μονάδα σκέψης (όχι συλλογισμού) (TERMTERM).

β) Ως προς το μορφοσυντακτικό επίπεδο, εξετάζεται η κατάλληλη δομή των πολυλεκτικών όρων με βάση τα συχνότερα σχήματα για τα ελληνικά: ΟΥΣ+ΠΡΟΘ+ΟΥΣ π.χ. dot prompt = προτροπή με τελεία (INFOTERM)· ΟΥΣ+ΟΥΣ σε γεν. π.χ. emotion recognition = αναγνώριση συναισθημάτων (INFOTERM)· ΕΠΘ+ΟΥΣ π.χ. one shot data = περιστασιακά δεδομένα (ELECTERM)· ΟΥΣ+ΜΤΧ+ΠΡΟΘ+ΟΥΣ π.χ. needs-based learning = μάθηση βασισμένη στις ανάγκες (FORATERM). Εξετάζεται επίσης η δυνατότητα σχηματισμού μονολεκτικού όρου στα ελληνικά: π.χ. self-consistency = αυτοσυνέπεια (TELETERM), mutual information = διαπληροφορία (INFOTERM). Τέλος, ο σχηματισμός συντομομορφών δεν είναι ιδιαίτερα συχνός στα ελληνικά· αντίθετα, το αγγλικό ακρωνύμιο χρησιμοποιείται πολλές φορές εναλλακτικά ή ως μέρος του ελληνικού όρου, π.χ. PTN prompting = προτροπή του PTN (TELETERM), expert system = σύστημα εμπειρογνώμονας, έμπειρο σύστημα, εμπειρογνωσιακό σύστημα, ES (INFOTERM).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, προτείνουμε 53 ελληνικούς όρους σε πλήρη μορφή, χωρίς συντομομορφές και χωρίς συνώνυμους ή εναλλακτικούς όρους (βλ. Πίνακα 1) και παρουσιάζουμε συνοπτικά τις επιλογές μας στα σημεία που μας προβλημάτισαν. Πρώτον, σε λεξιλογικό επίπεδο, για σημασιολογικά ισοδύναμα οροστοιχεία που εμφανίζονται σε περισσότερους όρους, π.χ. example και shot (με την έννοια του παραδείγματος), prompt και prompting (με διάκριση ανάμεσα στο μήνυμα και την ενέργεια της προτροπής) ή reasoning και thought (με την έννοια του σύνθετου συλλογισμού, π.χ. chain of thought, tree of thought), κρατήσαμε τα ομώνυμα «παράδειγμα» (example / shot) και «προτροπή» (prompt / prompting) αλλά διαχωρίσαμε «σκέψη» (thought) και «συλλογισμός» (reasoning). Για το generation (π.χ. example generation, thought generation) επιλέξαμε «παραγωγή» (και όχι

Πληροφοριών), ELECTERM (όροι Ηλεκτροτεχνολογίας), TERMTERM (όροι Ορολογίας) FORATERM (όροι διάφορων θεματικών πεδίων), βλ. <https://eleto.gr/el/orologikoi-poroi/vaseis-oron/>.

«γένεση» κατ' αναλογία προς τη γενετική TN). Χρησιμοποιήσαμε μονολεκτικούς σχηματισμούς όπου ήταν εφικτό, π.χ. επίθετο «συγκειμενικός» (in-context), ουσιαστικό «διαπληροφορία» (mutual information). Σε κάποιες περιπτώσεις, οι επιλογές μας βασίστηκαν στον ορισμό της έννοιας και όχι στη μορφή του όρου, με αποτέλεσμα ελαφρώς τροποποιημένες αλλά ακριβέστερες κατασημάνσεις (π.χ. «προτροπή με *φιλτράρισμα συγκειμένου*», «προτροπή με *ορισμό ρόλου*»). Τέλος, σε μορφοσυντακτικό επίπεδο, προκρίναμε γενικώς τη δομή «προτροπή με...», αντί για τον ετερόπρωτο προσδιορισμό σε γενική (π.χ. «προτροπή με *αλυσίδα σκέψης*» και όχι «προτροπή *αλυσίδας σκέψης*»), θεωρώντας ότι ο προσδιορισμός δηλώνει τον τρόπο προσέγγισης που υποδεικνύεται στο σύστημα μέσω της προτροπής και όχι το αντικείμενο ή τον στόχο της ίδιας της προτροπής, ενώ ταυτόχρονα αποφεύγονται έτσι οι αλλεπάλληλες γενικές, ιδιαίτερα δύσχρηστες αλλά και δυσνόητες σε μακροσκελείς σχηματισμούς.

Πίνακας 1. Αγγλικοί και ελληνικοί όροι με βάση την ταξινόμηση των Schulhoff et al. (2024)

Κατηγορίες τεχνικών στα αγγλικά	Όροι στα ελληνικά
In-Context Learning (ICL) Few-Shot Prompting Few-Shot Learning Prompt Mining Example generation Prompting Example ordering Prompting Example selection Prompting	Συγκειμενική μάθηση Προτροπή με λίγα παραδείγματα Μάθηση με λίγα παραδείγματα Εξόρυξη προτροπών Προτροπή με παραγωγή παραδειγμάτων Προτροπή με διάταξη παραδειγμάτων Προτροπή με επιλογή παραδειγμάτων
Zero-Shot Zero-Shot Prompting System 2 Attention (S2A) Prompting Simulated Theory of Mind (SimToM) Prompting Re-reading (RE2) Prompting Self-Ask Prompting Rephrase-and-Respond (RaR) Prompting Emotion Prompting Role Prompting Style Prompting	Μηδενικά παραδείγματα Προτροπή με μηδενικά παραδείγματα Προτροπή με φιλτράρισμα συγκειμένου Προτροπή με προσομοίωση Θεωρίας του Νου Προτροπή με εντολή δεύτερης ανάγνωσης Προτροπή με διευκρινιστικές ερωτήσεις Προτροπή με αναδιατύπωση Προτροπή με ορισμό συναισθήματος Προτροπή με ορισμό ρόλου Προτροπή με ορισμό ύφους
Thought Generation Chain-of-Thought (CoT) Prompting Zero-Shot CoT Prompting Few-Shot CoT Prompting Contrastive CoT Prompting Uncertainty-Routed CoT Prompting Complexity-based Prompting Active Prompting Memory-of-Thought Prompting Automatic Chain-of-Thought (Auto-CoT) Prompting	Παραγωγή Σκέψης Προτροπή με αλυσίδα σκέψης Προτροπή με αλυσίδα σκέψης με μηδενικά παραδείγματα Προτροπή με αλυσίδα σκέψης με λίγα παραδείγματα Προτροπή με αντιθετική αλυσίδα σκέψης Προτροπή με αλυσίδα σκέψης δρομολογημένη βάσει αβεβαιότητας Προτροπή βάσει πολυπλοκότητας Ενεργητική προτροπή Προτροπή με μνήμη σκέψης Προτροπή με αυτόματη αλυσίδα σκέψης

Decomposition Least-to-Most Prompting Decomposed Prompting (DECOMP) Plan-and-Solve Prompting Tree-of-Thought (ToT) Prompting Recursion-of-Thought Prompting Program-of-Thought Prompting Faithful CoT Prompting Skeleton-of-Thought Prompting	Αποδόμηση Προτροπή από το απλό στο σύνθετο Αποδομημένη προτροπή Προτροπή με σχεδιασμό και επίλυση Προτροπή με δέντρο σκέψης Προτροπή με αναδρομή σκέψης Προτροπή με προγραμματισμό σκέψης Προτροπή με πιστή μεταφορά της αλυσίδας σκέψης Προτροπή με σκελετό σκέψης
Ensembling Demonstration Ensembling (DENSE) Prompting Mixture-of-Reasoning-Experts (MoRE) Prompting Max Mutual Information Method Self-Consistency Prompting Universal Self-Consistency Prompting Meta-Reasoning over Multiple CoTs Prompting Consistency-based Self-adaptive Prompting (COSP) Universal Self-Adaptive Prompting (USP) Prompt Paraphrasing	Ομαδοποίηση Προτροπή με επίδειξη ομαδοποίησης Προτροπή με μείξη εμπειρών συστημάτων συλλογισμού Μέθοδος της μέγιστης διαπληροφορίας Προτροπή με αυτοσυνέπεια Προτροπή με καθολική αυτοσυνέπεια Προτροπή με μετασυλλογισμό βάσει πολλαπλών αλυσίδων σκέψης Αυτοπροσαρμοζόμενη προτροπή βασιζόμενη στη συνέπεια Καθολική αυτοπροσαρμοζόμενη προτροπή Παράφραση προτροπής
Self-Criticism Chain-of-Verification (CoVe) Prompting Self-Calibration Prompting Self-Refine Prompting Self-Verification Prompting Reverse CoT Prompting Cumulative Reasoning Prompting	Αυτοκριτική Προτροπή με αλυσίδα επαλήθευσης Προτροπή με αυτοβαθμονόμηση Προτροπή με αυτοβελτίωση Προτροπή με αυτοεπαλήθευση Προτροπή με ανάστροφη αλυσίδα σκέψης Προτροπή με σωρευτικό συλλογισμό

6 Συμπεράσματα – Προοπτικές

Οι 53 ελληνικοί όροι που προτείνουμε βασίζονται σε σαφή κριτήρια: α) ορισμό των εννοιών, β) κανόνες και γενικές αρχές δευτερογενούς σχηματισμού όρων, γ) ήδη υπάρχοντες ή/και καθιερωμένους σχηματισμούς (σε λεξιλογικό και μορφοσυντακτικό επίπεδο) και δ) ορολογική εναρμόνιση στο εσωτερικό του συστήματος εννοιών του πεδίου (ομοιομορφία και συνέπεια, αλλά και αποφυγή επικάλυψης, αμφισημίας ή σύγχυσης). Οι παραπάνω προτάσεις θα υποβληθούν σε αξιολόγηση τόσο από ειδικούς του πεδίου όσο και από το Γενικό Επιστημονικό Συμβούλιο της ΕΛΕΤΟ ως προς την καταλληλότητα και τη λειτουργικότητά τους. Η συμβολή της παρούσας εργασίας δεν περιορίζεται στην καταγραφή των όρων, αλλά επιδιώκει να θέσει τις βάσεις για μια ευρύτερη συζήτηση σχετικά με τη γλωσσική πολιτική στον τομέα της ΤΝ. Σε αυτό το πλαίσιο, προτείνεται η ανάπτυξη πρωτοκόλλων ορολογικής διαχείρισης, σε συνεργασία με ερευνητικά ιδρύματα, πανεπιστήμια και επαγγελματικούς φορείς, ώστε να διαμορφωθεί ένα βιώσιμο υπόβαθρο για την ορολογική υποστήριξη της ελληνικής γλώσσας σε τεχνολογικά περιβάλλοντα αιχμής,

συμβάλλοντας στη διεπιστημονική συνεργασία και την πρόσβαση της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας στις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bang, Y., Cahyawijaya, S., Lee, N., Dai, W., Su, D., Wilie, B., Lovenia, H., Ji, Z., Yu, T., Chung, W., Do, Q.V., Xu, Y., & Fung, P. (2023). A Multitask, Multilingual, Multimodal Evaluation of ChatGPT on Reasoning, Hallucination, and Interactivity. *Proceedings of the 13th International Joint Conference on Natural Language Processing and the 3rd Conference of the Asia-Pacific Chapter of the Association for Computational Linguistics* (1), 675–718. Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/2023.ijcnlp-main.45>
- Bommasani, R., Hudson, D. A., Adeli, E., Altman, R., Arora, S., von Arx, S., ... & Liang, P. (2021). On the opportunities and risks of foundation models. Stanford Center for Research on Foundation Models. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2108.07258>
- Brown, T.B., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J., Dhariwal, P., Neelakantan, A., Shyam, P., Sastry, G., Askell, A., Agarwal, S., Herbert-Voss, A., Krueger, G., Henighan, T., Child, R., Ramesh, A., Ziegler, D.M., Wu, J., Winter, C., Hesse, C., Chen, M., Sigler, E., Litwin, M., Gray, S., Chess, B., Clark, J., Berner, C., McCandlish, S., Radford, A., Sutskever, I., & Amodei, D. (2020). Language Models are Few-Shot Learners. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2005.14165>
- Crystal, D. (2008). *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής* (Γ. Ξυδόπουλος, Μετ.). Πατάκης.
- Debnath, T., Siddiky, M. N. A., Rahman, M. E., Das, P., & Guha, A. K. (2025). A comprehensive survey of prompt engineering techniques in large language models. <https://doi.org/10.36227/techrxiv.174140719.96375390/v1>
- Fagbohun, O., Harrison, R. M., & Dereventsov, A. (2024). An empirical categorization of prompting techniques for large language models: A practitioner's guide. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2402.14837>
- Hendy, A., Abdelrehim, M.G., Sharaf, A., Raunak, V., Gabr, M., Matsushita, H., Kim, Y.J., Afify, M., & Awadalla, H.H. (2023). How good are GPT models at machine translation? A comprehensive evaluation. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2302.09210>
- Geroimenko, V. (2025). *The Essential Guide to Prompt Engineering: Key Principles, Techniques, Challenges, and Security Risks*. Springer Nature.
- Sahoo, P., Singh, A. K., Saha, S., Jain, V., Mondal, S., & Chadha, A. (2024). A systematic survey of prompt engineering in large language models: Techniques and applications. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2402.07927>
- Schulhoff, S., Ilie, M., Balepur, N., Kahadze, K., Liu, A., Si, C., ... & Resnik, P. (2024). The prompt report: A systematic survey of prompting techniques. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2406.06608>
- Shi, F., Suzgun, M., Freitag, M., Wang, X., Srivats, S., Vosoughi, S., Chung, H.W., Tay, Y., Ruder, S., Zhou, D., Das, D., & Wei, J. (2022). Language models are multilingual chain-of-thought reasoners. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2210.03057>
- Shin, T., Razeghi, Y., Logan IV, R.L., Wallace, E., & Singh, S. (2020). Autoprompt: Eliciting knowledge from language models with automatically generated prompts. *Proceedings of the 2020 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing (EMNLP)*, 4222–4235. Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/2020.emnlp-main.346>
- Vatsal, S., & Dubey, H. (2024). A survey of prompt engineering methods in large language models for different NLP tasks. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2407.12994>
- Voukoutis, L., Roussis, D., Paraskevopoulos, G., Sofianopoulos, S., Prokopidis, P., Papavasileiou, V., Katsamanis, A., Piperidis, S., & Katsourous, V. (2024). Meltemi: The first open Large Language Model for Greek. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2407.20743>

- White, J., Fu, Q., Hays, S., Sandborn, M., Olea, C., Gilbert, H., Elnashar, A., Spencer-Smith, J., & Schmidt, D.C. (2026). A Prompt Pattern Catalog to Enhance Prompt Engineering with ChatGPT. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2302.11382>
- Wu, T., Terry, M., & Cai, C.J. (2022). AI chains: Transparent and controllable human-ai interaction by chaining large language model prompts. *Proceedings of the 2022 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '22)*, Article 385, 1–22. Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3491102.3517582>
- Βαλεοντίς, Κ. (1997). Ο «Αναλογικός Κανόνας» στην υπηρεσία της σύγχρονης ελληνικής ορολογίας. *1ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*, Αθήνα, 30 Οκτωβρίου – 1 Νοεμβρίου, ΕΛΕΤΟ. https://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed1_GR.pdf
- Γεωργούλη, Α. (2015). *Τεχνητή Νοημοσύνη* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-666>
- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης (2010). *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι*. (ΕΛΟΤ 402:2010).
- Φαρσάρης, Γ. (2025). *Μικρό Λεξικό Τεχνητής Νοημοσύνης*. Ανοικτή Βιβλιοθήκη.
- Φλώρος, Γ. (2021). Ο αναλογικός κανόνας στη δευτερογενή δημιουργία όρων: Μια πρόταση εννοιολογικής επέκτασης. *13ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*, διαδικτυακό, 11-13 Νοεμβρίου, ΕΛΕΤΟ. https://www.eleto.gr/download/Conferences/13th%20Conference/Papers-and-speakers/13th_02_06_24_FlorosGeorgios_Paper3_V04_Teliko.pdf

Μαρίνα Πανταζάρα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Ηλ-ταχ.: mavinap@frl.uoa.gr

Ελένη Τζιάφα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Ηλ-ταχ.: eltziafa@frl.uoa.gr

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

Ορολογική πολιτική – Δραστηριότητα φορέων Ορολογίας

26 The Importance of Terminological Research

Lia Karosanidze, Linda Giorgadze

Abstract

The rapid pace of the modern digital world often leaves scientific research behind, as such work demands considerable time and specialized qualifications. Without thorough historical and etymological investigation, it is frequently challenging to compose accurate dictionary entries, define terms precisely, or establish appropriate correspondences between concepts and terminology. This challenge is especially pronounced in the field of Georgian ecclesiastical terminology. Since modern standardized terminology has yet to be fully developed, the study of the historical evolution of Georgian church terms remains particularly demanding. Researchers in this field must possess a deep understanding of both linguistic and theological symbols, be well-versed in the history of the Greek language, and carefully navigate the intricate nuances of Greek-Georgian linguistic and cultural interactions.

0 Introduction

Ten years ago, the Department of Bilingual Dictionaries and Scientific Terminology at the Arnold Chikobava Institute of Linguistics, TSU, initiated a Georgian-English-Russian glossary of church terms. A substantial amount of data was collected; however, without thorough analysis and scrutiny, writing precise definitions remains frequently impossible, and establishing the etymologies of these terms is also necessary.

To address the challenges encountered in the study of Georgian church terminology, we organized the terms thematically and divided them into the following categories for clarification and further development:

- 1) **Church vestments** – including priestly garments (both everyday and festive), categorized by clerical rank and monastic use;
- 2) **Church architecture and liturgical objects** – covering the parts of the church, sacred items, and utensils;
- 3) **Theological literature and terminology** – encompassing theological works as well as liturgical and hymnographic terms.

1 Research issues of Georgian church terminology

Georgia's proximity to Byzantium facilitated Georgian involvement in Greek educational and scientific activities. In the tenth century, a Georgian monastery was established on Mount Athos. It is known that during the tenth and eleventh centuries, Georgian translators working at their monasteries in Jerusalem, the Black Mountain, Athos, and elsewhere founded the Georgian translation school and laid the foundations for Georgian terminology (Karosanidze 2019). Georgian-Greek linguistic relations have been particularly significant in the context of Byzantine linguistic studies. Based on well-known research, it was through Georgian manuscripts that the study of Byzantine pronunciation and phonetics, as well as the broader reconstruction of the language, became possible (Makharadze 2010: 486–545).

Georgian church terminology is largely derived from Greek, although early Georgian terminological schools developed native equivalents shortly after the translation of the Gospels (Melikishvili 1988, 1999). For instance, early Georgian texts include the term *shesakrebeli* (შესაკრებელი) as an equivalent of the Greek word for “church,” representing a precise semantic match. Similarly, eighth-century texts attest to the use of *sakhareba* (სახარება) as the Georgian equivalent of “evangelion,” a term still in use in modern Georgian. However, unlike *sakhareba*, the word *shesakrebeli* did not gain lasting traction, and the Greek-derived *ekklesia* became the standard term.

As is well known, in the early years of Christianity, there was no clear distinction between sacred and secular vestments. However, beginning in the fourth century, with the rise of monastic life, specific sacred vestments were developed. While these garments shared general similarities and symbolic meanings, they varied over the centuries and across different regions.

Today, establishing a canonical template or definitive definitions for the term remains challenging. Studying the historical development of such terms allows for various conclusions; however, reconstructing this centuries-old history is inherently difficult and naturally gives rise to differing interpretations.

It is also known that even during the earliest years of Christianity's spread, the vestments worn by clergy often differed from one country to another. The emergence of sacred vestments in Georgia is most likely associated with the work of the Thirteen Assyrian Fathers. The uniqueness and character of the Georgian nation, as well as its spiritual heritage, are clearly reflected in the embroidery of ancient Georgian sacred vestments. The influence of the Russian Orthodox Church has also been evident in Georgian vestments.

According to recent research, elements of Russian and Greek Orthodox clerical attire predominantly characterize contemporary Georgian clergy vestments, while the traditions of ancient Georgian clerical vestments have largely been lost (Karosanidze & Giorgadze 2023).

Overall, it remains difficult to establish canonical templates and precise definitions for these terms. Working on their historical development enables numerous insights, though reconstructing this extensive history is challenging and naturally leads to differing scholarly opinions.

1.1 The term *Anaphora*

"Anaphora" is a Greek word often mistakenly interpreted as meaning "tattered," "worn," or "faded." In ancient times, it was precisely such worn-out garments that monks—and later the broader clergy—were said to wear in church (Lursmanashvili 2006). However, the Greek word *ράσον* (*ráson*), meaning "untidy," "tattered," or referring to a nun's outer garment, is the term that conveys the connotation of something old and worn—not *anaphora* (Sophocles 1900). In fact, the word *anaphora* does not denote a garment in Greek, nor is it found with this meaning in ancient Georgian sources. In Greek, the term for a priest's daily robe is *ράσον* (Μαλαβάκη 1951; Χαραλαμπίκης 1997), and it entered Russian as *ряса* (*ryasa*).

This raises the question: when and how did the word *anaphora* acquire a meaning in Georgian that differs from its original Greek usage?

The 20th-century Georgian scholar Korneli Kekelidze suggested that the Greek word *anaphora* adopted an additional meaning in Georgian and came to denote a type of clothing (Kekelidze 1908). Another hypothesis concerning the etymology of *anaphora*—as it came to be understood in Georgian—was proposed by the 19th-century lexicographer Niko Chubinashvili. According to his interpretation, the Georgian usage does not derive from Greek *ἀναφορά* (*anaphorá*, meaning "a carrying back" or "a reference"), but rather from the Greek terms *ἐπάνοφόριον* (*epanophorion*) or *ἀπάνοφόριον* (*apanophorion*), both of which refer to upper garments such as cloaks or coats (Chubinashvili 1961).

The source on which Chubinashvili based this hypothesis is currently unknown. Nevertheless, due to the phonetic similarity between *anaphora* and these Greek garment terms, *anaphora* acquired an additional, localized meaning in Georgian. From this evolved the word *ანაფორიანი* (*anaphoriani*), a Georgian term used as a general designation for a clergyman.

1.2 The term *K'unk'uli*

The headscarf, shaped like a baby's hat, worn by the Assyrian Fathers who arrived in Georgia in the 6th century, has a long and complex history. In some traditions, this head covering is attached to a mantle; in others, it has evolved into a hood, while in some cases it has remained a distinct cap, undergoing changes in form over time.

In Georgian dictionaries, the term კუნკული (*k'unk'uli*) is generally regarded as a word of Greek origin. However, further research into its etymology suggests otherwise. According to Sophocles' dictionary, the Greek word κουκούλιον (*koukoulion*) is itself borrowed from the Latin *cucullus*, though its precise origin remains unclear (Sophocles 1900). In Julius Pokorny's dictionary, the Latin word *cucullus* is traced back to Proto-Indo-European roots (Pokorny 1959).

It appears that *k'unk'uli* is an ancient term, the precise origins of which are difficult to reconstruct. Based on Georgian liturgical sources, the word *k'unk'uli* has been documented in numerous texts. It refers to a "chastity hood" — a head covering that resembles a baby's bonnet in form. The resemblance between this hood and infant headwear, as a symbol of chastity, is far from accidental. According to tradition, Pachomius the Great was instructed by an angel that he and his monks should wear a hood without a clasp, marked by a purple cross (Pachomius the Great 1892). Other early Christian fathers also interpret the *k'unk'uli* as a sacred garment imbued with symbolic meaning.

"We also wear a cowl as a symbol of modesty. In adulthood, a person typically does not wear a cowl, as it is associated with the innocence of infancy. Yet we wear it because, as the Apostle said, 'Do not be children in your thinking; be infants in regard to evil, but in your thinking be mature.' What does it mean to be an infant in regard to evil? When an innocent child is wronged, he does not respond with aggression; when honored, he is not proud; when deprived of something, he does not grieve — for he is untouched by evil. He neither seeks revenge for offenses nor pursues glory. The cowl represents God's grace. Just as a bonnet covers and warms an infant's head, so too does divine grace protect the mind. As the holy fathers have said: 'The cowl is an image of God, our Savior — an image of grace that shields the mind and preserves our Christlike youthfulness from the demons who ceaselessly oppose us and seek our downfall.'

(Abba Dorotheus 2012:39)

Ancient Georgian liturgical sources attest to expressions such as *k'unk'ulis axda* (“to uncover the cowl”) and *k'unk'ulis dadeba* (“to place the cowl”). Following the baptismal rite, which involved the cutting of a child’s hair, a Christening bib was placed upon the child (lit. “a bib was laid on”). For seven days, the child was required to wear a hooded cowl and attend all services with a covered head. On the eighth day, after receiving a blessing from the abbot, the cowl was ritually removed in the presence of the assembled brethren.

In Greek, the term κουκούλιον not only refers to the current item known as επανωκαλυμαύχον—a cloth attached to a monk’s hat—but also serves as a hymnographic term, functioning as a synonym for προοίμιον: κουκούλιον ἢ προοίμιον αὐτόμελον (Τωμαδάκης 1965; Shamanidi 2009). In Georgian, however, *k'unk'uli* does not appear with this hymnographic meaning.

The shape of the cowl has undergone multiple transformations over time. Two principal forms are commonly identified: the so-called simple type, which resembles a bonnet, and the twinset type, cylindrical in shape, with an attached cloth.

In contemporary Georgian, the term *k'unk'uli* refers specifically to the simple, bonnet-like cowl, which takes the form of a hood with elongated ends. The term *q'abalaxi* (bashlyk), a traditional Georgian hooded cloak designed to wrap around the head, represents an ancient garment that may originally have been known as *k'unk'uli* before assuming a non-Georgian designation during the Middle Ages—an era marked by such shifts in terminology across various cultural artifacts.

As for the etymology of the word, its preservation in related Kartvelian languages—*k'unk'uli* denotes a hood in Megrelian and a particular type of hat in Svan—along with the existence of Georgian surnames such as Kukulashvili and Kukuladze, and the word *dak'unk'ulebs* (used to describe a child’s quick, unsteady tottering), suggest a plausible Georgian origin for this so-called “roaming” word. Nevertheless, this hypothesis requires further linguistic investigation (Karosanidze & Gvazava 2013).

1.3 The term *Enkeri*

Enkeri, or epigonation, is a lozenge-shaped cloth used as a liturgical vestment. It symbolizes the towel that Jesus Christ used to dry His disciples’ feet after washing them at the Last Supper—an act that represents humility and servanthood, and which serves as a powerful example for the faithful. Beyond this symbolic function, the epigonation also represents a spiritual weapon—the Word of God—by which hierarchs are empowered to combat sin and impurity.

In early Christianity, this vestment was conferred exclusively upon hierarchs. Over time, however, its use expanded, and in the Greek, Russian, and Georgian churches, it came to be awarded to bishops, archimandrites, and senior priests. The epigonation is worn suspended from the belt on the right side, and its vesting is accompanied by the prayer: “Gird thy sword upon thy thigh...”—a reference to Psalm 45:3, signifying spiritual readiness for battle.

The Georgian term *enkeri* derives from Greek, where it literally means “something to be held in the hand.” In ancient Greek usage, the word carried two primary meanings: (1) sword, and (2) kerchief (Sophocles 1900). In Sulkhan-Saba Orbeliani’s Georgian Dictionary, *enkeri* is defined as a kerchief (Orbeliani 1928), while in Niko Chubinashvili’s dictionary, it is described as a quadrangular vestment worn on the right side by bishops, archimandrites, and others—a vestment equivalent to the palitza (Chubinashvili 1961).

“Vestment, used in church rites, which is quadrangular and surmounted by a cross, and which is worn by the first chief priest, archimandrite, abbot, and bishop during the liturgy: “It is mentioned in the Psalm: *Gird thy sword upon thy thigh, O mighty one*. This should be garment for a bishop to let know heretics and enemies of Christ and the like that this is similar to an actual sword, that is, this is against those who oppose the church.”

(Batonishvili 1990)

The correct Greek term for the vestment is *epigonation*, not *encheirion* (Μαλαβάρκη 1951). Nevertheless, *encheirion* is an ancient term that still appears in Georgian ecclesiastical terminology. A notable example is found in a 10th-century Palestinian manuscript (dated 968), which contains The Life of John Chrysostom—a text attributed to George of Alexandria. In this manuscript, the term *enjeri*, a phonetic variant of *enkeri*, is attested. This variation is likely the result of phonological adaptation influenced by the linguistic environment of Palestine (Gvaramia 1986: 24–28).

There remains much to explore regarding ecclesiastical terms found in both concise and bilingual Georgian dictionaries. Particularly noteworthy are the Georgian terms appearing in 19th-century bilingual dictionaries, which often reflect the influence of Russian ecclesiastical language. Following the annexation of Georgia by the Russian Empire in 1801 and the subsequent abolition of the autocephaly of the Georgian Orthodox Church, significant changes were introduced into Georgian liturgical practice.

One such example of Russian ecclesiastical influence is the term *bedenik'i* (набедренник), denoting a component of clerical vestment—specifically, a square or rectangular cloth worn by Russian Orthodox priests (Giorgadze & Khuchua). This vestment continues to be used in the Russian Church today. The term *bedenik'i* and the vestment it describes entered Georgian ecclesiastical practice under the influence of the Russian Orthodox Church, as this item is not found in the traditions of other Orthodox churches. Characteristically, it features a central cross and is worn suspended by a long cord on the right side. When a priest is also entitled to wear an epigonation, the *nabedrennik* is worn on the left side, with the epigonation positioned on the right.

Like the epigonation, the *nabedrennik* is regarded as a spiritual weapon—an embodiment of the Word of God as revealed in the four Gospels, and a symbolic instrument by which a priest combats godlessness, heresy, sin, and impurity. Its rectangular shape reflects the four Gospels, reinforcing its theological and symbolic significance.

The Georgian term *bedenik'i* is a modified form of the Russian word набедренник. Lexicographic sources suggest that it was initially adopted in Georgian as *nabedrenik'i*. Over time, likely due to imperfect command of Russian and the natural linguistic tendency to simplify or adapt foreign words, *nabedrenik'i* evolved into *bedrenik'i*, and eventually *bedenik'i* (Giorgadze 2021).

The practice of wearing a *nabedrennik* appears to have been in effect within the Georgian Church from the early 19th century—following Russian annexation—until approximately the 1990s. However, determining the exact time and reasoning behind its abandonment remains difficult, as no official church documentation regarding the decision has yet been found. According to informal oral accounts gathered from members of the clergy, the Georgian Church ultimately deemed it inappropriate to maintain two similar ecclesiastical awards, opting instead to retain the epigonation as the more traditional and symbolically resonant vestment (Karosanidze & Gvazava 2013).

At present, the *nabedrennik* is no longer used in the Georgian Orthodox Christian Church; nevertheless, confusion persists in terminology, as the terms *enkeri* and *bedenik'i* are frequently used interchangeably, despite denoting distinct liturgical vestments. To further investigate this ambiguity, we consulted staff at the Patriarchate of Georgia's official sewing workshop, *Shesamoseli*, and presented them with an image of a *nabedrennik*. Their response was: "Sagverduli ['nabedrennik'] is the same as *enkeri* ['epigonation'], that is, a symbol of a spiritual sword. This particular shape is not used in Georgia; here, the vestment

is lozenge-shaped.” This conflation of terms is also reflected in various dictionaries, where the two are either equated or not clearly distinguished. Such inconsistencies further underscore the need for a precise, historically grounded, and standardized ecclesiastical terminology in Georgian.

For instance, An Abridged Explanatory Glossary of Church Terms states that საგვერდული (sagverduli, ‘nabedrennik’) is “a decoration of a priest who is awarded for his dedicated service” (Megrelishvili 2003). However, the entry for enkeri makes no mention of sagverduli or bedenik’i (‘nabedrennik’), nor does it provide clarification regarding their relationship. This is only one example illustrating the variation, ambiguity, and semantic overlap surrounding the usage of sagverduli/bedenik’i. The disappearance of the bedenik’i from use in the Georgian Orthodox Christian Church has led to an expansion of the meaning of its Georgian counterpart sagverduli, which is now often treated as a synonym for enkeri. To avoid further confusion and ensure terminological accuracy, it is essential to clearly differentiate between these related terms and concepts. Their precise documentation in specialized glossaries will facilitate a more accurate understanding and help standardize their usage within ecclesiastical, academic, and liturgical contexts.

The Georgian Orthodox Christian Church restored its autocephaly in 1990; however, there still is no canon in the Georgian Church to be abided by a priest in his vestments. Presently, priests of the Georgian Church either dress themselves according to their ‘taste’ or wear Russian or Greek garments. Substantially, this may not change the essence of liturgy; however, Georgian uniqueness is being lost. 2011 saw the publication of the book *Georgian Embroidery*; the book deals with techniques of Georgian church embroidery, ancient and unique artifacts of Georgian embroidery: communion chalice cloths, curtains, epimanikia, epigonations, antimins, epitachelions, omophorions. Obviously enough, it is possible both to reconstruct the ancient Georgian tradition and to establish details of clerical vestments (Baratashvili et al. 2011).

The antiquity of the Georgian Church has endowed it with a rich reservoir of linguistic and terminological resources. However, when the Church regained its influence in recent decades, Georgian lexicography was not adequately prepared to meet the associated challenges. The Arnold Chikobava Institute of Linguistics at Tbilisi State University (TSU) has been actively working to address this gap. It is our hope that a comprehensive trilingual glossary of ecclesiastical terms will be published in the near future. It should also be emphasized that representatives of the Georgian Orthodox Christian Church are well aware

of the importance of preserving and standardizing church terminology. From the outset of our work, bishops, priests, and monastics have shown their support, actively participating in and facilitating the development of this field.

The case of Georgian church terminology illustrates the broader challenges associated with the development of Georgian terminology as a whole. This underscores the critical importance of strengthening terminological research, fostering the next generation of scholars, and ensuring their active engagement in contemporary terminological endeavors.

References

- Abba Dorotheus. (2012). Teachings of Abba Dorothea (Abbot Raphael [Khelashvili], Trans.). Akhali Ivirioni.
- Baratashvili, G., Berelashvili, E., Ketskhoveli, M., Melikishvili, I., Nadaraia, N., & Sulkhaniashvili, E. (2011). Georgian embroidery. Karchkhadze Publishing House.
- Batonishvili, I. (1990). Learning with humor (Part I, A. Baramidze, Ed.). Publishing House Merani.
- Chubinashvili, N. (1961). Georgian dictionary with Russian translation (A. Glonti, Ed.). Publishing House Sabchota Sakartvelo.
- Δημητράκου, Δ. (1936). Μέγα Λεξικόν Όλης της Ελληνικής Γλώσσης. Βράβειον Ακαδημίας Αθηνών.
- Giorgadze, L., & Khuchua, L. (2018). Spiritual terminology in Georgian-Russian and Russian-Georgian terminology. *Terminological Issues*, 3.
- Gvaramia, R. (Ed.). (1986). The life of John Chrysostom: Old Georgian translation and its peculiarities. Metsniereba.
- Karosanidze, L., & Archbishop Andrea (Gvazava). (2013). For the history of the ecclesiastical terminology: Materials for the history of Georgian ecclesiastical terminology. Publishing House Logosi.
- Karosanidze, L. (2019). The main principles of the terminology work of Old Georgian translators in the 10th–11th centuries. *Terminologija / Terminology*, 26, 228–243. Institute of the Lithuanian Language.
- Karosanidze, L., & Giorgadze, L. (2023). On the importance of the study of ecclesiastical terms. In 5th International Conference on Terminology "Scientific, administrative and educational dimensions of terminology", Vilnius, Lithuania, October 19–20, 2023.
- Kekelidze, K. (1908). Georgian liturgical monuments. Thipography Bratsvto.
- Liturgical Dictionary (Materials). (2003). Georgian church calendar. Georgian Patriarchate Publishing House.
- Lursmanashvili, L. (2006). Research on the missing elements of the liturgical vestments of the Georgian Orthodox Church. GTU.
- Μαλαβάρη, Ν. (1951). Βυζαντινολόγιο λεξικό εκκλησιαστικών και θρησκευτικών όρων. ΑΣΤΗΡ.
- Makharadze, N. (2010). The data of the Old Georgian written sources and their significance for the history of the Greek language. In *Byzantium in the Georgian Sources* (pp. 486–545). Publishing House Logosi.
- Megrelishvili, A. (2003). An abridged explanatory glossary of church terms. Anchiskhati Church.
- Melikishvili, D. (1988). Gelati literary school and ways of development of Georgian philosophical language. TSU Press.

- Melikishvili, D. (1999). From the history of Old Georgian philosophical-theological terminology. TSU Press.
- Orbeliani, S.-S. (1928). Georgian dictionary (I. Kipshidze & A. Shanidze, Eds.). Georgian Book.
- Pokorny, J. (1959). Indo-European etymological dictionary. Leiden: Brill.
- Τωμαδάκης, Ν. Β. (1965). Εισαγωγή εις την Βυζαντινήν φιλολογίαν II: Η Βυζαντινή υμνογραφία και ποίησις. Μυρτίδης.
- Shamanidi, S. (Ed.). (2009). Modern Greek-Georgian dictionary. Publishing House Logosi.
- Sophocles, E. A. (1900). Greek lexicon of the Roman and Byzantine periods (From B.C. 146 to A.D. 1100). New York: C. Scribner's sons.
- Χαραλαμπάκης, Σ. (1997). Το ράσο και ιστορία του. Πνευματικοί Αντίλαλοι, (201), 19–20.

Lia Karosanidze

Doctor of Philological Sciences

Head of the Department of Bilingual Dictionaries and Scientific Terminology of the TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics (Georgia, Tbilisi)

E-mail: l.karosanidze@gmail.com

Linda Giorgadze

MA in Philology, Doctoral Student

Research-fellow at the Department of Bilingual Dictionaries and Scientific Terminology of the TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics (Georgia, Tbilisi)

E-mail: giorgadzelinda1@gmail.com

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Ακριτίδου Παρασκευή	107	Μιχάλης Αθανάσιος	117
Αναγνωστοπούλου Μαρία	172	Μόζερ Αμαλία	16
Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Άννα	162	Μπότσογλου Γεώργιος	147
Βαλεοντής Κώστας	9, 55	Νικητοπούλου Χριστίνα	291
Βογιατζή Στέλλα	71	Ντούκο Ευδοξία	83
Γιαννακουλόπουλος Ανδρέας	328	Οικονομίδου Ρουμπίνη	328
Γιαννούτσος Χρήστος	211	Παναγιώτου Μαλαματένια	256
Giorgadze Linda	369	Πανταζάρα Μαβίνα	11, 352
Γκατζιώνη Κατερίνα	162	Παπαϊωάννου Μιχαλία	187
Γκατζιώνης Κωνσταντίνος	256	Παπαναγιώτου Χρήστος	281
Γκούτζου Ματούση Θεωρούλα	95	Περγαντής Μηνάς	328
Γούτσος Διονύσιος	172	Τζιάφα Ελένη	352
Karosanidze Lia	369	Τοράκη Κατερίνα	43
Κάτσιος Σταύρος	201	Τουβρά Ζωοπηγή	303
Κατσογιάννου Μαριάννα	14, 172	Τρύφωνα Νίκη	313
Καψαμπέλη Κική	243	Τσιάμας Γεώργιος	256
Κοζομπόλης Σταύρος	328	Φατσέα Αθηνά	201
Kübler Natalie	26	Φράγκου Ευφροσύνη	222
Λίβας Σωτήριος	328	Φραντζή Κατερίνα	303
Μας Χριστίνα	328	Χαλεπλιόγλου Άρτεμις	131
Μερτύρης Διονύσης	339	Χριστοπούλου Αγγελική	268
Μιχαηλίδης Τάσος	131		

INDEX OF AUTHORS

Akritidou Paraskevi	107	Kübler Natalie	26
Anagnostopoulou Maria	172	Livas Sotirios	328
Anastasiadi-Symeonidi Anna	162	Masse Christina	328
Botsoglou Georgios	147	Mertyris Dionysis	339
Chaleplioglou Artemis	131	Michailidis Tasos	131
Christopoulou Angeliki	268	Michalis Athanasios	117
Duko Evdhoksia	83	Moser Amalia	16
Fatsea Athina	201	Nikitopoulou Christina	291
Frangou Effrosyni	222	Oikonomidou Roumpini	328
Frantzi Katerina	303	Panagiotou Malamatenia	256
Giannakouloupoulos Andreas	328	Pantazara Mavina	11, 352
Giannoutsos Christos	211	Papaioannou Michalia	187
Giorgadze Linda	369	Papanagiotou Christos	281
Gkatzioni Katerina	162	Pergantis Minas	328
Gkatzionis Konstantinos	256	Tziafa Eleni	352
Goutzou Matousi Thodoroula	95	Toraki Katerina	43
Goutsos Dionysios	172	Touvra Zoopigi	303
Karosanidze Lia	369	Tryfona Nicky	313
Katsios Stavros	201	Tsiamas Georgios	256
Katsoyannou Marianna	14, 172	Valeontis Kostas	9, 55
Kapsambeli Kiki	243	Vogiatzi Stella	71
Kozobolis Stavros	328		

Συνδιοργανωτές

Μεγάλοι χορηγοί

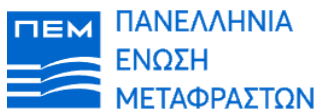
<https://peempip.gr/>

Χορηγοί

www.orco.gr

<https://pem.gr/>

Χορηγοί διερμηνείας

<https://www.interpreters.gr/>

<https://sdeng.org.gr/>

Χορηγός επικοινωνίας

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

<https://www.kathimerini.gr/>